

Gal & H. d

M. TULLII CICERONIS
DE
FINIBUS
BONORUM & MALORUM
LIBRI QUINQUE.

EX RECENSIONE

JOANNIS DAVISII,

COLL. REGIN. CANTAB. PRAESIDIS,

Cum Ejusdem ANIMADVERSIONIBUS,

Et NOTIS integris

PETR. VICTORII, P. MANUCHII,
JOACH. CAMERARII, D. LAM-
BINI, ac FULVII URSINI.

EDITIO SECUNDA:

CANTABRIGIAE,

TYPIS ACADEMICIS.

Sumptibus CORN. & J. CROWNFIELD, & J. & P.
KNAPTON Bibliopolarum.

MDCCXLI.

18

LECTORI

S. P. D.

JOANNES DAVISIUS.

LICET opus ipsum, quod de Finibus Bonorum & Malorum concinnavit TULLIUS, eximias laudes ab omnibus meritum sit eruditis; tamen accidit ut Index volumini praepositus nonnullis haud arriserit. ¹CAELIUS enim CALCAGNINUS eam sententiam tenuit, ut hosce libros de FINE bonorum & malorum multo commodius inscripturum fuisse CICERONEM pronuntiârit. Sed, quemadmodum ²JACOBUS GRIFOLUS optimo jure reposuit, “ cum plures

¹ Disquis. I. in libros Cicero-
nis de Offic.

| ² Ad Calcagnini Disquis. I.
pag. 186.

PRAEFATIO.

*“sint Philosophorum Scholae nec eundem Finem
“sibi proponant, cumque de omnibus CICERO
“scripturus esset, ¹ut constat; recte de Finibus
“& non de Fine pulcherrimum illud opus in-
“scripsit.”*

*Ast aliam litem movet J. C. SCALIGER, cu-
jus, haec sunt verba: ²Omnis Finis est in ge-
nere Bonorum. Quocirca non decuit M.
TULLIUM vocem hanc tam ad mala quam ad
bona retulisse in suorum librorum inscriptione.
Verum, ut libere dicam, toto caelo errat vir acu-
tissimus, dum neque vim, quam Fini tribuit CI-
CERO, nec usum loquendi satis attendit. Nam
vocabulo Finis τὸ εἶναι non significatur: id e-
nim certe vel est vel videtur esse bonum, nec hu-
manae naturae convenit ut rem quamlibet tum
temporis appetamus & consequi nitamur, cum plus
eam detrimenti vel incommodi quam jucunditatis
aut emolumenti nobis allaturam censeamus. Τὸ
γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πρᾶττες
πάντες, ut olim dixit * ARISTOTELES. Noster
certe, ³quod passim monet, finem pro summo vel
ultimo vel extremo ponit, & nihil impedit quo-
minus, ut est summum ex rebus expetendis,
ita sit extremum malorum. Immo res sic se
prorsus habet; nam ⁴perspicuum est bonorum*

¹ Id ipse Cicero testatur Fin.
I, 4.

² De Subtil. Exerc. CCL.
pag. 726. ed. Wechel.

* Polit. I, 1. Vide sis & E-
thic. Nicom. lib. I. capp. 1, 4.

³ Vide Fin. I, 4, 9. III, 7, 14

⁴ Acad. II, 42, 43.

finibus

PRAEFATIO.

finibus malorum fines esse contrarios. *Quare si voluptas cum honestate, quod CALLIPHUS voluit, sit bonorum finis, dolor cum vitiositate finis est malorum: fin ad indolentiam & honestatem cum DIODORO bonorum summa referatur, molestiae dubio procul & vitiositati est assignanda malorum summa: idemque iudicium de reliquis hac in re Philosophorum sententiis ferendum. Nec solus TULLIUS tali potestate verbum Finis donavit, sed & alii plures. SENECA Epist. LXXVII. pag. 312. Tantum mortem desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognoverimus. Ita demum nec vita taedio erit nec mors timori. APULEIUS Apol. pag. 426. Utrum igitur putas maiorem curam decoris suscipiendam — de finibus agrorum litiganti, an de finibus bonorum & malorum docenti? Quin etiam ¹Stoici τελικῶν κακῶν meminere, eaque τοῖς ποιητικαῖς adjuncta τὴν κακοδαίμονίαν ἈΠΟΤΕΛΕΙΝ statuere. SCALIGER itaque pater sibi plus quam par erat tribuit, cum Latinos scriptores Latine loqui docendos putaverit. In eodem tamen errore versatus est ²M. A. MURETUS.*

Cum vero disertissimus ille vir, quae sint librorum de finibus ὑποθέσεις, luculenter exposuerit, & unum vel alterum CICERONIS σφάλμα notave-

¹ Vide Diogenem Laërtium VII, 97. & ibi Menagium.

² Var. Lect. XVII, 1.

P R A E F A T I O.

rit; nos ejus verba mutuabimur. Quinque sunt,
¹ *inquit*, ut notum est, illius libri *de Finibus*,
 quibus explicatae & excussae veterum Philo-
 sophorum, sed praecipue Epicuri, Stoicorum
 & Peripateticorum de summo bono sententiae
 continentur. ² Et prima quidem disputatio,
 qua Epicuri sententia examinatur, habita fin-
 gitur in Cumano CICERONIS, cum eo L.
 TORQUATUS & C. TRIARIUS salutandi CI-
 CERONIS causa venissent, neque quisquam
 praeterea alius interesset. ³ Secunda autem in
 Tusculano LUCULLI inter CICERONEM ipsum
 & M. CATONEM, cum se illi in LUCULLI
 Bibliothecam sine arbitris abdidissent. At tertia
 Athenis in Academia, cum ibi essent una M.
 Q. & L. CICERONES, & ATTICUS, & is, cui
 disputandi partes tribuuntur, M. PISO. Certe
 igitur aperte constat, tres illas disputationes
 & locis & temporibus & personis esse distin-
 ctas. Et tamen, perinde ac si unus & idem,
 iisdem superstitibus praesentibus, ut in For-
 mulis dicebant, & adversus Epicurum & ad-
 versus Stoicos disputasset, ita Piso loquens in-
 ducitur, ⁴ *Quoniam igitur & de voluptate cum*
Torquato, & de honestate, in qua una omne bo-
num poneretur, cum Catone est disputatum, &
quae sequuntur. Haec si CICERO ipse in

¹ Var. Lect. XIV, 20.

² Haec primo secundoque
libro continetur.

³ Tertium quartumque li-

brum occupat altera, quae pro
Stoicis contraque Stoicos dis-
ferit.

⁴ Fin. V, 8.

P R A E F A T I O.

prooemio ejus libri ex sua persona diceret, ferri possent: a PISONE quidem quomodo apte & convenienter dici queant, neque video, neque videre quemquam puto. Sed certe CICERO, cum illa scriberet, oblitus erat non se, sed PISONEM loqui. Quod ei tum quoque contigisse arbitror, cum eodem in libro ¹ versus HOMERICOS, quibus Sirenes ULIXEM alloquuntur, PISONEM sibi tribuentem ac vindicantem facit. Non enim dubium est quin eos CICERO suos, ut erant, videri voluerit. *Haëtenus quidem MURETUS, recte prout arbitror & vere.*

Ut autem hi libri CICERONIS, quantum mea cura praestare potuit, emendatiores prodirent; praeter Codices quos laudarunt alii, praeterque conjecturas ex ingenio natas, adjutoribus octo MSSis usi sumus, ELIENSIBUS duobus, BALLOLENSI, ²MEADIANO, PARISINIS tribus, eoque quem servat Collegii Corporis Christi, quod est Cantabrigiae, Bibliotheca. Quin & Editiones nonnullas minus obvias consulimus, VENETAM scilicet MCCCCLXXI. ASCENSIONAM MDXI. praesertim autem VICTORIANAM Rob. Stephani MDXXXVIII. nam ceteras magis proletarias haud memoro; quales sunt quas curarunt P. MANUCIUS, D. LAMBINUS,

¹ Cap. XVIII.

² Suum Tullii de Fin. MStum mecum communicavit Rich. Meadius; Parisinorum vero col-

lationem suppeditavit Joan. Walkerus. Horum praestantissimorum virorum utrique memulum debere semper profitebor.

PRAEFATIO.

J. M. BRUTUS, ALDUS nepos, & JANUS GRUTERUS. *Illam vero quae Lutetiae cum Commentario GULIELMI MORELII prodiit* ¹ *A. D. MDXLV. nullus vidi; licet ei comparandae diligenter studuerim. At M. A. MURETI notas, quae divulgatae sunt Ingolstadii MDCII. non multum quaesivi, cum, nisi pessima quaeque decerpserit Cl. VERBURGIUS, nihil tanto nomine dignum repraesentarent. Vale, Lector, & conatibus nostris fave.*

Dabam CANTABRIGIAE
Kalendis Martiis
MDCCXXVIII.

¹ Annum 1546. hujus editionis natalem facit Cl. *Fabricius* Bibl. Latin. I, 8. Ego tamen *Aeg. Menagium* sequor, qui de *Gulielmo Morelio* non pauca dixit Anti-Bajuleti Part. I. §. LXVIII. pag. 226, seqq. eumque, si lubet, vide.

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS
DE FINIBUS
BONORUM & MALORUM
A D
B R U T U M
L I B E R P R I M U S.

NON eram nescius, Brute, cum, quæ
summis ingeniis exquisitaque doctri-
na philosophi Graeco sermone tra-
ctavissent, ea Latinis litteris manda-
remus, fore, ut hic noster labor in varias re-
prehensiones incurreret. Nam quibusdam, &
iis quidem non admodum indoctis, totum hoc
displicet, *philosophari*. Quidam autem ¹ non
id tum reprehendunt, si remissius agatur :
¹ sed

¹ Non id tum reprehendunt, si
remissius agatur] Vulgo tam re-
prehendunt: quod cum loco non
conveniret, illam particulam
delendam pronuntiârunt Grute-
rus & Guyetus. Parisini tres, C.
C. C. Eliens. Med. alique Co-
dices habent tantum reprehen-
dunt: unde nostram conjecturam
secuti, dedimus tum reprehen-

dunt. Cicero ad Quintum Fra-
trem III, 9. De Felicis testamento
tum magis querere, si scias. Ovi-
dius Metam. VII, 32.

Hoc ego si patiar, tum me de
tigride natam,

Tum ferrum & scopulos &c.

Ac alibi passim. Vide Godesc.
Stewechium de Partic. L. L. pag.
427. Davies.

A

¹ Sed

¹ sed tantum studium, tamque multam operam in eo ponendam non arbitrantur. Erunt etiam, & hi quidem eruditi Graecis litteris, contemnentes Latinas, qui se dicant in Graecis legendis operam malle consumere. Postremo aliquos futuros suspicor, qui me ad alias litteras vocent: genus hoc scribendi, etsi sit elegans, personae tamen & dignitatis esse negent. Contra quos omnes dicendum breviter existumo: quamquam Philosophiae quidem vituperatoribus factis responsum est eo libro, quo a nobis Philosophia defensa & conlaudata est, cum esset accusata & vituperata ab Hortensio. Qui liber cum & tibi probatus videretur & iis quos ego posse judicare arbitrarer; plura suscepi, veritus ne movere hominum studia viderer, retinere non posse. Qui autem, si maxime hoc placeat, moderatius tamen id volunt fieri, difficilem quan-

¹ Sed tam multum studium tamque multam operam] Ita est in MSSstis; quamvis ad orationis magis venustatem pertineat si ita legatur, quam ad sententiam.

URSINUS. Ibid. Quos MSSstos hujus lectionis fidejussores habuerit Ursinus, nescio. Cuncti sane nostri tantum studium merito repraesentant. Davies.

² Quod semel admissum] Libri veteres habent quod semel jam missum: quod improbare non possum. Videtur enim translatio

esse a telo missio, quod semel missum, retrahi non potest. Talia sunt & verba: Nam semel emissum, ut ait ille, manet irrevocabile verbum. Lambin.

Ibid. Est Horatii versus lib. I. Epist. XVIII, 71. sed parum accurate laudatus. Vulgo legitur quod semel jam missum: ac ita Parisini tres, Med. & Balliol. Eliens. habet quod semel jam admissum. MS. C. C. C. & Ven. 1471. quod semel admissum; nec aliter edidi; sicut etiam Manu-

quandam temperantiam postulant in eo, ² quod semel admissum coerceri reprimique non potest: ut propemodum justioribus utamur illis qui omnino avocent a philosophia, quam iis qui rebus infinitis modum constituent; in reque eo meliore, quo major sit, mediocritatem desiderent. Sive enim ad Sapientiam perveniri potest; ³ non paranda nobis solum ea, sed fruenda etiam est: sive hoc difficile est; tamen nec modus est ullus investigandi veri, nisi inveneris; & quaerendi defatigatio turpis est, cum id quod quaeritur sit pulcherrimum. Etenim si delectamur cum scribimus; quis est tam invidus, qui ab eo nos abducat? sin laboramus; quis est qui alienae modum statuatur industriae? Nam, ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui novum vicinum non volt

¹ Fo-

eius & Aldus nepos priores fecerant. Ab equis est ducta metaphora, qui dicuntur admissi, cum concitantur ut velocius eant. Cicero de Fin. II, 19. Equo admissio in mediam aciem Latinorum irruerat. Peto Albinovanus Eleg. I, 320.

Terruit admissos sanguinolentus equos.

Ac ita passim. Vide sis Ovidium Metam. VI, 237. Alb. quidem Rubenius ad Senecae de Ira III, 6. legit quod semel immisum;

eaque locutio satis est latina; non tamen est hoc in loco Ciceroni tribuenda, quia Codices aliam non minus Latinam suppeditant. Davies.

³ Non paranda nobis solum ea, sed fruenda etiam est] Vulgo non paranda nobis solum ea, sed fruenda etiam sapientia est. Cum autem vox penultima sit otiosa, nec in Eliensi compareat, eam nos furcillis ejecimus; quod etiam Lambinus ex conjectura faciendum putaverat. Idem.

A 2

¹ Fo-

¹ *Fodere, aut arare, ² aut aliquid ferre denique;* non enim illum ab industria, sed ab inliberali labore deterret: sic isti curiosi, quos offendit
² noster minime nobis injucundus labor. His igitur est difficilior satisfacere, qui se Latina scribita dicunt contemnere. In quibus hoc primum est, in quo admirer; cur in gravissimis rebus non delectet eos patrius sermo, cum iidem fabellas Latinas ad verbum de Graecis expressas non inviti legant. Quis enim tam inimicus pene nomini Romano est, qui Ennii Medeam, aut Antiopam Pacuvii spernat aut rejiciat? ³ qui se iisdem Euripidis fabulis delectari dicat, [Latinas litteras oderit?] Synephebos ego, inquit, potius Caecilii, aut Andriam Terentii, quam utramque Menandri legam? ⁴ A quibus tantum dissentio, ut, cum
 So-

¹ *Fodere aut arare, &c.] Terentius Heaut. Act. I. Sc. I, 17. Davies.*

² *Aut aliquid ferre denique]* Quidam libri non habent *denique*. Lambin.

³ *Qui se iisdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas litteras oderit?] Litteras delet Gulielmus; alii in factas mutant. Sed alia ratione sanandus est Cicero. Eliens. unus quique se. Tres autem voces ultimas nescit Paris. sec. Totum itaque locum sic lego: Quis enim tam inimicus patrie nomini Romano est,*

qui Ennii Medeam aut Antiopam Pacuvii spernat aut rejiciat, quique se iisdem Euripidis fabulis delectari dicat? Synephebos &c. Hac de re vide sis Agellii judicium Noët. Attic. II, 23. Davies.

⁴ *A quibus tam dissentio]* *Tantum dissentio* rectius est in MSto. URSIN. Ibid. *Tantum* dant Parisini tres, Eliens. C. C. C. & Balliol. cum pluribus editis; eosque secutus id retinui. Dav.

⁵ *Ferreum scriptorem &c.]* Sic Licinii verba disposui, cum sint sesquitrochaicus; ut etiam vidit

Sophocles vel optume scribserit Electram, tamen male conversam Attilii mihi legendam putem. De quo Licinius,

5 Ferreum scriptorem: verum opinor: scriptorem tamen,

Ut legendus sit. —

Rudem enim esse omnino in nostris Poetis, aut inertissimae segnitiae est, aut fastidii delicatissimi. Mihi quidem nulli satis eruditi videntur, quibus nostra ignota sunt. ⁶ An,

Utinam ne in nemore —

nihilo minus legimus, quam hoc idem Graecum: quae autem de bene beateque vivendo a Platone disputata sunt, haec explicari non placebit Latine? Quod si nos non interpretum fungimur munere, sed tuemur ea, quae dicta sunt ab iis quos probamus, eisque nostrum

vidit G. J. Vossius de Poët. Latin. pag. 232. Scaligeri Codex habebat *ferreum scriptorem, verum, ut opinor, exscriptorem tamen*. Unde vir ille summus Append. ad Conj. in Varronem pag. 190. reponit

Ferreum scriptorem opinor, verum exscriptorem tamen,

Ut legendus sit.

Ego cur quid mutetur haud intelligo. *Idem.*

⁶ An, Utinam ne in nemore] Sic scriptum reperi in duobus codicibus MSSis; pro quo alii habent *At, Utinam &c.*

Atque hoc modo legendum esse viderat jam Muretus annotationibus in Philipp. xiv. Lambin.

Ib. An, Utinam ne in nemore] Vulgo *at, utinam &c.* nec aliter nostri Codices, nisi quod Paris. unus aut exhibeat. Certissima tamen videbatur Mureti conjectura, quam fecit ad Philipp. xiv. cap. 5. quamque cum Lambino recepimus. Porro hoc est Ennianae Medae principium, quod saepe laudant Cicero & alii. Vide Hieronymum Columnam ad Fragm. pag. 197. Dawies.

strum iudicium & nostrum scribendi ordinem adiungimus; quid habent, cur Graeca anteponent his, quae & splendide ¹ dicta sint, neque sint conversa de Graecis? ² Nam si dicent, ab illis has res esse tractatas; ne ipsos quidem Graecos est cur tam multos legant, ³ quam legendi sunt. Quid enim est a Chrysippo praetermissum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mnesarchum, Panaetium, multos alios, in primisque familiarem nostrum Posidonium. Quid? Theophrastus mediocriterne delectat, cum tractat locos ab Aristotele ante tractatos? quid? Epicurei num desistunt de iisdem, de quibus & ab Epicuro scriptum est & ab antiquis, ad arbitrium suum scribere? Quod si Graeci leguntur a Graecis [⁴ iisdem de rebus alia ratione compositis;] quid est ⁵ cur nostri a nostris non legantur? Quamquam si plane sic verterem Platonem aut Aristotelem, ut verterunt nostri Poetae fabulas; male, credo, mererer de meis civibus, si ad eorum

cog-

¹ *Dicta sint*] Vulgo *sunt*, quod parum convenit. Nos igitur Eliens. C. C. C. Balliol. aliosque MSSos sequimur. *Dav.*

² *Nam si dicent*] Sic recte Pal. pr. & Parisini duo: sic etiam Lambinus edidit. Vulgo *dicerent*. Perperam. *Idem.*

³ *Quam legendi sunt*] Eliens. pr. *quam legendi legunt*. Reliqui Codices receptam lectionem servant, quae non videtur ten-

tanda. Nam *legendi sunt* idem valet quod *leguntur*. De qua huiusmodi *participiorum* potestate videas licet *Fr. Sanctium* & *Jac. Perizonium* Minervae I, 15. *Idem.*

⁴ *Iisdem de rebus alia ratione compositis*] Haec elegantiam Tullii non redolent, & a Paris. sec. absunt; quapropter ea, velut adscititia, delenda censeo. *Idem.*

⁵ *Male, credo, mererer*] Vel haec

cognitionem divina illa ingenia transferrem! Sed id neque feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdictum puto. Locos quidem quosdam, si videbitur, transferam, & maxime ab his quos modo nominavi; cum inciderit, ut id apte fieri possit: ut ab Homero Ennius, Afranius a Menandro solet. Nec vero, ut noster Lucilius, recusabo, quo minus omnes mea legant. ⁶ Utinam esset ille Persius! Scipio vero & Rutilius multo etiam magis: quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait se, & Consentinis, & Siculis scribere. ⁷ Facete is quidem, sicut alias: sed ⁸ neque tam docti tum erant, ad quorum iudicium elaboraret; & sunt illius scripta leviora, ut urbanitas summa adpareat, doctrina mediocris. Ego autem quem timeam lectorem, cum ad te, ne Graecis quidem cedentem in philosophia, audeam scribere? Quamquam a te ipso, id quidem facio, provocatus gratissimo mihi libro, quem ad me *De virtute* misisti. Sed ex eo credo qui-

haec *ἰσχυρισμός* sunt intelligenda, vel legendum *non male, credo, mererer*, prout exhibent MSS. Scalig. & Eliens. sec. *Idem*.

⁶ *Utinam esset ille Persius*] Ita est in MSto, cum in vulgatis desit verbum *esset*. URSINUS. *Ibid.* Ut voluit URSINUS, sic exhibent Gruteriani nostrique Codices. De Persio, qui Lucilii tempore doctissimus fuit habitus, vide *Ciceronem* in Bruto cap.

xxvi. & quae collegit Fr. Douza Fragm. Lucil. pag. 13. DAVIES.

⁷ *Facete is quidem, sicut alias*] *Alia* habet MSSus liber, quod magis placet. URSINUS. *Ibid.* Omnes nostri stant a recepta lectione, quae non est movenda. DAVIES.

⁸ *Neque tam docti tum erant*] Sic Balliol. Eliens. Med. alique MSSi. Vulgo *nec tam docti tunc erant*. *Idem*.

quibusdam usu venire, ut abhorreant a Latinis, quod inciderint in inculta quaedam & horrida, de malis Graecis Latine scribta deterius. Quibus ego adfentior, ¹ dummodo de iisdem rebus ne Graecos quidem legendos putent. Res vero bonas verbis electis graviter ² ornateque dictas quis non legat? nisi qui se plane Graecum dici velit. ³ Ut a Scaevola est Praetore salutatus Athenis Albucius: ⁴ quem quidem locum cum multa venustate & omni sale

¹ *Dummodo de iisdem rebus]* Vulgo *dummodo a se de iisdem rebus*. Sed binas illas voculas non agnoscunt Parisini tres, E-liens. uterque, C.C.C. Med. & Balliol. nec eas repraesentant Ven. 1471. *Ascensius*, aut *Vitorius*, quapropter expungendas duximus. *Davies*.

² *Ornateque dictas]* Libris omnibus invitis, qui habent *dictatas*, *dictas* legendum censeo. *Lambin*.

Ib. *Ornateque dictas]* Vulgo *dictatas*; unde Gulielmus *tra-ditas* reposuit. *Lambini* vero conjecturam diserte firmant Paris. pr. tert. quos sequimur. *Davies*.

³ *Ut a Scaevola est Praetore]* Sic recte dederunt *Paullus Manucius* & *Aldus* nepos; nam Scaevola, Praetor erat, non Albucius. Vulgo tamen, *ut a Scaevola est Praetor salutatus Athenis Albucius*. Inepte quidem ut *Pig-bius* & alii multi du-

dum monuerunt. *Idem*.

⁴ *Quem quidem jocum cum multa venustate & omni sale ridet Lucilius]* Ita corrigendus est hic locus ex fide veteris exemplaris; in vulgatis enim, *jocum & ridet*, inepte scriptum est *locum & idem*. *URSIN*.

Ib. *Quem quidem locum cum multa venustate & omni sale idem Lucilius]* *Ursinus* ex veteri Codice legit *quem quidem jocum cum multa venustate & omni sale ridet Lucilius*. *Omni* male. Legerim *quem quidem* *LUSIT* *cum multa venustate & omni sale idem Lucilius*. *Lust*, irrifit; quae frequens est ejus verbi potestas. Vide modo *Ciceronem* de Orat. II, 45. *Davies*.

⁵ *Ponti, Tritanni]* Sic ex MSS-tis recte nunc legitur; licet horum secundus, *Tritannus*, non *Tritannius* ut *Lambino* placuit, vocabatur. *Plinius* H. N. lib. VII. §. 19. *Eximiis viribus Tritannum in gladiatorio ludo Sam-nitium*

sale idem Lucilius: apud quem praeclare Scaevola,

Graecum te, Albuci, quam Romanum atque Sabinum,

Municipem⁵ Pontî, Tritanni, centurionum, Praeclarorum hominum ac primorum, signiferumque,

Maluisti dici. Graece ergo Praetor Athenis, Id quod maluisti, te, cum ad me accedis, saluto.

Χαῖρε, inquam, Tite: ⁶liçtores, turma omnis, cohorsque,

¹ Χαῖρε

nitium armatura celebrem, filiumque ejus militem magni Pompeii, & rectos & transversos cancellatim toto corpore habuisse nervos &c. Vide sis & Solinum pag. 7. ed. Salmaf. De Pontico sic Tullius de Senect. cap. 10. Nec vos quidem T. Pontii Centurionis vires habetis. Num idcirco est ille praestantior? Quae verba laudat etiam Nonius in praestare. Pontium quendam, qui pro Caesaris partibus excubabat, memoravit Valerius Maximus lib. III. cap. VIII, 7. & hunc eum esse, de quo Cicero locutus est, censent Colerus & Torrenius. Sed temporum ratio prorsus repugnat, nec in nostro Catonem Majorem verba facere satis advertebant eruditi illi viri. Idem.

⁶ Liçtores omnesque cohorsque, Χαῖρε] Quae proxime antecedunt verba ex persona Scaevolae sunt: haec autem, Liçtores omnesque cohorsque, Χαῖρε, ab ipso

Lucilio pronuntiantur; cum dicat, post Scaevolae verba liçtores ejusdem cohortemque praetoriam, quo magis Graeca salutatione Albucius eluderetur, exclamasse simul omnes, Praetoris exemplo, Χαῖρε. Erat autem hoc tempore adolescens Albucius; de quo sic in Bruto [cap. xxxv.] Doctus etiam Graecis T. Albucius, vel potius paene Graecus. Loquor ut opinor: sed licet ex orationibus judicare. Fuit autem Athenis adolescens. Eundem in Oratione de Provinciis Conf. [cap. vii.] Graecum hominem, non quod in Graecia natus sed quod Athenis educatus, Cicero appellat his verbis: Cujus amici hac consolatione utuntur, etiam T. Albucio supplicationem hunc ordinem denegasse. Quod est primum dissimile. Res in Sardinia cum mastrucatis latrunculis a propractore una cohorte auxilia gestis, & bellum cum maximis Syriae gentibus, tyrannis,

con-

¹ Χαῖρε, Tite : hinc hostis mī Albucius, hinc inimicus.

Sed jure Mucius. ² Ego autem satis mirari non queo, unde hoc sit tam insolens domesticarum rerum fastidium. Non est omnino hic docendi locus : sed ita sentio, & saepe deferui, Latinam linguam non modo non inopem,

*consulari exercitu imperioque confectum. Deinde Albucius, quod a Senatu petebat, ipse sibi in Sardinia ante decreverat : constabat enim Graecum hominem ac levem in ipsa provincia quasi triumphasse. Itaque hanc ejus temeritatem Senatus, supplicatione denegata, notavit. Haec adjungenda existimavi, quo pateret illustrius, Praetorem, non Albucium ut a nonnullis creditum est, sed Scaevolam fuisse : cum Albucius & adolescens Athenis & propraetor in Sardinia, non in Achaia, fuerit ; Scaevola autem hic Praetor sit appellatus cum dixerit Cicero, *A Scaevola est Praetore salutatus Athenis Albucius*. Nec dubito, quin Praetor Scaevola & a Cicerone & a Lucilio appelletur, non quod Praeturam gerens in provinciam exierit, quod antea saepe factum erat bellis urgentibus, sed quod Propraetor Achaiam regeret. Itaque & Cicero Praetorem Quintum fratrem suum vocat, qui tamen Praetura jam in urbe functus, Asiam Propraetor administrabat. Idem*

Scaevola lib. I. de Orat. [cap. 17.] Cum, inquit, ego Praetor Rhodum venissem. Hic est enim Q. Mucius augur, gener C. Laelii, focer L. Crassi oratoris, accusatus postea repetundarum ab hoc Albucio, ut legitur in Bruto [cap. xxvi.] Quam accusationem spectavit Lucilius Poëta in illo versu

— *Hinc hostis Muci Albucius, hinc inimicus.*

Vixit eodem tempore alter Q. Mucius, sed is Pontifex maximus, non augur, fuit, collega L. Crassi in Consulatu, Asiamque rexit menses novem. Lib. V. ad Attic. Ep. 17. & lib. III. & lib. I. Fam. Ep. 9. P. Manucius.

¹ *Chaere, Tite : hinc hostis mī Albucius, hinc inimicus*] Hanc lectionem etsi veram judicabam, nolui tamen non & Venetam indicare, Χαῖρε : hinc hostis Muti Albutius. Camerarius.

Ib. Χαῖρε, Tite. *Hinc Muci jam Albucius hinc inimicus*] Hic versus in omnibus libris vulgaris corruptus est ; ego eum, antiquae scripturae vestigia secutus,

opem, ³ ut vulgo putant, sed locupletio-
etiam esse, quam Graecam. Quando enim,
⁴ ne nobis dicam, aut Oratoribus bonis, aut
Poetis, postea quidem quam fuit quem imita-
rentur, ullus orationis vel copiosae vel ele-
gantis ornatus defuit? Ego vero, cum foren-
sibus operis, laboribus, periculis, ⁵ non dese-
ruisse

tus, emendavi: quemadmodum
& secundum: in quo *Ponti & Tritanni* sunt generandi casus,
pro *Pontii, Tritannii*, a rectis
Pontius, Tritannius. Verba au-
tem haec, *hinc Muci jam Albu-*
cius &c. hanc sententiam conti-
nent: ex hoc *Mucii Albucius*,
ex hoc, inquam, jam factus est
inimicus. *Lambin.*

Ib. *Χαίρει* *hinc hostis Muci]*
Scribendum *Χαίρει* est enim
ad lictores oratio, quos salutat
Praetor Scaevola, *Lictores tur-*
ma omni *cohorsque*. Cum au-
tem in veteribus libris scriptum
sit *chorusque*; inde conjici po-
test, in antiquioribus fuisse *chor-*
que, quomodo in antiquis etiam
denariis incisum reperitur. UR-
SIN. *Ibid.* Egregie falsus est
Ursinus cui placet *Χαίρει*, quasi
lictores turmamque salutasset
Praetor Scaevola: finguntur e-
nim hi viri Titum Albucium
Graece salutasse. Vera prorsus
est recepta lectio quam firmat
Eliens. unus, nam Parisini tres,
C. C. C. Med. & Balliol. una
cum *Gruterianis* MSSis exhi-
bent, *Χαίρει Tite*: *hinc hostis*

Muti Albutius, hinc inimicus.
Eam tamen scripturam respuit
metri ratio. *Davies.*

² *Ego autem satis mirari non*
queo] Sic edidere *P. Manucius*,
D. Lambinus, & *Aldus* nepos.
Vulgo deest *satis*; nec hanc vo-
culam agnoscunt *Victoriani*,
Gruteriani, nostrive MSSi, ut
eam sola videatur intrusisse con-
jectura. An legendum? *Ego au-*
tem *divinare non queo*. An po-
tius? *Ego autem mirari non de-*
sino. Eligat Lector: nam si ve
rationem, quam recepi, sequa-
tur; si ve harum alterutram;
bene se habebit oratio. *Idem.*

³ *Ut vulgo putant]* Sic Eliens.
pr. & optime quidem. Vulgo
putarent. *Idem.*

⁴ *Ne nobis dicam]* Ita *Lam-*
binus. Vulgo *vel nobis dicam*,
eamque lectionem retinent MSS-
ti, quae tamen est incommoda.
Forte *nil de nobis dicam*. Vide
nostrum pro Murena cap. XIII.
Idem.

⁵ *Non deseruisse mihi videor*
praesidium] Eliens. pr. & Med. *non*
desuisse. Qui codices eo ducunt,
ut scribatur *non defuisse*. *Idem.*

¹ *Modo*

ruisse mihi videor praesidium, in quo a populo Romano locatus sum; debeo profecto, quantumcunque possim, in eo quoque elaborare, ut sint opera, studio, labore meo doctiores cives mei, nec cum istis tanto opere pugnare, qui Graeca legere malint; (¹ modo legant illa ipsa nec simulent) & iis servire, qui vel utrique litteris uti velint, vel, si suas habent, ⁴ illas non magno opere desiderent. Qui autem alia malunt scribi a nobis, aequi esse debent, quod & scripta multa sunt, sic ut plura nemini e nostris, & scribentur fortasse plura, si vita suppetet: & tamen qui diligenter haec quae de Philosophia litteris mandamus legere adfueverit, iudicabit nulla ad legendum his esse potiora. Quid est enim in vita tanto opere quaerendum, quam cum omnia in Philosophia, tum id, quod his libris quaeritur, quid sit finis, quid extremum, quid ultimum, quo sint omnia bene vivendi recteque faciendi confilia

¹ *Modo legant illa ipsa*] Forfan illa ipsi. Davies.

² *Summa dissensio*] Vulgo magna. Lessionem vero nostram praestant Paris. tres, Eliens. uterque, Med. & Balliol. Nec aliter Ven. 1471. Ascens. & Victor. olim dederunt. Idem.

³ *Quis alienum putet*] Victorius edidit *quid alienum putem*; quam quidem rationem, si MSS. titatur, vulgatae praetulerim. Idem.

⁴ *Partus ancillae sitne in fructu habendus*] Ulpianus Digg. lib. VII. Tit. I. leg. 68. *Vetus fuit quaestio*, an partus ad fructuarium pertineret? *Sed Bruti sententia obtinuit, fructuarium in eo locum non habere.* Vide sis & Justinianum Inst. lib. II. Tit. I. leg. 37. Idem.

⁵ *Explicatam esse iis litteris arbitramur*] Iis libris est in MS. to & ita videtur legendum. URSIN. Ibid. Eliens. etiam primus habet

filia referenda? quid sequatur natura, ut summum ex rebus expetendis? quid fugiat, ut extremum malorum? Qua de re cum sit inter doctissimos ² summa dissensio; ³ quis alienum putet ejus esse dignitatis, quam mihi quisque tribuit, quod in omni munere vitae optimum & verissimum sit, exquirere? An, ⁴ *Partus ancillae sitne in fructu habendus*, differetur inter principes civitatis, P. Scaevolam, M'. Manilium? ab hisque M. Brutus dissentiet? quod & acutum genus est, & ad usus civium non inutile: nosque ea scripta, reliquaque ejusdem generis & legimus libenter & legemus; haec, quae vitam continent omnem, negligentur? Nam, ut sint illa vendibilia, haec uberiora certe sunt: quamquam id quidem licebit iis existumare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quaestionem *de finibus bonorum & malorum*, fere a nobis ⁵ explicatam esse his litteris arbitramur: in quibus, quantum

habet *his libris*; & *iis libris* rescribendum conjecit Lambinus: sed legendum *his litteris*, ut edidimus, auctoribus Parisinis duobus, Med. & Ven. 1471. Nam *litterae* libros scriptos significant. Noster Tusc. I, 1. *Non quia Philosophia Graecis & litteris & doctoribus percipi non posset*. Ubi Vatic. pariter *libris*. Quintilianus Inst. lib.V. cap.xi. p. 315. *Quamvis inferiora omnia praeceptis suis ac litteris cre-*

dunt. Tertullianus Apol. cap. xiv. *Conversus ad litteras vestras, quibus informamini ad prudentiam & ad liberalia officia, quanta invenio ludibria?* Idem de Testim. animae cap. 1. *Qui velit ex litteris receptissimis quibusque Philosophorum vel Poetarum — testimonia excerpere Christianae veritatis*. Plura collegimus ad lib. II. de Divin. cap. 2. quae, si libet, vide. Davies.

tum potuimus, non modo quid nobis probaretur, sed etiam quid a singulis philosophiae
 5 disciplinis diceretur, persecuti sumus. Ut autem a facillimis ordiamur, prima veniat in medium Epicuri ratio, quae plerisque notissima est; quam a nobis sic intelleges expositam, ut ab ipsis, qui eam disciplinam probant, non soleat adcuratius explicari: verum enim invenire volumus, non tamquam adversarium aliquem convincere. Adcurate autem quondam a L. Torquato, homine omni doctrina erudito, ¹ defensa est Epicuri sententia de Voluptate; a meque ei responsum, cum C. Triarius, in primis gravis & doctus adolescens, ei disputationi interesset. Nam cum ad me in Cumanum salutandi causa uterque venisset; pauca primo inter nos de litteris, quarum summum erat in utroque studium: deinde Torquatus, Quoniam nacti te, inquit, sumus aliquando otiosum, certe audiam, quid sit quod Epicurum nostrum non tu quidem oderis, ut fere faciunt qui ab eo dissentiant, sed certe non probes, eum, quem ego arbitror unum vidisse verum, maximisque erroribus animos hominum liberavisse, & omnia tradidisse, ² quae pertinent ad bene beateque
 viven-

¹ *Defensa est Epicuri sententia de voluptate*] Διαφύλακτον τῇ γνώμῃ dicunt Graeci. *Ursin.*

² *Quae pertinent*] Vulgo *pertinerent*; contra quam jubent

Parisini tres, Eliens. uterque, Med. ac Balliol. *Davies.*

³ *Minus eo delectari*] Sic Paris. pr. tert. & ita *Victorius, Matheus, nucius, Lambinus* ac *Aldus* nepos

vivendum. Sed existumo, te, sicut nostrum Triarium, ³ minus eo delectari, quod ista Platonis, Aristotelis, Theophrasti orationis ornamenta neglexerit: nam illuc quidem adduci vix possum, ut ea, quae senserit ille, tibi non vera videantur. Vide quantum, inquam, fallare, Torquate: oratio me istius philosophi non offendit; nam & complectitur verbis quod volt, & dicit plane quod intellegam; & tamen a philosopho, si adferat eloquentiam, non asperner; si non habeat, non admodum flagitem: re mihi non aequae satisfacit, & quidem locis pluribus: sed quot homines tot sententiae; falli igitur possumus. Quamobrem tandem, inquit, non satisfacit? te enim iudicem aequum puto; modo quae dicat ille bene noris. ⁴ Nisi tu Phaedrum, inquam, mentitum aut Zenonem putas, (quorum utrumque audiui, cum mihi nihil sane praeter sedulitatem probarent) omnes mihi Epicuri sententiae satis notae sunt: atque eos, quos nominavi, cum Attico nostro frequenter audiui; cum miraretur ille quidem utrumque, Phaedrum autem etiam amaret: cotidieque inter nos ea, quae audiebamur, conferebamus: neque erat umquam controversia quid ego intellegerem,

pos ediderunt. Vulgo *minus ab eo delectari*; nec aliter exhibent plerique Codices; quod tamen hoc in sensu non est Latinum. *Idem.*

⁴ *Nisi tu Phaedrum*] Sic edidi, *Victorium* secutus. Plurimi Codices, *hic mihi*, vel *hic nisi*, *Phaedrum*. Vulgo *nisi mihi Phaedrum*. Sed cum pronomen illud bis

tellegerem, sed quid probarem. ¹ Quid igitur est, inquit? audire enim cupio quid non
 6 probes. ² Principio, inquam, in Physicis, quibus maxime gloriatur, ³ primum totus est alienus. ⁴ Democrito adjicit, perpauca mutans, sed ita, ut ea, quae corrigere volt, mihi quidem depravare videatur. Ille atomos, quas adpellat, id est, ⁵ corpora individua propter soliditatem, censet in infinito inani, in quo nihil nec summum, nec infimum, nec medium, ⁶ nec ultimum, nec extremum sit, ita ferri, ut concursuionibus inter se cohaerescant: ex quo efficiantur ea, quae sint, quaeque cernantur,

bis in verbis proxime sequentibus repetatur, hic a *Tullii* manu fuisse non videbatur. *Davies.*

¹ Quid igitur est, inquit? audire enim cupio quid non probes] Sic editi scriptique libri. *Cicero* tamen, nisi fallor, reliquit, Quid igitur est, inquit, (audire enim cupio) quod non probes. Idem.

² Principio, inquam, primum totus est alienus] *Parif. sec. Potius inquam. Med. Principio enim, inquam.* Sed nihil juvant. Vel supervacaneum vel corruptum videtur hoc vocabulum *primum*; cujus vim voce *principio* prius exprefferat. Dein qui possunt ullae esse *Epicuri* propriae ruinae, si totus est in *Physicis* alienus? *Eliens. pr. habet, Principio, inquam, in Physicis, quibus maxime gloriatur, maxime est alienus.* Ac ita quidem

scrupulus omnis omnino tollatur. Sed cum reliqui libri non faveant, is videri queat interpolatus. Itaque lego *Principio, inquam, in Physicis* — propemodum totus est alienus. Natum est ex compendiaria scriptura vitium. *Idem.*

³ Primum totus est alienus] Nihil dicit a se, sed ab aliis, ut a *Democrito*, petatum. Non est suus, sed alienus. Nihil dicit suum, sed omnia aliena. *Lambinus.*

⁴ Democrito adjicit, perpauca mutans] *Democrito* adhaerescit, perpauca mutans. Ita est in *MSto* apud me libro. Et paulo post *citimum* pro *extremum*. *Urin.*

Ib. Democrito adjicit] C. C. C. & Ven. 1471. adjecit. Unde rescribendum censebam Democrito

nantur, omnia: eumque motum atomorum nullo a principio, sed ex aeterno tempore intellegi convenire. Epicurus autem, in quibus sequitur Democritum, non fere labitur: quamquam utriusque cum multa non probo, tum illud in primis, quod cum in rerum natura duo quaerenda sint, unum, quae materia sit ex qua quaeque res efficiatur; alterum, quae vis sit quae quidque efficiat: de materia differuerunt; vim et causam efficiendi reliquerunt. Sed hoc commune vitium: illae Epicuri propriae ruinae. Censet enim, eadem illa individua & solida corpora ferri suo deorsum

erito accedit. Cum vero Paris. pr. tert. habeant Democrito addicit, nunc lego totus est alienus: Se Democrito addicit &c. ac ita fere Cl. Th. Bentleius. Lactantius Div. Inst. lib. II. cap. XVII, 11. Est enim piaculum maximum addicere se potestati eorum. Et lib. VII. cap. VII, 6. Cum aliquam sectam probaverint, eique se addixerint. Sic passim noster, alique scriptores. Davies.

⁵ *Corpora individua propter soliditatem, censet] Ita recte dederunt Victorius & Brutus: nam Lambinus, Aldus nepos, & recentiores perperam repraesentant corpora individua, propter soliditatem censet: non enim propter soliditatem in infinito inani feruntur Atomis, sed illa corpuscula propter soliditatem sunt individua. Lucretius I, 486.*

Sed quae sunt rerum primordia, nulla potest vis

Stringere: nam solido vincunt ea corpore demum.

Vide sis & Laertium X, 44. Idem.

⁶ *Nec ultimum nec extremum fit] Eiusdem plane sunt potestatis ultimum & extremum. Fulv. quidem Ursinus in suo MSto fuisse testatur nec ultimum nec citimum sit. Citimum est proximum. Vide Nonium in cituma. Eam tamen lectionem conjecturae potius quam libro cuiuspiam deberi putaverim: nam reliqui, nisi fallor, omnes receptam servant; quae mihi videtur parum sincera. Lego nec primum nec extremum fit. Opponi sibi solent hae voces; neque a Codicibus multum recedit emendatio,*

B

quam

sum pondere ad lineam: ¹ hunc naturalem esse omnium corporum motum. ² Deinde ibidem homo acutus, cum illud occurreret, si omnia ³ deorsus e regione ferrentur, &, ut dixi, ad lineam, numquam fore, ut atomus altera alteram posset attingere; ⁴ itaque attulit rem commenticiam: declinare dixit atomum perpaulum, quo nihil posset fieri minus:

quam lectoribus expendendam propono. Cicero Tusc I, 26. *Omnia supera, infera, prima, ultima, media videremus.* Davies.

¹ *Hunc naturalem esse omnium corporum motum*] Omnium ponderum motum legendum puto. Camerar.

² *Deinde ibidem homo acutus*] Lego deinde idem homo acutus; nam secunda vocula loco, quemadmodum reor, haud convenit. Davies.

³ *Deorsus e regione*] Vulgo *deorsum*. Nos Palatinum primum, optimum & vetustissimum librum, sequimur. Cicero N. D. I, 25. *At atomum, cum pondere & gravitate directa deorsus feratur, declinare paululum.* Sic enim nos ex MSSis edidimus. Idem.

⁴ *Itaque attulit rem commenticiam*] Suspicio itaque abundare. P. MANUCIUS. Ibid. Adverbium itaque abundare videtur; delendumque omnino, quia abest a vetere libro; ejiciente etiam sententia. Urfin.

Ib. *Itaque attulit rem com-*

menticiam] Prima vox P. Manucio videbatur abundare; deinde eam fide veteris libri, quem obsequentissimum habuit, & postulante sententia, Fulv. Urfinus ejiciendam censuit. Lambinus autem reponit, ita attulit rem commenticiam. Nihil tamen est mutandum: nam Latinissimi scriptores post *ἱππευτολὴν* paullo longiorem hujusce generis vocabula solent immittere. Livius II, 12. C. Mucius adolescens nobilis, cui indignum videbatur populum R. servientem, quum sub Regibus esset, nullo bello nec ab hostibus ullis obsessum esse; liberum eundem populum ab iisdem Etruscis obsideri quorum saepe exercitus fuderit: ITAQUE magno audacique aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus &c. Qui locus huic est geminus germanus. Nec dissimilis est accuratissimo Gronovio laudatus Justinus locus XII, 14. *Auctor insidiarum Antipater fuit, qui, cum carissimos amicos ejus interfectos videret; Alexandrum Lycistam, generum suum occisum;*

hus: ita effici complexiones, & copulationes,
⁵ & adhaesitationes atomorum inter se: ex quo
 efficeretur mundus, omnesque partes mundi,
 quaeque in eo essent. Quae cum res tota
 ficta sit pueriliter, ⁶ tum ne efficit quidem quod
 volt: nam & ipsa declinatio ad libidinem fin-
 gitur (ait enim declinare atomum sine causa:
⁷ quo nihil turpius physico, ⁸ quam fieri sine
 causa

*sum; se magnis &c. Igitur ad
 occupandum Regem Cassandrum
 filium dato veneno subornat. Pa-
 riter Lactantius lib. III. c. XVI,
 7. Sed profecto, quia nihil boni
 ad vitam adferebant; nec ipsi
 decretis suis obtemperaverunt;
 nec quisquam per tot saecula in-
 ventus est qui eorum legibus vi-
 veret; abjicienda est Igitur
 omnis philosophia &c. De hac
 Epicuri sententia vide Lucreti-
 um II, 216, seqq. ac Ciceronem
 de Fato cap. X. Davies.*

⁵ *Et adhaesiones atomorum]*
 Nonnulli libri habent *adhaesi-
 tationes*. Ego nihil muto. LAM-
 BIN. *Ibid.* At mutare debuit;
adhaesitationes enim repraesent-
 ant Pall. sex, Paris. tres, Eliens.
 uterque, C. C. C. & Balliol.
 Davies.

⁶ *Tum ne efficit quidem quod
 volt]* Nostri MSSi summo con-
 sensu dant, *tum ne efficit quod
 volt*; ac ita Ven. 1471. & edi-
 tio Victoriana. Nec incommo-
 dus est is loquendi modus, ut
 patet ex iis quae congestit Th.
 Munckerus ad Hygini Fab. ccxx.

Adi sis & Cl. Burmannum ad
 Petronii cap. XLVII. ac ad
 Quintiliani Inst. Orat. VI, 1.
 Idem.

⁷ *Quo nihil turpius physico,
 &c.]* Haec verba, quae reperi-
 untur deinceps in omnibus li-
 bris vulgatis, & quibusdam e-
 tiam manuscriptis, *quam fieri
 sine causa quidquam dicere*, ego
 funditus delenda censeo, ut a-
 liena, & supervacanea, & in li-
 bris melioribus non comparen-
 tia; quod & Manucio videtur.
 Lambinus.

⁸ *Quam fieri sine causa quid-
 quam dicere]* Haec videntur a-
 bundare, ut otiosa, & sine causa
 inculcata: id enim turpe Phy-
 sico est, dicere atomum decli-
 nare sine causa. Hoc per se
 recte habet, & concinnum est.
 Praeterea si quid addatur, fri-
 gebit. P. Manucius.

Ib. *Quam fieri sine causa
 quicquam dicere]* Haec delenda
 statuunt P. Manucius, D. Lam-
 binus & Fr. Guyetus. Puto tamen
 esse melius ut cum J. M. Bruto
 legas, *quum nihil turpius Physico
 quam*

caussa quicquam dicere) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipse constituit, e regione inferiorem locum petentium, sine causa eripuit atomis: nec tamen id, ¹ cuius causa hoc finxerat, adsecutus est. Nam ² si omnes atomi declinabunt, nullae umquam cohaerescunt: siue aliae declinabunt, aliae suo nutu recte ferentur; primum erit hoc quasi provincias atomis dare, quae recte, quae oblique ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus haeret, turbulenta concursio hunc mundi ornatum efficere non poterit. Ne illud quidem Physici, credere aliquid esse minimum: quod profecto numquam putavisset, si a Polyaeo, familiari suo, Geometriam discere maluisset, quam illam etiam ipsum dedocere. Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito, in Geometriaque perfecto: huic bipedalis fortasse: ³ tantum enim esse censet, quantus videtur, vel paullo

quam fieri sine causa quicquam dicere; quod & olim mihi venerat in mentem. *Davies.*

¹ *Cujus causa hoc finxerat]* Vulgo haec. Nos Eliens. sec. & Paris. tert. sequimur. Hoc, scilicet Atomum sine causa declinare. *Idem.*

² Si omnes atomi declinabunt
— siue aliae declinabunt]
Bene quidem *Lambinus* reponit
sive omnes atomi declinabunt, —

SIVE &c. Nos paullo melius, certe propius ad Codices, *sive omnes Atomus declinabunt* —
SIVE aliae &c. *Idem.*

³ *Tantum enim esse censet quantus videtur &c.]* Vide nos ad Acad. II, 26. *Idem.*

⁴ *Quae sequitur, sunt tota Democriti]* Quidam legi volunt quae sequuntur. Ego quae sequitur malo: & ita reperi scriptum in libris MStis & ita habent

paullo aut majorem, aut minorem. Ita quae mutat, ea corrumpit: ⁴ quae sequitur, sunt tota Democriti; atomi, inane, imagines, quae idola nominant, ⁵ quorum incurfione non solum videamus, sed etiam cogitemus, infinitio ipsa, quam ἀπειρίαν vocant, tota ab illo est: tum innumerabiles mundi, qui & oriantur & intereant cotidie: quae etsi mihi nullo modo probantur; tamen Democritum laudatum a ceteris, ab hoc, qui eum unum ⁶ secutus est, nollem vituperatum. Jam in altera philo-
sophiae parte, quae est quaerendi ac disse-
rendi, quae λογική dicitur, iste vester, plane, ut mihi quidem videtur, inermis ac nudus est. Tollit definitiones: nihil de dividendo ac partiendo docet: non, quomodo efficiatur concludaturque ratio, tradit: non, qua via captiosa solvantur, ambigua distinguantur, ostendit: judicia rerum in sensibus ponit; quibus si semel aliquid falsi pro vero probatum sit,

bent omnes vulgati. Opponitur autem illo membro quae mutat: nam quae sequitur interpretor quae probat. Lambinus.

Ib. Quae sequitur] Eliens. sec. quae sequuntur; & ita, teste Lambino, quidam legi volunt. Ac illi quidem recte, mea sententia. Nam cum sint in quibus ducem Democritum non habeat; fieri non potest, ut quae

sequitur sint tota Democriti. Vide N. D. I, 26. Davies.

⁵ Quorum incurfione non solum videamus, sed etiam cogitemus] Lego quarum, scilicet imaginum; ut habet Nonius in infinitio. Is autem scriptor & plerique MSSi dant incurfionem. Male prorsus. Vide lib. I. N. D. capp. 18, 37, 38, 39. Idem.

⁶ Secutus est] Sic Eliens. pr. Recte. Quod ideo noto, quod reli-

fit, sublatum esse omne ¹ iudicium & veri & falsi putat. ² * * * * *

DEEST NONNIHIL * * * *

³ Confirmat autem illud vel maxume, quod ipsa natura, ut ait ille, adsciscat & reprobet, id est, voluptatem & dolorem: ad haec, & quae sequamur & quae fugiamus, refert omnia: quod quamquam Aristippi est, a Cyrenaicisque melius liberiusque defenditur; tamen ejusmodi esse judico, ut nihil homine videatur indignius. Ad majora enim quaedam nos natura genuit & conformavit, ut mihi

reliqui MSSi dent *esset*; ut etiam *Victorius* edidit. *Davies*.

¹ *Judicium & veri & falsi putat*] Vulgo deest vocula secunda quam suppeditarunt MSSi Parisini. Porro sequebatur, *In tertia vero parte quae est de vita & moribus, in constitutione finis, nil generosum sapit atque magnificum.* Cum tamen haec esse subditicia doceant omnes Codices, (absunt enim a Victorianis, Lambinianis, Gruterianis, Gronovianis nostrisque) nec ea non repudianda censuerint viri docti; stultum prorsus Emblemata, quod hiatui complendo non est, delendum judicavi. *Idem*.

² *In tertia vero parte &c.*] Hoc totum, quod reperitur in libris vulgatis, ab hoc loco *In tertia vero parte &c.* usque ad *confirmat autem &c.* non reperi in libris nostris manuscriptis;

quae credibile est a docto aliquo esse assuta. Nam cum certum sit, hic aliquid deesse in libris manuscriptis, neque difficile admodum sit, quid desit, conjicere; hoc totum ille, quisquis fuit, non inepte supplevit: nisi forte in alio meliore exemplari reperitur. Ego in nostris libris manuscriptis non reperi, neque ullam reperi lacunam. *Lambinus*.

³ *Confirmat autem illud &c.*] Vulgo deest autem, quod *Ciceroni* reddunt Paris. sec. Balliol. Med. Eliens. uterque, simul ac editio Victoriana. Tametsi vero quae lacunam proxime sequuntur, certam medicinam fere respuant, reponendum tamen suspicor, *Confirmat autem illud vel maxime, quod ipsa natura, ut ait ille, adsciscat & reprobet id esse voluptatem & dolorem &c.* De re ipsa vide *Maximum Tyrium*.

mihi quidem videtur: ac fieri potest, ut errem; sed ita prorsus existumo, neque eum Torquatum, qui hoc primus cognomen invenerit, aut torquem illum hosti detraxisse, ⁴ ut aliquam ex eo perciperet corpore voluptatem, aut cum Latinis tertio consulatu conflixisse ⁵ apud Vesperim propter voluptatem. Quod vero ⁶ securi percusserit filium, privavisse se etiam videtur multis voluptatibus, cum ipsi naturae patrioque amoris praetulerit jus majestatis atque imperii. Quid? ⁷ L. Torquatus, is, qui consul cum Cn. Octavio fuit, cum illam

Tyrum Diss. XXXIII. Davies.

⁴ *Ut aliquam ex eo perciperet corpore voluptatem*] Alii corporis voluptatem. Paris. pr. tert. *Ut aliquam ex eo corpore perciperet voluptatem.* Incerta vocis illius tam lectio quam positio facit ut, ea deleta, rescribam ut aliquam ex eo perciperet voluptatem. Idem.

⁵ *Apud Vesuvium*] Ven. *Vesperim.* Utrumque recte legi potest: nam ita *Livius* lib. VIII. [cap. 8.] de hoc praelio, *Pugnatum est haud procul radicibus Vesuvii montis, qua via ad Vesperim ferebat.* Camerar.

⁶ *Securi percusserit filium*] Vulgo *filium percusserit*; sed illum ordinem servant Eliens. uterque, Balliol. C. C. C. Med. Ven. 1471. & editio *Victorii.* Ad hanc autem historiam respicit *Virgilius* Aen. VI, 825.

—— Saevumque securi

Aspice Torquatum —

Ubi *Servius*: Hic ad urbem pergens praecepit filio ut tantum castrata tureretur: ille provocatus ab hostibus, nata occasione, victoriam consecutus est. Reverfus postea pater laudavit fortunam populi R. sed filium, ut dicit *Livius*, fustuario necavit. Ergo saevum securi, saevum jure occidendi, non ferri genere; nam securi non animadvertit in filium. At nec reliqua pars istius historiae recte traditur, filiumque Manlii securi percussum fuisse docet *Livius*. Illum vide VIII, 6, 7. Adi sis, inter alios, & *Agellium* IX, 13. Ac *Pseudo Hegeſippum* de Halosi Jud. III, 24. p. 368. *Davies.*

⁷ *L. Torquatus*] T. Torquatum Cn. Octavio collegam dant Fasti Consulares ad A. U. C. DLXXXVIII. ut forsan & hic ita sit reponendum. *Davies.*

B 4.

¹ *Quem*

illam severitatem in eo filio adhibuit, ¹ quem in adoptionem D. Silano emancipaverat, ut eum, Macedonum legatis adcusantibus, quod pecunias praetorem in provincia cepisse arguerent, causam apud se dicere juberet, reque ex utraque parte audita, pronunciaret, ² eum non talem videri fuisse in imperio, quales ejus majores fuissent; & in conspectum suum venire vetuit; numquid videtur tibi de voluptatibus suis cogitavisse? Sed ut omittam pericula, labores, dolorem etiam, quem optumus quisque pro patria & pro suis suscipit, ut non modo

¹ *Quem in adoptionem D. Silano emancipaverat*] Ad hanc indicandam adoptionem in denario argenteo D. Silani impressus est torques, Manliae Torquatorum familiae usitatum insigne, de quo abunde scripsimus in libro de Familiis Romanorum. *Ursin.*

² *Eum non talem videri fuisse* &c.] Utebantur hoc verbo iudices, ut supra dixit in Lucullo [cap. XLVII.] *Quaeque jurati iudices cognovissent, ut ea non esse facta sed ut videri pronuntiarunt.* Et orat. in Pisonem [cap. XL.] *Tum tu ipse de te, fecisse videri pronuntiaisti.* Et libro V. accusat. [in Verrem cap. 6.] *Fecisse videri pronuntiavit.* Sed admonendus est lector, me in omnibus libris manuscriptis, quibus quidem usus sim, scriptum reperiisse pro *videri*, partim *fi-*

dei, partim *fideri*. Ac *fidei* quidem rejiciendum prorsus est: sed *fideri* fortasse non item: nam Aeolicum digamma, quod pronuntiatur fere ut *v* consonans, speciem gerebat litterae *f*. Ita ut *videri* & *fideri* unum sint. *Lambin.*

³ *Dolores denique quosvis suscipere malit quam deserere ullam officii partem*] *Elens.* pr. *doloresque quosvis.* Ut vero libere dicam quod mihi videtur; haec ultra modum ridicula sunt & *Cicerone* prorsus indigna. *Delirus* enim sit necesse est qui dixerit, *Dolorem optumus quisque pro patria & pro suis suscipit, ut dolores quosvis suscipere malit quam deserere ullam officii partem.* An vir omnium saeculorum ingeniosissimus & eloquentissimus ita scriberet? Nefas est vel suspicari. Haec autem verba

modo nullam captet, sed etiam praetereat omnes voluptates; [³ dolores denique quosvis fuscipere malit, quam deferere ullam officii partem:] ad ea, quae hoc non minus declarant, sed videntur leviora, veniamus. Quid tibi, Torquate? quid huic Triario litterae, quid historiae cognitioque rerum, quid Poetarum evolutio, quid tanta tot versuum memoria voluptatis adfert? Nec mihi illud dixeris: Haec enim ipsa mihi sunt voluptati; & erant illa Torquatis. ⁴ Numquam hoc ita defendit Epicurus: ⁵ neque vero tu, aut quis-

ba si tollas, recte procedit oratio; quapropter Glossematis omnino sunt damnanda; cujus rei nos uncis indicium facimus. *Davies.*

⁴ *Nunquam hoc ita defendit Epicurus, neque vero tu]* Quis est vel mediocriter intelligens qui mendosum illud *vero tu* non existimet? Cui porro correctionem quaerenti sine aliqua librorum ope liceat divinare? Dicam tamen quod sentio. Placeret *Metrodorus*, nisi longius a litteris discederem; quod instituti mei non est. Saepe autem cum Epicuro *Metrodorus*, quasi ejus collega, a *Cicerone* nominatur, ut de *Fin.* lib. II. ter, & *Tusc.* II. Lib. I. de *Nat. Deorum* bis, & lib. III. de *Offic.* Quibus ex locis, & ex *Laërtio* praeterea, licet intelligere, neminem cum Epicuro aptius quam *Metrodo-*

rum posse conjungi, qui ejusdem adjutor & paene auctor fuerit sententiae. *P. Manucius.*

⁵ *Neque vero tu, aut quisquam eorum &c.]* Libri veteres habent *neque vero Troji, aut quisquam &c.* quod, quid sibi velit, quaero. Putabam legendum conjectura facta ex hac vitiosa scriptura *Troii, neque vero Thorius, aut quisquam &c.* Commemorat enim *L. Thorium Balbum* voluptarium lib. II. [cap. 20.] his verbis: *Is ita vivebat, ut nulla tam exquisita posset inveniri voluptas, qua non abundaret: erat & cupidus voluptatum, & cujusvis generis ejus intelligens, & copiosus: ita non superstitiosus, ut illa plurima in sua patria sacrificia & fana contemneret: ita non timidus ad mortem, ut in acie sit ob remp. interfectus &c.* Sed quae-

rat

quisquam eorum, qui aut saperet aliquid, aut ista didicisset. Et, quod quaeritur saepe, ¹ cur tam multi sint Epicurei; sunt aliae quoque causae, sed multitudinem hoc maxime adlicit, ² quod ita putat dici ab illo, recta & honesta quae sint, ea facere ipsa per se laetitiam, id est, voluptatem. Homines optimi non intellegunt totam rationem everti, si ita se res habeat: nam si concederetur, etiam si ad corpus nihil referatur, ista sua sponte & per se esse jucunda; per se esset & virtus & cognitio rerum, quod minime ille volt, expetenda. Haec igitur Epicuri non probo, inquam. De cetero, vellem equidem aut ipse doctrinis fuisset instructior (est enim,

rat potius lector ingeniosus, quid pro hac voce sit hic rependum. Ego, repraesentata antiqua scriptura, officio meo functus sum. *Lambin.*

Ib. Neque vero tu aut quisquam eorum, qui aut saperet aliquid aut ista didicisset] Cum nonnulli libri prae se ferant *neque vero troii*; *P. Manucio* placuit *neque Metrodorus*, *Lambino* *neque vero Thorius*. Vulgo *neque vero tu*, *Triari*, aut *quisquam eorum*. *Triarius* autem non fuit Epicureus sed Stoicus. Vide lib. II. cap. 35. Ea de causa vocem *Triari*, fide *MSti Balliolensis*, praetermissi. *Quin & Gruterus* sic, ut edidimus, lectum voluit. Dum autem de uno vel altero verbo li-

tigant interpretes; haec omnia *Guyetus* habuit suspecta. Sed immerito quidem. *Davies.*

¹ *Cur tam multi sint Epicurei]* Vulgo *junt*, quod non patitur linguae Latinae ratio. Ita tamen editiones quas inspexi, praeter illam *J. M. Bruti* 1574. *Idem.*

² *Quod ita putat]* *Eliens.* *sec, putant*; quod optimis scriptoribus post nomina multitudinis usitatum. *Infra II, 16. Ferret ad plebem, vellente de ea re quaeri.* Ubi *Lambinus* reponit *velletne*: sed frustra. *Seneca Oedip.* vs. 160.

Rupère Erebi claustra profundi

Turba sororum face Tartarea, Ovidius Metam. I, 92.

— *Nec*

enim, quod ita tibi videri necesse est, non factis politus his artibus, quas qui tenent *eruditi* adpellantur) aut ne deterruisset alios a studiis: quamquam te quidem video minime esse deterritum. Quae cum dixissem, magis ut illum provocarem quam ut ipse loquerer; tum Triarius leniter arridens, Tu quidem, inquit, totum Epicurum paene e philosophorum choro sustulisti. Quid ei reliquisti, ³ nisi te, quoquo modo loqueretur, intellegere quid diceret? ⁴ Aliena dixit in physicis, nec ea ipsa, quae tibi probarentur: si qua in his corrigere voluit, deteriora fecit: differendi artem nullam habuit: voluptatem cum summum bonum diceret, primum in eo ipso parum vidit: deinde

—Nec supplex turba timebant
Judicis ora sui —

Ac vs. 172.

Plebs habitant diversa locis —
Iterum vs. 244.

Dicta Jovis pars voce probant —
Sic innumeris in locis & hic & alii. Vide sis *Nic. Heinsium* ad Fast. III, 189. *Davies*.

³ *Nisi te quoquo id modo loqueretur*] Sic legendum, non ut vulgo, *quoque ut id modo*. Lamb.

Ib. *Nisi te quoque*, ut id modo loqueretur] Maffei liber *quoque modo*; haud prorsus emendate, sed ut vitii tamen nihil pene superfit: nam, una litera immutata, locus restituitur; nempe si sic legas: *Nisi te, quoquo modo loqueretur* &c. Dicit autem *quoquo modo loqueretur*,

ut pene etiam ostendat, ne in verbis quidem Ciceroni Epicurum satisfecisse, non modo in sententiis. *P. Manucius*.

Ib. *Quoquo is modo loqueretur*] Ita legendum, cum in vulgatis sit *id pro is*. Urfin.

Ib. *Quoquo modo loqueretur*] Sic recte Gruterus ex Pal. primo. Ac ita repraesentat Eliens. sec. *Davies*.

⁴ *Aliena dicit in Physicis, nec ea ipsa quae tibi probarentur: sed si quae in his corrigere voluit, deteriora fecit*] Scribe ex antiquo Codice, *aliena dicit in Physicis, nec ea ipsa quae tibi probantur; & si quae* &c. *Urfinus*.

Ib. *Aliena dixit*] Est a Pal. primo. Vulgo *dicit*; quod respuunt praeterita quae sequuntur. *Dav.*

¹ Ille

inde hoc quoque alienum: nam ante Aristippus, & ¹ Ille melius: ² addidisti ad extremum, etiam indoctum fuisse. ³ Fieri, inquam, Triari, nullo pacto potest, ut non dicas, quid non probes ejus, a quo dissentias: quid enim me prohiberet Epicureum esse, si probarem quae ille diceret? cum praesertim illa perdiscere, ludus esset. Quamobrem dissentientium inter se reprehensiones non sunt vituperandae: maledicta, contumeliae, ⁴ tum iracundae contentiones, concertationesque [⁵ in disputando] pertinaces, indignae mihi philosophia videri solent. Tunc Torquatus, Prorsus, inquit, assentior: neque enim disputari sine reprehensione, nec cum iracundia aut pertinacia recte disputari potest. Sed ad haec, nisi molestum est, habeo quae velim. ⁶ An me, inquam, nisi te audire vellem, censeres haec dicturum fuisse? ⁷ Utrum igitur, inquit, percurri

¹ Ille melius. *Etenim quasi detractis de homine sensibus*] Supervacanea sunt haec verba, neque locum hic habere possunt: nam ex argumentis sunt, quibus probare conabatur Epicurus voluptatem esse summum bonum. Dicit enim paullo infra [cap. IX.] *Etenim, quoniam, detractis de homine sensibus, reliqui nihil est; necesse est, quid aut secundum naturam aut contra sit, a natura ipsa judicari.* Maffei liber, *Et detractis de homine*

sensibus: aliud antiquum exemplar, *Etenim quoniam detractis de homine sensibus*: ut & ipsa varietas mendii suspicionem afferat. P. Manucius.

² *Addidisti ad extremum &c.*] Ante haec verba, libri vulgati habent haec, *etenim, quasi detractis de homine sensibus*, quae ex suo loco, qui est pagina proxime sequente, huc in alienum immigrarunt. Ea funditus sustuli, cum praesertim in MSSis sola vox *detractis*, eaque in nonnullis

curri omnem Epicuri disciplinam placet, an de una voluptate quaeri, de qua omne certamen est? Tuo vero id quidem, inquam, arbitrato. Sic faciam igitur, inquit: unam rem explicabo, eamque maxumam: de Physicis alias, & quidem tibi & declinationem istam atomorum, & magnitudinem solis probabo, & Democriti errata, ab Epicuro reprehensa & correctata permulta: nunc dicam de voluptate; nihil scilicet novi, ea tamen, quae te ipsum probaturum esse confidam. Certe, inquam, pertinax non ero; tibi que, si mihi probabis ea quae dices, libenter adsentiar. Probabo, inquit, modo ista sis aequitate quam ostendis: sed uti oratione perpetua malo, quam interrogare aut interrogari. Ut placet, inquam. Tum dicere exorsus est. Primum igitur, inquit, sic agam, 9 ut ipsi auctori hujus disciplinae placet: constituam, quid & quale sit id de quo quaerimus:

lis cum litura compareat. LAMBIN. *Ibid.* Recte Lambinus; eas enim voces nescit Pal. pr. licet in nostris sint omnibus. *Davies.*

³ *Fieri, inquam, Triari*] Vulgo o *Triari*; sed interjectionem fide Pal. primi delevimus. *Idem.*

⁴ *Tum iracundae contentiones*] Vulgo *tum iracundiae, contentiones*; unde nos rescribendum putabamus *tum iracundia & contentiones*. Lambinus autem coniecit, *tum iracundae contentiones*; eamque rationem, quam

diserte praestant Paris. pr. tert. nunc secuti sumus. *Idem.*

⁵ *In disputando*] Haec voces nescit Paris. sec. & omnino spuriae videntur; quapropter eas uncis circumdedimus: *Idem.*

⁶ *An me, inquam*] Vulgo *at me, inquam*. Lectionem vero quam recepimus exhibent Paris. sec. & Eliens. unus, eaque commodior videtur. Simile mendum vidimus supra cap. 2. *Idem.*

⁷ *Utrum igitur, inquit*] Vulgo praetermittitur vox ultima, quam

mus: non quo ignorare vos arbitrer, sed ut ratione & via procedat oratio. Quaerimus igitur, ¹ quid sit extremum & ultimum bonorum: quod omnium Philosophorum sententia ² tale debet esse, ³ ut ad id omnia referri oporteat; ipsum autem nusquam. Hoc Epicurus in *voluptate* ponit, [⁴ quod summum bonum esse volt] summumque malum in *dolore*. Idque instituit docere sic: ⁵ Omne animal, simulatque natum sit, voluptatem adpetere, eaque gaudere, ut summo bono; dolorem adspernari, ut summum malum, &, quantum possit, a se repellere: idque facere nondum depravatum, ipsa natura incorrupte
atque

quam nos ex tribus Parisinis addidimus. *Davies.*

¹ *Quid sit extremum & ultimum bonorum*] Vulgo *quid sit extremum*, quid *ultimum bonorum*; sed Palatini primi bonitas in causâ fuit cur eum hic exprimendum putaverim; nam *extremum & ultimum* passim junguntur. Vide lib. V. cap. 6. & *Arnobium* lib. III. pag. 153. lib. V. pag. 234. *Idem.*

² *Tale debet esse ut ad id omnia*] *Stobaeus* *Ecl. Ethic.* lib. II. p. 162. Τέλος ἐστὶν ἵπ' ὃ πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ πραττόμενα καθήκοντως τὴν ἀναφορὰν λαμβάνει, αὐτὸ δὲ ἵπ' ἑδνός. Lege ἵπ' ἑδέν, prout laudat etiam *Lipsius* *Ma-*
nud. ad *Philos. Stoic.* II, 13. *Idem.*

³ *Ut ad id omnia referri oporteat, ipsum autem nusquam*] *Aristoteles* lib. I. ad *Nicom.* [cap. VII.] 'Ἀπλῶς δὴ τέλειον τὸ καθ' αὐτὸ αἰρετὸν αἰτὶ, καὶ μηδέποτε δι' ἄλλο. *Ursin.*

⁴ *Quod summum bonum esse volt*] Hasce voces, excepta prima, nescit *Parif. sec.* Et plane quidem supervacaneae sunt ac a *Sciolis* intrusae. Totus autem locus ita legendus est. *Hoc Epicurus in voluptate ponit, summumque malum in dolore*: nam vulgo dant *summumque malum dolorem*. Nec id *Walkerum* nostrum fugit. *Davies.*

⁵ *Omne animal simul atque natum sit &c.*] *Diogenes Laertius* lib. X. §. 137. 'Ἀποδείξι, δι' ἡγε-

atque integre judicante. Itaque negat opus esse ratione, neque disputatione, quam ob rem voluptas expetenda, fugiendus dolor fit: sentiri hoc putat, ut, calere ignem, nivem esse albam, dulce mel; ⁶ quorum nihil oportere exquisitis rationibus confirmare, tantum satis esse admonere: interesse enim inter argumentum conclusionemque rationis, & inter mediocrem animadversionem atque admonitionem: altera, occulta quaedam & quasi involuta aperiri; altera, prompta & aperta judicari: etenim quoniam, detractis de homine sensibus, ⁷ reliqui nihil est; necesse est, quid aut ⁸ ad naturam aut contra sit, a natura ipsa ⁹ judicari.

¹ Ea

ται (ὁ Ἐπίκουρος) τὴν τέλει εἶναι τὴν ἡδονὴν τῶν τὰ ζῶα ἅμα τῶ γεννηθῆναι τῇ μὲν εὐαρεστεῖσθαι, τῶ δὲ πόνῳ προσκρῖναι φυσικῶς καὶ χωρὶς λόγου. Sextus Empiricus Pyrrhon. Hypot. lib. III. cap. XXIV. §. 194. Ὅθεν καὶ οἱ Ἐπικουρεῖοι δεικνύναι νομίζουσι, φύσει αἰρετὴν εἶναι τὴν ἡδονήν· τὰ γὰρ ζῶα φασιν ἅμα τῶ γενέσθαι ἀδιάστροφά ὄντα ἔρμῳ μὲν ἐπὶ τὴν ἡδονήν, ἐκκλίνειν δὲ ἀλγῆδόνας. Vide sis eundem contra Mathem. lib. XI. §. 96. Maximum Tyr. Diff. XXXIII. ubi partes Epicuri tuetur, & nostrum infra II, 13. Idem.

⁶ Quorum nihil oportere] Vulgo oporteret; Med. oportet. Sed cum oratio postulet oportere, quos Brutum & Aldum nepotem

secuti sic edidimus. Idem.

⁷ Reliqui nihil est; necesse est] Lego necesse esse, cum haec a superioribus pendeant. Idem.

⁸ Ad naturam] Sic optimi Codices & in his Paris. pr. tert. nam Eliens. pr. Balliol. pluresque libri tam manu quam typis exscripti dant secundum naturam; quae quidem lectio videtur ex interpretatione nata. Idem.

⁹ Judicari, voluptatem & per se expetendam, & dolorem ipsum per se esse fugiendum] In Ven. haec verba prorsus non leguntur: & de marginali annotatione in ipsum auctoris scriptum invasisse apparet. Camerarius.

¹ Etenim

¹ Ea quid percipit aut quid iudicat, quo aut petat aut fugiat aliquid, praeter voluptatem & dolorem? Sunt autem quidam e nostris, qui haec subtilius velint tradere, & negent satis esse, quid bonum sit aut quid malum, sensu iudicari: sed animo etiam ac ratione ² intellegi posse, & voluptatem ipsam per se esse expetendam, & dolorem ipsum per se esse fugiendum: itaque aiunt hanc quasi naturalem atque insitam in animis nostris inesse notionem, ut alterum esse adpetendum, alterum adspernandum sentiamus. Alii autem (quibus ego adsentior) cum a Philosophis compluribus permulta dicantur, cur nec voluptas in bonis sit numeranda nec in malis dolor; non existumant oportere nimium nos causae confidere, sed & argumentandum, & adcurate differendum;

¹ *Etenim quid percipit & quid iudicat*] Antiquus liber habet, *at quid percipit aut quid iudicat.* Urfin.

Ib. *Aut quid iudicat*] Vulgo *& quid iudicat.* Nos Eliens. utrumque, Paris. pr. tert. Med. & editionem Victorianam nostrae lectionis damus auctores. *Davies.*

² *Intellegi posse, & voluptatem ipsam per se esse expetendam &c.*] Ego hic a *Camerario* dissentio, qui putat, hoc totum, *& voluptatem per se esse expetendam & dolorem per se esse fugiendum*, subdititium esse. LAM-

BIN. *Ibid.* Immerenti *Camera-*rio dicam, quod *Gruterus* etiam vidit, impegit *Lambinus*: nam cum plerique MSSi simul ac editi post verbum *iudicari* subdant, *voluptatem etiam & per se expetendam esse, & dolorem esse per se fugiendum*; haec delenda jure censuit vir ille doctus; nec in editione Veneta *Petri Victorii* reperiuntur: similia autem verba, quae sequuntur *intellegi posse* tam in ea quam in aliis omnibus locum suum tenent. *Davies.*

³ *Inventore veritatis*] Similiter *Epicurus Pater veri* dicitur

ferendum, &, rationibus conquisitis, de voluptate & dolore disputandum putant. Sed ¹⁰ ut perspiciatis, unde omnis iste natus sit error voluptatem adcusantium doloremque laudantium, totam rem aperiam; eaque ipsa, quae ab illo ³ inventore veritatis & quasi architecto beatae vitae dicta sunt, explicabo. Nemo enim ipsam voluptatem, quia voluptas sit, adspernatur, aut odit, aut fugit; sed ⁴ quia consequuntur magni dolores eos qui ratione voluptatem sequi nesciunt: neque porro quisquam est qui dolorem ipsum, quia dolor sit, amet, consectetur, adipisci velit; sed quia nonnumquam ejusmodi tempora incidunt, ut labore & dolore magnam aliquam quaerat voluptatem. Ut enim ad minima veniam, quis nostrum exercitationem ullam corporis suscipit

tur *Petronio* cap. 132. Et apud *Lucretium* III, 9. legerim,

Tu pater & veri inventor, Tu patria nobis

Subpeditas praecepta —

non ut vulgo rerum. Vide supra cap. 5. *Idem*.

⁴ *Quia consequuntur &c.*]

Epicurus in *Epistola* ad *Menoeceum*: 'Επει πρῶτον ἀγαθὸν τῆτο (ἡδονή) καὶ σύμφυτον, διὰ τῆτο καὶ οὐ πάσαν ἡδονὴν αἰρούμεθα· ἀλλ' ἐστὶν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν ὅταν πλείον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἐπῆλαι· καὶ πολλὰς ἀλγυδίας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὴ μείζων ἡμῖν ἡδονή

παρὰ κολῶν πολλὸν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγυδίας &c. *Exstant* apud *Laërtium* lib. X. §. 129. *Seneca* de *Otio sapientis* cap. XXXII. Dicit *Epicurus*, aliquando se recessurum a voluptate, dolorem etiam appetiturum, si aut voluptati immineret poenitentia aut dolor minor pro graviore sumetur. Et recte quidem,

Φεῦγ ἡδονήν, φέρευσαν ὕστερον βλάβην,

praecepit *Menander* apud *Stobaeum* Serm. VI. p. 79. Nec minus apposite *Maximus Tyrius* Diff. XXXIII. Κἂν ταῖς τῶν πόνων.

pit laboriosam, nisi ut aliquid ex ea commodi consequatur? quis autem vel eum jure reprehenderit, qui in ea voluptate velit esse, quam nihil molestiae consequatur, vel illum, qui dolorem eum fugiat, quo voluptas nulla pariatur? At vero eos & adcuramus & justo odio dignissimos ducimus, qui blanditiis praesentium voluptatum deliniti atque corrupti, quos dolores & quas molestias excepturi sint, occaecati cupiditate non provident: similique sunt in culpa, qui officia deserunt mollitia animi, id est, laborum & dolorum fuga. Et harum quidem rerum facilis est & expedita distinctio; nam libero tempore, cum soluta nobis est eligendi optio, cumque nihil inpedi-
dit, quo minus id, quod maxime placeat, facere possimus; omnis voluptas adsumenda est, omnis dolor depellendus: temporibus autem quibus-

πῶν ὁμιλίαις οὐδὲς ποιεῖ πόνον
ἔργον, (ἢ γὰρ ἂν εἴη ὁ δυσίεραστότε-
ρος) ἀλλάττεται δὲ τοὺς παρόν-
τας πόνους — ἡδονῆς. Vide Tusc.
lib. V. c. 33. Davies.

¹ Et aut officiis debitis, aut rerum necessitatibus] Hoc totum alienum, & ab aliquo indocto inculcatum esse puto. Lambin.

Ib. Et aut officiis debitis aut rerum necessitatibus] Hoc totum Lambinus alienum putabat. Gruterus autem legit, id est aut officiis debitis aut rerum necessitatibus. Quid vero sint debitae rerum necessitates haud equidem

intelligo. Forte rescribi queat, ut aut officiis impediētib[us] aut rerum necessitatibus. Haec sane videtur Tullii mens; sed an ejus manum assecutus sim nescio. Davies.

² Aut in liberos & in sanguinem suum] Vulgo aut in liberos aut in sanguinem suum. Cum vero sanguis hoc in loco non aliud quam liberos denotet; eo quo dedimus modo legendum. Lactantius de iis qui recens natos oblidunt sic loquitur Div. Instit. lib. VI. cap. XX, 20. Expectet vero aliquis, ut alieno san-

quibusdam, ¹ & aut officiis debitis aut rerum necessitatibus, saepe eveniet, ut & voluptates repudiandae sint & molestiae non recusandae. Itaque earum rerum hic tenetur a sapiente delectus, ut aut rejiciendis voluptatibus majores alias consequatur, aut perferendis doloribus asperiores repellat. Hanc ego cum te neam sententiam; quid est cur verear, ne ad eam non possim adcommodare Torquatos nostros? quos tu paullo ante cum memoriter, tum etiam erga nos amice & benevole collegisti. Nec me tamen laudandis majoribus meis corrupisti, nec segniorem ad respondendum reddidisti: quorum facta quemadmodum, quaeso, interpretaris? Siccine eos censes aut in armatum hostem inpetum fecisse, ² aut in liberos & in sanguinem suum tam crudeles fuisse, ³ nihil ut de utilitatibus, nihil ut de com-

sanguini parcant qui non par-
cunt suo. Et paullo post de fi-
lium suum exponente §. 22.
*Qui etiamsi contingat ei quod
voluit, ut alatur; addixit certe
sanguinem suum vel ad servitu-
tem vel ad lupanar.* Alia non
desunt exempla quorum non-
nulla proferam. Ovidius Me-
tam. V, 514.

*Proque meo veni supplex tibi,
Juppiter, inquit,
Sanguine, proque tuo ———*
Et Fast. VI, 487. §
*Intumuit Juno, rapta quod
pellice natum*

*Educat: at sanguis ille sororis
erat.*

Tibullus lib. I. Eleg. VII, 71.

*Te semper natamque tuam te
propter amabo.*

*Quicquid agat, sanguis est
tamen illa tuus.*

Vide Senecam Herc. Fur. vi.
309, 1021. Idem.

³ *Nihil ut de utilitatibus, ni-
hil ut de commodis suis cogi-
tarent]* Lambinus rescribendum
censuit nihil ut de voluptatibus
nihil ut de commodis &c. quod,
ut arbitror, utilitates & com-
moda significatione non mul-
tum

commodis suis cogitarent? At id ne ferae quidem faciunt, ¹ut ita ruant itaque turbent, ut earum ²motus & inpetus quo pertineant non intellegamus. Tu tam egregios viros censes tantas res gessisse sine causa? Quae fuerit causa mox videro: interea hoc tenebo; si ob aliquam causam ista, quae sine dubio praeclara sunt, fecerint; virtutem his ipsam per se causam non fuisse. Torquem detraxit hosti: ³& quidem se textit ne interiret. At magnum periculum adiit: in oculis quidem exercitus. Quid ex eo consecutus est? laudem & caritatem; quae sunt vitae sine metu degendae praesidia firmissima. Filium morte multavit: si sine causa, nollem me

tum differant. At has voces alibi conjunxit Cicero. Sic etiam Lactantius Div. Inst. lib. VI. cap. VI, 22. *Qui nihil putant utile, nihil commodum, nisi quod teneri manu potest.* Et lib. VII. cap. IV, 5. *Ex quo nullam utilitatem, nullum commodum speret.* Haec, ut opinor, emendatione nihil opus esse satis ostendunt. Si vero secus esset, voces nihil ut de utilitatibus omittunt Pal. sec. & C. C. C. ut expungendae potius viderentur quam conjectura tentandae. Davies.

¹ *Ut ita ruant, itaque turbent, ut &c.*] Sic reperi scriptum in omnibus veteribus codicibus, & ita sine dubio legen-

dum, non, ut vulgo, *atque turbentur*, seu *itaque turbentur*: nam *turbare* hoc loco, ut & saepe alibi, valet *turbas facere*, seu *excitare*. Plautus Menae-chm. [Aët. III. Sc. II, 21.] *Adibo ad hominem: nam turbare gestio.* Idem Mostell. [Aët. V. Sc. I, 11,] *Facio idem, quod plurimi alii, quibus res timida, aut turbida est: Pergunt turbare usque ut ne quid possit conquiescere.* Lambin.

Ib. *Ut ita ruant itaque turbentur*] Ven. *turbent*: ut Mostellaria [Aët. III. Sc. I, 15.] *Pergam turbare porro, id est, turbas dare.* Camerar.

² *Motus & impetus quo pertineant non intelligamus*] Noster hic

me ab eo ortum ⁴ tam inportuno tamque crudeli: sin ut dolore suo sanciret militaris imperii disciplinam, exercitumque in gravissimo bello animadversionis metu contineret; saluti prospexit civium, qua intellegebat contineri suam. Atque haec ratio late patet: in quo enim maxume consuevit jactare vestra se oratio, tua praesertim, qui studiose antiqua persequeris, claris & fortibus viris commemorandis eorumque factis non emolumento aliquo sed ipsius honestatis decore laudandis, id totum evertitur eo delectu rerum, quem modo dixi, constituto, ut aut voluptates omitantur majorum voluptatum adipiscendarum causa, aut dolores suscipiantur majorum dolorum

hic quoque, ut Victorius & Gruterus, *turbent*: sed praeterea intelligantur. Videtur ordinaria loquendi ratio exigere intelligatur; sed ita solet Tullius. Secunda Agraria: *Ea ne accidere possent, consilio meo & ratione provisum sunt*, id est, provisum est. Et prima: *Sapientia parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, a me indicati sunt*, aut non indicatum est. Seneca Epist. XIV. *Tria praestanda sunt ut vitentur*, pro praestandum est. Lib. III. Fin. cap. 7. *Ut membra nobis ita data sunt, ut ad quandam rationem vivendi data esse appareant*. J. Fr. Gronovius. Ibid. Cum J. Fr. Gronovii MSto diserte

facit C. C. C. eaque dubio procul est recte loquendi ratio. Verum siquidem Parisini tres, Eliensis uterque, Med. simul ac praestantissimi quique Codices habeant *intelligamus*, immota stet illa lectio. Davies.

³ *Et quidem se texit ne interreret*] Haec Guyeto Ciceroniana non videntur; isque locum sic legit, *Torquem detraxit hostis & magnum periculum adiit. At in oculis quidem exercitus. Quid ex eo consecutus est?* Ego vero nullus adsequor cur vel ista verba suppositicia censeantur, vel quicquam, nolentibus MSSis, hic innovetur. Idem.

⁴ *Tam inportuno*] *Inportunus* impotentem, violentum, intolerabilem

II Iorum effugiendorum gratia. Sed de clarorum hominum factis inlustribus & gloriosis fatis hoc loco dictum sit: erit enim jam de omnium virtutum cursu ad voluptatem proprius differendi locus. Nunc autem explicabo, voluptas ipsa quae qualisque sit, ut tollatur error omnis inperitorum; intellegaturque ea, quae voluptaria, delicata, mollis habeatur disciplina, quam gravis, quam continens, quam severa sit: non enim ¹ hanc solam sequimur, quae suavitate aliqua naturam ipsam movet & cum jucunditate quadam percipitur sensibus, sed ² maxumam illam voluptatem habemus quae percipitur omni dolore detracto: nam quoniam, cum privamur dolore, ipsa libera-

tione

tolerabilem bonis auctoribus denotat, ut exemplis docuere *J. Fr. Gronovius* ad *Senecam* de Benef. IV, 3. & ad *Ciceronis* Fam. XII, 12. ac *J. G. Graevius* ad IX, 21. *Davies*.

¹ Hanc solam sequimur quae suavitate aliqua] *Guyetus*, interposita voce, legit hanc solam sequimur voluptatem, quae suavitate aliqua naturam ipsam movet. Sed additamento nihil est opus; nam satis luculentus est hic orationis ordo, nunc autem explicabo voluptas ipsa quae qualisque sit: non enim hanc solam sequimur quae &c. medii *καὶ ἀπαρθηκέν* interpositis. *Idem*.

² Maximam illam voluptatem habemus] *Grutero* videtur

habemus positum pro *avemus*; aut, eodem iudice, vox tota tolli poterat, Et hoc & illud pessime. Habemus, censemus, existimamus. *Cicero* N. D. I, 17. *Insculpsit in mentibus*, ut eos aeternos & beatos haberemus. Et III, 36. *Atque hoc quidem omnes mortales sic habent, externas commoditates a Diis se habere*. Sed adeo nota est haec verbi potestas, ut exempla colligere sit putidum. Sic autem scripsit *Epicurus*: Ὅς τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, ἢ πάντος τοῦ ἀλγυῖνος ἐπιχαίρεισις. Vide *Laërtium* lib. X. §. CXXXIX, 3. *Agellium* II, 9. *Plutarchum* Tom. II. pag. 1088. & *Sextum Empiricum* advf. *Mathem.* lib.

tione & vacuitate omnis molestiae gaudemus ;
 omne autem id, quo gaudemus, voluptas est,
³ ut omne quo offendimur, dolor ; doloris
 omnis privatio recte nominata est voluptas.
 Ut enim cum cibo & potione fames sitisque
 depulsa est, ipsa detractio molestiae consecutionem
 adfert voluptatis : sic in omni re doloris
 amotio successionem efficit voluptatis.
 Itaque non placuit Epicuro medium esse quidam
 inter dolorem & voluptatem. Illud enim
 ipsum, quod quibusdam medium videtur,
 [⁴ cum omni dolore caret] non modo voluptatem
 esse, verum etiam summam voluptatem : quisquis enim
 sentit quemadmodum sit adfectus, eum necesse est aut in voluptate

lib. I. cap. XIII. §. 273, 283.

At privationem doloris summum bonum putare, non plane Peripateticorum ac Stoicorum sed Clinicorum Philosophorum est. Verba sunt *Lucretii* Div. Inst. lib. III. cap. VIII, 10. *Idem.*

³ *Ut omne quo offendimur]* Vulgo *ut omne id quo offendimur.* At *id* nesciunt *Eliens.* uterque, *Med. Balliol. C. C. C.* alique *MSS* simul ac editio *Victoriana.* *Idem.*

⁴ *Cum omni dolore caret]* *Maffei* liber, *cum omni dolore careret.* Fortasse *Omni dolore carere* legendum est : etsi video scriptum paullo post, *Quod dolore caret, id in voluptate est.* *P. Manucius.*

Ib. Cum omni dolore caret]

Sic *C. C. C. & Eliens.* uterque : nam *Pall. Parisini tres, Med. & Balliol. cum omni dolore careret ;* unde, deleta prima vocula, *P. Manucius & D. Lambinus* emendant *omni dolore carere.* Hanc *διόρθωσιν* probat *J. Fr. Gronovius*, qui testatus est primoris illius verbi nullum in membrana sua vestigium dari, quique de huiusmodi locutionibus egit ad *Senecae* Epist. XXIV. Nec dubium videtur quin recte judicaret vir acutissimus ; nisi forsan hoc totum, *cum omni dolore caret vel careret*, *Glossematis* loco ponatur ; quod equidem probabilius existimo. *Darvies.*

tate esse, aut in dolore : ¹ omnis autem privatione doloris putat Epicurus terminari summam voluptatem : ut postea variari voluptas distinguique possit ; augeri amplificarique non possit. At etiam Athenis, ut a patre audiebam, facete & urbane Stoicos inridente, ² statua est in Ceramico Chrysippi sedentis porrecta manu : quae manus significet illum in hac esse rogatiuncula delectatum, Numquidnam manus tua sic adfecta, quemadmodum adfecta nunc est, desiderat ? Nihil sane. At, si voluptas esset bonum, desideraret. Ita credo. Non est igitur voluptas bonum. Hoc ne statuam quidem dicturam pater aiebat, ³ si loqui posset : conclusum est enim contra Cyrenaicos satis acute : nihil ad Epicurum : nam
 si

¹ Omnis autem privatione doloris] Vulgo omni. Nos autem Lambinum sequimur. Paulo supra : Vacuitate omnis molestiae gaudemus. Sic Epicuro ΠΑΝΤΟΣ Τῆ ἀλγένης ὑπεξαίρεσις, non πᾶσα, prout ante vidimus. Respicit autem noster ad illius philosophi verba, quaelegantur apud Laertium lib. X. §. CXLIV, 18. Vide & Plutarchum in libro non posse suaviter vivi secundum Epicurum, Tom. II. pag. 1088. C. Dav.

² Statua est in Ceramico Chrysippi sedentis porrecta manu, quae manus significet illum in hac esse rogatiuncula delectatum] Ani-

madverti nonnunquam veteres eodem verbo bis eodem in loco usos esse, ut *eo die, qui dies fuit IV. Kal. & eo loco, qui locus* : cujus generis exempla & apud hunc nostrum & apud Caesarem maxime in Commentariis non pauca licet invenire. Ejusdem generis videri potest hoc *porrecta manu, quae manus*. Ego tamen *manus* puto ab aliquo esse additum, qui fortasse vereretur, ne ad statuam potius quam ad manum illud *quae* referretur. Sed quoniam utro modo legas manet eadem sententia, si quis aliter sentiat, cum eo non contenderim. P. Manucius.

si ea sola voluptas esset, quae quasi titillaret
fensus, ut ita dicam, & ad eos cum suavitate
adflueret & ⁴ inlaberetur; ⁵ nec manus esse
contenta posset nec ulla pars vacuitate dolo-
ris sine jucundo motu voluptatis: fin autem
summa voluptas est, ut Epicuro placet, nihil
dolere; primum tibi recte, Chrysispe, con-
cessum est, nihil desiderare manum, cum ita
esset adfecta: secundum non recte, si volup-
tas esset bonum, fuisse desideraturam: idcirco
enim non desideraret, quia, quod dolore ca-
ret, id in voluptate est. Extremum autem ¹²
esse bonorum voluptatem ⁶ ex hoc facillime
perspici potest: constituamus aliquem magnis,
multis, perpetuis fruenter & animo & cor-
pore voluptatibus, nullo dolore nec inpedi-
ente,

³ Si loqui posset: conclusum est
enim] Eliens. Med. C. C. C. &
Parilini tres exhibent si loqui pos-
set verum: conclusum est &c. Vel
ista vox emblemata librariorum
est censenda; vel legi queat si
loqui posset. Et vere: conclusum
est enim contra Cyrenaicos satis
acute. Sic erunt posteriora Tor-
quati filii, qui patris dieterium
confirmat approbatque. Vide
Ciceronem pro Archia cap. X.
Davies.

⁴ Illaberetur] Scripserim po-
tius allaberetur; quod ad edi-
tionem Lambinianam pro varia
lectione notatum video. Idem.

⁵ Nec manus esse contenta pos-

set nec ulla pars vacuitate do-
loris] Vulgo nec manus esse con-
tenta posset ulla vacuitate doloris;
unde Gulielmus legebat illa va-
cuitate doloris. At cum Pal. ille
primus, liber optimus, det nec
manus esse contenta posset nec
ulla pars vacuitate doloris; recte
vidit Cl. Th. Bentleius reponen-
dum nec ulla pars; id quod re-
cepimus. Ad Eliens. sec. margi-
nem notabatur, Alii ut ulla pars
vacuitate. Forsan voluit aut
ulla pars. Utcunque sit, pars
jam non est conjectura, sed va-
ria lectio. Idem.

⁶ Ex hoc facillime perspic-
i potest] Sic Parilini tres, Eliens.
uter-

ente, nec inpendente; quem tandem hoc statu praestabiliorem aut magis expetendum possumus dicere? inesse enim necesse est in eo, ¹ qui ita sit adfectus, & firmitatem animi nec mortem nec dolorem timentis; quod mors sensu careat, ² dolor in longinquitate, levis, in gravitate, brevis soleat esse; ut ejus magnitudinem celeritas, diuturnitatem adlevatio consoletur. Ad ea cum accedit, ut neque divinum numen horreat, nec praeteritas voluptates effluere patiatur earumque assidua recordatione laetetur; quid est quod huc possit,

uterque nec non editio Victoriana. Vulgo facile. Davies.

¹ *Qui ita sit adfectus, & firmitatem animi*] Primae quatuor voces, ut Gruterus putat, additamentum librarii resipiunt. Mihi secus videtur. Sed illud $\epsilon\sigma\tau\iota$ nihil habet quod hic agat. Itaque lego, *Inesse enim necesse est in eo, qui ita sit adfectus, firmitatem animi* &c. At Guyetus haec omnia, *inesse enim necesse est in eo* — quod melius sit accedere, quae fuit hominis temeritas, Ciceronis esse negat, vel hic locum non habere pronuntiat. Idem.

² *Dolor in longinquitate levis, in gravitate brevis soleat esse*] Apud Laertium lib. X. §. 140. Epicuri verba se sic habent: $\text{Οὐ χρονίζεις τὸ ἀλγὸν συνέχων, ἐν τῇ καρδίᾳ· ἀλλὰ τὸ μὲν ἄπρὸς τὸν ἐλαχίστον χρόνον παύσεις. Vide}$

sis & §. 33. Plutarchus de Audiendis Poëtis pag. 36. hoc effatum sic refert, $\text{Οἱ μεγάλοι πόνοι συντόμως ἐξάγασιν, οἱ δὲ χρόνιοι μέγιστον οὐκ ἔχουσιν. De eo multa veterum loca collegit Cl. Gatakerus ad Antonini VII, 33. Idem.}$

³ *Quod melius sit, accedere*] Sic emendavi ex antiquis codicibus, Memm. Cujaciano, Hurlentino, & Puteanino: in quibus omnibus plane scriptum est *accedere*, non ut in vulg. *accidere*. LAMBIN. Ibid. *Victorius* olim recte dederat, *quod huc possit quod melius sit accedere*; nec aliter duo Palatini. *Lambinus* habet *quod huic possit* — *accedere*. Ac ita Med. Balliol. Eliens. pr. & C. C. C. Davies.

⁴ *Fore levius aliquando*] *Malim aliquanto*, quod habent duo Pall. Med. & C. C. C. Idem.

⁵ *Nulla*

fit, ³ quod melius fit, accedere? Statue contra aliquem confectum tantis animi corporisque doloribus, quanti in hominem maxumi cadere possunt, nulla spe proposita, ⁴ fore levius aliquando, ⁵ nulla praeterea neque praesenti neque expectata voluptate; quid eo miserius dici aut fingi potest? Quod si vita doloribus referta maxime fugienda est; summum profecto malum est vivere cum dolore: [⁶ cui sententiae consentaneum est, ultimum esse bonorum cum voluptate vivere:] ⁷ nec enim habet nostra mens quicquam, ubi con-

⁵ *Nulla praeterea nec praesenti nec expectata voluptate*] Moneo lectorem ex ingenio repositum a me praeterea pro praeterita; quod erat in omnibus libris, quos quidem ego viderim. Hanc mihi Cicero ipse, quo loco infra Torquato respondet, correctionem ostendit, cuius verba recitabo: *At quam*, inquit lib. II. [cap. 19.] *pulchre dicere videbare, cum ex altera parte ponebas cumulatam aliquem plurimis & maximis voluptatibus, nullo nec praesenti nec futuro dolore; ex altera autem cruciatibus maximis toto corpore, nulla adjuncta nec sperata voluptate.* P. Manucius.

Ib. *Nulla praeterea neque praesenti neque expectata voluptate*] Mirum quod P. Manucius ex ingenio repositum praedicet praeterea pro praeterita;

cum praeterea sit in omnibus Palatinis, Parisinis tribus, Eliensi utroque, C. C. C. Med. & Balliol. Nos neque bis pro nec fide MSSorum restituimus. *Dav.*

⁶ *Cui sententiae consentaneum est, ultimum esse bonorum cum voluptate vivere*] Id in antecedentibus egerat Cicero; quapropter haec verba a mala manu fuisse vehementer suspicor. Quin & ante me V. C. *Joan. Walkerus* ita statuit. *Idem.*

⁷ *Nec enim habet mens nostra quicquam*] *Lambinus*, suffragante *Guyeto*, supplet, *nec enim habet mens nostra aliud quicquam.* Nec, ut opinor, aliter fieri debuit. Scio *Phaedrum* dixisse lib. II. *Epil. vs. 17.*

Nec quicquam possunt nisi meliores carpere.

Pluresque loci sunt a viris doctis adducti, ut aliud intelligi posse

consistat, tamquam in extremo: omnesque & metus & aegritudines ad dolorem referuntur: nec praeterea est res ulla, ¹ quae sua natura aut sollicitare possit aut angere. Praeterea & adpetendi & refugiendi & omnino rerum gerendarum initia proficiscuntur aut a voluptate aut a dolore; quod cum ita sit, perspicuum est omnes rectas res atque laudabiles eo referri, ut cum voluptate vivatur. Quoniam autem id est vel ² summum bonorum, vel ultimum, vel extremum, quod Graeci τέλος nominant, quod ipsum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes; fatendum est, summum esse bonum jucunde
 13 vivere. Id qui in una virtute ponunt, & splendore nominis capti, quod natura postulet non intellegunt; errore maximo, si Epicurum

posse suadeant: nec ab iis diversus abeo, si modo τὸ *nisi* vel *quam* sequatur. Hic autem id subaudiri nequit, ut equidem puto. Quare probanda videtur ea quam dixi conjectura. *Dav.*

¹ *Quae sua sede naturam aut sollicitare possit, aut frangere*] Libri MSS*ti* habent *possit aut tangere*: quos in hoc non sequor: in eo sequor, quod habent, *quae sua sede naturam aut sollicitare*, id est, suo loco commovere ac depellere. LAMBIN. *Ibid.* Omnes nostri *quae sua natura aut sollicitare possit aut tangere* vel *frangere* vel *augere*.

Sed *Gruterus Victorium* secutus *angere* recte dedit. *Davies.*

² *Summum bonorum*] Vulgo *summum bonum*; quod nolunt Paris. sec. Eliens. uterque, Med. Balliol. & editio *Victoriana*. Idem.

³ *Virtutes nisi voluptatem efficerent*] Statuebat Epicurus διὰ τὴν ἡδονὴν καὶ τὰς ἀρετὰς δεῖν αἰεῖσθαι οὐ δι' αὐτὰς ὥσπερ τὴν ἰατρικὴν διὰ τὴν ὑγίαν. Vide *Menagium* ad *Laertii* X, 138. & infra V, 31. *Idem.*

⁴ *Et pravissimis animi doloribus*] Omnes, quos vidi, codices MSS. habent, & purissimis animi

curum audire voluerint, liberabuntur: istae enim vestrae eximiae pulchraeque ³ virtutes nisi voluptatem efficerent, quis eas aut laudabiles aut expetendas arbitraretur? Ut enim Medicorum scientiam non ipsius artis, sed bonae valitudinis causa probamus: & gubernatoris ars, quia bene navigandi rationem habet, utilitate, non arte laudatur: sic Sapientia, quae ars vivendi putanda est, non expecteretur si nihil efficeret; nunc expetitur, quod est tamquam artifex conquirendae & comparandae voluptatis. Quam autem dicam voluptatem, jam videtis, ne invidia verbi labefactetur oratio mea: nam cum ignoratione rerum bonarum & malarum maxime hominum vita vexetur, ob eumque errorem & voluptatibus maxumis saepe priventur, ⁴ & durissimis

animi doloribus. Mendose, quis negat? aut quis dubitat? sed hoc tamen celatum lectorem nolui, ut ex hac vitiata scriptura, integram, si possit, eliciat atque exprimat. Quid si legamus, & durissimis animi doloribus? quid si, & gravissimis animi doloribus? Sed quid si dicamus, antiquam scripturam esse rectam & sinceram? & purissimos animi dolores hic a Cicerone esse dictos, ut purissimas, & liquidissimas & sincerissimas animi voluptates? Consideret lector: ego enim nihil affirmo. *Lambin.*

Ib. Durissimis animi dolori-

bus] Vulgo *pravissimis*; ac ita Pall. tert. quint. C. C. C. Med. & Balliol. unde primum fuit emendare *gravissimis*. Cum vero cuncti *Lambiniani*, Parisini tres, totidemque *Gruteriani* repraesentent *purissimis*; nullus equidem dubito quin legendum sit *durissimis*, ut diserte Pal. sec. quem sequor. *Lucretius* III, 461.

Suscipere immanes morbos durumque dolorem.

Virgilius Aen. V, 5.

— *Duri magno sed amore dolores*

Polluto —

Quin & *Tullium* sic alibi locutum scio. *Durum*, si *Nonio* fides, *immitte*

rissimis animi doloribus torqueantur; sapientia est adhibenda, ¹ quae & terroribus cupiditatibusque detractis, ² & omnium falsarum opinionum temeritate dempta, certissimam se nobis ducem praebeat ad voluptatem: sapientia enim est una, quae maestitiam pellat ex animis, quae nos exhorrescere metu non finat; qua praeceptrice, in tranquillitate vivi potest, omnium cupiditatum ardore restincto: cupiditates enim sunt insatiabiles: quae non modo singulos homines, sed universas familias evertunt; totam etiam labefactant saepe rempublicam. Ex cupiditatibus ³ odia, dissidia, discordiae, seditiones, bella nascuntur: nec hae sese foris solum jactant, nec tantum in alios caeco inpetu incurrunt; sed intus etiam in animis inclusae inter se dissident atque discordant, ex quo vitam amarissimam necesse

immitte nonnunquam denotat. Davies.

¹ Quae & terroribus] Pari-
fini tres, Med. & Eliens. pr.
quod & terroribus. Haud male,
si pro conjunctione causali su-
matur. *Idem.*

² Et omnium falsarum opinio-
num temeritate derepta] *Derep-
ta* (sic enim habent omnes co-
dices manuscripti) id est, dempta,
detracta. *Lambinus.*

Ib. Et omnium falsarum opi-
nionum temeritate direpta] Pla-
cet *direpta*, ut est in libro MS-
to. *Ursin.*

Ib. Opinionum temeritate de-
repta] *Victorius* edidit *direpta*,
quo modo dant *Eliens.* uterque,
Med. C. C. C. & *Balliol.* At
Lambinus ex suis MSSis de-
repta. *Lucretius* IV, 35.

*Quae quasi membranae sum-
mo de corpore rerum*

*Dereptae volitant ultro citro-
que per auras,*

Virgilius Georg. II, 242.

*Colaque praelorum fumosis de-
ripe tectis.*

Plura *Nic. Heinsius* ad *Ovidii*
Metam. III, 42. Cum tamen
id deripiat, quod vi causaeque detra-

cesse est effici: ⁴ ut sapiens solum, amputata circumcisaque inanitate omni & errore, naturae finibus contentus, sine aegritudine possit & sine metu vivere. Quae est enim aut utilior, aut ad bene vivendum aptior partitio, quam illa, qua est usus Epicurus? ⁵ qui unum genus posuit earum cupiditatum, quae essent & naturales & necessariae; alterum, quae naturales essent, nec tamen necessariae; tertium, quae nec naturales, nec necessariae. Quarum ea ratio est, ut necessariae nec opera multa nec inpenſa expleantur: ne naturales quidem multa desiderant, propterea quod ipsa natura divitias, quibus contenta sit, & parabiles & terminatas habet: inanium autem cupiditatum nec modus ullus nec finis inveniri potest. Quod si vitam omnem perturbare videmus errore & inscientia; sapientiamque esse

detrahatur externa; propter usum *Tullii* legerim *dempta*: sic enim diserte *Parifini* tres, quibus morem gessimus. *Davies*.

³ *Odia, discidia, discordiae*] Sic habent omnes nostri libri veteres: quos quare non sequer, causa nulla visa est. *Discidium* autem valet *χωρισμὸν*, distractionem, separationem, a verbo *discindo*, ut & alias saepe; & alibi diximus. *Lambin*.

Ib. *Odia discidia, discordiae*] Sic C. C. C. & *Eliens*. uterque: quod probum esse demonstrant ea quae paullo post sequuntur, *Idem*.

In animis inclusae inter se dissident atque discordant. Sic & cap. 18. *Animus a se dissidens, secumque discordans*. Ac ita passim. Vulgo *discidia*, quod loco non convenit. De *diffidio discidioque* vide *J. Fr. Gronovium* ad *Livii* XXV, 18. *Davies*.

⁴ *Ut sapiens solum*] *Lego solus*, quod etiam *Lambino* placuit. *Idem*.

⁵ *Qui unum genus posuit earum cupiditatum*] Vide *Aeg. Menagium* ad *Diogenis Laërtii* X, 149. *Adi sis* & §. 127, 130. *Idem*.

¹ Et

esse solam, quae nos a libidinum inpetu ¹ & a formidinum terrore vindicet, & ipsius fortunae modice ferre doceat injurias, & omnes monstret vias, quae ad quietem & tranquillitatem ferant; quid est cur dubitemus dicere, & sapientiam propter voluptatem expetendam, & insipientiam propter molestias esse fugiendam? Eademque ratione ne Temperantiam quidem propter se expetendam esse dicemus, sed quia pacem animis adferat, & eos quasi concordia quadam placet ac leniat. Temperantia est enim, quae in rebus aut expetendis aut fugiendis, ut rationem sequamur, monet: nec enim satis est judicare, quid faciendum, non faciendumve sit; sed stare etiam oportet in eo, quod sit judicatum. Plerique autem, quod tenere atque servare id, quod statuerunt, non possunt, victi & debilitati, objecta specie voluptatis, tradunt se libidinibus constringendos, ² nec, quid eventurum sit, provident, ob eamque causam propter voluptatem & parvam & non necessariam, & quae ³ vel aliter pararetur, & qua etiam carere possent sine dolore, tum in morbos graves, tum in damna, tum in dedecora incurrunt;

¹ *Et a formidinum terrore]*
Vulgo deest vocula secunda,
quam, Parisinorum trium &
Med. consensu, Tullio restitui-
mus. *Davies.*

² *Nec quid proventurum sit*
provident] *Nec quid porro even-*
turum sit provident legitur in
MSto & sine dubio melius. UR-
SIN. *Ibid.* Codd. fere *proven-*
turum

currunt; saepe etiam legum judiciorumque poenis obligantur. Qui autem ita frui volunt voluptatibus, ut nulli propter eas dolores consequantur; & qui suum iudicium retinent, ne voluptate victi faciant id, quod sentiunt non esse faciendum; hi voluptatem maxumam adipiscuntur, praetermittenda voluptate. Iidem etiam dolorem saepe perpetiuntur, ne, si id non faciant, incidant in maiorem. Ex quo intellegitur, nec intemperantiam propter se fugiendam esse; temperantiamque expetendam, non quia voluptates fugiat, sed quia maiores consequatur. Eadem Fortitudinis ratio repe-¹⁵ rietur: nam neque laborum perfunctio, neque perpeffio dolorum, per se ipsa adlicit; nec patientia nec adfiduitates nec vigiliae nec ea ipsa, quae laudatur, industria, ne fortitudo quidem: sed ista sequimur, ut sine cura metuque vivamus, animumque & corpus, quantum efficere possimus, molestia liberemus. Ut enim mortis metu omnis quietae vitae status perturbatur; & ut, succumbere doloribus, eosque humili animo inbecilloque ferre, miserum est; ob eamque debilitatem animi, multi parentes, multi amicos, nonnulli patriam

turum. At Pal. pr. & Eliens. sec. *eventurum* recte dant. Hoc tamen non Latinitatis sed κακοφωνίας vitandae causa statuo, ne librorum istorum prae-

stantiam memorem. Vide nos ad *Caesaris* B. G. VII, 29. *Davies.*
³ *Vel aliter pararetur*] Paris.
 sec. quae vel aliter sic pararetur.
 D

triam, plerique autem se ipsos penitus perdididerunt: sic robustus animus & excelsus, omni est liber ¹ cura & angore, cum & mortem contemnit, qua qui adfecti sunt, in eadem causa sunt qua antequam nati; & ad dolores ita paratus est, ut meminerit, maximos morte finire, parvos multa habere intervalla requietis, mediocrium nos esse dominos; ut, si tolerabiles sint, feramus, fin minus, aequo animo e vita, cum ea non placeat, tamquam e theatro, exeamus. Quibus rebus intellegitur, nec timiditatem ignaviamque vituperari, nec fortitudinem patientiamque laudari suo nomine; sed illas rejici, quia dolorem pariant; ² has optari, quia voluptatem,

tur. Forte quae vel aliter sibi pararetur. Davies.

¹ Cura & angore, cum mortem contemnit] Sane in his verbis mendum inesse prope certum est: & lectio Ven. mihi nequaquam displicet Et rigore animi etiam mortem contemnit. CAMERAR. Ibid. Male, ut opinor. Quid enim? An diceret Tullius, Excelsus animus rigore animi mortem contemnit? Haudquaquam. Non igitur mendamanda est lectio quam MSS. ti retinent, quaeque prorsus est commoda. Davies.

² Has optari] Eligi. Vide Nonium in optare. Idem.

³ Sed contra semper alit aliquid tum vi sua] Veteres codi-

ces mihi hic suspicionem mendi commovent: quorum alii habent, sed contra semper alit quid tum &c. alii sed contra semper aliquid tum &c. sine ullo verbo. Lambinus.

Ib. Sed contra semper alit aliquid] Quid pro aliquid est in MSto. Et paullo post legendum quas natura non depravata desideret. URSIN. Ibid. Veteres scilicet editi particulam negantem nesciebant: quam Lambinus deesse vidit, quamque Gruterus ex Pal. pr. & Scaligerano revocavit. Eliens. sec. natura nondum depravata. Non male. Davies.

⁴ Semper alit aliquid tum vi sua atque natura quod tranquillat animos] MSS. ti semper aliquid

tem. Justitia restat, ut de omni virtute sit dictum; sed similia fere dici possunt: ut enim sapientiam, temperantiam, fortitudinem, copulatas esse docui cum voluptate, ut ab ea nullo modo nec divelli nec distrahi possint: sic de justitia judicandum est; quae non modo numquam nocet cuiquam, ³ sed contra ⁴ semper alit aliquid tum vi sua atque natura, quod tranquillet animos; tum spe, nihil earum rerum defuturum, quas ⁵ natura non depravata desideret. Quemadmodum temeritas & libido & ignavia semper animum excruciant, & semper sollicitant turbulentaque sunt: ⁶ sic * * * cujus in mente confedit, hoc ipso, quod adest, turbulenta non potest fieri,

quid tum, vel semper alit, quid tum vi sua &c. Si tamen vel hos vel editos sequamur, parum recte procedere videtur oratio. Legendum credo, *semper alit quod cum vi sua atque natura tranquillet animos, tum spe, nihil &c.* omissa vocula quae lenitatem Ciceronis impedit. *Idem.*

⁵ *Natura depravata desiderat*] Octavius Pantagathus legendum putat, *natura desiderat*. Improbitas vero, quemadmodum. Quae mihi non placet opinio: tantum in verbo depravata tollendo. P. Manucius.

⁶ *Sic injustitia cujus in mente confedit, hoc ipso quod adest, turbulenta non potest non esse*] Locus hic in Aldinis editionibus de-

pravatus, ita ex MSSis exemplaribus est corrigendus. *Ursin.*

Ib. Sic cujus in mente confedit, hoc ipso quod adest, turbulenta non potest fieri, & si vero molita quippiam est &c.] Locus est a librariis pessime habitus, eumque conjecturis suis tentarunt eruditi. Lambinus edidit sic si cujus in mente injustitia confedit, hoc ipso quod adest, turbulenta non potest non fieri. Fredericus autem Gronovius nitioze medicina reposuit, sic cum vis in mente confedit, hoc ipso quod adest, turbulenta non potest non fieri. Ubi vim pro injustitia positam censet. Tullius tamen ambiguae saltem significationis vocem hoc in loco vix, ut opinor,

¹ fieri, ² & si vero molita quidpiam est, quamvis occulte fecerit, numquam tamen confidet id fore semper occultum. Plerumque inproborum facta primo suspicio insequitur, deinde sermo atque fama, ³ tum adcurator, tum iudex: multi etiam, ut te consule, ipsi se indicaverunt. ⁴ Quod si qui satis sibi contra hominum conscientiam sepi esse & muniti videntur, Deorum tamen horrent, easque ipsas sollicitudines, quibus eorum animi ⁵ nocentesque

adhiberet. Gruterus urit secaturque, totum locum sic constituens, *quemadmodum temeritas & libido & ignavia, si cuius in mente consedit, hoc ipso quod adest, turbulenta est: si vero molita quippiam &c.* Denique Cl. Clericus Art. Crit. P. III. §. 1. cap. XVI, 10. vitii nihil in his verbis inesse censet. Mihi vero fidem non facit vir doctissimus, licet prioris membri sensum videatur adsecutus. Nunc varias lectiones videamus. Eliens. sec. dat sic cuius in mente consedit iustitia, hoc ipso &c. Idem Codex, Paris. unus, & alter P. Manucii repraesentant, *et si vero impietas molita quippiam est.* Itaque, non spreta MSSorum ope, legerim, sic si cuius in mente consedit iustitia, hoc ipso quod adest, turbulenta non potest ea fieri: si vero impietas molita quippiam est, quamvis occulte fecerit, numquam tamen confidet

id fore semper occultum. Recte proculdubio dicitur *impietas quippiam moliri.* Tales enim locutiones apud Phaedram singulis fere paginis occurrunt. De re ipsa sic Lucretius V. 1153.

Nec facile est placidam ac pacatam degere vitam

Qui violat factis communia foedera pacis:

Et si fallit enim Divum genus humanumque,

Perpetuo tamen id fore clare diffidere debet.

Vide sis & III, 1027, seqq. ac Menagium ad Laërtii X, 151. cuius collectaneis addatur etiam Plutarchus Tom. II. pag. 1090 C. Davies.

¹ Fieri] Ea mens. Ferri legerim. P. Manucius.

² Et si vero molita quippiam est] Et si vero impietas molita &c. antiquus liber. Idem.

³ Tum accusator, tum iudex] Pal

etſeque dieſque exeduntur, a Diis immortaliſus ſupplicii cauſſa inportari putant. Quae autem tanta ex improbiſus factiſus ad minuendas vitae moleſtias acceſſio fieri poteſt, quanta ad augendas, cum conſcientia factorum, tum poena legum odioque civium? Et tamen in quibuſdam neque pecuniae modus eſt, neque honoris, neque imperii, nec libidinum, nec epularum, nec reliquarum cupiditatum; quas nulla praeda umquam improbe parta
 1 minuit,

Pal. pr. *index*, ac ita *Lambinus* edidit. At ſententiae ductus alterum *Grutero* videtur requirere. Jure quidem ac merito: nihil enim differunt *accuſator* & *index*; praeterquam quod iudices ſunt qui malefacta vindicant. Epicurus κυριων δοξων XXXVII. apud *Laertium* X, 151. Ἡ ἀδικία οὐ καὶ ἑαυτὸν κακόν, ἀλλ' ἐν τῷ κατὰ τὴν ὑποψίαν φέρεται, εἰ μὴ λήσῃ ὑπὲρ τῶν τοιούτων ΕΦΕΣΤΗΚΟΤΑΣ ΚΟΛΑΣΤΑΣ. Vide *Lactantium* de Ira Dei cap. XVII, 6, 7. *Dav.*

4 Quod ſi qui ſatis ſibi contra hominum conſcientiam ſepti] Gratia ſit *Palatino* primo, cujus auctoritate locum belle redintegravi: ita enim iſus ſcriptum habet omnibus literis, neque recedunt alii *Pall.* niſi quod ſec. ac quart. habeant quod ſi qui ſatis cum hominum ſibi contra ſcientiam: quint. ac ſext. ſatis cum hominum ſibi contra conſci-

entiam. [Sic & *Elieſ.* pr. & *Balliol.* At ſec. *animis hominum.* C. C. C. cum *Pall.* quint. & ſext. facit. *Med.* ſatis animi cum hominum ſibi contra &c.] Vulgabatur prius, Quod ſi qui ſatis opibus hominum ſibi contra conſcientiam ſepti eſſe & muniti videntur; *Deorum* tamen horrent. *Victorius* deinde interſeruit de ſuo, *Deorum* tamen numen horrent; [Ita prior edidit *Ascenſus*] quod poſtea pleraeque ſunt ſecutae editiones. *Male.* Impoſuit librariis conſcientia ſignificatione minus frequentata: qua tamen iterum uſus eſt lib. II. infra cap. 9. Ut hominum conſcientia remota &c. Centies ita uſurpat *Tacitus*, alii. *Gruterus.*

5 Noctesque dieſque] Sic edidit *Victorius*, ac ita dant *Parifini* tres, *Med.* & *Elieſ.* ſec. nam pr. noctes dieſque. Vulgo noctes atque dies, quod habent C. C. C.

¹ minuit, sed auget potius atque inflamat; ut coercendi magis quam dedocendi esse videantur. Invitat igitur vera ratio bene sanos ad iustitiam, aequitatem, fidem: ² neque homini infanti aut inpotenti injuste facta conducunt; qui nec facile efficere possit quod conetur, nec ³ obtinere, si effecerit: & opes vel fortunae vel ingenii, liberalitati magis conveniunt; qua qui utuntur, benivolentiam sibi conciliant, &, quod aptissimum est ad quiete vivendum, caritatem; praesertim cum omnino nulla sit causa peccandi. ⁴ Quae enim cupiditates a natura proficiscuntur, facile expleantur sine ulla injuria; quae autem inanes sunt, his parendum non est: nihil enim desiderabile concupiscunt, plusque in ipsa injuria detrimenti est, quam in iis rebus emolumentum,

& Balliol. libri non admodum vetusti. Davies.

¹ *Minuit, sed auget potius atque inflamat*] Gruterus ex Pal. primo dedit, *minuit; potius inflamat*. Voces autem quas delevit exhibent fere MSSi simul ac editi veteres, nec, cur iis non pareatur, intelligo. Ratio certe, quam secutus sum, *Guyeto* placuit. *Idem*.

² *Neque homini infanti aut inpotenti — magis conveniunt*] Nescio quibus furiis agitata *Guyetus* haec esse suspicatur adulterina. Ille tamen ipse vidit id quod reliquos Interpretes

fugit, *infanti* scilicet hic locum non esse, & rogat an *injusto* sit reponendum. Non puto. Videor equidem bene coniecisse, *neque homini infami aut inpotenti* &c. Vulgo atque *impotenti*, contra quam jubent Parisini tres, Med. Eliens. uterque, C. C. C. & editio Victoriana. *Idem*.

³ *Obtinere*] In tenendo perseverare, retinere, conservare. Sic infra II, 22. *Non metuet autem, si celare poterit, sive spibus magnis, quicquid fecerit, OBTINERE*. Caesar B. G. I, 17. *Si jam principatum Galliae obtinere non possint*. Curtius lib.

lumentis, quae pariuntur injuria. Itaque ne justitiam quidem recte quis dixerit per se ipsam optabilem, sed quia jucunditatis vel plurimum adferat: nam diligere & carum esse, jucundum est, propterea quia tutiorem vitam & voluptatem efficit plenior: itaque non ob ea solum incommoda, quae eveniunt improbis, fugiendam improbitatem putamus, sed multo etiam magis, quod cujus in animo versatur, numquam finit eum respirare, numquam acquiescere. Quod si ne ipsarum quidem virtutum laus, in qua maxime ceterorum philosophorum exsultat oratio, reperire potest exitum, ⁵ nisi dirigatur ad voluptatem; voluptas autem est sola, quae nos vocet ad se & adliat suapte natura; non potest esse dubium, quin id sit summum atque extremum bono-

III. cap. IV, 5. *Proditos ferati, ne conspectum quidem hostis sustinere voluerunt, cum vel pauciores locum obtinere potuissent.* Iterum lib. X. cap. VI, 8. *Cogitandum ut victoriam partam inter hos, de quibus parta est, obtinere possimus.* Alia suppedabit exempla J. Fr. Gronovius ad Livii III, 36. *Idem.*

⁴ *Quae enim cupiditates a natura proficiunt, facile expleantur — pariuntur injuria* Epicurus apud Stobaeum Serm. XVII. p. 157. *Χάρις τῇ μακαρίᾳ φύσει ὅτι τὰ ἀναγκαῖα ποίησιν εὐπρόσιτα· τὰ δὲ δυσπρόσιτα, ἐκ*

ἀναγκαῖα. Et pag. 159. *Ὁ γὰρ ἢ τῆς φύσεως ἡδονὴ τὴν ἀδικίαν ποιεῖ ἐξωθεῖν, ἀλλ' ἢ περὶ τὰς κενὰς δόξας ὁρεξίς.* Idem apud Laërtium X, 130. *Τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν, εὐπρόσιτον ἐστὶ· τὸ δὲ κενόν, δυσπρόσιτον.* Vide sis & §. 144. *Κυρίων δόξων* XV. ac ibi *Menagium.* Quales vero sint cupiditates φυσικαὶ & ἀναγκαῖαι docebit §. 149. Haec autem & quae paulo post sequuntur, itaque non ob ea — numquam acquiescere, mira prorsus & intoleranda temeritate Guyetus νοθείας damnat. *Idem,*

⁵ *Nisi dirigatur ad voluptatem* Lambino placuit dirigantur,

bonorum omnium, beateque vivere nihil aliud
 17 fit nisi cum voluptate vivere. Huic certae
 stabilique sententiae quae sint conjuncta, ex-
 plicabo brevi. Nullus in ipsis error est fini-
 bus bonorum & malorum, id est, in volup-
 tate aut in dolore: sed in his rebus peccant,
 cum, e quibus haec efficiantur, ignorant. Ani-
 mi autem voluptates & dolores nasci fatemur
 e corporis voluptatibus & doloribus. Itaque
 concedo, quod modo dicebas, ¹ cadere causa,
 si

ut ad *virtutes* referatur. Cum
 vero commoda sit recepta le-
 ctio, *nisi dirigatur* virtutum laus
ad voluptatem; nihil, adversan-
 tibus libris, mutarim. *Davies.*

¹ *Cadere causa, si qui &c.]*
 Hoc loco libri manuscripti cor-
 rupti sunt, qui habent partim
cedere causae, partim *cedere cau-*
sa. Nam vulgati, in quibus est
cadere causa, quamvis eos secu-
 tus sim, non sunt tamen omni-
 ex parte incorrupti, Quorsum
 enim dicat, eos Epicureos *ca-*
dere causa, qui aliter existiment?
 nisi forte idcirco quod Epicure-
 orum rationes, & decreta, in
 controversiam, & quasi in judi-
 cium vocata sint. Verumta-
 men cum hunc locum cum illo,
 cui hic respondet, & ad quem
 referendus est, confidero, in eam
 sententiam adducor ut legen-
 dum putem *cadere causam*: nam
 locum illum respicit Torquatus,
 qui est supra [cap. VII.] *Ho-*
mines optimi non intelligunt to-
tam rationem everti, si ita se

res habeat. Ex illo igitur loco
 arbitror hic legendum *causam*
cadere: nam *causam cadere* &
rationes everti idem fere valent.
 Quamvis autem usitate dicatur
causa cadere is, qui litem per-
 dit: (hoc autem loquendi genus
 e re forensi & judiciali natum
 est) tamen videtur mihi hoc lo-
 co M. Tullius hoc sentire atque
 hoc velle, fore ut causa & ra-
 tiones Epicureorum evertantur
 & corruant, si verum sit, & si
 fateantur Epicurei, recta & ho-
 nesta per se esse jucunda. Quod
 si quis contendat ex vulgata &
 usu recepta consuetudine ean-
 dem sententiam exprimi posse,
 hoc modo: Concedo, si qui e
 nostris aliter existimant, hoc est,
 si existimant animi voluptatem,
 non autem corporis, aut e cor-
 pore ortam, esse summum bo-
 num, eos *cadere causa*, id est,
 eos esse victos, ac damnatos, &
 nihil habere, quo Epicuri de-
 creta tueri possint; denique E-
 picuri partes deferere, & ad
 alias

fi qui e nostris aliter existumant; quos quidem video esse multos, sed inperitos. Quamquam autem & laetitiam nobis voluptas animi, & molestiam dolor adferat; ² eorum tamen utrumque & ortum esse e corpore, & ad corpus referri: ³ nec ob eam causam non multo majores esse voluptates & dolores animi quam corporis. Nam corpore nihil, nisi praesens & quod adest, sentire possumus: animo autem, & praeterita & futura: ⁴ ut enim

alias transfugere. *Lambin.*

Ib. *Cedere causa*] Omnes Pall. & e nostris septem habent *cedere causae*. Sic de Legg. III, 15. *Vi opprimi in bona causa est melius quam cedere malae*. Et cap. 18. *Impedire enim bonam rem melius quam concedi malae*. Sed ibi diversus est sensus. *Elienst. sec. redire causae*. Reponi queat, *prodere causam*. Sed, ut dicam quod sentio, vix est sollicitanda recepta lectio; nam *cadere causa* passim dicunt non modo Jcti, sed & *Tullius* alique; nec novum est librarios in una vel altera literula deerrare. Vide *Turnebum* Advers. XXV, 2. *Dav.*

² *Eorum tamen utrumque*] *Noster* N. D. I, 40. de *Epicultureis*. *Nullam enim novistis nisi profectam a corpore & redeuntem ad corpus animi voluptatem*. *Clemens Alexandrinus* Strom. lib. II. pag. 498. *Ὁ δὲ Ἐπίκουρος πᾶσαν χαρὰν τῆς ψυχῆς οἶσθαι ἐπὶ πρῶτοπαθον τῇ σαρκὶ γενέσθαι*. *Graviter Plu-*

tarchus in libro non posse suaviter vivi secundum *Epicurum* Tom. II. pag. 1088. E. *Εἰ δὲ ἀκρίβεις αὐτῶν (Ἐπικουρείων) μαρτυρημένων καὶ βουλήων ὡς ἐπ' ἑδὲν ψυχῇ τῶν ὄντων πέφυκε χαίρειν καὶ γαληνίζειν πλὴν ἐπὶ σώματος ἡδοναῖς παρούσαις ἢ προσδοκώμεναις, καὶ τοῦτο αὐτῆς τὸ ἀγαθὸν εἶναι, ἄρα οὐ δεκνῶσι σοὶ διατάμασι τῷ σώματι χρῆσθαι τῇ ψυχῇ*. Vide sis & pag. 1089. E. & advf. Colotem p. 1125. B. & infra lib. II. cap. 27. *Idem*.

³ *Nec ob eam causam non multo majores &c.*] *Diogenes Laertius* X, 137. *Οἱ Κυρηναῖοι χρεῖς τὰς σωματικὰς ἀλγυδινας λέγουσι τῶν ψυχικῶν — ὁ δὲ (Ἐπίκουρος) τὰς ψυχικὰς τὴν γὰρ σάρκα διὰ τὸ παρὸν μένειν χεῖμαζειν, τὴν δὲ ψυχὴν καὶ διὰ τὸ παρελθόν, καὶ τὸ παρὸν, καὶ τὸ μέλλον. Οὕτως οὖν καὶ μείζονας ἡδονὰς εἶναι τῆς ψυχῆς*. Vide *Tusc.* V, 33. & *Senecam* de vit. beat. cap. vi. *Idem*.

⁴ *Ut enim aeque doleamus —*

enim aequae doleamus animo, cum corpore dolemus; fieri tamen permagna accessio potest, si aliquod ¹ aeternum & infinitum inpendere malum nobis opinemur: quod idem licet transferre in voluptatem, ut ea major sit, si nihil tale metuamus. Jam illud quidem perspicuum est, maxumam animi aut voluptatem aut molestiam plus aut ad beatam aut ad miseram vitam adferre momenti, quam eorum utrumvis, si aequae diu sit in corpore. Non placet autem, detracta voluptate, aegritudinem statim consequi, nisi in voluptatis locum dolor forte successerit; at contra, gaudere nosmet omittendis doloribus, etiam si voluptas ea, quae sensum moveat, nulla successerit: eoque intellegi potest, quanta voluptas non dolere sit. Sed ut iis bonis erigimur quae exspectamus; sic laetamur iis quae recordamur. Stulti autem malorum memoria torquentur: ² sapientes bona praeterita grata recordatione renovata delectant. Est autem situm in nobis, ut & adversa quasi perpetua oblivione obruamus, & secunda jucunde ac suaviter meminerimus. Sed cum ea, quae praeterierunt, acri animo & adtento intue-

mur,

si aequae diu sit in corpore] Haec omnia velut adulterina suppositiciaque rejicit *Guyetus*, hac de causa merito temeritatis infimulandus. *Davies*.

¹ *Aeternum & infinitum im-*

pendere malum] Sic recte *Codices*: nam vulgo *malorum* perperam legitur. *Idem*.

² *Sapientes bona praeterita]* Hac de re fusius agit noster *Tusc. III, 15, 16, 17*. Omnino vide

mur, tunc fit, ut aegritudo sequatur, si illa mala sint; laetitia, si bona. O praeclaram¹⁸ beate vivendi, & apertam, & simplicem, & directam viam! cum enim certe nihil homini possit melius esse, quam vacare omni dolore & molestia, perfruique maxumis & animi & corporis voluptatibus; videtisne, quam nihil praetermittatur, quod vitam adjuvet, quo facilius id, quod propositum est, summum bonum consequamur? Clamat Epicurus, is, quem vos nimis voluptatibus esse deditum dicitis, ³ *non posse jucunde vivi, nisi sapienter, honeste, justeque vivatur; nec sapienter, honeste, juste, nisi jucunde.* Neque enim civitas in seditione beata esse potest, nec in discordia dominorum domus: quo minus animus a se ipse dissidens, secumque discordans, gustare partem ullam liquidae voluptatis & liberae potest; atqui pugnantibus & contrariis studiis consiliisque semper utens, nihil quieti videre, nihil tranquilli potest. Quod si corporis gravioribus morbis vitae jucunditas impeditur; quanto magis animi morbis impediri necesse est? Animi autem morbi sunt cupiditates⁴ inmensae & immanes divitiarum, gloriae,

vide Plutarchum Tom. II. pagg. 1088, 1089. Idem.

³ *Non posse jucunde vivi, nisi* &c.] Graece, Οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἀνευ τοῦ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ δικαίως· ἢ δὲ φρονίμως καὶ καλῶς καὶ

δικαίως ἀνευ τοῦ ἡδέως. Vide Diogenem Laërtium X, 132, 140. Adeatur & Seneca de vita beat. cap. X. Idem.

⁴ *Immensae & immanes*] Vulgo *immensae & inanes*. Nos autem

rae, dominationis, libidinosarum etiam voluptatum. Accedunt aegritudines, molestiae, maerores, qui animos exedunt conficiuntque curis, hominum non intellegentium, nihil dolendum esse animo, quod sit a dolore corporis praesenti futurove se junctum: nec vero quisquam stultus non horum morborum aliquo laborat: ¹ nemo igitur eorum non miser. ² Accedit etiam mors, quae, quasi saxum Tantalo, semper inpendet; tum superstitio, qua qui est inbutus, quietus esse numquam potest. Praeterea bona praeterita non meminerunt, praesentibus non fruuntur, futura modo exspectant: quae quia certa esse non possunt, conficiuntur & angore & metu; maximeque

autem lubentes exhibemus quod suppeditant Paris. pr. tert. Eliens. uterque, C. C. C. Balliol. & editio Victoriana. Vide Nonium in immane. Davies.

¹ Nemo igitur est non miser] Eorum non miser habet MStus liber. Urfin.

Ib. Nemo igitur eorum non miser] Sic Urfini Codex. Vulgo nemo igitur est non miser: quo modo plane deest aliquid; nam sapientem semper beatum esse decrevit Epicurus. Vide cap. 19. Davies.

² Accedit etiam mors — numquam potest] Haec laudat Nonius in imbuere. Quod ad saxum spectat Tantalo impendens, vide nos in Tusc. IV, 15. Idem.

³ Ecce autem alii minuti & angusti, aut omnia semper desperantes] Inducenda videtur particula aut, quae abest a MSto Codice. Urfin.

Ib. Minuti & angusti aut omnia semper desperantes] Gulielmius, applaudente Grutero, reponit minuti & angusti animi, omnia semper desperantes. Urfinus autem illud aut delet, fide, prout ait, MSti. Nostri certe Codices nihil mutant; nisi quod Med. ut omnia. Fatendum tamen omnia semper desperantes ab angustis illis & minutis non alios esse. Quapropter legendum minuti & angusti & omnia semper desperantes, ut habet Nonius in minutum; nec aliter edidimus. Dav.

⁴ Ma.

xumeque cruciantur, cum sero sentiunt, frustra se aut pecuniae studuisse, aut imperiis, aut opibus, aut gloriae: nullas enim consequuntur voluptates, quarum potiendi spe inflammati multos labores magnosque susceperant. ³ Ecce autem alii minuti & angusti & omnia semper desperantes, aut malevoli, invidi, difficiles, lucifugi, ⁴ maledici, monstrosi; alii autem etiam amatoriiis levitatibus dediti, ⁵ alii petulantes, alii audaces, protervi, iidem intemperantes, & ignavi, numquam in sententia permanentes: quas ob causas in eorum vita nulla est intercapedo molestiae. Igitur neque stultorum quisquam beatus, neque sapientum non beatus. Multoque hoc melius nos veriusque quam

⁴ *Maledici, morosi*] Sic edendum jam olim curavi, rejecta vulgata scriptura, a qua non discrepat antiqua. *monstrosi*: nam profecto *monstrosi* hic locum habere non potest; *morosi* vero maxime. *Lambinus*.

Ib. *Maledici, monstrosi*] *Lambinus*, conjecturam suam secutus, edidit *maledici, morosi*. Nulla vero mutandi fuit causa; nam receptam lectionem servat etiam *Nonius* in *minutum*; nisi quod ille *monstruosi*, prout etiam nonnulli MSSci. Nec refert utrum *monstrosi* legas an *monstruosi*. *Dav.*

⁵ *Alii audaces, protervi, iidem intemperantes*] Locus suspectus: nam *audaces* cum protervis, petulantibus, intemperantibus &

similibus nihil habent inter se commune: *audaces* enim sunt, *ficarii*, *percussores*, *parricidae*: *protervi*, *petulantes*, &c. sunt *libidinosi* & *voluptarii* homines. Quare, deletis duabus vocibus *alii audaces*, sic legi velim, *alii petulantes, protervi, intemperantes, iidem ignavi, numquam in sententia permanentes*. *Lambin.*

Ib. *Alii petulantes, alii audaces, protervi, iidem intemperantes, & ignavi*] Non intelligo quid fieri possit ut idem sit & *audax* & *ignavus*. *Parif. pr. tert. protervi id est intemperantes*: at sec. omissa voce, *protervi, intemperantes*. Lego *alii petulantes, alii audaces, protervi, intemperantes, aut ignavi, nunquam* &c. *Audax* teme-

quam Stoici: illi enim negant bonum quicquam esse, nisi nescio quam illam umbram, quod adpellant honestum non tam solido quam splendido nomine; virtutem autem nixam hoc honesto, nullam requirere voluptatem, atque ad beate vivendum seipsa esse
 19 contentam. Sed possunt haec quadam ratione dici, non modo non repugnantibus verum etiam adprobantibus nobis; sic enim ab Epicuro sapiens, semper beatus inducitur: finitas habet cupiditates; negligit mortem; de Diis immortalibus sine ullo metu vera sentit; non dubitat, si ita melius sit, migrare de vita; his rebus instructus semper est in voluptate: neque enim tempus est ullum, quo non plus habeat voluptatum quam dolorum; nam & praeterita grate meminit, & praesentibus

temerarium denotat; ignavus autem torpidum segnemque. Vide Nonium in audacia & ignavum. Davies.

¹ Exiguam dicit fortunam intervenire sapienti; maximasque ab eo & gravissimas res consilio ipsius & ratione administrari] Voces ab eo Morelius, ut auctor est Guyetus, abesse testatur a libris vetustioribus, & ideo rejiciendas censet. Et in Eliensi quidem primo non leguntur. Nec, ut videtur, immerito. Quin & deleta pronomine *ipsis*, scripserim, *maximasque* & *gra-*

vissimas res consilio & ratione administrari. Consilium & ratio λογισμὸν denotant opponunturque fortunae. Epicuri verba se sic habent: Βραχέϊα σοφῶ τυχῇ παρεμπίπτει· τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα ὁ ΛΟΓΙΣΜΟΣ διοικεῖ καὶ κατὰ τὸν συνεχῆ χρόνον τῇ βίῃ διοικεῖ καὶ διοικῆσει. Exstant apud Laërtium X, 144. suntque Κυρίων δοξῶν XVI. Ex his suppleri potest Stobaeus Eclog. Ethic. pag. 199. Βραχέϊα σοφῶ τυχῇ παρεμπίπτει· τὰ δὲ μέγιστα καὶ κυριώτατα λογισμὸς διακκεῖ, καὶ τὸν βίον ἢ συνεχῆ χρό-

tibus ita potitur, ut animadvertat quanta sint ea quamque jucunda, neque pendet ex futuris, sed exspectat illa, fruitur praesentibus; ab iisque vitiis, quae paullo ante conlegi, abest plurimum; & cum stultorum vitam cum sua comparat, magna adficitur voluptate: dolores autem, si qui incurrunt, numquam vim tantam habent, ut non plus habeat sapiens quod gaudeat, quam quod angatur. Optume vero Epicurus, quod ¹ *exiguam dicit fortunam intervenire sapienti: maximasque [ab eo] & gravissimas res consilio [ipsius] & ratione administrari: neque majorem voluptatem ex infinito tempore aetatis percipi posse, quam ex hoc percipitur, quod videamus esse finitum.* ⁴ In Dialectica autem vestra nullam vim existumavit esse nec ad melius vivendum ⁵ nec ad commodius

νον. Lege κατὰ τὴν βίαν τὸν συ-
νεχῆ χρόνον διοικεῖ καὶ διοικῆσει.
Vide nos ad Tuscul. V, 9. Idem.

² Neque majorem voluptatem] Graece sic Epicurus: 'Ὁ ἀπειρος χρόνος ἴσην ἔχει τὴν ἡδονὴν καὶ ὁ πεπερασμένος. Apud Laërtium X, 145. Idem.

³ Quod videamus esse finitum] C. C. C. videmus. Ut opinor, bene. Idem.

⁴ In Dialectica autem nullam vim] Epicureos Dialecticam ὡς παρίλασαν ἀποδοκιμάζειν observat Laërtius X, 31. Vide Ciceronem N. D. I, 32. & Sextum

Empiricum advf. Mathem. lib. VII. §. 14. Idem.

⁵ Nec ad commodius differendum. Ea scientia & verborum vis & natura orationis, & consequentium repugnantiumque ratio potest perspicui. In Physicis, quod plurimum profunt, plurimam operam posuit. Omnium enim rerum natura cognita levamur] Nihil hic praeter ordinem verborum, qui confusus, & perturbatus erat, restitui: in ceteris, in quibus a libris vulgatis discessi, manuscriptos secutus sum. Lambinus.

¹ In

modius differendum: ¹ in *Physicis* plurimum posuit. ² Ea scientia, & verborum vis, & natura orationis, & consequentium repugnantiumve ratio potest perspicui: omnium autem rerum natura cognita, levamur superstitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, e qua ipsa horribiles existunt saepe formidines; denique etiam morati melius erimus, cum didicerimus, quae natura desideret: tum vero, si stabilem scientiam rerum tenebimus, servata illa (³ quae quasi delapsa de coelo est ad cognitionem omnium) regula, ad quam omnia iudicia rerum dirigentur, numquam ullius oratione victi sententia desistemus. Nisi autem rerum natura perspecta erit, nullo modo poterimus sen-

¹ *In Physicis quidem cum plurimum possint*] Verum esse puto, in *Physicis quidem quam plurimum posuit*. Nam de *Physicis*, hoc est, rerum causis & naturis explicatis, ostendere voluit Epicurus ea, quae hoc etiam loco copiose memorantur: itaque illum in his plurimum operae posuisse ait. *Camerrinus*.

Ib. *In Physicis plurimum posuit*] Repraesentavi scripturam Palatini primi, a quo non recessit editio *Victorii*, nisi quod interjecerit *In Physicis quidem plurimum posuit*: at priores ea & posteriores, *In Physicis quidem cum plurimum possint* &c. quod

& retinuit *Lambinus*, sed expressit & alteram lectionem; contra *MSS*tos, licet neget. Idem quoque licentiose trajecit plures voces, & perperam ex autem fecit enim. Omnia contra Palatinos nostros; & non necessario. Nam *Torquatus* hic reddit rationem cur plus impenderit *Physicae* Epicurus quam *Dialecticae*, atque utramque quasi in balance examinat: ostenditque illam haerere circa verba & voces; hanc vero penetrare rerum omnium naturam &c. Valde hoc etiam loco ineptit *Michaël Brutus*, dum parenthesi nescio qua cuncta redintegrare satagit. Magis laudo
Aldum

sensuum judicia defendere. Quicquid porro animo cernimus, id omne oritur a sensibus: qui si omnes veri erunt, ut Epicuri ratio docet, tum denique poterit aliquid cognosci & percipi: quos qui tollunt, & nihil posse percipi dicunt, ii, remotis sensibus, ne id ipsum quidem expedire possunt, quod differunt. Praeterea, sublata cognitione & scientia, tollitur omnis ratio & vitae degendae & rerum gendarum. Sic ⁴ e physicis & fortitudo sumitur contra mortis timorem, & constantia contra metum religionis, & sedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione sublata, ⁵ & moderatio, natura cupiditatum generibusque earum explicatis; & (ut modo docui) cognitionis regula & iudicio ab eadem illa

Aldum nepotem, qui dum tacet non peccat. GRUTERUS. Ibid. Paris. sec. In Physicis quod eum plurimum profit. Sic & Med. nisi quod possint, non profit, habeat. C. C. C. In Physicis quam complurimum possint. Balliol. In Physicis quid tamen plurimum possit. Eo ducunt ut legamus in Physicis quidem complurimum posuit. Vide sis Agellium XI, 1. Lambini vero temeritatem Gruterus recte, nisi fallor, reprehendit. Davies.

² *Ea scientia] Naturali scilicet, inquit Guyetus. Immo Logicae sive Dialecticae. Idem.*

³ *Quae quasi delapsa de caelo est] Vide nos ad lib. I. N. D.*

cap. 16. Epicurus autem cognitionis hanc regulam, quam *κρίσιον ἢ κανόνα* vocat, Physicae tribuit, cum reapse Dialectica sit. Adi *Sextum Empiricum* advf. *Mathem.* lib. VII. §. 22. *Idem.*

⁴ *E physicis & fortitudo sumitur] Epicurus κυρίως δεξάν XII. Οὐκ ἦν τὸν φοβούμενον ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων λύειν, μὴ καλειδότα τις ἢ τοῦ σύμπαντος φήσει, ἀλλ' ὑποπλευρόμενός τι τῶν κατὰ τὸς μύθους ὥς ἐκ τῆς ἀνυφυσιολογίας ἀπεργάσας τὰς ἡδονὰς ἀπολαμβάνειν. Vide Laërtium X, 143. Idem.*

⁵ *Et moderatio, natura cupiditatum &c.] Sic omnes quidem libri*

illa constituto, veri a falso distinctio traditur.
 20 Restat locus, huic disputationi vel maxime
 necessarius, de Amicitia; quam, si voluptas
 summum sit bonum, adfirmatis nullam om-
 nino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit:
1 omnium rerum, quas ad beate vivendum sapi-
entia comparaverit, nihil esse majus amicitia, ni-
hil uberius, nihil jucundius. Neque vero hoc
 oratione solum, sed multo magis vita & factis
 & moribus comprobavit. Quod quam mag-
 num sit, fictae veterum fabulae declarant; in
 quibus tam multis tamque variis, ab ultima
 antiquitate repetitis, tria vix amicorum paria
 reperiuntur, ut ad Orestem pervenias, pro-
 fectus a Theseo. At vero ² Epicurus una in
 domo, & ea quidem angusta, quam magnos
 quantaque amoris conspiratione consentientes
 tenuit amicorum greges? quod fit etiam nunc
 ab Epicureis. Sed ad rem redeamus: ³ de
 hominibus dici non necesse est. Tribus igitur
 modis video esse a nostris de amicitia dis-
 putatum.

libri habent. Sed tamen quidam
 legi volunt *moderatio cupidita-*
tum, natura generibusque earum
 &c. Ego nihil muto. Lambinus.

¹ *Omnium rerum quae ad be-*
ate vivendum] Epicurus *κατὰ*
τὴν δόξαν XXIX. *Ὡς ἡ σοφία*
παρασκευάζεται εἰς τὴν τῷ ὅλῳ
βίῃ μακροτέλειαν, πολὺ μάλιστα
ἐστὶν ἡ τῆς φιλίας κτήσις. Apud
Laërtium X, 148. Davies.

² *Epicurus una in domo]* Epi-
 curi φίλος τοσάυτης τὸ πλεονος ὡς
 μὴδ' ἂν πόλει σὺν ὅλῃς μέλεισθαι
 δύνασθαι testatur *Laërtius* X, 9.
 Idem.

³ *De hominibus dici non ne-*
cesse est] Vulgo *de omnibus.* Ego
 vero Palatini primi lectionem
 recepi quae se *Grutero* proba-
 vit, quamque res ipsa satis fir-
 mat. Sic etiam ex vet. Codice
 legit

putatum. Alii cum eas voluptates, quae ad
amicos pertinerent, negarent esse per se ipsas
tam expetendas, quam nostras expeteremus;
quo loco videtur quibusdam stabilitas amici-
tiae vacillare; tuentur tamen eum locum,
seque facile, ut mihi videtur, expediunt. Ut
enim virtutes, de quibus ante dictum est, sic
amicitiam negant posse a voluptate discedere:
nam cum solitudo & vita sine amicis, infi-
diarum & metus plena sit, ratio ipsa monet
amicitias comparare: quibus partis confirma-
tur animus, & a spe pariendarum voluptatum
sejungi non potest. Atque ⁴ ut odia, invi-
diae, despicationes adversantur voluptatibus:
sic amicitiae, non modo ⁵ faultrices fidelissi-
mae, sed etiam effectrices sunt voluptatum
tam amicis quam sibi: quibus non solum
praesentibus fruuntur, sed etiam spe eriguntur
consequentis ac posteriori temporis. ⁶ Quod quia
nullo modo sine amicitia firmam & perpe-
tuam jucunditatem vitae tenere possumus, ne-
que

legit Gifanius Tom. II. Syllog.
Burmennianae pag. 307. Totum
tamen *Guyeto*, quae fuit ejus
audacia, videtur additamentum.
Idem.

⁴ *Odia, invidiae, despicationes* Balliol. *desperationes*. Sed
non audio. Infra lib. II. cap.
26. *Jam contemni non poteris:*
odium autem & invidiam facile
vitabis. *Lucretius* III, 65.

Turpis enim fama & con-
temptus, & acris egestas
Semota ab dulci vita stabili-
que videntur.

Hac de causa nec amici nostri
disceptationes probo. *Idem.*

⁵ *Faultrices fidelissimae*] *Jos.*
Scaliger legendum censuit *forti-*
ces a fovendo. Quod *Guyeto* mi-
hique placet. *Idem.*

⁶ *Quod quia nullo modo*] Vi-
deo

que vero ipsam amicitiam tueri, ¹ nisi aequè amicos & nosmet ipsos diligamus; idcirco & hoc ipsum efficitur in amicitia, & amicitia cum voluptate connectitur: nam & laetamur amicorum laetitia ² aequè atque nostra; & pariter dolemus angoribus. Quocirca eodem modo sapiens erit adfectus erga amicum quo in seipsum; quosque labores propter suam voluptatem susciperet, eosdem suscipiet propter amici voluptatem; quaeque de virtutibus dicta sunt, quemadmodum hae semper voluptatibus inhaerent, eadem de amicitia dicenda sunt. Praeclare enim Epicurus his paene verbis, ³ *Eadem, inquit, sententia confirmavit animum, ne quod aut sempiternum aut diuturnum time-*
ret

deo mendum, & opinor non inepte locum corrigi, si legatur quodque nullo modo. P. Manucius. [Nihil mutandum; cum nulla sit in Codicum lectione menda.]

¹ *Nisi aequè amicos & nosmet ipsos diligamus*] Rectius est in MSto ac nosmetipsos. URSIN. Ib. Eliens. etiam sec. ac nosmetipsos. Sed perinde est; nam utrumque dicitur. Vide Fin. IV, 23. & *Turfellinum* de Part. cap. X. Davies.

² *Aequè atque nostra*] Eliens. uterque, Med. & Balliol. aequè ut nostra. Nihil refert utro legamus modo. Idem.

³ *Eadem, inquit, sententia &c*] Libri veteres aliquot habent, *Eadem (inquit) sententia &c.*

Ego nihil muto. Lambinus.

Ib. *Eadem, inquit, scientia confirmavit animum*] Laërtius ex Epicuro X, 148. Ἡ αὐτὴ ΓΝΩΜΗ θάρρειν τε ἐποίησεν ὑπὲρ τῆ μηθὲν αἰώνιον εἶναι δεῖνδον μηδὲ πολυχρόνιον· καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς ὀρεσμένοις ἀσφάλειαν φιλίας μάλιστα καλεῖναι συνειλημμένην. Pro καλεῖναι, H. Stephanus, probante Menagio, καλανῶσαι reposuit. Mihi legendum videtur φιλίας μάλιστα ΚΤΗΣΕΙ Εἶναι συνειλημμένην. Quicquid hac de re statuatur, hunc locum misere discerpit in editione *Wetsteniana* cerebrosus iste M. Meibomius; idemque non minus inepte *Ciceronem* versionis suae causa redarguit. Sed hunc mittamus. Obser-

ret malum; quae perspexit, in hoc ipso vitae spatio amicitiae praesidium esse firmissimum. Sunt autem quidam Epicurei timidiore paullo contra vestra convicia, sed tamen satis acuti, qui verentur, ne si amicitiam propter nostram voluptatem expetendam putemus, tota amicitia quasi claudicare videatur. Itaque primos congressus ⁴ copulationesque & consuetudinum instituendarum voluntates fieri propter voluptatem: cum autem usus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantum, ut, etiam si nulla sit utilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter se ipsos amentur. Etenim si loca, si fana, si urbes, si gymnasia, si campum, si canes, si equos, ⁵ si ludi-

Observetur potius cum γνῶμῃ sit sententia, non scientia, Morelio, prout auctor est Guyetus, simul ac Menagio placuit sententia. Idem mihi videtur; cumque, Lambino teste, sic habeant aliquot libri veteres; illud recepi. Davies..

⁴ Copulationesque consuetudinum, instituendarum amicitiarum fieri &c.] Libri veteres partim sic habent copulationesque consuetudinum instituendarum voluptatum fieri propter voluptatem: partim sic, copulationesque consuetudinum voluptates fieri propter voluptatem: quarum scripturarum quis non videt utramque esse mendosam? eademque opera quis non intelligit, vul-

gatam esse interpolatam? nam ex voluptatum seu voluptates, quae reperiuntur in libris veteribus factum est amicitiarum; satis audacter. Ego malim nomen amicitiarum quod est substitutum, & voluptatum seu voluptates, quae videntur scripta ab errante scriptore, deleri, & ita legi, copulationesque consuetudinum instituendarum fieri propter voluptatem &c. LAMBINUS. Ibid. Ex Palatino primo sic optime Gruterus, ut nos eum secuti dedimus. Davies.

⁵ Si ludicra, exercendi aut venandi consuetudine] Libri tres veteres habent aut venandi consuetudines &c. quos hic non sequor. Lambinus.

ludicra exercendi aut venandi, consuetudine adamare solemus; quanto id in hominum consuetudine ¹ facilius fieri poterit & iustius? Sunt autem qui dicunt foedus esse quoddam sapientum, ut ne minus quidem amicos quam se ipsos diligant: quod & posse fieri intellegimus, ² & saepe etiam videmus; & perspicuum est, nihil ad jucunde vivendum reperiri posse, quod conjunctione tali fit aptius. Quibus ex omnibus judicari potest, non modo non impediri rationem amicitiae, si summum bonum in voluptate ponatur, sed sine hoc institutionem amicitiae omnino non posse reperiri.

21 Quapropter si ea, quae dixi, sole ipso illustriora & clariora sunt; si omnia dixi hausta e fonte naturae; si tota oratio nostra omnem sibi fidem sensibus confirmat, id est, incorruptis atque integris testibus; si infantes pueri, mutae etiam bestiae, paene loquuntur, magistra ac duce natura, nihil esse prosperum nisi volupt-

Ib. Si ludicra exercendi aut venandi consuetudine adamare solemus] Mihi magis placet, ut est in vetere Codice, si ludicras exercendi aut venandi consuetudines adamare solemus. Urfin.

Ib. Si ludicra exercendi aut venandi, consuetudine adamare solemus] Vulgo si ludicras— consuetudines adamare solemus; quo modo restituendum censuit Urfinus fide sui MSti. Sane no-

stri Codd. exhibent consuetudines, sed iidem ludicra retinent. Ut vero lectio, quam repraesentant Victorius aliique multi, reduceretur; fecit ipse loci sensus. Nam fieri contendit noster, ut homines loca, fana, ceteraque, quorum meminit, consuetudine soleant adamare. Davies.

¹ Facilius fieri poterit] Vulgo potuerit, quo modo fere MSSti.

voluptatem; ³ nihil asperum nisi dolorem; de quibus neque depravate judicant neque corrupte; nonne ei maxumam gratiam habere debemus, qui, hac exaudita quasi voce naturae, sic eam ⁴ firme graviterque comprehenderit, ut omnes bene sanos in viam placatae, tranquillae, quietae, beatæ vitæ deduceret? qui quod tibi parum videtur eruditus, ea causâ est, quod nullam eruditionem esse duxit, nisi quæ beatæ vitæ disciplinam juvaret. ⁵ An ille tempus aut in poetis evolvendis, ut ego & Triarius, te hortatore, facimus, consumeret? in quibus nulla solida utilitas omnisque puerilis est delectatio: aut se, ut Plato, in musicis, geometria, numeris, astris contereret? quæ & a falsis initiis profecta, vera esse non possunt: & si essent vera, nihil adferrent quo jucundius, id est, quo melius viveremus. Eas ergo artes persequeretur, vivendi artem tantam tamque operosam, & perinde fructuosam

MSSSti. Male. Veteres igitur editos sequor. *Idem.*

² *Et saepe etiam videmus]* Vulgo *Et saepe id videmus.* Codices autem *Gruteriani*, Paris. sec. C.C.C. Med. ac Balliol. *Et saepe enim videmus.* At *Elens.* pr. *Et saepe etiam videmus.* Recte: nec aliter edidi. *Idem.*

³ *Nihil asperum, nisi dolorem]* Veneti libri habent eleganti *av-*
visu improspere. *Camarar.*

[Renituntur omnes MSSSti.]

⁴ *Firme graviterque]* *Jos.* Scaliger emendat *firmè gnaviterque*: cui cum *Guyeto* lubens accesserim. Hæc certe voces passim confunduntur. Sic apud *Symmachum* lib. I. Ep. 61. recte legitur, *Quo minus gnaviter amicorum carissimos alloquaris.* At ibi *MStus graviter.* *Davies.*

⁵ *An ille tempus]* *Epicurus* liberales disciplinas spernere præ
E 4 præ

sam relinqueret? Non ergo Epicurus ineruditus, sed ii indocti, qui, quae pueros non didicisse turpe est, ¹ea putant usque ad senectutem esse discenda. Quae cum dixisset, Explicavi, inquit, sententiam meam, & eo quidem consilio, tuum iudicium ut cognoscerem: quae mihi facultas, ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus numquam est data.

prae se ferebat. Vide *Menagium* ad *Laërtii* X, 6. Quibus de

causis ita se gessisse censeatur, docebit *Sextus* Empiricus advs. *Mathem.* lib. I. §. 1, 2, 3, 4.

Davies.

¹ *Ea* putant] Vulgo *putent*. Alterum volunt *Eliens.* uterque, C. C. C. Med. & editio *Villoriana.* Idem.

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS
DE FINIBUS
BONORUM & MALORUM
A D
B R U T U M
LIBER SECUNDUS.

HIC cum uterque me intueretur, se-
1
seque ad audiendum significarent
paratos; Primum, inquam, depre-
cor, ne me, tamquam philosophum,
putetis ¹ Scholam vobis aliquam explicaturum:
quod ne in ipsis quidem philosophis magno
opere umquam probavi. Quando enim Socra-
tes, qui parens Philosophiae jure dici potest,
quicquam tale fecit? Eorum erat iste mos, qui
tum Sophistae nominabantur: quorum e nu-
mero primus est ausus ² Leontinus Gorgias in
con-

¹ *Scholam vobis aliquam ex-
plicaturum*] Vide nos ad Tusc.
I, 4. Davies.

² *Leontinus Gorgias*] Plato in
Gorgia pag. 281. B. Ἐκέλευε
γούν νῦν δὴ ἐρωτᾶν ὅ, τι τις βού-

λοῖτο τὸ ἐνδεὲς οὐλῶν καὶ πρὸς ἀπαν-
τα εἶφ' ἡ ἀποκρίνεισθαι. Huc respicit
Cicero de Orat. III, 32. Gorgi-
as, in illo ipso Platonis libro, de
omni re, quaecunque in discepta-
tionem quaestionemque vocaretur.
se

conventu poscere quaestionem, id est, jubere dicere, qua de re quis vellet audire. Audax negotium; dicerem, impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad philosophos nostros esset. Sed & illum quem nominavi, & ceteros sophistas, ut e Platone intellegi potest, lufos videmus a Socrate: is enim percunctando atque interrogando elicere solebat eorum opiniones quibuscum differebat, ¹ ut ad haec quae hi respondissent, si quid videretur, diceret: qui mos cum a posterioribus non esset retentus, Arcefilas eum revocavit; instituitque, ut ii, qui se audire vellent, non de se quaererent, sed ipsi dicerent quid sentirent: quod cum dixissent, ille contra: sed qui audiebant, quoad poterant, defendebant sententiam suam. Apud ceteros autem philosophos, qui quaesivit aliquid, tacet: quod quidem jam fit etiam in Academia. Ubi enim is qui audire

volt,

se copiosissime dicturum esse proficitur; isque princeps ex omnibus ausus est in conventu poscere, qua de re quisque vellet audire. Vide sis inter alios Hieronymum advf. errores Joannis Hieros. pag. 455. Davies.

¹ *Ut ad haec quae hi respondissent] Sic Parisini tres, C.C.C. Med. & Balliol. Vulgo ut ad ea quae ii respondissent. Idem.*

² *Concludi quod velis] Vulgo quid velis. C. C. C. quo velis. Legendum quod velis, uti quidem nos ex Parisino tert. Med.]*

& editione Victoriana dedimus. Idem.

³ *Omnis autem in quaerendo, quae via quadam & ratione habetur, oratio] Quid sibi velit oratio in quaerendo, mihi parum constat; nec, ut opinor, ita Latine loqui fas est. Ad me quod attinet, voces in quaerendo suppositicias arbitror; iisque deletis, nec sermonis elegantia, nec loci sensus quicquam patitur detrimenti. Vide Orat. c. XXXIII. Idem.*

⁴ *Ut quibusdam in formulis*
ea

volt, ita dixit, *voluptas mihi videtur esse summum bonum*, perpetua oratione contra disputatur; ut facile intellegi possit, eos, qui aliquid sibi videri dicant, non ipsos in ea sententia esse, sed audire velle contraria. Nos commodius agimus: non enim solum Torquatus dixit quid sentiret, sed etiam cur. Ego autem arbitror, quamquam admodum delectatus sum ejus oratione perpetua, tamen commodius, cum in rebus singulis insistas, & intellegas quid quisque concedat, quid abnuat, ex rebus concessis ² concludi quod velis & ad exitum perveniri. Cum enim fertur, quasi torrens, oratio, quamvis multa cujusquemodi rapiat, nihil tamen teneas, nihil adprehendas, nusquam orationem rapidam coerceas. ³ Omnis autem [in quaerendo,] quae via quadam & ratione habetur, oratio, praescribere primum debet, (⁴ ut quibusdam in formulis, *ea*

res

ea res agatur &c.] Rectius videtur sic: *Ut quibusdam in formulis, quae res agatur &c.* Sic lib. V. [cap. 26.] *Si est quisquam qui acute in causis videre soleat quae res agatur.* Et de Fato [cap. 5.] *Haec differens qua de re agatur & in quo causa consistat non videt.* Et in Bruto [c. 79.] *Qua de re agitur illud quod multis locis in Actorum formulis includitur, id ubi esset non videbat.* Et Plato in Phaedro [p. 340.] Περὶ τῆς αὐτῆς βουλῆς. P. Manucius.

Ib. *Ut quibusdam in formulis, qua de re agatur*] Sic est legendum, & ita statim loquitur, *Conveniat, quid sit id de quo agatur*: nisi quis ita malit, *ea de re agitur*. Quod si quis neget, fretus antiqua scriptura, forte corrupta; eum ego sexcentis e Pandectis juris civilis locis, & ex ipso Cicerone non paucis obruam: ut emittam, quod doctissimi nostrae aetatis jurisconsulti mihi assentiuntur. *Lambinus.*

Ib. *Ea res agatur*] P. Manucius

res agatur,) ut, inter quos differitur, conveniat quid sit id de quo differatur. ¹ Hoc positum in Phaedro a Platone probavit Epicurus, sensitque in omni disputatione id fieri oportere: sed quod proximum fuit non vidit: negat enim definiri rem placere; sine quo fieri interdum non potest, ut inter eos qui ambigunt, conveniat quid sit id de quo agatur: velut in hoc ipso, de quo nunc disputamus. Quaerimus enim finem bonorum. Possumusne scire, hoc quale sit, nisi contulerimus inter nos, cum finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam sit ipsum bonum? Atqui haec patefactio quasi rerum operatarum, cum quid quidque sit aperitur, definitio est; qua tu etiam imprudens utebare nonnumquam: nam hunc ipsum sive finem sive extre-

cus pudenter conjicit quae res agatur: at D. Lambinus audacter emendat *qua de re agatur*, nisi quis malit *ea de re agitur*. Sed *ea res* est in omnibus libris, nec ullam video mutandi rationem. Noster in Verrem lib. IV. cap. 51. *Aguntur injuriae sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio veritasque judiciorum*. Idem pro S. Roscio cap. XXXVI. *Quasi vero id nunc agatur* — Si sua res ageretur testimonium non diceret — *Tua quoque res permagna agitur*. Ac alibi passim. Vide modo pro Lege Manil. cap. 2.

& Arnobium lib. II. pag. 103. In ultima voce paullulum variant Codices. Gruterus dedit *agetur* ex Pal. primo. Pal. quartus & Paris. tert. agnoscunt *agitur*; quo modo legunt Turnebus Advers. II, 17. & Gifanius Syllog. Burmann. Tom. II. p. 307. At Paris. pr. sec. Eliens. uterque, C.C.C. Med. & Pall. tres *agatur*. Cumque stet ab hac parte testium multitudo; vincat velim: licet alioqui nihil interfit, hoc an illo an altero modo scribamus. *Dav.*
¹ Hoc positum in Phaedro a Platone] Sic in eo Dialogo loquitur Socrates: Περὶ πάντων, ὃ παρ,

extremum five ultimum definiebas, id esse, quo omnia, quae recte fierent, referrentur, neque id ipsum usquam referretur. Praeclare hoc quidem. Bonum ipsum etiam quid esset, fortasse, si opus fuisset, definisses, ² aut quod esset natura adpetendum, ³ aut quod prodesset, aut quod juvaret, aut quod liberet modo. ⁴ Nunc idem (nisi molestum est) quoniam tibi non omnino displicet definire, & id facis cum vis, velim definias quid sit voluptas? de quo omnis haec quaestio est. ⁵ Quisquam, inquit, est, qui quid sit voluptas nesciat, aut qui, quo magis id intellegat, definitionem aliquam desideret? Me ipsum esse dicerem, inquam, nisi mihi viderer habere bene cognitam voluptatem & satis firme conceptam animo atque comprehensam: nunc autem dico, ipsum Epicu-

παῖ, μία ἀρχὴ τοῖς πολλοῖς
καλῶς βουλευοῦν· εἰδέναι δὲ περὶ
τῶν ἄν ἢ ἢ βελῶν, ἢ ἀπαντῶν ἀμαρ-
τάνων ἀνάγκη. Exstat pag. 340.
H. ed. Lugdun. Idem.

² Aut quod esset natura — li-
beret modo] Varias definitiones,
quibus, quid esset bonum, ape-
ruere philosophi, suppeditabit
Stobaeus Eclog. Ethic. lib. II.
pag. 165. Idem.

³ Aut quod juvaret, aut quod
liberet; modo idem nisi molestum
est &c.] Mirum quas pulcherri-
mis sententiis tenebras afferat
non optime percepta ratio di-
stinguendi: quod & saepe jam

ostendi, & saepe ut ostendatur
video futurum. Hic quidem
non dubito quin interpungen-
dum sit, Aut quod juvaret; aut
quod liberet modo: idem &c. P.
Manucius.

⁴ Nunc idem] Malim nunc
item. Vox autem prima deest
in omnibus nostris; eamque
Gruterus ex Palatino primo
commode revocavit. Davies.

⁵ Quisquam, inquit, est] Vul-
go quasi quis, inquit, sit. At in
omnibus MSSstis legitur inquit
est. Victorius edidit quisquam sit,
inquit. Pal. primus exhibet quis-
quam si inquit est, antepenultima

Epicurum nescire, ¹ & in eo nutare ; eumque, qui crebro dicat diligenter oportere exprimi quae vis subiecta sit vocibus, non intellegere interdum quid sonet haec vox voluptatis, [² id est, quae res huic voci subijciatur.] Tunc ille ridens, Hoc vero, inquit, optimum, ut is, qui finem rerum expetendarum voluptatem esse dicat, id extremum, id ultimum bonorum ; ³ id ipsum quidem quale sit nesciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid sit voluptas, aut omnes mortales, qui ubique sunt, nesciunt. Quonam, inquit, modo? Quia voluptatem hanc esse sentiunt omnes, quam sensus accipiens movetur & jucunditate quadam perfunditur. Quid ergo istam voluptatem, inquit, Epicurus ignorat? Non semper, inquam : nam interdum nimis etiam novit, quippe qui testifi-

cetur,

vocula punctis notata, quippe quae delenda fuit. Igitur optimo libro parendum censui. *Davies.*

¹ *Et in eo nutare*] Quidam legi volunt, & in eo natatē ; a quibus dissentio : nutare enim positum est hic pro labare, vacillare. *Lambinus.*

² *Id est, quae res huic verbo subijciatur*] Haec omnia pro spuris & υποβολιμαίσις habet V. C. *Petr. Faber* Semeltr. II, 24. p. 358. Et merito quidem, ut *Guyetus* etiam statuit. Ea fane non in ipso contextu, sed ad oram Med. exhibet. *Davies.*

³ *Id ipsum quidem quale sit nesciat*] Sic Pal. pr. probantibus

Grutero Guyetoque. Vulgo id ipsum quid sit, quale sit, nesciat. Haud ita bene *Idem.*

⁴ *Ne intelligere quidem se posse ubi sit aut quid sit ullum bonum*] *Hesychius Illustrius* de Epicuro pag. 29. Καὶ ἐν τῷ περὶ τίλου; εἰς (φασί) γράφει· Οὐ γὰρ ἔγωγε ἔχω τί νοήσω τὰ γὰθόν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς δι' ἀφροδισίων, ἀφαιρῶν δὲ τὰς διὰ χυλῶν ἡδονάς, καὶ τὰς δι' ἀντρομαμάτων. Eodem respicit *Cicero* lib. I. N. D. cap. 40. & in *Pisonem* cap. XXVIII. Huc spectantes alios veterum locos congestimus ad *Tusc.* III, 18. *Idem.*

⁵ *Et potione*] Vulgo aut *potione* : quod se recte non habere patet

cetur, ⁴ne intellegere quidem se posse, ubi sit aut quid sit ullum bonum, praeter illud quod cibo ⁵ & potione & aurium delectatione & ob-scaena voluptate capiatur. An haec ab eo non dicuntur? ⁶ Quasi me pudeat, inquit, isto-
rum, aut non possim, quemadmodum ea di-
cantur, ostendere. Ego vero non dubito, in-
quam, quin facile possis: nec est quod te pu-
deat sapienti adsentiri; qui se unus, quod
sciam, Sapientem profiteri sit ausus: nam Me-
trodorum non putant ipsum professum, sed
cum adpellaretur ab Epicuro, repudiare tan-
tum beneficium noluisse. Septem autem illi
non suo sed populorum suffragio omnium no-
minati sunt. Verum hoc loco fumo, ⁷ ver-
bis his eandem certe vim voluptatis Epicurum
nosse quam ceteros: ⁸ omnes enim jucundum

mo-

patet ex sequentibus. Nos igitur Parifinum secundum, Med. & Balliol. expressimus. Nec aliter Victorius ediderat. Idem.

⁶ Quasi me pudeat] Vulgo quasi vero me pudeat; quam vocem ex Pal. primo Gruterus adjecit. Cum tamen ea careant reliqui MSSi, nec sententia pos-
tulet ut addatur, & vero paulo post recurrat; ejiciendam putavi. Idem.

⁷ Verbis his eandem certe vim voluptatis Epicurum nosse quam ceteros] Ita quidem editi scriptique libri. Nonius autem in hilaretur contra mentem Ciceronis habet Epicurum non

nosse. Mihi locus parum sincere videtur, lubenque discerem quid sit *verbis nosse*. Lego *verbis his eandem certe vim voluptatis Epicurum* NOTASSE quam ceteros. Notasse, significasse, descrip-
sisse, designasse. Agellius I, 3. Genus ipsum rei tantum paucis *verbis notavit*. Infra III, 2. *Eas res, in quibus versatur*, nomini-
bus notavit novis. Et cap. 4. *Erit enim notius quale sit*, pluri-
bus notatum vocabulis idem *significanti*bus. Pariter melius haec notata verbis *Latinis* quam *Graecis* dixit Tusc. III, 5. Idem.

⁸ Omnes enim jucundum motum, quo sensus hilarentur] *Hilarerent*

motum quo sensus hilaretur, Graece ἡδονήν, Latine voluptatem vocant. Quid est igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidem discendi causa magis, quam quo te aut Epicurum reprehensum velim. Ego quoque, inquit, didicerim libentius, si quid attuleris, quam te reprehenderim. Tenesne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius ¹ quod dicat esse summum bonum, quo putet omnia referri oportere? Teneo, inquit, finem illi videri, nihil dolere. Quid? idem iste de voluptate quid sentit? Negat esse eam, inquit, propter seipsam expetendam. Aliud igitur esse censet gaudere, aliud non dolere. Et quidem, inquit, vehementer errat: nam, ut paullo ante docui, augendae voluptatis finis est doloris omnis amotio. ² Non dolere, inquam, istud quam vim habeat, postea videro: aliam vero vim voluptatis esse, aliam nihil dolendi, nisi
valde

rent habet liber MStus pro *hilarentur*; quod magis placet. URSIN. *Ibid.* Cum Urfini MS-to faciunt Pall. quinque, C.C.C. Med. & Eliens. primus. At ex iis Codd. in quibus est *hiaretur*, Gruterus recte dedit *hilaretur*; quod etiam Victorius antea fecerat. Ita certe legit Nonius in *hilaretur*. Davies.

Ib. *Omnes enim iucundum motum, quo sensus hilarentur*] Hunc locum profert Nonius in verbo *hilaretur*, & legit, quo

sensus hilaretur, in numero singulari. Lambinus.

¹ *Quod dicat esse summum bonum*, quo putet omnia referri oportere] Haec ultima σχολιαστικῶς adiecta puto; nam quo putet omnia referri oportere nihil aliud sonat quam quod dicat esse summum bonum; cum definitio summi boni sit quo omnia referri oporteat. Vide lib. I. cap. 9. & huiusce libri cap. 2. Praeterea si quod dicat summum bonum mentem Ciceronis non aperte

valde pertinax fueris, concedas necesse est. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem: dici enim nihil potest verius. Estne quaesio, inquam, sitienti in bibendo voluptas? Quis istud, inquit, posset negare. ³ Eademne, inquam, quae restructa siti? Immo alio genere: restructa enim sitis stabilitatem voluptatis habet, inquit; illa autem voluptas ipsius restructionis, in motu est. Cur igitur, inquam, res tam dissimiles eodem nomine adpellas? Quid paullo ante, inquit, dixerim nonne meministi, cum omnis dolor detractus esset, variari, non augeri voluptatem? Memini vero, inquam: sed tu istuc dixti bene Latine, parum plane. Varietas enim Latinum verbum est, idque proprie quidem in disparibus coloribus dicitur; sed transfertur in multa disparia: varium poema, varia oratio, varii mores, varia fortuna: ⁴ voluptas etiam varia dici solet, cum

aperte declarasset; haud, ut videtur, adjiceret, *quo putet omnia referri oportere, sed quo omnia referre oporteat*. Haec igitur esse suppositicia suspicor. Dav.

² *Non dolere, inquam, istud*] Pall. quinque, Paris. pr. tert. C. C. C. Med. & Balliol. *cum non dolere*. Eliens. pr. & Paris. sec. *tum non dolere*: nec aliter editi veteres; unde fecerim *tuum non dolere, inquam, istud*: quod etiam Lambino venit in mentem, Guyetoque placuit. Cer-

te vocem *tum* vel delendam vel in pronomen *tuum* vertendam J. M. Brutus merito pronuntiavit. Idem.

³ *Eademne, inquam, quae*] Paris. tert. *eodem neque*. sec. *eadem aeque*. Med. *eadem neque*: Lego *eademne quae*; praetermissa voce, quam nesciunt C. C. C. & Balliol. Idem.

⁴ *Voluptas etiam varia*] Vulgo *voluptas varia etiam*. Melior ordo verborum est ab Eliens. utroque, C. C. C. Med. Paris.

cum percipitur ex multis dissimilibus rebus
¹ dissimiles efficientibus voluptates. Eam si
 varietatem diceres, intellegerem, ut, ² etiam
 non dicente te, intellego: ista varietas quae
 fit, ³ non satis perspicio, quod ais, cum dolore
 careamus, tum in summa voluptate nos esse:
 cum autem vescamur iis rebus quae dulcem
 motum adferant sensibus, tum esse in motu
 voluptatem, ⁴ quae faciat varietatem volupta-
 tum; sed non augeri illam non dolendi volup-
 tatem, quam cur voluptatem adpelles, nescio.
⁴ An potest, inquit ille, quidquam esse suavius
 quam nihil dolere? Immo fit sane nihil me-
 lius,

tert. & editione Victoriana.
 Davies.

¹ *Dissimiliter efficientibus vo-*
luptates] Libri aliquot veteres
 habent *dissimileis efficientibus vo-*
luptates: alii cum vulgatis con-
 sentiunt. Ego nihil muto. LAM-
 BIN. *Ibid.* Praestare tamen credi-
 derim *dissimiles*; quod Gruterus
 ex Pal. primo recepit. Davies.

² *Etiam non dicente te]* Cum
 J. Fr. Gronovius incidisset in
 membranas, quae dabant *etiam*
dicente te; Tullium scripsisse
 credidit, *etiam* indicente te. Adi-
 virum summum ad *Livii* XXII,
 39. Hoc illi, puto, non conti-
 gerat, si reliquos omnes Codi-
 ces negativam praestare rescis-
 visset. *Idem.*

³ *Non satis perspicio, quod*
ais.] Deleta vocula, legerim *non*
satis perspicio. Ais, cum dolore

careamus, tum in &c. Hujusmodi
 certe particulas, invitis scripto-
 ribus, libenter intrudunt libra-
 rii. *Idem.*

⁴ *Quae faciat]* Lege qui fa-
 ciat, nempe motus. *Idem.*

⁵ *Indolentia]* Vetus Lambini
 Codex, *indoloria*; quā voce ūti-
 tur Augustinus de moribus Ec-
 cles. Cathol. lib. I. cap. 5. *Est*
ergo, inquit, summum corporis
bonum, non voluptas ejus, non
indoloria, non vires &c. Ita qui-
 dem Benedictini, cum in aliis
 editionibus sit *indolentia*. Glos-
 sae veteres: *Indoloria, ἀναλ-*
σία. Sidonius Apollinaris in E-
pist. Carmini XIV. praemissa:
Lecturus es hic etiam novum ver-
bum, id est essentiam; sed scias
hoc ipsum dixisse Ciceronem:
nam essentiam nec non & indo-
loriam nominavit, addens, Licet
 enim

lius, inquam, (nondum enim id quaero) num propterea idem voluptas est, quod (ut ita dicam) ⁵ indolentia? Plane idem, inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla major potest. Quid dubitas igitur, inquam, summo bono a te ita constituto ut id totum in non dolendo sit, id tenere unum, id tueri, id defendere? quid enim necesse est, tamquam meretricem in matronarum coetum, sic voluptatem in virtutum concilium adducere? ⁶ invidiosum nomen est, infame, suspectum. Itaque hoc frequenter dici solet a vobis, non intellegere nos quam dicat Epicurus voluptatem. Quod quidem mihi

enim novis rebus nova nomina imponere. Ubi plura *Joan. Savaro. Sirmondus* tamen in antiquo *Sidonii* Codice reperit *indolentiam*: nec, si se res aliter haberet, hoc in loco *Ciceronis indoloria* placeret, cum nostri *Gruterianique* Codices vulgatam lectionem retineant. Vide *M. A. Muretum* Var. Lect. lib. XV. cap. 20. Ne vero mirêris illud ut ita dicam; *Indolentiam* nove *M. Tullius*, quod sine dolore sit; ut *Nonius* observat. Scilicet haec vox a *Tullio* sic formata est, cum *dolentiam* pro dolore dixerit *Laevius Poëta*. Vide sis *Agellium* XIX, 7. Idem.

⁶ Sed invidiosum nomen est, & infamiae &c.] Libri omnes veteres, quos quidem viderim, habent, Sed forte dicitis invidiosum nomen est &c. Ego hoc to-

tum forte dicitis ut ineptum, atque ex annotatione natum, quod & quidam jam viri docti viderant & e libris deleverant, rejeci. Praeterea forte sic positum, soloecum est: fortasse potius dicerent Latini. Quod autem quidam se deinceps in nonnullis libris antiquis scriptum reperisse dicunt, pro infamiae subjectum, infame & suspectum, ego nusquam reperi: & si reperissem non probarem. Quod autem infra non longe *Adr. Turnebus* pro de *Pelagis* vult legi de plagis, seu de pagis &c. non placet. *Lambinus*.

Ib. Invidiosum nomen est, infame, suspectum] Sic *Gruterus* ex Pal. primo. Reliqui fere MSS tidant sed forte dicitis invidiosum nomen est, infamiae subjectum. Voces autem forte dicitis

mihi si quando dictum est, (est autem dictum non parum saepe) etsi satis clemens sum in disputando, tamen interdum soleo subirasce. Egone non intellego quid sit ἡδονή Graece, Latine voluptas? utram tandem linguam nescio? Deinde, qui fit ut ego nesciam, sciant omnes quicumque Epicurei esse voluerunt? ¹ quod vestri quidem vel optime disputant, nihil opus esse, cum qui philosophus futurus sit, scire litteras. Itaque, ut majores nostri ab aratro abduxerunt Cincinnatum illum, ut Dictator esset: sic vos ² de Pelasgis omnibus conlegitis bonos illos quidem viros, sed certe non pereruditos. Ergo illi intellegunt quid Epicurus dicat, ego non intellego? Ut scias me intellegere, primum idem esse voluptatem dico,

in editione *Vi Poriana* locum non habent, easque duorum Codicum fide *Lambinus* ejicit. Igitur uterque dedit *sed invidiosum nomen est & infamiae subiectum*. Adversativa tamen particula ferri non potest. Lego scilicet *invidiosum nomen est & infamiae subiectum*. *Horatius* Serm. lib. II. Ecl. VI, 47.

Per totum hoc tempus subje-
ctior in diem & horam

Invidiae noster —

Ac ita passim *Lactantius* & alii. Vide lib. II. Div. Inst. cap. II, 34. cap. VI, 4. cap. XVII, 4. lib. III. cap. XII, 14. cap. XVIII, 14. lib. IV. cap. XXIII, 4. &c ac *Arnobium* lib. VII. pag. 269.

Infame vero, suspectum mihi displicet, quod suspectum sit infamius; adeoque *Tullius* in regulas oratorias peccasset, si modo sic scriptum reliquerat. *Davies*.

¹ Quod vestri quidem] Nihil huc facit prima vox. Id, ut opinor, sensit *Guyetus*; itaque reposuit *Quid? vestri quidem* &c. Melius quidem; sed nec hoc post tot interrogationes placet. Lego *Quom vestri quidem vel optime disputant*. Ita, nisi fallor, bene procedit oratio, nec aliter *Ascensius* edidit. De re ipsa vide *Menagium* ad *Laërtii* X, 6. *Idem*.

² De Pelasgis omnibus] Pal. pr. Paris. sec. aliique nonnulli *plagis*; *Eliens.* pr. *pagis*. Ac hoc

dico quod ille ἡδονήν. Et quidem saepe quaerimus verbum Latinum par Graeco & quod idem valeat; hic nihil fuit, quod quaereremus: ³ nullum inveniri potest, quod magis idem declaret Latine, quod Graece ἡδονή, quam declarat voluptas. Huic verbo omnes, qui ubique sunt qui Latine sciunt, duas res subiiciunt, laetitiam in animo, conmotionem suavem jucunditatis in corpore: nam & ille apud Trabeam, voluptatem animi nimiam, laetitiam dicit, eandem quam ille Caecilianus, qui *omnibus laetitiis laetum esse se* narrat. Sed hoc interest, quod voluptas dicitur etiam in animo vitiosa res, ut Stoici putant; qui eam sic definiunt, ⁴ *Sublationem animi sine ratione, opinantis se magno bono frui*: non dicitur laetitia,

hoc vel illo modo legit *Turnebus* Advers. IV, 8. licet ei posterior ratio magis arrideat. Tres Pall. Paris. tert. Med & Balliol. *pelagis*; quod innuit *Pelagis*, quo modo diserte C. C. Ac ita *Victorius* edidit, & egregie, prout arbitror, explicavit Var. Lect. I, 10. Adeatur etiam *Eustathius* in *Dionysii* Perieg. vf. 533. *Idem*.

³ *Nullum inveniri potest, quod magis idem declaret Latine, quod Graece, quam declarat voluptas*] Supplendum ex MSto, *Nullum inveniri potest quod magis idem declaret Latine, quod Graece ἡδονή, quam declarat voluptas*. *Ursin.*

¶ *Quod Graece ἡδονή*] Vulgo

deest vox ultima, quam nos ex *Ursini* Codice restituimus. Et eam sane desiderari nihil potest manifestius. Quin & in *Elensi* primo spatium unius verbi vacuum fuit relictum. *Davies.*

⁴ *Sublationem animi*] *Diogenes* Laërtius in *Zenone* VII, 114. Ἡδονή ἐστιν ἀλογος ἐπαρσις ἐφ' αἰρετῷ δοκῶντι ὑπάρχειν. Apud *Stobaeum* quidem *Eclog. Ethic.* pag. 176. Λύπη δ' εἶναι συστολήν ψυχῆς, ἀπειθή λόγων αἰτιῶν δ' αὐτῆς τὸ δοξαζέειν πρόσφατον καὶ παρῶν, ἐφ' ᾧ καθήκει ἐπαίρειν. Absurde: quod nemo non videt. Scilicet excidēre nonnulla, quae videntur hoc modo supplenda: Λύπη δ' εἶναι

tia, nec gaudium in corpore. In eo autem voluptas, omnium Latine loquentium more, ponitur, cum percipitur ea, quae sensum aliquem moveat, jucunditas. Hanc quoque jucunditatem, si vis, transfer in animum, (juvare enim in utroque dicitur, ex eoque jucundum) modo intellegas inter illum qui dicat,

Tanta laetitia auctus sum, ¹ ut mihi non constem —

& eum qui,

Nunc demum mihi animus ardet, —

quorum alter laetitia gesciat, alter dolore crucietur; esse illum medium,

² *Quamquam haec inter nos nuper notitia admodum est,*

qui nec laetetur nec angatur: itemque inter eum, qui potiatur expetitis corporis voluptatibus,

σις·λὴν ψυχῆς ἀπειθῇ λόγῳ· αἴτιον δ' αὐτῆς τὸ δοξάζειν πρόσφαλον τι παρῖναι ἰφ' ᾧ καθήκει [συγ·λλ·αδ· Ἡδονὴν δ' εἶναι ἑπαρσιν ψυχῆς ἀπειθῇ λόγῳ· αἴτιον δ' αὐτῆς τὸ δοξάζειν πρόσφαλον τι παρῖναι, ἰφ' ᾧ καθήκει] ἰσαρῖσθαι. Plura collegimus ad Tuscul. IV, 6. *Davies.*

¹ *Ut mihi non constem*] *Videtur* edidit ut nihil constet; ac ita dant Eliens. uterque, Paris. tert. Med. & C. C. C. probante doctissimo *Bentleio*, cui *constet* perinde valet ac congruat, suppetat, stabile firmumque sit. *Vide* Tusc. IV, 15. & *Senecam*.

Epist. LII. Receptam vero lectionem tuentur Pall. Paris. pr. sec. & Balliol. nec in hujusmodi fragmentis, quae vera sit, faciliè dixerim. *Idem.*

² *Quamquam haec inter nos nupera notitia*] Cum in libris manuscriptis partim reperissem scriptum *nuper notitia*, ut vulgo legitur; partim *nupera notitia*, ut & in nonnullis exemplaribus Terentianis; partim, *inter nos notitia*, sine voce *nuper* aut *nupera*; ego *nupera notitia* edendum curavi, quemadmodum & nonnullis viris doctis legi placere cognovi. *Nuperum* autem pro

tatibus, & eum, qui crucietur summis doloribus, esse eum, ³ qui utroque careat. Satisne ⁵ igitur videor vim verborum tenere? An sum etiam nunc vel Graece loqui vel Latine docendus? Et tamen vide, ne, si ego non intellegam quid Epicurus loquatur, cum Graece, ut videor, luculenter sciam, sit aliqua culpa ejus ⁴ qui ita loquatur ut non intellegatur: quod duobus modis sine reprehensione fit; si aut de industria facias, ut Heraclitus, ⁵ cognomento qui σκoteινός perhibetur, quia de natura nimis obscure memoravit; aut cum rerum obscuritas, non verborum, facit ut non intellegatur oratio, qualis est in Timaeo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec non volt, si possit, plane & aperte loqui; nec de re obscura, ut physici, aut artificiosa, ut mathematici,

pro recenti a veteribus usurpatum esse testatur & Festus: idque confirmat auctoritate Plauti Capt. Recens captum hominem nuperum, novitium. Si quis tamen malit legi nuper, non admodum laborabo. LAMBIN. Ibid. Non Festus, sed Nonius in nuperum erat laudandus. Locus autem Plautinus exstat Captiv. Act. III. Sc. V, 60. Davies.

Ib. Quamquam haec inter nos] Terentius Heaut. Act. I. Sc. I, 1. Idem.

³ Qui utroque careat] Legendum fortasse est, qui utrisque careat. LAMBINUS. Ibid.

Contra libros non est cur quid mutetur. Davies.

⁴ Qui ita loquatur ut non intelligatur] Κακήμψαλον, quod tolletur si scribas loquitur. Idem.

⁵ Cognomento qui σκoteινός perhibetur] Haec videntur ex aliquo poeta sumta. LAMBIN. Ibid. Parum veri similis conjectura, cum perhibere valeat idem quod dicere non poetis solum sed & orationis solutae scriptoribus. Cicero Tusc. I, 12. Sed etiam nuncii fuisse perhibentur. Ne plures memorem, vide sis Arnobium lib. VII. pagg. 284, 291, 302, 303. & Boetium Cons. Philos.

matici, sed de inlustri & facili, etiam ¹ in vulgus pervagata, loquitur. Quamquam non negatis nos intellegere quid sit voluptas, sed quid ille dicat: ex quo efficitur, ² non ut ne intellegamus, quae vis sit istius verbi, sed ut ille suo more loquatur, nostrum neglegat. Si enim idem dicit quod Hieronymus, qui censet summum bonum esse, sine ulla molestia vivere; cur mavolt dicere voluptatem, quam vacuitatem doloris? ut ille facit, qui, quid dicat, intellegit. ³ Sin autem voluptatem putat ⁴ adjungendam illam, quae fit in motu: (⁵ sic

Philos. lib. III. Prof. 9. ac lib. V. Prof. 6. *Davies.*

¹ *In vulgus pervagata*] Codices fere dant *in vulgus pervulgata*; nec aliter recentiores editi. *Victorius* habet *in vulgus promulgata*. Sed illud durum; hoc contra Codicum fidem. Nos igitur *Aldi* nepetis editionem sequimur, nostramque lectionem repraesentat *Eliens.* sec. Vide lib. III. cap. 2. *Davies.*

² *Non ut ne intelligamus*] Vulgo *non ut nos non intelligamus*. *Parif. tert. Pall. duo, C. C. C. & Balliol. non ut intelligamus. Med. non ut non intelligamus.* At *Parif. pr. sec. non ut ne intelligamus*; eorumque lectionem repraesentandam censui. *Infra cap. VIII. Ex quo efficitur, non ut voluptas ne sit voluptas. Et IV. 14. Semper enim ita assumit aliquid, ut ea, quae prima dede-*

rit, ne deferat. Ac in Pisonem cap. VIII. Omitto enim illud, consulem edicere, ut Senatus Scto ne obtemperet. Vide sis & pro Domo cap. XVII. Idem.

³ *Sin autem voluptatem putat adjungendam &c.*] Hunc locum partim veterum codicum auctoritatem secutus, partim conjectura ductus, perpurgavi. Sic autem habent omnes fere libri & manuscripti, & typis impressi: *Sin autem voluptatem putat, dicat adjungendam illam, quae fit &c. Lambinus.*

Ib. Sin autem voluptatem putat adjungendam illam] Vulgo *sin autem voluptatem putat, dicat adjungendam eam*. Sed dicat est varia lectio, quae marginibus adscripta, tandem *Tullii* verbis immixta fuit; ut etiam *Lambinus* animadvertit. *Illam* debemus *Eliensi pr. C. C. C. Med.*

(⁵ sic enim adpellat hanc dulcem, in motu, illam nihil dolentis, in stabilitate) ⁶ quid tendit; cum efficere non possit, ut cuiquam, qui ipse notus sibi sit, hoc est, qui suam naturam sensumque perspexerit, vacuitas doloris & voluptas idem esse videatur? Hoc est vim adferre, Torquate, sensibus, extorquere ex animis cognitiones verborum, quibus inbuti sumus. Quis enim est, qui non videat, haec esse in natura rerum tria? unum cum in voluptate sumus, alterum cum in dolore, tertium hoc in quo nunc quidem sumus: ⁷ credo enim

Med. & Balliol. *Davies.*

⁴ *Dicat adjungendam illam, quae sit in motu*] Ita legitur hic locus in MSto: & paullo post *notiones verborum* pro *cogitationes*, ut est in Aldinis, sive, ut habet Victorius, *cognitiones*. Urfin.

⁵ *Sic enim adpellat hanc dulcem, in motu*] Quo, quaeso, sic pertineat, nisi vocus praecedentes in motu respicit? Legas itaque velim, *sic enim adpellat hanc dulcem: illam nihil dolentis* &c. omisissis vocabulis supervacaneis & inutilibus. *Davies.*

⁶ *Quid tendit? cum &c.*] Si locus emendatus est; *quid tendit* interpretor quid contendit. Sic vellem scriptum esset, *quid frustra contendit?* Lambin.

Ib. *Quid tendit?*] *Tendere* bonis auctoribus idem valet ac *contendere*. Vide Nonium in *ten-*

dere & Servium ad Aen. II, 220. V, 21. Quin & Donatus in *Terentii Eunuch.* Act. IV. Sc. I, 12. haec habet: *Proprie dixit tendere, quod significat pertinacem contentionem.* Hoc si sit, locus emendatione non caret. Loquendi tamen mos facit ut reponam *quid pertendit?* Huc in primis faciunt *Varronis* verba lib. IV. L. L. init. *A qua re sit pertinacia cum quaeritur, ostenditur esse a pertendendo: in qua re sit impositum, dicitur; cum demonstratur in quo non debet pertendi & pertenditur, Pertinaciam esse.* Licet in Etymologia lapsus sit Romanorum doctissimus, ut etiam *Jos. Scaliger* adnotavit; luculenter tamen ostendit quae *pertendendi* vis sit & potestas. *Davies.*

⁷ *Credo idem vos nec in dolore nec in voluptate; ut &c.*]

Sic

enim nos nec in dolore nec in voluptate esse; ut in voluptate sit, qui epuletur; in dolore, qui torqueatur. Tu autem inter haec tantam multitudinem hominum interjectam non vides nec laetantium nec dolentium? Non prorsus, inquit; omnesque, qui sine dolore sint, ¹ in voluptate, & ea quidem summa, esse dico. Dicis ergo in eadem voluptate eum, qui alteri misceat mulsum, ipse non sitiens, & ⁶ eum, qui illud sitiens bibat? Tum ille, Finem, inquit, interrogandi, si videtur: ² quod quidem ego a principio ita me malle dixeram, hoc ipsum providens, Dialecticas captiones. Rhetorice igitur, inquam, nos MAVIS quam dialectice disputare? Quasi vero, inquit, perpetua oratio, rhetorum solum, non etiam philosophorum sit. Zenonis est, inquam, hoc Stoici, omnem vim loquendi, ut jam ante Aristoteles, in duas tributam esse partes: Rhetoricam, palmae; Dialecticam, ³ pugni similem esse dicebat, quod latius loquerentur rhetores, dialectici

Sic pessime Gruterus ex Pall. suis. *Victorius* edidit credo quidem vos nec in dolore nec in voluptate esse, quum &c. Sic etiam Med & Balliol. nisi quod, omisso esse, dent in voluptate, ut &c. *Lambinus* representavit credo e- quidem nos nec in dolore nec in voluptate esse, cum &c. Et nos habet C. C. C. Lego credo enim nos nec in dolore nec in voluptate esse, ut &c. nam quidem sine

odio repeti non potest; ideoque *Lambinus* eam voculam priore loco positam delevit. Nos nostram conjecturam, quae a Codicibus minimum discedit, recepimus. *Davies*.

¹ In voluptate & ea quidem summa esse dico. Ergo in eadem] *Eliens.* pr. in voluptate & ea quidem summa esse. Dicis ergo in eadem. Omnino legendum in voluptate & ea quidem

sum.

dialectici autem conpressius. Obsequar igitur voluntati tuae, dicamque, si potero, rhetorice, sed hac Rhetorica philosophorum, non nostra illa forensi; quam necesse est, cum populariter loquatur, esse interdum paullo hebetiorem. Sed dum Dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quae una continet omnem & perspicendi, quid in quaque re sit, scientiam, & judicandi, quale quidque sit, & ratione ac via disputandi, ruit in dicendo, ut mihi quidem videtur, nec ea, quae docere volt, ulla arte distinguit: ut haec ipsa, quae modo loquebamur. Summum a vobis bonum voluptas dicitur: aperiendum est igitur, quid sit voluptas; aliter enim explicari, quod quaeritur, non potest: quam si explicavisset, non tam haesitaret: aut enim eam voluptatem tueretur, quam Aristippus, id est, qua sensus dulciter ac jucunde movetur, quam etiam pecudes, si loqui possent, adpellarent voluptatem; aut, si magis placeret suo more loqui, quam ut

Omnes

summa esse dico. Dicis ergo &c. nec aliter edidimus. Idem.

² *Quod quidem ego a principio ita me malle dixeram] Illud ita παρίλκει quod merito praetermittit C. C. C. Idem.*

³ *Pugno similem] Paris. pr. sec. Med. & Eliens. pugnis similem. Lege pugni similem. Sextus Empiricus advs. Mathem. lib. II. §. 7. Ζήνων ὁ Κιτιεύς ἐρωτηθεὶς ὅτῳ διαφέρει Διλεκτικὴν*

Ῥητορικῆς, συγέψας τὴν χειρὰ καὶ πάλιν ἐξαπλώσας, ἔφη Τάτῳ καλὰ μὲν τὴν συγροφὴν τὸ εὐλογῶν καὶ βραχὺ τῆς Διλεκτικῆς τάτλων ἰδίωμα· διὰ δὲ τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἐκτάσεως τῶν δακτύλων τὸ πλατὺ τῆς Ῥητορικῆς δυνάμειος αἰνιτόμενος. Ad hunc locum consulatur J. A. Fabricius, qui summam humanitatem cum pari doctrina felicissime conjunxit. Idem.

At

*Omnes Danai, ¹ atque Mycenenses,
Attica pubes ———*

reliquique Graeci qui hoc anapaesto citantur, hoc non dolere solum voluptatis nomine appellaret, illud Aristippeum contemneret; aut, ² si utrumque probaret, ut probat, conjungeret doloris vacuitatem cum voluptate, & duobus ultimis uteretur. Multi enim & magni philosophi haec ultima bonorum juncta fecerunt, ut Aristoteles, qui virtutis usum cum vitae perfectae prosperitate conjunxit. Callipho adjunxit ad honestatem voluptatem: ³ Diodorus ad eandem honestatem addidit vacuitatem doloris. Idem fecisset Epicurus, si sententiam hanc, quae nunc Hieronymi est, conjunxisset cum Aristippi vetere sententia. Illi enim inter se dissentiunt: propterea singulis finibus utuntur: &, cum uterque Graece egregie loquatur, nec Aristippus, qui voluptatem summum bonum

¹ Atque Mycenenses] Vulgo aut Mycenenses; quod verum jugulat, ut observavit Hadr. Turnebus Advers. II, 17. nostramque lectionem reposuit. Eam diserte firmant Scaligeri vetus & Eliens. ac ita Lambinus edidit. Davies.

² Si utrumque probaret, ut probat, conjungeret] Vulgo si utrumque probaret, aut probat, conjungere; ex quo commodus sensus extundi nequeat. Nos igitur editionem Lambinianam sequimur, cum qua faciunt Med.

& Paris. secundus. Quin & Aldus nepos sic exhibebat. Idem.

³ Diodorus ad eandem honestatem addidit vacuitatem doloris] Verbum addidit abundat, additum ab eo qui locum explicatione illustrare voluerit. URSIN. Ibid. Eadem Guyeti mens est: at omnes libri renituntur. Davies

⁴ Quod fieri nullo modo potest] Lege quod ferri nullo modo potest. Nihil certius videtur. Illud facilius pateret; hoc ferri non potest. Idem.

num dicit, in voluptate ponit non dolere; neque Hieronymus, qui summum bonum statuit non dolere, voluptatis nomine umquam utitur pro illa indolentia: quippe qui ne in expendendis quidem rebus numeret voluptatem. Duae sunt enim res quoque, ne tu verba solum putes: unum est sine dolore esse, alterum cum voluptate. Vos ex his tam dissimilibus rebus non modo nomen unum (nam id facilius paterer) sed etiam rem unam ex duabus facere conamini; ⁴quod fieri nullo modo potest. Hic, qui utramque probat, ambobus debuit uti, ⁵sicut facit re, neque tamen dividit verbis: cum enim eam ipsam voluptatem, quam eodem nomine omnes adpellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, ⁶ne suspicari quidem se ullum bonum sejunctum ab illo Aristippeo genere voluptatis: atque ibi hoc dicit, ubi omnis ejus est oratio de summo bono.

⁵ Sicut facit re, neque tamen dividit verbis] Sic restitui, abfit verbo invidia, valde ἰσχυρως, & sine ulla vi: nam ex remque, feci re neque, molli brachio. Hanc emendationem tamen, nequid dissimulem, video cuidam viro docto in mentem venisse. LAMBINUS. Ibid. Sic prior emendarat P. Manucius ex antiquo libro, cum quo facit Pal. pr. DAVIES.

Ib. Neque tamen] Antea remque tamen. Correxī ex antiquo libro, sententia etiam postulante:

nam Epicurus cum voluptate finem bonorum complectitur indolentiam, neque tamen eo verbo utitur. P. Manucius.

⁶ Ne suspicari quidem se ullum bonum sejunctum ab illo Aristippeo genere voluptatis] Vocem voluptatis nescit Balliol. Igitur, ea simul ac praecedente deleta, legatur ne suspicari quidem se ullum bonum sejunctum ab illo Aristippeo: illam enim caudam, prout arbitrator, indoctus quidam Scholiafles annexuit. Supra cap. VI. Hoc non dolere solum

bono. In alio vero libro, in quo breviter comprehensis gravissimis sententiis, quasi oracula edidisse sapientiae dicitur, scribit his verbis: quae nota tibi profecto, Torquate, sunt; quis enim vestrum non edidit ¹ Epicuri *κυρίας δόξας*? [id est, quasi maxime ratas, quia gravissimae sint ad beate vivendum breviter enuntiatae sententiae.] Animadvertite igitur, recte ne hanc sententiam interpreter. ² Si ea, quae sunt luxuriosis efficientia voluptatum, liberarent eos Deorum & mortis & doloris metu, docerentque qui essent fines cupiditatum; ³ nihil haberemus quod reprehenderemus: cum undique comple-
rentur

solum voluptatis nomine appellaret, illud Aristippeum contemneret. Vide cap. 3. Davies.

¹ Epicuri *κυρίας δόξας* id est maxime ratas] Alienum esse & omnino delendum illud puto id est maxime ratas; est enim adscripta ad *κυρίας δόξας* interpretatio; nec tamen intelligenter: non enim *κυρίας δόξας* Latine est maxime ratas, sed firmas sententias, de quibus lib. I. N. D. [cap. 30.] In illis, inquit, selectis ejus brevibusque sententiis, quas appellatis *κυρίας δόξας*. P. Manucius.

Ib. Id est quasi maxime ratas] Has voces alienas esse suspicatur Lambinus. Ego vero (quae Gruteri quoque & Guyeti mens est) nullus dubito quin hoc totum, id est quasi maxime ratas:

quia gravissimae sunt ad beate vivendum breviter enuntiatae sententiae, ab homine stolido barbaroque sit profectum. Nam praeterquam quod Tullius jam scripserat in quo (libro) breviter comprehensis gravissimis sententiis quasi oracula edidisse sapientiae dicitur, adeoque nihil aliud sit quam futilis & inepta *ταυτολογία*; vix est ut ab ejus manu fuerit inelegans illud ad beate vivendum breviter enuntiatae. Davies.

² Si ea quae sunt luxuriosis] Vulgo deest sunt, quod ex Eliens. utroque, C C. C. Med. aliisque MSSis ut & editis veteribus adjeci. Graeca se sic habent apud Diogenem Laërtium X, 142. Εἰ τὰ πρῶτα τῶν πρὸς τοῖς ἀσώτοις ἡδονῶν εἴλυνε τοὺς.

rentur voluptatibus, nec haberent ulla ex parte aliquid aut dolens aut aegrum, ⁴ id est autem malum. Hoc loco tenere se Triarius non potuit. ⁵ Obsecro te, inquit, Torquate, haec dicit Epicurus? quod mihi quidem visus est, cum sciret, velle tamen contentum audire Torquatum. At ille non pertimuit, saneque fidenter, Istis quidem ipsis verbis, inquit: sed quid sentiat, non videtis. Si alia sentit, inquam, alia loquitur; numquam intellegam, quid sentiat: sed plane dicit, quod intellegam: idque si ita dicit, non esse reprehendendos luxuriosos, si sapientes sint, dicit absurdum;

τοὺς φόβους τῆς διαπόλεως, τὰς τε περὶ μετιώρων καὶ θανάτου καὶ ἀλγηδόνων, ἔτι τε τὸ πέρας τῶν ἐπιθυμιῶν ἐδιδασκεῖν οὐκ ἂν ποιεῖν ἔχομεν ὅ, τι μεμψαίμεθα αὐτοῖς πάντα χρόνῳ εἰσπληρωμένοις τῶν ἡδονῶν, καὶ ἐδαμόθεν ἔτι τὸ ἀλγὲν ἔτι τὸ λυπώμενον ἔχουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ κακόν. In editione *Wetsteniana* locum corruptit *M. Meibomius*, ut errasse *Ciceronem* longa verborum ambage frustra contenderet. *Idem*.

³ *Nihil haberemus quod reprehenderemus*] Vulgo *nihil haberemus*. At *Pall. tres & Balliol. nihil haberemus*; exciderunt autem propter ὁμοιοτέλειον voces *quod reprehenderemus*, ut aperte docent Graeca, οὐκ ἂν ποιεῖν ΕΙΧΟΜΕΝ ὅ, ΤΙ ΜΕΜΨΑΙΜΕΘΑ αὐτοῖς. Hoc etiam vir do-

ctus ad editionis *Stephanicae* marginem notavit, ac *Fr. Guyetus & M. Meibomius* animadverterunt. *Lambinus, Aldus* nepos, aliique plures edidere *nihil haberemus quod reprehenderem*. Sed *Epicurus* haec pluraliter extulit, eodemque numero *Tullium* usum fuisse docet illud *habere-mus*, quod est in MSSis. *Idem*.

⁴ *Id est autem malum*] Sic *Pal. pr. & Med.* In aliis MSSis & veteribus editis legitur *id est aut malum*; quod *Grutero* minus venustum jure videbatur. *Idem*.

⁵ *Obsecro te, inquit*] Vulgo *te* nesciunt. Cum vero *Lambini* vetus Codex & *Parif.* unus id exhibeant, mihi reducendum videbatur. Ita certe *Tullius* aliique passim loquuntur. *Idem*.

⁴ Si-

furde; ¹ similiter & si dicat, non reprehendendos parricidas, ² si nec cupidi sint, nec Deos metuant, nec mortem, nec dolorem. Et tamen quid adtinet luxuriosis ³ ullam exceptionem dare aut fingere aliquos, qui, cum luxuriose viverent, a summo Philosopho non reprehenderentur eo ⁴ nomine, duntaxat cetera caverent? Sed tamen nonne reprehenderes, Epicure, luxuriosos ob eam ipsam causam, quod ita viverent ut persequerentur cujusque-modi voluptates; cum esset praesertim, ut ais tu, summa voluptas nihil dolere? Atqui reperiemus

¹ Similiter &] Aut similiter ut legendum videtur, aut veteres similiter ita cum & junxisse, ut cum ac, atque, ut putandum est, quod interdum suspicor, ut pote cum saepe animadvertem aequae & scriptum in antiquis libris, ubi est in recentioribus aequae ut. P. Manuc.

Ib. Similiter & si dicat] Pal. tert. & Eliens. sec. similiter etiam si dicat. Inepte quidem. Turnebus Advers. XXVIII, 34. emendat, similiter ac si dicat: Lambinus autem & Gruterus malunt, similiter ut si dicat. Ad sensum recte. Siquidem tamen MSSi non addicant; a me non possum impetrare quin credam veteres similiter & dixisse non minus quam similiter ac aut atque; quod Paulus quoque Manucius suspicatus est. Sic infra lib. IV. cap. 12. omnes Codices habent, similem habeat cultum;

& si ampullam perdidisset: cum vulgo legatur ac si ampullam perdidisset. Dubio procul aequae &, ac, vel atque dixerunt. Vide nos ad I, 20. Non tamen est dissimulandum, Med. prae se ferre similiter etiam dicat. Haud omnino male. Idem.

² Si nec cupidi sint, nec Deos metuant, nec mortem nec dolorem] Totus hic locus praeposito verborum ordine ita perturbatus est, ut elicere sententiam nullo modo liceat; & ne lectorem multis morer, verba recitabo, non ut leguntur in omnibus libris, sed ut videtur sententia postulare: "Si ita dicat, non esse reprehendendos luxuriosos, si nec cupidi sint, nec Deos metuant nec mortem, nec dolorem; dicit absurde; similiter & si dicat, non reprehendendos parricidas, si sapientes sint. Etenim quid

periemus ⁵afotos primum ita non religiosos,
⁶ut edant de patella: deinde ita mortem
 non timentes, ut illud in ore habeant ⁷ex
 Hymnide,

*Mibi sex menses satis sunt vitae; septimum
 Orco spondeo.*

Jam doloris medicamenta illa Epicurea tam-
 quam ⁸de narthecio proment, *Si gravis, bre-
 vis; si longus, levis*: unum nescio, ⁹quo mo-
 do possit, si luxuriosus sit, finitas cupiditates
 habere. Quid ergo adtinet dicere, *nihil habe- 8*
rem, quod reprehenderem, si finitas cupiditates ha-
berent?

“quid attinet luxuriosis ullam
 “exceptionem dare? aut fin-
 “gere aliquos, qui, cum luxuri-
 “ose viverent, cetera caverent,
 “a summo Philosopho non re-
 “prehenderentur eo nomine
 “duntaxat? Sed tamen nonne
 “*ἔσ.*” Lego autem, nec du-
 bitanter quin recte, *etenim quid*
attinet, ubi est in omnibus li-
 bris *ἔ* tamen quid attinet. P.
 Manucius.

³ Ullam exceptionem dare aut
 fingere aliquos] Vulgo dari;
 quod si fuisset a Tullii manu,
 videtur additurus fingi aliquos.
 Nos igitur editiones Lambini
 & Aldi nepotis secuti sumus.
 Davies.

⁴ Eo nomine, duntaxat cetera
 caverent] Lambinus reponit, eo
 nomine duntaxat, dummodo ce-
 tera caverent. Sed contra Co-
 dices hoc in loco nihil equidem
 sentarim; cum duntaxat idem

nonnunquam valeat ac dum-
 modo. Vide Lupi Ferrariensis
 Epist. LXII. pag. 105. Idem.

⁵ Afotos] Vide Aristot. Ni-
 com. IV, 1. Davies.

⁶ Ut edant de patella] In qua
 cibus Diis apponebatur. Varro
 apud Nonium in patella: Quo-
 circa oportet bonum civem legi-
 bus parere, & Deos colere, in
 patellam dare *μυγὸν κρέας*. Vi-
 de veterem Scholiasten ad Per-
 sium III, 26. Idem.

⁷ Ex Hymnide] Caecilii fabu-
 la, quam plus vice simplici lau-
 dat Nonius. Hunc versum imita-
 tus est Lucilius Satir. lib. XXVI.

*Qui sex menses vitam ducunt,
 Orco spondent septimum.*

Exstat apud eundem Nonium in
 duci & in annos. Idem.

⁸ De narthecio proment] Vul-
 go promant. Sed recte Pal. pri-
 mus, cui sumus obsecuti. Idem.

⁹ Quo modo possit, si luxuri-
 osus

berent? Hoc est dicere, *non reprehenderem asotos, si non essent asoti*; isto modo, ne improbos quidem, si essent boni viri. Hic homo severus luxuriam per se ipsam reprehendendam non putat: & hercule, Torquate, ut verum loquamur, si voluptas summum bonum est, rectissime non putat: nolim enim mihi fingere asotos, ut soletis, ¹ qui in mensam vomant, & qui de conviviis auferantur, crudique

osus sit] Cum viro docto *Thoma Bentleio* legerim, *Quo modo possint, si luxuriosi sint.* Hoc certe postulare videtur orationis ductus. *Davies.*

¹ *Qui in mensam vomant*] *Lambinus* rescribendum conjicit *qui mensam convomant.* Sed, cunctis libris adversantibus, nihil est mutandum; cum non incommoda sit recepta lectio. *Idem.*

² *Qui solem, ut aiunt, nec occidentem*] Hoc de luxuriosis hominibus & abdomini vinoque natiss dicitur. *Athenaeus* lib. VI. pag. 273. C. Σμινδρείδης ὁ Συβαρίτης ὑδαίμας βυλόμινος, ὡς εὐδαιμόνως ἔζη — ἐκ ἱφῆ τῆς ἡλίου ἐπὶ τῶν ἰσχυρῶν ἢ τῶν ἀνατίλλων ἔτι δυνάμειον ἰωρακίαν. Ac id quidem Sybaritis fuit solenne: hinc vulgo dictum ὅτι τὸν βυλόμινον ἰν Συβαρί μὴ πρὸ μοίρας ἀποθανεῖν, ἔτι δυνάμειον οὐτε αἰσχροῦτα τῆς ἡλίου ὄραν δεῖν, quod docet idem lib. XII. pag. 520. A. Iterum de Colophonis pag. 526. B. Οὕτω δ' ἐξελύθησαν διὰ τὴν ἀκαίρον μίθην, ὥστε τινὲς αὐ-

τῶν ἔτι ἀνατίλλων τῆς ἡλίου ἔτι δυνάμειον ἰωρακίαν. *Columella* lib. I. Praef. pag. 7. *Nosmetipsos ducimus fortunatos, quod nec orientem solem videmus nec occidentem.* Inter Romanos id primus usurpasse videtur *M. Cato.* Vide *Senecam* *Epist. CXXII. Idem.*

³ *Mundos, elegantes — venatione*] *Trochaici Guyeto* videntur e veteri Poëta desumpti quos hoc modo disponendos putat,

Mundos, elegantes, optimis co-
cis, piscatoribus,

Piscatu, aucupio, venatione —
Numeri vero sunt prorsus abs-
soni, *Tullioque* tribuit *Nonius*
in *piscatio.* *Idem.*

⁴ *Quibus vinum diffusum e pleno sit oenophoro, cui nihil dempsit jus, & sacculos abstulerit*] *Antiquus Maffei* liber habet, *cui nihil dempsit vis, & sacculos abstulerit.* Emendo, *cui nihil dempsit nix & sacculus abstulerit.* Apud veteres qui lautius vivebant, vino delectabantur,

dique postridie se rursus ingurgitent; ² qui solem, ut aiunt, nec occidentem umquam viderint nec orientem; qui, consumptis patrimoniis, egeant: nemo nostrum istius generis afotos jucunde putat vivere: ³ mundos, elegantes, optumis cocis, pistoribus, piscatu, aucupio, venatione, his omnibus exquisitis, visitantes cruditatem; ⁴ *quibus vinum defusum e pleno sit; hir, siphon*, ut ait Lucilius, *cui nihil dempsit*;

bantur, quod sacco nivario transmissum esset, non solum ut frigidius biberent, sed etiam ut liquidius: itaque dixit *Martialis* libro XII. [Epigr. LXI.]

— *Ut liquidum potet Alauda merum,*

Turbida sollicito transmittere Caecuba sacco.

Et in distichis [lib. XIV. Epigr. 103.]

Setinos moneo nostra nive frange trientes,

id est, Setini vini vim frange nive, ut frigidius bibas. Servabatur enim nix in hunc usum; de quo Plinius lib. XIX. cap. 14. [§. XIX, 2. ed. Harduin.]

Hi nives, inquit, *illi glaciem potant*: deinde infert, *excogitatur ut alienis mensibus nix algeat*; qua scilicet vina refrigerentur.

P. Manucius

Ib. *Quibus vinum defusum*

Defusum ex veteribus libris reposui pro *diffusum*: cetera, quae sequuntur, *Manucio* debentur. Non celabo lectorem tamen, in nostris libris omnibus pro *oenophoro* esse *byrsiphon*; quae vox

quid valeat, quaerat lector ingeniosus. Omnino longe abest ab *oenophoro*. *Lambin.*

Ib. *Quibus vinum defusum e pleno sit; hir, siphon*, ut ait *Lucilius*, *cui nihil dempsit*

“*Graeci τῷ σίφωνι* ad gustandum in

“caupona vinum utebantur.—

“Inde σίφωνιζεν est furtim vinum pitissare.—Vinum cui

“*siphon* aliquid demserit, si ita diu deintegratum maneat, ut

“loquebantur veteres, acescit.

“Propterea *Lucilius*, ex cujus

“verbis haec scribit *Cicero*, pro-

“ponit vinum integerrimum

“& nulla parte periclitans a-

“cescere; id quod siphone de-

“pletum non est, neque vola-

“manus pitissatum. Nam *hir*

“est vola manus; & qui vinum

“furtim deplent ut gustent, so-

“lent id vola manus haurire.

“Haec sane est vera sententia

“*Lucilii*, quae elegantissima est;

“quam *Ciceronis* praeposteri

“aemuli cur mutarent, causa

“non erat. Si enim *Ciceroni* pu-

“tabant injuriam feri, quod

G 2

“*prisco*

dempfit ; ¹ *jus & sacculus abstulerit* ; *adhibentes ludos*, & quae sequuntur illa, quibus detractis, clamat Epicurus se nescire, quid sit bonum. Adsint etiam formosi pueri, qui ministrent : ² respondeat his vestis, ³ argentum, Corinthium, locus ipse, aedificium. Hos ego a fotos bene quidem vivere ⁴ aut beate numquam dixerim :

EX

“ prisco verbo *bir* uteretur ;
 “ saltem hoc cogitare debebant,
 “ ipsum *Ciceronem* verbis *Lucilii*,
 “ non suis, loqui. Quod sequi-
 “ tur apud eundem *Ciceronem*,
 “ *vis & sacculus abstulerit* (nam
 “ ita habebant antiquae editio-
 “ nes) lego *vires sacculus abstu-*
 “ *lerit*. Firmissima vina olim
 “ sacculis vinariis castrari solita
 “ notissimum est ex *Plinio*. Ita-
 “ que delicatissimum vinum esse
 “ proponit *Lucilius*, tum quod
 “ de pleno defusum sit (nam
 “ quod de deminuto & *σείσω*
 “ *νισμῶν* hautum est, id acef-
 “ cit) tum quod *sacco castratum*
 “ *contumaciam* illam, ut ita lo-
 “ quar post *Plinium*, *exiit*. Ver-
 “ ba sunt viri maximi *Jos. Scali-*
 “ *geri* in Append. Conject. ad
 “ *Varronem* de L.L. pag. 182. &
 “ illis, quibus *bir*, *siphon* illustran-
 “ tur, excogitari posse meliora
 “ vix equidem puto. *Fr.* quidem
 “ *Junius* haec ad numeros *Lucili-*
 “ *anos* sic putat redigenda

— Sit quibu' vinum
 Defusum e pleno ; *bir*, *siphon*
 cui neque demsit,
 Vim nec sacculus abstulerit,
 ludos adhibentes.

Vide *Fr. Douzam* in *Lucilii*

Fragm. pag. 116. Alii alio mo-
 do rem aggrediuntur ; sed om-
 nes operam, nisi fallor, & ole-
 um perdunt. *Davies*.

¹ *Jus & sacculus abstulerit*]
 Quid aliud facerem nihil erat
 hoc loco, quam ut paene ine-
 mendabilia haec, ut nunc qui-
 dem se habent studiorum no-
 strorum res, esse annotarem.
Camerarius.

Ib. *Jus & sacculus abstulerit*]
Ob. Gifaninus Syll. Burmann.
Tom. II. p. 308. reponit cui ni-
 bildum *nix & sacculus abstule-*
rit. Laev. autem *Torrentius* ad
Horatii lib. I. Od. XI, 6. legit
 cui nihil dempsit *nix & sac-*
culus abstulerit. Ei praeivere *P.*
Manucius & *D. Lambinus*. At
dempfit ἀγχαίνω ; idem valet ac
dempserit quod ex *Glossmate*
Massaei liber exhibebat, ut re-
 cte *Guyetus. Balliol. Med. & C.*
C. C. vis & sacculus abstulerit.
Reposuerim bir, siphon cui nihil
dempfit, vis aut sacculus abstu-
lerit. Vis vires antiquo more
 significat. *Lucretius* II, 586.

Et quam quicque magis mul-
 tas vis possidet in se
 Atque potestates.

Ite-

ex quo efficitur, non ut voluptas ne sit voluptas, sed ut voluptas non sit summum bonum: nec ille, qui Diogenem Stoicum adulescens, post autem Panaetium audierat, Laelius, eo dictus est Sapiens, quod non intellexeret quid suavissimum esset (nec enim sequitur, ut, cui cor sapiat, ⁵ ei non sapiat palatum) sed quia parvi

Iterum III, 266.

Sed quasi multae vis unius corporis extant.

De sacco vinario vide sis Interpretes ad Petronii cap. LXXIII. pag. 363. *Davies.*

² *Resplendeat his vestis*] *Respondeat* est in MSto: & in Lucilianis versibus *glumas* legendum pro *gumas*, & *illaque vere* pro *illudque vere*. *Urin.*

³ *Argentum, aes Corinthium, aut Deliacum, locus ipse, aedificium &c.*] Sic emendat *Muretus* ex antiquis codicibus lib. Var. lect. VI. cap. XX. sed *Adr. Turnebus* [Advers. XXVIII, 34.] pro voce illa corrupta, quae etiam in libris quibusdam manuscriptis reperitur, *odrilicium*, legendum censet *odor, inlicium*: ut *inlicium* cohaereat cum voce *aedificium*, seu potius *locus ipse*, hoc modo: *Vestis, argentum, aes, odor, inlicium locus ipse*. Vult enim esse versum ex *Lucilio*. *Lambin.*

Ib. *Odrilicium, locus ipse, aedificium*] Amicissimus meus, eximii vir tum ingenii, tum etiam iudicii, ex varietate veterum librorum (alii enim pro *odrilicium* habent *Corinthium*, alii aliter)

legendum opinatur *triclinium*; illa vero esse *Glossemata locus ipse, aedificium*. Ego non utrumque, sed alterum duntaxat *Glossema* puto, ut retineatur *locus ipse, deleatur aedificium*. *P. MANUCIUS. Ibid.* Si sententiam post tot conjecturas dicere liceat, putarim locum sic scriptum fuisse, *Respondeat his vestis, argentum, Corinthium, locus ipse*. Nam *aedificium* margini videtur adlitteratum, quo vox *odrilicium* vel *aedilitium*, prout habent *Scaligeri MS.* & *Elieus*. primus, emendaretur. Celeberrimum autem fuit *aes Corinthium*, de quo vide sis *Joan. Freinshemium* ad *Flori* lib. II. cap. XVI, 6. Dicit igitur, ut opinor, *Tullius*, Aequae lauta sint, pulchra, nitida, cum vestis, argentea & Corinthia vasa, tum locus, ubi convivium sit instruendum. *Davies.*

⁴ Aut *beate*] Vulgo *at beate*, quod sensum turbat. *Guyetus* itaque reponit *ac beate*. Nos autem *Parisi.* pr. sec. *Elieus*. utrumque, *Med. C.C.C. Balliol.* & editionem *Victorianam*, lectionis, quam restitimus, auctores habemus. *Idem.*

⁵ *Ei non sapiat palatum*] Sic

parvi id duceret.

¹ *O lapathe, ut jactare necesse est, cognitu' cui sis;
In quo Laeliu' clamores sophos ille solebat
Edere, compellans* ² *gumias ex ordine nostros.*

³ Praeclare Laelius & recte sophos; illudque vere:

*O Publi, o gurges, Galloni, es homo miser, inquit:
Cenasti in vita numquam bene, cum omnia in ista
Consumis squilla, atque* ⁴ *acipensere cum decumano.*

Is haec loquitur, qui in voluptate nihil ponens,
ne-

recte Paris. pr. sec. Vulgo *palatus*, quam vocem lingua Latina non agnoscit. *Idem.*

¹ *O lapathe, ut jactare necesse est*] Vulgo *jactere*; contra quam volunt MSSi: nam Pall. Eliens. pr. C. C. C. Med. & Balliol. *ut jactare ne cessatis*; Paris. pr. sec. *ut jactare necessitatis*. Corrupte quidem; tamen ut satis ostendant quo modo legenda sit vox secunda. De lapathio sic Varro apud Nonium in lapathium: Hanc eandem voluptatem tacitulus taxim confectui lapathio & ptisana possum. Vide sis & Hesiodum Op. & Dier. vf. 41. Davies.

² *Gumias ex ordine*] Sic legendum. Gumiae autem, id est, comedones, lurcones. Apuleius Apologia [pag. 498] *Testimonium ex libello legi audisti gumiae cujusdam & desperati lurconis, Junii Crassi, me in ejus domo nocturna sacra cum Appio Quintiano facitasse*. Paulo post le-

go, O Publi, gurges, Galloni: es homo miser &c. LAMBIN. Ibid. Gumias recte dat Pal. pr. nam reliqui Gruteriani nostrique gumas exhibent. De Gumis vide Jos. Scaligerum Conj. in Varronis lib. VI. L. L. pag. 151. Davies.

³ *Praeclare Laelius & recte sophos; illudque vere*] Vulgo *Laelius praeclare & recte sophos illudque vere*; versumque putant Lucilii, qui ne pedibus claudis incederet, Urfinus rescribit illaque vers, Lambinus autem illeque vers. Sed renituntur MSSi, quemque dedimus ordinem praestant. Revera, quod Fr. Guyeas & Th. Bentleius censuere, verba sunt Tullii, quibus Laelii dictum, quod expresserat Lucilius, comprobavit. *Idem.*

⁴ *Acipensere cum decumano*] Cum Lambino scripserim *acipensere cum in decumano*. De Gal,

negat eum bene cenare, qui omnia ponat in voluptate: & tamen non negat libenter umquam cenasse Gallonium (mentiretur enim) sed bene. Ita graviter & severe voluptatem secernit a bono. Ex quo illud efficitur, qui bene cenent, omnes libenter cenare; qui libenter, non continuo bene: semper Laelius bene. Quid bene? ^s Dicet Lucilius, *Cocto, condito*: sed cedo caput cenae: *sermone bono*: quid ex eo? *si quaeri*, *libenter*: veniebat enim ad cenam, ut animo quieto fatiaret desideria

Gallonio vide Fr. Douzam in Lucilii Fragm. pag. 115. Idem. ^s Dicet Lucilius, *cocto, condito*: sed cedo caput cenae: *sermone bono*. Quid ex eo? & si quaeris libenter?] Libro XIII. Epistolarum ad Atticum Epist. 52. ita scriptum est, *Edit, & bibit à diis, & jucunde: opipare sane & apparte: nec id solum, sed bene cocto, condito, sermone bono, & si quaeris, libenter*. Ut, quem admodum quidem ego existimo, Lucilii versum recitet; quem etiam hunc in locum transtulit, sed ut ipse quaedam interjiciat. Ego autem cum in illa ad Atticum epistola scriptum legerem, *cocto, condito*, non *horto condito*; item hic putavi esse legendum, *cocto, condito*, cum ante legeretur *horto condito*: neque sum arbitratus fore qui nostram conjecturam reprehenderet, cum ea ratione tam firma niteretur. Puto autem Lucilii versus hujusmodi fuisse: *Quid bene? cocto, Condito, sermone bono, & si quaeris, libenter*: ut illud, *Quid bene? cocto*, pedes sint praecedentis versus. Quod autem legitur, *Quid, ex eo si quaeris, libenter?* puto ita esse interpungendum, *Quid ex eo? si quaeris, libenter*. Nam qui coenant cocto, condito, sermone bono: sequitur, ut libenter quoque coenant: cum autem interrogaret, *Quid ex eo?* (subaudi, *sequitur*) respondet Lucilii verbis: *si quaeris, libenter*. Illa vero, *Dicet Lucilius, sed cedo caput cenae, Quid ex eo*, a Cicerone interjecta, effecerunt, ut Lucilii versum nemo hactenus agnovit. Quem si quis metiri velit, pronunciabit in penultimo pede *Quaeri li*, abjecta s consonante: ut paullo ante *cognitu' cui sis*: & Catullus [Epigr. CXVII.] *Affixus nobis tu dabi supplicium*;

fideria naturae. Recte ergo is negat, umquam bene cenasse Gallonium; ¹ recte miserum; cum praesertim in eo omne studium consumeret: quem libenter cenasse nemo negat. Cur igitur non bene? quia quod bene, id, recte, frugaliter, honeste: ille porro male, prave, nequiter, turpiter cenabat. Non igitur

nec

& saepe apud Lucretium. P. Manucius.

Ib. Dicit Lucilius] Sic Eliens. uterque; nec aliter Victorius, Manucius, & Lambinus edidere. Vulgo dicit. Davies.

¹ Recte miserum] Lambinus interposita voce, legit recte dicit miserum. Non opus: nam similis est orationis ductus infra cap. XXI. Pugnans Stoici cum Peripateticis. Alteri negant quicquam esse bonum nisi quod honestum sit: alteri plurimum se, & longe longeque plurimum tribuere honestati, sed tamen & in corpore & extra esse quaedam bona. Rursus cap. XXVII. Qui sibi is conveniet, si negabit voluptatem crescere longinquitate? Igitur ne dolorem quidem. Et ad Atticum VII, 15. Plerique negant Caesarem in conditione mansurum; postulataque haec ab eo interposita esse, quo minus quod opus esset ad bellum, a nobis pareretur. Iterum de Legg. II, 27. VETAT ex agro cultu corve qui coli possit ullam partem sumi sepulchro: sed quae natura agri tantummodo effere possit ut mortuorum corpora sine detrimento

vivorum recipiat, ea potissimum ut compleatur. Huic loco simillimus est ille Phaedri lib. IV. Fab. XVII, 31. si mendo caret,

Non veto dimitti, verum cruciari fame.

Ut ut de eo statuatur, ita certe passim scriptores. Vide P. Manucium ad Fam. IV, 5. XII, 30. & J. Fr. Gronovium Observ. IV, 2. Idem.

² Nec lapathi suavitatem] Ne lapathi quidem suavitatem (quem quanti faceret indicat Lucilianus versus,

O lapathe ut jactare necesse est, cognitu cui sis)

Laelius anteponebat acipenser Gallonii. Sententia quidem haec videtur; abundare tamen nec suspicari aliquis possit. Itaque consulendi veteres libri. P. Manucius.

Ib. Non igitur nec lapathi suavitatem] Lambinus reponit, non igitur lapathum nec lapathi suavitatem. Verius tamen est ut legamus, non igitur lapathi suavitatem, neglecta conjunctione nec, quam nescit MS. Balliol. Davies.

³ Semovenda est igitur volup-

nec ² lapathi suavitatem acipenseri Gallonii Laelius anteponebat, sed suavitatem ipsam neglegebat: quod non faceret, si in voluptate summum bonum poneret. ³ Semovenda est igitur voluptas, non solum ut recta sequamini, sed etiam ut loqui deceat frugaliter. ⁴ Possumusne igitur in vita summum bonum dicere,

tas non solum ut recta sequamini, sed etiam ut loqui deceat frugaliter]

Sic omnes nostri; nec locus, ut opinor, ulla caret emendatione. Nescit autem P. Manucius quid sibi velit loqui frugaliter. cum hic frugalis coena potius quam sermo laudetur. At noster Epicureos alloquitur, ut sequamur, quod Urfinus ex suo libro commendat, locum non habeat. Dein ut in scena, sic in vita sermo debet cum moribus convenire; nec hominem voluptarium sobrie loqui decet. Noster infra cap. XXVIII. Qui ad voluptatem omnia referens, vivit ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Piso, non audio: nec enim eum, quod sentiat, dicere existimo. Revera

— Tristitia moestum

Vultum verba decent; iratum,
plena minarum;

Ludentem, lasciva; severum
seria dictu.

Verba sunt Horatii Art. Poët. vi. 105. Popino certe personam suam non sustinet qui sic loquitur ut Mr Curium putes loqui: & Juvenalis Sat. II, 3. eos non immerito detestatur,

Qui Curios simulant & Bacchanalia vivunt.

Haec tamen omnia Guyetus spuria censebat & additicia. Frustra; quemadmodum solet. Et hominem quidem tenuisse videntur intemperiae; ut ejus posthac rationem non sin haberetur, nisi forsan aliquid dignum, quod lectoribus expendendum proponatur, suo Marte proferat. Idem.

Ib. *Non solum ut recta sequamini]* Melius sequamur, ut habet antiquus liber. Urfin.

Ib. *Ut loqui deceat frugaliter]* Neque vacare mendo locum hunc existimo; (quid enim sibi vult loqui frugaliter? cum hic frugalis coena potius quam sermo laudetur) neque mihi tamen, cupienti emendare, probabile quidquam succurrit. In quo quia meliore forsitan eventu aliorum exercebitur industria, notandum putavi. P. Manucius.

⁴ Possumusne igitur in vita summum bonum dicere, cum id ne in cena quidem posse videamur] Eliens. pr. videamus. For- san reponendum, possumusne igitur in vita summum bonum dicere, quod

cere, cum id ne in cena quidem posse videamur? Quo modo autem philosophus loquitur tria genera cupiditatum? *Naturales, & necessarias: naturales, non necessarias: nec naturales nec necessarias.* ¹ Primum divisit ineleganter: duo enim genera quae erant, fecit tria. ² Hoc est non dividere, sed frangere [rem.] Qui si diceret, cupiditatum esse duo genera, naturales & inanes; naturalium quoque item duo, necessarias & non necessarias; confecta res esset: ³ qui haec didicerunt quae ille contemnit, sic solent: vitiosum est enim in dividendo partem in genere numerare. Sed hoc sane concedamus: contemnit enim differendi elegantiam: confuse loquitur: gerendus est mos, modo

quod ne in cena quidem posse videamus? Igitur nescit Paris. unus: sed ea vox orationi connectendae non est inutilis. Dav.

¹ *Primum divisit ineleganter]* Sic quidem habent libri nostri: sed quidam legi volunt, pro *ineleganter, vitiose*; nonnulli, *negligenter*. Ego nihil muto. *Lamb.*

² *Hoc est non dividere sed frangere rem]* Rem nesciunt Pal. pr. & Eliens. sec. nec dubito quin delenda sit ea vox, quae ex repetitis ultimis prioris verbi litteris videtur nata. De re ipsa vide lib. I. cap. 13. & *Chrysostomum* Hom. LXXIV. in Joannem Tom. II. pag. 864. ed. Savil. *Davies.*

³ *Qui haec didicerunt quae*

ille contemnit sic solent] Hanc clausulam *Gruterus* ex Pal. tertio *Ciceroni* reddidit eamque *Med.* repraesentat. Eadem voces in Pal. primo legebantur; non tamen hoc in loco: nam post verbum *frangere* ponebantur. Ad editionem quidem *Rob. Stephani* 1538. ex illo vel alio Codice notatum video *frangers.* *Qui haec didicerunt quae ille contemnit sic solent: Duo genera cupiditatum, naturales & inanes: naturalium duo, necessariae & non necessariae, confecta res esset; ut illa qui si diceret prorsus omittantur, quae tamen orationi sunt necessaria.* Forte *Tullius* hoc modo scripsit: *Hoc non est dividere sed frangere.* Qui

modo recte sentiat. Et quidem ⁴ illud non nimium probo (⁵ & tantum patior) philosophum loqui de cupiditatibus finiendis. An potest cupiditas finiri? Tollenda est atque extrahenda radicitus. Quis est enim, in quo cupiditas sit, quin recte cupidus dici possit? Ergo & avarus erit, sed finite: ⁶ & adulter, verum habebit modum: & luxuriosus eodem modo. Qualis ista philosophia est, quae non ⁷ interitum adferat pravitati, sed sit contenta mediocritate vitiorum? Quamquam in hac divisione rem ipsam prorsus probo; elegantiam desidero. Adpellet haec desideria naturae: cupiditatis nomen servet alio, ut, cum de avaritia, cum de intemperantia, cum de maxumis vitiis

Qui si diceret (*qui haec didicerunt quae ille contemnit, sic solent*) cupiditatum esse duo genera — *confecta res esset: vitiosum est enim &c.* Possis etiam, Qui si diceret cupiditatum esse duo genera — *necessarias & non necessarias* (*qui haec didicerunt quae ille contemnit sic solent*) *confecta res esset.* Nam sedem, quam Gruterus iis assignavit, tenere nequeunt. Quod si deleantur, sententia nihil capit detrimenti. Ea sane non repraesentant MSSi *Victoriani, Lambiniani*, Pall. quatuor, Paris. tres, Eliens. pr. C.C.C. aut Balliol. & fieri potest, ut ex annotatione marginali ducant originem. *Idem.*

⁴ *Illud non nimium probo]* Vulgo illud ipsum non nimium probo. Vocem, quam neglexi, praetermittunt Eliens. C. C. C. Med. & Balliol. *Idem.*

⁵ *Et tantum patior]* Sic e Pal. primo reposuit Gruterus. Prius editi dabant & tamen *patior*; minus, ut censet, vivide. Nihil equidem nisi languidum vel in hac vel in illa ratione video. Quapropter ab interpolatrice manu voces eas venisse suspicor. *Idem.*

⁶ *Et adulter]* Sic C. C. C. Med. & Eliens. uterque, nec aliter *Victorius, Lambinus & Aldus* nepos exhibent. Vulgo deest conjunctio copulans. *Idem.*

⁷ *Interitum afferat pravitati]* Vulgo

tiis loquetur, ¹ ea tamquam capitis adCUSet. Sed haec quidem liberius ab eo dicuntur & saepius; quod equidem non reprehendo: est enim tanti philosophi tamque nobilis, audacter sua decreta defendere. Sed tamen ex eo quod eam voluptatem, quam omnes gentes hoc nomine adpellant, videtur amplexari saepe vehementius; in magnis interdum versatur angustiis, ut, hominum conscientia remota, nihil tam turpe sit, quod voluptatis causa non videatur esse facturus: deinde, ubi erubuit (vis enim est permagna naturae) confugit illuc, ut neget accedere quidquam posse ad voluptatem nihil dolentis. At iste non dolendi status non vocatur voluptas. Non laboro, inquit, de nomine. Quid, quod res alia tota est? Reperiam multos, vel innumerales potius, non tam curiosos, nec tam molestos

Vulgo *pravitatis*. Sed nos editionem *Victorianam* sequimur, cui suffragatur linguae Latinae ratio. *Davies*.

¹ Ea *tanquam capitis accuset*] Vulgo *eam*; parum recte: vult enim noster ut *cupiditatis* nomen maximis vitiis infamandis adhibeatur. Lectionem quam dedimus, in veteri Codice *Lambini* invenit; *Gruterus* in Pal. secundo; nos in *Parisinis* pr. sec. *Idem*.

² *Hoc vero non videre, maximo argumento, esse voluptatem illam*] Locus est corruptus.

Forfan haud male rescripseris, *Hoc vero* (scilicet *Epicuro*) *non videri, maximo argumento est, esse voluptatem illam, qua sublata &c.* Nam si dolori sola privatio doloris contraria videretur; non esse posset voluptas, qua sublata, bonum tolleretur. De voluptate quam dicit vide supra cap. 3. Emendatio *Lambini* nullam reddit *Ciceronis* argumentationem. *Idem*.

Ib. Maximo est argumento, nullam esse voluptatem illam qua &c.] Sic restitui, conjectura ductus, & tamen antiquae scrip-

lestos, quam vos estis; quibus, quicquid velim, facile persuadeam. Quid ergo dubitamus, quin, si non dolere voluptas sit summa, non esse in voluptate dolor sit maxumus? cur id non ita sit? Quia dolori non voluptas contraria est, sed doloris privatio. ² Hoc vero non vi- 10 dere, maxumo argumento, esse voluptatem illam; qua sublata, neget se intellegere omnino, quid sit bonum: eam autem ita persequitur, quae palato percipiatur, quae auribus: cetera addit, quae si adpelles, honos praefandus sit. Hoc igitur, quod solum bonum severus & gravis philosophus novit, idem non videt ne expetendum quidem esse; quod eam voluptatem hoc eodem auctore non desideremus, cum dolore careamus. ³ Quam haec sunt contraria! ⁴ Hic si definire vel dividere didicisset, si loquendi vim, si denique consuetudinem

scripturae vestigia persecutus. Nullam interpretor inanem. Quod si quis malit legi inanem, non pugnabo. Lambinus.

³ Quam haec sunt contraria] Sic Pal. pr. & Eliens. sec. ac sic legendum recte statuit Pêtr. Faber ad Acad. I, 2. Vulgo quamquam. Hae voces passim sunt a librariis confusae. Sic in hoc ipso capite Victorius edidit quamquam multa vitiosa; cum res ipsa postulet melioresque libri dent, quam multa vitiosa. Pariter infra lib. III. cap. XI. merito dant, Ut eandem illam

rem, quam adipisci scelere quovis velit, non multis partibus malit ad sese — sine facinore quam illo modo pervenire. Gruteri tamen iudicio magis satisfacit quamquam adipisci scelere quovis velit, quod est in Pall. pr. sec. quart. quodque repraesentant Paris. pr. tert. Illi sane perperam. Nec tamen minus hinc probatur id quod contendimus. Davies.

⁴ Hic si definire — incidisset] Haec laudat Nonius in salebrae, non sine paucis, sed nullius momenti, variationibus. Idem.

¹ Quam

tudinem verborum teneret, numquam in tantas salebras incidisset. Nunc vides, quid faciat. ¹ Quam nemo umquam voluptatem appellavit & hanc in motu voluptatem, quae duo sunt, unum facit: sic enim has suaves, & quasi dulces voluptates adpellat. Interdum ita extenuat, ut M'. Curium putes loqui: interdum ita laudat, ut, quid praeterea sit bonum, neget se posse ne suspicari quidem. Quae jam oratio non a philosopho aliquo, sed a Censore opprimenda est: non est enim vitium in oratione solum, sed etiam in moribus. Luxuriam non reprehendit, modo sit vacua infinita cupiditate & timore. Hoc loco discipulos ² quaerere videtur, ut, qui aforti esse velint, philosophi ante fiant. A primo, ut opinor, animantium ortu petitur origo summi boni. Simul atque natum animal est, gaudet voluptate & eam adpetit, ut bonum; adspersatur dolorem, ut malum: de malis autem & bonis ab iis animalibus, quae nondum depravata sint, ait optume judicari. Haec & tu ita posu-

¹ *Quam nemo unquam voluptatem appellavit*] Vulgo *appellat*. Nos autem Pal. primum sequimur; & olim sane varia fuit lectio, prout ex Morelii Codice patet, qui, teste Guyeto, dabit *appellavit*, *appellat*, nec aliter Med. Gruterus utramque putat admittendam; sed ad orationis filum nullus attendit, quod e-

jus sententiam prorsus evertit. Davies.

² *Quaerere videtur*, ut, qui aforti esse velint, philosophi ante fiant] Lambinus conjicit, *quaerere videtur*, qui cum aforti esse velint &c. Adversantur autem cuncti MSSi, nec opus est mutatione. Idem.

³ *Stante an movente*] Epicuro volupt-

posuisti, & verba vestra sunt. Quam multa vitiosa? Summum enim bonum & malum vagiens puer utra voluptate dijudicabit, ³ stante an movente? quoniam, si Diis placet, ab Epicuro loqui discimus. Si stante, hoc natura videlicet volt, salvam esse se, quod concedimus: si movente, quod tamen dicitis, nulla turpis voluptas erit, quae praetermittenda sit: & simul non proficiscitur animal illud modo natum a summa voluptate; quae est a te posita in non dolendo. Nec tamen argumentum hoc Epicurus a parvis petivit, aut etiam a bestiis, quae putat esse specula naturae; ut diceret, ab his, duce natura, hanc voluptatem expeti nihil dolendi: neque enim haec movere potest adpetitum animi; ⁴ nec ullum habet ictum, quo pellat animum, status hic non dolendi; itaque in hoc eodem peccat Hieronymus: ⁵ at ille pellit, qui permulcet sensum voluptate. Itaque Epicurus semper hoc utitur, ut probet voluptatem natura expeti; quod ea voluptas, quae in motu sit & parvos

ad

voluptas est ἡ κατὰ φύσιν ἡσυχία vel ἡ ἐν κινήσει. Vide *Laërtium* X, 136. *Idem*.

⁴ Nec ullum habet ictum] Vulgo *illum*. Male: nam indolentia nullam prorsus habet vim qua moveat animum; sed in quiete manet, puraque putatur est privatio. C. C. C. *nullum*. Lege *ullum*, sicut dant Paris.

pr. sec. *Eliens*. uterque, *Med.* & *Balliol.* nec aliter *Victorius* ac *Lambinus* ediderunt. *Idem*.

⁵ At illa pellit, quae permulcet sensum, voluptas] Sic restitui non dubia conjectura ductus. Illa, inquit, voluptas, quae est in statu, non pellit animum; at illa pellit, quae est in motu. *Lambinus*.

Ib.

ad se adliat & bestias ; non illa stabiliſ, in qua
 tantum ineſt nihil dolere. ¹ Qui igitur con-
 venit, ab alia voluptate dicere naturam pro-
 ficifci, in alia ſummum bonum ponere? Be-
 ſtiarum vero nullum iudicium puto : quam-
 vis enim depravatae non ſint, pravae tamen
 eſſe poſſunt. ² Ut bacillum aliud eſt inflexum
 & incurvatum de industria, aliud ita natum :
 ſic ferarum natura, non eſt illa quidem deprava-
 ta mala diſciplina, ³ ſed natura ſua. Nec
 vero, ut voluptatem expetat, natura movet in-
 fantem ; ſed tantum ut ſe ipſe diligat, ut in-
 tegrum ſe ſalvumque velit. Omne enim ani-
 mal, ſimul ut ortum eſt, & ſeipſum & omnes
 partes ſuas diligit : duasque, quae maxumae
 ſunt, in primis amplectitur, animum & cor-
 pus ; deinde utriuſque partes. Nam ſunt &
 in animo praecipua quaedam & in corpore :
 quae cum leviter agnovit, tunc diſcernere in-
 cipit, ut ea, quae prima data ſunt natura, ad-
 petat,

Ib. *At ille pellit, qui permulcet ſenſum voluptate*] Grutero diſ-
 plicet Lambini conjectura, quod
 eam librorum non fulcit aucto-
 ritas ; & reapse minus eſt nece-
 ſſaria. Ipſe tamen Gruterus ut
 & J. M. Brutus falluntur, cum
 pronomen ad *id*um referunt ;
 nam ſtatus intelligitur. Davies.

¹ Qui igitur convenit] Vulgo
 quid ; unde Gulielmus, probante
 Grutero, legit qui id igitur con-
 venit. Sed recte Lambinus ; cu-

jus conjecturam diſerte firmat
 Pariſ. ſec. Idem.

² Ut bacillum — ita na-
 tum] Haec laudat Nonius in *ba-*
cillum ; ita tamen ut voces *de*
industria nesciat : ſed negligentia
 librariorum videntur excidiſſe ;
 illas enim poſtulat oratio. Idem.

³ Sed natura ſua] Feras ita-
 que dicit *natura ſua deprava-*
tas. At paullo ante docuerat
 quod ſit inter *depravata*, *prava-*
 que diſcrimen. Quamvis enim,
 inquit,

petat, adsperneturque contraria. In his primis naturalibus voluptas insit necne, magna quaestio est: nihil vero putare esse, praeter voluptatem, non membra, non sensus, non ingenii motum, non integritatem corporis, non validitatem, ⁴ summae mihi videtur inscitiae. Atque ab isto capite fluere necesse est omnem rationem bonorum & malorum. Polemoni, ⁵ & ante Aristoteli, ea prima visa sunt, quae paullo ante dixi. ⁶ Ergo nata est sententia veterum Academicorum & Peripateticorum, ut finem bonorum dicerent, secundum naturam vivere, id est, virtute adhibita, frui primis a natura datis. Callipho ad virtutem nihil adjunxit nisi voluptatem; Diodorus, nisi vacuitatem doloris. His omnibus, quos dixi, consequentes sunt fines bonorum. Aristippo simplex voluptas: Stoicis, consentire naturae; quod esse volunt ⁷ e virtute, id est, honestate vivere: quod ita interpretantur, vivere cum intellegentia

inquit, depravatae non sint, pravae tamen esse possunt. Lego, *Ferarum natura non est illa quidem depravata mala disciplina, sed NATA PRAVA. Idem.*

⁴ *Summae mihi videtur inscitiae*] Hoc est, summae mihi videtur esse stultitiae. Quod idcirco annotavi, quod audiam nonnullos hic legi velle *inscientiae*: in quo falluntur, cum praesertim omnes veteres codices habeant *inscitiae*. Lambin.

⁵ *Et ante Aristoteli*] Vulgo etiam ante. Nos MStum C.C.C. & editionem *Victorianam* sequimur. De primis vero naturalibus vide quae diximus ad Tutic. V, 30. Davies.

⁶ *Ergo nata est sententia &c.*] Velim legi, *Hinc ergo nata est &c.* Quidam malunt sic: *Ex quo nata est sententia &c.* Lambinus.

⁷ *E virtute, id est, honestate vivere*] Vulgo *honeste*. Sed H, Paris,

tia earum rerum, quae natura evenirent, eligentem ea, quae essent secundum naturam, rejicientemque contraria. Ita tres sunt fines expertes honestatis; unus Aristippi vel Epicuri, alter Hieronymi, Carneadis tertius: tres, in quibus honestas cum aliqua accessione, Polemonis, Calliphonis, Diodori: ² una simplex, cujus Zeno auctor, posita in decore tota, id est, honestate; nam Pyrrho, Aristo, Herillus, jam diu abjecti. Reliqui sibi constiterunt, ut extrema cum initiis convenirent: ut Aristippo voluptas, Hieronymo doloris vacuitas, Carneadi frui principiis naturalibus, esset extremum. Epicurus autem cum in prima com-
menda-

Parif. pr. sec. lectionem, quam damus, repraesentant. Eliens. cum honestate. Sed illud malo. Vide Laërtium VII, 88. Dav.

¹ Eligentem ea quae essent secundum naturam, rejicientemque contraria] Vulgo eligentem ea — rejicienteque contraria. Sed res ipsa scripturam quam reduximus flagitat, ac sic lectum voluit H. Stephanus Schediasm. I, 10. Quin & Eliens. pr. Moreliique codex, teste Guyeto, sic habent. Hanc in rem insignis est Stobaei locus Eclog. Ethic. pag. 171. Τὸ τίλθ' ὁ μὲν Ζήνων ἔτιωσ ἀπείδωκε, τὸ ὁμολογεμένης ζῆν· τοῦτο δ' ἴσ' ἰσὶ καθ' ἑα λόγον καὶ σύμφωνον ζῆν, ὡς τῶν μαχομένων ζώων (Lege ἤ μαχομένων ζώων) κακοδαιμονούντων.

Κλειάνθης προσέθηκε Τῇ φύσει — ὅπερ ὁ Χρυσίππῳ σαφίτερον βεβλήμεν ποιῆσαι, ἱξήνισκε τὸ τρόπον τέτον, ζῆν κατ' ἐμπειρίαν ἢ φύσει συμβαινόντων. Διογένης δὲ εὐχολογίαν (Leg. εὐλογοσίην) ἐν τῇ ἢ κατὰ φύσιν ἐκλογῇ καὶ ἀπικλογῇ. Ἀρχιδέημος δὲ, πάντα καὶ θεοῖα ἐπιτελέσσεια ζῆν, ἐκλεγόμενον (sic lege, non ἐκλεγόμενον) μὲν τὰ κατὰ φύσιν, ἀπικλεγόμενον (non ἀπικλεγόμενον) δὲ τὰ παρὰ φύσιν διηλεκῶς. Clemens Alexandrinus Strom. II. pag. 496. Ζῆων μὲν ὁ Στωικός τίλθ' ἡγούται τὸ κατ' ἀρετὴν ζῆν. Κλειάνθης δὲ τὸ ὁμολογεμένης τῇ φύσει ζῆν ἐν τῇ εὐλογοσίῃ (Lege ζῆν. Διογένης τὸ εὐλογοσίην, haec enim Diogenes Babylonii fuit sententia, quod praeter Stobaeum

mendatione voluptatem dixisset; si eam, quam Aristippus, idem tenere debuit ultimum bonorum quod ille; si eam, quam Hieronymus, fecisset idem, ³ ut voluptatem illam, non Aristippi, in prima commendatione poneret. Nam quod ait sensibus ipsis judicari, voluptatem bonum esse, dolorem, malum; plus tribuit sensibus, quam nobis leges permittunt. ⁴ Privatarum litium iudices sumus; nihil enim possumus judicare, nisi quod est nostri iudicii: in quo frustra Iudices solent, cum sententiam pronuntiant, addere, *Si quid mei iudicii est*: si enim non fuit eorum iudicii, nihilo magis, hoc non addito, ⁵ illud est iudicatum. Quid judi-

baeum docet Laërtius VII, 88. & Antipater hujus, non Cleanthis, fuit discipulus) ὁ ἐν τῇ τ' καλὰ φύσιν ἐκλογὴν καὶ διελάνειν· ὁ τε Ἀντίπατρος, ὁ τῷ γινώσκοντι, τὸ τέλος καὶ ἐν τῷ διηγεῖσθαι ἀπαρτίζοντι ἐκλέγει· μὲν τὰ καλὰ φύσιν, ἀπεκλέγει δὲ τὰ παρὰ φύσιν ὑπολαμβάνει &c. Haec olim laudaverunt Just. Lipsius Manud. ad Philos. Stoicam II, 14. & Aeg. Menagius in Laërtii VII, 87. sed neuter rectam tenuit eorum corrigendorum viam. Idem.

² Una simplex &c] Vel subintelligendum *sententia*: vel legendum, *unus simplex*, cujus Zeno auctor, positus in decore totus. Subintelligitur finis. LAMBIN. Ibid. At finis est tam fe-

minini quam masculini generis. Exempla dabit Nonius in *finem*. Davies.

³ Ut voluptatem illam Aristippi] Videtur Aristippi nomen σχολιαστικῶς fuisse ab aliquo positum: abest enim a vetere libro. Urfin.

Ib. Ut voluptatem illam, non Aristippi] Sic Eliens. sec. & optime quidem. Vulgo deest particula negans; quo modo fit ut exsurgat sensus a mente Cicero-
nis alienus. Davies.

⁴ Privatarum litium iudices sumus] Pal. pr. habet *privarum*. Cicero videtur reliquisse *parvarum* vel *paucarum*. Idem.

⁵ Illud est iudicatum. Quid iudicatur sensibus?] Vulgo illud est iudicatum, quod iudicat sensus
H 2

judicatur sensibus? Dulce, amarum: lene, asperum: prope, longe: stare, movere: quadratum, rotundum. ¹ Quam igitur pronuntiabit sententiam ratio? Adhibita primum divinarum humanarumque rerum scientia, quae potest appellari rite Sapientia; deinde adjunctis virtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu voluptatum satellites & ministras esse voluisti; quarum adeo omnium sententia pronuntiabit, primum de voluptate, nihil esse ei loci, non modo ut sola ponatur in summi boni sede, quam quaerimus, sed ne illo quidem modo, ut ad honestatem adplicetur. De vacuitate doloris ² eadem sententia est. Rejicietur etiam Carneades; ³ nec ulla de summo bono ratio aut voluptatis non dolendive particeps, aut honestatis expers, probabitur. Ita relinquet duas,

fus. Sensu quidem nullo; pro-
ut *Lambinus* etiam vidit. Ita-
que doctissimus ille vir edidit
illud est judicatum. Quid ju-
dicat sensus? Non male: sed
melius esset *judicant*. Cum ta-
men *Eliens.* pr. haberet *quod ju-*
dicat sensibus, statim legendum
succurrebat, *Quid judicatur sen-*
sibus? Eamque conjecturam,
quoniam certa videbatur, re-
cepi. *Darvies.*

Ib. *Quid judicat sensus? Dul-*
ce, amarum &c.] Sic restituit
hunc locum *Petr. Faber* *Tolo-*
fanus, consiliarius regius in am-
bulatorio consilio, quod mag-

num appellant: quam emenda-
tionem postea veterum codicum
auctoritas confirmavit. Quod
autem ad illa superiora verba
attinet, *In quo frustra judices so-*
lent &c. eorum haec sententia
est: (nam video a nonnullis ob-
scura & impedita, ab aliis cor-
rupta haberi, ut existiment le-
gendum *nihil minus pro nihilo*
magis) hoc igitur significat *Ci-*
cero, Cum judices sententiam
pronuntiant, frustra solent ad-
dere, *si quid mei iudicii est*: nam,
etiam si haec verba non addide-
rint, si res non fuit eorum ju-
dicii, hoc est, si ad eorum cog-
nitionem

duas, de quibus etiam atque etiam consideret : aut enim statuet, nihil esse bonum nisi honestum, nihil malum nisi turpe ; cetera aut omnino nihil habere momenti, aut tantum, ut nec expetenda nec fugienda, sed eligenda modo aut rejicienda sint : aut anteponet eam, quam cum honestate ornatissimam, tum etiam ipsis initiis naturae & totius perfectione vitae locupletatam videbit. Quod eo liquidius faciet, si perspexerit, rerum inter eas verborum ne sit controversia. Hujus ego nunc auctori-¹³ tatem sequens, idem faciam : quantum enim potero, minuam contentiones ; omnesque simplices sententias eorum, in quibus nulla inest virtutis adjunctio, omnino a philosophia removendas putabo : primum Aristippi Cyrenaeorumque omnium : ⁴ quos non est veritum,

nitioem seu notionem non per-
tinuit, non propterea magis fuit
judicatum : hoc est, res non est
judicata, si non fuit eorum cog-
nitionis & iudicii, etiam si ver-
ba illa, *si quid mei iudicii est*,
non fuerint ab eis addita : ergo
frustra addere solent. *Lambin.*

¹ Quam igitur pronuntiabit
sententiam ratio? *Adhibita &c.*
Si tenenda sit haec scriptura,
paullo post cum *Lambino* repo-
nas oportet, *harum adeo omnium*
sententia pronuntiabit. Cum ve-
ro *Parif. tert.* exhibeat *aequam* ;
omnino locum sic legendum
distinguendumque puto, *Aequam*

igitur pronuntiabit sententiam ra-
tio, adhibita primum divinarum
humanarumque scientia —
deinde adjunctis virtutibus —
quarum adeo omnium &c. *Dav.*

² Eadem sententia est] Clare
reponendum erit ; quod etiam
V. C. Tb. Bentleius animadver-
tit. *Idem.*

³ Nec ulla de summo bono]
Vulgo illa. Sed recta prorsus
est haec *Palatinorum pr. tert.*
& *Med.* scriptura ; quae *Gru-*
tero fere adlubescibat. *Idem.*

⁴ Quos non est veritum] Ait
Aldus nepos, esse genus loquen-
di nimis antiquum. Quasi *Ci-*

tum, in ea voluptate, quae maxuma dulcedine sensum moveret, summum bonum ponere, contemnentes istam vacuitatem doloris. Hi non viderunt, ut ad cursum, equum; ad arandum, bovem; ad indagandum, canem; sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, ¹ ad intellegendum & agendum esse natum, ² quasi mortalem Deum: contraque, ut tardam aliquam & languidam pecudem, ad pastum & ad procreandi voluptatem ³ hi hoc divinum animal ortum esse voluerunt; quo nihil mihi videtur absurdius. Atque haec contra Aristippum, qui eam voluptatem non modo summam, sed etiam solam ducit; quam omnes unam adpellamus voluptatem: aliter autem vobis placet. Sed ille, ut dixi, vitiose: nec enim figura corporis, nec ratio excellens.

ingenii

Veronem loqui docere, tantilli sint homuncionis partes! *Guyetus* legendum suspicatur *quis non est veritum*. Sed Codicum lectionem tuetur *Agellius*, qui locum laudat Noct. Attic. XV, 13. *Davies*.

¹ Ad intelligendum & agendum] Sic optime Paris. pr. Vulgo prima vox omittitur. Vide *Plutarchum* de Plac. Philos. lib. I. pag. 874. E. *Idem*.

² Quasi mortalem Deum] *Hierocles* in Aur. Carm. I. pag. 16. Εἰκότως ΘΕΟΙ ΟΝΗΤΟΙ λίσσονται ἀνὰ αἰ ἀνθρώπων ψυχὰς. Et homines quidem Θεὸς οὕτως οὕτως vocabat *Heraclitus*. Vide *Max-*

imum Tyrium Diff. XXIX. & *Lucianum* Vit. auct. Tom. I. pag. 379. *Clemens* Paedag. lib. III. cap. I. pag. 251. Ὁμοῦς ἄρα εἶπεν Ἡρακλῆϊς, ἀνθρώποι, θεοί· θεοί, ἀνθρώποι. Effatum *Heracliti* de Diis & hominibus hoc fuit, ἀνθρώποι ἀθάνατοι, θεοὶ θνητοί· quod causae suae serviens ita mutavit *Alexandrinus* Catechistes, ut *Heraclitum* ipso *Heraclito* σχολειώτερον fecerit. *Idem*.

³ Hoc divinum animal] Deest in antiquo particula *sic*, quae reperitur in MSto, in quo est *sic hoc divinum animal*. *Ursin*. Ib. *Hi hoc divinum animal*.]

Vulgo

ingenii humani significat ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur voluptatibus. Nec vero audiendus Hieronymus; cui summum bonum est idem, quod vos interdum vel potius nimium saepe dicitis, nihil dolere: non enim, ⁴ si malum dolor, carere eo malo satis est ad bene vivendum. Hoc dixerit potius Ennius,

— ⁵ *Nimium boni est, cui nihil est mali.*

Nos beatam vitam non depulsione mali, sed adeptione boni judicemus: ⁶ nec eam cessando, siue gaudentem, ut Aristippus, siue non dolentem, ut hic, sed agendo aliquid confiderandove quaeramus. Quae possunt eadem contra Carneadeum illud summum bonum dici: ⁷ quod is non tam, ut probaret, protulit; quam ut Stoicis, quibuscum bellum gerebat,

Vulgo deest vox prima, quam nos ex Paris. primo & editione *Victoriana* Ciceroni reddimus. MS. Urfin. sic hoc. Eliens. sec. sic hi hoc, utraque lectione conjuncta. Vera est ea quam recepimus. *Davies.*

⁴ Si malum dolor] Vulgo si malum dolor est. Ultimam vocem nesciunt Eliens. pr. C.C.C. Med. & Balliol. quibus parui. *Idem.*

⁵ Nimium boni] Ductum videtur ex illis Euripideis Hecub. vs. 627.

Καὶ ὁ δὲ βίωται
ὅτῳ κατ' ἡμᾶς τυγχάνει μὴ
δὲ κακόν,

Vide *Muretum* Var. Lect. V, 13. & *Columnam* ad *Ennii* Fragm. pag. 248. *Idem.*

⁶ Nec eam cessando, siue gaudente &c.] Nihil vitii haec scriptura habere videtur. Sed libri manuscripti mendi suspicionem mihi commovent. Sic enim habent, nec eam cessando, siue gaudentem, ut Aristippus, siue non dolendo &c. unde suspicor sic esse a Cicerone scriptum, & sic legendum, nec eam siue gaudente, ut Aristippus, siue non dolendo &c. Quaerat aliquid probabilius lector ingeniosus. *Lambinus.*

⁷ Quod is non tam ut probaret protulit, quam ut Stoicis
H 4

rebat, opponeret. Id autem ejusmodi est, ut additum ad virtutem, auctoritatem videatur habiturum, & expleturum cumulate vitam beatam; de quo omnis haec quaestio est. Nam qui ad virtutem adjungunt vel voluptatem, quam unam virtus minimi facit; vel vacuitatem doloris, quae, etiam si malo caret, tamen non est summum bonum; accessione utuntur non ita probabili, nec tamen, cur id tam parce tamque restricte faciant, intellego: quasi enim emendum eis sit, quod addant ad virtutem, primum vilissimas res addunt; deinde singulas potius, quam omnia ¹ quae prima natura adprobavisset, [² ea cum voluptate conjungerent.] Quae cum Aristoni, & Pyrrhoni omnino viâ sunt pro nihilo, ut inter optime valere & gravissime aegrotare nihil prorsus dicerent interessè, recte jam pridem contra eos desitum est disputari: dum enim in una virtute sic omnia esse voluerunt, ut eam rerum

fe-

—— *opponeret*] Ut in priore membro valet quod. Vide de Fato cap. XV. & *Joan. Vorstium* ad *Sulpicii Severi* H. S. II, 12. Iisdem paene verbis *Acad. II, 42. Introducebat etiam Carneades*, non quo probaret, sed ut opponeret Stoicis, *summum bonum esse frui his rebus, quas primas natura conciliavisset*. Adeas etiam *Tusc. V, 30. Davies.*

¹ *Quae prima natura approbavisset*] Hoc totum, quod re-

peritur in libris vulgatis & nonnullis manuscriptis, *ea cum voluptate conjungerent*; non comparet autem in uno longe optimo; funditus delevi, ut supervacaneum & alienum. *Lambin.*

² *Ea cum voluptate conjungerent*] Si quatuor hae voces in libro vetustissimo non comparent, (ut *Lambinus* testatur, quem malae fidei non temere postularim) omnino sunt delendae. Eas tamen retinent *Gruterianj*

selezione exspoliarent; nec ei quidquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur; virtutem ipsam, quam amplexabantur, sustulerunt. Herillus autem ad Scientiam omnia revocans, unum quoddam bonum vidit; sed nec optimum, nec quo vita gubernari possit: itaque hic ipse jam pridem est rejectus: ³ post enim Chrysippum non sane est disputatum. Restatis igitur vos: nam cum Academicis ¹⁴ ⁴ incerta luctatio est, qui nihil adfirmant, &, quasi desperata cognitione certi, id sequi volunt, quodcumque veri simile videatur. Cum Epicuro autem hoc est plus negotii, quod e duplici genere voluptatis conjunctus est; quodque & ipse & amici ejus, & multi postea defensores ejus sententiae fuerunt. Et nescio quomodo, is, qui auctoritatem minimam habet, maxumam vim, populus cum illis facit. Quos nisi arguimus, omnis virtus, omne decus, omnis vera laus deferenda est. Ita ceterorum

sen-

teriani nostrique Codices, nisi quod Pal. tert. & Balliol. cum honestate. Melius quidem. Lege modo, si suspectissima, fateor, haec verba retineas, *quam omnia ea, quae prima natura adprobavisset, cum honestate conjungunt*. Sic ultimum illud dat Aldi nepotis editio, nec abit vetusta quam Cl. Verburgius memorat. Davies.

³ Post enim Chrysippum non sane est disputatum] Lego post

enim Chrysippum in eum non sane est disputatum. Manifeste defunt vel haec vel ejusdem sensus vocabula. Idem.

⁴ Incerta luctatio] Pal. pr. *uncta luctatio*, quod qui negaverit auctoris geminum germanum, negabit, ut Gruterus censet, & meridie lucere. O felix oculorum cui lux meridiana contigit, cum spissae sint aliis omnibus tenebrae! Lectione vulgata nihil melius, quam nostri libri

sententiis semotis, relinquitur non mihi cum Torquato, sed virtuti cum voluptate certatio. Quam quidem certationem homo & acutus & diligens Chrysippus non contemnit, totumque discrimen summi boni ¹ in eadem comparatione positum putat. Ego autem existumo, si honestum aliquid ostendero, quod sit ipsum sua vi propter seque expetendum, jacere vestra omnia. Itaque eo, quale sit, breviter, ut tempus postulat, constituto, accedam ad omnia tua, Torquate; nisi memoria forte defecerit. Honestum igitur id intellegimus, quod tale est, ut, detracta omni utilitate, sine ullis praemiis fructibusque, per se ipsum possit jure laudari: quod quale sit, non tam definitione, qua sum usus, intellegi potest, (quamquam aliquantum potest) quam communi omnium judicio & optimi cujusque studiis atque factis: qui permulta ob eam unam causam faciunt, quia decet, quia rectum, quia honestum

libri constanter exhibent. *Undam* tamen *luctationem* satis conveniente metaphora dici censuit etiam *Gifanius* Syllog. Burmann. Tom. II. pag. 308. *Dav.*

¹ *In eadem comparatione*] *Guyeto* legendum videtur *in ea*, vel *in ea demum comparatione*. *Nonius* in *discrimen*, habet *in eadem rerum comparatione*. Forfan *in earum rerum comparatione*; vel *in earum comparatione*, prout diserte *Med.* *Idem.*

² *Hoc uno a bestiis*] His & reliquis ad capitis usque finem simillima sunt ea quae nosse habet *Offic.* I, 4. *Idem.*

³ *Quod rationem habeant, a natura menti datam, & acrem & vigentem*] Ita legitur in antiquo; cum in vulgatis sit *mentemque pro menti*. *Ursin.*

⁴ *Eademque ratio facit*] Sic *Boetius*, uterque; nec aliter veteres editi. Vulgo *fecit*, quomodo *Latinitati* parum consulitur. *Dav.*

⁵ *Et*

stum est; etsi nullum consecuturum emolumentum vident. Homines enim, etsi aliis multis, tamen ² hoc uno a bestiis plurimum differunt, ³ quod rationem habeant a natura datam, mentemque & acrem & vigentem celerimeque multa simul agitantem, &, ut ita dicam, sagacem; quae & causas rerum & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum praesentibus futura copulet, omnemque complectatur vitae consequentis statum. ⁴ Eademque ratio facit hominem hominum adpetentem, cumque his natura & sermone & usu congruentem, ut profectus a caritate domesticorum ac suorum, serpat longius, ⁵ & se implicet primum civium, deinde omnium mortalium societate; atque, ut ad Archytam scribit Plato, ⁶ *non sibi se soli natum meminerit, sed patriae, sed suis*, ut perexigua pars ipsi relinquatur. Et quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit homini
veri

⁵ *Et se implicet primum civium, deinde omnium mortalium societate*] Lambinus habet *societati*, ut est in MSto, sed male *implicet* retinuit pro *applicet*. Urfin.

Ib. *Et se implicet* — *omnium mortalium societate*] Cur Urfino placuerit *applicet*, curve Lambinus maluerit *societati*, nullus equidem video. Cicero Offic. I, 32. *Ante implicatur aliquo certo genere cursuque vivendi quam potuit quod optimum*

esset judicare. Pro Ligario cap. 1. Nullo se implicari negotio passus est. Sic cum alibi passim, tum de Amic. cap. XXII. Davies.

⁶ *Non sibi se soli*] Plato sic loquitur Epist. IX. pag. 726. A. *Ἐκαστος ἡμῶν οὐχ αὐτῷ μόνον γίγνεται, ἀλλὰ τῇ γενέσει ἡμῶν τὸ μὲν τι ἢ παλαιὸς μεριζέται, τὸ δὲ τι οἱ γενήσασθαι, τὸ δὲ οἱ λοιποὶ φίλοι.* Ad haec eadem respicit Tullius Offic. I, 7. Idem.

1. *Hic*

veri inveniendi; quod facillime adparet, cum vacui curis, etiam quid in caelo fiat, scire ave-
mus; ¹ his initiis inducti omnia vera diligi-
mus, id est, fidelia, simplicia, constantia: tum
vana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, per-
jurium, malitiam, injuriam. Eadem ratio ha-
bet in se quiddam amplum atque magnificum,
ad imperandum magis quam ad parendum
adcommodatum; omnia humana non tolera-
bilia solum, sed etiam levia ducens; altum
quiddam & excelsum, nihil timens, nemini
cedens, semper invictum. Atque his tribus
generibus honestorum notatis, quartum sequi-
tur, & in eadem pulcritudine, & ² aptum ex
illis tribus; in quo inest ordo & moderatio:
³ cujus similitudine perspecta in formarum
specie ac dignitate, transitum est ad honesta-
tem dictorum atque factorum: nam ex his
tribus laudibus, quas ante dixi, & temerita-
tem reformidat, & non audet cuiquam aut
dicto protervo aut facto nocere, vereturque
quidquam aut facere aut loqui, quod parum
15 virile videatur. Habes undique expletam &
per-

¹ *His initiis inducti*] Fortasse imbuti, legendum: quamquam nihil muto. Lambinus.

² *Aptum ex illis tribus*] Auctius Paris. sec. *aptum* & coag-
mentatum *ex illis tribus*. Sed
glossam sapit. Vide Nonium in
aptum. Davies.

³ *Cujus similitudine perspecta*

in formarum specie, a dignitate transitum est ad honestatem dictorum atque factorum] Mihi videtur omnino rectius hoc modo

formarum specie ac dignitate, transitum est &c. ut ad formas referatur species ac dignitas. Aliter veteres libri: ego tamen mea conjectura delector. P. Man.
Ibid.

perfectam, Torquate, formam honestatis; quae tota his quattuor virtutibus, quae a te quoque commemoratae sunt, continetur. Hanc se tuus Epicurus omnino ignorare dicit, quam aut qualem esse velint, qui honestate summum bonum metiantur: ⁴ si enim ad honestatem omnia referantur, neque in ea voluptatem dicant inesse, ⁵ ait eos *inani voce sonare* (his enim ipsis verbis utitur) *neque intellegere, neque videre, sub hac voce honestatis quae sit subjicienda sententia: ut enim consuetudo loquitur, id solum dicitur honestum, quod est populari fama gloriosum: quod, inquit, quamquam voluptatibus quibusdam est saepe jucundius, tamen expetitur propter voluptatem.* Videsne quam sit magna dissensio? Philosophus nobilis, a quo non solum Graecia & Italia, sed etiam omnis Barbaria commota est, honestum quid sit, si id non est in voluptate, negat se intellegere; nisi forte illud, quod multitudinis rumore laudetur. Ego autem hoc etiam turpe esse saepe judico: & ⁶ si quando turpe non sit, tamen non esse non turpe, cum id a mul-

Ib. *In formarum specis ac dignitate*] Ita legendum pro *a dignitate*. URSIN. Ibid. Sic recte Manucius, Lambinus, & Ursinus. Eorum conjecturam firmat Elicius. sec. & temere Gruterus adverte-

tur. Vulgo *a dignitate*. Davies.

⁴ Si enim ad honestatem omnia referantur, neque in ea vo-

luptatem dicant inesse] Certissime reponendum referant; quod etiam Cl. Th. Bentleius monere non praetermisit. Idem.

⁵ Ait eos inani voce sonare] Profecto legerim ait eos inanis voces sonare; quod Tuic. V, 26. inanis sonos fundere nominat. Id.

⁶ Si quando turpe non sit, tamen

a multitudine laudetur. Quod si sit ipsum
¹per se rectum atque laudabile, non ob eam
causam tamen illud dici honestum esse, quia
laudetur a multis, sed quia tale sit, ut, vel si
ignorarent id homines, vel si obmutuissent, sua
tamen esset pulcritudine specieque laudabile.
Itaque idem natura victus, cui obsisti non po-
test, dicit alio loco id quod a te etiam paullo
ante dictum est, non posse jucunde vivi, nisi
etiam honeste. Quid nunc honeste dicit?
idemne, quod jucunde? ergo ita, non posse
honeste vivi, nisi honeste vivatur: ²an nisi po-
pulari fama? Sine ea igitur jucunde ³negat
posse vivere? Quid turpius, quam sapientis vi-
tam ex insipientium sermone pendere? Quid
ergo hoc loco intellegit honestum? certe ni-
hil, nisi quod possit ipsum propter se jure
laudari: nam si propter voluptatem; quae est
ista laus, quae possit e macello peti? Non is
vir est, ut, cum honestatem eo loco habeat
ut sine ea jucunde neget posse vivi, illud ho-
nestum,

*men non esse non turpe, cum id
a multitudine laudetur]* An igi-
tur in ea sententia fuit Tullius,
ut multitudinis approbatio re-
rum naturam mutaret, idque
faceret turpe, quod per se ta-
lem notam non merebatur?
Haud opinor. Certe, quod o-
lim Horatius lib. II. Epist. I, 63.

*Interdum vulgus rectum videt:
est ubi peccat.*

Pal. pr. tum esse non turpe. Med.

*tum non esse non turpe. Lego
si quando turpe non sit, tamen
non esse non-turpe (per ip' iv)
quod a multitudine laudetur.*
Davies.

¹ Per se rectum atque lauda-
bile] Sic malui secutus anti-
quum librum, quam, ut antea,
perfectum atque laudabile. Et
paullo post, honestum significat
id solum esse, quod sit rectum
ipsum per se, sua vi, sua natura,
sua

nestum, quod popolare fit, sentiat, & sine eo
jucunde neget vivi posse; aut quidquam aliud
honestum intellegat, nisi quod sit rectum, ip-
sumque per se, sua vi, sua sponte, sua natura
laudabile. Itaque, Torquate, cum diceres, ¹⁶
clamare Epicurum, *non posse jucunde vivi, nisi
honeste & sapienter & juste viveretur*, tu ipse
mihi gloriari videbare. Tanta vis inerat in
verbis, propter earum rerum, quae significa-
bantur his verbis, dignitatem, ⁴ ut altior fieres,
ut interdum insisteres, ut nos intuens, quasi
testificarere, laudari honestatem & justitiam
aliquando ab Epicuro. Quam te decebat iis
verbis uti, quibus si philosophi non uterentur,
Philosophia omnino non egeremus? istorum
enim verborum amore, quae perraro adpel-
lantur ab Epicuro, sapientiae, fortitudinis,
justitiae, temperantiae, praestantissimis inge-
niis homines se ad philosophiae studium con-
tulerunt. ⁵ *Oculorum*, inquit Plato, *est in nobis
sensus acerrimus, quibus sapientiam non cerni-*
mus,

sua sponte laudabile. P. Manu-
cius.

² *An nisi populari fama]* Lambinus edidit *an sine popula-
ri fama*; nec aliter C.C.C. Mi-
hi nec haec nec recepta lectio
placet; scriboque, *an cum po-
pulari fama.* Davies.

³ *Negat posse vivere]* Lego
negat posse vivi, quod etiam Cl.
Th. Bentleius vulgatae praetulit.
Sic Tusc. III, 20. recte nunc

editur, *Negat Epicurus jucunde
posse vivi, nisi cum virtute vi-
vatur*; at Med. Eliens. plures-
que Codices ibi *posse vivere* re-
praesentant. *Idem.*

⁴ *Ut altior fieres]* Vide sis ad
Acad. II, 41. *Idem.*

⁵ *Oculorum, inquit Plato]* In
Phaedro pag. 346. E. Ὁψις γὰρ
ἡμῶν ὀξυτάτη ἔστι καὶ σώματος
ἐρεχθίας αἰσθητικῶν, ἣ φρονήσεως οὐχ
ὀρεῖται διανοῦς γὰρ αὐτὴν παρῆχεν
ἰσχυρὰς

mus. Quam illa arduos amores excitaret sui, si videretur! Cur tandem? ¹ an quod ita callida est, ut optime possit architectari voluptates? Cur iustitia laudatur? aut unde est hoc contritum vetustate proverbium? Quicum in tenebris. Hoc dictum in una re, latissime patet; ut in omnibus factis, re, non teste moveamur. Sunt enim levia & perinfrma, quae dicebantur a te, cum animi conscientia improbos excruciar, tum etiam poenae timore; qua aut adficiuntur, aut semper sunt in metu, ne adficiantur aliquando. Non oportet timidum, aut inbecillo animo fingi, ² non bonum illum virum, qui, quicquid fecerit, ipse se cruciet omniaque formidet; sed omnia callide referentem ad utilitatem, acutum, versutum, verteratorem, facile ut excogitet, quo modo occulte, sine teste, sine ullo conscio fallat. An tu

ἔρωτας, εἴ τι τοιοῦτον ἐαυτῆς ἵνα γὰρ εἰδῶλον παρέρχεται, εἰς ὅψιν ἰόν. Ad eundem locum respicit noster Offic. I, 5. & infra lib. V. cap. 24. *Darvies.*

¹ *An quod ita* — *voluptates*] Haec laudat Nonius in *architectari*. Idem.

² *Non bonum illum virum*] Penultimam vocem delendam censuit *Lambinus*: sed MSSi non addicunt, nec est cur, illis adversantibus, sedem suam perdat. *Idem.*

³ *Cn. Scipioni*] Omnino reponendum *Caepioni* ex historia. *Cn.*

Servilius Caepio consul fuit cum Q. Pompeio Nepote: quibus Consulibus decretum est, ut in Tubulum quaereretur. De Fin. lib. IV. in extremo, & lib. V. De N. D. lib. III. ad Atticum lib. XII. Ep. 5. Pedianus. *P. Manucius.*

⁴ *Non igitur de improbo &c.*] Si hanc lectionem vulgatam retinemus, a qua non discrepat antiqua, legendum est infra *nec vero omnia timente, sed primum qui &c.* Contra si *timentem*: quod infra sequitur, incorruptum & sincerum est, legendum hic,

tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum Praetor quaestionem inter sicarios exercuisset, ita aperte cepit pecunias ob rem judicandam, ut anno proximo P. Scaevola, Tribunus plebis, ferret ad plebem, vellentne de ea re quaeri: quo plebiscito, decreta a senatu est Consuli quaestio ³ Cn. Caepioni. Profectus in exilium Tubulus statim, nec respondere ausus: erat enim res aperta. ⁴ Non igitur de improbo, ⁵ sed de callide improbo quaerimus; qualis Q. Pompeius in foedere Numantino infitiando fuit; nec vero omnia timente, sed primum qui animi conscientiam non curet; quam scilicet comprimere nihil est negotii. Is enim, qui occultus & tectus dicitur, ⁶ tantum abest ut se indicet, perficiet etiam ut ⁷ dolere alterius improbo facto videatur: quid est enim aliud, esse versutum? Memini me adesse P. Sextilio

hic, *Non igitur improbum, sed callidum improbum quaerimus: qualis &c. Lambinus.* eamque mutationem syntaxis ipsa flagitat. *Davies.*

⁵ *Sed de callide improbo — nec vero omnia timente; sed primum] Vulgo sed callido improbo — nec vero omnia timentem; primum &c. Nos secundam penultimamque voculam fide Paris. pr. sec. interposuimus. Quin & sed primum dant Eliens. uterque, C. C. C. Med. & Bal-liol. ne libros editos memorem. Callide improbo favent Ven. 1471. & alii plures. In timen-te vero Lambinum sequimur,* ⁶ *Tantum abest ut se indicet, perficiet etiam] Sic locutus est lib. XIII. ad Attic. Epist. 21. Tantum porro aberant ut binos scriberent, vix singulos confecerunt Sic etiam infra lib. V. cap. 20. ubi P. Manucius nonnulla. Idem.*

⁷ *Dolere alterius improbo facto] Sic Eliens. sec. & optime quidem; ut factum substantive sit capiendum. Vulgo dolere alterius improbe facto; quod parum Latine dictum videtur. Li.*

Sextilio Rufo, cum is ad amicos rem ita deferret, se esse heredem Q. Fadio Gallo; cujus in testamento scriptum esset, ¹ se ab eo rogatum, ut omnis hereditas ad filiam perveniret. Id Sextilius factum negabat. Poterat autem inpune: quis enim redargueret? ² Nemo nostrum credebatur; eratque veri similis, hunc mentiri cujus interesset, quam illum, qui id se rogasse scribisset quod debuisset rogare. Addebat etiam, se ³ in legem Voconiam juratum contra eam facere non audere; nisi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adulescentes, sed & multi amplissimi viri; quorum nemo ⁴ censuit plus Fadiae dandum quam posset ad eam lege Voconia pervenire. Tenuit permagnam Sextilius hereditatem, unde, si secutus esset eorum sententiam qui honesta & recta emolumentis omnibus & commodis anteponerent, ne nummum quidem unum

¹ *Se ab eo rogatum*] Ommino rescribas oportet eum ab se rogatum, scilicet P. Sextilium Rufum a Q. Fadio Gallo. Per se clara res est, & patet insuper ex sequentibus: nisi malis eodem sensu, *se ab eo rogasse*; quod forsan rectius. *Davies.*

² *Nemo nostrum credebatur*] Sic Scaliger ex suo MSto legendum vidit, & Gruterus ex Pal. primo. His accessit Elienf. sec. nec fuit cur scriptura manifeste vera non reciperetur. Vulgo *negabat*, quod menti Ciceronianae pror-

fus est contrarium. *Idem.*

³ *In legem Voconiam*] Augustinus C. D. III, 21. *Lata est etiam illa lex Voconia, ne quis heredem feminam faceret, nec unicam filiam.* Explicatius autem Dion lib LVI. pag. 578. *Τῶν δὲ γυναικῶν τισὶ ἐπαρὰ τὸ οὐκ ἄνεσθαι νέμεν, καθ' ὃν ἑδραίῃ αὐτῶν οὐδὲν ὑπὲρ δύο ἡμισυ μυριαδας οὐσίας κληρονομίῃ ἐξῆν, συνέχευε τὸ τοιοῦτον* Augustus. Vult, ut opinor, lex ista, mulieri relinqui non posse censum viginti quinque millibus denari-

um,

num adtigisset. Num igitur eum postea censes anxio animo aut sollicito fuisse? Nihil minus; contraque, illa hereditate dives, ob eamque rem laetus: magni enim aestimabat pecuniam, non modo non contra leges, sed etiam legibus partam: quae quidem vel cum periculo est quaerenda vobis; est enim effectrix multarum & magnarum voluptatum. Ut igitur illis, qui, recta & honesta quae sunt, ea statuunt per se expetenda, adeunda sunt quaevis pericula, decoris honestatisque causa: sic vestris, qui omnia voluptate metiuntur, ⁵ pericula adeunda sunt ut adipiscantur magnas voluptates, si magna res, magna hereditas agetur; cum pecunia voluptates pariantur plurimae. Idemque erit Epicuro vestro faciendum, si suum finem bonorum sequi volet, quod Scipioni, magna gloria proposita, si Hannibalem in Africam retraxisset. Itaque quantum adiit ⁶ periculum?

¹ ad

um, seu centum millibus fester-
tium, lautiolem; adeo ut nihil
ultra vel ex locupletissima re
queat capere. Praeter *P. Ma-
nucium*, *Ant. Augustinum*, ali-
osque qui de Romanorum legi-
bus scripsere, cum primis videas
accuratissimum virum *J. Fr. Gronovium* de Pecun. Vet. lib.
III. c. XVI. p. 243. seqq. *Idem*.

⁴ Censuit plus filiae dandum]
Alii, plus *Fadiae*: quae lectio si
retineatur, supra legendum erit
Fadio Gallo, non *Fabio*: cum
Gallus cognomen *Fadiorum* sit.
P. Manucius.

⁵ Pericula adeunda sunt] Hoc
si absit, nihilo fiet obscurior aut
imperfectior sententia: subaudi-
etur enim, quod in proxime
superiore membro dictum est,
adeunda sunt quaevis pericula.
Nec vero cuiquam dubium esse
puto, quin ea saepe, quae glo-
ssemata vocant, inter verba *Ci-
ceronis* locum occupaverint. *P.*
MANUC. *Ibid.* Nihil hoc in loco
contra librorum consensum mu-
tarim. *Davies*.

⁶ Periculum] *Elieus*, pr. *peri-
culorum*. Recte. *Idem*.

I 2

¹ Ad

¹ ad honestatem enim ille omnem conatum suum referebat, non ad voluptatem. Sic vester sapiens magno aliquo emolumento commotus, ² cum causa, si opus fuerit, dimicabit. Occultum facinus esse potuerit; gaudebit: deprehensus, omnem poenam contemnet: erit enim instructus ad mortem contemnendam, ad exilium, ad ipsum etiam dolorem: quem quidem vos, cum improbis poenam proponitis, ³ inpatibilem facitis; cum sapientem semper boni plus habere vultis, tolerabilem. Sed
18 finge

¹ *Ad honestatem enim ille]* Vulgo illum; quod Gruterus ex Pall. suis reposuit. Ast anteriores editi lectionem quam reduximus exhibent; ac ita dant Eliens. Paris. sec. tert. C. C. C. & Balliol. Idem.

² *Cum causa]* Haec est omnium Codicum scriptura. Vulgo *animi causa*; sed repugnat, ut aliquis *emolumento magno commotus & animi causa* dimicet. Is enim *animi causa* rem quampiam facit, qui solius eam delectationis temporisve terendi gratia suscipit. MSSorum tamen lectio non est sincera. Viri doctissimi coniecerunt *lucris causa* vel *cum fide* vel *cum causa*. Sed scopum non videntur tetigisse. Mihi placet *sua causa*. Infra cap. XIX. Ego dicerem nihil eum fecisse *sua causa*, omniaque reip. tu contra nihil nisi *sua*. Et cap. XXII. Nisi eum perspicere mea causa mibi

amicum fuisse, non *sua*. Lactantius de scitis Epicuri lib. III. cap. XVII, 4. *Suis commodis serviens, jubetur nihil cuiquam tribuere: omnia enim sua causa facere sapientem*. Sic iterum §. 39. Nec male legas *eius causa*. Vide lib. III. cap. 17. Idem.

³ *Impatibilem facitis]* Impatibile posuit Lactantius pro eo quod pati non potest. Vide Div. Inst. lib. II. cap. VIII, 38. & lib. VII. cap. XX, 9. At hoc in loco sensus *passivus* ei tribuitur denotatque, quod est intolerabile nec ferri potest. Pari modo *clades inpatibiles exanclare* dixit Plautus in suppositis Amphitryoni pag. 59. quem locum laudat Nonius in *exanclare*. Symmachus lib. II. Epist. 90. *Grave hoc & inpatibile posset videri, nisi etiam consensus partium frustrationibus luderetur*. Sic etiam lib. IX. Epist. 107. Plura supplebit J. Fr. Gronovius

finge non solum callidum eum, qui aliquid inprobe faciat, verum etiam praepotentem: ut M. Crassus fuit; qui tamen solebat uti suo bono: ut hodie est noster Pompeius, cui recte facienti gratia est habenda: ⁴ esse enim quamvis vellet justus, iniquus poterat impune. Quam multa vero injuste fieri possunt, ⁵ quae nemo possit reprehendere? Si te amicus tuus moriens rogaverit, ut hereditatem reddas suae filiae, nec usquam id scribserit, ut scribsit Fadius, nec cuiquam dixerit; ⁶ quid facies? Tu quidem red-

novius ad Plinii XX, 18. qui legit impetibilem, duce MSto suo, ac ita Paris. pr. Sed perinde est. Haec autem vox Guyeto tam displicuit, ut eam Cicerone prorsus indignam esse, totumque locum falsi arguere pronuntiavit. Idem.

⁴ *Esse quamvis injustus poterat impune]* Sic antiquus liber; & recte. In omnibus autem impressis, excepto quem nunc emittimus, hoc modo: *Esse enim quamvis vellet justus, iniquus poterat impune.* P. Manucius.

Ib. Esse enim quamvis vellet justus, iniquus poterat impune] Pal. pr. *esse enim quam vellet iniquus, justus, poterat impune.* Hanc lectionem tenet J. Fr. Gronovius Observ. III, 10. & explicat ut Pompeium impune justum esse potuisse dicat Cicero, quod incidunt tempora quibus hoc non sine damno periculifque liceat. At mihi nullo modo

placet haec interpretatio. C.C.C. & Ven. 1471. *esse enim quamvis vellet iniquus, injustus, poterat impune.* Sed Latine dicendum fuit *vellet*, quemadmodum Lambinus, in reliquis vulgata retenta, dedit. Non refragabor, si proxime Pal. pr. & Eliens. rescribas *esse enim quam vellet iniquus & injustus poterat impune*; nec aliter fere Gruterus. Iniquos & injustos pariter conjunxit Arnobius lib. I. pag. 14. Gifanius autem Syllog. Burmann. Tom. II. pag. 308. librum memorat, qui dedit *esse enim quam vellet iniquus poterat impune.* Nec id male. Porro magna laus est

Non nocuisse ulli & fortunam habuisse nocendi,

ut loquitur Peto Eleg. I, 47. Vide sis & Eleg. II. 15. Dav.

⁵ *Quae nemo possit reprehendere]* Commodius, ut opinor, legas *deprehendere.* Idem.

⁶ *Quid facies? Tu quidem red-*

reddes : ipse Epicurus fortasse redderet : ut Sex. Peducaeus, Sex. F. is, qui hunc nostrum reliquit effigiem & humanitatis & probitatis suae filium, tum doctus, tum omnium vir optumus & iustissimus, cum sciret nemo eum rogatum a C. Plotio, equite Romano splendido, Nursino, ultro ad mulierem venit, ei-que nihil opinanti viri mandatum exposuit hereditatemque reddidit. Sed ego ex te quaero, (quoniam idem tu certe fecisses) ¹ nonne intellegis, eo maiorem vim esse naturae, quod ipsi vos, qui omnia ad vestrum commodum, &, ut ipsi dicitis, ad voluptatem referatis, tamen ea faciatis, e quibus adpareat non voluptatem vos sed officium sequi? plusque rectam naturam, quam rationem pravam valere?

Si

reddes : ipse Epicurus fortasse redderet] Med. tu quidem redderes. Lego, quid faceres? Tu quidem redderes : ipse Epicurus &c. Davies.

¹ Nonne intellegis] Vulgo intelligas, & ita Victorius edidit. Sed Eliens pr. Parisini tres, Med. & C. C. C. intelligis, quos expressi; nec aliter quidam libri formulis excusi. Idem.

² Cujus mors tibi emolumentum futura sit] Lambinus emolumento; nec dubitari potest quin ea sit Latina, magisque protrita loquendi ratio. Non tamen alteram, quam praestant Pal. pr. Eliens. & editio Victorii, prorsus exfulare jusserim. Livius

de Aveloce XXII, 22. Transfugam sine magnae rei prodicione venientem ad hostes nihil aliud quam unum vile atque infame corpus esse ratus, id agebat ut quam maximum emolumentum novis sociis esset. Pari modo XLIV, 6. Auratis statuis omnibus raptim, ne praeda hosti essent, in classem congestis ocius demigrare Pydnam cogit. Agellius IV, 13. Docet plurimis hominum morbidis medicinam fuisse incentiones tibiaram. Ubi tamen nonnulli Codices medicinae fuisse; quod etiam rectum. C. C. C. Med. Balliol. alii que quidam MSSci dant emolumentum futura sit; unde Gulielmus rescripsit

Si scieris, inquit Carneades, aspidem occulte latere uspiam & velle aliquem imprudentem super eam adsidere, ² cuius mors tibi emolumentum futura sit; improbe feceris, nisi monueris, ne adsideat: ³ sed impune tamen; scisse enim te quis coarguere possit? Sed nimis multa: perspicuum est enim, nisi aequitas, fides, iustitia proficiscantur a natura, & si omnia haec ad utilitatem referantur, virum bonum non posse reperiri; deque his rebus satis multa in nostris *de republica* libris sunt dicta a Laelio. Transfer idem ad modestiam vel temperan-¹⁹tiam, quae est moderatio cupiditatum, rationi obediens. Satisne ergo pudori consulat, si quis sine teste libidini pareat? an est aliquid per se ipsum flagitiosum, etiam si nulla comi-
tetur

scripsit *emolumentum latura sit*. Sed si Codices hosce sequamur, nulla forsan opus mutatione.
Idem.

³ *Sed impune tamen: scisse enim quis coarguere possit?*] Vel ex hoc loco quam valde depravati sint libri vulgati, intelligere licet: depravatos enim dico, qui tam longe discedant a manuscriptis. Sic igitur habent vulgati, *sed impune tamen id te constat fecisse; quis enim coarguere possit?* At manuscripti sic, *sed impune tamen: fecisse enim quis coarguere possit?* quam lectionem quis non videt vulgata multis partibus esse concinnior? Sententia autem plana

est: hoc enim significat M. Tullius; Improbe feceris, nisi monueris, ne assideat: sed impune tamen; repete ἀπὸ κοινῆς, feceris: quis enim coarguere possit te scivisse aspidem occulte latere, & non monuisse? vel, quis te, etiam si fatearis te scivisse, neque illum monuisse, reum facere, & sceleris convincere queat?
Lambinus.

Ib. Sed impune tamen; scisse enim te quis coarguere possit?] Ita optime Gruterus ex Pal. pr. nisi quod is *impune*. Nos *impune* dedimus ex Paris. pr. sec. Ballo. Med. & Ven. 1471. Quin & J. Fr. Gronovius ex suo MSto locum sic esse componendum vidit.

tetur infamia? Quid fortes viri? voluptatum-
ne calculis subductis, proelium ineunt, ¹ & san-
guinem pro patria profundunt, an quodam ani-
mi ardore atque inpetu concitati? Utrum tan-
dem censes, Torquate, Imperiosum illum, si
nostra verba audiret, tuamne de se orationem
libentius auditurum fuisse, an meam? cum
ego dicerem, nihil eum fecisse sua causa,
omniaque reipublicae; tu contra nihil, nisi
sua. Si vero id etiam explanare velles, aperti-
usque diceres, nihil eum fecisse, nisi volupta-
tis causa, quo modo eum tandem laturum
fuisse existumes? Esto: fecerit, si ita vis, Tor-
quatus propter suas ² utilitates; malo enim di-
cere, quam voluptates, in tanto praesertim
viro: num etiam ejus collega P. Decius, prin-
ceps in ea familia consulatus, ³ cum se devo-
veret & equo admissio in mediam aciem La-
tinorum iruebat, aliquid de voluptatibus suis
cogitabat? ⁴ nam ubi eam caperet, aut quan-
do, cum sciret confestim esse moriendum,
eamque mortem ardentiore studio peteret,
quam

vidit. Haec autem Carneadea,
nisi faller, ex ejus disputatione
contra justitiam sunt desumpta.
Vide *Lactantium* Div. Instit.
V, 16. & *Epitomes* cap. LVI.
Davies.

¹ Et *sanguinem*] Vulgo deest
prima vox. Eam nos, Eliensi
sec. volente, restitimus. *Idem*.

² *Utilitates; malo enim*] For-

san *utilitates*; sic *malo enim* &c
Idem.

³ Cum se devoveret & equo
admissio in mediam aciem Latino-
rum iruebat] *Lambinus* *irruer-*
et, ut ante *devoveret*. At me
variatio *modorum* non nimis tur-
bat; hac enim licentia veteres
usos esse scio. Vide *Terentium*
Andr. Act. IV. Sc. 1, 25, 26.

Vca

quam Epicurus voluptatem petendam putat? Quod quidem ejus factum nisi esset jure laudatum, non esset imitatus quarto consulatu suo filius: neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, consul cecidisset in proelio, ⁵ seque e continenti genere tertiam victimam reipublicae praebuisset. ⁶ Contineo me ab exemplis. Graecis hoc modicum est: Leonidas, Epaminondas, tres aliqui aut quatuor: ego, si nostros conlegere coepero, perficiam illud quidem, ut se virtuti tradat constringendam voluptas: sed dies me deficiet; &, ut A. Varius, qui est habitus judex durior, dicere confessori solebat, cum, datis testibus, alii tamen citarentur, *aut hoc testium satis est, aut nescio quid satis sit*, sic a me satis datum est testium. Quid enim? Te ipsum, dignissimum majoribus tuis, voluptasne induxit, ut adolescentulus eriperes P. Sullae consulatum? quem cum ad patrem tuum retulisses, fortissimum virum, qualis ille vel consul, vel civis cum semper, tum post consulatum fuit? quo

Verum tamen hoc in loco malim cum se devoverat & equo admissio in mediam aciem Latino-
norum irruebat: nam prius se conceptis verbis devoverat, quam medios in hostes irruebat. Inter alios vide Livium VIII, 9. Id.

⁴ Nam ubi eam caperet] Paris. pr. tert. nisi ut eam. Pal. pr. ubi
ut eam. Forfan ubi autem cape-

ret. Alioquin eas potius scrip-
sisset Cicero. Idem.

⁵ Seque e continenti genere tertiam victimam] Scriptores fere duos tantum Decios memorant qui se pro patria devovere. Cum nostro tamen facit Zonaras. Vide nos ad Tusc. I, 37. Idem.

⁶ Contineo me ab exemplis. Graecis hoc modicum est: Leonidas,

quo quidem auctore nos ipsi ea gessimus, ut omnibus potius ¹ quam ipsis nobis consuluerimus. At quam pulchre dicere videbare, cum ex altera parte ponebas cumulatam aliquem plurimis & maxumis voluptatibus, nullo nec praesenti nec futuro dolore; ex altera autem, cruciatibus maxumis toto corpore, nulla nec adjuncta nec sperata voluptate; & quaerebas, quis aut hoc miserior aut superiore illo beatior foret? deinde concludebas, summum malum esse dolorem, summum bonum voluptatem? ² L. Thorius Balbus fuit Lanuvinus; quem meminisse tu non potes: is ita vivebat, ut nulla tam exquisita posset inveniri voluptas, qua non abundaret: erat & cupidus voluptatum, & cujusvis generis ejus intellegens & copiosus: ita non superstitiosus, ut illa plurima in sua patria sacrificia & fana contemneret: ita non timidus ad mortem, ut in acie sit ob rempublicam interfectus: cupiditates

das, Epaminondas, tres alii aut quattuor] Ita interpungendus hic locus ex libro MSto: male enim habent vulgati, contineo me ab exemplis Graecis &c. Urfin.

¹ *Quam ipsi nobis consuluerimus] Forte quam ipsi nobis consuluerimus. Lambin.*

² *L. Thorius Balbus fuit Lanuvinus] Exstat L. Thorii hujus Balbi denarius argenteus; in quo Junonis Sospitae simulacrum,*

quale Lanuvii colebatur, cum pelle caprina signatum est, adjecta inscriptione, L. THORIUS BALBUS I. S. M. R. hoc est, Juno Sospita, maxima Regina. Urfin.

³ *Hunc vos beatum: ratio quidem vestra sic cogit: at ego] Vulgo hunc vero beatum oratio quidem vestra sic cogitat: ego &c. Nullo plane sensu. Pal. pr. hunc vos beatum oratio quidem vestra sic cogitat: unde Gruter. Hunc*

VOS

ditates non Epicuri divisione finiebat, sed sua
 satietate : habebat tamen rationem valitudinis :
 utebatur iis exercitationibus, ut ad cenam &
 esuriens & sitiens veniret ; eo cibo, qui &
 suavissimus esset & idem facillimus ad con-
 coquendum ; vino, & ad voluptatem, & ne
 noceret : cetera illa adhibebat, quibus demptis
 negat se Epicurus intellegere quid sit bonum :
 aberat omnis dolor ; qui si adestet, nec mol-
 liter ferret ; & tamen medicis plus quam phi-
 losophis uteretur : color egregius, integra va-
 litudo, summa gratia, vita denique conferta
 voluptatum omnium varietate. ³ Hunc vos
 beatum ; ratio quidem vestra sic cogit. At
 ego, huic quem anteponam, non audeo di-
 cere : ⁴ dicet pro me ipsa virtus ; nec dubi-
 tabit isti vestro beato M. Regulum anteponere :
 quem quidem, cum sua voluntate, nulla vi
 coactus, ⁵ propter fidem quam dederat hosti,
 ex patria Karthaginem revertisset, ⁶ eum ipsum,
 cum

vos *beatum*, ratio *quidem vestra*
sic cogitat. Optime quidem ;
 si *divisa* voce legerat, *cogit : at*
ego &c. Sed quod illum fugit,
 recte monuit Cl. Th. Bentleius.
 Eliens. porro sec. utramque *Gru-*
teri correctionem firmat, ratam-
 que facit. Davies.

⁴ Dicet *pro me ipsa virtus*]
 Sic recte C. C. C. Med. alique
 MSSi simul ac editi ; non *dicis*,
 ut vulgo. Idem.

⁵ Propter *fidem*] Sic optime
 C.C.C. Ven. 1471. & Aldi ne-
 potis editio. Paulo post: *Quem*
 (casum) *propter fidem constan-*
tiamque suscepit. Praestan-
 tissimus enim hicce vir *ad sup-*
plicium redire maluit, quam fi-
dem hosti datam fallere. Verba
 sunt Ciceronis Offic. I, 13. Vulgo
praeter fidem ; incommode. Idem.
⁶ Eum *ipsum*] Sic bene Pal.
 pr. Vulgo *tum ipsum.* Idem.

cum vigiliis & fame cruciaretur, clamat virtus beatiorem fuisse, quam ¹ potantem in rosa Thorium. ² Bella magna gesserat; bis consul fuerat; triumpharat: ³ nec tamen sua superiora illa, tam magna, neque tam praeclara ducebat, quam illum ultimum casum, quem propter fidem constantiamque susceperat. Qui nobis miserabilis videtur audientibus, illi perpetenti ⁴ erat voluptarius: non enim hilaritate, nec lascivia, nec risu, aut joco, comite levitatis, sed saepe etiam ⁵ tristes firmitate & con-

¹ *Potantem in rosa Thorium*] Vide J. Fr. Gronovium ad Senecae de vit. beata c. XI. Dav.

² *Bella magna gesserat is: bis consul fuerat*] Antiquus liber gesserat bis. Ego bis minime Ciceronis esse puto: sed primo fortasse illud bis, quod proxime sequitur, per errorem a librario cum eisset iteratum, factum est postea bis, postremo is. Omnino quasi currere proclivius oratio videtur, si legamus *bella magna gesserat; bis consul fuerat*. P. MANUC. Ib. Hujus conjecturam firmat Pal. primus. Dav.

³ *Nec tamen sua superiora illo*] Hunc ordinem praestant Codices & editio Victoriana. Supervacaneum tamen puto tertium vocabulum, legoque *nec tamen superiora illa* &c. Idem.

⁴ *Erat voluptarius*] Vulgo voluptarius, quod Gruterus ex Pall. suis *Victorium Camerariumque* secutus, introduxerat. Nos vero

lectionem recepimus quam praestant C. C. C. & vetustiores editi, quamque loci mens omnino flagitat. Idem.

⁵ *Tristes firmitate & constantia sunt beati*] Lego *tristi firmitate & constantia sunt beati*; quod orationis, nisi fallor, concinnitas exigit. *Tristis firmitas* est seria; & facetiis jocisque nunc opponitur, nec semper esse perhibetur in vitio. Terentius Andr. Act. V. Sc. II, 16, *Tristis severitas inest in vultu atque in verbis fides*. Ubi Donatus: *Tristis ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem*. Cicero, Judex tristis & integer. Hoc extat Act. pr. in Verrem cap. X. idque laudat etiam Servius ad Aen. VI, 275. Seneca Hippolyto vs. 453.

Lactitia juvenem, frons decet tristis senem.

Vide sis & vs. 799, 917, 984. Noster pro Quintio cap. XVIII.

Natus

constantia sunt beati. Stuprata per vim Lucretia a regis filio, ⁶ testata cives, seipsa interemit. ⁷ Hic dolor populi Romani, duce & auctore Bruto, causa civitati libertatis fuit; ob ejusque mulieris memoriam primo anno & vir & pater ejus, consul est factus. Tenuis L. Virginius, unusque de multis, sexagesimo anno post libertatem receptam, virginem filiam sua manu occidit, potius quam ea ⁸ App. Claudii libidini, qui tum erat ⁹ summo in imperio, dederetur. Aut haec tibi, Torquate, 21 sunt

Natura tristi ac recondita fuit — id egit, ut amicos observantia, rem parsimonia retineret. Sic tristem & severum philosophum dixit Lucilius lib. XXVIII. & falsus est Nonius, cui tristis ibi pro docto ponitur; licet alios quosdam locos huc pertinentes recte ceperit in triste. Idem.

⁶ *Testata cives*] Maffei liber, *Testata crimen*. Probo ex historia: viro enim & patri, non civibus, Lucretia crimen exposuit. P. Manucius.

Ib. *Testata civeis*] Alii legunt *testata crimen*: & ita scriptum est in quibusdam libris manuscriptoris. Lambinus.

Ib. *Testata cives*] Maffei liber *testata crimen*, probante P. Manucio. Scaligeri vetus & Eliens. pr. *testata vim*. Reliqui Codices exhibent *testata cives* vel *civis*, nisi quod Pal. sextus *ejus vi*. Ciceronis manu dant plerique

MSSSti. Nam quamvis pater tantum maritusque cum P. Valerio & Junio Bruto praesentes aderant; Lucretia tamen intelligitur cives esse testata, quia voluit ut quatuor hi viri fidem darent haud impune adulterofore. Hoc enim pacto provocasse censetur ad populum; sin aliter se res haberet, tam paucis hominibus ultionem frustra demandasset. Vide *Livium* I, 58, 59. Davies.

⁷ *Hic dolor populi R. duce & auctore Bruto, causa civitati libertatis fuit*] Abundat vox *civitati*, quae nec in MSto reperitur. Ursin.

⁸ *App. Claudii*] Sic emendavi. Male antea P. *Claudii*: nam Livius libro III. Appium nominat, & Maffei liber confirmat. P. Manucius.

⁹ *Summo in imperio*] Pall. quatuor, C C C. Med. Eliens. pr. & Ven. 1471. *summo imperio*, quod

sunt vituperanda, aut patrocinitum voluptatis repudiandum. Quod autem patrocinitum, aut quae ista causa est voluptatis, quae nec testes ullos e claris viris nec laudatores poterit adhibere? Ut enim nos ex annalium monumentis ¹ testes excitamus eos, quorum omnis vita consumpta est in laboribus gloriosis, qui voluptatis nomen audire non possent: sic in vestris disputationibus historia muta est. Numquam audiui in Epicuri schola Lycurgum, Solonem,

quod Grutero melius videtur. Male, prout arbitror: nam qui summo imperio est, omnibus praeficitur, dignitateque maxima cohonestatur. Hic autem unus e Decemviris, adeoque fuit in imperio summo; sed id non solus obtinuit, ut summo non fuerit imperio. Historiam, quam tangit noster, referunt cum alii, tum Livius III, 48. Florus I, 24. & Quintilianus Decl. III. p. 36. Davies.

¹ Testes excitamus eos] Citamus habet liber MStus. Et paullo post legendum at cum tuis si differas pro at cum tuis cum differas. Urfin.

Ib. Testes excitamus] Urfini liber testes citamus, & hoc, sive sit ex conjectura seu MSto debeat, libens accipio. Supra cap. XIX. Cum, datis testibus, alii tamen citarentur. Phaedrus lib. I. Fab. XVII, 4. Lupus citatus testis non unum modo Deberi dixit, verum affirmavit de-

cem. Arnobius lib. IV. pag. 173. Si testem ipsum citetis Jovem. Lactantius Div. Inst. lib. I. cap. V, 2. Veniamus ad auctores, & eos ipsos ad veri probationem testes citemus, quibus contra nos uti solent. Sic etiam lib. VII. cap. XIII, 1. Davies.

² Nunc vero] Aptius ad sententiam nec vero; itaque scriptum video in antiquo libro. Nec vero, inquit, Atticus licet Epicuro deditus de suis historiarum libris promere poterit claros viros, qui summum bonum in voluptate posuerint. Epicuri autem in haeresi Atticum fuisse lib. V. de Fin. & lib. XIII. Epist. I. & ex Epistolis ad ipsum docemur. P. Manucius.

Ib. Nunc vero — suppeditabit nobis Atticus noster ex thesauris suis] Aptius est ad sententiam nec vero, quemadmodum putat P. Manucius. Ita sane dant Pall. quatuor, Paris. tres, Eliens. C. C. C. Balliol. & Ven. 1471.

Mibi

lonem, Miltiadem, Themistoclem, Epaminondam nominari; qui in ore sunt ceterorum omnium philosophorum. ² Nunc vero, quoniam haec nos etiam tractare coepimus, supeditabit nobis Atticus noster ex thesauris suis ³ quos & quantos viros! [habere testium sat est.] Nonne melius est de his aliquid, quam tantis voluminibus ⁴ de Themista loqui? Sint ista Graecorum; quamquam ab his philosophiam & omnes ingenuas disciplinas habemus:

Mihi tamen sollicitanda non videtur recepta lectio, quae sola loco convenit, quamque firmant Pall. pr. tert. & Med. Hoc scilicet *σιμωνιδης* est intelligendum. Ceterum vulgo legitur *de thesauris suis*: scripturam vero quam damus exhibent Eliens. sec. Med. & Parisini tres. Cicero de Orat. II, 53. *Jam illud perspicuum est, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iisdem suppeditari locis. Ad Atticum lib. VIII. Epist. I. Si rem frumentariam sibi ex provinciis suppeditari vellet. Ita passim. Vide Lucretium I, 995. & Quintilianum II, 2. Davies.*

³ Quos & quantos viros habere testium sat est] Quatuor ultimae voces non comparent in Pal. pr. Scalig. Morel. ac Eliens. & omnino delendae sunt, ut etiam Gruterus suspicatus est. Nonnulli legunt *quot & quantos viros habere testes sat est*, ut Latinitati consulatur. Sed Codi-

ces non favent & frigidum prorsus est illud additamentum. *Id.*

⁴ *De Themista loqui*] Semper hic locus mihi fuerat antea suspectus, non solum propterea quod quae hic dicuntur, juxta vulgatam lectionem, pugnabant cum superioribus, ut lector attentus facile & continuo perspexerit: verum etiam quia veteres codices habent, pro *Themistocle, Themistio*. Itaque non dubitabam, quin aliud nomen, quam Themistoclis, hic esset reponendum. Sed cum, quo tempore prima Ciceronis editio a me tractabatur, nondum Themistam illam, mulierem Epicuream, quam commemorat Cicero in oratione in Pisonem, antea, incognitam aperuissem; factum est, ut hic locus manserit incuratus, minimeque purgatus. Nuper autem cum in eo essem, ut hanc secundam editionem molirer ac pararem, commodum Claudius Puteanus me

mus: sed tamen est aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. Pugnant Stoici cum Peripateticis. Alteri negant quicquam esse bonum, nisi quod honestum sit: alteri, plurimum se, & longe longeque plurimum tribuere honestati, sed tamen & in corpore & extra esse quaedam bona. Et certamen honestum & disputatio splendida: omnis est enim de virtutis dignitate contentio. ¹ At cum tuis cum differas, multa sunt audienda etiam de obscenis voluptatibus, de quibus ab Epicuro saepissime dicitur. Non potes ergo ista tueri, Torquate, mihi crede, si te ipse, ² si tuas cogitationes & studia perspexeris: pudebit te, inquam, illius tabulae, quam Cleanthes, sane commode, ³ verbis pingere solebat. Jubebat eos,

me admonuit, se, cum Romae esset, a Mureto accepisse, ita a quodam, cujus nomen tacetur, esse emendatum ex v. c. *Themista*; quo modo certo scio, me, cum ad hunc locum pervenissem, fuisse mea sponte repositurum: facile cum vidissem, hic significari mulierem illam, de qua tam multa collegissem in commentationibus in *Aemilium Probum*, & in his ipsis notis Ciceronianis, ad locum illum, qui est in orat. in Pisonem [c. 26.] *Nec vero contempsisti, licet sis Themista sapientior.* Quem locum alii corruptum esse exilimarunt, in his *Turnebus*: alii inepte, & ridicule explicarunt. *Lambinus.*

Ib. De Themista loqui] Sic optime restituit *Lambinus*; ac ejus emendationem stabiliunt MSS. Scalig. & Pal. pr. isque quem memorat *Gifanius* Tom. II. Syll. Burm. p. 308. At *Elieus*. C. C. C. & *Balliol.* de *Themistocle loqui*; nec aliter editi veteres: *Pall.* autem quinque, cum *Parisinis* tribus, de *Themistia*, quod vero proximum. De *Themista* vide *Menagium* in *Hist. Mulierum Philos.* §. LXIX. *Darvies.*

¹ *At cum tuis cum differas*] Hacc est omnium Codicum lectio, nisi quod Pal. pr. ab emendatoris manu det tu differas, quod *Grutero* placet. *Ursinus* autem reponit *at cum tuis si differas.*

eos, qui audiebant, secum ipsos ⁴ cogitare pictam in tabula voluptatem, pulcherrimo vestitu & ornatu regali, in folio sedentem; praesto esse virtutes, ut ancillulas, quae nihil aliud agerent, nullum suum officium ducerent, nisi ut voluptati ministrarent, ⁵ & eam tantum ad aurem admonerent, (si modo id pictura intellegi posset) ut caveret, ⁶ nequid faceret imprudens quod offenderet animos hominum, aut quicquam e quo oriretur aliquis dolor: nos quidem virtutes, sic natae sumus, ut tibi serviremus; aliud negotii nihil habemus. At negat Epicurus (hoc enim vestrum lumen ²² est) quemquam, qui honeste non vivat, jucunde posse vivere. ⁷ Quasi ego id curem, quid ille aiat aut neget: illud quaero, quid ei

differas. Non equidem video cur quicquam novaretur. Davies.

² Si tuas cogitationes & studia] Vulgo & tuas cogitationes. Multo concinnior est ea lectio, quam nos Eliensi pr. debemus. *Idem.*

³ Verbis pingere solebat] Vulgo depingere; quod nolunt Eliens. Med. & Balliol. *Idem.*

⁴ Cogitare pictam in tabula voluptatem] Augustinus C. D. lib. V. cap. 20. Solent philosophi, qui finem boni humani in ipsa virtute constituunt, ad ingerendum pudorem quibusdam philosophis, qui virtutes quidem probant sed eas voluptatis corporalis fine metiuntur, & illam per seipsam

putant appetendam, istas propter ipsam, tabulam quamdam verbis pingere, ubi voluptas in sella regali quasi delicata quaedam regina confidat, eique virtutes famulae subjiciantur, observantes ejus nutum, ut faciant quod illa imperaverit &c. Ad hanc tabulam tectius adludit Seneca de vit. beat. capp. XI, & XIV. *Id.*

⁵ Et eam tantum ad aurem admonerent] Corrigendum, auctore libro manuscripto, & ea tamen ad aurem &c. *Ursin.*

⁶ Ne quid faceret imprudens] Vulgo perficeret. Lectionem nostram dant optimus ille Pal. pr. Eliens. sec. & C. C. C. *Davies.*

⁷ Quasi ego ——— neget] *K* Laudat

ei, ¹ qui in voluptate summum bonum ponat, consentaneum sit dicere. Quid adfers, ² cur Thorius, cur C. Hirrius Postumius, cur ³ omnium horum magister, Orata, non jucundissime vixerit? Ipse negat, ut ante dixi, luxuriosorum vitam reprehendendam, nisi plane fatui sint, id est, ⁴ nisi aut cupiant aut metuant: quarum ambarum rerum cum medicinam pollicetur, luxuriae licentiam pollicetur; ⁵ his enim rebus detractis, negat se reperire in afortorum vita quod reprehendat. Non igitur

Laudat Nonius in aiat. Davies.

¹ Qui in voluptate summum bonum ponat] Sic Pal. pr. approbante Grutero; quod ob Codicis illius praestantiam recepi. Vulgo putat, & hoc omnes nostri retinent, unde facili conjectura legi potuit, qui voluptatem summum bonum putat. Sed, ut dixi, lancem deprimit optimi MSti pondus. Vide cap. XXVII. Idem.

² Cur Thorius, Postumius, Curtius, cur omnium magister Orata] Huic loco stellula in Aldinis apposita est. Putavi autem aliquando commodè corrigi posse, si pro Curchius legeretur Orchias; quod est familiae Romanae nomen satis notum. Sed incidi postea in manuscriptum librum qui haberet cur Chirus, unde conjecturam feci cur C. Hirrus emendari debere. C. enim Hirrus muraenarum vivarium primus excogitavit, ut scribit Var-

ro lib. III. R. R. [c. 17.] & Plinius lib. IX. cap. 55. Ursin.

Ib. Cur Chius] Apposui notam, quam ad mendas indicandas consuetudo jam recepit. Antiquus liber nihil mutat; historia nihil, equidem quod meminerim, suppeditat. Quattuor puto colligi Epicureos, L. Thorium Balbum Lanuvinum, de quo proxime mentio facta est; Postumium, quem ignoramus; Curium tertio loco si ponamus, (nec tamen Curius a cur Chius longe distat) eum esse dicemus de quo legimus in Pediano versiculum istum Calvi,

Et talis Curius pereruditus.

C. vero Sergius Orata nominatur a Cicerone lib. III. Offic. [cap. 16.] & Valerio lib. IX. cap. 1. P. Manucius.

Ib. Cur Thorius, cur C. Hirrius Postumius] Vulgo cur Thorius Postumius, cur Chius. At cum Pal. pr. habeat cur Thorius,

cur

igitur potestis voluptate omnia dirigentes, aut tueri aut retinere virtutem : nam nec vir bonus ac justus haberi debet, qui, ne malum habeat, abstinet se ab injuria. Nosti credo illud,

⁶ *Nemo pius est, qui pietatem —*

Cave quicquam putes esse verius : nec enim, dum metuit, justus est ; & certe, si metuere destiterit, non erit : ⁷ non metuet autem, siue celare poterit, siue opibus magnis, quicquid fecerit, obtinere ; certeque malet existumari bonus

cur Chius Postumius ; Eliens. autem sec. cur Chireus Postumius ; qua de causâ vitiosam plane scripturam locum suum paterer obtinere, nec optimam Jof. Scalligeri διόρθωσιν recipere, equidem fui nescius. Davies.

³ *Omnium horum magister*] Secundam vocem male praetmittunt C.C.C. Med. & Balliol. Legerim vero hominum horum magister &c. Idem.

⁴ *Nisi aut cupiant aut metuant*] M. Meibomius ad Laërtii X, 142. reponit, nisi & cupiant & metuant. Non accedo, renitentibus MSSis : licet enim qui cupit & metuit, utique sit infelix ; non tamen, opinor, pro Epicuri mente beatus est, qui vel hac vel illa sit affectus perturbatione. Vide supra cap. VII. Idem.

⁵ *His enim rebus detractis*] Vox rebus non est in MSto, neque videtur necessaria. Urfin.

⁶ *Nemo pius est, qui pietatem caret*] Qui pie metu aget legebat amicus meus, homo doctissimus. Idem.

Ib. Nemo pius est qui pietatem — Cave quicquam &c.] Expressi fidenter quod erat in Pal. pr. quod meminissem Tullium saepe dimidiatos laudare versus, quasi proverbiales. Et alioquin illud caret, quod addebant editiones aliae, nihil in se continet, quo sensui melius sit. Fulvii Ursini amicus conjiciebat, qui pie metu aget : Gulielmus vero, qui pietatem metu capit : Scaliger, Nemo pius est, qui pietatem caret. GRUTERUS.

⁷ *Non metuet autem, siue celare poterit, siue, &c.*] Sequor sententiam, & emendo : Non metuet autem, siue celare poterit, siue opibus magnis, quicquid fecerit, obtinere ; certeque malet existimari bonus vir, ut non sit, quam esse, ut non putetur. Hanc

bonus vir, ut non sit, quam esse, ut non putetur. Ita, ¹ quod certissimum est, pro vera certaue justitia simulationem nobis justitiae traditis; praecipitisque quodammodo, ut nostram stabilem conscientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem aucupemur. Quae dici eadem de ceteris virtutibus possunt: quarum omnium fundamenta vos in voluptate, tamquam in aqua, ponitis. Quid enim? fortemne possumus dicere eundem illum Torquatum? delector enim, (quamquam te non possim, ut ais, corrumpere) delector, inquam, & familia vestra & nomine: ² & hercule mihi vir optimus nostrique amantissimus, A. Torquatus, versatur ante oculos; cujus quantum studium & quam insigne fuerit erga me temporibus illis,

correctionem ego in antiquo libro non vidi, sed *Joannes Scala*, homo gravis & certus, se vidisse testatur. Est autem hic *obtinerere* pro tueri & defendere, ut in oratione pro Quintio. Non ad mendacium obtinendum, sed ad verum probandum auctoritas adjuvat. Omnino & Maffei vetustum exemplar habet, *sive opibus magnis*, non, *sive opibus majus*. P. Manucius.

Ib. *Sive celare poterit, sive opibus magnis, quidquid fecerit, obtinere*: certeque *malet existimari*] Sic hunc locum ex antiquo codice emendavit *Jo. Scala*, ut refert *Manutius*: quam scripturam testificor me quoque in

nostris antiquis codic. reperisse. In verbo *obtinerere* repetendum ἀπὸ τοῦ οὐδ' poterit. Vulgata lectio porro, *sive celare poterit, sive opibus majus quidquam fecerit*: certeque *malet obtinere existimari* &c. plane mendosa est, oletque manum emendatoris audacis & imperiti, hoc est, corruptoris. *Lambinus*.

¹ Quod certissimum est] Lego quod nocentissimum est, quo modo sententiae vis additur: nam certissimum jacet torpetque. Certe, si omnium quae in hominum doctorum disputatione versantur, nihil est praestabilius, quam plane intelligi nos ad justitiam esse natos, neque opinione sed

illis, quae nota sunt omnibus, scire necesse est utrumque vestrum: quae mihi ipsi, qui volo & esse & haberi gratus, grata non essent, nisi eum perspicerem mea causa mihi amicum fuisse, non sua: nisi hoc dicis sua, quod interest omnium recte facere: si id dicis, vicimus: id enim volumus, id contendimus, ut officii fructus, sit ipsum officium. Hoc ille Tuus non volt, omnibusque ex rebus voluptatem, quasi mercedem, exigit. Sed ad Illum redeo. Si voluptatis causa cum Gallo apud Anienem depugnavit provocatus, & ex ejus spoliis ³ sibi & torquem & cognomen induit, ⁴ ullam aliam ob causam, nisi quod ei talia facta digna viro videbantur; fortem non puto. Jam si pudor, si modestia, si pudicitia, si, uno verbo, tempe-

sed natura esse constitutum jus, ut ait noster lib. I. Legg. cap. 10. qui pro vera iustitia simulationem iustitiae tradunt, nocentissimam ierunt opinionem. Davies.

² *Et hercule modo vir optimus &c.] Quidam legi volunt, Et hercule mihi vir optimus &c. quibus assentior. Lambinus.*

³ *Sibi & torquem & cognomen induit] Boëtius Conf. Phil. lib. II. Prof. 7. Qui non ad verae virtutis usum, sed ad superbam gloriam, falsum sibi philosophi nomen induerat. Sic etiam Florus lib. IV. cap. IV, 4. Octavius Caesar, aetate & injuria favorabilis, & nominis maiestate quod sibi induerat, revocatis ad*

arma veteranis, privatus (quis crederet?) Consulem aggreditur. Idem lib. I. cap. XI, 9. Coriolos quoque (pro pudor) victos adeo gloriae fuisse, ut captum oppidum C. Marcius Coriolanus quasi Numantiam aut Africam nomini induerit. Plures MSSi nomen induerit. Lego ut, capto oppido, C. Marcius Coriolani, quasi Numantini aut Africani, nomen induerit. Davies.

⁴ *Nullam aliam ob causam] Admonitus ab ipsa sententia ullam reposui. P. Manucius.*

1b. Ullam aliam ob causam] Vulgo nullam, quod Gruterus pessime tuetur. Ullam certe, prout edidimus P. Manucium

temperantia, poenae aut infamiae metu coercerentur, non sanctitate sua se tuebuntur; ¹ quod adulterium, quod stuprum, quae libido non se proripiet ac projiciet, ² aut occultatione proposita, aut impunitate & licentia? Quid? Illud, Torquate, quale tandem videtur, te isto nomine, ingenio, gloria, quae facis, quae cogitas, quae contendis, quo referas, cujus rei causa perficere, quae conaris, velis, ³ quid optimum denique in vita iudices, non audere in conventu dicere? quid enim mereri velis jam, ⁴ cum tu magistratum inieris, & in concionem adscenderis, (est enim tibi edicendum, quae sis observaturus in jure dicendo: & fortasse etiam, si tibi erit visum, aliquid de majoribus tuis & de te ipso dices, more majorum) quid merearis igitur, ut te dicas in eo magistratu omnia voluptatis causa facturum esse, teque nihil fecisse in vita, nisi voluptatis

Lambinumque duces secuti, postulant ratio loquendique consuetudo. Dawies.

¹ Quod adulterium, quod stuprum, quae libido non se proripiet] Opinor legendum, quo adulterium, quo stuprum, quo libido non se proripiet. *Virgilius* Eclog. III, 19.

Et cum clamarem, Quo nunc se proripit ille?

Ubi *Servius*: Proripit, ingerit, immittit. Et *Aen.* V, 741.

Seneca, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.

Plautus Capt. Act. III. Sc. IV,

1. Quo illum nunc hominem proripuisse foras se dicam ex aedibus? Hinc emendandus videtur *Agellius* N. A. XV, 22. Ea cer-va — festinatione & tumultu consternata in fugam se prorupit. Lego proripuit. Vide sis *Caesarem* B. C. II, 12. *Idem.*

2 Aut occultatione proposita, aut impunitate & licentia] Vulgo aut licentia. Sed illud a *Tullii* manu fuisse docet ipse *Tullius*. Sic in *Bruto* cap. XCI. *Superfluentes juvenili quadam dicendi*

tis caussa. An me, inquis, tam amentem putas, ut apud inperitos isto modo loquar? At tu eadem ista dic in iudicio, aut, si coronam times, dic in senatu. Numquam facies.
⁵ Cur? nisi turpis est oratio. Mene ergo & Triarium dignos existumas, apud quos turpiter loquare? Verum esto: verbum ipsum voluptatis non habet dignitatem; ⁶ nec nos fortasse intellegimus: hoc enim identidem dicitis, non intellegere nos, voluptatem quam dicatis. ⁷ Rem vides difficilem & obscuram. Individua cum dicitis & intermundia, quae nec sunt ulla nec possunt esse, intellegimus; voluptas, quae passeribus omnibus nota est, a nobis intellegi non potest? Quid si efficio ut fateare me non modo, quid sit voluptas, scire, (est enim jucundus motus in sensu) sed etiam quid eam tu velis esse? tum enim eam ipsam vis, quam modo ego dixi; & nomen inponis,

dicendi impunitate & licentia reprimeret. Et pro Milone c. XXXI. Vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem & licentiam semperpiternam. Agellius N. A. XI, 18. De impunitate peculatus atque licentia conqueritur. Quin & Lambinus edidit impunitate ac licentia, quod eodem redit. Id.

³ Quid optimum denique] Vulgo quod. Sed Lambinus recte quid edidit; ac ita diserte Paris. tert. Idem.

⁴ Cum tu magistratum inieris]

Vulgo deest vocula secunda quam nos ex Eliens. Med. & editione Victoriana recepimus. Idem.

⁵ Cur? nisi turpis est oratio] Vulgo cur, nisi quod turpis est oratio? Nos fide trium Parisiorum quod expunximus. Idem.

⁶ Nec nos fortasse intelligimus] Lego nec vos fortasse intelligimus, ut habet editio Victoriana. Idem.

⁷ Rem vides] Pro vides si videlicet legatur, concinnius erit: neque tamen magna mutatio

nis, in motu ut sit, & faciat aliquam varietatem; tum aliam quandam summam voluptatem, cui addi nihil possit: eam tum adesse, cum dolor omnis absit, eamque stabilem adpellas. Sit sane ista voluptas. Dic in quovis conventu, te omnia facere, ne doleas; si ne hoc quidem fatis ample, fatis honeste dici putas, dic te omnia & in isto magistratu & in omni vita utilitatis tuae causa facturum, nihil nisi quod expediat, nihil denique nisi tua causa; quem clamorem concionis, aut quam spem consulatus ejus, qui tibi paratissimus est, futuram putes? ¹ Eamne rationem igitur sequere, qua tecum ipse & cum tuis utare, profiteri autem & in medium proferre non audeas? At vero illa, quae Peripatetici, quae Stoici dicunt, semper tibi in ore sunt, in judiciis, in senatu; ² officium

hæc: nam in antiquis libris pro *videlicet* scriptum quandoque animadverti *videl.* quandoque etiam *vid.* P. Manucius.

Ib. *Rem vides difficilem*] Forte *rem* video *difficilem*. Davies.

¹ *Eamne rationem* igitur sequere] Hæc est Pal. primi scriptura, quam commendat libri præstantia. Vulgo *eamne rationem* sequere. Sed Eliens. sec. *eamne* igitur *rationem* sequere: quod a nostro legendi modo non multum distat. *Idem*.

² *Officium, aequitatem, dignitatem, fidem*] Lambino placet *officium, aequitas, dignitas, fides*;

nec aliter pro communi syntaxeas ratione scribere potuit Cicero. Forsan tamen interpunctione juvandus est locus, distinguendumque, *At vero illa, quae Peripatetici, quae Stoici dicunt, semper tibi in ore sunt in judiciis, in senatu. Officium, aequitatem, dignitatem, fidem* ——— *mori pro patria, hæc cum loqueris, nos &c. Idem.*

³ *Omnia pericula pro rep*] Legendum puto, *omnia pericula adire pro rep.* Lambinus.

⁴ *Nos varones stupemus*] *Ritius* legendum putabat nos *barones*, cum se in veteribus libris nos *barones*

² officium, aequitatem, dignitatem, fidem, recta, honesta, digna imperio, digna populo Romano, ³ omnia pericula pro republica, mori pro patria. Haec cum loqueris, ⁴ nos barones stupeamus; tu videlicet tecum ipse rides: nam inter ista tam magnifica verba tamque praeclara non habet ullum voluptas locum, non modo illa, ⁵ quam in motu esse dicitis, quam omnes urbani, rustici, omnes, inquam, qui Latine loquuntur, voluptatem vocant; sed ne haec quidem stabilis, quam, praeter vos, nemo adpellat voluptatem. ⁶ Vide igitur, ne non debeas verbis ²⁴ nostris uti, sententiis tuis. Quod si voltum tibi, si incessum fingeres, quo gravior viderere, non esses tui similis; ⁷ verba tu fingas, & ea dicas quae non sentias, aut etiam, ut vestitum, sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem,

barones scriptum reperisse testaretur. Ad extremum tamen *varones* probabat. Ego *Turnebi* sententiam secutus, *varones* edendum curavi. *Varones* autem, id est, tardi, pingues, hebetes. Licet tamen legere etiam *varones*. Lambinus.

Ib. Nos varrones *stupemus*] *Barones* Ven. de quo vocabulo in annotationibus suis ad Epistolas Ciceronis P. *Vistorius* copiose disseruit. *Camerarius*.

Ib. Nos barones *stupemus*] Sic recte MSSi. *Baro* stupidum stultumque denotat. Vide *Petr. Vistorium* ad lib. IX. Fam. Epist.

26. J. G. Graevium in lib. V. ad Attic. Epist. XI. & nos ad Hirtii B. Alex. cap. 53. Dav.

⁵ *Quam in motu esse dicitis*] Haec voces non agnoscit Eliens. pr. easque glossema puto. Vide supra cap. VII. Idem.

⁶ *Vide igitur, ne non debeas*] Vulgo deest igitur; quod nos ex Pal. pr. & Eliens. sec. adjecimus. Idem.

⁷ *Verba tu fingas — rectumne sit*] Locus ab interpunctione, nisi fallor, laborat, & librario-rum vitio minus recte legitur. Rescribo, *verba ut fingas & ea dicas quae non sentias; aut etiam*

rensem, ut in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur? Vide, quaeso, rectumne sit. Mihi quidem hae verae videntur opiniones, quae honestae, quae laudabiles, quae gloriosae, quae in senatu, quae apud populum, quae¹ in omni coetu concilioque profitendae sint; ne id non pudeat sentire, quod pudeat dicere. Amicitiae vero locus ubi esse potest, aut quis amicus esse cuiquam, quem non ipsum amet propter ipsum? ² quid autem est amare, e quo³ nomen amicitiae ductum est, nisi velle bonis aliquem adfieri quam maxumis, etiam si ad se ex iis nihil redeat? ⁴ Et prodest, inquit, mihi

am ut vestitum, (Lambinus ut vestem) sic sententiam habeas aliam domesticam, aliam forensem, ut in fronte (forsan & in fronte) ostentatio sit, intus veritas occultetur; vide quaeso rectumne sit. In editione quidem Victoriana distinctionem recte positam video. Sed Lambinus, Brutus & Aldus nepos, ut recentiores. Davies.

¹ *In omni coetu concilioque profitendae sint] Vulgo proferendae; quod nec ipsum male se habet. Cum vero Tullii verba dare studeamus; exprimendus videbatur emendatissimus & vetustissimus ille Pal. primus; nec aliter habent MS. Scalig. & Eliens. pr. Idem.*

² *Quid autem est amare] Lego quid enim est &c. Idem.*

³ *Nomen amicitiae ductum est]*

Vulgo nomen ductum amicitiae est. Ordinem quem damus, retinent Eliens. uterque, Paris. tres, Med. Balliol. & editio Victoriana. Idem.

⁴ *Et quidem prodest] Antiqui libri alii habent, Quid prodest; alii, Et quid prodest. Emendo, Ecquid prodest: ut periodus interrogationis nota terminetur. P. Manucius.*

Ib. Et prodest, inquit, mihi] Vulgo & quidem prodest, inquit, mihi. Sed meliores Pall. & Balliol. ut edidimus. De penultima vocis usu plurima notaverunt viri doctissimi. Vide J. Fr. Gronovium ad Livii XXXIV, 3. ac ad Senecae de Ira II, 12. Rich. Bentleyum ad Horatii lib. I. Eclog. IV, 79. & interpretes ad Phaedri lib. III. Prol. vf. 4. Victorius edidit. Quid? prodest &c.

mihi eo esse animo. Immo videri fortasse;
⁵ esse enim, nisi eris, non potes. Qui autem
 esse poteris, nisi te amor ipse ceperit? quod
 non ⁶ subducta utilitatis ratione effici solet,
 sed ⁷ ipsum ex se oritur & sua sponte nasci-
 tur. At enim sequor utilitatem. Manebit
 ergo amicitia tam diu, quam diu sequetur uti-
 litas; &, si utilitas amicitiam constituet, tollet
 eadem. Sed quid ages tandem, si utilitas ab
 amicitia (ut fit saepe) defecerit? relinquesne?
 Quae ista amicitia est? retinebis? Qui conve-
 nit? ⁸ quid enim de amicitia statueris ⁹ [utili-
 tatis causa expetenda] vides. Ne in odium
 veniam,

&c. Sane *quid* exhibent Eliens. uterque. Sic etiam Med. ac C.C.C. in quibus porro legitur *inquit*. Unde rescribi queat, *Quin prodest, inquit, mihi*. Sed parum refert utram sequamur rationem. *Darvies*.

⁵ *Esse enim, nisi eris, non potes*] Nisi sis habet MStus liber. *Ursin*.

⁶ *Subducta utilitatis ratione*] Vulgo *sub dubia*, nec discrepant MSSSti. *Lambinum* tamen sequor. Is enim prior *subducta* dederat; & recte quidem, ut res ipsa docet. Ne vero posthac in dubium vocetur haec emendatio, sic diserte laudat *Nonius* in *subducere*; qui plura locutionis hujusce suppeditabit exempla. *Darvies*.

⁷ *Ipsum ex se oritur*] Vulgo *a se*, contra quam volunt C. C. Med. Balliol. alique MSSSti

simul ac editio Victoriana. *Id.*

⁸ *Quid enim de amicitia statueris, vides*] Haec verba, *utilitatis causa expetenda*, quae deinceps post *statueris* leguntur in libris vulgatis & nonnullis manuscriptis, deleri jussi, ut aliena & ex annotatione nata. *Lam.*

⁹ *Utilitatis causa expetenda*] Tolle hoc: intelliges esse concinnius. Nec sane requiritur a sententia; & glossema puto fuisse. *P. Manucius*.

Ib. *Utilitatis causa expetenda*] Ineptum glossema, quod olim *P. Manucius* & *D. Lambinus* recte monuerunt. Istaec tamen verba *Grutero* tollere videntur, invitis MSSStis & auctoris mente; quod Epicureorum hoc erat nihil facere nisi utilitatis suae causa. Sed Epicureorum sententiam paullo ante de-

veniam, si amicum destitero tueri. Primum
¹ cur ista res digna odio est, nisi quod est tur-
 pis? Quod si, ne quo incommodo adficiare,
 non relinques amicum; ² tamen, ne sine fru-
 ctu adligatus sis, ut moriatur optabis. Quod
 si non modo utilitatem tibi nullam adferet,
 sed iacturae rei familiaris erunt faciundae, la-
 bores suscipiendi, adeundum vitae periculum;
 ne tum quidem te respicies, & cogitabis sibi
 quemque natum esse & suis voluptatibus? va-
 dem te ad mortem tyranno dabis pro amico,
³ ut Pythagoreus ille fecit Siculo tyranno?
 aut Pylades cum sis, dices te esse Orestem, ut
 mori pro amico? aut, si esses Orestes, Pyla-
 dem refelleres, te indicares? & si id non pro-
 bares, ⁴ quo minus ambo una necaremini,
 25 non precarere? Faceres tu quidem, Torquate,
 haec omnia: nihil enim arbitror magna laude
 dignum,

declararat noster, ut hic eam re-
 petere putidum fuerit; & hoc
 totum praetermittit Eliens. pr.
 Davies.

¹ Num quid est, nisi quod
 turpe est?] Sic legendum est,
 libris omnibus invitis, sententia
 ipsa flagitante, quae talis est:
 num quid est odio dignum, in-
 quit, nisi quod turpe est? LAM-
 BIN. Ibid. Nimirum veteres e-
 citi dabant cur ista res digna o-
 dio est? Numquid est turpe nisi
 quod est? Si, ne quo &c. Sed
 optime Gruterus ex Pal. primo
 locum restituit. Eliens. etiam

sec. habet cur ista res dig-
 na odio est, nisi quod est tur-
 pis? Quod si tuo incommo-
 do &c. pro si ne quo. Vitiose.
 Davies.

² Tamen, ne sine fructu alli-
 gatus sis, ut moriatur optabis]
 A comitate Ciceronis abhorret
 haec oratio; nec tam rusticus
 erat noster & inhumanus, ut a-
 micum talibus infestaretur con-
 viciis. Vide cap. XXV. Lego
 tamen ne sine fructu alligatus sis,
 ut moriatur non optabis? Haec
 ἐκ τῆς παλαιᾶς sunt efferenda.
 Idem.

dignum, quod te praetermissurum credam aut mortis aut doloris metu. Non quaeritur autem, quid naturae tuae consentaneum sit, sed quid disciplinae. Ratio ista quam defendis; praecepta quae didicisti, quae probas, funditus evertunt amicitiam; quamvis eam Epicurus, ut facit, in caelum efferat laudibus. At coluit ipse amicitias. ⁵ Quasi quis illum neget & bonum virum & comem & humanum fuisse! De ingenio ejus, in his disputationibus, non de moribus quaeritur. Sit ista in Graecorum levitate perversitas, qui maledictis insectantur eos, a quibus de veritate dissentiunt. Sed quamvis comis in amicitiiis tuendis fuerit, tamen, si haec vera sunt, (nihil enim adfirmo) non satis acutus fuit. At multis se probavit. Et quidem jure fortasse: sed tamen non gravissimum est testimonium multitudinis:

¹ in

³ Ut Pythagoreus ille fecit Siculo tyranno] Dictio postrema Grutero videtur adnotamentum scholiastis. Ego legerim, ut Pythagoreus ille fecit? deletis illis Siculo tyranno. Lactantius Div. Inst. lib. V. cap. XVII, 22. Quid ergo illi familiares Pythagorei laudantur a vobis? quorum alter se tyranno vadem mortis pro altero dedit, alter ad praestitutum tempus &c. De Damone loquuntur & Phintia, de quibus fuisse nos ad Tusc. V, 22. Id.

⁴ Quo minus ambo una necaremini non precarere] Sen-

tentia postulat aut, si id non probares, quo vos ambo una necaremini, comprecarere? hoc enim modo se gessisse perhibebatur Orestes. Vide sis infra lib. V. cap. 22. Totam vero *ἐξῆναι*, & si id — non precarere. more suo Guyetus suppositiciam censet Idem.

⁵ Quasi quis illum neget] Paris. tert. qui quasi illum negat. Et sic ultimam vocem dat Balliol. Med. Quis quasi illum negat. Forte quis, quaesio, illum negat & bonum virum & comem & humanum fuisse? Idem.

¹ In

¹ in omni enim arte, vel studio, vel quavis scientia, vel in ipsa virtute, optimum quidque rarissimum est. Ac mihi quidem, quod & ipse bonus vir fuit, & multi Epicurei fuerunt & hodie sunt & in amicitiiis fideles & in omni vita constantes & graves, nec voluptate, sed officio consilia moderantes, hoc videtur major vis honestatis, & minor voluptatis: ita enim vivunt quidam, ut eorum vita refellatur oratio: atque ut ceteri existumantur dicere melius, quam facere; sic hi mihi videntur facere melius, 26 quam dicere. Sed haec nihil sane ad rem. Illa videamus, quae a te de amicitia dicta sunt: e quibus unum mihi videbar ab ipso Epicuro dictum cognoscere, ² amicitiam a voluptate non posse divelli, ob eamque rem, colendam esse, quod

¹ In omni enim arte, vel studio, vel quavis scientia, vel in ipsa virtute, optimum quidque rarissimum est] Librariorum flagitia, nisi fallor, hic video: cum enim prius dixerat in omni arte vel studio; quid est cur in sequentibus verbis quavis inferciatur? Deinde vel in ipsa virtute mihi non placet, quod languidum videatur. Lego in omni enim arte vel studio vel scientia, ut in ipsa virtute, optimum quidque rarissimum. Illud est, quod annectitur, recte praetermittunt Eliens. uterque nec non editio Victoriana. Davies.

² Amicitiam a voluptate non posse divelli, ob eamque rem co-

lendam esse, quod sine ea tuto & sine metu vivi non posset, nec jucunde quidem posset] Quanto rectius hoc modo, quod si sine ea tuto & sine metu vivi non posset, nec jucunde quidem posset. Procedit enim argumentum: Ubi tuto non vivitur, jucunde vivi non potest: Sed sine amicitia tuto non vivitur: Ergo sine amicitia jucunde vivi non potest. P. Manucius.

Ib. Quod sine ea tuto & sine metu vivi non posset, nec jucunde quidem posset] P. Manucius legit, quod, si sine ea tuto & sine metu vivi non posset, nec (potius ne) jucunde quidem posset. Hanc tamen conjecturam, licet

quod fine ea tuto & fine metu vivi non posset, [nec jucunde quidem posset.] Satis est ad hoc responsum. Adtulisti aliud humanius horum recentiorum, numquam dictum ab ipso illo, quod sciam: ³ primo utilitatis causa amicum expeti; cum autem usus accessisset, tum ipsum amari propter se, etiam ⁴ omissa spe voluptatis. Hoc etsi multis modis reprehendi potest, tamen ⁵ accipio quod dant: mihi enim satis est, ipsis non satis: nam aliquando posse recte fieri dicunt, nulla exspectata nec quaesita voluptate. Posuisti etiam, dicere alios, foedus quoddam inter se facere sapientes, ut quemadmodum sint in se ipsos animati, eodem modo sint erga amicos: id & fieri posse & saepe esse factum, & ad voluptates

licet ut se verba nunc habent, admodum probabilis sit, esse vanam docuit Paris. sec. qui voces illas, *nec jucunde quidem posset*, omnino nescit. Iis itaque delectis, lege, *amicitiam a voluptate non posse divelli, ob eamque rem colendam esse, quod sine ea tuto & sine metu vivi non posset. Satis est* &c. Nihil, vides, sententiae deest, & illa quae cinximus uncinis importunum sunt glossa. Vide lib. I. cap. 20. Davies.

³ *Primo utilitatis causa &c.*] Aut legendum est hic *voluptatis*, aut paullo post, *spe utilitatis*. Lambinus.

⁴ *Omissa spe voluptatis*] Eli-

ens. pr. *utilitatis*, ut voluit Lambinus. At paullo post omnes Codices habent *nulla exspectata nec quaesita voluptate*, non *utilitate*, quod vir ille doctissimus reponebat. Revera *voluptas & utilitas* Epicuro voces sunt ἡσυχίαμοι, & iis promiscue Tullius utitur cum de Gargettii philosophi dogmatibus agit. Vide modo supra I, 20. & infra cap. 35. Nihil itaque contra plerorumque Codicum fidem mutaverim. Davies.

⁵ *Accipio quod dant*] Sic optime Pal. ille primus. Vulgo *dat*. Incommode. Si tamen ex Med. legas *accipio quod datur*, haud equidem reniterer. Idem.

¹ *Faciant*

tates percipiendas maxume pertinere. Hoc foedus facere si potuerunt, ¹ faciant & illud, ut aequitatem, modestiam, virtutes omnes per se ipsas gratis diligant. At vero si fructibus & emolumentis & utilitatibus amicitias colemus; si nulla caritas erit, quae faciat amicitiam ipsam sua sponte, vi sua, ex se & propter se expetendam; ² dubium est, quin fundos, & insulas amicis anteponamus? Licet hic rursus ea commemorare, quae optimis verbis ab Epicuro de laudibus amicitiae dicta sunt; non quaero, quid dicat, sed quid convenienter possit

¹ *Faciant & illud*] Sic Paris. tert. Vulgo *faciant etiam illud*. C. C. C. dat *faciant & etiam illud*, utraque lectione conjuncta. *Davies.*

² *Dubium est*] *Elieus.* unus & *Med.* *dubium non est*; ac tum demum tollenda est interrogationis nota. Sed perinde est utro modo legas. *Idem.*

³ *Quam sint tua Puteol's granaria?*] *Muretus* lib. VII. cap. XX. Var. Lect. ex codicis veteris auctoritate corrigit *granaria*, ubi vulgati habent *gramina*. Et vero etiam in aliquot codicibus antiquis sic scriptum reperi. *Lambinus.*

Ib. *Quam si tua sint Puteol's gramina*] Sic omnes, quos ego quidem viderim, antiqui libri: nec mihi tamen ulla ratio persuaserit scripsisse Ciceronem *gramina*. Cur ita credam, elegan-

tiore praeditis ingenio & accurata legendi Ciceronis consuetudine tritas aures habentibus non arbitror obscurum esse posse. Fateor autem, cum emendare sim conatus, minime rem e sententia successisse; & est omnino difficilius, verum invenire quam falsum indicare. Tantum illud, studio veritatis, aperte significandum putavi, nec mihi locum videri carere mendo, neque eorum, qui emendare conati sunt, sententiam valde probari. *P. Manucius.*

Ib. *Quam tua sint Puteol's granaria*] Vulgo *quam si tua sint* &c. Sed illud *si* non agnoscit Paris. sec. ideo cum *Mureto* *Lambinoque* delevi. Licet autem plerique MSSi *gramina* repraesentent, tamen Pal. tert. & *Elieus.* *granaria*. Recte. Vide *J. Fr. Gronovium* *Observ.* II, 2. *Dac.*

fit rationi & sententiae suae dicere. Utilitatis causa amicitia est quaesita. Num igitur utiliore tibi hunc Triarium putas esse posse, quam tua sint Puteolis granaria? Conlege omnia, quae soletis; praesidium amicorum. Satis est tibi in te, satis in legibus, ⁴ satis & in mediocribus amicitiiis praesidii: jam contemni non poteris: odium autem & invidiam facile vitabis; ad eas enim res ab Epicuro praecepta dantur. ⁵ Et tamen tantis vectigalibus ad liberalitatem utens, etiam sine hac Pyladea amicitia, multorum te, benevolentia praeclare & tuebere

⁴ Satis & in mediocribus amicitiiis praesidii: contemni jam non poteris] Aliter est in MSto, sed non ita recte, satis & in mediocribus amicitiiis: praesidium jam contemnere poteris. Urfin.

Ib. Satis & in mediocribus amicitiiis praesidii: jam contemni non poteris] Nostri codices, ut Urfinianus ille, dant satis & in mediocribus amicitiiis: praesidium jam contemnere non poteris; nisi quod Paris. tres precium contemnere. Omnes tamen male. Cum vero Pal. pr. in reliquis vulgata lectione servata det satis & in mediocribus amicitiiis praesidium; illius auctoritati non equidem repugnare. Eadem fuit Gruteri mens. Hujusce locutionis exempla congeessimus ad lib. I. Legg. cap. 10. Davies.

⁵ Et tamen tantis vectigalibus ad liberalitatem utens, e-

tiam sine hac &c.] Vulgo & tamen non tantis vectigalibus ad libertatem utens, etiam sine hac &c. At non deest in Pal. pr. Scalig. & Eliens. eamque particulam surcillis ejiciendam recte statuit Gruterus. At idem vir doctus male rem gessit, cum libertatem fide Pall. suorum dederit. Nam liberalitatem flagitat sensus, ac sic habent Eliens. sec. & Paris. tert. ne libros editos Victorii, Lambini, aliorum memorem. Frustra vero J. Fr. Gronovius ex iis Codicibus, qui libertatem repraesentant, ubertatem reposuit: nam libertas & liberalitas in MSSis non raro confunduntur. Sic Tusc. V, 32. recte legitur, ne aspernari regis liberalitatem videretur. At Med. alii que nonnulli libertatem prae se ferunt. Mirum tamen videatur quod omnes no-

tuebere & munies. At quicum ¹ joca, feria, ut dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia? tecum optume: deinde etiam cum mediocri amico. Sed fac ista esse ² non inopportuna; quid ad utilitatem tantae pecuniae? Vides igitur, si amicitiam sua caritate metiare, nihil esse praestantius: sin emolumento, summas familiaritates ³ praediorum fructuosorum mercede superari. Me ipsum igitur ames oportet, non mea, ⁴ si veri amici
 27 futuri sumus. Sed in rebus apertissimis nimium longi sumus: perfecto enim & concluso neque virtutibus neque amicitiiis usquam locum esse, si ad voluptatem omnia referantur; nihil praeterea magno opere dicendum: attamen, ne cui loco non videatur esse responsum, pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationem tuam. Quoniam igitur omnis summa

stri pertinaciter exhibeant *utens eis sine hac Pyladea amicitia*, prout etiam *Victorius* in suis reperit. Forte *Cicero* scripsit, & tamen tantis *vestigalibus ad liberalitatem* uti si vis, *sine hac*. &c. *Davies*.

¹ *Joca, feria, ut dicitur*] Hoc proverbium scriptoribus non est infrequens. *Livius* I, 4. *Cum his, crescente indies grege juvenum, feria ac jocos celebrare*. *Plinius* lib. II. *Epist.* 13. *Cum hoc feria, cum hoc jocos miscui*. *Ausonius* *Prof. Burdig.* XVI, 4. *Tam seriorum quam jocorum particeps*.

Vide *sis* & *Minucium Felicem* cap. 1. ac *Prudentium Cathem.* III, 18. *Idem*.

² *Non inopportuna*] Sic optime conjecit *Lambinus*, eamque divinationem firmavit *Pal. pr.* Prius editi *non importuna*; quod & nostri Codices retinent. Vide de *Orat.* III, 5. *Idem*.

³ *Praediorum fructuosorum*] Vulgo *pretiosorum*. Nostram lectionem repraesentant *Parif. tres, Med. Eliens. pr. Balliol. & editio Victoriana. Cicero* pro *S. Roscio* c. XV. *Quid ais, Eruci? tot praedia tam pulchra, tam fructu-*

ma philosophiae ad beate vivendum refertur, idque unum expetentes homines se ad hoc studium contulerunt; beate autem vivere alii in alio, vos in voluptate ponitis, item contra, ⁵ miseriam omnem in dolore; id primum videamus, beate vivere vestrum quale sit. Atque hoc dabitur, ut opinor, si modo sit aliquid ⁶ esse beatum, id oportere totum poni in potestate sapientis: nam, si amitti vita beata potest, beata esse non potest. Quis enim confidit ⁷ semper illud sibi stabile & firmum permanens quod fragile & caducum sit? Qui autem diffidet perpetuitati bonorum suorum, timeat necesse est, ne aliquando, amissis illis, sit miser: beatus autem esse in maximarum rerum timore nemo potest: nemo igitur esse beatus potest. Neque enim in aliqua parte, sed ⁸ in perpetuitate temporis vita beata dici

fructuosa, *Sext. Roscius filio suo, relegationis ac supplicii gratia, colenda ac utenda tradiderat?*

Vide Tusc. II, 5. pro Quintio c. 3. & Senecam Ep. XLII. Id.

⁴ *Si veri amici futuri sumus*] Penultimam vocem non agnoscunt C.C.C. & Balliol. nec eam postulat oratio. *Idem.*

⁵ *Miseriam omnem in dolore*] Sic Pal. pr. Scalig. Lambini vetus codex, ac Eliens. sec. eoque modo dedit Aldus nepos. Vulgo *omnem infelicitatem in dolore*. *Idem.*

⁶ *Esse beatum*] C. C. C. *beatum esse*. Haec autem verba

suspicio ex adnotatione marginali nata. Certe si deleta sint, nihil desiderabit lector. *Videamus beate vivere vestrum quale sit. Si sit aliquid, id oportet poni in potestate sapientis.* Fatuus sit necesse est, qui, dempta prorsus illa cauda, de *beate vivendo* non videat agi. *Idem.*

⁷ *Semper illud sibi stabile*] Vulgo *semper sibi illud stabile*. Nos ex C.C.C. meliorem dedimus ordinem verborum. *Idem.*

⁸ *In perpetuitate temporis vita beata dici solet*] Vulgo duci, quod Gruterus ex Pall. suis intrusit;

dici solet : neque adpellatur omnino vita beata, nisi confecta atque absoluta : nec potest quisquam alias beatus esse, alias miser. Qui enim existumabit posse se miserum esse, beatus non erit : nam cum semel est suscepta beata vita, tam permanet, quam ipsa illa effectrix beatae vitae Sapientia ; neque exspectat ultimum tempus aetatis : ¹ quod Croeso scribit Herodotus praeceptum a Solone. ² At enim, quemadmodum tute dicebas, negat Epicurus diuturnitatem quidem temporis ad beate vivendum aliquid adferre, nec minorem voluptatem percipi in brevitate temporis, quam si illa sit sempiterna. Haec dicuntur inconstantissime : cum enim summum bonum in voluptate ponat, negat infinito tempore aetatis volupt-

trufit ; ac ita dant Paris. tres, Eliens. Med. Balliol. & editio *Victoriana*. Cum tamen ea lectio sit incommoda, nos MStm C. C. C. & editos veteres plerisque censuimus exprimendos. *Darv.*

¹ *Quod Croeso scribit Herodotus*] Lib. I. cap. 32. & ex eo *Tzetzes* Chil. I, 43. Adde *Plutarchum* in Solone p. 94. *Aristotelem* Ethic. Nicom. I, 10. ac *Eudem* II, 1. *Valerium Maximum* lib. VII. cap. II, 2, ext. *Juvenalem* X, 274. ac ibi Scholiasten, ut & ad XIV, 328. *Euripides* *Androm.* vs. 120.

Χρὴ δ' ἔπειτ' ἐπειὶν ὁλοῖον ἐδένα
βροτῶν,

Πρὶν ἂν θανάσιμῳ τὴν τελευταίαν
ἴδῃς

Ὅπως περάσας ἡμέραν ἤξει
κάτω.

Legitur & apud *Stobaeum* Serm. CIII. pag. 561. *Ausonius* in Ludo VII. Sapientum vs. 114.

Spectandum dico terminum vitae prius,

Tum judicandum, si manet felicitas.

Sophocles *Trachin.* vs. 1.

Λόγῳ μὲν ἴς' ἀρχαῖον ἀνθρώπων φανείς

Ὦς ἔκ' ἂν αἰὼν' ἐκράθοι βροτῶν, πρὶν ἂν

Θάσι τις, ἔτ' εἰ χρηστὸς ἔτ' εἴ
τω κακός.

Ibi vide Scholiasten, ac ad ejusdem *Oedip. Tyran.* vs. 1550.

insuper *Ovidium* *Met.* III, 135.

et

voluptatem fieri maiorem, quam finito atque modico. Qui bonum omne in virtute ponit, is potest dicere perfici beatam vitam perfectione virtutis; negat enim summo bono adferre incrementum diem: qui autem voluptate vitam effici beatam putabit, qui sibi is conveniet, si negabit voluptatem crescere longinquitate? igitur ne dolorem quidem. An dolor longissimus quisque, miserrimus? voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? Quid est igitur, cur ita semper Deum adpellet Epicurus, ³ beatum & aeternum? dempta enim aeternitate nihilo beatior Jupiter, quam Epicurus; uterque enim summo bono fruitur, id est, voluptate. ⁴ At enim hic etiam dolore. At eum nihili facit:

et Eusebium de vit. Constantini lib. I. cap. XI. *Idem.*

² Etenim, quemadmodum tute dicebas] Non reddit rationem superioris sententiae, quod beatam appellari vitam perpetuitate temporis dixerat; sed apponit Epicuri opinionem, negantis diuturnitate temporis augeri beatam vitam: quod refellit infra in eo loco, *Haec dicuntur inconsistentissime.* Videant igitur eruditi, an sit aptius, quod mihi quidem videtur, at enim pro et enim, verecunda, ut ita dicam, correctione, quae unam modo litteram mutet. P. Manucius.

Ib. At enim, quemadmodum tute dicebas] Vulgo etenim. Sed certa P. Manucii videtur con-

jectura, quam recepi. Vide lib. I. cap. 19. *Davies.*

³ Beatum & aeternum] Μακάριον & αἰθέριον. Laërtius X, 123. Τὸν θεὸν ζῶντα αἰθέριον καὶ μακάριον γομίζων, ὡς ἡ κοινὴ & θεῶν νόσις ὑπερελάφει. Vide nos ad lib. I. N. D. cap. 17. *Idem.*

⁴ At enim hic etiam dolore] C. C. C. at eum. Facile possem at est hic etiam in dolore; nam frui, de rebus tantum bonis dicimus, ut observavit Servius ad Aen. VII, 90. Nihil tamen immutarim; cum passim sit ut uni rei verbum proprium, pluribus adhibeatur. Cicero ad Attic. X, 4. Horum ego summorum Imperatorum non modo res gestas

cit: ¹ ait enim se, si uratur, *Quam hoc suave!* dicturum. Qua igitur re a Deo vincitur, si aeternitate non vincitur? ² in qua quid est boni praeter summam voluptatem, & eam sempiternam? Quid ergo adtinet gloriose loqui, nisi constanter loquare? In voluptate corporis (addam, si vis, animi, ³ dum ea ipsa, ut vultis, sit e corpore) situm est vivere beate. Quid? istam voluptatem perpetuam quis potest praestare sapienti? nam quibus rebus efficiuntur voluptates, hae non sunt in potestate sapientis; non enim in ipsa sapientia positum est beatum esse, sed in his rebus, quas sapientia comparat ad voluptatem: totum autem id externum: &, quod externum, id in casu est:

non antepono meis, sed ne fortunam quidem ipsam, qua illi florentissima, nos duriore conflictati sumus. At nemo dicit Imperatorem fortuna florentissima consistari. Virgilius Aen. XII, 435.

Disce, puer, virtutem ex me verumque laborem;

Fortunam ex aliis ———

Ibi Servius: subaudimus opta: neque enim fortuna discitur. Per multa sunt huiusmodi; de quibus, inter alios, *Sanctius & Perizonius* Minerv. IV, 8. ac nos ad lib. I. N. D. cap. 17. *Davies.*

¹ *Ait enim se, si uratur, Quam hoc suave, dicturum]* Epicurus sensit, auctore *Laërtio* X, 118. καὶ ἐρεβλῶθῃ ὁ σοφὸς, εἶναι αὐτὸν εὐδαίμονα. *Lactantius* lib. III. cap. XXVII, 5. *Epicurus* multo

fortius, Sapiens, inquit, semper beatus est; & vel inclusus in Phalaridis tauro hanc vocem emittet: *Suave est, & nihil cura.* Vide nos ad Tusc. II, 7. *Idem.*

² *In qua quid est boni]* Pronomen ad Deum, non ad aeternitatem spectat; ideoque legas oportet, in quo quid est boni. Hoc olim vidit. V. C. *Joan. Walkerus* noster. *Idem.*

³ *Dum ea ipsa, ut vultis, sit e corpore]* Vulgo *dum ea ipsa, ut vultis, sit* quod & in corpore. Cum vero *Pal.* ille primus daret *dum ea ipsa, ut vultis, sit & corpore*; vera lectio menti meae se statim obtulit. Epicuri sententiam satis declaravimus ad lib. I. c. 17. *Pall.* vero quatuor, C. C. C. *Med,*

est : ita fit beatæ vitæ domina fortuna ; quam Epicurus ait *exiguam intervenire sapienti*. Age, inquires, ista parva sunt. Sapientem lo- 28 cupletat ipsa natura ; 4 cuius divitias Epicurus parabiles esse docuit. Haec bene dicuntur, nec ego repugno : sed inter sese ipsa pugnant. 5 Negat enim tenuissimo victu, id est, contemptissimis escis & potionibus, minorem voluptatem percipi, quam rebus exquisitissimis ad epulandum. Huic ego, si negaret quicquam interesse ad beate vivendum, quali uteretur victu, concederem ; laudarem etiam, verum enim diceret : idque Socratem, qui voluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, 6 *cibi condimentum esse famem, potionis sitim*. Sed qui ad

Med. & Paris. sec. habent, *fit* quod & *corpore*. Quapropter non male reſcribatur, *fit* quoque e *corpore*. Lambinus edidit, *fit* quoque in *corpore* ; Gruterus autem mavult, *fit* & in *corpore*. Neuter bene. *Idem*.

4 Cuius divitias Epicurus parabiles esse docuit] Vulgo cuius divitias Epicurus ipse parabiles esse docuit. Sed in Paris. pr. sec. Eliens. utroque, C.C.C. Med. ac editione *Victoriana* non compareret ipse ; qua de causa pronomen illud delevimus. Vide quae diximus ad lib. I. c. 16. *Idem*.

5 Negat enim tenuissimo victu] Lambinus reponit *negat enim e tenuissimo victu*. Nihil opus. Sic infra cap. 30. *Quam* (laetitiam) *videbam memoria rationum &c.*

Ego vero cuius rei ratio reddatur haud intelligo. Itaque legirim *Negat* idem *tenuissimo victu* — minorem voluptatem percipi quam rebus exquisitissimis ad epulandum. De re ipsa sic Epicurus paullo post : *Non minor, inquit, voluptas percipitur ex vilissimis rebus quam ex pretiosissimis*. Et apud *Laërtium* X, 130. *Οἱ τε λιτοὶ χυλοὶ ἴσην πολυτελεῖ διαίτη τὴν ἡδονὴν προσφέρουσιν*. Alia ejus hanc in rem dicta suppedabit *Stobaeus* Serm. XVII. pagg. 158, 159. *Davies*.

6 Cibi condimentum] *Porphyrus* de Abstin. III, 26. *Σωκράτης ὁ ψὸν τροφὴς τὸ πικρὸν ἔστιν*. Vide *Xenophontem* Memor. lib. I. cap. III, 5. *Idem*.

ad voluptatem omnia referens, vivit ut Gal-
lonius, loquitur ut Frugi ille Piso, non audio:
nec enim eum, quod sentiat, dicere existumo.
Naturales divitias dixit parabiles esse, quod
parvo esset natura contenta. Certe, nisi volup-
tatem tanti aestimaretis. *Non minor*, inquit,
voluptas ¹ *percipitur ex vilissimis rebus, quam ex*
pretiosissimis. Hoc est non modo cor non ha-
bere, sed ne palatum quidem: ² qui enim
voluptatem ipsam contemnunt, iis licet dicere,
se acipenserem menae non anteponere; cui
vero in voluptate summum bonum est, huic
omnia sensu, non ratione sunt judicanda, ea-
que dicenda optuma, ³ quae sint suavissima.
⁴ Verum esto: consequatur summas voluptates
non modo parvo, sed per me nihilo, si po-
test;

¹ *Percipitur ex vilissimis]* Est
a Pal. pr. Vulgati *percipitur tam*
ex vilissimis; quod displicuit &
Lambino, expunxitque: sed sine
auctoritate librorum pluteario-
rum. *Gruter.*

² *Qui enim voluptatem — non*
anteponere] Haec laudat *Nonius*
in *Menae*; nec abit a *Tullii* Co-
dicibus nisi quod *voluptates ip-*
sas habeat. Vide *Nic. Heinsium*
ad *Ovidii Fast.* II, 578. *Darvies.*

³ *Quae sint suavissima]* Sic
C. C. C. Med. aliique Codices,
ut & editio *Victoriana*; non
sunt, ut vulgo. *Idem.*

⁴ *Verum isto modo consequa-*
tur summas voluptates] Placet,
Verum esto: consequatur sum-

mas voluptates. P. Manuc.

Ib. Verum esto] Cum ab om-
nibus libris manuscriptis absit
vox *modo*; non dubito quin a-
liunde huc inuenta sit, & ita fa-
ctum *isto modo* ab aliquo semi-
docto. At quanto rectius & fa-
cilis erat ex *isto*, quod erat
corruptum, facere *esto*? Sic igitur
emendamus, *Verum esto:*
consequatur &c. deleta voce *mo-*
do, quae, ut dixi, in libris ve-
teribus non reperitur. Est au-
tem concessio. Sic saepe *Horat-*
tius; ut in epist. I. lib. I.

Multis occulto crescit res feno-
re: verum

Esto, alios aliis rebus studiis-
que teneri.

Sic

test; sit voluptas non minor in nasturtio illo,
⁵ quo vesci Persas esse solitos scribit Xenophon, quam in Syracusanis mensis, quae a Platone graviter vituperantur; sit, inquam, tam facilis, quam voltis, comparatio voluptatis; quid de dolore dicemus? cujus tanta tormenta sunt, ut in his beata vita, si modo dolor summum malum est, esse non possit: ipse enim Metrodorus, paene alter Epicurus, beatum esse describit his fere verbis; ⁶ *cum corpus bene constitutum sit, & sit exploratum, ita futurum.* ⁷ An id exploratum cuiquam potest esse, quo modo sese habiturum sit corpus non dico ad annum, sed ⁸ ad vesperam? Dolor igitur, id est, summum malum, metuetur semper, etiam si non aderit; jam enim adesse

Sic & ipse M. Tullius. Exempla sunt in promptu. LAMBIN. Ibid. Manucii Lambinique conjecturam firmant Pal. pr. & Eliens. sec. Davies.

⁵ *Quo vesci Persas — graviter vituperantur*] Persas nasturtio vesci testatur Xenophon Cyropaed. lib. I. pag. 5. Syracusanas vero mentas graviter vituperat Plato Epist. VII. pag. 712. Vide nos ad Tusc. V, 34, 35. Davies.

⁶ *Cum corpus bene constitutum sit*] Clemens Alexandrinus Strom. II. pag. 408. Ὁ τε Μετρόδωρος ἐν τῷ Περὶ τοῦ μείζονα εἶναι τὴν παρ' ἡμᾶς αἰτίαν πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ ἐκ τῶν πρᾶγματων, ἢ ἀγαθῶν, φησὶ, ψυχῆς τί ἄλλο

ἢ τὸ σαρκὸς εὐσταθὲς καὶ ἁσθημα, & τὸ περὶ ταύτης πιστὸν ἔλπισμα; Sic & alii plures. Vide nos ad Tusc. II, 6. Idem.

⁷ *An id exploratum cuiquam esse potest*] Sententia sumpta ex Sophoclis versibus in Trachiniis [v. 960, seqq.] quam expressit etiam in Catone:

— "ὦς' εἴ τις ὄνο
 Ἡ ἐπὶ πλείους τις ἡμέρας λογίζεται,
 μάταιός ἐστιν· εἰ γὰρ εἴδ' ἢ γ' αὔριον,
 Πρὶν εὖ πάθῃ τις τὴν παρεῖσταν ἡμέραν. Urfin.

⁸ *Ad vesperam*] C. C. C. ad vesperum, quod etiam recte dicatur. Sic certe Gruterus ex Pall.

esse poterit. Qui potest igitur habitare in beata vita summi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro ratio neglegendi doloris. ¹ Jam ipsum absurdum, maxumum malum neglegi. Sed quae tandem ista ratio est? Maxumus dolor, inquit, brevis est. ² Primum, quid tu dicis breve? deinde. dolorem quem maxumum? Quid enim? summus dolor plures dies manere non potest? vide ne etiam menses: nisi forte eum dicis, qui, simulatque adripuit, interficit. Quis istum dolorem timet? illum mallet levares, quo optimum atque humanissimum virum, Cn. Octavium, M. filium, familiarem meum, confici vidi; nec vero semel nec ad breve tempus, sed & saepe plane & diu. Quos, Dii immortales! ille, cum omnes artus ardere viderentur, cruciatus perferebat? Nec tamen

Pall. edidit infra III, 2. Vide Nonium in *vespera*. Davies.

¹ *Jam ipsum absurdum*] Forte *jam istud absurdum*. Idem.

² *Primum quid tu dicis breve?* deinde *dolorem tam maximum*] Statui jam, quicquid in mentem venit, cum studiosis communicare; ut, si judicium minus probabunt, voluntatem saltem ament. Malim igitur sic, *dolorem quem maximum?* Quod enim posuerat Epicurus, *Maximus dolor brevis est*, id examinat dupliciter, quaeritque, ecquid breve dicat, ecquid dolorem maximum? A sententia

igitur minimum discendo; a litterarum similitudine magis quam vellem & quam nostrum postulat institutum. Nec tamen ita sumus in hac emendandi ratione rudes, ut ab iis libris, quibus nunc utimur, impressis, eos, qui olim scripti sunt, insigni quadam differentia nonnumquam diversos esse nesciamus. Placet igitur *ἰσχυρὸν* illa, quoties aliquid opinor aut pronuntio de corruptis locis; cum nonnulli suas opiniones improban-
tibus ita succenseant, ut inimicitias indicant. P. Manucius.

Ibid. Deinde *dolorem quem maxi-*

tamen miser esse, quia summum id malum non erat, tantummodo laboriosus videbatur: at miser, si in vitiosa & flagitiosa vita adflu-
eret voluptatibus. Quod autem magnum do- 29
lorem brevem, longinquum levem esse dici-
tis; id non intellego, quale sit: video enim
& magnos & eosdem bene longinquos do-
lores. ³ Quorum alia toleratio est verior; qua
uti vos non potestis, qui honestatem ipsam
per se non amatis. Fortitudinis quaedam prae-
cepta sunt ac paene leges, quae effaeminari
virum vetant in dolore. Quamobrem turpe
putandum est, non dico dolere (nam id qui-
dem est interdum necesse) sed saxum illud
Lemnium clamore Philocteteo funestare,

Quod ejulatu, questu, gemitu, fremitibus

⁴ *Resonando, mutum flebiles voces refert.*

¹ Huic

maximum?] Sic hunc locum
corrigo in libris vulgatis cor-
ruptum; in quibus legitur *tam*
maximum? LAMBIN. Ibid. E-
mendationem Manucii praestant
Pal. pr. & Eliens. sec. Davies.

³ *Alia toleratio est verior*] Ratio pro toleratio habet MStus
liber. Urfin.

Ib. *Quorum alia toleratio est*
verior] Urfini Codex & Med.
quaedam, vel quaenam alia ra-
tio est verior. Nihilo melius.
Legendum videtur, *quorum alia*
tolerandi ratio est verior. Eo-
dem redit ac si dixerat, quorum
tolerandorum alia ratio est veri-
or. Sic supra lib. I. cap. 18.

Nullas autem consequuntur volup-
tates, quarum potiendi spe in-
flammati, multos labores magnos-
que susceperant. Praeter ea quae
de loquendi ratione notavimus
ad Acad. II, 41. vide Jof. Mer-
cerum ad Diāyn Cretensem IV,
8. Davies.

⁴ *Resonando, mutum*] Vulgo
multum, sensu vix ullo. Sed e-
legantissimus est ille, quem prae-
bet lectio nobis recepta. Sane,
prout edidimus, habent Pall.
quatuor, probante Grutero, C.C.
C. Med. Eliens. uterque, Balliol.
& editio Victoriana. Vide Tusc.
II, 13. & Jof. Scaligerum ad Var-
ronis

¹ Huic Epicurus comparet se, si potest,

Cui viperino morsu venae viscerum

Veneno inbutae taetros cruciatus cient.

Sit Epicurus Philoëteta, *Si gravis dolor, brevis.*
At jam decimum annum in spelunca jacet.
Si longus, levis; dat enim intervalla & relaxat.
Primum non saepe. Deinde quae est ista relaxatio? cum & praeteriti doloris memoria, recens est, & futuri atque independentis torquet timor. Moriatur, inquit. Fortasse id optimum: sed ubi illud, *plus semper voluptatis*? si enim ita est; vide ne facinus facias, cum mori suadeas. Potius ergo illa dicantur, turpe esse viro ² debilitari dolore, frangi, succumbere: nam ista vestra, *Si gravis, brevis, si longus,*

ronis lib.VI. L. L. p.102. Dav.

¹ Huic Epicurus comparet se, si potest &c.] Antea mendose, huic Epicurus competenter, & si qui potest. P. Manuc. Ib. Comparet, si quid potest, est in MSto. Ursin.

Ib. Huic Epicurus comparet se, si potest &c.] Sic a multis annis edi fecit P. Manucii conjectura; quae tamen levior est, quam ut recipi debeat. Codices fere dant huic Epicurus competenter & si potest. At Pal. pr. huic Epicurus & si potest. Rescribendum videtur, huic Epicurus aiat, si potest, Cui viperino ——— cient; aiat Epicurus Philoëtetae, si gravis dolor, brevis &c. Vide Tusc. II, 7. Cum

tamen Eliens. sec. alique nonnulli libri repraesentent, si qui potest, legi queat si qua potest. Porro competenter inferioris aevi scriptoribus idem valebat, ac congruenter, consentanee, convenienter; & adscriptum margini, tandem se Tullii verbis immiscuit. Davies.

² Debilitari dolore, frangi] Vulgo debilitari, dolore frangi. Recte vero locum distinxere J. M. Brutus & Aldus nepos. Bonae autem notae MS. qui quondam fuit J. Fr. Gronovii, dabat turpe esse, viri non esse, debilitari dolore. Quin & viri non esse, praetermissis illis turpe esse viro, legebatur in Eliens. sec. Noster Tusc.

longus, levis, dictata sunt. Virtutis, magnitudinis animi, patientiae, fortitudinis fomentis dolor mitigari solet. Audi, ne longe abeam, ³⁰ *moriens quid dicat Epicurus; ³ ut intellegas, facta ejus cum dictis discrepare. Epicurus Hermacho Salutem. ⁴ Cum ageremus, inquit,, vitae beatum & eundem supremum diem, scribebamus haec. Tanti autem morbi aderant ⁵ vesicae & viscerum, ut nihil ad eorum magnitudinem possit accedere. ⁶ Miserum hominem, si dolor summum malum est! dici aliter non potest. Sed audiamus ipsum. ⁷ Compensabatur tamen, inquit, cum his omnibus animi laetitia, quam capiebam memoria rationum inventorumque nostrorum: sed tu, ut dignum est tua erga me & erga*

Tusc. II, 12. Nam dum tibi turpe nec dignum viro videbitur gemere, ejulare, lamentari, frangi, debilitari dolore &c. Equidem Gronoviani Codicis scripturam non aspernor. *Idem.*

³ Ut intelligas] Vulgo & intellige. Nos Pal. primum sequimur. *Idem.*

⁴ Cum ageremus — possit accedere] Lege posset accedere. Graece vero sic Epicurus apud Laërtium X, 22. Τὴν μακαρίαν ἄγοντις καὶ ἅμα τελευτῶντις (Lege τελευταίαν) ἡμέραν & βίαν, ἰσχυρόμεν ὑμῖν ταῦτα· σφαγῆς ἅτε παρὲν λαθῆναι & δυσωπτικὰ πᾶθῃ, ὑπερβολὴν δὲ ἀπολείποντα & ἰσχυροῦς μεγέθους. Adi quae

diximus ad Tuscul. II. 18. *Id.*

⁵ Vesicae & viscerum] In exemplo hujus Epistolae exposito a Laërtio [X, 22.] scriptae quidem, ut ille vult, non ad Hermachum sed ad Idomeneam, legitur δυσωπτικὰ πᾶθῃ, in quo verbo viscerum certe est significatio. Ven. tamen torminum habent. *Camerar.*

⁶ Miserum hominem] Vulgo ecce miserum hominem. Verum primam vocem nescit optimus ille Pal. cui lubens obtemperavi. *Davies.*

⁷ Compensabatur — tuare liberos] Ipsa Epicuri verba legere si gestis, ea reperies apud Laërtium X, 22. *Idem.*

erga philosophiam ¹ *voluntate ab adolescentulo suscepta, fac ut Metrodori tueare liberos.* Non ego jam Epaminondae, non Leonidae mortem hujus morti antepono : quorum alter cum vicisset Lacedaemonios apud Mantineam, simulque ipse gravi vulnere exanimari se videret ; ² ut primum dispexit, quaesivit, salvusne esset clypeus ? cum salvum esse fientes sui respondissent ; rogavit, essentne fusi hostes ? cumque id quoque, ut cupiebat, audivisset ; evelli iussit eam, qua erat transfixus, hastam. Ita multo sanguine profuso, in laetitia & in victoria est mortuus. Leonidas autem, rex Lacedaemoniorum, se in Thermopylis, trecentosque eos, quos eduxerat Sparta, cum esset proposita aut fuga turpis aut gloriosa mors, opposuit hostibus. praeclarae mortes sunt imperatoriae : philosophi autem in suis lectulis plerumque moriuntur. Refert tamen, ³ quod sibi videtur esse morienti magna laus. *Compensabatur*, inquit, *cum summis doloribus laetitia.* Audio equidem philosophi vocem, Epicure :

¹ *Voluntate ab adolescentia suscepta*] In Ven. *ab adolescentulo*, quod cum Graecis consentit : illa enim sic habent, *Σὺ δὲ ἀξίως τ' ἐκ μειρακίᾳ πρὸς ἡμῖν ἐ φιλοσοφίαν ἐπιμελοῦ τῶν παίδων* Μητροδώρ. Intelligendum autem *Ἀθθίσως* simileve aliquid. CAMERAR. *Ibid.* Exemplaria Laërtii X, 22. exhi-

bent τ' ἐκ μειρακίᾳ παραστάσις πρὸς ἡμῖν. Recte. Davies.

Ib. *Ab adolescente suscepta*] *Ab adolescentulo* est in vetere libro, quam lectionem confirmant Graeca Epicuri verba apud Laërtium, unde haec Ciceronis translata sunt, ἐκ μειρακίᾳ. Urfinus.

² *Ut primum dispexit*] Libri vet. habent, *ut primum* *dis-*

cure: sed, quid tibi dicendum sit, oblitus es. Primum enim, si vera sunt ea, quorum recordeatione te gaudere dicis, hoc est, si vera sunt tua scribta & inventa; gaudere non potes: nihil enim jam habes, quod ad corpus referas: est autem a te semper dictum, nec gaudere quemquam, nisi propter corpus, nec dolere. *Praeteritis*, inquit, *gaudeo*. Quibusnam praeteritis? si ad corpus pertinentibus; rationes tuas te video compensare cum istis doloribus, non memoriam corpore perceptarum voluptatum: si autem ad animum; falsum est, quod negas animi ullum esse gaudium, quod non referatur ad corpus. Cur deinde Metrodori liberos commendas? ⁴ Quid isto tuo egregio officio & tanta fide (sic enim existumo) ad corpus refers? Huc & illuc, Torquate, vos ³¹ versetis licet; nihil in hac praeclara epistola scribturn ab Epicuro congruens & conveniens decretis ejus reperietis. Ita redarguitur ipse a sese, ⁵ vincunturque scribta ejus probitate ipsius ac moribus: nam ista commendatio puero-

dispexit. Lambinus.

³ Quod sibi videtur esse morienti magna laus] Eliens. pr. quo sibi. Pal. autem primus quo modo sibi videtur esse moriens magna laus. Forfan quo modo sibi videatur esse oriens magna laus. Lambinus edidit, in quo sita videatur esse morienti magna laus. Contra Codices. Davies.

⁴ Quid isto tuo egregio officio] Vulgo quid ex isto tuo egregia officio. Illam vero praepositionem non agnoscunt Pall. sex. Eliens. uterque, Paris. pr. sec. C.C.C. Med. Balliol. aut editio Victoriana. Idem.

⁵ Veneuntque scripta ejus] Quidam legi volunt vincunturque. Lambinus.

Ib.

rum, memoria & caritas amicitiae, summo-
rum officiorum in extremo spiritu conserva-
tio, indicat innatam esse homini probitatem
gratuitam, ¹ non invitata voluptatibus, nec
praemiorum mercedibus evocatam. Quod e-
nim testimonium majus quaerimus, quae ho-
nesta & recta sint, ipsa esse optabilia per sese,
cum videamus tanta officia morientis? Sed,
ut epistolam laudandam arbitror eam, quam
modo totidem fere verbis interpretatus sum
(quamquam ea cum summa ejus philosophi
nullo modo congruebat) sic ejusdem testa-
mentum non solum a philosophi gravitate,
sed etiam ab ipsius sententia judico discrepare.
Scribit enim, & multis saepe verbis, & brevi-
ter apteque in eo libro quem modo nomi-
navi, ² mortem nihil ad nos pertinere: quod enim
dissolutum sit, id esse sine sensu: quod autem
sine

Ib. Vincunturque scripta ejus] Vulgo veneuntque. Putidissime. Eliens. pr. veneruntque. Sec. autem, Med. & Pal. pr. vincunturque; quod recepi, nec est incommodum. Sic naturae bonitate vinci dixit Tullius Offic. I, 2. Malim tamen convincunturque, hoc est, refelluntur, redarguuntur, confutantur. Supra cap. XXV. Ita enim vivunt quidam, ut eorum vita refellatur oratio. Diodorus Siculus in Excerpt. Peiresc. pag. 234. Τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων τὴν πλείονος ἰδίῃ ἐπὶ λόγῳ τὰ καλ-

λιστα, πρᾶττοντας δὲ τὰ χείριστα, ἔτι καὶ ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις αὐτῶν συμνότηλα καὶ σίνισιν Ἀλφ. τ. πιν-
ξας ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΗΝ. Forfan
ἐν ταῖς ἀπαγγελίαις. Vide Phi-
lostratum I, 3, 14. Davies.

¹ Non invitata voluptatibus] Sic legendum censeo, libris omnibus invitis: nam manuscripti habent mutata; quod nonnulli probant, & interpretantur emta; ego non probo: impressi mutuata, quod perspicue depravatum est. Invitata omnino rectum est, & est simile ei, quod sequitur, evocatam.

sine sensu sit, id nihil ad nos omnino pertinere.

Hoc ipsum elegantius poni meliusque potuit; nam quod ita positum est, *quod dissolutum sit, id esse sine sensu*, id ejusmodi est, ut non satis plane dicat, quid sit dissolutum: sed tamen intellego quid velit. Quaero autem, quid sit, quod, cum dissolutione, id est, morte sensus omnis exstinguatur; & cum reliqui nihil sit omnino, quod pertineat ad nos; tam accurate tamque diligenter caveat & fanciat, ³ ut *Amynomachus* & *Timocrates*, heredes sui, de *Hermachi* sententia dent, quod satis sit ad diem agendum natalem suum quotannis, mense *Gamelione*: itemque omnibus mensibus, vicesimo die lunae, dent ad eorum epulas, qui una secum philosophati sint, ut & sui & *Metrodori* memoria colatur. Haec ego non possum dicere non esse ⁴ hominis quamvis & belli & humani: sapien-

LAMBIN. Ibid. *Invitatum* prior dederat *Victorius*. Et ne forte putes soli conjecturae deberi, sic dant Pall. pr. tert. sext. Paris. sec. C. C. C. & Eliens. uterque. *Dav.*

² Mortem nihil ad nos pertinere: quod enim dissolutum —

[*pertinere*] *Epicurus* *εὐρίων* *δοξῶν* II. apud *Laërtium* X, 139. Ὁ θάνατος ἔστιν πρὸς ἡμᾶς· τὸ γὰρ διαλυθὲν ἀναισθητεῖ· τὸ δὲ ἀναισθητῶν ἔστιν πρὸς ἡμᾶς. Habent id etiam *Stobaeus* Serm. CXVII. p. 600. *Sextus Empiricus* *Pyrrh.* Hypot. lib. III. cap. XXIV. §. 229. aliique. *Idem.*

³ Ut *Amynomachus* & *Timo-*

crates — *colatur*] Graece:

Ἐκ δὲ τῶν γινομένων προσόδων τῶν δεδομένων ἀφ' ἡμῶν Ἀμυνομάχου & Τιμοκράτους κατὰ τὸ δυνατόν μεριζέσθωσαν μεθ' ἑμαυτοῦ σκοπεύμενοι εἰς τε τὰ ἐναγίσματα ἡμῶν εἰς τὴν εἰθισμένην ἀγασθ' γενέθλιον ἡμέραν, ἑκάστη ἑτὸς τῇ προτέρᾳ διακτῇ τῷ Γαμηλιῶντι· ὥστε καὶ εἰς τὴν γινομένην σύνοδον ἑκάστη μηνὸς ταῖς εἰκάσι τῷ συμφιλοσοφούντων ἡμῶν, εἰς τὴν ἡμῶν τε & Μητροδώρου μνήμην καταλειταμένῃν. Apud *Laërtium* X, 18. *Idem.*

⁴ *Hominis* quamvis & belli
M &

sapientis vero nullo modo, Physici praefer-
tim, ¹ quem se ille vult, putare ullum esse
cujusquam diem natalem. Quid? ² idemne
potest esse dies saepius qui semel fuit? Cer-
te non potest. An ejusdemmodi? Ne id qui-
dem, ³ nisi multa annorum intercesserint mil-
lia, ut omnium fiderum eodem, unde pro-
fecta sint, fiat ad unum tempus reversio. Nul-
lus est igitur cuiusquam dies natalis. At ha-
betur. Et ego id scilicet nesciebam. Sed ut
sit, etiamne post mortem coletur? idque testa-
mento cavebit is, ⁴ qui nobis quasi oraculum
ediderit, nihil ad nos post mortem pertinere?
Haec non erant ejus, qui innumerabiles mun-
dos infinitasque regiones, quarum nulla esset
ora, nulla extremitas, mente peragravisset.
Numquid tale Democritus? ut alios omittam.
Hunc adpello, quem ille unum secutus est.
Quod si dies notandus fuit, eumne potius quo
natus,

Et *humani*] Vulgo deest *quam-
vis*. Id nos ex Pal. pr. Eliens.
sec. ac editione *Victoriana* rece-
pimus. *Davies*.

¹ *Quem se ille vult*] Vulgo
quem se ille esse vult. Cum
vero penultimam voculam non
agnoscant Eliens. pr. Paris. sec.
C.C.C. & editio *Victoriana*, de-
lendam censuimus. Fatendum
tamen omnes hosce libros, prae-
ter Eliensem primum, dare, *quem
se ille vult* putari, *ullum esse cu-
jusquam* &c. Male vero: nam

tum demum aliquid orationi
deest. *Idem*.

² *Verene potest esse dies*] J.
Fr. Gronovii MS. *itemne potest*;
unde legit, *idemne potest*, ejus-
que conjecturam repraesentat
Eliens. sec. Ea sane lectio re-
ceptae videtur praeferenda. *I-
demne potest esse dies? an ejus-
demmodi?* Immo tam placet, ut
admisserim. *Item*.

³ *Nisi multa annorum inter-
cesserint millia*] Vulgo *nisi cum
multis*. Sed Pal. primo vocem
me-

natus, an eum quo sapiens factus est? Non potuit, inquires, fieri sapiens, nisi natus esset. Et isto modo ne si avia quidem ejus nata non esset. Res tota, Torquate, non doctorum hominum, velle post mortem epulis celebrari memoriam sui nominis: quos quidem dies quemadmodum agatis, & in quantam hominum facetorum urbanitatem incurratis, non dico. Nihil opus est litibus: tantum dico, ⁵ magis fuisse vestrum agere Epicuri diem natalem, quam illius, testamento cavere ut ageretur. Sed, ut ad propositum revertamur, (de ³² dolore, enim cum diceremus, ad istam epistolam delati sumus) nunc totum illud concludi sic licet, Qui in summo malo est, is tum cum in eo est, non est beatus: sapiens autem semper beatus est, & est aliquando in dolore: non est igitur summum malum dolor. Jam illud quale tandem est? *Bona praeterita non effluere*

mediam rejicenti parvimus. Porro noster ad annum magnum respicit, isque annus horum quos vocamus annorum XII. M. DCCCLIV. complectitur. Verba sunt Ciceronis in Hortensio; quae servavit auctor de Caufis Corr. Eloq. cap. XVI. Sed ex Servio ad Aen. I, 273. III, 284. reponendum XII. M. DCCCCLIV. ut alibi diximus. Huc spectantia veterum loca congressit Henr. Lindenbrogius ad Censorini cap. XVIII. Idem.

⁴ Qui nobis quasi oraculum ediderit] Vulgo qui vobis quasi oraculum ediderit. Incommode; nam non Epicureis solis, sed omnibus hominibus hoc edidit oraculum. Nos igitur Paris. tribus, Balliol. Med. & editione Victoriana nixi sumus. Vide Laërtium X, 125. & Laërtium lib. III. cap. XVII, 30, seqq. Idem.

⁵ Magis fuisse vestrum — quam illius] Victorius edidit magis fuisse verum — quam illam.

effluere sapienti, mala meminisse non oportere. Primum in nostrane potestate est, quid meminimus? ¹ Themistocles quidem, cum ei Simonides, an quis alius, artem memoriae polliceretur, *Oblivionis, inquit, mallet: nam meminisse etiam quae nolo, oblivisci non possum quae volo.* Magno hic ingenio: sed res se tamen sic habet, ut nimis imperiosi philosophi sit, vetare meminisse. ² Vide, ne ista sint Manliana vestra aut majora etiam, si imperes quod facere non possim. Quid, si etiam jucunda memoria est praeteritorum malorum? ut proverbium nonnulla veriora sint, quam vestra dogmata: vulgo enim dicitur, *Jucundi acti labores:* nec male Euripides, (concludam, si potero, Latine: ³ Graecum enim hunc versum. nostis omnes) ⁴ Sua-

illum. Sic etiam Pasif. pr. tert. nisi quod *illam* repraesentent. Sed illi perperam; certa quae est ea scriptura, quam Gruterus ex Pall. pr. sext. dedit. Eandem retinent Eliens. uterque, Paris. sec. Med. & C.C.C. Davies.

¹ *Themistocles quidem, cum ei Simonides, an quis alius, artem memoriae polliceretur, Oblivionis, inquit, mallet* Vulgo aut quis alius. Nos Pal. pr. sequimur. Idem vero Themistoclis responsum memorat noster Acad. II, 1. & eodem respicit de Orat. II, 86. De Simonide vero sic Suidas. Τὸν μνημονεύοντι τὴν ἐβρίαν ἐπὶ τοῖς. Martianus

Capella de memoria lib. V. pag. 177. Simonides hujus rei praecepta invenisse perhibetur, poeta idemque philosophus. Sic, inter alios, Plinius H. N. lib. VII. §. 24. & Quintilianus Inst. Orat. XI, 2. pag. 685. Idem.

² *Vide ne Manliana sint ista vestra* Sic habent omnes, quos quidem viderim, libri veteres: sed quidam legi volunt, *Vide ne Manliana sint iussa vestra*: alii, *ne Manliana sint ista castra*: alii, *ne Manliana sint imperia vestra* &c. Lambinus.

³ *Graecum enim hunc versum nostis omnes* Mallet, Graecum enim hujus versum nostis omnes

⁴ *Suavis laborum est praeteritorum memoria.*

Sed ad bona praeterita redeamus: quae si a vobis talia dicerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulsus, egens, in palude demersus, tropaeorum recordatione levaret dolorem suum; audirem & plane probarem: nec enim absolvi beata vita sapientis, neque ad exitum perducere poterit, si prima quaeque, bene ab eo consulta atque facta, ipsius ⁵ oblivione obruerentur. Sed vobis voluptatum perceptarum recordatio vitam beatam facit, & quidem corpore perceptarum: nam si quae sunt aliae, falsum est, omnes animi voluptates esse e corporis societate. Corporis autem voluptas si etiam praeterita delectat; non intellego, cur Aristoteles Sardanapali epigramma tanto opere deri-

omnes; si per Codices liceret. Dav.

⁴ *Suavis est praeteritorum maiorum memoria*] Alii *laborum*. Sed prior lectio ad Graeca respondet: est enim versus in Oreste,

Ω πότνια λήθη τ' κακῶν, ὡς εἴ γλυκὺ. *Camerar.*

Ib. *Suavis laborum est praeteritorum memoria*] Sic Pal. pr. at reliqui Codices *suavis est laborum*; unde cum *Gulielmio* legerim *suavis est laborum*. *Camerarius* autem respici putat ad illud *Euripideum* Orest. v. 213.

Ω πότνια λήθη τ' κακῶν, ὡς εἴ σοφῇ

sic enim Codices, non γλυκὺ,

prout ille posuit. Sed ad rem nihil facit iste versiculus. Revera voluit hunc ex *Andromeda*, quem habent *Aristoteles* Rhet. lib. I. cap. XI, 12. & *Stobaeus* Serm. XXIX. pag. 200.

Ἀλλ' ἡδὺ τοι σωθῆντα μεμνηῶς πόνων.

Vide doctissimum *Gatakerum* ad *Antonini* VIII, 36. Idem in mentem fuit *Themistio* Orat. IV. pag. 55. Λίσει πῶς ἡ τραγωδία, ὅτι φέρει πολλὴν ἡδονὴν καὶ τῷ σωθῆντι μεμνηῶς πόνων παροισχομένων. Hoc ideo notandum videbatur, quod *Petavius* & *Harduinus* locum silentio transeunt. *Davies*.

⁵ *Oblivione* obruerentur] *Lambinus*

derideat : in quo ¹ ille rex Assyriae gloriatur, se omnes secum libidinum voluptates abstulisse : quod enim ne vivus quidem, inquit, diutius sentire poterat, quam dum fruebatur ; quo modo id potuit mortuo permanere ? Fluit igitur voluptas corporis, & ² prima quaeque avolat, saepiusque relinquit ³ causam poenitendi quam recordandi. Itaque beatior Africanus cum patria illo modo loquens,

⁴ *Define Roma tuos hostes —*
reliquaque praeclare,

Namque tibi monumenta mei peperere labores.
Laboribus hic praeteritis gaudet ; tu jubes voluptatibus : hic se ad ea revocat, e quibus nihil umquam retulerit ad corpus ; tu totus haeres in corpore. Illud autem ipsum qui obtineri potest, quod dicitis, omnes animi & voluptates & dolores, ad corporis ⁵ voluptates ac dolores

binus edidit obruentur. Non male. Quin & ita dant C.C.C. & Med. *Davies.*

¹ *Ille rex Assyriae*] *Rex Syriae* legitur in Eliens. utroque C.C.C. & editione *Victoriana*. Mutatum videtur ab iis, qui voces hasce bonis auctoribus synonymas esse nescierunt. Talis certe fuit *Ursinus*, quem confutavimus ad *Tusc.* V, 35. ubi Sardanapali epigramma simul ac Aristotelis de eo iudicium reperiri queat. Auctoribus ibi laudatis adde *Curtium* lib. V. cap. I, 35. *Arrianum* *Exped.* II, 5. & *L. Allatium* ad *Eusa-*

thii *Hexaëm* pag. 7. *Idem.*

² *Prima quaeque avolat*] *Eliens.* uterque, *Parisi.* sec. C.C.C. *Balliol. Med.* & editio *Victoriana* dant *prona quaeque*. Sed qui voluptas *avoleat prona*, mihi quidem latet ; nec melius intelligo quid sibi velit hac in re *prima quaeque avolat*. Ultima vox in *Parisi.* pr. tert. locum non habet ; nec probabile videtur ut in una re *Tullius* duas diversi generis adhibeat metaphoras. Praeterea C.C.C. *Balliol. Med.* editio *Victoriana* pluresque libri tam manu quam typis exscripti dant,

dolores pertinere? Nihilne te delectat umquam? video, quicum loquar: te igitur, Torquate, ipsum per se nihil delectat? Omitto dignitatem, honestatem, speciem ipsam virtutum, de quibus ante dictum est: ⁶ haec leviora ponam: poëma, orationem, cum aut scribis aut legis; cum omnium factorum, cum regionum conquiris historiam; signum, tabula, locus amoenus, ludi, venatio, villa Luculli, (nam si tuam dicerem, latebram haberes: ad corpus diceres pertinere) sed ea quae dixi, ad corpusne refers, an est aliquid quod te sua sponte delectet? Aut pertinacissimus fueris, si in eo perstiteris, ad corpus ea, quae dixi, referre; aut deserueris totam Epicuri voluptatem, si negaveris. Quod vero a te disputatum est, majores esse voluptates & dolores animi quam corporis, quia trium temporum parti-

dant, *avolat*, vel, *advolat* ut aiebat. Forfan, *Fluit igitur voluptas corporis, & prona quidem aqua, ut aiunt; saepiusque relinquit* &c. Vide *Virgilium* Aen. VIII, 548. & *Symmachum* lib. III. Ep. 43. *Idem*.

³ *Causam poenitendi*] Vulgo *causas*. Nos Pal. primi lectionem damus. *Idem*.

⁴ *Desine, Roma, tuos hostes*] Hanc *Enniani* versus particulam laudat etiam lib. III. de Orat. cap. 42. Defectum supplere conati sunt viri doctissimi: sed eos ipsis poëtae verbis usos

esse nec constat nec constabit. Vide sis *Hieronymum Columnam* ad *Ennii* Fragm. p. 168. *Idem*.

⁵ *Voluptates ac dolores*] Vulgo *& dolores*. Sic habent, ut edidimus, Paris. pr. tert. Med. & editio *Victoriana*. *Idem*.

⁶ *Haec leviora ponam* — *signum, tabula, locus amoenus, ludi, venatio, villa Luculli*] Licet quae de veterum soloecismis dicantur haud ignoro; simile tamen exemplum dari non putō. Legerim *haec leviora* ponantur, *poema, orationem cum aut scribis aut legis, cum omnium factorum,*

particeps animus sit, corpore autem praesentia solum ¹ sentiantur; qui probari potest? ut is qui propter me aliquid gaudeat, plus quam ego ipse gaudeat? ² Animo voluptas oritur propter voluptatem corporis, & major est animi voluptas quam corporis: ita fit, ut gratulator laetior sit, quam is ³ cui gratulatur. Sed dum efficere vultis beatum sapientem, cum maximas animo voluptates percipiat, omnibusque partibus majores quam corpore; quid occurrat, non videtis: animi enim quoque dolores percipiet omnibus partibus majores, quam corporis. Ita miser sit aliquando necesse est is, quem vos beatum semper vultis esse. Nec vero id, dum omnia ad voluptatem doloremque referetis, efficietis umquam. Quare aliud aliquid, Torquate, hominis summum bonum reperiendum est: voluptatem bestiis concedamus, quibus vos de summo bono testibus

cum regionum perquiris historiam, signum, tabula, locus amoenus — villa Luculli &c. Ita recte procedit oratio parvaque sit mutatio. *Davies.*

¹ Sentiantur, qui probari potest? ut is qui propter me aliquid gaudeat, plus quam ego ipse gaudeat?] Vulgo sentiantur? Qui probari potest, ut is qui propter me aliquid, plus quam ego ipse gaudeat? Nullo quidem sensu. Nos rectis distinctionibus positis & verbo, quod suppeditat editio *Victoriana*,

restituto, locum persanavimus. Pall. tamen, nostrique voces ultimas quinque praetereunt; quod ob illud gaudeat repetitum contigisse norunt harum rerum periti. *Idem.*

² Animo voluptas oritur] Vulgo animi. Lectionem vero, quam damus, una voce probant Pall. Paris. tres, Eliens. uterque, C.C.C. Med. & Balliol. *Idem.*

³ Cui gratulatur] Sic Paris. pr. sec. Med. & Eliens. pr. Vulgo gratuletur. *Idem.*

⁴ In quodam volucrum genere

bus uti soletis. Quid, si etiam bestiae multa faciunt, duce sua quaeque natura, partim indulgenter vel cum labore; ut in gignendo, in educando perfacile adpareat, aliud quiddam iis propositum, non voluptatem? partim cursu & peregrinatione laetantur: congregatione aliae coetum quodammodo civitatis imitantur. Videmus ⁴ in quodam volucrum genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam: ⁵ in multis etiam disciplinam videmus. Ergo in bestiis erunt secreta a voluptate humanarum quaedam simulacra virtutum; in ipsis hominibus virtus, nisi voluptatis causa, nulla erit? & homini, qui ceteris animantibus plurimum praestat, praecipui a natura nihil datum esse dicemus? Nos vero, si quidem ³⁴ in voluptate sunt omnia, longe multumque superamur a bestiis; quibus ipsa terra fundit ex sese ⁶ pastus varios atque abundantes nihil

nere &c.] Sic edendum curavi, libris omnibus invitis, Charisii auctoritatem secutus, qui lib. I. [col. 119.] admonet, Ciceronem lib. II. de finibus usurpasse volucrum in patrio casu. Nullus autem alius locus est in hoc libro, in quo haec vox scripta sit, praeter hunc. Lambinus.

⁵ In multis etiam disciplinam videmus] Vulgo desideria videmus, quod exhibent omnes Pall. Eliens. uterque, C. C. C. Med. & Balliol. Adeo tamen inepta est ea lectio, ut aliquando suspi-

catus sim Tullium scripsisse, Videmus in quodam volucrum genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam in multis etiam; librariumque margini vel inter lineas adnotasse desideratur videmus; unde tandem desideria videmus nascebatur. Sed ne nimis ingenio viderer indulgere; scripturam recepi quam praestant Paris. pr. sec. ac editi veteres, eaque non est incommoda. Davies.

⁶ Pastus varios atque abundantes] Vulgo pastus varios varieque

nihil laborantibus: nobis autem aut vix, aut ne vix quidem, suppetunt multo labore quaerentibus. Nec tamen ullo modo summum pecudis bonum & hominis, idem mihi videri potest. Quid enim tanto opus est instrumento in optumis artibus comparandis, quid tanto concursu honestissimorum studiorum, tanto virtutum comitatu, si ea nullam ad aliam rem nisi ad voluptatem conquiruntur? Ut, si Xerxes, cum tantis classibus tantisque equestribus & pedestribus copiis, Hellesponto juncto, ¹ Athone perfosso, ² maria ambulavisset, terram navigavisset; ³ si, cum tanto inpetu in Graeciam venisset, causam ejus quis ex eo quaereret tantarum copiarum tantique belli, mel se auferre ex Hymetto voluisse diceret, certe

rique abundantes. Suam Ciceroni manum restituit Eliens. sec. ac sic Aldus nepos edidit. Darv.

¹ Athone perfosso] Quid si, Athone perfosso? quo modo eum locutum esse etiam in tertio de republica auctor est Priscianus libro VI. P. MANUCIUS.

Ib. Athone perfosso] Secutus hic sum Paulli Manucii conjecturam, ut item saepe alibi; quod velim lectorem, si interdum tacitus praeteribo, non existimare, me rei alienae involandae aut inuncandae gratia, id facere. Lambinus.

Ibid. Athone perfosso] Pall. tres, Eliens. pr. & Paris. pr. tert. Athone perfosso. Sed illos

libros sequor, in quibus alterum legitur; quod & prior fecerat Gruterus. Nec erat cur id male fieri censeret Is. Verburgius. Lucilius apud Agellium XVI, 9.

Αἰγίλιπτοι montes, Aetnae omnes, asperi ATHONES.

Priscianus lib. VI. col. 710. Quod mirabilius est, Athos Athonis protulit Cicero in III. de Rep. Quid ergo illa sibi vult absurda exceptio, nisi quis Athonem pro monumento vult funditus efficere &c. Sic etiam vetus Scholiastes ad Juvenalis Satir. X, 174. ad Lucani II, 667. ac Ann. Marcellinus XXXI, 4. Darvies.

² Maria ambulavisset terram-que

certe sine causa videretur tanta conatus: sic nos sapientem, plurimis & gravissimis artibus atque virtutibus instructum & ornatum, non, ut illum, maria pedibus peragrantem, classibus montes, sed omne caelum totamque cum universo mari terram mente complexum, voluptatem petere si dicemus, mellis causa dicemus tanta molitum. Ad altiora quaedam & magnificentiora, mihi crede, Torquate, nati sumus: nec id ex animi solum partibus, in quibus inest memoria rerum innumerabilium, ⁴ vitae quidem infinita; inest conjectura consequentium, non multum a divinatione differens; inest moderator cupiditatis pudor; inest ad humanam societatem justitiae fida custodia; inest in perpetiendis laboribus

que navigasset] *Isocrates in Paganeyrico* [pag. 84.] "Ὡς τῷ ἑαλοπίδῳ πλῖνσαι μὲν ἂν ἔπειρε, πειρῆσαι δὲ ἂν ἔδολατῆς, τὸ μὲν Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸ δὲ Ἄθω διορύξας. Huc respexit *Lucretius* lib. III. [vf. 1042.]

Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum Stravit.

Dubium autem non est quin *Xenophontis* [scribere debuit *Isocratis*] locum *Cicero* exprimere voluerit. *Ursin.*

Ib. Maria ambulavisset, terram navigavisset] Sic *Eliens. Med.* & editio *Victoriana*. *Vulgo* terramque navigasset. *Dav.*

³ Si cum tanto impetu in Grae-

iam venisset, causam ejus quis ex eo quaereret tantarum copiarum tantique belli, mel se auferre ex *Hymetto* voluisse diceret] *Lege causam* vero quis. Alioqui pendet orationis series. *Idem.*

Ib. Mel se afferre ex Hymetto voluisse] Cur non auferre? Certe id postulat sententia. *P. Manucius.* [Aufferre *Pal. pr.*]

⁴ *Vitae quidem infinita*] Corruptus locus; quem ita puto esse emendandum, *Et ea quidem infinita*: nam & libro primo *Tusc.* quaest. [cap. 24.] de animo loquens, *Habet, inquit, memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium.* *P. Manucius.*

Ibid.

ribus adeundisque periculis firma & stabilis doloris mortisque contemptio. Ergo haec in animis. Tu autem etiam membra ipsa sensusque considera; ¹ qui tibi ut reliquae corporis partes, non comites solum virtutum, sed ministri etiam videbuntur. Quid, si in ipso corpore multa voluptati praeponenda sunt, ut vires, valitudo, velocitas, pulcritudo; quid tandem in animis censes? in quibus doctissimi illi veteres inesse quiddam caeleste & divinum putaverunt. Quod si esset in voluptate summum bonum, (ut dicitis) optabile esset in voluptate maxuma, nullo intervallo interjecto, dies noctesque versari; cum omnes sensus dulcedine omni quasi perfusi moverentur. Quis est autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum velit esse in isto genere voluptatis? Cyrenaici quidam non recusant. Vestri haec verecundius: illi fortasse constantius. Sed lustremus animo non has maxumas artes, quibus qui carebant, inertes a majoribus nominabantur: sed quaero, num existumes non dico Homerum, Archilochum, Pindarum, sed

Ibid. Vitae quidem infinita] Elens. uterque, C. C. C. & editione Victoriana. Omnino legendum, Qui tibi, ut reliquae corporis partes, non comites solum voluptatum, sed etiam ministri videbantur. Nam ad voluptatem omnia referebant Epicurei. Vide lib. I. cap. 9. & lib. II. cap. 21. Idem.

¹ Qui tibi, ut reliquae corporis partes, non comites solum virtutum, sed ministri etiam videbantur] Videbantur Paris. tres,

Elens. uterque, C. C. C. & editione Victoriana. Omnino legendum, Qui tibi, ut reliquae corporis partes, non comites solum voluptatum, sed etiam ministri videbantur. Nam ad voluptatem omnia referebant Epicurei. Vide lib. I. cap. 9. & lib. II. cap. 21. Idem.

² Cgm.

sed Phidiam, Polycletum, Zeuxin, ad voluptatem artes suas direxisse? Ergo opifex plus sibi proponet ad formarum, quam civis excellens ad factorum pulcritudinem? Quae autem est alia causa erroris tanti, tam longe lateque diffusi, nisi quod is, qui voluptatem summum bonum esse decernit, non cum ea parte animi, in qua inest ratio atque consilium, sed cum cupiditate, id est, cum animi levissima parte deliberat? Quaero enim de te, si sunt Dii, ut vos etiam putatis, qui possunt esse beati, cum voluptates corpore percipere non possint? aut si sine eo genere voluptatis beati sunt, cur similem animi usum in sapiente esse nolitis? Lege laudationes, Torquate, non eorum, qui sunt ab Homero laudati, non Cyri, non Agelilai, non Aristidis, non Themistoclis, non Philippi, non Alexandri; lege nostrorum hominum, lege vestrae familiae. Neminem videbis ita laudatum, ut artifex callidus ² comparandarum voluptatum diceretur; non elogium monumentorum id significant, ³ velut hoc ad portam

² *Comparandarum* voluptatum] Eliens. sec. Paris. sec. tert. C. C. C. Med. & Balliol. *utilitatum*. Nec id absurde. Vide nos ad hujusce libri cap. XXVI. *Idem*.

³ *Velut hoc ad portam* unicum, PLURIMAE] Vulgo *velut hoc ad portam*? UNO ORE CUI

PLURIMAE, Siquidem vero Codices hoc in loco dent, *velut hoc ad portam uno cum* vel *cui plurimae*; & in libro de Senect. cap. XVII. *in quem illud elogium unicum, PLURIMAE CONSENTIUNT GENTES POPULI PRIMARIUM FUISSE VIRUM*; hanc lectionem restituendam putavi.

Unicus

portam ¹unicum, PLURIMAE CONSENTIUNT GENTES, POPULI PRIMARIUM FUISSE VIRUM. Idne consensisse de Calatino plurimas gentes arbitramur, primarium populi fuisse, quod praestantissimus fuisset in conficiendis voluptatibus? Ergo in iis adulescentibus bonam spem esse dicemus & magnam indolem, quos suis commodis infervituros, & quicquid ipsis expediat ²facturos arbitramur? nonne videmus, quanta perturbatio rerum omnium consequatur? quanta confusio? tollitur beneficium, tollitur gratia, quae sunt vincula concordiae: nec enim, si tuam ob causam cuiquam commodas, beneficium illud habendum est, sed feneratio; nec gratia deberi videtur ei, qui suam ob causam commodaverit. Maximas vero virtutes jacere omnes necesse est, voluptate dominante. Sunt etiam turpitudines plurimae, quae, nisi honestas natura plurimum valeat, cur non cadant in sapientem, non

Unicus est singularis, ut adnotavit Cl. Graevius, quem vide. Ovidius Metam. III, 454.

—— *Quid me, puer unice, fallis?*

Juvenalis Sat. VIII, 110.

—— *Si quod spectabile figurum:*

*Si quis in aedicula Deus unicu-
cus* ——

Sic Archimedes; unicus spectator caeli siderumque dicitur Livio XXIV, 34. Davies.

¹ *Uno ore cui plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum*] Fortasse legendum, *Uno ore quem plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum.* In libro etiam de Senectute [cap. 17] ubi est, *Is quem illud elogiunt, Unicum plurimae consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum;* eodem modo legerem *Ore uno quem plurimae &c.* cum veteres libri alii habeant *ore uno pluri-*

non est facile defendere. Ac, ne plura complectar (sunt enim innumerabilia) bene laudata virtus ³ voluptatis aditus intercludat necesse est: quod jam a me exspectare noli. Tute introspecte in mentem tuam ipse, eamque omni cogitatione pertractans, percunctare ipse te, ⁴ perpetuisne malis voluptatibus perfruens, in ea, quam saepe usurpabas, tranquillitate degere omnem aetatem sine dolore, adsumpto etiam illo, quod vos quidem adungere soletis, sed fieri non potest, sine doloris metu; an, cum de omnibus gentibus optime mererere, cum opem indigentibus salutemque ferres, vel Herculis perpeti aerumnas? sic enim majores nostri labores non fugiendos tristissimo tamen verbo [aerumnas] etiam in Deo nominaverunt. Exigerem ex te, cogeremque ut responderes, nisi vererer, ne Herculem ipsum ea, quae pro salute gentium summo labore gessisset, voluptatis causa gessisse diceres. Quae cum dixissem,

plurimae; alii ore uno cum plurimae. Verbum autem unicum opinor inde natum, quod librarius in describendo omisisset ore; cumque remansisset uno quem, unde elici sententia nulla poterat, factum est unicum: ut, quod negligentia mutilaverat, impudentia depravaret. Nisi dicamus cui pro ad cuius laudem usurpatum esse; quod mihi quidem non displicet, qui non libenter ab antiquis libris disce-

dam. P. Manucius.

² *Facturos arbitramur]* Paris. pr. tert. *arbitrabimur.* Non incommode. *Davies.*

³ *Voluptatis aditus intercludat]* *Lambinus* reponit *voluptati.* Sed nihil, invitis Codicibus, hoc in loco tentandum videtur, cum utraque loquendi ratio proba sit & recta. *Idem.*

⁴ *Perpetuisne malis voluptatibus perfruens]* Sic legendum, non, ut habent libri vulgati, *per-*

fem, Habeo, inquit Torquatus, ad quos ista referam ; &, quamquam aliquid ipse poteram, tamen invenire malo paratiores familiares nostros. Credo, ¹ Syronem dicis & Philodemum, cum optimos viros, tum doctissimos homines. Recte, inquit, intellegis. Age sane, inquam : sed erat aequius, Triarium aliquid de nostra diffensione judicare. ² Immo, inquit adridens, iniquum, hac quidem de re : tu enim ista lenius ; hic Stoicorum more nos vexat. Tum Triarius, Posthac quidem, inquit, audacius : nam haec ipsa mihi erunt in promptu, quae modo audiui ; nec ante adgrediar, quam te ab istis, quos dicis, instructum videro. Quae cum essent dicta, finem fecimus & ambulandi & disputandi.

perfluens. LAMBIN. Ibid. *Perfluens* in Pall. quatuor Grutero repertum placuit. In omnibus tamen nostris *perfluens* legitur. Et *fluere luxu*, *mollicia* similibusque vitiis passim dicitur. Paulo post *aerumnas* otiose repetunt Codices, eamque vocem ibi delendam puto. Davies.

¹ Syronem dicis & Philodemum] Sic etiam Fam. lib. VI. Epist. XI. At Acad. II, 33. *Omnia meminit* Scyron *Epicuri dogmata*. Servio ad *Virgilii Eclog.* VI, 13. *Siron* hic Epicureus dicitur. Pro *Philodemo* *Victorius*, Aldus nepos alique Poly-

demus repraesentant. Male ; contraque quam volunt nostri Codices, praeter unum Med. Vide *Menagium* ad *Laërtii* X, 3. *Idem*.

⁴ Immo, inquit *arridens*, *iniquum*] Parisini tres, Med. & Balliol. *juro inquit arridens*. Forte, vero, inquit *arridens*, *iniquum*. Hic elegans est istius particulae usus, de quo vide doctissimum *Clericum* Art Crit. Part. III. cap. XVI, 19. Veri tamen est similis ab his innui Codicibus imo, quo modo scribere solebant. *Idem*.

M. TULLII

M. TULLII CICERONIS
DE FINIBUS
BONORUM & MALORUM
AD
BRUTUM
LIBER TERTIUS.

VOLUPTATEM quidem, Brute, ¹ si ipsa pro se loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, concessuram arbitror, convictam superiore libro, dignitati: & enim sit impudens, si virtuti diutius repugnet, aut si honestis jucunda anteponat, aut pluris esse contendat ² dulcedinem corporis & titillationem; ex eave

¹ *Voluptatem quidem, Brute]* Vulgo *equidem*, quod nolunt Elicenf. uterque, Paris. pr. sec. Med. C. C. C. Balliol. & editio *Victoriana*. Davies.

² *Dulcedinem corporis & utilitatem ex eave natam]* Verum omnino videtur *dulcedinem corporis titillantem, ex eave natam*. Camerar.

Ib. Dulcedinem corporis titillantem, ex eave natam laetitiam] Sic emendavi ex auctoritate librorum manuscriptorum: quod & olim *Rivius* in mentem video venisse. *Lambin.*

Ib. Et titillantem ex ea re natam laetitiam] Ita cum *Lambino* legit *Manucius*, & commode, ut videtur. Debeo tamen

eave natam laetitiam, quam gravitatem animi atque constantiam. Quare illam quidem dimittamus & ¹ suis se finibus tenere jubeamus, ne blanditiis ejus inlecebrisque inpediatur disputandi severitas. Quaerendum est enim, ubi sit illud summum bonum, quod reperire volumus; quoniam & voluptas ab eo remota est, & eadem fere contra eos dici possunt, qui vacuitatem doloris finem bonorum esse voluerunt. Nec vero ita ullum probetur summum bonum, ut virtute careat; ² qua nihil possit esse praestantius. Itaque quamquam in eo sermone, qui cum Torquato est habitus, non remissi fuimus: tamen haec acrior est cum Stoicis parata contentio. Quae enim de voluptate dicuntur, ea nec acutissime nec abscondite differuntur: neque enim qui defendunt eam, versuti in differendo sunt, nec qui contra dicunt, ³ causam difficilem repellunt.

Ipsē

admonere lectores, in uno apud me MSto reperiri, & *titillationem, ex eave natam laetitiam*. Urfinus.

Ib. *Dulcedinem corporis & titillationem, ex eave natam laetitiam*] Vulgo *dulcedinem corporis titillantem, ex eave natam laetitiam*. At Pall. quinque, C.C.C. Eliens. pr. Med. Balliol. & Ven. 1471. *dulcedinem corporis & titillantem*, prout etiam *Victorius* edidit. Igitur cum MS. *Urfinianus* & Eliens. sec. darent *dulcedinem corporis & titillationem*;

lectionem recepi quae loco belle congruit. Alioqui cum Pal. pr. reponerem *dulcedinem corporis ex eave natam laetitiam*; quae scriptura *Grutero* quoque recta videbatur. *Davies*.

¹ *Suis se finibus tenere jubeamus*] Turbant hoc in loco Codices. Pall. quatuor & Paris. pr. tert. *suis se finibus cedere jubeamus*. Pal. sext. *suos se fines petere jubeamus*. At primus ille *suis se finibus petere jubeamus*; quem secuti sunt *Jac. Gronovius* & *Jf. Verburgius*. Haec tamen oratio

Ipse etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem esse de voluptate, quod sit positum ejus judicium in sensibus, ut commoneri nos satis sit, nihil adtineat doceri. Quare illa nobis simplex fuit in utramque partem disputatio: nec enim in Torquati sermone quicquam implicatum aut tortuosum fuit; ⁴ nostraque, ut mihi videtur, dilucida oratio. Stoicorum autem non ignoras quam sit subtile, vel spinosum potius, differendi genus; idque cum Graecis, tum magis nobis, quibus etiam verba parienda sunt, inponendaque nova novis rebus nomina: quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cujus usus vulgaris communisque non sit, multam novitatem nominum esse, cum constituantur earum rerum vocabula, quae in quaque arte versentur. Itaque & dialectici & physici verbis utuntur iis, ⁵ quae ipsi Graeciae nota non

oratio parum videtur Latina: quapropter illam revocavi lectionem, quam, praeter editos, praestant Eliens. uterque, Med. C.C.C. & Balliol. *Idem.*

² *Qua nihil possit esse praestantius*] Vulgo *potest*. Med. *posset*. Nostrae lectionis auctores sunt Paris. pr. sec. & Eliens. sec. *Idem.*

³ *Causam difficilem repellunt*] Fortasse legendum *resellunt*: quamquam haec lectio ferri potest. *Lambin.*

⁴ Nostraque, ut mihi vide-

tur, dilucida oratio] Infelix hoc in loco conjector fuit *Lambinus*, cui placuit *totaque, ut mihi videtur, dilucida oratio*. Quamvis enim primi non minus ac secundi libri dubio procul auctor fuerit Tullius, tamen in priore Torquatus, in altero Tullius ipse loquitur; hincque factum ut Torquati sermonem suumque memorarit. *Davies.*

⁵ *Quae ipsi Graeciae nota non sunt*] In MSto est, *quae ipsi scientiae nota sunt*. Urfin.

Ib. *Quae ipsi Graeciae nota*
N 2 non

non sunt : geometrae vero, musici, grammatici etiam more loquuntur suo : item ipsae rhetorum artes, quae sunt totae forenses atque populares, ¹ verbis tamen in docendo
 2 quasi privatis utuntur ac suis. Atque, ut omitterem has artes elegantes & ingenuas, ne opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis uterentur nobis incognitis, usitatis sibi. Quin etiam agricultura, quae abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus versatur, nominibus notavit novis. Quo magis hoc philosopho faciendum est? ars est enim philosophia vitae; de qua differens adripere verba de foro non potest : quamquam ex omnibus philosophis ² Stoici plurima novaverunt.

non sunt] Vulgo nota sunt; quam lectionem Gruterus e Pall. quatuor primus recepit, quaeritque quibus utantur Romani vocabulis in Dialectica, in Physica. Vir autem ille Tullii mentem nullus intellexit : voluit enim Cicero dialecticos & physicos Graecos verbis iis uti, quae Graecorum vulgo nota non sunt. Igitur immerito prorsus exsulat particula negans, quam nos ex Eliens. utroque, Paris. pr. sec. C. C. C. Med. & Balliol. restitui-
 mus. Davies.

¹ Verbis tamen in docendo] Vulgo tantum; quod cum pe-
 jus sit quam editorum veterum lectio, nos eam reducendam puta-
 vimus. Certe sic habent Paris.

tres, Med. C. C. C. & Eliens. uterque. Verum in eo recte se-
 gessit Gruterus, quod docendo fide
 Pal. primi pro dicendo receperit.
 Cum optimo illo Codice faciunt
 Paris. pr. & Eliens. sec. Idem.

² Stoici plurima nominave-
 runt] Fero nominaverunt, sed
 novaverunt malim. P. Manu-
 cius. Ibid. Hoc in loco patien-
 tior, quam decuit, erat Manu-
 cius : nam nominaverunt senten-
 tia non convenit, & novaverunt
 ex Pall. pr. tert. Gruterus recte
 dedit. Sic etiam Med. exhibet.
 Davies.

Ibid. Plurima novaverunt] Sic
 legendum, ut edendum curavi :
 quod quidem primum non lon-
 ge abest a lectione vulgata no-
 minave-

vaverunt. Zeno quoque eorum princeps non tam rerum inventor fuit, quam novorum verborum. ³ Quod si in ea lingua, quam plerique uberiores putant, concessum a Graecia est, ut doctissimi homines, ⁴ de rebus non pervagatis, inusitatis verbis uterentur; quanto id nobis magis est concedendum, qui ea nunc primum audemus adtingere? ⁵ Etsi [quod] saepe diximus, & quidem cum aliqua querela non Graecorum modo, sed etiam eorum, qui se Graecos magis quam nostros haberi volunt, nos non modo non vinci a Graecis verborum copia, sed esse in ea etiam superiores; elaborandum est, ut hoc non in nostris solum artibus, sed etiam in illorum ipsorum

minaverunt; deinde reperitur integra in codice Memmiano & Cujatiano. Lambin.

³ Quod si in ea lingua, quam plerique uberiores putant, concessum est, ut doctissimi homines] Ita legitur hic locus in vetere libro, cum in aliis sit concessum a Graecia est. Ursin.

⁴ De rebus non pervulgatis] Codex Cujatianus habet non pervagatis. LAMBIN. Ibid. Pervagatis post Victorium Gruterus exhibuit, idque fide Pall. suorum. His accedunt Paris. pr. tert. & Eliens. uterque. Dawies.

⁵ Etsi, quod saepe diximus] Haec periodus Guyeto sic distinguenda videtur & corrigenda, Et si (quod saepe diximus, &

quidem cum aliqua querela non Graecorum modo, sed etiam eorum qui se Graecos magis quam nostros haberi volunt) nos non modo non vincimur a Graecis verborum copia, sed sumus in ea etiam superiores; elaborandum &c. Ac eas, ut opinor, emendationes loci mens & linguae Latinae ratio flagitant. Mala manus hic passus videtur Cicero, quod a verbo diximus sequentia pendere censebant librarii. Fieri tamen potest ut abundet vocula, legendumque sit, Etsi saepe diximus — — nostros haberi volunt, nos non modo non vinci a Graecis verborum copia, sed esse &c. Ac hoc probabilius videtur. Idem.

rum ¹ consequamur. Quamquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis, (ut ipsa Philosophia, ut Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, ² Musica) quamquam Latine ea dici poterant, tamen, ³ quoniam usu praecepta sunt, nostra ducamus. Atque haec quidem de rerum nominibus. De ipsis rebus autem saepenumero, Brute, vereor ne reprehendar, cum haec ad te scribam, ⁴ qui cum in philosophia, tum in optumo genere philosophiae tantum processeris. Quod si facerem, quasi te erudiens, jure reprehenderer: sed ab eo plurimum absum: neque, ut ea cognoscas quae tibi notissima sunt, ad te mitto; sed quia facillime in nomine tuo adquiesco, & quia te habeo aequissimum eorum studiorum, quae mihi communia

¹ *Consequamur.* Quamquam ea verba, quibus ex instituto veterum utimur pro Latinis — quamquam Latine ea dici poterant] Vulgo consequamur, quam ea verba &c. Sed vitiosa prorsus est interpunctio, cunctique MSS. praeter Pal. primum quamquam prae se ferunt; nec aliter sine sensus detrimento scribi potest. Turbas dedere viri docti quod in animum non revocarint quae sit optimorum scriptorum consuetudo. Nimirum, post vocabula quaedam quasi παραθετικῶς interjecta, vel easdem voces vel si-

miles repetere solent; id quod innumeris constat exemplis. Vide modo J. Fr. Gronovium ad Livii XLIV, 40. & nos ad Tusc. III, 8. Davies.

² *Musica*] In C.C.C. & Ven. 1471. legitur *Musica & Astrologia*. Non incommode quidem; cum tamen eas voces non agnoscant optimi libri, vehementer an *Tullii* sint dubito. Idem.

³ *Quoniam usu praecepta sunt*] Sic *Gruterus* ex Pal. tert. cum quo facit C. C. C. Ac ita *Ciceronem* scripsisse puto. *Præcepta*, ante cognita, praeoccupata. Vide *Servium* ad *Virgilio* Eclog.

nia tecum sunt, ⁵ existumatores & judicem. Adtendes igitur, ut soles, diligenter, eamque controversiam dijudicabis, quae mihi fuit cum avunculo tuo, divino ac singulari viro. Nam, in Tusculano cum essem, vellemque e bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris uti, veni in ejus villam, ut eos ipse (ut solebam) inde promerem. Quo cum venissem, M. Catonem, quem ibi esse nescieram, vidi in bibliotheca sedentem, multis circumfusus Stoicorum libris: erat enim, ut scis, in eo inexhausta aviditas legendi, nec satiari poterat: quippe qui ne reprehensionem quidem volgi inanem reformidans, in ipsa curia soleret legere saepe, dum senatus cogeretur, nihil operae reipublicae detrahens; ⁶ quo magis tum in summo otio, maxumaeque copia ⁷ quasi heluari libris, si

log. III, 98. Aen. VI, 105. & Nic. Heinsium ad Valerii Flacci IV, 751. Lambinus autem legit quoniam usu recepta sunt. Parisini tres, Balliol. Med. aliique Codices usu percepta, nec aliter Victorius & Manucius dederunt. Idem.

⁴ Qui tum in philosophia &c.] Lego qui cum in omni philosophia &c. Lambinus.

⁵ Existumatores] Ita quidem Paris. pr. tert. at sec. Eliens. aliique multi dant aestumatores. Utrumque probum, nisi nos decipiant Codices. Vide si nostrum in Oratore capp. 31, 41. Davies.

⁶ Quo magis — videbatur? Quo magis idem valet ac quanto magis. Interrogationis igitur nota fuit addenda, quam praetermittunt editi. Idem.

⁷ Quasi heluo librorum] Codex Cujatianus habet heluaris libri. Plane mendose: quis negat? sed quid si dicamus hinc videri legendum, heluari libros videbatur? Lambinus.

Ib. Quasi heluari libris] In plerisque MSSis est heluo libri. Sed receptam lectionem praestant Scaligeri vetus Codex, Pal. pr. & Eliens. sec. Lambinus tamen & Guyetus scribunt heluari

si hoc verbo ¹ in tam clara re utendum est, videbatur? ² Quod cum accidisset, ut alter alterum nec-opinato videremus, surrexit statim : deinde prima illa, quae in congressu solemus, Quid tu, inquit, huc? a villa enim, credo; &c, si ibi te esse scissem, ad te ipse venissem. Heri, inquam, ludis commissis, ex urbe profectus veni ad vesperum : causa autem

libros; ut beluari reip. sanguinem dixit pro Domo c. XLVII. Forfan quasi beluari in libris. Vide Ciceronem de Prov. Consul. cap. VI. & Agellium II, 24. Davies.

¹ *In tam clara re]* Lambinus rescribendum putat *in tam praeclara re*. Nihil opus, ut arbitrator. *Idem.*

² *Quod cum accidisset, ut alter alterum &c.]* Videtur hoc quibusdam mendosum, aut certe inusitate dictum : mihi vero non videtur. Nam quod hic positum pro *sed*, seu autem, ut in quod si. Sic apud Lucretium lib. I. [vf. 222.]

Quod nunc aeterno quia constant semine quaeque : ubi libri vulgati habent, *At nunc &c.* Lambinus.

³ *Ut & patri, & Caepion. nostro & tibi tam propinquo respondet]* Ausus sum & hic pro Scipioni respondere Caepioni, & paullo post Caepionem pro Scipione. duces hac nimirum con-

est, matrem habuit Serviliam Catonis sororem ; cuius fratrem Plutarchus in Catone Uticensi Caepionem nominat ; nec, opinor, ignorat quisquam cognomen Serviliae gentis Caepio fuisse. Est autem Caepionum hic ordo, quantum ex antiquitatis observatione licuit colligere. Q. Servilius Caepio consul anno urbis DCXLVII. male cum Cimbris pugnavit. Ejus filius Q. Caepio M. Scaurum accusavit ; Druso Tribuno pl. qui paullo ante bellum Marsicum domi suae interfectus est, pro equitibus restitit ; bello Marsico perijt anno DCLXIII. quibus de rebus habeo testes Appianum, Florum, Orosum, Epitomen Livianam. Hic Caepio ex Livia Drusi ejus sorore, cum quo eum inimicitias gessisse diximus, filios suscepit Q. Caepionem & Serviliam, M. Catonis sororem, M. Bruti matrem, quam C. Caesar, postea Dictator, adamavit ; de quibus utrisque agemus. Caepionem Tribunum mil. in bello Spartaci fuisse, obiisse in Asia ante

tem fuit huc veniendi, ut quosdam hinc libros promerem. Et quidem, Cato, totam hanc copiam jam Lucullo nostro notam esse oportebit: nam his libris eum malo, quam reliquo ornatu villae delectari; est enim mihi magnae curae: quamquam hoc quidem proprium tuum munus est, ut ita erudiatur, ³ ut & patri & Caepioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat.

ante Quaesturam, ait *Plutarchus* in Catone Uticensi. Servilia primum nupsit M. Bruto, ei quem interfectum a Pompeio magno Sullanis temporibus docet *Valerius Maximus* lib. VI. cap. 2. idque *Plutarchus* confirmare videtur in Bruti vita. Perierit ex eo M. Brutum, interfectorem postea C. Caesaris: deinde uxor fuit, ut legimus in *Plutarcho*, L. Luculli, qui Mithridatem & Tigranem divicerat, post dimissam ab eo Clodiam P. Clodii sororem; ex qua filium genuit L. Lucullum, quem pater moriens in tutela voluit esse M. Catonis, fratris Serviliae uxoris suae. Ideo dixit hic Cicero, *Tuum munus est ut ita erudiatur, ut & patri, & Caepioni nostro, & tibi tam propinquo respondeat*. Quaeri autem potest, qua ratione soror fuerit Servilia Catonis, qui erat e gente Porcia. In quo scire illud oportet, Caepionis Serviliae patris, quem decessisse bello Marfico diximus, uxorem fuisse Liviam, M. Livii Drusi filiam, e-

jus quem contra C. Gracchum in Tribunatu pro Senatu stetisse *Plutarchus* in vita Gracchorum ostendit; ejus autem sororem, quem intra domesticos parietes ab occulto percussore necatum historiae narrant. Haec Livia, cum ex eo Caepione filios genuisset, ut jam diximus, Caepionem & Serviliam, divortio facto (non enim post obitum Caepionis putandum est; nam obiit Marfici belli tempore, aliquanto post alterum Liviae conjugium; quod ex Catonis Uticensis, Liviae filii, aetate constat; qui cum perierit Caesare & Lepido Coss. annos natus XLVIII. ut ait *Plutarchus*, satis constat ante Marficum bellum, id est, ante Caepionis interitum, esse natum) nupsit M. Catoni, ex quo genuit eum Catonem, qui se postea Uticae interemit. Patet igitur, M. Catonis Uticensis uterinam sororem Serviliam, uterinumque fratrem fuisse Caepionem, quem Catoni jucundissimum fuisse ex eodem *Plutarcho* cognoscitur: ex quo etiam constat, Drusum Liviae

spondeat. Laboro autem non sine causâ : ¹ nam & avi ejus memoria moveor (nec enim ignoras, quanti fecerim Caepionem; qui, ut opinio mea fert, in principibus jam esset, si viveret) & Lucullus mihi versatur ante oculos, vir cum omnibus excellens, tum mecum & amicitia & omni voluntate sententiaque conjunctus. Praeclare, inquit, facis, cum & eorum

Liviae patrem, Catonis avum fuisse, ut appellatur a Cicerone lib. IV. de Fin. [cap. 24.] his verbis; *Conferam avum tuum Drusum cum C. Graccho ejus fere aequali*: quod in Catone *Plutarchus*, & *Cicero* in oratione pro Milone confirmant, Catonis avunculum Drusum appellantes, cum ejus filium, qui Senatus causam contra Gracchum tutatus est, sine dubio significant. *P. Manucius*.

Ib. *Et Caepioni nostro*] Hoc debitum Pal. primo; quemadmodum dudum conjecerat *P. Manucius*, sed non etiam stabilierat librorum fidei tibicinibus. *Vulgati Scipioni* & hic & infra. *Gruterus*.

¹ *Nam & avi ejus memoria moveor* (nec enim ignoras quanti fecerim Scipionem, qui, ut opinio mea fert, in principibus jam esset si viveret) & *Lucullus mihi versatur ante oculos*] Avum Luculli pueri *Q. Caepionem* fuisse, eum qui bello Marfico interiiit, jam significavimus; quem Cicerone seniore fuisse indi-

cant non solum ea verba *quanti fecerim Scipionem* & ea in *principibus jam esset*, hoc est, aliquot jam annis auctoritatem in civitate summam obtineret; sed multo magis illa quae Cato respondet, *Uterque tibi testamento liberos suos commendavit*. Nominat igitur Cicero duos Caepiones; filium quidem priore loco, cum ait *Caepione nostro*, qui fuit avunculus pueri Luculli & *M. Brutum* adoptavit, unde *Caepio Brutus* lib. II. ad Attic. [Ep. 24.] & *Q. Caepio Brutus Philippica X.* [cap. XI.] & in argenteis nummis nominatur: deinde ejus patrem, cum subjungit *& avi ejus memoria moveor*. Hic mihi scrupulus, observata Ciceronis aetate, sane difficilis injicitur. Nam si Luculli pueri fuit avus Caepio, is quem Italico bello anno urbis DCLXIII. vita excessisse dicimus; vix fieri posse video, ut eum Cicero significet, cum ait *Non enim ignoras quanti fecerim Caepionem*: nam annus urbis DCLXIII. fuit annus Ciceronis

rum memoriam tenes, quorum uterque tibi testamento liberos suos commendavit, & puerum diligis. Quod autem meum munus discis, non equidem recuso; sed te adjungo socium. Addo etiam illud, multa jam mihi dare signa puerum & pudoris & ingenii: sed aetatem vides. Video equidem, inquam: sed tamen jam ² infici debet iis artibus, quas si, dum

nis aetatis XVII. ut adolescentulo Ciceroni, vix annos pubertatis ingressio, consuetudinem cum viro Caepione ullam fuisse credibile non sit. Accedit illud, quo etiam magis moveor, quod, cum Cato commendatos Ciceroni a moriente Caepione liberos ejus paullo post subjungit, repugnare videtur Ciceronis aetas annum agentis, ut diximus, XVII. cum Caepio vita excessit. Itaque interdum mihi venit in mentem suspicari, ne hic Caepio, quem Cicero observavit cujusque liberos ei commendatos esse a patre moriente Cato dicit, filius fuerit ejus qui periit bello Marfico, pater autem ejus, quem Catonis fratrem *Plutarchus* appellat & *Serviliae*, quae M. Brutum ex priore viro Bruto, Lucillum puera ex posteriore L. Lucullo peperit. Quod si ita est; sororem Drusi posterioris Liviam ejus Caepionis filio nupsisse credendum erit, qui cum fratre ejus in Equitum causa contenderat. Ita quatuor deinceps, perpetuo cog-

nationis ordine, Caepiones erunt, omnes *Quincti* praenomine. Primus, qui consul cum Cimbris male remp. gessit: alter, qui Scauro diem dixit, & bello Sociali vel, ut alii appellant, Italico aut Marfico periit: tertius, qui, quod equidem sciam, nusquam nominatur; cur tamen eum fuisse credi possit, causas ostendi: quartus, M. Catonis *Uticensis* frater, qui filiam, ut a *Plutarcho* scriptum animadverti, moriens reliquit, adoptato, ut diximus, sororis suae *Serviliae* filio M. Bruto, *P. Manucius*.

² Infici debet] *Guyetus*, praeeunte *Scaligero*, legit *suffici debet*; illique emendationi suadendae locus hic adducitur ex *Ciceronis Hortensio*: *Ut hi qui combibi purpuram volunt, sufficiunt prius lanam medicamentis quibusdam*. Exstat apud *Nonium* in *sufficit* & in *imbuere*; sed nihil aliud probat, nisi *Ciceronem* ita, si vellet, loqui potuisse. *Revera* nihil est mutandum; nam verbo, quod exhibent *Codices*, imbu-

dum est tener, conbiberit, ad majora veniet paratior. ¹ Sic, & quidem diligentius facpiusque ista loquemur inter nos, agemusque communiter. ² Sed resideamus, inquit, si placet: itaque fecimus. Tum ille: Tu autem, ³ cum ipse tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Cōmentarios quosdam, inquam, Aristotelios, quos hic sciebam esse, veni ut auferrem, ³ quos legerem, dum essem otiosus; quod quidem nobis (ut scis) non saepe contingit. Quam vellem, inquit, te ad Stoicos inclinavisses! erat enim, si cujusquam, certe tuum, nihil praeter *virtutem* in bonis ducere. Vide, ne magis, inquam, ⁴ tuum fuerit, cum re idem tibi quod mihi videretur, non nova te rebus nomina inponere: ratio enim nostra consentit, oratio pugnat. Minime vero, inquit ille, consentit: ⁵ quicquid enim, praeter id

imbuendi vel tingendi datur potestas. *Seneca Oedip. vl. 122.*

— *Flamma propiore nudos*
Inscit *Indos.*

Vide *Tusc. II, 2. Caesarem B. G. V, 14. & Melam III, 6. Davies.*

¹ *Sic equidem diligentius*] *Hic equidem &c.* scribendum ex antiquo Codice. *Ursin.*

Ib. Sic, & quidem diligentius] *Lambinus* edidit sic est: *& quidem diligentius.* Satis quidem commode. Potius tamen reposuerim, *scilicet, & quidem diligentius.* Prima vox, ut fit, per

compendium scripta, non difficulter in eam, quam dant Codices, mutabatur. *Davies.*

² *Sed resideamus &c.*] Libri manuscripti habent, *sed residamus:* & paullo post *Aristotelios,* pro quo vulgati habent *Aristotelicos.* *Lambin.*

³ *Quos legerem*] *Eliens. pr. ut legerem.* Haec tamen, ut videtur, ex interpretatione nata est lectio: nam *Cicero,* nisi multum fallor, reliquit, *quo legerem.* *Davies.*

⁴ *Tuum fuerit — non nova te rebus nomina imponere*] Abundare

id quod honestum sit, expetendum esse dixeris in bonisque numeraveris; & honestum ipsum, quasi virtutis lumen, exstinxeris, & virtutem penitus everteris. Dicuntur ista, Cato, magnifice, inquam: sed videsne verborum gloriam tibi ⁶ cum Pyrrhone & cum Aristone, qui omnia exaequant, esse communem? de quibus cupio scire quid sentias. ⁷ Egone quaeris, inquit, scire quid sentiam? quos bonos viros, fortes, justos, moderatos aut audivimus in republica fuisse, aut ipsi vidimus, qui sine ulla doctrina naturam ipsam secuti multa laudabilia fecerunt; eos melius a natura institutos fuisse, quam institui potuissent a philosophia, si ullam aliam probavissent, praeter eam, quae nihil aliud in bonis habet, nisi honestum; nihil, nisi turpe, in malis. ⁸ Ceterae philosophorum disciplinae, omnino alia magis

dare censeo te: quapropter in spongiam per me licet incumberat. *Idem.*

⁵ Quidquid enim, praeter id quod honestum sit, expetendum esse dixeris] Paris. pr. *expetendum esse si dixeris*. Lego quicquam enim, praeter id quod honestum sit, expetendum esse si dixeris. In recepta lectione non belle procedit oratio. *Idem.*

⁶ Cum Pyrrhone & cum Aristone] Vulgo cum Pyrrhone & Aristone. Sed praepositionem geminavi fide Paris. pr. sec. Med. & editionis *Victorianae*.

Idem.

⁷ Egone quaeris, inquit, scire quid sentiam?] Sic edidere *Victorius & Aldus* nepos, atque sic habent C.C.C. Med. Balliol. aliique Codices. Vulgo *ergone*. Perperam. Quin & si mei res esset arbitrii, scire, quod nescit Eliens. primus, expungerem. *Id.*

⁸ Ceteras philosophorum disciplinas, omnino aliam magis, aliam minus &c.] Sic edendum curavi, libris omnibus invitis, qui sic habent, *ceterae philosophorum disciplinae, omnino alia magis, alia minus, sed tamen omnes,*

gis alia, sed tamen omnes, ¹ quae rem ullam virtutis expertem aut in bonis aut in malis numerent, eas non modo nihil adjuvare arbitror, ² neque adfirmare quo meliores simus, sed ipsam depravare naturam. Nam si hoc non obtineatur, ³ id solum bonum esse, quod honestum sit; nullo modo probari possit, beatam vitam virtute effici: quod si ita sit, cur opera philosophiae sit danda, nescio: si enim sapiens aliquis miser esse possit, nae ego istam gloriosam memorabilemque virtutem
 4 non magno aestimandam putem. Quae adhuc,
 Cato,

omnes, &c. Plane mendose: quis non videt? Dicit enim Latine non potest, arbitror ceterae philosophorum disciplinae &c. nihil adjuvare, &c. Itaque vel committendum, ut Cicero soloecus locutus sit, quod est incredibile: aut sic, ut edidi, legendum. Paucis post verbis, quis non videt, hanc lectionem esse mancam & laceram, quae rem ullam virtutis expertem, aut in bonis, aut in malis numerent &c. quamvis omnes libri sic habeant? Itaque sic edidi, & omnino sic legendum, quae rem ullam aut virtutis expertem in bonis: aut turpitudinis, seu, aut vitii, in malis numerent &c. Lambinus.

Ibid. Ceterae philosophorum disciplinae, omnino alia magis alia] Lambinus, ne soloecismi reus sit Cicero, legit ceteras philosophorum disciplinas, omnino

aliam magis, aliam minus. Et sane Codices dant alia magis, alia minus, nisi quod Pal. pr. ultimam vocem merito praetermittat. Ipse minima mutatione legerim, ceterae philosophorum disciplinae, omnino aliam magis alia &c. Ceterae philosophorum disciplinae, quod attinet ad ceteras philosophorum disciplinas. Sic enim passim loquuntur scriptores. Philostratus vit. Apoll. II, 24. Οἱ δὲ τῆ ἰσῆς τοῦχοι, πρὸς αἷς λίθοις ὑποστράπτου χερσὶς. Frequens est in huiusmodi locutionibus ille scriptor. Vide II, 31. III, 15, 39, 54. IV, 2, 14, 28. V, 20, 25. Sic & Aelianus pluribus in locis. Ad V. H. II, 41. & Is. Casaubonum ad Polyeni I, 18. Agellius XIX, 1. Nox deinde, quae diem prius secuta est, in ea fere tota ventus a latere saeviens navem undis

Cato, a te dicta sunt, eadem, inquam, dicere posses, si sequerere Pyrrhonem aut Aristonem : nec enim ignoras, his istud honestum, non summum modo, sed etiam (ut tu vis) solum bonum videri. Quod si ita est, sequitur id ipsum, quod te velle video, omnes semper beatos esse sapientes. Hosne igitur laudas, & ⁴ hanc eorum, inquam, sententiam sequi nos censes oportere? Minime vero istorum quidem, inquit : cum enim virtutis hoc proprium sit, earum rerum, quae secundum naturam sint, habere delectum ; qui omnia sic exaequaverunt,

audis compleverat. Sic & Seneca de Tranq. animi cap. XI. ne Heliodorum lib. I. pag. 2. & lib. IV. pag. 162. aliove memorem. Davies.

¹ Quae rem ullam virtutis expertem aut in bonis aut in malis numerent] Recte Lambinus, ut puto, locum esse mutilum vidit. Sed plura mutavit quam necessarium videtur. Lego quae rem ullam virtutis expertem aut vitii in bonis aut in malis numerent ; unica voce interposita, quam sententia flagitat. Idem.

² Neque affirmare quod meliores simus] Legendum potius affirmare ; quod verbum & quid significet apparet, & alibi legimus informare conformareque ut alienum illud non debeat videri. Camerarius.

Ib. Neque affirmare] Qui vel asserere, vel affirmare, vel obfer-

mare rescribunt, nihil agere videntur. Affirmare, confirmare, vires addere. Vide J. Fr. Gronovium ad Livii XXII, 13. Davies.

³ Id solum bonum esse, quod honestum sit : nullo modo &c.] Hic quoque videtur aliquid deesse. Itaque sic fortasse legendum, & quod deest ita suppleendum id solum bonum esse, quod honestum sit : id solum malum quod turpe : nullo modo probari &c. Lambinus.

⁴ Hanc eorum sententiam sequi nos censes oportere] Paris. pr. tert. hanc eorum in sententiam. Eliens. uterque, Med. & editio Victoriana hanc eorum, inquam, sententiam. Ac horum librorum fide sic edidi. Accedit & C. C. C. nisi quod is hanc, inquam, eorum sententiam repraesentet. Davies.

verunt, ut in utramque partem ita paria redderent, ¹ uti nulla selectione uterentur ejus, virtutem ipsam sustulerunt. Istud quidem, inquam, optime dicis: sed quaero, nonne tibi faciendum idem sit, nihil dicenti bonum, quod non rectum honestumque sit, reliquarum rerum discrimen omne tollenti? Si quidem, inquit, tollerem: sed relinquo. Quonam modo, inquam, si una virtus, unum istud, quod honestum adpellas, rectum, laudabile, decorum, (erit enim notius quale sit, pluribus notatum vocabulis idem declarantibus) id ergo, inquam, si solum est bonum; quid habebis praeterea quod sequare? aut, si nihil malum, nisi quod turpe, inhonestum, indecorum, pravam, flagitiosum, foedum, ut hoc quoque pluribus nominibus insigne faciamus; quid praeterea dic-

ces

¹ *Uti nulla selectione uterentur ejus, virtutem ipsam sustulerunt*] Vox ejus delenda Lambino videtur, & certe *κατάλαβεν*. Cum tamen eam retineant omnes MSSi nisi quod Eliens. sec. ejus loco det *hujus*; rescribendum putō, *uti nulla selectione uterentur, funditus virtutem ipsam sustulerunt*. Noster in Oratore cap. LXII. Tollit funditus *veritatem & fidem*. Vide sis & supra lib. II. cap. 25. Davies.

² *Haec ipsa quondam rerum nomina novarum nova videbantur*] Haec est P. Manucii conjectura, quam Lambinus & Guy-

etus etiam probant. Videamus autem quid prae se ferant MSSi. Plerique dant *rerum nomina novarum* non *videbantur*. Alii *nomina novantur* non *videbantur*. Victorius ex suis edidit *nomina novarum novabantur*. Mediam vero vocem nescit Eliens. pr. eamque Scaliger expungendam censuit. Paris. pr. *rerum nomina novarum videbantur*. sec. *nomina novantur videbantur*. Denique Pal. sextus, *rerum nomina* non *videbantur*. Legendum reor, *haec ipsa quondam rerum nomina nova videbantur*; quod a Codicibus quam minime

ces esse fugiendum? Non ignoranti, inquit, tibi quid sim dicturus, sed aliquid, ut ego suspicor, ex mea brevi responsione adripere cupienti, non respondebo ad singula: explicabo potius, quoniam otiosi sumus, nisi alienum putas, totam Zenonis Stoicorumque sententiam. Minime id quidem, inquam, alienum, multumque ad ea, quae quaerimus, explicatio tua ista profecerit. Experiamur igitur, inquit; etsi habet haec Stoicorum ratio difficilius quiddam & obscurius: nam cum in Graeco sermone ² haec ipsa quondam rerum nomina [novarum] nova videbantur, quae nunc consuetudo diuturna trivit; ³ quid censes in Latino fore? Faciendum id quidem est, inquam: si enim Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inusitatam, inauditum quoque

minime recedit. *Idem.*

Ib. *Rerum nomina novarum nova videbantur*] Secutus sum in hoc loco restituendo *P. Manucii* conjecturam: quae ita certa est, ut, si scripti codices omnes eam refellerent, nihilo minus probanda videretur. Nunc cum eam nonnulli codices adjuvent, nemini dubium esse debet, quin sit haec vera scriptura. *Lambinus.*

Ib. *Novarum non videbantur*] Alii *novarum novabantur*, sensu mihi non admodum probato: non enim respondet ad illud quod dixit *difficilius & obscu-*

rius. Potius legendum crederem, *novarum nova videbantur*: ut *nova* accipiatur, quasi duriora & nimis obscura: quod accidere solet, cum nominibus utimur inauditis. *P. Manuc.*

³ *Quid censes in Latino fore?* Facillimum id quidem est] *Parif. sec. & Balliol. quid censes in Latino fore* faciendum? Facillimum id quidem est. *C. C. C. & Med. fore* faciendum? Faciendum id quidem est. In his codicibus male repetitur *faciendum*; in illis utraque quae ferebatur lectio simul exhibetur: nam *reponendum quid censes in Latino fore?*

que ei rei nomen inponere; cur non liceat Catoni? nec tamen exprimi verbum e verbo necesse erit, ut interpretes indiserti solent, cum sit verbum, quod idem declaret, magis usitatum. Equidem soleo etiam, quod uno Graeci, si aliter non possum, idem pluribus verbis exponere: & tamen puto concedi nobis oportere, ut Graeco verbo utamur, si quando minus occurret Latinum, ne hoc ephippiis & acratophoris potius, quam proegmenis & apoproegmenis concedatur; quamquam haec quidem praeposita recte & rejecta dicere licebit. Bene facis, inquit, quod me adjuvas; & istis quidem, quae modo dixisti, utar potius Latinis: in ceteris subvenies, si me haerentem videbis. ¹ Sedulo, inquam, faciam. Sed *Fortuna fortes*; quare conare, quaeso: quid enim hoc possumus agere divinius? Placet his, inquit,

fore? Faciendum id quidem est, ut habet Eliens. pr. & sic edidi. Respicit ad illud quod Cato dixerat; *Experiamur igitur, etsi habet haec &c. Davies*

¹ *Sedulo — conare quaeso*] Haec adducit Nonius in *sedulum*. Idem.

² *Simul atque natum sit animal*] Vide *Diogenem Laërtium* & ejus Interpretes VII, 85. Idem.

³ *Ad se conservandum & suum statum*] Vulgo & ad suum statum. Sed praepositionem fide Eliens. pr. delevimus. Idem.

⁴ *Nisi statum suum diligerent*] Eliens. uterque, Paris. pr. tert. C.C.C. Med. & editio Victoriana, *nisi statum ipsum diligerent*. A Cicerone credo fuit *nisi statum ipsi suum diligerent*. Idem.

⁵ *Interitum timerent: fieri autem non posset*] Parisini tres, Eliens. reliquique nostri codices *interitum timerent*: intelligi *fieri autem non posset*. Aut temere intrusa est illa vox, aut olim duplex fuit lectio, quam conjungere librarii. Lege vero *interitum timerent: fieri enim*

inquit, quorum ratio mihi probatur, ² simul atque natum sit animal (hinc enim est ordiendum) ipsum sibi conciliari, & commendari ³ ad se conservandum & suum statum, & ad ea, quae conservantia sunt ejus status, diligenda; alienari autem ab interitu, iisque rebus quae interitum videantur adferre. Id ita esse sic probant, quod, ante quam voluptas aut dolor adtigerit, salutaria adpetant parvi, adspersenturque contraria: quod non fieret, ⁴ nisi statum suum diligerent, ⁵ interitum timerent: fieri autem non posset, ut adpeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, ⁶ eoque se diligerent: ex quo intellegi debet, ⁷ principium ductum esse a se diligendo. In principiis autem naturalibus [⁸ diligendi sui] plerique Stoici non putant voluptatem esse ponendam: quibus ego vehementer adsentior; ne, si volupta-

non posset: nam superioris effati ratio redditur. *Idem.*

⁶ *Eoque se diligerent*] Vulgo *eoque se & sua diligerent*. Duas autem voculas istas recte praetermittit Pal. pr. quod ex sequentibus patet: nam si fuissent a *Tullii* manu; certe postea dicturus videtur *ex quo intelligi debet, principium ductum esse a se suaeque diligendo*. *Idem.*

⁷ *Principium ductum esse a se diligendo. In principiis autem naturalibus plerique &c.*] Ita opinor legendum ex MSto. In vulgatis autem abundant verba

diligendi sui; & pro *diligendo* scriptum est *diligendi*, quam lectionem notavit etiam Morelius. *Ursin.*

Ib. *A se diligendo*] Vulgo *diligendi*: nos Pal. primum, *Ursin.* & *Eliens.* sec. lectionis, quam recepimus, auctores habemus; idque, ni fallor, postulat sermonis elegantia. *Davies.*

⁸ *Diligendi sui*] Haec nescit *Ursini* vetus Codex, & e superioribus a librario frustra repetita recte statuit *Guyetus*: quapropter uncinis cincta prodeunt. De re quam agit noster, sic

luptatem natura posuisse in iis rebus videatur quae primae adpetuntur, multa turpia sequantur. Satis esse autem argumenti videtur, quamobrem illa, quae natura prima sunt ¹ adscita, natura diligamus, quod est nemo, quin, cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, ² quam eodem usu inminutas aut detortas habere. ³ Rerum autem cognitiones; vel, si haec verba aut minus placent aut minus intelleguntur, καταλήψεις adpellemus licet; eas igitur ipsas propter se adsciscendas arbitramur, quod habeant quiddam in se quasi complexum & continens veritatem: ⁴ id autem in parvis intellegi potest; quos delectari videamus, etiam si eorum nihil interfit, si quid ratione per se ipsi invenerunt. Artes etiam ipsas propter se adsumendas putamus; cum quia sit in his aliquid dignum adsump-

Diogenes Laërtius VII, 85. *Ο δὲ λέγουσι τινες, πρὸς ἡδονὴν γίνεσθαι τὴν πρῶτην ὁρμὴν τοῖς ζώοις, ψεύδονται ἀποφαίνουσιν ἐπιγίννημα γὰρ φασὶν ἔσθαι. Vide sis & §. 103. supra lib. II. cap. XI. & Suidam in ὁρμῇ. Davies.

¹ *A se ita natura diligamus]* Alii *ascita*. Et quidem apparet facili levique momento accidere potuisse, ut alterutra scriptio in archetypo reperta ita mutaretur a librario: utra tamen retinenda potius esse videatur non a sum pronuntiare. *Camerar.*

² *Quam eodem usu inminutas]* Balliol. omitta voce dat

quam usu inminutas. Lego *quam inminutas*, deletis duobus illis vocabulis, quae nihil habent quod hic agant. *Davies.*

³ *Rerum autem cognitiones, vel, si haec verba aut minus placent aut minus intelleguntur]* Vix est ut haec verba ad solas rerum cognitiones possint referri. Mihi sane stat aliquid excidisse, legendumque, *rerum autem cognitiones*, vel *comprehensiones*, vel *si haec verba aut minus &c.* Sic *cognitiones comprehensionesque rerum* dixit infra cap. XV. *Cicero Acad. II, 6. Quid esset cognitio, aut perceptio; aut, si ver-*

adsumptione, tum quod consent ex cognitionibus, & contineant quiddam in se ratione constitutum & via. A falsa autem adfensione magis nos alienatos esse, ⁵ quam a ceteris rebus, quae sunt contra naturam, arbitrantur. Jam membrorum, id est, partium corporis, alia videntur propter eorum usum a natura esse donata, ut manus, crura, pedes, ut ea, quae sunt intus in corpore, quorum utilitas quanta sit, a medicis etiam disputatur: alia autem nullam ob utilitatem, quasi ad quendam ornatum, ⁶ ut cauda pavoni, plumae versicolores columbis, viris mammae atque barba. Haec dicuntur fortasse jejuniis: sunt enim quasi prima elementa naturae; quibus ubertas orationis adhiberi vix potest, nec equidem eam cogito consecrari. Verumtamen cum de rebus grandioribus dicas, ⁷ ipsae res verba rapiunt:

verbum e verbo volumus, comprehendens, quam illi κατάληψιν vocant. Et cap. 10. Amplectitur maxime cognitionem, & istam κατάληψιν, quam, ut dixi, verbum e verbo exprimentes, comprehensionem dicemus. Adifis & cap. XLVII. Idem.

⁴ Id enim in parvis intelligi potest] Puto rectius e parvis. Idem.

⁵ Quam a ceteris rebus, quae sunt contra naturam, arbitrantur] Cum in prima persona dixerat. Eas igitur ipsas propter se asciscendas arbitramur; & mox, Artes etiam ipsas propter se

assumendas putamus; consentaneum videtur ut hic etiam scriberet, quae sunt contra naturam arbitramur. Et sic Urfini Codex. Idem.

Ib. Quae sunt contra naturam arbitrantur] Arbitramur habet liber MStus. Urfin.

⁶ Ut cauda pavoni] Eliens. pr. pavonis. Lege pavonibus; nam reliqua pluraliter efferuntur. Davies.

⁷ Ipsae res verba rapiunt] Eorum probo conjecturam qui reponunt, ipsae res verba pariunt. Sic certe locutus est noster lib. II. de Orat. c. 34. Idem.

rapiunt : ita fit cum gravior, tum etiam splendidior oratio. Est ut dicis, inquam : sed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi praeclare dici videtur : ¹ istiusmodi autem res dicere ornate velle, puerile est ; plane autem & perspicue expedire posse, docti & ⁶ intelligentis viri. ² Progrediamur igitur, inquit ; quoniam ab his principiis naturae discessimus, quibus congruere debent, quae sequuntur : sequitur autem prima divisio haec. ³ Aestimabile esse dicitur (sic enim, ut opinor, adpellamus) id quod aut ipsum secundum naturam sit, aut tale quid efficiat, ut selectione dignum propterea sit, quod aliquod pondus habeat dignum aestimatione ; quam ille

¹ *Istiusmodi autem res*] Lego *istiusmodi enim res* : nam sequitur *plane autem* & *perspicue* &c. *Davies.*

² *Progrediamur igitur*, inquit, quoniam, *ab his*] Sic *Eliens.* pr. Vulgo *progrediamur igitur*, quoniam, inquit, *ab his* ; quod durum videtur. *Idem.*

³ *Aestimabile esse dicitur* (*sic enim, ut opinor, appellamus*) *id quod aut ipsum*] Legendum *appellemus* ; quod etiam *V. C. Tb. Bentleio* placuit. Post eam vero vocem in editione *Victoriana* ponitur hiatus indicium, *Paulusque Manucius & D. Lambinus* locum supplemento carere iudicantes reponunt, *aestimabile esse dicitur* (*sic enim, ut opinor, appellamus* *ἀξιωτὸν*) *id quod* &c.

At *ἀξιωτὸν* Graecae linguae non est cognitum, Stoicique hac in re *ἀξιαν ἔχον* adhibent. Vide *Plutarchum* advs. *Stoic.* p. 1072. *Stobaeum* *Eclog. Ethic. lib. II.* pagg. 173, 174. & *Laertium* lib. VII. §. 105, 106. Revera nihil deest, *Tulliusque* subjicit, *sic enim, ut opinor, appellemus* ; quoniam vocabulum *aestimabile* primus ipse finxit & peperit. *Idem.*

*Ibid. Appellamus **] Verbum Graecum desideratur. Fortasse *ἀξιωτὸν*, nam *ἀξία* *aestimatio*, ut ipse p̄oxime subjungit. *P. Man.*

⁴ *Id enim*] Forte *sic* vel *ita enim* &c. *Davies.*

⁵ *Quae inventa selectione* &c.] Hoc totum ita restituo, adjutus a veteri libro, *Qua inventa selectione* & *item rejectione, sequitur*

ille ἀξίαν vocat : contraque inaeſtimabile, quod fit ſuperiori contrarium. Initiis igitur ita conſtitutis, ut ea, quae ſecundum naturam ſunt, ipſa propter ſe ſumenda ſint, contrariaque item rejicienda ; primum eſt officium (⁴ id enim adpello καὶ ᾗκον) ut ſe conſervet in naturae ſtatu : deinceps ut ea teneat, quae ſecundum naturam ſint, pellatque contraria. ⁵ Qua inventa ſelectione & item rejectione, ſequitur deinceps cum officio ſelectio, deinde ea perpetua, tum ad extremum conſtans, conſentanea-que naturae : ⁶ in qua primum ineſſe incipit & intellegi quid fit quod vere bonum poſſit dici. Prima eſt enim conciliatio hominis ad ea, quae ſunt ſecundum naturam : ⁷ ſimul

autem

tur deinceps cum officio ſelectio.
P. Manuc.

Ib. *Qua inventa ſelectione & item rejectione, ſequitur deinceps cum officio ſelectio*] Vulgo quae, inventa ſelectione & item rejectione, ſequuntur deinceps &c. Laminus edidit quae — ſequuntur : deinceps officiorum ſelectio. Paris. pr. ſec. & Elienſ. quae, inventa ſelectione & item rejectione, ſequuntur ſequitur deinceps cum officio ſelectio. At Pall. pr. tert. ut exhibuimus ; & ſic etiam P. Manucius ex vetere libro repoſuit : ac hoc probum puto, niſi quod legendum videatur, ſequitur deinceps officiorum ſelectio. Dav.

⁶ *In qua primum ineſſe incipit & intellegi quid fit quod vere bonum poſſit dici*] Vel au-

ſtoris mentem non aſſequor, vel haec a ſciolis corrupta ſunt. Omnes Pall. Paris. pr. tert. Elienſ. uterque Med. C. C. C. Balliol. & editio Victoriana, incipit & intellegit. Ciceronem ſcripſiſſe ſuſpicio, in qua primum ineſſe concipit & intellegit id quod vere bonum poſſit dici. Nam ſimul vidit rerum agenda- rum ordinem ; ſtatuit in eo collocatum ſummum illud hominis per ſe laudandum & expetendum bonum, ſicut noſter paullo poſt loquitur. Περὶ τῆς ὁμολογίας five ὁμολογεῖνως ζῆν, qui Zenoni ſinis fuit, agit noſter. De eo vide Juſt. Lipſum Manud. ad Philoſ. Stoic. II, 15. Davies.

⁷ *Simul autem cepit*] Scribendum

autem cepit intellegentiam, vel notionem potius, quam adpellant *ἐννοίαν* illi, viditque rerum agendarum ordinem, &, ut ita dicam, concordiam; multo eam pluris aestimavit, quam omnia illa quae primum dilexerat: ¹ atque ita cogitatione & ratione conlegit, ut statueret, in eo conlocatum summum illud hominis per se laudandum & expetendum bonum. ² Quod cum positum sit in eo, ³ quod *ὁμολογίαν* Stoici, nos adpellemus convenientiam, si placet; cum igitur in eo sit id bonum, ⁴ quo referenda sunt omnia honeste facta, ipsumque honestum, quod in bonis ducitur, quamquam post oritur, tamen id solum vi sua & dignitate expetendum est: eorum autem,

dum simul ac cepit; ita enim est in vetere libro. *Urfin.*

¹ *Atque cogitatione & ratione conlegit*] Sic legendum, ut edidimus, *cogitatione & ratione conlegit*, & ut habent libri veteres; non ut vulgati, *cognitione & ratione conlegit*. *Lambinus.*

Ibid. *Cogitatione & ratione conlegit*] Vulgo *cognitione*, quod *Gruterus* retinuit; licet *Pall.* quatuor veram lectionem dederint, quam *Lambinus* e veteribus libris asseruerat, quamque nos in *Parif. pr. sec. & Med.* invenimus. Vide quae notavimus ad lib. I. N. D. cap. 37. At nemo, nisi fallor, *cognitione colligere* dixit; vocesque *cognitionis & cogitationis* passim sunt a librariis confusae. Sic infra cap. 15. *Pal. pr.* habet *cognitio-*

nes comprehensionesque rerum, cum plerique Codices dent *cogitationes*. Et *Offic. I, 6.* editur *Agitatio mentis*, quae numquam acquiescit, potest nos in studiis COGITATIONIS etiam sine opera nostra continere; nec aliter habent MSSi quos excussere viri docti. Certa tamen est *Lambini Graevii*que conjectura, pro qua legunt in studiis COGNITIONIS; ac ita diserte repraesentat Codex *Elieuf. Davies.*

² *Quod positum sit in eo*] Antiqui libri, *Quod compositum sit in eo*; absurde prorsus, nisi facias quod saepe faciendum est, ut antiquos libros conjectura adjuves. Sic igitur puto elegantius & rectius: *Quod cum positum sit in eo, quod ὁμολογίαν Stoici, nos adpellemus convenientiam, si placet;*

5 quae sunt prima naturae, propter se nihil expetendum. Cum vero illa, quae officia esse dixi, proficiscantur ab initiis naturae; ea ad haec referri necesse est: ut recte dici possit, omnia officia eo referri, ut adipiscamur principia naturae; nec tamen ut hoc sit bonorum ultimum, propterea quod non inest in primis naturae conciliationibus honesta actio: consequens enim est, & post oritur, ut dixi: est tamen ea secundum naturam, multoque nos ad se expetendam magis hortatur, quam superiora omnia. Sed ex hoc primum error tollendus est, 6 nequis sequi existimet, ut duo sint ultima bonorum. 7 Ut enim, sicui propositum sit, conlineare hastam aliquo aut sagittam,

placet; cum igitur in eo sit id bonum, quo referenda sunt omnia: honeste facta, &c. Atque etiam in membro praecedenti melius, opinor, statueret in ea, quam statueret in eo: ut ad concordiam referatur. P. Manuc.

3 Quod ὁμολογίαν Stoici] Pariter illi τὴν ὁμολογίαν λέγουσι τέλος εἶναι apud Stobaeum Eclog. Ethic. lib. II. pag. 172. Dav.

4 Quo referenda sunt omnia honeste facta] C. C. C. & Med. Quo omnia referenda sunt omnia honeste facta. Tria postrema verba glossematis postulo, legoque, quo omnia referenda sunt; ipsum quidem honestum &c. Idem.

5 Quae sunt prima natura] Et habet vetus liber naturae, & ita loquitur Cicero saepe. P. Manucius.

6 Ne quis sequi existimet, ut sint duo ultima bonorum] Sic plane habent omnes nostri libri veteres; quos quamobrem non sequerer, causa nulla visa est. Vulgata autem lectio, ne quis sic existimet, ut sint duo ultima bonorum, ferri non potest. Quod autem sic olim edidimus, ne quis sic existimet, poni duo ultima bonorum &c. conjectura ducti id feceramus, cum & vulgatam lectionem ineptam esse videremus, & antiquam parum attentè considerassemus. Lambinus.

7 Ut enim si cui &c.] Apparet quid significet: sed ita non solum corrupta, verum etiam, ut ego sentio, confusa, & praepostere collocata sunt verba, ut emendari locus & distingui a nobis sine arrogantiae nota non possit.

gittam, sicut nos ultimum in bonis diximus: sic illi facere omnia, quae possit, ut conlineet: huic in ejus similitudine omnia sint facienda ut conlineet; & tamen ut omnia faciat, quo propositum adsequatur: sed hoc, quasi ultimum, quale nos summum in vita bonum dicimus; illud autem, ut feriat, quasi seligendum, non expetendum. Cum autem omnia officia a principiis naturae proficiantur, ab iisdem

possit. Utrum autem *collimare*, etsi alii pro eo *collineet* reposuerint. *Ursin.*
an *collineare*, legendum sit, non dijudico. Mihi quidem magis placet *collineare*; quod aptiorem & probabiliorem habeat etymologiam. *Collineare* dicitur is, qui eum locum ferit, ad quem locum oculi directo, quasi linea ducta, feruntur: ut *collineare* sit, simul cum oculis locum veluti per lineam ferire. Potest etiam ferri *collimare*; a limis oculis, quibus utimur collimantes. *P. Manucius.*

Ib. *Ut enim si cui sit propositum collimare hastam aliquo aut sagittam, ut feriat, sicut nos ultimum in bonis diximus: sic huic in hujusmodi similitudine omnia sunt facienda ut collimet, Et tantum niti ut omnia faciat quo propositum adsequatur* Ita legitur hic locus in vetere libro, minus, ut videtur, quam in vulgatis mendose. In lib. II. de Divin. [cap. 59.] dixit, *Quis est qui totum diem jaculans non aliquando collimet?* ut de verbo *collimare* non sit dubitandum,

Ib. *Ut enim, sicui sit propositum collimare hastam aliquo aut sagittam, huic omnia sint facienda ut collineet; ita tamen ut omnia faciat quo feriat: sic cum homini ultimum in bonis esse dicimus adipisci principia naturae; hoc dicimus huic in eadem similitudine omnia esse facienda ut propositum adsequatur, ita tamen ut rectum officium seu honesta actio subsequatur: sed hoc quasi ultimum, quale nos summum in vita bonum dicimus; illud autem, quasi seligendum, non expetendum*] Locus est valde corruptus, & perturbatus; quem conatus sum, verbis in suum ordinem restitutis, emendare. Omnino hoc assecutus sum, ut, cum usu recepta lectio sit inexplicabilis, neque ex ea probabilis ulla sententia exprimi possit; ex hac nostra emendatione sententia superioribus maxime consentanea elici queat: neque quidquam de meo

iisdem necesse est proficisci ipsam sapientiam. Sed quemadmodum saepe fit, ut is, qui commendatus sit alicui, pluris eum faciat cui commendatus sit, quam illum, a quo: sic minime mirum est, primo nos sapientiae commendari ab initiis naturae, post autem ipsam sapientiam nobis cariorem fieri, quam illa sint, a quibus ad hanc venerimus. Atque ut membra nobis ita data sunt, ut ad quandam rationem

meo fit additum, sed tantum ordo verborum, qui perturbatus erat, restitutus. De verbo *collimandi* autem, quia video quosdam doctos existimare, *collineare* potius esse scribendum, quam *collimare*; vereor, ne aliud sit *collimare*, aliud *collineare*: & *collimare* quidem sit limis oculis aliquid intueri; *collineare* vero, recta linea telum aliquod aliquo dirigere. Itaque in libro secundo de Divinatione [cap. 59.] putem sic legendum, *Quis est, qui totum diem jaculans, non aliquando collineet?* non, ut vulgo, *non aliquando collimet?* & contra hic recte legi arbitror, *collimet*, & *collimare hastam*. Verum tamen iudicent eruditiores: nam *collineare* mihi suspectum est. *Lambinus.*

Ib. *Ut enim si cui propositum sit — non expetendum*] Scaligeri MStus sic habet, *Ut enim si cui sit propositum collineare hastam aliquo aut sagittam, sicut nos ultimum in bonis diximus; sic illi facere omnia ut col-*

lineet; tum ut omnia faciat quo propositum assequatur: sed hoc quasi ultimum, quale nos summum bonum, in vita bonum: illud autem ut feriat, quasi seligendum, non expetendum. Locus est maxime vitiat, nec ullum MSSi nostri praebent lumen, quo corrigendi rationem videamus. Satis, ut arbitror, menti Catonis exprimendae faciunt haec, reliquis sublati, verba: *Ut enim si cui propositum sit collineare hastam aliquo aut sagittam, & facere omnia quae possit ut collineet; tum ut omnia faciat quo propositum assequatur, est hoc quasi ultimum, quale nos summum in vita bonum dicimus; illud autem ut feriat, quasi seligendum, non expetendum.* Sed me scopum tetigisse nullus affirmo. Nonnulla huc spectantia suppeditabunt *Plutarchus* adv. Stoicos pag. 1071. & *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. p. 172. De *collineandi* voce consulari *J. Fr. Gronovius* ad *Agellii* IX, 1. *Davies.*

! Appe-

nem vivendi data esse adpareant: sic ¹ appetitio animi, quae ὁρμή Graece vocatur, non ad quodvis genus vitae, sed ad quandam formam vivendi videtur data: itemque & ratio & perfecta ratio. Ut enim histrioni actio, saltatori motus, non quivis, sed certus quidam est datus: sic vita agenda est certo genere quodam, non quolibet; quod genus conveniens consentaneumque dicimus. Nec enim gubernationi aut medicinae similem sapientiam esse arbitramur, sed actioni illi potius, quam modo dixi, & saltationi; ut in ipsa arte insit, non foris petatur extremum, id est, artis effectio. Et tamen est etiam alia cum his ipsis artibus sapientiae dissimilitudo; propterea quod in illis, quae recte facta sunt, non continentur tamen omnes partes, e quibus constant: quae autem nos aut recta, aut recte facta dicamus, si placet, illi autem adpellant κατορθώματα, omnes numeros virtutis continent: sola enim sapientia in se ² tota conversa est; quod idem in ceteris artibus non fit. Inscite autem medicinae & gubernationis

¹ Appetitio animi — non ad quodvis genus vitae — perfecta ratio] Huc pertinent illa Stoicorum quae refert *Diogenes Laërtius* VII, 86. Τῆς ὁρμῆς τοῖς ζώοις ἐπιγινωσκόμενης, ἢ συγχρώμενα πορεύεται πρὸς τὰ οἰκεία, τούτοις μὲν τῷ κατὰ φύσιν τὸ κατὰ τὴν ὁρμὴν διοικεῖται (potius τὸ κατὰ φύ-

σιν τῷ κατὰ τὴν ὁρμὴν διοικεῖσθαι) ὁ δὲ λόγος τοῖς λογικοῖς κατὰ τὴν λεισίστην προσασίαν διδομένην, τὸ κατὰ λόγον ζῆν ὁρθῶς γινώσκει τοῖς (forte τούτοις) κατὰ φύσιν τεχνίτης ὃ οὗτος ἐπιγίνεται ὁρμῆς. Eadem, sed minus emendate, legantur apud *Suidam* in ὁρμή. Davies.

² Tota

nis ultimum cum ultimo sapientiae comparatur: sapientia enim & animi magnitudinem complectitur, & iustitiam, & ut omnia, quae homini accidunt, infra se esset iudicet; quod idem in ceteris artibus non contingit. Tenere autem virtutes eas ipsas, quarum modo mentionem feci, nemo poterit, nisi statuerit, ³ nihil esse, quod intersit aut differat aliud ab alio, praeter honesta & turpia. Videamus nunc, quam sint praeclare illa iis, quae jam posui, consequentia. Cum enim hoc sit extremum (sentis enim, credo, me jam diu, quod τέλος Graecus dicat, id dicere tum extremum, tum ultimum, ⁴ tum summum: licebit etiam finem pro extremo aut ultimo dicere) cum ergo hoc sit extremum, congruenter naturae convenienterque vivere; necessario sequitur, omnes sapientes semper feliciter, absolute, fortunate vivere, nulla re inpediri, nulla prohiberi, nulla egere. Quod autem continet non magis eam disciplinam, de qua loquor, quam vitam fortunaeque nostras, id est, ut, quod honestum sit, id solum ⁵ bonum iudicemus; potest

² *Tota conversa est*] Sic habent omnes libri, & manuscripti & vulgati: a quibus discedendum esse non puto. Quidam tamen legi volunt, *tota versa est*. Lambinus.

³ *Nihil esse, quod intersit, aut differat aliud ab alio*] Legerim nihil esse quod intersit aut quo differat aliud ab alio. Vide

Tusc. lib. I. cap. XI. & infra III, 15. Davies.

⁴ *Tum summum*] Has voces nescit Eliens. pr. nec in sequentibus verbis *summi* meminit. Id.

⁵ *Bonum iudicemus; potest id quidem*] Sic distingui debet hicc locus, & sic edidere Victorius, Brutus & Aldus nepos; nam

- potest id quidem fufe & copiofe, & omnibus electiffimis verbis graviffimisque fententiis [¹ rhetorice] & augeri & ornari : fed confectaria me Stoicorum brevia & acuta delectant.
- 8 Concluduntur igitur eorum argumenta fic,
- ² Quod eft bonum, omne laudabile eft : quod autem laudabile eft, omne honeftum eft : bonum igitur quod eft, honeftum eft. Satisfne hoc conclusum videtur ? Certe. quod enim efficiebatur ex his duobus, quae erant fumpta, in eo vides effe conclusum. Duorum autem, e quibus effecta conclusio eft, contra fuperius dici folet, non omne bonum effe laudabile : nam ³ quod laudabile fit, honeftum effe conceditur. Illud autem perabfurdum, bonum effe aliquid, quod non expetendum fit ; aut expetendum, quod non placens ; aut, fi id, non etiam diligendum : ergo & probandum : ita etiam laudabile : id autem honeftum : ita fit, ut, quod bonum

nam *Lambinus, Gruterus & recentiores*, qui poft *judicemus τολίαν εἰς μὴν* pofuere, fententiam corruerunt. *Davies.*

¹ Rhetorice & augeri & ornari] Quid, quaefo, potest fufe & copiofe & omnibus electiffimis verbis graviffimisque fententiis & augeri & ornari, nifi id rhetorice augeatur & ornatur. Cum igitur rhetorice nec in *Parif.* pr. nec in *tert.* compareat, ea vox *Ciceronis* non effe, fed librariis deberi videtur. *Idem.*

² Quod eft bonum, omne laudabile eft] Vide *Plutarchum* de *Repugn. Stoic.* pag. 1039. C. & *Diogenem Laërtium* VII, 101. *Idem.*

³ Quod laudabile fit, honeftum effe conceditur] Omnes noftri fimul ac editi veteres quod honeftum fit, (C. C. C. eft) laudabile effe conceditur. At propositio minor, ut dialectici loquuntur, fuit, quod laudabile eft, omne honeftum eft. Non igitur dubitari potest, quin recte *Lambi-*

bonum fit, id etiam honestum fit. Deinde quaero, quis aut de misera vita possit gloriari, aut non de beata? de sola igitur beata: ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam esse beatam vitam; ⁴ quod non possit nisi honestae vitae jure contingere: ita fit, ut honesta vita, beata vita sit. Et quoniam is, cui contingit ut jure laudetur, habet insigne quiddam ad decus & ad gloriam, ut ob ea, quae tanta sint, beatus dici jure possit; idem de vita talis viri rectissime dicitur: ita, si beata vita honestate cernitur, quod honestum est, id bonum solum habendum est. ⁵ Quod vero negari nullo modo possit, quem unquam stabili & firmo & magno animo, quem fortem virum dicimus, effici posse, nisi constitutum sit, non esse malum dolorem? Ut enim qui mortem in malis ponit, non potest eam non timere: sic nemo ulla in re potest

nus ediderit, quod laudabile sit, honestum esse conceditur; ejusque conjecturam, Grutero teste, firmat Pal. primus. Idem.

⁴ *Quod non possit nisi honestae vitae] Vulgo quod non possit quidem nisi &c. Hinc fit ut Lambinus reponat quod ne possit quidem. Sed illud quidem delevi, Pal. primo fidem dans. Quod autem Pall. quatuor, Paris. pr. tert. Med. & Balliol. pro vocabulis nisi honestae vitae, habeant inhonestae vitae, prout e-*

tiam Victorius edidit; iis equidem non accesserim: nam sententiae vim quodam modo debilitat ea lectio, vulgatamque retinent Pall. pr. tert. Paris. sec. & C. C. C. Vide lib. IV. cap. 18. Idem.

⁵ *Quod vero negari nullo modo possit quem unquam stabili] C. C. C. quem inquam, sicut etiam Victorius edidit. Paris. pr. quamquam. Eliens. & Med. quemquam. Locum sic emendandum censuerim, Quid vero? nega-*

potest id, quod malum esse decernit, non curare, idque contemnere. Quo posito & omnium ad sensum adprobato, illud adsumitur, eum, qui magno sit animo atque forti, omnia, quae cadere in hominem possint, despiciere & pro nihilo putare: quae cum ita sint, effectum est, nihil esse malum, quod turpe non sit. Atque iste vir altus & excellens, magno animo, vere fortis, infra se omnia humana ducens, is inquam, ¹ quem efficere volumus, quem quaerimus certe, & confidere sibi debet & suae vitae & actae & consequenti, & bene de se judicare, statuens nihil mali posse incidere sapienti:

negarine ullo modo possit, quemquam stabili & firmo & magno animo — effici posse, nisi constitutum sit non esse malum dolorem? Ipsa res, opinor, loquitur. *Davies.*

¹ *Quem efficere volumus, quem quaerimus certe, & confidere sibi debet*] C. C. C. Med. aliique MSSi cum veteribus editis melius distinguunt *quem quaerimus, certe & confidere sibi debet*. Sed quod majus est dicam; *efficere* mihi non placet. *Lego quem aspicere volumus, quem quaerimus; certe & confidere sibi debet* &c. Nam Stoicorum sapiens rarissima res est, immo nunquam reperta. Vide *Just. Lipsium* *Manud. ad Philos. Stoicam* II, 8. *Idem.*

² *Idque esse beate vivere, & honeste, id est cum virtute vi-*

vere] Particula & videtur abundare; suadenteque sententia rejicio: nec tamen veterem a me librum *Latinii* dissentire video. *P. Manucius.*

³ *Eorum dico — ponerent*] Habet *Nonius* in *ultimum*; sed ejus Codices male, *quod ultimum appellant*. Vide supra cap. VII. *Davies.*

⁴ *Quos quamquam*] Vulgo *quas quamquam*, ut ad *sententias* referatur; cum tamen ad *philosophos* spectare pronomen illud doceant sequentia, quod etiam *Cl. Tb. Bentleius* recte monuit. Tres primi, quos deinceps memorat *Cicero*, sunt *Epicturus* vel *Aristippus*, *Hieronymus*, & *Carneades*: tres alteri, *Polemo*, *Callipho* *Diodorus*que. Vide supra lib. II. cap. XI. *Idem.*

⁵ *Qui*

pienti: ex quo intellegitur idem illud, solum bonum esse, quod honestum sit, ² idque esse beate vivere, honeste, id est, cum virtute vivere. Nec vero ignoro varias philosophorum ⁹ fuisse sententias, ³ eorum dico, qui summum bonum, quod ultimum adpello, in animo ponerent: ⁴ quos quamquam vitiose quidam secuti sunt; tamen non modo his tribus, qui virtutem a summo bono segregaverunt, cum aut voluptatem aut vacuitatem doloris aut prima naturae in summis bonis ponerent, sed etiam alteris tribus, ⁵ qui mancā fore putaverunt sine aliqua accessione virtutem, ⁶ ob eamque rem

⁵ *Qui mancā fore putaverunt.*] Aristoteles, & Peripatetici, qui summum bonum esse dixerant, virtute adhibita, frui primis a natura datis: Callipho, qui voluptatem ad virtutem adjunxit: Diodorus, qui ad virtutem addidit vacuitatem doloris. Profert autem hunc locum *Nonius*, & mancā interpretatur debilem. *Lambinus*.

⁶ *Ob eamque rem trium earum rerum, quas supra dixi, singulis singulas addiderunt*] Sic habent omnes libri veteres. Hoc uno a vulgatis discrepantes, quod hi habent *singulas singulis*: illi ordine converso, *singulis singulas*. Sententia autem plana est: hoc enim significat Cicero, & quia tres illi virtutem sine aliqua accessione mancā ac debilem fore putaverunt, idcirco singulas trium illarum rerum, nempe

vel prima naturae, vel voluptatem, vel vacuitatem doloris, addiderunt singulis suis finibus, nempe virtuti. Sed, ne mentiar, videtur insolens locutio, *addiderunt singulas res singulis*, cum singulae res, quae adduntur, tres sunt: ea res autem, ad quam fit accessio, una est & simplex, videlicet virtus. Quare facilius adducor, ut assentiar *Petro Fabro* Arverno, qui censet legendum, *singulas singuli addiderunt*: quam ejus conjecturam eo libentius probo, quod libri veteres habent *singulis singulas*; ut dixi, non ut recentiores, *singulas singulis*. Credibile est enim scriptorem librarium *singulis singulas* scripsisse pro *singuli singulas*, non inusitate: nam saepe litteram, a qua vox sequens initium capiebat, addebant ultimae syllabae vocis antecedentis,

rem trium earum rerum, quas supra dixi,
¹ singuli singulas addiderunt, his tamen omnibus eos antepono, ² cuicuiusmodi sunt, qui summum bonum in animo atque in virtute posuerunt. ³ Sed tamen perabsurdi & hi, qui cum scientia vivere ultimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam esse dixerunt, atque ita sapientem beatum fore, nihil aliud alii momento ullo anteponentem: ut quidam Academici constituisse dicuntur, extremum bonorum & summum munus esse sapientis, obistere visis ⁴ assensusque suos firmiter sustinere.

His

cedentis, ut hic *s* additum est voci *singulis*, propterea quod vox *singulas* habet eandem in principio litteram: & contra interdum omittebant, ut alias ostendimus. Praeterea, si legamus *singuli*, & sententia erit planior, & explicatio facilior: singuli enim intelligentur Aristoteles seu Peripatetici, Callipho, Diodorus, qui virtuti res singulas ex illis tribus addiderant. Sic igitur legendum arbitror, *singuli singulas addiderunt* &c. *Lambinus*.

¹ *Singuli singulas addiderunt*] Sic recte *Petr. Faber* Arvernus & *D. Lambinus*; nec erat cur lectio plane vitiosa diutius *Ciceronem* macularet, licet tam nostri quam aliorum Codices exhibeant *singulis singulas addiderunt*. Nemo certe nescit, in MSSis litteras perperam geminari tolerare. *Davies*.

² *Cuicuiusmodi sunt*] Has voces non agnoscit C. C. C. Plurimi vero MSSi dant *cujusmodi sunt*; unde *Lambinus* fecit *cujuscujusmodi sunt*. Sed cum *J. Fr. Gronovius* in bonae notae Codice repererat *cuiusmodi sunt*, ei jure placuit *cuicuiusmodi sunt*, idque pro varia lectione ad editionis *Lambinianae* marginem notatur. Vide virum doctissimum ad *Agellii* II, 8. *Idem*.

³ *Sed tamen perabsurdi & hi*] Vulgo *sed sunt tamen*. Mediam vero voculam nesciunt *Eliens. C.C.C. Med. & Balliol.* nec ea caret oratio. *Idem*.

⁴ *Assensusque suos firmiter sustinere*] Vulgo *firme sustinere*. Sed omnino recipienda fuit lectio quam suppeditarunt *Eliens. pr. & Med.* A librariis enim vox rarior in notiores crebro mutatur. *Agellius* XIII, 8. *Omnia acta & eventa firmiter meminisse*.

His singulis copiose responderi solet : sed quae perspicua sunt, longa esse non debent. ⁵ Quid autem apertius, quam, si selectio nulla sit ab iis rebus, quae contra naturam sint, earum rerum quae sint secundum naturam, ⁶ tollatur omnis ea, quae quaeratur laudeturque, prudentia? Circumscriptis igitur his sententiis quas posui, ⁷ & si quae similes earum sunt; relinquitur, ut summum bonum sit, vivere scientiam adhibentem earum rerum, quae natura eveniant, feligentem quae secundum naturam, ⁸ & quae contra naturam sunt rejicientem,

nisse. Sic praeter Lucilium, Afranium, Plautum & alios, loquitur etiam noster lib. VI. de Rep. apud Nonium in firmiter. Vide sis & Cyprianum Epp. 7, 13, 30, 40, 42, 45, 52 &c. Idem.

⁵ Quid autem apertius quam tollatur omnis ea] Lambinus ex conjectura dedit, quid autem apertius quam fore ut tollatur omnis ea. Sane quiddam deest: nec enim, ut se nunc habet, Latina videtur oratio. C. C. C. Med. & Eliens. pr. tollatur demum omnis ea. Puto reponendum quid autem apertius quam quod tollatur demum omnis ea &c. Idem.

³ Tollatur omnis ea] Nihil obscuritatis in sententia; in elocutione fortasse aliquid desiderarem: hoc enim, quid apertius quam tollatur omnis prudentia, recedere videtur ab usu Latinae

linguae. Usitatum autem erat, quid apertius quam tolli omnem prudentiam. Consului veteres libros; nihil adjumenti. Habet unus, tollatur demum omnis ea, quod mihi scrupulum non eximit, licet ad orationis elegantiam nonnihil afferat. Alter ab iisque rebus, quod minime probō; cum hic plane sit verborum ordo, selectio earum rerum quae sint secundum naturam, ab iis rebus quae contra naturam. P. Manucius.

⁷ Et si quae similes earum sunt] Vulgo & iis quae similes. Pal. pr. Scalig. ac Eliens. & iis si quae. Legendum prout edidimus, quod nec Cl. Th. Bentleium fugit. Optimi illi Codices duplicem lectionem prae se ferunt, quarum pessima reliquis librariis placuit. Davies.

⁸ Et quae contra naturam sunt rejicientem] Vulgo & si quae etiam

cientem, id est, convenienter congruenterque naturae vivere. Sed in ceteris artibus cum dicitur artificiose, posterum quodam modo & consequens putandum est, quod illi ἐπιγεννηματικόν adpellant; ¹ quod autem in quo sapienter dicitur, id adprimo rectissime dicitur: quicquid enim a sapiente proficiscitur, id continuo debet expletum esse omnibus suis partibus; in eo enim positum est id, quod dicimus esse expetendum. Nam ut peccatum est patriam prodere, parentes violare, fana depeculari, quae sunt in effectū: sic timere, sic moerere, sic in libidine esse, peccatum est, etiam sine effectū. Verum ut haec non in posteris & in consequentibus, sed in primis continuo

etiam *contra naturam*. Sed Eliens. primum sequimur. Quin & primam voculam quam dele-
vimus nesciant Pal. pr. & Scalig. secundum vero editio *Victoriana*. Vide supra lib. II. cap. XI. *Davies*.

¹ Quod autem in quo sapienter dicitur, id adprimo rectissime dicitur] Manucii dederant, quod autem in sapiente dicitur. Unde facili conjectura legi queat, in sapiente sapienter dicitur. Sed Codices receptam lectionem tenent. Scribo, cum (veteribus quom) autem in bono sapienter dicitur, id a primo rectissime dicitur: & ultimum quidem occupavit V. C. Joan. Walkerus. Praeivit in ceteris artibus cum dicitur artificiose;

quare subjiciendum videtur, cum autem in bono sapienter dicitur. Formulam a primo multis illustravit J. Fr. Gronovius ad Senecae de vit. beata c. VII. Idem.

² Paullum oppido inter se differunt, & tamen eodem spectant] Stoicorum definitiones eodem spectare nemo miretur, si paullum oppido inter se differunt. Legendum videtur paullum oppido inter se differunt, & tantum eodem spectant. Hae certe voces ἐν μεταβολῇ sunt, & falli videntur Jos. Scaliger & Joan. Freinshemius, qui tamen quandoque tantum significare statuerunt. Vide Cl. Dukerum ad Flori lib. III. cap. V, 25. Idem.

³ Bonum definierit id quod esset natura absolutum] Lege definiit.

tinuo peccata sunt : sic ea, quae proficiscuntur a virtute, susceptione prima, non perfectione, recta sunt iudicanda. Bonum autem, quod in hoc sermone toties usurpatum est, id etiam definitione explicetur : sed eorum definitiones ² paullum oppido inter se differunt, & tamen eodem spectant. Ego assentior Diogeni, qui ³ bonum definierit, id quod esset natura absolutum ; ⁴ id autem sequens, illud etiam quod prodesset (ὠφέλημα enim sic adpellemus) motum aut statum esse dixit e natura absoluta. Cumque rerum notiones in animis fiant, si aut usu aliquid cognitum sit aut conjunctione aut similitudine aut conlatione rationis ; ⁵ hoc quarto, quod extremum

finiit. Laërtius VII, 94. Ἰδίως ὁρίζονται τὸ ἀγαθόν, τὸ τέλειον κατὰ φύσιν λογικῶς ἢ ὡς λογικῶς τοῖς ἕτοιμοις εἶναι τὴν ἀρετὴν Ἑρ. Vide Just. Lipsium Manud. ad Stoic. Philos. II, 22. Idem.

⁴ Id autem sequens illud, quod prodesset] Post vocem *sequens* tolle distinctionis notam. *Sequens illud autem*, id est, quod sequitur bonum. Omnino locus est obscurus, atque impeditus ; hoc autem dissimilitudinis in libris manuscriptis reperi, quod habent, *Id autem sequens illud etiam, quod prodesset*. Ego velim sic legi, *Sequens autem illud, etiam id, quod prodesset* &c. Lambinus.

Ib. *Id autem sequens, illud etiam quod prodesset*] Forsan id

autem sequens, illud, inquam, quod prodesset. Graece dixeris, ἐπιγίνημα δὲ τὸ ἀγαθόν, ὃ ἐστὶν ὠφέλημα. Sextus Empiricus Pyrrh. Hypot. III, 20. p. 168. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ πῶς ἔχον ἡγεμονικὸν καθιστηκυῖα, καὶ ἡ σπινθαλίς περὶ αὐτὴν ἐνέργεια τις ἔσα καὶ ἀρετὴν, ἀντικρὺς ἐστὶν ὠφέλεια. Eadem repetit advf. Mathem. lib. XI. cap. II. §. 22. Davies.

⁵ Hoc quarto, quod extremum posui bonum, noticia facta est] Sic Victorius & Gruterus ediderunt, nec aliter omnes fere Codices. Quid autem sibi velint haec verba, plusquam Oedipus sit oportet, qui dixerit. Quid autem in mente noster habuerit, docet cum paullo post ait *animum collatione rationis*

tremum posui bonum, notitia facta est: cum enim ab iis rebus, quae sunt secundum naturam, adscendit animus conlatione rationis, tum ad notionem boni pervenit. Hoc autem ipsum bonum, ¹ non accessione neque crescendo aut cum ceteris comparando, sed propria vi sua & sentimus & adpellamus bonum. Ut enim mel, etsi dulcissimum est, suo tamen proprio genere saporis, non comparatione cum aliis, dulce esse sentitur; sic bonum hoc, de quo agimus, est illud quidem plurimi aestimandum, sed ea aestimatio genere valet, non magnitudine: nam cum aestimatio, quae ἀξία dicitur, neque in bonis numerata sit nec rursus in malis; quantumcunque eo addideris, in suo genere manebit. Alia est igitur propria aestimatio virtutis; quae genere, non crescendo, valet. Nec vero perturbationes animorum, quae vitam insipientium miseram acerbamque reddunt, quas Graeci πάθη adpellant (pote-

ad notionem BONI pervenire. MS. Scaligeranus & Eliens. pr. *quod extremum posui bonum boni notitia factum est.* Lego hoc quarto, *quod extremum posui* horum, *boni notitia facta est.* Quin & Lambinus exhibuit, *quod extremum posui*, *boni notitia facta est.* Idque non male. Alii, *bonorum notitia.* Parum recte. Davies.

¹ Non accessione neque crescendo.] Hoc ex eo sequitur, quod

Stoicis omnia bona sint aequalia. Diogenes Laërtius VII, 101. Δοκεῖ δὲ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἴσα εἶναι, καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐπ' ἀκρον εἶναι αἰρετόν, καὶ μὴτε ἀνίσιν μὴτε ἐπίτασιν διχισθῆναι. Vide sis & infra cap. XIV. ac Senecam Epist. LXVI. Idem.

² Conveniet ad omnia] Paris. tert. *convenit.* Vulgo *conveniret.* At Eliens. uterque, Paris. sec. Med. C. C. C. Balliol. & editio Victoriana *lectionem nostram*

(poteram ego verbum ipsum interpretans, morbos adpellare, sed non ² conveniet ad omnia. Quis enim misericordiam aut ipsam iracundiam, morbum solet dicere? At illi dicunt *πάθος*. Sit igitur perturbatio, quae nomine ipso vitiosa declarari videtur) nec hae perturbationes vi aliqua naturali moventur; ³ omnesque sunt genere quattuor, partibus plures, aegritudo, formido, libido, quamque Stoici communi nomine corporis & animi *ἡδονήν* adpellant, ego malo laetitiam adpellare, quasi gestientis animi elationem voluptariam. Perturbationes autem nulla naturae vi commoventur, omniaque ea ⁴ sunt opiniones ac judicia levitatis: itaque his sapiens semper vacabit. Omne autem quod honestum sit, id esse propter se expetendum, commune nobis est cum multorum aliorum philosophorum sententiis: praeter enim tres disciplinas, quae virtutem a summo bono excludunt, ⁵ ceteris omnibus philo-

stram tuentur. *Idem.*

³ *Omnesque sunt genere quattuor*] Vulgo *omnesque* hae sunt genere quattuor. At secunda vox supervacanea prorsus est: quapropter eam fide Pal. primi iussimus exulare. *Idem.*

⁴ *Sunt opiniones ac judicia levitatis*] Vide Tusc. IV, 7. & Acad. lib. I. cap. XI. *Idem.*

⁵ *Ceteris omnibus philosophis haec est tuenda sententia, maxime tamen his Stoicis, qui nihil*

aliud in bonorum numero nisi honestum esse voluerunt] Numquam placuit his Stoicis, & suspicatus aliquando sum Stoicis non esse Ciceronis, sed additum ut exponeretur illud *his*. Nunc me *Philippi Tertii*, cujus inter omnes nostrae urbis oratores instructa Graecis ac Latinis litteris eminet eloquentia, liber antiquus in eam conjecturam ducit, ut Stoicis retinendum, *his* amovendum putem: mendi enim

philosophis haec est tuenda sententia, maxume tamen his Stoicis, qui nihil aliud in bonorum numero, nisi honestum, esse voluerunt. Sed haec quidem est perfacilis & perexpedita defensio. Quis est enim, aut quis umquam fuit aut avaritia tam ardenti, aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, ¹ quam adipisci scelere quovis velit, non multis partibus malit ad se, etiam omni impunitate proposita, sine facinore, quam illo modo pervenire? Quam vero utilitatem, aut quem fructum

nim suspicionem varietas affert, & est in eo libro pro *his*, in: de quo tamen sine hominum cruditerum sententia nihil statuo. Probari autem ea, quae scribimus, ab iis, quorum animus nulla invidiae, nulla malevolentiae labe suffusus libere simpliciterque iudicat, ita gaudeo, ut ab iisdem tamen improbari facile patiar. P. Manucius.

Ib. *Maxime tamen his Stoicis* &c.] Omnes libri veteres, & recentiores habent, *maxime tamen his Stoicis* &c. Sed puto a Cicerone scriptum esse, *maxime tamen his, qui nihil aliud* &c. vocemque *Stoicis*, natam esse ex interpretatione, cum aliquis e regione ita scripsisset *Stoicis*. Lambinus.

Ib. *Maxime tamen his Stoicis*] Sic omnes libri; sed viri praestantes vel *his* vel *Stoicis* delent. Forte tamen melius reponas

maxime tamen nostris Stoicis: nam horum disciplinae totus erat Cato. Mendum videtur ex compendiaria scriptura natum: cum *nr̄is* & *his* parum differant. Cicero ad Brutum I, 15. *Cedebas enim, Brute, cedebas, quoniam Stoici vestri negant facere sapientem. Seneca Epist. LXV. Dicunt, ut scis, Stoici nostri, duo esse in rerum natura. Vide sis & librum de vita beata cap. XXII. ac de otio sapientis cap. XXVIII. Davies.*

¹ *Quam adipisci*] Nonnulli Codices *quamquam adipisci*, quod Grutero perperam placet, ut obiter diximus ad II, 10. Idem.

² *Quomodo moveantur*] Vulgo *quo moveantur*. Sed Pall. C.C.C. & Paris. sec. ut edidimus: nam *quomodo novantur*, quod habent MS. Scaligeranus & Eliens. pr. quodque Grutero verius videtur, prorsus est incongruum. Si vero rem tecum repu-

Etum petentes, scire cupimus, illa, quae occulta nobis sunt, [² quomodo moveantur; quibusque de causis ea versentur in caelo?] quis autem tam agrestibus institutis vivit, aut quis contra studia naturae tam ³ vehementer obduruit, ut ⁴ a rebus cognitione dignis abhorreat, easque sine voluptate aut utilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet? aut quis est, ⁵ qui majorum, aut Africanorum, aut ejus, quem tu in ore semper habes, ⁶ proavi mei, ceterorumque virorum fortium atque omni virtute

reputes, aliquid deesse statim videbis; ut enim sensus commodus exsurgat, legas oportet *quomodo moveantur sidera, quibusque de causis ea versentur in caelo*. Sin hoc modo reponas, mera sit *ταυτελογία*; cum *versari* nihil aliud denotet quam volvi, circumferri, cursibus agitari. Dein an ii, qui rerum occultarum cognitionem fitiunt, de solo stellarum motu certiores fieri desiderant? Nonne latent alia multa tenebris aeternis damnata, quorum causas investigare mens humana gestiat? A me profecto non possum impetrare, quin haec, *quomodo moveantur, quibusque de causis ea versentur* (Codices *versantur*) *in caelo*, pro suppositiciis & spurriis habeam; quod, uncinis circumpositis, indicavi. *Idem*.

³ *Vehementer obduruit.*] Vulgo *obduravit*. Potior autem videbatur ea lectio, quam prae-

stant Eliens. & C. C. C. quamque *Lambinus, Brutus, & Aldus* nepos in suis editionibus exhibent. *Idem*.

⁴ *A rebus cognitione dignis*] Vulgo *cognitu dignis*; contra quam jubent Paris. tres, Eliens. uterque, Med. Balliol. & editio *Victoriana*. *Idem*.

⁵ *Qui majorum aut Africanorum*] Legendum *qui Manliorum aut Africanorum*; ut recte conjecit eruditissimus vir *Joan. Clericus*: nam, nisi fallor, illud *majorum* lectori semel monito non potest non incommodum videri. De Manliis Torquatis habuimus supra I, 7. II, 19. *Idem*.

⁶ *Proavi mei*] Ne quis ideo mendum subesse suspicetur, quia Cato Censorius, quem Cicero significat, multo antiquior fuerit quam proavus: nam est hec familiare Ciceroni, ut *proavos* appellet ab ejus aetate longissime

virtute praestantium facta, dicta, consilia cognoscens, ¹ nulla animo afficiatur voluptate? Quis autem honesta in familia institutus & educatus ingenue, non ipsa turpitudine, etiam si eum laesura non sit, offenditur? quis animo aequo videt eum, quem impure ac flagitiose putet vivere? quis non odit sordidos, ² vanos, leves, futes? ³ Quid autem dici poterit, [si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuemus,] quo minus homines tenebras & solitudinem nacti, nullo dedecore se abstineant, nisi eos per se foeditate sua turpitudine ipsa deterreat? Innumerabilia dici possunt in hanc sententiam; sed non necesse est: nihil est enim, de quo minus dubitari possit, quam & honesta, expetenda per se, & eodem modo turpia, per se esse fugienda. Constituto autem

me remotos; ut in Epistola ad Appium [lib. III. Fam. Ep. XI.] Si censor es, de proavo multum cogitato tuo: cum de Appio Caeco, qui Pyrrhi pacem dissuasisit, eum loqui constet. P. Manucius.

¹ Nulla animo afficiatur voluptate] Tullius, ut puto, scripsit, nulla animi, vel nulla omnino afficiatur voluptate. Davies.

² Vanos, leves] Med. varios, leves, ac ita Victorius edidit: sed male. Leves vanique qui proprie sint, docebit Agellius Noct. Attic. lib. VII. cap. XI. & lib. XVIII. cap. 4. Idem.

³ Quid autem dici poterat, si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuerimus] E-mendo ex antiquo libro Bernardini Maffei. Quid autem dici poterit. Alii pro statuerimus, legunt statueremus, respicientes scilicet ad verbum poterat, ut tempora convenirent: cum in sensu vis & energia major sit, si poterit & statuerimus legatur, quam si poterat & statueremus. P. Manucius.

Ib. Si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuemus] Paris. tres, Balliol. & Med. esse statueremus; C. C. C. aliique plures

autem illo, de quo ante diximus, quod honestum sit, id esse solum bonum; intellegi necesse est, pluris id, quod honestum sit, aestimandum esse, quam illa media, quae ex eo comparentur. ⁴ Stultitiam autem, & temeritatem, & injustitiam, & intemperantiam cum dicimus esse fugienda propter eas res quae ex ipsis eveniant; non ita dicimus, ut cum illo, quod positum est, solum id esse malum, quod turpe sit, haec pugnare videatur oratio: propterea quod ea non ad corporis incommodum referuntur, sed ad turpes actiones, quae oriuntur e vitiis: quas enim Graeci κακίας adpellant, vitia malo quam malitias nominare. Nae tu, inquam, Cato, verbis inlustribus, & ¹² id, quod vis, declarantibus. Itaque mihi videris Latine docere philosophiam, & ei quasi civita-

plures statuerimus. Quo autem modo legatur, mihi perinde est, horum enim nihil a Tullio scriptum fuisse, recte monuit vir acutissimus Joan. Walkerus. Si enim, his omissis, legas, *Quid autem dici poterit, quo minus homines tenebras & solitudinem nacti, nullo dedecore se abstineant, nisi eos per se foeditate sua turpitudine ipsa deterreat?* omnibus numeris absoluta est sententia: fin infercias si turpitudinem non ipsam per se fugiendam esse statuemus; inutilis & vana fiet tautologia. Quin & illa verba vel ob eam causam sunt incommo-

da, quod non, quid ipsi statuerimus, indicet Tullius; sed quid alios moveat ut in tenebris honeste se gerant. Davies.

⁴ Stultitiam autem & temeritatem & injustitiam & intemperantiam] Cum Guyeto legendum cenfeo, stultitiam autem & timiditatem & injustitiam & intemperantiam: ut enim primae virtutes prudentia sunt & fortitudo, justitia & temperantia; sic maxima vitia, stultitia, timiditas, injustitia, & intemperantia, quemadmodum pueri norunt. Stobaeus Eclog. Ethic. pag. 166. Φωτισὶ τὸ Ζῆλον, ἀγαθὰ μὲν

civitatem dare; quae quidem adhuc peregrinari Romae videbatur, nec offerre sese nostris sermonibus, ¹ & ista maxime propter limatam quandam & rerum & verborum tenuitatem. ² Scio enim esse quosdam, qui quavis lingua philosophari possint, nullis tamen partitionibus, ³ nullis definitionibus utuntur; ipsique dicunt ea se modo probare, quibus natura tacita adsentiat. Itaque in rebus minime obscuris non multus est apud eos differendi labor. Quare adtendo te studiose, & quaecumque rebus iis, de quibus hic sermo est, nomina inponis memoriae mando: mihi enim

μὴν τὰ τοιαῦτα, φρόνησιν, δικαιοσύνην, σωφροσύνην, ἌΝΔΡΕΙΑΝ—κακὰ δὲ τὰ τοιαῦτα, ἀφροσύνην, ἀκολασίαν, ἀδικίαν, ΔΕΙΔΙΑΝ. Vide sis & Diogenem Laërtium lib. VII. §. 100. Non igitur temeritas, sed timiditas, stultitiae, injustitiae & intemperantiae comes fuit adjungenda. *Darvies.*

¹ Et istam maxime propter limatam &c.] Sic habent omnes nostri libri manuscripti: quos sequor potius, quam vulgatos qui habent *Et ista maxime propter &c.* Planior autem esset lectio, si ita legeretur, *Et maxime propter istam limatam &c.* Atque hoc modo fortasse est legendum. *Lambinus.*

Ib. Et ista] MSSi fere dant *Et istam.* Codex Scaligeranus *e lista*, unde vir ille maximus

fingebat *sermonibus est quita.* *Lambinus* autem, meliore, quam ea est quam notis suis inferuit conjectura, *sermonibus audebat.* Hac ipsa tamen veriorem mihi videor reperisse; nam lego, *peregrinari Romae videbatur, nec offerre sese nostris sermonibus ESSE AUSA, maxime propter &c.* *Darvies.*

² Scio enim esse quosdam qui quavis lingua philosophari possint, nullis tamen partitionibus — utuntur] *Parif. sec. tert. Med. & Balliol. nullis enim partitionibus.* Nihil est apertius quam legi debere mutatis particularum sedibus, *Scio tamen esse quosdam qui quavis lingua philosophari possint; nullis enim partitionibus, nullis definitionibus utuntur.* Ad Epicureos respicit. Vide supra lib. II. capp. 2, 9, 10. *Idem.*

enim erit iisdem istis fortasse jam utendum. Virtutibus igitur rectissime mihi videris, & ad consuetudinem nostrae orationis, vitia posuisse contraria: quod enim vituperabile est per se ipsum, id eo ipso vitium nominatum puto; vel etiam a vitio dictum vituperari: ⁴ *sin κακίαν* malitiam dixisses, ad aliud nos unum certum vitium consuetudo Latina traduceret. ⁵ Nunc omni virtuti vitium contrario nomine opponitur. Tum ille, His igitur ita positis, inquit, sequitur magna contentio: ⁶ quam tractatam a Peripateticis mollius (est enim eorum consuetudo dicendi non satis acuta propter

ter

³ Nullis definitionibus utuntur: qui dicunt &c.] Provocabulum *ipfi*, quod erat post verbum *utuntur*, delevi, ut inane & supervacaneum. *Lambinus.*

Ib. *Ipfi, qui dicunt*] Neque hoc placet, neque quod placeat invenio. Liber *Tertii, ipfi qui de.* Ego *ipfi* potius quam *dicunt* vitiosum puto. *P. Manucius.*

Ib. *Ipfi que dicunt*] Editi veteres cunctique fere MSSi dant *ipfi qui dicunt.* At optime *Gruterus* ex Pal pr. locum emendavit, cum quo diserte facit *Med. noster*; frustra que *P. Manucius* & *D. Lambinus*, homines alioquin eruditissimi, laborarunt. *Davies.*

⁴ *Sin κακίαν malitiam dixisses, ad aliud &c.*] Vide *Tusc. IV, 15. Idem.*

⁵ Nunc omni virtute] Nunc

reposui ex vetere libro; cujus locum occupaverat *hoc.* Nemo est autem paullo quidem Romanae linguae peritior, qui *nunc pro sed* usurpatum saepissime tum a *Cicerone*, tum ab aliis ignoret. Sin exempla aliquis petat, longe ne abeat, legat librum de *Fin. I.* & prooemium *Tusculanae III. P. Manucius.*

⁶ Quam tractatam a Peripateticis mollius] Sic *Gruterus* ex *Pall. pr. quart. quint.* quibus accedunt *Parif. pr. tert. ac Med.* Et hinc cum *Guyeto* primum fuit emendare, *qua tractata*; quo satis *ipfi constructioni* fieret. Cum tamen editi veteres reliquique MSSi repraesentent *quae pertractata est a Peripateticis mollius*; malim reponere *quae cum tractata esset a Peripateticis &c.* *Davies.*

ter ignorationem Dialecticae) Carneades tuus egregia quadam exercitatione in dialecticis, summaque eloquentia, rem in summum discrimen adduxit; propterea quod pugnare non destitit, in omni hac quaestione, quae de bonis & malis adpelletur, non esse rerum Stoicis cum Peripateticis controversiam, sed nomen. Mihi autem nihil tam perspicuum videtur, quam has sententias eorum philosophorum re inter se magis, quam verbis dissidere. Majorem multo inter Stoicos & Peripateticos rerum esse aio discrepantiam, quam verborum: quippe, cum Peripatetici omnia, quae ipsi

¹ *Nostri vero, quod aestimatione omnino aliqua dignum sit, complecti beatam vitam putent*] Pall. nostrique Paris. pr. tert. C. C. C. Med. & Eliens. *compleri beatam vitam.* Recte sine dubio; quod etiam Gruterus statuit. Id arripiens Guyetus reponit, *nostri eo, quod aestimatione omnino aliqua dignum sit, compleri vitam beatam putent.* Sed haec emendatio, non minus ac vulgata scriptura, Stoicorum sententiae prorsus adversatur: nam, cum Peripatetici bona tripertito diviserint, nec sine corporis firmitate fortunaeque stabilitate compleri vitam beatam posse censuerint, honestum Stoicis solum bonum videbatur, eoque vitam beatissimam putabant effici; nec in alio loco τὰ ἀξία ἡχοντα, quae

Cicero vocavit *aestimabilia*, quam ἐν ἀδιαφόροις, indifferentibus, ponebant. Vide modo nostrum infra capp. 15, 16. Laërtium VII, 105. & Stobaeum Eclog. Ethic. lib. II. pagg. 172, seqq. Hoc, quod fugit interpretes, nonnullis librariis fuit cognitum: quapropter Eliens. sec. habet *complecti beatam vitam non putent.* Sed ineunda est alia corrigendi ratio. Paris. pr. sec. *nostri non quod aestimatione omnino aliqua dignum sit.* Pal. pr. *nostri non quod ex omni aestimatione aliqua dignum sit.* Legas oportet, *nostri non ex omni, quod aestimatione aliqua dignum sit, compleri beatam vitam putent.* Adi cap. 13. Tusc. V, 14, 16. & Agellium XVIII, 1. Davies.

² *Quam illorum rationem, qui &c.]* Sic legendum est, vel libris

ipſi bona adpellant, pertinere dicant ad beate vivendum, ¹ noſtri vero, quod aeſtimatione omnino aliqua dignum ſit, complecti beatam vitam putent. An vero certius quicquam po-¹³ teſt eſſe, ² quam illorum ratione, qui dolo- rem in malis ponunt, non poſſe ſapientem beatum eſſe, cum eculeo torqueatur? ³ eorum autem, qui dolorem in malis non habent, ratio certe cogit, uti in omnibus tormentis conſervetur beata vita ſapienti. Et enim ſi dolo- res eoſdem ⁴ tolerabilius patiuntur, qui exci- piunt eos pro patria, quam qui levio- re de cauſa; opinio facit, non natura, vim doloris aut

bris omnibus invitis. Sic autem loquitur infra non longe: *Itaque conſentaneum eſt his, quae dicta ſunt, ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod ap- pellamus extremum &c. credere putant poſſe &c.* Atque hanc meam emendationem libri vet- t. adjuvant. Qui autem vulgatam lectionem quam illa eorum ratio tuentur, nihil vident. *Lam- binus.*

Ib. Quam illorum ratione] Sic *Lambinus*; & favet *Pal. pr.* qui dat *quam illo ratione.* At reliqui Codices *illa ratio eſt*, vel *illa ratio eorum*, vel denique *illa ratio eſt eorum.* Cur itaque non legamus *quam illa ratione eorum*, nullus equidem video. *Davies.*

³ *Eorum autem, qui dolorem &c.]* Nihil equidem hic mutare

auſim: ſed tamen non diſſimularim lectori, me ſuſpicari ſic a Cicerone ſcriptum eſſe, *Eorum autem, qui dolorem in malis non habent, ratione certe cogi, uti in omnibus tormentis conſervetur beata vita ſapienti?* ut ſcilicet haec verba pendeant ab illo capite, *An vero certius quidquam poſteſt eſſe, quam &c.* Cogi autem interpretor hoc loco, ut ſaepe alibi uſurpat, colligi, concludi, effici, &c. *Lambin.*

⁴ *Tolerabilius patiuntur]* Sic edidit *Victorius.* Vulgo *patiantur.* At *Lambino* placet *tolerantius patiuntur.* Refragantibus autem *MSStis*, nihil eſt immutandum, cum vel haec vel illa loquendi ratio proba ſit & *Tulliana.* Vide *Tuſcul. III, 23.* & *Fam. Epiſt. XV, 20.* Pariter *Cyprianus Epiſt. LII. Cum mul-*

aut maiorem aut minorem. Ne illud quidem est consentaneum, ¹ ut, si cum tria genera bonorum sint, quae sententia est Peripateticorum, eo beator quisque sit, quo sit corporis aut externis bonis plenior, [ut hoc idem adprobandum sit nobis, ut qui plura habeat, quae in corpore magni aestimantur, sit beator :] illi enim corporis commodis compleri vitam beatam putant; nostri nihil minus. Nam cum ita placeat, ne eorum quidem bonorum, ² quae nos bona naturae adpellemus, frequentia beatiorem vitam fieri, aut magis expetendam, aut pluris aestimandam; certe minus ad beatam vitam pertinet multitudo corporis commodorum. ³ Et enim si & sapere expetendum sit & valere; conjunctum utrumque magis expetendum sit, quam sapere solum: neque tamen

to patientius & tolerabilius audiret adversus se aemulum principem quam constitui Romae Dei sacerdotem. Davies.

¹ *Ut si cum tria genera] Legerim, ut, si quidem tria genera bonorum sint quae sententia est Peripateticorum, eo beator quisque sit quo sit corporis aut externis bonis plenior. Quae vero sequuntur, Ut hoc idem approbandum sit nobis, ut qui plura habeat (subjungunt ea Balliol. C. C. C. Med. & editio Victoriana; Paris. vero tres & ea; forte ex eis) quae in corpore magni aestimantur sit beator, haec in-*

quam, cuncta prorsus sunt inutilia; quippe quae pura puta sint βασιλογία nihilque dicant quod non ante dictum sit & modo quidem elegantiore. Aut igitur egregie fallor, aut verba, de quibus agitur, eliminanda sunt, ut additicia nothaque. Idem.

² *Quae nos bona naturae adpellemus] Paris. pr. tert. C.C.C. Pall. pr. quart. bona vere; quod nihili est. Lambinus ex nonnullis libris affert prima naturae. Med. & Eliens. sec. appellamus. Omnino legerim quae nos prima naturae appellamus. Infra cap. 18. Prima autem illa naturae*

tamen, si utrumque sit aestimatione dignum, pluris sit conjunctum, quam sapere ipsum separatum. Nam qui valitudinem aestimatione aliqua dignam judicamus, neque tamen eam in bonis ponimus; iidem censemus nullam esse tantam aestimationem, ut ea virtuti antepo-
natur. Quod idem Peripatetici non tenent, quibus dicendum est, quae & honesta actio sit & sine dolore, eam magis esse expetendam, quam si esset eadem actio cum dolore. Nobis aliter videtur: recte secusne, postea. Sed potestne rerum major esse dissensio? Ut enim 14 obscuratur & offunditur luce solis lumen lucernae; & ut interit magnitudine maris Aegaei stilla muriae; & ut in divitiis Croesi, teruncii accessio; & gradus unus in ea via, quae est hinc in Indiam: sic, cum sit is bonorum finis, quem

turae — sub iudicium sapientis & delectum cadunt. Tusc. V, 30. Naturae primis bonis aut omnibus aut maximis frui. De primis hisce naturalibus vide sis infra lib. V. c. 7. Hanc autem Stoicorum fuisse sententiam docebunt Laërtius VII, 102, 106. Stobaeus Eclog. Ethic. pag. 173. & noster infra IV, 8. Idem.

³ Etenim si & sapere expetendum sit & valere; conjunctum utrumque] Gruterus & recentiores perverse dant expetendum sit valere; & conjunctum utrumque. Nos autem Lambini, Bruti & Aldi nepotis editiones

sequimur; id quod res ipsa postulat. Victorius exhibuit, etenim si valere & sapere magis expetendum sit quam sapere solum; neque tamen si utrumque sit aestimatione dignum &c. Ac ita quidem C. C. C. Med. Balliol. reliquique Codices. Hoc modo tamen aliquid manifeste deest. Ut autem locum recte capiamus, reminiscamur oportet virtutes solas Stoicis αἰσθητὰς expetendas videri; cum res ἀδιάφοροι indifferentes & quae nec bonae nec malae sunt, ἀξίαν ἔχουσι. ἀγαθὰ δὲ καὶ ἐκλέγανται aestimatione dignae, sumendae sunt & eligendae.

quem Stoici dicunt, ¹ omnis ista rerum in corpore sitarum aestimatio splendore virtutis & magnitudine obscuratur & obruatur atque intereat necesse est. Et quemadmodum oportunitas (sic enim adpellemus εὐκαιρίαν) non fit major productione temporis (habent enim suum modum quaecumque opportuna dicuntur) sic recta effectio (κατόρθωσις enim ita adpello, quoniam rectum factum κατόρθωμα) recta igitur effectio, item convenientia, denique ipsum bonum, quod in eo positum est ut naturae consentiat, crescendi accessionem nullam habet. Ut enim oportunitas illa, sic haec, de quibus dixi, non fiunt temporis productione majora: ob eamque causam ² Stoicis non videtur optabilior nec magis expetenda beata vita, si sit longa, quam si brevis: utunturque simili, ut, si cothurni laus illa esset ad pedem apte convenire, neque multi cothurni paucis anteponerentur, nec majores minoribus:

eligendae. Vide nostrum IV, 8. *Stobaeum* Ecl. Ethic. pagg. 170, 171, 173. & *Plutarchum* de Repugn. Stoic. pag. 1042. D. *Dawies.*

¹ *Omnis ista rerum in corpore sitarum aestimatio*] Sic legit ex *Maffaei* libro *P. Manucius*: nam Pall. pr. quart. quint. sext. Balliol. C.C.C. Med. ac editi veteres in corpore barum. Pall. sec. tert. incorporearum. At *Parifres* & *Eliens*, pr. omnis ista re-

rum corporearum aestimatio: quomodo reponendum; & ita voluisse videtur magnus ille *Scaliger*. Corporeae res sunt τὰ πρὸ σώμα, pariterque bona corporalia dixit *Agellius* XVIII, 1. & vitia corporalia *Seneca* Epist. LIII. Sic etiam Graeci σώματα adhibent. Vide *Stobaeum* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 173. & *Laërtium* VII, 106. *Idem.*

Ib. Rerum in corpore sitarum] Locu-

bus : sic quorum omne bonum convenientia atque opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora brevioribus anteponentur. Nec vero satis acute dicunt, si bona validudo pluris aestimanda sit longa, quam brevis, sapientiae quoque usus longissimus quisque sit plurimi. Non intellegunt, validudinis aestimationem spatio iudicari ; virtutis, opportunitate : ut videantur qui illud dicant, iidem hoc esse dicturi, bonam mortem & bonum partum meliorem longum esse quam brevem. Non vident, alia brevitate pluris aestimari ; alia, diuturnitate. Itaque consentaneum est his quae dicta sunt, ratione illorum qui illum bonorum finem, quod adpellamus extremum, quod ultimum, crescere putent posse, iidem placere esse alium alio etiam sapientiore, itemque alium magis alio vel peccare, vel recte facere : quod nobis non licet dicere, qui crescere bonorum finem non putamus.

¹ Ut

Locutio probabilior, quam si legas, ut antea, *rerum in corpore harum* : quam correctionem *Maffaei* liber antiquus probat. *P. Manucius*.

2 *Stoicis non videtur optabilior*] De Chrysippo sic *Plutarchus* Repugn. Stoic. pag. 1046.

C. Ἐν πολλοῖς εἰρηκῶς ὅτι παρὰ τὸν πλείονα χρόνον οὐδὲν μᾶλλον εὐδαιμονῶσιν. ἀλλ' ὁμοίως καὶ ἐπίσης τοῖς τὸν ἀμεινὸν χρόνον εὐδαιμονίας μετασχοῦσιν, ἐν πολ-

λοῖς πάλιν εἰρηκεν, ὡς ἔδδ' τὸν δακτυλον καθήκει προλεῖναι χάριν ἀμεριαίας φρονήσεως. Iterum advl. Stoicos pag. 1061. F. Λέγουσιν οἱ Στωικοί, ὅτι ἐγχαθὼν ὁ χρόνος ἐκ αὐξεί προσσινόμενος, ἀλλὰ καὶ ἀκαρὲς τι ὥρας γένηται φρόνιμος, ἔδειν πρὸς εὐδαιμονίαν ἀπολειφθήσεται ἢ τὸν αἰῶνα χρωμένῳ τῇ ἀρετῇ καὶ μακαρίως ἐν αὐτῇ καλεῖσθαι. Plura suppediabit *Lipfius* Manud. ad Philos. Stoic. III, 3. *Idem*.

Q³

¹ Ut

¹ Ut enim qui demersi sunt in aqua, nihilo magis respirare possunt, si non longe absunt a summo ut jam jamque possint emergere, quam si etiam tum essent in profundo; nec catulus ille, qui jam adpropinquat ut videat, plus cernit quam is qui modo est natus: ita qui processit aliquantum ² ad virtutis aditum, nihilo minus in miseria est, quam ille, qui nihil processit. Haec mirabilia videri intellego: sed cum certe superiora firma ac vera sint, his autem ea consentanea & consequentia, ne de eorum quidem est veritate dubitandum. Sed quamquam negent nec virtutes nec vitia crescere, attamen ³ utrumque eorum fundi quodam modo & quasi dilatari putant. Divitias autem Diogenes censet non eam modo vim habere, ut quasi duces sint ad voluptatem

¹ Ut enim qui demersi sunt in aqua] Ex Stoicorum mente Plutarchus advf. Stoicos pag. 1063. "Ὅσπερ ἡ πῆχυν ἀπέχων ἐν θαλάττῃ τῆς ἐπιφανείας, ἔθεν ἥττον πνίγεται ἢ καλαδιευκότες ὀρυσίας πεντακασίας, οὕτως ἡδὲ οἱ πελάζοντες ἀρετῇ, ἢ μακρὰν ὄντων ἥττον εἰσιν ἐν κακίᾳ. Καὶ καθάπερ οἱ τυφλοὶ, τυφλοὶ εἰσι καὶ ὀλίγον ὕψους ἀναβλέπουν μελλῶσιν, ὥτως οἱ προκρίπτοντες, ἄχρεις ἔτην ἀρετὴν ἀναλάβωσιν, ἀνόητοι καὶ μοχθηροὶ διαμείνωσιν. Vide sis & nostrum infra IV, 23, 24. ac Diogenem Laërtium VII, 120. Davies.

² Ad virtutis aditum, nihilo minus in miseria est] Vulgo nihilominus, quod male se habet. Nos Victorii & Aldi nepotis editiones secuti, duas ex una voces fecimus. Frustra vero sunt Henr. Stephanus & Janus Gruterus, quorum hic virtutis aditum, ille Castig. in Ciceron. p. 30. virtutis adeptum (quod latine non dicitur) emendavit. Nam de vulgata lectione non est cur queramur. Vide lib. I. de Orat. cap. 21. Idem.

³ Utrumque eorum fundi] Seneca Epist. LXXIV. Quod rectum est, nec magnitudine aestima-

tem & ad valitudinem bonam, sed etiam ut ea contineant; non idem facere eas in virtute neque in ceteris artibus, ad quas esse dux pecunia potest, continere autem non potest. Itaque si voluptas, aut si bona valitudo sit in bonis, divitias quoque in bonis esse ponendas: at, si sapientia bonum sit, ⁴ non sequi ut etiam divitias bonum esse dicamus. Neque ab ulla re, quae non sit in bonis, id, quod sit in bonis, contineri potest: ob eamque causam, ⁵ quia cognitiones comprehensionesque rerum, e quibus efficiuntur artes, ⁶ ad petitionem movent, cum divitiae non sint in bonis, nulla ars divitiis contineri potest. Quod si de artibus concedamus, virtutis tamen non sit eadem ratio; propterea quod haec plurimae commentationis & exercitationis indigeat, quod

firmatur nec numero nec tempore: non magis produci quam contrahi potest. Honestam vitam ex centum annorum numero in quantum voles corripe & in unum diem coge; aequae honesta est. Modo latius virtus funditur; regna, urbes, provincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosque dispensat officia: modo arcto sine circumdatur paupertatis, exilii, orbitatis: non tamen minor est, si ex altiore fastigio in privatum, ex regio in humilem subducitur. &c. Forſan in privatum statum, ex regio in humilem subducitur. Vide Lipſum Manud. ad Philoſ.

Stoic. III, 3. Idem.

⁴ Non sequi, ut etiam divitias bonum esse dicamus] Sequitur prosequi est in Codice manuscripto. Urſin.

⁵ Quia cognitiones comprehensionesque rerum, &c.] Sic restitui, libris omnibus reclamantibus, qui habent cogitationes comprehensionesque, plane mendose: sed paullo post, iis ducibus atque auctoribus, deleta praepositione ad, appetitiones movent excudendum curavi. Lambin.

Ib. Pal. pr. & Eliens. cognitiones exhibent. Davies.

⁶ Appetitionem movent] Eliens. uterque, C. C. C. & Med.

quod idem in artibus non sit; & quod virtus stabilitatem, firmitatem, constantiam totius vitae complectatur, nec eadem haec in artibus esse videamus. Deinceps explicatur differentia rerum: quam si non ullam esse diceremus, confunderetur omnis vita, ut ab Aristone; nec ullum sapientiae munus aut opus inveniretur, cum inter res eas, quae ad vitam degendam pertinerent, nihil omnino interesset; neque ullum delectum adhiberi oporteret. Itaque cum esset satis constitutum, id solum esse bonum quod esset honestum, & id malum solum ¹ quod turpe; tum inter haec & illa, quae nihil valerent ad beate misereve vivendum, aliquid tamen, quo differrent, esse voluerunt, ut essent eorum alia aestimabilia, alia contra, alia neutrum. ² Quae autem aestimanda essent, eorum in aliis satis esse causae quamobrem quibusdam anteponerentur, ut in valitudine, ut in integritate sensuum, ut in doloris

ad appetitiones morvent; sic etiam Victorius edidit. Lego appetitiones morvent, prout etiam Lambinus voluit. Adi sis Offic. II, 5. Darjes.

¹ *Quod turpe; tum inter haec & illa]* Pall. tert. quart. quint. Paris. tert. *tum haec ut illa,* Pall. sec. sext. Balliol. & Med. *tum haec inter illa,* Pal. pr. *tum inter illa,* reliquis omisiss. Lege vero *quod turpe; inter illa quae nihil valerent &c. quemadmo-*

dum repraesentat Eliens. pr. Id.

² *Quae autem aestimanda essent]* Ven. *quaeque;* ut supra quoque, ubi alii libri *quaecunque opportuna dicuntur,* Veneti *quaeque.* Mihi venit in mentem recte legi utroque in loco posse *quaeque.* Camerar.

³ *Ut gloriae, divitiarum, similitum rerum]* Lambinus edidit, *in gloria, divitiis, similibus rebus.* Sed immane quantum a Codicibus abit haec emendatio; veri-

doloris vacuitate, ³ ut gloriae, divitiarum, similitum rerum; alia autem non esse ejusmodi. Itemque eorum, quae nulla aestimatione digna essent, partim satis habere causae, quamobrem rejicerentur, ut dolorem, morbum, sensuum amissionem, paupertatem, ignominiam, similia horum; partim non. Itemque hinc illud esse exortum, quod Zeno προσημένον, contraque quod ἀποπροσημένον nominavit, cum uteretur in lingua copiosa factis tamen nominibus ac novis; quod nobis in hac inopi lingua non conceditur: quamquam tu hanc copiosiore etiam dicere soles. Sed non alienum est, quo facilius vis verbi intellegatur, rationem hujus verbi faciendi Zenonis exponere. Ut ¹⁶ enim, inquit, nemo dicit, in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem (id enim est προσημένον) sed eos qui in aliquo honore sint, quorum ordo proxume accedit ⁴ ut secundus sit ad regium principatum: sic in vita non

verique similis est vocem quamquam negligentia librariorum periisse. Quocirca legem & gloriae, divitiarum, similitum rerum CLARITATE: alia autem &c. Davies.

⁴ Ut secundus sit ad regium principatum] Lambinus reponendum conjecit ut hic secundus, ille tertius sit ad regium principatum. Cui bono, sum nescius. Legendum vero ut secundus sit a regio principatu.

Hirtius de Bell. Alex. c. LXVI. Bellonae templum tanta religione colitur, ut sacerdote ejus Deae, majestate, imperio & potentia secundus a rege consensu gentis illius habeatur. Pari modo locutus est Justinus XXXII, 1, 9. ut & Plinius XXXIV, 19. Sic autem Stobaeus Eclog. Ethic. lib. II. pag. 174. Οὐδὲν δὲ τῶν ἀγαθῶν εἶναι προσημένον ἀλλὰ τὸ τῶν μεγίστων ἀξίαν αὐτὰ ἔχειν τὸ δὲ προσημένον (Legε προσημένον)

non ea, ¹ quae primario loco sunt, sed ea, quae secundum locum obtinent, προημένα, id est, producta nominentur. Quae vel ita adpellemus (id erit verbum e verbo) ² vel promota & remota, vel, ut dudum diximus, praeposita vel praecipua, & illa rejecta: re enim intellecta, in verborum usu faciles esse debemus. Quoniam autem omne, quod est bonum, primum locum tenere dicimus; necesse est, nec bonum esse nec malum hoc, quod praepositum vel praecipuum nominamus. Itaque id definimus, quod sit indifferens cum aestimatione mediocri: quod enim illi ἀδιάφορον dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem. Neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil relinqueretur in mediis, quod

τὴν διυλίαν χώραν καὶ ἀξίαν ἔχον συνεγγίζει (forte συνεγγίζειν) πῶς τῇ τ' ἀγαθῶν φύσει· ἔδιν γὰρ ἂν αὐλητῶν (puto ἔδιν γὰρ τ' ἐν αὐλῇ) πρὸς αὐτὸν εἶναι τὸν βασιλέα, ἀλλὰ ἔμιν ταυτὸν τίταγμα. Rescribo ἀλλὰ τὰς μετὰ τούτων τίταγμα. Aliter haec tentat Just. Lipsius Manud. ad Philos. Stoic. II, 23. quem, si lubet, vide. Davies.

¹ Quae primario loco sunt] Pal. pr. & Eliens. unus primorie loco. Pal. sec. primore. MS. Scallig. Eliens. alter, Med. & Balliol. primiore loco. Lege primore in loco. Idem.

² Vel promota & remota] Lambinus edidit vel promota, ut

illa remota. Turbatus autem mihi videtur ordo verborum, quae sic disponenda censeo, vel promota, vel, ut dudum diximus, praeposita, vel praecipua; & illa rejecta aut remota. Re enim &c. Idem.

³ Nihil in his poni — nec, hoc posito, non aliqua esse praeposita] Vulgo essent. Habet autem Eliens. pr. quod edidimus, & ita legi posse vidit P. Manucius. Lambinus conjecit ut nihil in his poneretur — nec, hoc posito, ut non aliqua essent praeposita. Non male quidem; nisi quod a libris longius, quam par est, ea recedat emendatio. Idem.

⁴ Nec

quod aut secundum naturam esset, aut contra: nec, cum id relinqueretur, ³ nihil in his poni, quod satis aestimabile esset: ⁴ nec, hoc posito, non aliqua esse praeposita. Recte igitur haec facta distinctio est. Atque etiam ab his, quo facilius res perspicui possit, hoc simile ponitur. Ut enim, inquiunt, si hoc fingamus esse quasi finem & ultimum, ita jacere talum ut rectus adsistat; qui ita talus erit jactus ut cadat rectus, praepositum quiddam habebit ad finem, ⁵ qui aliter, contra: neque tamen illa praepositio tali, ad eum, quem dixi, finem pertinebit: sic ea, quae sunt praeposita, referuntur illa quidem ad finem, sed ad ejus vim naturamque nihil pertinent. Sequitur illa divisio, ut ⁶ bonorum alia sint ad illud ultimum perti-

⁴ *Nec haec posita, non aliqua essent praeposita*] Si corrigas, *Nec, hoc posito, non aliqua esse praeposita*, erit elegantius: neque ab antiquis exemplaribus admodum discedes; siquidem & *Maffaei* liber *hoc posito* habet. *P. Manucius*.

⁵ *Qui aliter, contra*] *Paris.* tres, C. C. C. Med. & Balliol. exhibent *qui aliter* qui *contra*. Forte *qui aliter* quidem, *contra*. Rem vero, de qua jam *Tullius*, ita tradit *Stobaeus* *Eclog. Ethic.* lib. II. pag. 174. Προηγμένα (Lege προηγμένα) δὲ λέγεσθαι, ἢ τὸ (scribe ἢ ἀπὸ τὸ) εὐδαιμονίαν τινὰ (forte τινὶ) συμφάλλεσθαι, συνεξεῖν (Lege ἢ συνεξεῖν) τι πρὸς

αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ (Repone ἀλλὰ ἀπὸ τὸ) ἀναγκάσιον εἶναι τῶν τὴν ἐκλογὴν ποιῶν παρὰ τὰ προηγμένα. Emenda παρὰ τὰ ἀποπροηγμένα. *Davies*.

⁶ *Bonorum alia sunt ad illud ultimum pertinentia*] *Diogenes Laërtius* VII, 96. Τῶν ἀσφαῶν τὰ μὲν εἶναι τελικὰ, τὰ δὲ ποιητικὰ, τὰ δὲ τελικὰ καὶ ποιητικὰ. Τὸν μὲν ὅν φίλον καὶ τὰς ἀπ' αὐτοῦ γινόμενας ὠφελείας, ποιητικὰ εἶναι ἀγαθὰ. θάρσος δὲ καὶ φρόνημα καὶ ἐλευθερίαν καὶ τέρψιν καὶ εὐφροσύνην καὶ ἀλυσίαν καὶ πᾶσαν τὴν κατ' ἀρετὴν πράξιν, τελικὰ ποιητικὰ δὲ καὶ τελικὰ εἶναι ἀγαθὰ. καὶ δὲ μὲν ἀπολεῖσσι τὴν εὐδαιμονίαν, ποιητικὰ εἰσιν ἀγαθὰ. καθ' ἃ

pertinentia, (sic enim adpello, quae τελικά dicuntur : ¹ nam hoc ipsum instituamus, ut placuit, pluribus verbis dicere, ² quod uno non poterimus, ut res intellegatur) alia autem efficientia, quae Graeci ποιητικά, alia utrumque. De pertinentibus, nihil est bonum praeter actiones honestas : de efficientibus, nihil praeter amicum. Sed & pertinentem & efficientem ³ sapientiam volunt esse : nam quia sapientia est conveniens actio, ⁴ est in illo pertinenti genere, quod dixi ; quod autem honestas actiones adfert & efficit, ⁵ ideo efficiens dici potest. Haec quae praeposita dicimus, ⁶ partim sunt per se ipsa praeposita, partim quod aliquid efficiunt, ⁷ partim utrumque. Per se, ut quidam habitus oris & vultus, ut status, ut motus ; in quibus sunt & praeponenda quaedam & rejicienda : alia ob eam

δὲ συμπληρῶσιν αὐτὴν ὥστε μέρη αὐτῆς γίνεσθαι, τελικά. *Iust.* quidem *Lipsius* Manud. ad Philos. Stoic. II, 22. aliquid excidisse ratus legit ποιητικά δὲ καὶ τελικά εἶναι ἀγαθὰ ἀρετῆς. Nihil autem deest : ut enim τελικῶν καὶ ποιητικῶν ἀγαθῶν nullum protulit exemplum ; sic nec postea τελικῶν καὶ ποιητικῶν κακῶν. Quamvis igitur αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι καὶ ποιητικά εἰσι ἀγαθὰ καὶ τελικά, quod docet *Stobaeus* Eclog. Ethic. lib. II. pag. 167. Laërtii tamen verbis nihil est addendum. *Davies.*

¹ Nam hoc ipsum instituamus]

Vulgo jam hoc ipsum. Med. namque hoc ipsum. Nos lectionem recepimus quam praestant Pall. pr. sec. quart. sext. Eliens. pr. C. C. C. & Balliol. quaque sententia recte connecitur. Respicit ad id quod dictum supra cap. IV. Idem.

² Quod uno non poterimus] Mira librariorum stultitia. Omnes Pall. negantem particulam respuunt. At C. C. C. Med. & Balliol. eam repraesentant, uno denegant locum. Utraque tamen vox orationi prorsus est necessaria. *Idem.*

eam rem praeposita dicuntur, quod ex se aliquid efficiant, ut pecunia: alia autem ob utramque rem, ut integri sensus, ut bona validudo. De bona autem fama (quam enim adpellant εὐδοξίαν, aptius est hoc loco bonam famam adpellare, quam gloriam) Chrysippus quidem & Diogenes, detracta utilitate, ne digitum quidem, ejus causa, porrigendum esse dicebant: quibus ego vehementer adsentior. Qui autem post eos fuerunt, cum Carneadem sustinere non possent, hanc quam dixi bonam famam, ipsam propter se praepositam & sumendam esse dixerunt; esseque hominis ingenui & liberaliter educati, velle bene audire a parentibus, a propinquis, a bonis etiam viris, idque propter rem ipsam, non propter usum: ⁸ dicuntque, ut liberis consultum velimus, etiam si postumi futuri sint, propter ipsos:

³ Sapientiam volunt esse] Pall. quatuor, C. C. C. & Parisiui tres sapientem, quod Grutero melius videtur. Immo prorsus est incongruum; veramque lectionem servant Pall. sec. quint. Eliens. Med. ac Balliol. Idem.

⁴ Est illo pertinenti genere] Sic Pal. pr. reliqui vero quinque, Paris. sec. C. C. C. Med. & Balliol. est cum illo. Lambinus dedit, est ex illo. Reponendum tamen, est in illo pertinenti genere, prout exhibemus. Idem.

⁵ Ideo efficiens dici potest] Vulgo id efficiens. At lectionem nostram diserte repraesentat

Elieus. pr. & ita Lambinus edidit, sententia postulante. Id.

⁶ Partim sunt per se ipsa praeposita] Eadem fere divisio τῶν προσημίων est apud Laërtium VII, 107. τῶν προσημίων τὰ μὲν δι' αὐτὰ προήλθαι, τὰ δὲ δι' ἕτερα, τὰ δὲ καὶ δι' αὐτὰ καὶ δι' ἕτερα, quae subjectis exemplis declarat. Vide sis & Stobaeum Eclog. Ethic. pagg. 173, 174. Idem.

⁷ Partim utrumque] Cum Lambino scripserim partim ob utrumque. Idem.

⁸ Dicuntque ut liberis consultum

ipſos : ſic futurae poſt mortem fama¹ tamen eſſe propter rem, etiam detracto uſu, conſulendum. Sed cum, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe dicamus ; conſentaneum tamen eſt, fungi officio, cum id officium nec in bonis ponamus nec in malis. Eſt enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita,² ut ejus ratio reddi poſſit : ergo ut etiam probabiliter acti ratio reddi poſſit. Eſt autem officium, quod ita factum eſt, ut ejus facti probabilis ratio reddi poſſit. Ex quo intelligitur, officium medium quoddam eſſe, quod neque in bonis ponatur neque in contrariis. Quoniamque in his rebus, quae neque in virtutibus ſunt neque in vitiis, eſt tamen quiddam quod uſui poſſit eſſe ; tollendum id non eſt.

tum velimus] Legendum puto utque liberis conſultum volumus, verbo dixerunt ex ſuperioribus repetito. Nam librarii locum videntur contaminariſſe, quod conſtructionem non caperent. Dav.

¹ Tamen eſſe propter rem] Prima vox certe prorfus eſt inutilis, nec mihi loco videtur convenire. Legerim ipſam eſſe propter rem ; ut paullo ante propter rem ipſam, non propter uſum dixit. Idem.

² Ut ejus ratio reddi poſſit : ergo, ut etiam probabilis facti ratio reddi poſſit. Eſt autem officium &c.] Hoc totum, ergo, ut etiam probabilis facti ratio reddi poſſit, quod deerat in libris im-

preſſis, ego repertum in omnibus noſtris manuſcriptis reſtitui. Non celabo lectorem tamen, in libris veteribus ſcriptum eſſe, *probabiliter facti ratio reddi poſſit*. Lambinus.

Ib. Ergo ut etiam probabiliter acti ratio reddi poſſit. Eſt autem officium, quod ita factum eſt, ut ejus facti probabilis ratio reddi poſſit] Haec omnia nesciunt Elienſ. pr. & C. C. C. Exciderunt autem quod haec ἔστιν iſſdem, quibus prior, verbis terminatur. Locum vero, prout exhibemus, repraeſentant Pall. ſex, Pariſ. tres, Med. Balliol. & editio Victoriana. Non tamen diſſimulabo, mihi cum Lambino repo-

est. Est autem ejus generis actio quoque quaedam, & quidem talis, ut ratio postulet agere aliquid & facere eorum. Quod autem ratione actum sit, id officium adpellamus. Est igitur officium ejus generis, quod neque in bonis ponatur nec in contrariis. Atque per-¹⁸ spicuum etiam illud est, in istis rebus mediis aliquid agere sapientem. Judicat igitur, cum agit, officium illud esse: ³ quod quoniam nunquam fallitur in judicando, erit in mediis rebus officium. Quod efficitur etiam hac conclusionem rationis. Quoniam enim videmus esse quiddam, quod ⁴ recte factum adpellemus, id autem est perfectum officium; ⁵ erit autem etiam inchoatum: ut, si juste depositum reddere in recte factis sit, in officiis ponatur deposi-

reponendum videri, ut etiam probabilis facti ratio reddi possit.

Porro καθήκον Stoicis apud Laërtium VII, 107, est ὁ ΠΡΟΑΧΘΕΝ (Lege cum Menagio παραχθὲν) εὐλογόν τε ἴσχει (scribo εὐλογοῦν ἴσχει) ἀπολογισμὸν. Eodem tamen modo peccatur apud Suidam in καθήκον. Stobaeus Eclog. Ethic. lib. II. pag. 174. Ὅριζέσθαι δὲ τὸ καθήκον, τὸ ἀπολῦθαι ἐν ζωῇ, ὅπερ παραχθὲν εὐλογοῦν ἀπολογίαν ἔχει. Ibi quoque scribendum ὅπερ παραχθὲν, ut ex Sexti Empirici advf. Mathem lib. VII. §. 158. idem vir eruditus observavit. Id abunde docet etiam definitio, qua *Tullius* hic usus est, cuique gemina

germana reperiatur Offic. I, 3. *Davies*.

³ Quod quoniam nunquam fallitur] Lego qui quoniam nunquam fallitur; ut pronomen ad sapientem referatur. Et ita legendum suspicatur *Guyetus* nisi forte quod quoniam sit additamentum. *Idem*.

⁴ Recte factum appellemus, id autem est perfectum officium] Κατόρθωμα. Stobaeus Eclog. Ethic. pag. 175. Τὸ δὲ καθήκον τελειωθὲν, κατόρθωμα γίγνεται. Et iterum pag. 177. Κατόρθωμα δ' εἶναι λέγουσι καθήκον πάντας ἐπέχον τὰς ἀρεθμὰς, ἢ τελείου καθήκον. Vide sis & nostrum Offic. I, 3. supra cap. VII. & infra

depositum reddere : illo enim addito iuste,
¹ facit recte factum ; per se autem hoc ipsum
 reddere in officio ponitur. Quoniamque non
 dubium est quin in his, quae media dicimus,
 sit aliud sumendum, aliud rejiciendum ; quic-
 quid ita fit aut dicitur, ² communi officio
 continetur. Ex quo intellegitur, quoniam se
 ipsos omnes natura diligunt, tam insipientem
 quam sapientem sumpturum quae secundum
 naturam sint, rejecturumque contraria. Ita est
 quoddam commune officium sapientis & insi-
 pientis : ex quo efficitur, versari in iis, quae
 media dicamus. Sed cum ab his omnia pro-
 ficiscantur officia, non sine causa dicitur ad
 ea referri omnes nostras cogitationes ; in his
 & excessum e vita, & in vita mansionem. In
 quo enim plura sunt quae secundum natu-
 ram sunt, huius officium est in vita manere :
 in quo autem aut sunt plura contraria, aut
 fore

infra lib. IV. cap. 6. *Idem.*

⁵ *Erit autem etiam inchoa-
 tum] Vel cum Lambino delea-
 tur autem ; vel legatur erit item
 etiam inchoatum. Davies.*

¹ *Facit recte factum] Lambi-
 nus emendavit sit recte factum.
 Mihi placet evadit recte factum ;
 quod literarum ductus a Tullii
 manu fuisse suadet. Idem.*

² *Communi officio continetur]
 Pall. quatuor, Paris. tres, Eliens.
 Med. Balliol. C. C. C. & editio
 Victoriana dant, omni officio con-
 tinetur : Pall. tert. in officio con-*

*tinetur. Lego in omni officio
 continetur. Idem.*

³ *Nam neque iis, qui virtute
 fruuntur, manendum in vita &c.]
 Deerant hic aliquot verba, quae
 scriptor librarius errans praeter-
 ierat. Ea nos ex aliis locis, in
 quibus eadem disputantur, resti-
 tuimus. Lambinus.*

*Ib. Nam neque iis qui virtu-
 te retinentur in vita] Haec ni-
 mis quam licenter interpolavit
 Lambinus. Pall. pr. quart. nam
 neque virtute retinetur in vita ;
 quod verum putat Gruterus.
 Paris.*

fore videntur, hujus officium est e vita excedere. Ex quo adparet, & sapientis esse aliquando officium excedere e vita, cum beatus sit; & stulti, manere in vita, cum sit miser. Nam bonum illud & malum, quod saepe jam dictum est, postea consequitur: prima autem illa naturae, five secunda, five contraria, sub judicium sapientis & delectum cadunt, estque illa subjecta quasi materia sapientiae. Itaque & manendi in vita & migrandi ratio omnibus his rebus, quas supra dixi, metienda. ³ Nam neque iis, qui virtute retinentur in vita, nec iis, qui sine virtute sunt, mors est oppetenda: ⁴ at saepe officium est sapientis, desciscere a vita, cum sit beatissimus, si id opportune facere possit; quod est convenienter naturae vivere. Sic enim censent, opportunitatis esse beate vivere. Itaque a sapientia praecipitur, se ipsam, si usus sit, sapiens ut relinquat.

Parif. pr. tert. *nam neque qui virtute retinetur in vita.* Pal. tert. *nam neque is qui virtute retinetur in vita.* Lego *nam neque is quidem* (nempe sapiens) *virtute retinetur in vita.* Stobaeus Eclog. Ethic. lib. II. pag. 182. Φησὶ δὲ πόσι καὶ τὴν ἐξαγωγήν ἐκ τῆς βίης τοῖς σπουδαίοις καθηκόντως κατὰ πολλὰς τρόπους, τοῖς δὲ φαύλοις μόνῃ ἐν τῷ ζῆν, καὶ εἰ μὴ μέλοιεν (Lege μέλλοιεν) ἰσχυροί σοφοί. "ΟΥΤΕ ΓΑΡ ΤΗΝ 'ΑΡΕΤΗΝ ΚΑΤΕ'ΧΕΙΝ 'ΕΝ

ΤΩΙ ΖΗ'Ν, ὅτε τὴν κακίαν ἐκβάλλειν τοῖς δὲ καθήκονσι καὶ τοῖς παρὰ τὸ καθεκόν μίσηται τὴν τε ζωὴν καὶ θάνατον. Vide sis & *Plutarchum* advf. *Stoicos* pagg. 1060. C. 1063. ac *Diogenem Laërtium* X, 130. *Davies.*

⁴ *Et saepe officium est sapientis desciscere a vita*] Ita plane est in *MSto*, nisi quod pro *desciscere* habet *discedere*. *Ursin.*

Ib. Ut *saepe officium est*] *Lambinus* edidit, *Et saepe officium est.* Aliis placet ut *saepe officium sit.*

quat. Quamobrem cum vitiorum ista vis non sit, ut causam adferant mortis voluntariae; perspicuum est, etiam stultorum, qui iidem miseri sint, officium esse manere in vita, si sint in maiore parte earum rerum, quas secundum naturam esse dicimus. Et quoniam excedens e vita & manens aequè miser est, nec diuturnitas magis ei vitam fugiendam facit; non sine causa dicitur, iis, qui pluribus naturalibus frui possint, esse in vita manendum.

- 19 Pertinere autem ad rem arbitrantur, intellegi natura fieri, ut liberi a parentibus amentur: a quo initio profectam communem ¹ humani generis societatem persequuntur. Quod primum intellegi debet figura membrisque corporum; quae ipsa declarant procreandi a natura habitam esse rationem. Neque vero haec inter se congruere possent; ut natura & procreari vellet, & diligere procreatos non curaret.
- Atque

fit. Recte vero C. C. C. at saepe officium est; & sic exhibui. Davies.

¹ *Humani generis societatem persequimur] Lege persequuntur; ut ante pertinere autem ad rem arbitrantur. Et ita dat Eliens. sec. nec aliter edidi. Idem.*

² *Inspici potest] Malim perspicui potest, ut habet Eliens. Idem.*

³ *Communis hominum inter homines naturalis fit commenda-*

tio] Lego communis hominum inter homines & naturalis fit commendatio. Idem.

⁴ *Aliqua etiam] Rectius alia etiam, prout Lambinus, Brutus & Aldus nepos ediderunt; nisi forte supra legas, in membris aliqua sunt tanquam sibi nata. Idem.*

⁵ *At illa, quae in concha patula pinna dicitur] Lambino placet at illa quae in conchis patula pinna dicitur. Non accedo; nam rescribendum videtur*

tur

Atque etiam in bestiis vis naturae ² inspicere potest : quarum in fetu & educatione laborem cum cernimus, naturae ipsius vocem videmur audire. Quare ut perspicuum est, natura nos a dolore abhorrere : sic adparet, a natura ipsa, ut eos quos genuerimus amemus, inPELLI. Ex hoc nascitur, ut etiam ³ communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipsum, quod homo sit, non alienum videri. Ut enim in membris alia sunt tamquam sibi nata, ut oculi, ut aures ; ⁴ aliqua etiam ceterorum membrorum usum adjuvant, ut crura, ut manus ⁵ sic inmanes quaedam bestiae sibi solum natae sunt ; ⁶ at illa quae in concha patula pinna dicitur, isque qui enat e concha, (⁶ qui, quod eam custodit, Pinnoteres vocatur, in eamque cum se recipit, includitur ; ut videatur monuisse, ut caveret)

tur, quae cum concha patula pinna dicitur. Plutarchus de Solert. Animal. pag. 980. Ὁ μὲν δὲ πιννοθήρας (Lego πιννοθήρας) ζῶντες καρχινῶδες, ὡς φασί, καὶ τῇ πίνῃ (scribe πίνῃ) σίνεσι, καὶ πωλεῖ τὴν κόγχην προκαθήμενοι, ἰὼν ἀνιψμένη καὶ διακίχνηται, ἄχρι προσπίσῃ τι τῷ ἀλωσίμων αὐτοῖς ἰχθυῖδι. τότε δὲ τὴν σάρκα τῆς πίνης δακὼν παρρησῆλθιν· ἡ δὲ συνέχῃσι τὴν κόγχην, καὶ ποιῶς τὴν ἀγρὰν ἐλδὲ ἔργον γινομένην, καὶ ἰσθῆναι. Prae-

ter eos, quos laudavimus ad lib. II. N. D. cap. 48. adeas licet Apostolium Centur. XI. Prov. XI. Idem.

⁶ Qui, quod eam custodiat, pinnoteres vocatur] Aristoteles lib. V. περὶ ζῶων ἰστορίας [cap. 15.] Αἱ δὲ πίναι ὄρθαι φέρονται ἐκ τῆς βύσσου ἐν τοῖς ἀμμῶδεσι καὶ βορβορώδεσιν· ἔχουσι δὲ πιννοφυλάκα, αἱ μὲν καρίδιον, αἱ δὲ καρκίνιον, ὅς τινι σπόμεναι διαφθείρονται θάσσον. Ad quae verba respexit Plinius lib. IX. cap. 45. (5-

R

LXVI.]

veret) itemque formicae, apes, ciconiae, aliorum etiam causa quaedam faciunt: multo magis haec conjunctio est hominis; itaque natura sumus apti ad coetus, concilia, civitates. Mundum autem censent regi numine Deorum, eumque esse quasi communem urbem & civitatem hominum & deorum, & unumquemque nostrum, ejus mundi esse partem: ex quo illud natura consequi, ut communem utilitatem nostrae anteponamus. Ut enim leges omnium salutem singulorum salutem anteponunt: sic vir bonus & sapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut suae consulit. Nec magis vituperandus est proditor patriae, quam communis utilitatis aut salutis desertor propter suam utilitatem aut salutem. Ex quo fit, ut laudandus sit is, qui mortem appetat pro republica; quod doceat, cariorem esse patriam nobis, quam nosmetipsos. Quoniamque ille vox inhumana & scelerata ducitur eorum, qui negant se recusare, 'quo minus,

LXVI.] cum scribit, *concharum* generis & pinna est. Nascitur in limosis subjecta semper, nec unquam sine comite, quem *Pinnotorem* vocant, alii *Pinnophylacem*: is est squilla parva, alibi cancer dupis affectator. Urfin.

Quo minus, ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur] Graecus, ad quem

respexit, versus est

Ἐπὶ δαρύολος, γὰρ μυχθῆτω
πυγῇ.

Exstat apud Suetonium Nerone cap. 38. Dionem lib. LVIII. p. 634. & Joan. Xiphilinum in Epit. pag. 128. Hinc emendandus Stobaeus, apud quem Eclog. Ethic. lib. II. pag. 186. perperam legitur,

minus, ipsis mortuis, terrarum omnium de-
 flagratio consequatur, quod vulgari quodam
 versu Graeco pronuntiari solet; certe verum
 est, etiam iis, qui aliquando futuri sint, esse
 propter ipsos consulendum. Ex hac animo-²⁰
 rum adfectione testamenta commendationes-
 que morientium natae sunt. ² Quodque ne-
 mo in summa solitudine vitam agere velit,
 ne cum infinita quidem voluptatum abundan-
 tia; facile intellegitur, ³ nos ad conjunctionem
 congregationemque hominum, & ad natura-
 lem communitatem esse natos. Inpellimur au-
 tem natura, ut prodesse velimus quamplurimis,
 in primisque docendo, rationibusque pruden-
 tia tradendis. Itaque non facile est invenire,
 qui, quod sciat ipse, non tradat alteri. Ita non
 solum ad discendum propensi sumus, verum
 etiam ad docendum. Atque ut tauris natura
 datum est, ut pro vitulis contra leones sum-
 ma vi inpetuque contendant: sic ii, qui va-
 lent opibus, atque id facere possunt, ut de
 Hercule & de Libero accepimus, ad servan-
 dum

² Εμὴ δ' αὐτὸς, γὰρ μὴ τῷ
 αὐτοῖ.

Hic idem versiculus in mentem
 fuit Senecae de Clement. II, 2.
 Davies.

² Quodque nemo in summa
 solitudine] Vulgo deest vox pe-
 nultima, quam Cicero restitui-
 mus, auctoribus Parisinis tribus,
 Eliens. C. C. C. Med. & editio-

8

ne Victoriana. Idem.

³ Nos ad conjunctionem con-
 gregationemque hominum &
 ad naturalem communitatem
 esse natos] Homines ad natura-
 lem natos esse communitatem
 vix, ut opinor, Cicero diceret.
 Igitur vel vocem naturalem de-
 lendam puto, vel legendum ad
 civilem communitatem esse natos.

R 2

Paullo

dum genus hominum natura incitantur. Atque etiam Jovem cum Optimum Maximum dicimus, cumque eundem Salutarem, Hospitalem, Statorem; hoc intellegi volumus, salutem hominum in ejus esse tutela. Minime autem convenit, cum ipsi inter nos abjecti neglectique simus, postulare, ut Diis immortalibus cari simus & ab iis diligamur. Quemadmodum igitur membris utimur prius, quam didicimus, cujus ea utilitatis causa habeamus: sic inter nos natura ad civilem communitatem conjuncti & confociati sumus. Quod ni ita se haberet, nec justitiae ullus esset nec bonitati locus. Et quo modo hominum inter homines juris esse vincula putant, sic homini nihil juris esse cum bestiis: praeclare enim Chrysippus,

Paullo post: *Inter nos natura ad civilem communitatem conjuncti & confociati sumus.* Vide sis & N. D. II, 31. *Davies*

¹ *Homini nihil juris esse cum bestiis*] *Diogenes Laërtius* VII, 129. Ἀρίσκει αὐτοῖς μηδὲν εἶναι ἡμῶν δίκαιον πρὸς τὰ ἄλλα ζῷα ἀλλὰ τὴν ἀνομοιοσύνην. Vide *Porphyrum* de Abst. lib. I. §. 4, seqq. *Idem.*

² *Cetera nata esse hominum causa & Deorum*] Voces & *Deorum* nescit MS. Paris. easque delendas esse censeo. Quamvis enim Stoici mundum communem esse statuerint Deorum hominumque civitatem; quae tamen in eo sunt, ea parata esse ad fru-

ctum hominum & inventa, sunt arbitrati. Hac de re praeclare Cicero noster lib. II. N. D. capp. 62, seqq. & lib. I. de Legg. cap. 8. *Idem.*

³ *Eos autem communitatis & societatis suae, ut bestiis homines*] Legendum videtur, *homines autem communitatis & societatis suae, ut bestiis uti ad utilitatem* &c. quamquam nihil muto. *Lambinus.*

⁴ *Qui negaret, injustum fore*] Alii *migraret.* Et hoc *Victorius* probat, similiterque legit in primo de Officiis [cap. 10] *Quaeque pertinent ad veritatem & fidem, ea migrare interdum & non servare sit justum.* *Camerar.*

fippus, ² cetera nata esse hominum causa [& Deorum,] ³ eos autem communitalis & societatis suae; ut bestiis homines uti ad utilitatem suam possint sine injuria. Quoniamque ea natura esset hominis, ut ei cum genere humano quasi civile jus intercederet; qui id conservaret, eum justum, ⁴ qui migraret, injustum fore. Sed quemadmodum theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occupavit: sic in urbe mundove communi non adversatur jus, quo minus suum quidque cujusque sit. Cum autem ad tuendos conservandosque homines hominem natum esse videamus; consentaneum est huic naturae, ⁵ ut sapiens velit gerere & administrare rempublicam; atque, ut e natura vivat,

Ib. *Qui migraret*] Pro qui mutaret, qui discederet ab eo jure. Antiquae usurpatum cum accusandi casu; ut lib. III. de Legg. [cap. 4.] *Quod quis earum rerum migrasset, noxiae poena par esto.* Et lib. I. de Divin. [cap. 5.] ubi est in vulgatis libris, *ne communi jure migrare videatur*; veteres aliquot habent *communia jura*. Et lib. I. de Offic. [cap. 10.] *Ea migrare interdum & non servare sit justum.* Sic locutus Plautus. P. Manucius.

Ib. *Qui migraret, injustum fore*] Sic legendum. Jam vero migraret hoc loco, id est, transiret, *παράγειν*. Sic Offic. I.

[cap. 10.] *Quaeque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea migrare interdum, & non servare sit justum.* Sic utitur eodem verbo lib. I. de Divinatione [cap. 5.] Ne quis autem me putet ita meo arbitratu, & pro meo jure edidisse, sic ut edidi, habent omnes libri veteres. Itaque vulgata scriptura *qui viageret* rejicienda est. Lambinus.

⁵ *Ut sapiens velit* — velle ex ea liberos] Sic Gruterus ex Pall. pr. & quart. ac sic exhibet Paris. pr. nam reliqui Codices addunt *procreare*. Cum vero velit velle procreare liberos jure P. Manucio videretur absonum; Lambinus extitit legens & ex

dum genus hominum natura incitantur. Atque etiam Jovem cum Optimum Maximum dicimus, cumque eundem Salutarem, Hospitalem, Statorem; hoc intellegi volumus, salutem hominum in ejus esse tutela. Minime autem convenit, cum ipsi inter nos abjecti neglectique simus, postulare, ut Diis immortalibus cari simus & ab iis diligamur. Quemadmodum igitur membris utimur prius, quam didicimus, cujus ea utilitatis causa habeamus: sic inter nos natura ad civilem communitatem conjuncti & confociati sumus. Quod ni ita se haberet, nec justitiae ullus esset nec bonitati locus. Et quo modo hominum inter homines juris esse vincula putant, sic ¹ homini nihil juris esse cum bestiis: praeclare enim Chrysippus,

Paullo post: *Inter nos natura ad civilem communitatem conjuncti & confociati sumus.* Vide sis & N. D. II, 31. *Davies.*

¹ *Homini nihil juris esse cum bestiis*] *Diogenes Laërtius* VII, 129. Ἀρίσκει αὐτοῖς μηδὲν εἶναι ἡμῖν δίκαιον πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα ἂν τὴν ἀνομοιότητα. Vide *Porphyrum* de Abstin. lib. I. §. 4, seqq. *Idem.*

² *Cetera nata esse hominum causa & Deorum*] Voces & *Deorum* nescit MS. Paris. easque delendas esse censeo. Quamvis enim Stoici mundum communem esse statuerint *Deorum* hominumque civitatem; quae tamen in eo sunt, ea parata esse ad fru-

ctum hominum & inventa, sunt arbitrati. Hac de re praeclare Cicero noster lib. II. N. D. capp. 62, seqq. & lib. I. de Legg. cap. 8. *Idem.*

³ *Eos autem communitatis & societatis suae, ut bestiis homines*] Legendum videtur, *homines autem communitatis & societatis suae, ut bestiis uti ad utilitatem* &c. quamquam nihil muto. *Lambinus.*

⁴ *Qui negaret, injustum fore*] *Alii migraret.* Et hoc *Victorius* probat, similiterque legit in primo de Officiis [cap. 10] *Quaeque pertinent ad veritatem & fidem, ea migrare interdum & non servare sit justum.* *Camerar.* Ib.

fippus, ² cetera nata esse hominum caussa [& Deorum,] ³ eos autem communitatis & societatis suae; ut bestiis homines uti ad utilitatem suam possint sine injuria. Quoniamque ea natura esset hominis, ut ei cum genere humano quasi civile jus intercederet; qui id conservaret, eum justum, ⁴ qui migraret, injustum fore. Sed quemadmodum theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occuparit: sic in urbe mundove communi non adversatur jus, quo minus suum quidque cujusque sit. Cum autem ad tuendos conservandosque homines hominem natum esse videamus; consentaneum est huic naturae, ⁵ ut sapiens velit gerere & administrare rempublicam; atque, ut e natura vivat,

Ib. *Qui migraret*] Pro qui mutaret, qui discederet ab eo jure. Antiquae usurpatum cum accusandi casu; ut lib. III. de Legg. [cap. 4.] *Quod quis earum rerum migrasset, noxiae poena par esto.* Et lib. I. de Divin. [cap. 5.] ubi est in vulgaris libris, *ne communi jure migrare videatur*; veteres aliquot habent communia jura. Et lib. I. de Offic. [cap. 10.] *Ea migrare interdum & non servare sit justum.* Sic locutus Plautus. P. Manucius.

Ib. *Qui migraret, injustum fore*] Sic legendum. Jam vero migraret hoc loco, id est, transiret, *ωγαταίνη*. Sic Offic. I.

[cap. 10.] Quaeque pertinent ad veritatem, & ad fidem, ea migrare interdum, & non servare sit justum. Sic utitur eodem verbo lib. I. de Divinatione [cap. 5.] Ne quis autem me putet ita meo arbitratu, & pro meo jure edidisse, sic ut edidi, habent omnes libri veteres. Itaque vulgata scriptura qui vi ageret rejicienda est. Lambinus.

⁵ *Ut sapiens velit* — velle ex ea liberos] Sic Gruterus ex Pall. pr. & quart. ac sic exhibet Paris. pr. nam reliqui Codices addunt procreare. Cum vero velit velle procreare liberos jure P. Manucio videretur absonum; Lambinus extitit legens & ex ea

vivat, uxorem adjungere, & velle ex ea liberos. ¹ Ne amores quidem sanctos a sapiente alienos esse arbitrantur. ² Cynicorum autem rationem atque vitam alii cadere in sapientem dicunt, si quis ejusmodi forte casus inciderit, ut id faciendum sit; alii nullo modo.

21 Ut vero conservetur omnis homini erga hominem societas, conjunctio, caritas; & emolumenta & detrimenta, quae ὠρελήματα & βλάμ-

ea liberos procreare, sublato vocabulo velle. Cum tamen illi libri sint praestantissimi qui procreare non agnoscunt, nec satis auribus animove faciat velit velle liberos, alio forte modo res est aggredienda. Lubens itaque rescripserim, ut sapiens velit—

QUAERERE ex ea liberos. Agellius IV, 3. Uxorem se liberum quaerendorum gratia habiturum. Ac XIV, 1. Nuptiarum tempore ex quibus liberi quaererentur. Ovidii quidem Codices in Epist. Cydippes Acontio vs. 58. habent

Me, precor, ut serves, perdere velle velis.

Sed id Nic. Heinso jure corruptum videbatur. De re ipsa sic Laërtius VII, 121. Πολιεύσεαι φασὶ τὸν σοφόν, καὶ γαμήσειν, καὶ παιδοποιήσεαι. Sic etiam Stobaeus Eclog. Ethic. lib. II. pag. 177, 182. Davies.

Ib. Velle ex ea liberos procreare] Qui conjunget hoc cum verbo velit a quo pendet; intelliget velle locum non habe-

re. Quid enim est, ut sapiens velit velle ex uxore liberos procreare? P. Manucius.

¹ *Ne amores quidem sanctos a sapiente alienos esse arbitrantur] Amores sanctos vocat puros, castos, innocentes. Phaedrus lib. III. Fab. X, 20.*

— Simul aspexit filium Sanctamque uxorem dormientem cubiculo.

Cicero de Orat. I, 53. Cum illo nemo neque integrior esset in civitate neque sanctior. Vide sis & Servium ad Aen. XI, 158. XII, 648. Tales autem amores Stoico Sapienti licitae sunt habitae. Lege nostrum Tusc. IV, 33, 34. Stobaeus Eclog. Ethic. pag. 184. Τὸν δὲ ἐρωῖα φασὶ ἐπιβολὴν εἶναι φιλοποιίας ἀλλὰ καὶ ἐμφαινόμενον νέων ὠρεάων διὸ καὶ ἐρωτικὸν εἶναι τὸν σοφόν, καὶ ἐρασθήσεαι τὰ ἀξιοῦσιν, εὐγενῶν ὄντων καὶ εὐφῶν, λέγουσιν. Adeas etiam pag. 169. Illis videlicet amor non fuit συνουσίας ἀλλὰ φιλίας. Vide Laërtium VII, 129, 130. Davies.

² *Cyni-*

βλάμματα adpellant, communia esse voluerunt, ³ quorum altera profunt, nocent altera : nec solum ea communia, verum etiam paria esse dixerunt. ⁴ Commoda autem & incommoda, (ita enim εὐχρησθήματα & δυσχρησθήματα adpello) communia esse voluerunt, paria noluerunt. Illa enim quae profunt aut quae nocent, aut bona sunt aut mala ; quae sint paria necesse est : ⁵ commodam autem & incommodam in eo genere

² Cynicorum autem rationem] Κυνηϊσσοφόν, pro Stoicorum sententia, testantur *Diogenes Laërtius* VII, 121. & *Stobaeus* Eclog. Ethic. pag. 184. Et sane, praeter *Arrianum*, Cynicam vitam summopere laudat *Maximus Tyrius* Dissert. XX. A Stoicis nulla fere re differebant, nisi quod fordibus & impudentia gauderent, in propatulo res Veneris exercebant, in sermone decori rationem non haberent, & Dialecticam, Physicam disciplinasque liberales spernerent. Vide *Laërtium* VI, 103, 104. *Laëtantium* Div. Inst. III, 15. ac Epitomes cap. XXXIX. denique *Ciceronem* Offic. I, 35, 41. In vestitu quoque nonnulla fuit discrepantia, de qua consule *Juvenalem* XIII, 121. Idem.

³ Quorum altera profunt, nocent altera] glossema suspicor fuisse ad Graeca verba εὐχρησθήματα, βλάμματα. Nec vero cum dixisset jam emolumenta & detrimenta ; intulisse *Ciceronem* verisimile est, quorum altera profunt, altera nocent. P. Manucius.

Ibid. Quorum altera profunt, nocent altera] Haec in spongiam jubet incumbere P. Manucius. Ei tamen haud assentior : nam paullo post ait illa quae profunt aut quae nocent ; quod non fieret, nisi verbis iisdem jam fuisset usus. Praeterquam quod emolumenta & detrimenta secundum communem loquendi rationem de commodis & incommodis usurpari possent ; a quibus ea, quae profunt aut nocent, distinguunt Stoici. Daw.

⁴ Commodam autem & incommodam (ita enim εὐχρησθήματα & δυσχρησθήματα adpello) communia esse voluerunt] Vulgo incommodam autem & commodam, ita εὐχρησθήματα &c. Verborum ordinem mutandum fuisse Graeca verba docuerunt. Illam vero particulam Paris. pr. tert. Eliens. C. C. C. Med. & editio *Victoriana* subministrarunt. Idem.

⁵ Commodam autem & incommodam] Vulgo aut incommodam. Nos Eliens. Balliol. Med. & editionem *Victorii* sequimur. Id.

genere sunt, quae praeposita & rejecta dicimus : ea possunt paria non esse : [¹ sed emolumenta communia esse dicuntur :] recte autem facta & peccata non habentur communia. Amicitiam autem adhibendam esse censent, quia sit ex eo genere quae profunt. Quamquam autem in amicitia alii dicant aequam esse sapienti rationem amici ac suam ; alii autem sibi cuique cariorem suam : tamen hi quoque posteriores fatentur, alienum esse a iustitia, ad quam nati esse videamur, ² detrabere quid de aliquo quod sibi adsumat. Minime vero probatur huic disciplinae, de qua loquor, aut amicitiam aut iustitiam propter utilitates adscisci aut probari ; ³ eadem enim utilitates poterunt eas labefactare atque pervertere : etenim ⁴ nec iustitia nec amicitiae esse omnino poterunt, nisi ipsae per se expectantur.

¹ *Sed communia esse dicuntur*] Has duas voces *emolumenta* & *detrimenta*, ut habebat prima nostra editio, vel solam vocem *emolumenta*, delendam censeo. Repetenda enim & subintelligenda ex superioribus *commoda* & *incommoda*. Lambinus.

Ib. *Sed emolumenta communia esse dicuntur*] Sive legas *sed emolumenta* & *detrimenta communia esse dicuntur*, ut olim dederat Lambinus ; sive, *sed communia esse dicuntur*, ut voces ad *commoda* & *incommoda* referan-

tur, quod postea statuit eruditissimus ille vir ; omnino sunt supervacaneae, nihilque continent quod prius indictum fuit. Eas itaque tanquam glossema delendas censeo ; quapropter uncinis inclusimus. *Davies*.

² *Detrabere quid de aliquo quod sibi assumat*] Lego *detrabere de aliquo, quod sibi assumat*, ut diserte Paris pr. tert. *Idem*.

³ *Eadem enim utilitates*] Editi vet. habent *voluptates*. Sed *utilitates* in Pall. tribus, Paris. pr. tert. & Med. nec aliter Lambinus edidit. Nam nihil agit

Gru.

tantur. Jus autem, quod ita dici adpellarique possit, ⁵ id esse natura; alienumque esse a sapiente non modo injuriam cui facere, verum etiam nocere. Nec vero rectum est cum amicis aut bene meritis consociare aut conjungere injuriam: gravissimeque & verissime defenditur, numquam aequitatem ab utilitate posse sejungi, & quicquid aequum justumque esset, id etiam honestum, vicissimque, quicquid esset honestum, id justum etiam atque aequum fore. Ad easque virtutes, de quibus disputatum est, Dialecticam etiam adjungunt & Physicam, ⁶ easque ambas virtutum nomine adpellant: alteram, quod habeat rationem, ne cui falso adsentiamur, neve umquam captiosa probabilitate fallamur, eaque, quae ⁷ de bonis & malis diceremus, ut tenere tuerique possimus; nam sine hac arte ⁸ quemvis

Gruterus qui vocem eam veluti supervacuam jugulat. Eadem opera multas *Caesaris* optimorumque scriptorum jugularet elegantias. *Idem*.

⁴ Nec justitia nec amicitiae] Vulgo *justitiae*; quod cum plurali numero non dicatur, *MStum* C. C. C. rati sumus exprimendum. *Idem*.

⁵ Id esse naturam] *Natura* liber *Tertii*; nec displicet. Totum autem hoc regatur ab eo necesse est probatur huic disciplinae: P. Manucius.

Ib. Id esse natura] Hoc protulit P. Manucius ex *Tertii*

MSto, quod *Scaligero* & *Lambino* jure placuit. Nam φύσις τὸ δίκαιον εἶναι καὶ μὴ δίον contendebant *Stoici*. Vide *Laërtium* VII, 128. Vulgo *naturam*, quod absurdum. *Davies*.

⁶ Easque ambas virtutum nomine appellant] Vide *Stobaeum* Eclog. Ethic. pag. 171. & nos ad Acad. I, 2. *Idem*.

⁷ De bonis & malis dicemus] Omnino legendum *disseremus*, ut optime *Jos. Scaliger* emendavit. *Idem*.

⁸ Quemvis arbitrantur] Qui superiora leget, aptius judicabit

vis arbitrantur a vero abduci fallique posse. Recte igitur, si omnibus in rebus temeritas ignoratioque vitiosa est, ¹ars ea, quae tollit haec, virtus nominata est. Physicae quoque non sine causa tributus idem est honos; propterea quod, qui convenienter naturae victurus sit, ²ei proficiendum est ab omni mundo,

bit arbitrantur, quam, ut antea, arbitramur. Hoc etiam ex veteri libro. P. Manucius.

Ib. *Quemvis arbitrantur*] Sic recte Pal pr. & Eliens. Aliis arbitramur, cum quibus faciunt Med. Balliol. C. C. C. pluresque MSSi. Sed ei lectioni cum superioribus haud convenit. Dav.

¹ *Ars ea, quae tollit haec*] Cui teretes aures sunt intelligensque iudicium, is non dubito quin hoc magis probet, accedente libri veteris auctoritate, quam illud vulgo receptum ab his ea, quae tollit haec. P. Manucius.

Ib. *Ars ea, quae tollit haec, virtus nominata est*] Vulgo ab his ea quae tollit &c. Multis autem parafrasis elegantior est lectio, quam praestant Scaligeri Codex & Eliens. quamque Manucius in MSto repertam probavit. Davies.

² *Ei proficiendum est*] Vulgo ei & proficiendum est; quod sensui nocet. Igitur Lambinum sequimur. Adjuvat nonnihil Paris. pr. in qua scribitur & proficiendum est, omissa pronome.

mine. Idem.

³ *Qui iubent tempori parere*] Sic omnes habent libri veteres, neque video quamobrem quidquam sit mutandum. Expressit enim quod Graeci dicunt καὶ τὸν ποιεῖν, seu ποιεῖν τὸν, id est tempori parere. P. Victorius tamen putat legendum parcere: quod idem Graeci dicunt χροὺς ποιεῖν. Lambinus.

Ib. *Tempori parere*] Sic aliorum, sic etiam nostri MSSi. Verumtamen, probante Grutero, Victorius legit tempori parcere. Prius itaque audiamus virum doctissimum, quam sententiam dicamus. Sic igitur ille Var. Lect. XI, 19. "Vereor ne parere pro parere, injecta in medium indefinitum verbum littera, legi debeat. — Nam qui praecepta haec septem Sapientium tradiderunt, χροὺς ποιεῖν, in illis posuere: nullum autem quod respondeat huic, si, ut nunc in omnibus libris est, parere legatur, attulere. Ut Socrades qui plurimas ipsorum ἰσοθῆτας huiusmodi collegit. Leguntur autem illae " apud

mundo, & ab ejus procuratione. Nec vero potest quisquam de bonis & malis vere judicare, nisi omni cognita ratione naturae, & vitae etiam Deorum, & utrum conveniat, necne, natura hominis cum universa. Quaeque sunt vetera praecepta Sapientium, ³ qui jubent tempori parere, & ⁴ sequi Deum, & ⁵ se noiscere,

“ apud Joannem Stobaeum in
“ III. libro. [Serm. III. pag.
“ 47.] Praeterea *Clemens Alex-*
“ andrinus in primo Stromate
“ [imo Strom. V. pag. 658.
“ ed. Oxon.] hujus vocis men-
“ tionem fecit ubi docet, bre-
“ vibus quibusdam acutisque di-
“ ctis sapientium virorum mag-
“ narum rerum sensum conti-
“ neri, ut hac ipsa, χρόνῳ φείδω.”
Haec & plura huc spectantia
vir eruditissimus; nec reniterer,
si modo scripti Codices faverent.
Cum autem illi magno consen-
su vulgatam lectionem retine-
ant, eam loco movendam non
puto. *Cicero* Fam. IV. Ep. 9.
Tempori cedere, id est necessitati
parere, semper sapientis est habi-
tum. Et ad *Attic.* VII, 18.
Stomachari definamus, tempori
pareamus, cum *Pompeio* in *His-*
paniam eamus. Iterum XII,
51. Tempora, quibus parere om-
nes πολλοὶ καὶ πραεῖς praecipunt. *Cyprianus*
Epist. IV. Circa omnia mi-
tes ἔσθ' humiles, ut servis Dei
congruit, temporibus servire ἔσθ'
quieti prospicere ἔσθ' plebi provide-
re debemus. Hanc in rem Pho-

cyliidis & *Lucani* versus adduxit
V. C. *Joan. Clericus* in *Roman.*
XII, 11. *Davies.*

⁴ *Sequi Deum*] *Ambrosius* de
Abrahamo I, 2. n. 4. Pro mag-
no inter septem sapientum dicta
celebratur, Ἐπεὶ θεῶν, id est, se-
quere Deum. Vide et II, 2. §.
5. *Stobaeus* *Eclog. Ethic.* pag.
163. Πυθαγόρας — Ἐπεὶ θεῶν,
δηλον ὡς ἔχ' ὁρατῶν καὶ προηγουμένων,
νοητῶν δὲ καὶ τῆς κοσμικῆς εὐταξίας
ἀρμονικῶς. Legendum videtur
ἔχ' ὁρατῶν, νοητῶν δὲ καὶ τῆς κοσ-
μικῆς εὐταξίας ἀρμονικῶς προ-
ηγουμένων. *Dion. Chrysostomus* *O-*
rat. II. pag. 34. Θεοῖς γε μὴν
τοῖς ἀμείνοσιν ἐπειθεῖσθαι, κατὰ πῆρ οἴ-
μαι νομεῦσιν ἀγαθοῖς, καὶ τὴν κρε-
ίττω καὶ τὴν μακαριώτεραν φύσιν
περιλαμβανέμεν δεσπότας αὐτῆς καὶ ἀρ-
χοῦσιν νομιζοῦσιν ἐκείνης. *Apu-*
lei de *Habit. Doct.* *Platon.* p.
622. Sapientem — sequi arbi-
tratur Deum, id enim est Ἐπεὶ
θεῶν. *Plutarchus* de *Audit.* pag.
37. D. Ταυτὸν ἐστὶ τὸ ἐπειθεῖσθαι θεῶν
καὶ τὸ πείθεσθαι λόγῳ. De hoc ef-
fato plura suppediabant *Just.*
Lipsius ad *Senecam* de vit. Beat.
cap. XV. *Th. Gatakerus* ad *An-*
tonini

noscere, & nihil nimis; haec sine physicis quam vim habeant (& habent maximam) videre nemo potest. Atque etiam ad iustitiam colendam, ad tuendas amicitias, & reliquas caritates quid natura valeat, haec una cognitio potest tradere. ¹ Nec vero pietas adversus Deos, nec quanta his gratia debeatur, sine explicatione naturae intellegi potest. Sed jam sentio me esse longius provectum, quam proposita ratio postulare: verum admirabilis compositio disciplinae, incredibilisque rerum traxit ordo; ² quem, per Deos immortales! nonne miraris? quid enim aut in natura, qua nihil est aptius, nihil describitius, aut in operibus manu factis tam compositum, tamque compactum & coagmentatum inveniri potest? quid posterius priori non convenit? quid sequitur quod non respondeat superiori? quid non sic aliud ex alio nequitur, ut non, si ullam litteram moveris, labent omnia? nec tamen quicquam est, ³ quo moveri possit. Quam gravis vero,

tomini VII, 31. & Ren. Vallinus ad Boëtii Conf. Philos. lib. I. Prof. 4. Idem.

¹ *Se noscere & nihil nimis*] De celeberrimis hisce praeceptis sat multa collegit Aeg. Menagius ad Laërtii I, 40, 41. Davies.

² *Nec vero pietas adversus Deos &c.*] Sic habent omnes libri & veteres, & recentiores: sed Nonius in voce *adversum*

legit, *adversum deos*; & hunc totum locum profert. Lambin.

² *Quem, per Deos immortales, nonne miraris?*] Malui quem testimonio commotus antiqui libri, quam ut antea quae; ut de ordine Cicero loquatur. Et si ferri etiam quae poterat. P. Manuc.

Ib. *Quem, per Deos immortales, nonne miraris?*] Vulgo quae. Lektionem vero, quam sequimur, e vetere libro P. Manucius eruit,

vero, quam magnifica, quam constans conficitur persona sapientis? qui, cum ratio docuerit, quod honestum esset, id esse solum bonum, semper sit necesse est beatus, vereque omnia ista nomina possideat, quae inrideri ab inperitis solent. Rectius enim adpellabitur rex, quam Tarquinius, qui nec se nec suos regere potuit: rectius magister populi, (is enim est dictator) quam Sulla, qui trium pestiferorum vitiorum, luxuriae, avaritiae, crudelitatis magister fuit: rectius dives, quam Crassus, qui, nisi eguisset, numquam Euphratem nulla belli causa transire voluisset. Recte ejus omnia dicuntur, qui scit uti solus omnibus: recte etiam pulcher adpellabitur; animi enim lineamenta sunt pulchriora, quam corporis: recte solus liber, nec dominationi cujusquam parens, neque obediens cupiditati: recte invictus, cujus etiam si corpus constringatur, animo tamen vincula injici nulla possint; nec expectet ullum tempus aetatis, ut tum denique judicetur,

eruit, eique suffragantur Pal. pr. & Eliens. Davies.

³ Quo moveri possit] Sic Pall. sic etiam C. C. C. Med. & Balliol. Mihi tamen potius arridet quod moveri possit; ut est in Eliens. aliisque MSSis, & anterioribus editis. Idem.

⁴ Ullum tempus aetatis] Optime vir Cl. Th. Bentleius reposuit ultimum tempus aetatis, nisi forsan eodem sensu ma-

lis summum tempus aetatis. Martialis X, 47.

Summum nec metuit diem nec optat.

Sic partem summam vitae pro ultima dixit Seneca Epist. LVIII. Et Epist. LXVI. In qua Epicurus fuit illo summo ac fortunatissimo die suo. Idem Epist. XCIII. Numquid feliciterem judicas eum, qui summo die muneris, quam eum qui medio oc-

cetur, beatusne fuerit, ¹ cum extremum vitae diem morte confecerit; quod ille ² unus e septem Sapientibus non sapienter Croesum monuit: nam si beatus umquam fuisset, beatam vitam usque ³ ad illum a Cyro exstructum ro- gum pertulisset. Quod si ita est, ut neque quis- quam nisi bonus vir, & omnes boni beati sint; quid philosophia magis colendum, aut quid est virtute divinius?

ciditur? Iterum Oedip. vf. 270.

*Ita molle senium ducat, & sum-
mum diem*

*Securus alto reddat in folio
parens.*

ac Troad. vf. 128.

Summusque dies

Hectoris idem patriaeque fuit.

Sic etiam Agellius XIII, 5. Vi-
deas & Servium ad Aen. II, 324.

ac Nonium in *sumum*. Davies.

¹ *Cum extremum vitae diem
morte confecerit*] Lego *cum ex-
tremum vitae diem confecerit*,
hoc est, finierit, clauserit, ter-
minaverit; deleta morte, quae

vox prorsus est supervacanea. *Id.*

² *Unus e septem Sapientibus
non sapienter Croesum monuit*] *Lambinus*, sublata voce *Sapienti-
bus*, orationis venustatem sustu-
lit. Hoc autem Croesum mo-
nuit Solon. Vide nos ad lib. II.
cap. 27. *Idem.*

³ *Ad illum a Cyro exstru-
ctum rogam pertulisset*] Vulgo
protulisset. Nec id male. Bo-
nitas tamen Pal. primi fecit, ut
lectionem, quam suppeditat, re-
ceperim; praesertim cum ean-
dem praestaret Eliens. noster.
Idem.

M. TULLII CICERONIS
DE FINIBUS
BONORUM & MALORUM
A D
B R U T U M
LIBER QUARTUS.

QUAE cum dixisset, finem ille. Ego ¹ autem, Nae tu, inquam, Cato, ista exposuisti tam multa memoriter, tam obscura dilucide. Itaque aut omittamus contra omnino velle aliquid, aut spatium sumamus ad cogitandum: tam enim diligenter, ¹ etsi minus vere, (nam nondum id quidem audeo dicere) sed tamen accurate ² non modo fundatam, verum etiam exstructam disciplinam

¹ *Etsi minus vere — sed tamen accurate*] Lego & si minus vere — sed tam accurate. Cicero Fam. IX, 16. *Etsi non facile dijudicatur amor verus & fictus — sed ego uno utro argumento &c. Davies.*

² *Non modo fundatam, verum etiam exstructam disciplinam non* *est facile perdiscere*] Libri nihil mutant; attamen usum fuisse tali sartagine loquendi Tullium vix crediderim; non enim, nisi fallor, in eadem sententia unam ab architectis, alteram a causarum patronis metaphoram sumeret. Itaque scripserim non modo fundatam, verum etiam exstru-

nam non est facile perdiscere. Tum ille, Ain tandem, inquit? cum ego te hac nova lege videam eodem die accusatori respondere & tribus horis perorare, in hac me caussa tempus dilaturum putas? ¹ quae tamen a te agitur non melior, quam illae sunt quas interdum obtines. Quare istam quoque adgredere, tractatam praesertim & ab aliis, & a te ipso saepe, ut tibi deesse non possit oratio. Tum ego, ² Non mehercule, inquam, soleo temere contra Stoicos: non quo illis admodum adsentiar; sed pudore inpedior: ita multa dicunt, quae vix intellegam. Obscura, inquit, quaedam esse confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de

exstructam disciplinam non est facile de jicere. Davies.

Ib. *Non est facile perdiscere*] Sic omnes quidem habent libri, & manuscripti & typis impressi. Sed quid sibi vult hoc *perdiscere*? aut quomodo hic locum habere potest? Videtur enim potius scribi debere, *dissolvere*, aut *subvertere*, aut *evertere*, aut aliquid aliud tale: nisi forte dicamus, hoc esse referendum ad oratorum & patronorum consuetudinem, quos non solum ejus, pro quo dictum erat, sed etiam adversarii jura & argumenta *perdiscere* oportebat, ut eis respondere possent. Quod ea, quae sequuntur, comprobant. *Lambinus.*

¹ *Quae tamen a te agitur non melior*] *Modo melior est in*

MSto. *Urfin.*

Ib. *Non melior, quam illa sunt*] Videtur legendum *non paullo melior* &c. *Lambin. Ibid.* Hunc locum frustra tentat *Lambinus*: nam lectionem receptam postulat sententia. *Davies.*

² *Non mehercule*, inquam, *soleo temere contra Stoicos*] Sic *Pal. sec. & Med.* nisi quod *inquam* nesciunt. Nos *eam* vocem ex *Pall. pr. tert. ac Eliens.* addidimus. *Idem.*

³ *Tota sententia dissidere*] Vulgo *dissentire*; contra quam volunt *Pall. pr. quart. Eliens. Paris. pr. tert. & editio Victoriana*: ne *κακοφύκτας* illius lectionis hoc in loco memorem. *Idem.*

⁴ *Inmo isto quidem, inquam, loco, quicquid postulo, responde arbi-*

e industria, sed inest in rebus ipsis obscuritas. Cur igitur easdem res, inquam, Peripateticis dicentibus, verbum nullum est quod non intellegatur? Easdemne res, inquit? an parum differui, non verbis Stoicos a Peripateticis, sed universa re & ³ tota sententia dissidere? Atqui, inquam, Cato, si istud obtinueris, traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem satis, inquit, me dixisse: quare ad ea primum, si videtur; sin aliud quid voles, postea. ⁴ Immo isto quidem, inquam loco, nisi iniquum postulo, responde arbitrato meo. Ut placet, inquit: ⁵ etsi enim illud erat aptius, aequum cuique concedere. Existumo igitur, ²

in-

arbitrato meo] Veneti sensu, ut videtur, concinniore ita, *Immo istud quidem, inquam; quo loco, nisi iniquum postulo, responde arbitrato meo*: ut Cicero, quocunque loco visum sibi fuerit, eo sibi illud explicari a Catone velit. *Camerar.*

Ib. Immo isto quidem, inquam, loco, nisi iniquum postulo, responde arbitrato meo] Locus, ut nunc legitur, sensu caret. Paris. res, C. C. C. Balliol. Med. & editio *Victoriana* dant *immo istud quidem, inquam, quo loco*. Sic & *Pall.* nisi quod sec. annectat *quin; quint. quicquam; pr. tert. quart. sext. quidque vel quicque*. Forfan *immo istud quidem, inquam, quo loco velim; nisi iniquum postulo, respondere arbitrato meo*. *Dav.*

⁵ *Etsi illud erat aptius, aequum cuique concedere*] Haec mihi non cohaerere videntur inter se. Quis enim dixerit, cum *aequum conceditur, id aptum esse*? Potius justum esse; si modo ad rei naturam accommodare verba volumus. Praeterea satis mihi nondum constat, an ex usu linguae Latinae dici possit, *aptius erat concedere quod cuique aequum est*. Ego Ciceronem, aut Catonem a Cicerone inductum, puto hoc significare, non modo aptius id esse ut respondeatur sibi ad ea quae jam dixerat de Stoicorum & Peripateticorum dissensione, verum etiam aequum. Ad quam sententiam aptare verba cum vellem, ita legendum judicavi, *etsi illud erat aptius aequumque concedere*.

S

inquam, Cato, veteres illos Platonis auditores, Speusippum, Aristotelem, Xenocratem; deinde eorum, Polemonem, Theophrastum, satis & copiose & eleganter habuisse constitutam disciplinam; ut non esset causa Zenoni, cum Polemonem audisset, cur & ab eo ipso & a superioribus dissideret, quorum fuit haec institutio. In qua animadvertas velim, quid mutandum putes, nec expectes, dum ad omnia dicam quae a te dicta sunt: ¹ universa enim illorum ratione cum tota vestra confligendum puto. Qui cum viderent ita nos esse natos, ut & communiter ad eas virtutes apti essemus quae notae inlustresque sunt, justitiam

cedere. P. Manucius.

Ibid. Etsi illud erat aequius, suum cuique concedere] Sic restitui, libri unius veteris vestigia secutus: in quo ita scriptum est *etsi illud erat aequius, aequum cuique*, &c. nam hoc aequum natum est ex voce *aequius*. Lambinus.

Ib. Etsi enim illud erat aptius, aequum cuique concedere] Sic omnes nostri, frustra quoque, sicut puto, se fatigarunt *Manucius & Lambinus*: nam minima mutatione reponendum credo, *etsi enim illud erat aptius; aequum, cuique hoc concedere*. Dicit Cato, licet enim sententiam, quam de Stoicorum & Peripateticorum dissensione tuli, primo loco confutare sit congruentius; aequum tamen est, cui-

que concedere, ut quo velit ordine respondeat. *Davies.*

¹ *Universa enim illorum ratione cum tota vestra confligendum puto]* Ciceronem reliquisse censuerim, *universae enim illorum rationi cum tota vestra confligendum puto*. Noster in *Orat. post Red. in Sen. cap. XII. Cum mihi privato confligendum viderem cum eodem exercitu. De causarum confectione videas Invent. lib. I, 13. Sane Tullius in tribus philosophiae partibus Stoicorum rationem cum Peripatetica innox comparabit. Idem.*

² *Quae omnes finis artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem & tractatione differunt]* Haec tredecim verba quid huc faciant nescire me facit. *Idem.*

Ib.

tiam dico, temperantiam, ceterasque generis ejusdem, ² quae omnes similes artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem & tractatione differunt; ³ easque ipsas virtutes viderent nos magnificentius adpetere & ardentius, habere etiam insitam quandam vel potius innatam cupiditatem scientiae, natosque esse ad congregationem hominum, & ad societatem communitatemque generis humani, eaque in maxumis ingeniis maxume elucere; ⁴ totam philosophiam tres in partes diviserunt: quam partitionem a Zenone retentam esse videmus. Quarum cum una sit, qua mores conformari putantur; differo eam partem, quae quasi

Ib. *Materia tantum ad meliorem partem &c.*] Quid sibi haec verba velint *ad meliorem partem*, non dispicio. Omnino mihi suspecta sunt. Lambin.

³ *Easque ipsas virtutes*] Lego *eas* cum (veteribus quom) *ipsas virtutes viderent*. Post orationis tractum paullo longiorem solennes sunt hujusmodi repetitiones. Caesar B. G. III, 22. *Adcantuannus, qui summam imperii tenebat, cum D C devotis (quos illi Soldurios appellant &c.) cum iis Adcantuannus eruptionem facere conatus.* In MSSis Voss. pr. & Lovan. est *Adiatomus*. Lege *Adiatomus ex Athenaeo* lib. VI. cap. XIII. p. 249. Sed hoc obiter. Vide porro J. Fr. Gronovium ad *Senecas* de Ira I, 3. Davies.

⁴ *Totam philosophiam tres in partes diviserunt; quam partitionem a Zenone retentam esse videmus*] Hanc philosophiae partitionem primus instituit Zeno, si Laërtio fides VII, 39. At Plato simili modo philosophiam diviserat, ut testatur idem III, 56. Noster Acad. I, 5. *Fuit ergo jam accepta a Platone philosophandi ratio triplex: una de vita & moribus; altera de natura & rebus occultis; tertia de differendo.* Sic & Augustinus C. D. VIII, 4. *Alcinous Doct. Plat. cap. 3. Origenes Philos. c. XIX. alique plures.* Nimirum Zeno philosophiam disertis verbis ita partitus est; non item Plato: licet de rebus logicis, ethicis & physicis Socraten inducat disputantem, & hanc ad-

quasi stirps est hujus quaestionis. Qui sit enim finis bonorum, mox : hoc loco tantum dico, a veteribus Peripateticis Academicisque, qui re consentientes, vocabulis differebant, eum locum, quem civilem recte adpellaturi videremur, ¹ Graece πολιτικόν, graviter & copiose esse tractatum. Quam multa illi de republica scribserunt? quam multa de legibus? quam multa non solum praecepta in artibus, sed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? primum enim ipsa illa, quae subtiliter differenda erant, polite apteque dixerunt, cum definientes, tum partientes; ut vestri etiam: sed vos squalidius; illorum, vides, quam niteat oratio. Deinde ea, quae requirebant orationem ornatam & gravem, quam magnifice sunt dicta ab illis? quam splendide? de justitia, de fortitudine, de amicitia, de aetate degenda, de philosophia, de capeffenda republica, de temperantia, ² de fortitudine hominum

eo divisionem tacitus agnoscat. Vide *Sextum* Empiricum advf. Mathem. lib. VII. §. 16. & *Themistium* Orat. XXVI. p. 318. *Davies*.

¹ Graece πολιτικόν] Lego, Graeci πολιτικόν, scilicet appellat: nec aliter *Victorius* edidit. *Idem*.

² De fortitudine hominum** de spinas vellentium] Sine remigio librorum bibliothecis impulatorum locum velle constitu-

ere, mera *Grutero* videtur insania. Sit sane: tamen insaniamus, dum nec nobismet ipsis nec aliis noceat haec insania. Forfan itaque *Cicero* scripsit, de virtute omni, non hominum more spinas vellentium; nam fortitudinem jam memorarat, ut huic verbo non sit locus. *Eliens*. habet de animis hominum spinas vellentium; sed in ea lectione nihil opis video. Similiter τὰς ἀκαθάρτας συνάγεις vel συλλέγεις dicunt

minum *** de spinas vellentium, ut Stoici, nec ossa nudantium, sed eorum, qui grandia ornate vellent, enucleate minora dicere. Itaque quae sunt eorum consolationes? quae cohortationes? quae etiam monita & consilia scribta ad summos viros? erat enim apud eos, ut est rerum ipsarum natura, sic dicendi exercitatio duplex: nam quicquid quaeritur, id habet aut generis ipsius sine personis temporibusque, aut iis adjunctis, facti, aut juris, aut nominis controversiam. Ergo in utroque exercebantur; eaque disciplina effecit tantam illorum utroque in genere dicendi copiam. Totum genus hoc & Zeno, & ab eo qui sunt, aut non potuerunt aut noluerunt, certe reliquerunt: quamquam scripsit artem rhetoricam Cleanthes, Chrysippus etiam; sed sic, ut si quis obmutescere concupierit, nihil aliud legere debeat. Itaque vides, quo modo loquantur; nova verba fingunt, deferunt usitata. ³ At

quanta

dicunt Graeci. Vide sis *Eustathium* ad *Iliad.* B. pag. 231. & *Hadr. Junium* inter *Adag. Erasmi* pag. 158. ed. Hanov. *Idem.*

Ib. *Quod erat hominum non spinas &c.*] Sic restitui ex obscuris antiquae scripturae vestigiis. Quamvis autem olim ediderim, *quod erat hominum non de spinis vellentium*, tamen adscripseram, malle me legi, *quod erat hominum non spinas wellen-*

tium &c. Nec mihi displicet aliorum conjectura, qui sic restituant, *de fortitudine more hominum non spinas vellentium &c.* *Lambinus.*

³ *At quanta conantur? — existimet]* Haec non modo confusa sed etiam corrupta puto. Verba sic emendari disponique debere reor. *At quanta conatur?* (nempe Zeno) *mundum hunc omnem oppidum esse nostrum. Vides quantam rem agat; ut*

quanta conantur? mundum hunc omnem, oppidum esse nostrum. Incendit igitur eos, qui audiunt. Vides, quantam rem agas, ut, Circeis qui habitet, totum hunc mundum suum municipium esse existimet. ¹ Quid? ille incendat? ² restinguet potius, si ardentem acceperit. Ista ipsa, quae tu breviter, ³ regem, dictatorem, divitem, solum esse sapientem, a te quidem apte ac rotunde; quippe; habes enim a rhetoribus: ⁴ illorum vero ista ipsa quam exilia de virtutis vi? quam tantam volunt esse, ut beatum per se efficere possit. Pungunt, quasi aculeis, interrogatiunculis angustis; quibus etiam qui adsentiuntur, nihil commutantur animo, & iidem abeunt qui venerant: res enim fortasse verae, certe graves, non ita tractantur, ut debent, sed aliquanto ⁴ minutius. Sequitur differendi ratio, cognitioque naturae: nam de summo bono mox, ut dixi,

Circeis qui habitet, totum hunc mundum, suum municipium esse existimet. Incendit igitur eos qui audiunt. Davies.

³ *Quid? ille incendat?] Vulgo quid ille incendat? Sed Lambinus ita locum, ut fecimus, viderat esse distinguendum. Idem.*

² *Restinguet potius] Vulgo citius. Nos Eliens. Med. & Balliol. sequimur. Idem.*

³ *Regem, dictatorem — a rhetoribus] Haec laudat No-*

nus in rotunde. Idem.

⁴ *Illorum vero ista ipsa quam exilia de virtutis vi? quam &c.] Primum iterari non placet ista ipsa; deinde illud de virtutis vi distinguendum ab antecedentibus & cum sequentibus conjungendum existimo, ut legatur & distinguatur hoc modo Illorum vero quam exilia! de virtutis vi, quam tantam volunt esse ut beatum per se efficere possit, pungunt, quasi aculeis, interrogatiunculis angustis: id est, cum de virtu-*

dixi, videbimus, & ad id explicandum disputationem omnem conferemus. In iis igitur partibus duabus nihil erat, quod Zeno commutare gestiret: res enim praeclare se habent, & quidem in utraque parte. Quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad differendum valet, praetermissum est? qui & definierunt plurima, & definiendi artes reliquerunt: quodque est definitioni adjunctum, ut res in partes dividatur, id & fit ab illis, & quemadmodum fieri oporteat, traditur: item de contrariis; a quibus ad genera ⁵ formasque generum venerunt. Jam argumenti ratione conclusi caput esse faciunt ea, quae perspicua dicunt: deinde ordinem sequuntur: tum, quid verum sit in singulis, extrema conclusio est. Quanta autem ab illis varietas argumentorum ratione concludentium, eorumque cum captiosis interrogationibus dissimilitudo? Quid quod pluribus

virtutis vi loquuntur, vim tamen nullam habet eorum oratio. Nam illud *quam exilia* refero ad ea verba *ista ipsa, solum sapientem esse regem, dictatorem, divitem*; quae cum ab illis memorantur, quam exilia sunt! Hoc tamen ejusmodi est ut magnopere non confirmem. Potest enim fieri non solum ut iteraverit Cicero *ista ipsa*, quod interdum solet cum aliquid interponit, verum etiam ut addiderit *de virtutis vi*, repetita eo-

rum verborum sententia *regem, dictatorem, divitem solum esse sapientem*. P. Manucius.

Ib. *Illorum vero — angustis*] Locum sic interpungo, *illorum vero ista ipsa quam exilia? de virtutis vi, quam tantam volunt esse ut beatum per se efficere possit, pungunt, quasi aculeis, interrogatiunculis angustis*. Eadem fere fuit P. Manucii sententia. Davies.

⁵ *Formasque generum venerunt*] Sic Paris. pr. sec. Med. Eliens.

ribus locis quasi denuntiant, ut neque sensuum fidem sine ratione, nec rationis sine sensibus exquiramus, ¹ atque ut eorum alterum ab altero separemus? Quid? ea, quae dialectici nunc tradunt & docent, nonne ab illis ² instituta sunt, inventa sunt? de quibus etsi a Chrysi-

po

Elieuf. & editio *Victoriana*. Vulgo *de venerunt*. Davies.

¹ *Atque ut eorum alterum ab altero separemus*] Lambinus edidit atque ut eorum alterum ab altero ne separemus. Brutus autem conjicit, atque ne eorum alterum ab altero separemus; quae Lambiniana probabilior est conjectura, quod illae voculae passim confundantur. Queritur autem Gruterus, quia neuter receptae lectionis mutatae rationem reddidit. At res ipsa loquitur negantem particulam desiderari; si enim Stoici denuntiant, ut neque sensuum fidem sine ratione, nec rationis sine sensibus exquiramus; alterum ab altero separari certe noluerunt. Fortasse tamen Cicero scripsit, neque alterum ab altero separemus; ut enim deest in Pal. tert. Idem.

² *Instituta sunt, inventa sunt?* Vulgo *instituta sunt & inventa*. Sed lectionem, cui locum suum dedimus, exhibent Pall. sex, Paris. tres, C. C. C. Med. & Balliol. Idem.

³ *Ab hoc autem — relicta*] Lego *ab hoc enim quaedam non melius, quaedam omnino relicta*. Nam voces *quam veteres* respuit

Latinitas, & omnino sunt ab homine barbaro profectae, qui Ciceronem stultis suis additamentis maculavit. Hoc etiam Lambinum non fugit. Idem.

Ib. *Non melius quam veteres*] Ego hoc totum *quam veteres* delendum puto, ut supervacaneum & aliunde inductum. Sic igitur legi velim, *ab hoc autem quaedam non melius: quaedam omnino relicta*: nam in iis verbis *ab hoc autem quaedam non melius*, subintelligendum, vel repetendum ἀπὸ τούτου, *quam ab antiquis*. Lambinus.

⁴ *Cumque duae sint artes, quibus perfecte ratio &c.*] Haec verba sic leguntur in Codicibus ab Asulano impressis qui putantur ceteris emendatiores, *Cumque duae sint artes, quibus perfecte ratio & oratio compleatur, una inveniendi, altera differendi; hanc posteriorem & Stoici & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt, Stoici omnino ne attigerunt quidem: cum in cunctis MSSis & reliquis fere formis excusis, ubi illi habent Stoici omnino &c. hi omnino legatur; quod ab illis factum arbitror qui libroseos correxerunt.*

Cum

po maxume est elaboratum, tamen a Zenone minus multo, quam ab antiquis : ³ ab hoc autem quaedam non melius, [quam veteres :] quaedam omnino relictæ. ⁴ Cumque duæ sint artes, quibus perfecte ratio & oratio compleatur, una inveniendi, altera differendi; hanc poste-

Cum enim alibi neque apud Latinos neque apud Graecos fortasse auctores hanc locutionem observassent & duriusculam iudicassent, depravatam esse existimarunt; quod scilicet per illi Peripateticos intellexerit, quæ dictio propinquior erat & de quibus postremo locutus fuerat, per hi vero Stoicos, quæ remotior: cum contra plerumque fieri soleat. Nam quin ita verba illa intelligi debeant, dubium esse non potest. Quis enim nescit Stoicos differendi rationem, id est Dialecticam, diligenter persecutos esse; inveniendi vero artem, id est Topicam, totam reliquisse? Docet hoc etiam Cicero in initio statim Topicorum, ut alios nunc auctores taceam. Ego cum rectam esse iudicem, antiquam lectionem in suum locum revocavi: animadverti enim saepesic luculentos scriptores dixisse, ut *Ciceronem* pro Roscio Comoeo [cap. 2.] *Quid est quod negligenter scribamus adversaria? quid est quod diligenter conficiamus tabulas? qua de causa? Quia haec sunt mensurae, illae aeternae: haec delentur statim, illae servantur sancte: haec par-*

vi temporis memoriam, illae perpetuae existimationis fidem & religionem amplectuntur: haec sunt dejectæ, illae in ord.nem confectæ. Et Terentium Phormione [Act. II. Sc. II, 16.]

*Quia non rete accipitri tenditur neque milvio,
Qui male faciunt nobis: illis,
qui nihil faciunt, tenditur:
Quia enim in illis fructus est,
in his opera luditur.*

Graecos vero auctores, si diligenter attenderis, passim invenies ita esse locutos. Duo nunc *Aristotelis* exempla proferam, quæ mihi notavi, dum libros ejus de anima, quos *Franciscus Verinus*, doctissimus & sanctissimus fenex, interpretabatur, studiose audirem. Libro secundo, [cap. 5.] *Ἐστὶ δὲ, ὡς ἤδη λέγομεν ἐπισήμονα τὸ ἔχοντα τὴν γραμματικὴν· ἐκότερος δὲ τούτων ὁ αὐτὸν τρόπον δυνατὸς εἶναι· ἀλλ' ὁ μὲν ὅτι τὸ γένος τοιούτου καὶ ἡ ὕλη· ὁ δὲ, ὅτι βεληθεὶς δυνατὸς διωρεῖν ἀνμῆτι καλύσσει.* Et libro III. [cap. XII.] *Διὰ τὸ γὰρ εἶναι ἡ γὰρ τῇ ψυχῇ βίβλιον ἢ τῷ σώματι· τὸν δὲ εὐδότερον· ἡ μὲν γὰρ ὁ μᾶλλον νοήσει, τὸ δὲ εὐδὲν εἶναι μᾶλλον δι' ἐκείνο.* *Victorius.*
1 Pri.

posteriores & Stoici & Peripatetici, ¹ priorem autem illi egregie tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidem: nam e quibus locis, quasi thesauris, argumenta depromerentur, vestri ne suspicati quidem sunt, superiores autem artificio & via tradiderunt. Quae quidem res efficit, ne necesse sit iisdem de rebus semper quasi dictata decantare, neque a commentariolis suis discedere: nam qui sciet, ubi quidque positum sit, quaque eo veniat, is, etiam si quid obrutum erit, poterit eruere, semperque esse in disputando suus. ² Quod etsi ingeniis magnis praediti quidam ³ dicendi copiam sine ratione consequuntur; ars tamen est dux certior, quam natura: aliud est enim poetarum more verba fundere, aliud ea, quae dicas, ratione & arte distinguere. Similia dici possunt de explicatione naturae, qua hi utuntur & vestri.

¹ Priorem autem illi egregie tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidem] Illi sunt Peripatetici, hi vero Stoici. Nec novum est ut ad propius ille referatur, hic ad remotius. Infra cap. XVI. Stoici quodam modo non sunt dissimiles Aristonis: ille enim occurrentia nescio quae comminiscetur: hi autem ponunt &c. Latinus Pacatus Pan. XII. cap. XXIV, 5. Alta licet vulnera — proximus nobis Italus & contiguus ostendat Hispanus; sed in dolore summo habet suum perque solatium. Tyrannidem ille

(Hispanus) non vidit; hic (Italus) tyrannicidium vidit. Sic, inter alios, passim loquitur Valerius Maximus, quod observavit Joan. Vorstius ad illius scriptoris lib. III. cap. VIII, 2. ext. Sed haec sunt proletaria, neminique fere latent. Vide J. Fr. Gronovium Observ. III, 16. & Franc. Sanctium Minerv. II, 9. Davies.

² Quod etsi ingeniis magnis praediti quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur] Vel quod vitiosum putat P. Manutius, vel dicendi copiam, tanquam glossema, delendam pronuntiat.

Viro

stri. Neque vero ob duas modo causas, quod Epicuro videtur, ut pellatur mortis & religionis metus: ⁴ sed etiam modestiam quandam cognitio rerum caelestium adfert iis, qui videant, quanta sit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, Deorum opera & facta cernentibus; iustitiam etiam, cum cognitum habeas, quod sit summi rectoris & domini numen, quod consilium, quae voluntas: cujus ad naturam apta ratio, vera illa & summa lex a philosophis dicitur. Inest in eadem explicatione naturae insatiabilis quaedam e cognoscendis rebus voluptas: in qua una, confectis rebus necessariis, ⁵ vacui negotiis, honeste ac liberaliter possumus vivere. Ergo in hac ratione tota de maximis fere rebus Stoici illos secuti sunt, ut & Deos esse, & quattuor ex rebus omnia constare dicerent.

Viro doctissimo haesit aqua, si quidem quod interdum vel τοῦ sed vim obtinere, vel quasi παρ' ἑλκεος non meminerat. Florus lib. IV. cap. II, 81. Quod etsi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis quam virtute resistere. Supra III, 2. Quod cum accidisset, ut alter alterum nec opinato videremus, surrexit statim. Sic passim. Vide Gasp. Scioppium Veris. I, 3. Th. Munckerum ad Hygini Fab. XVI. & J. Fr. Gronovium ad Livii XXVII, 7. XXXVIII, 9. Idem.

³ Dicendi copiam] Supervaca-

neum hoc videtur, cum dixerit quod. Aut igitur quod mendosum, aut dicendi copiam abundat, additum fortasse ut explanaretur quod. P. Manucius.

⁴ Sed etiam modestiam quandam cognitio rerum caelestium affert] Deesse videtur particula causalis: qua de causa Lambinus conjecit, sed quod & modestiam; ego sed & quia modestiam quandam &c. Davies.

⁵ Vacui negotiis] C.C.C. vacui a negotiis. Utrumque dicitur. Vide Cl. Cortium ad Salustii Catil. cap. XIV, 4. Idem.

³ In

cerent. Cum autem quaereretur res admodum difficilis, num quinta quaedam natura videretur esse, ex qua ratio & intellegentia oriretur, ¹ in quo etiam de animis, cujus generis essent, quaereretur; ² Zeno id dixit esse ignem: nonnulla deinde aliter, sed ea pauca: de maxuma autem re eodem modo, divina mente atque natura mundum universum atque ejus maxumas partes administrari. ³ Materiam vero rerum & copiam apud hos exilem, apud illos uberrimam reperiemus. Quam multa ab his conquisita & conlecta sunt de omnium animantium genere, ortu, membris, aetatibus? quam multa de rebus iis, quae gignuntur e terra? quam multae, quamque de rebus variis & causis, cur quidque fiat, & demonstrationes,

¹ In quo etiam de animis cujus generis essent quaereretur] Quandoquidem paullo ante dixerat cum autem quaereretur res admodum difficilis; nisi forsan ipsum Ciceronem levis incuriae postules, hic rescripserim de animis, cujus generis essent, AGERETUR. Davies.

² Zeno id dixit esse ignem] Noster Acad. I, 12. De naturis autem sic sentiebat (Zeno) primum ut quatuor initiis rerum illis quintam hanc naturam, ex qua superiores sensus & mentem effici rebantur, non adderet: statuebat enim ignem esse ipsam naturam, quae quidque gigneret

& mentem atque sensus. Vide sis lib. II. N. D. cap. 9. & lib. III. cap. 14. Hinc ei φῶς est πῦρ τεχνικὸν ὁδῷ βαδίζον sic γίνεσθαι. Vide Diogenem Laërtium VII, 156. Athenagoram Leg. pro Christ. cap. VI. Marium Victorinum in I. Rhetor. Cicer. pag. 143. aliosque plurimos. Idem.

³ Materiam vero rerum & copiam apud hos exilem] Parisini tres, C. C. C. Med. Eliens. Balliol. & editio Victoriana dant materiam vero rerum & apud eos copiam exilem. Corrupte quidem, sed ita tamen, ut ad veram lectionem manu quasi ducat

strationes, quemadmodum quaeque fiant? quae ex omni copia plurima & ⁴certissima argumenta sumuntur ad cuiusque rei naturam explicandam. Ergo adhuc, quantum equidem intellego, causa non videtur fuisse mutandi nominis: non enim, si omnia non sequebatur, idcirco non erat ortus illinc. ⁵ Equidem etiam Epicurum, in physicis quidem, Democritum puto. ⁶ Pauca mutat, vel plura sane: at cum de plurimis eadem dicit, tum certe de maximis. Quod item cum vestri faciant, ⁷ non satis magnam tribuunt inventoribus gratiam. Sed haec haecenus. Nunc videamus, quae, 6 de summo bono, quod continet philosophiam, ecquid tandem adtulerit, quamobrem ab inventoribus, tamquam a parentibus, dissentiret.

Hoc

ducat ea scriptura. Reponas itaque velim, *NATURALIUM vero rerum esse apud hos copiam exilem, apud illos uberrimam reperiemus.* Idem.

⁴ Certissima argumenta] Eliens. necessaria argumenta. Id.

⁵ Equidem etiam Epicurum in physicis quidem Democritum puto] Vel quendam pro quidem placeret; vel ita distinguerem, *Equidem etiam Epicurum, in physicis quidem, Democritum puto.* P. Manucius.

Ib. Epicurum, in physicis quidem, Democritum puto] Victorius edidit *Democritum*, refragantibus nostris Gruterique li-

bris. At iidem dant *Epicurorum*, vel *Epicureorum*, vel *Epicureonta*; quod ultimum exhibent Paris. pr. tert. Ex his tamen varietatibus nihil extundo, quod vulgatae lectioni praeferendum videatur. Adi nos ad Acad. I, 2. Davies.

⁶ Pauca mutat vel plura sane: at cum de plurimis eadem dicit, tum certe de maximis] Vulgo e plurimis; quod, Lambino praeeunte reque ipsa flagitante, mutavi. Praeterea legerem *pauca* mutet, vel *plura* sane. Idem.

⁷ Non satis magnam] Pal. pr. nam satis magnam. Forte num satis magnam &c. Idem.

¹ Dili-

Hoc igitur loco quamquam a te, Cato, ¹ diligenter est explicatum, finis hic bonorum, qui continent philosophiam, & quis a Stoicis & quemadmodum diceretur; tamen ego quoque exponam, ut perspiciamus, si potuerimus, quidnam a Zenone novi sit adlatum. Cum enim superiores, e quibus planissime Polemo, secundum naturam vivere summum bonum esse dixissent; his verbis tria significari Stoici dicunt. Unum ejusmodi, vivere adhibentem scientiam earum rerum, quae natura evenirent. Hunc ipsum Zenonis aiunt finem esse, declarantem illud, quod a te dictum est, convenienter naturae vivere. ² Alterum significare idem, ut si diceretur, officia omnia media aut pleraque servantem vivere. Hoc sic expositum dissimile est superiori. ³ Illud enim rectum,

¹ Diligenter est explicatum, finis hic bonorum — & quis a Stoicis & quemadmodum diceretur] Vulgo diligenter est explicatus finis hic bonorum &c. Nobis Parisini tres & Med. sequendi videbantur, iisque favet loquendi consuetudo. Davies.

² Alterum significare idem, ut si diceretur] Ante Lambinum deerat vox penultima, quam recte primus addidit, ut e Pal. primo liquet. Mihi mala manus huc aliquid videtur intulisse: non tamen tot verba, quot P. Manucius, ressecanda censeo; nam legerim alterum (significa-

ri,) ut si diceretur &c. Idem.

Ib. Significare idem, ut diceretur] Tolle hoc: patebit sententia. Tollendum autem puto, cum in illa tria, quae significari Stoici dicebant, intueor. Unum ejusmodi, vivere adhibentem scientiam earum rerum quae natura evenirent: alterum, officia omnia media aut pleraque servantem vivere: tertium, omnibus aut maximis rebus iis quae secundum naturam sint fruentem vivere. Quod si post alterum addatur significare idem ut diceretur; fateor me quod dicatur non assequi, & habiturum graviam

rectum, quod κατόρθωμα dicebas, contingit sapienti soli: hoc autem inchoati cujusdam officii est, non perfecti; quod cadere in nonnullos insipientes potest. Tertium autem, omnibus, aut maxumis rebus iis, quae secundum naturam sint, fruentem vivere. Hoc non est positum in nostra actione: ⁴ completur enim & ex eo genere vitae quod virtute fruitur, & ex iis rebus quae secundum naturam sunt, neque sunt in nostra potestate. Sed hoc summum bonum, quod ⁵ tertia significatione intellegitur, eaque vita, quae ex summo bono degitur, quia conjuncta ei virtus est, in sapientem solum cadit: isque finis bonorum, ut ab ipsis Stoicis scribunt videmus, a Xenocrate atque ab Aristotele constitutus est. Itaque ab his ⁶ constitutio illa prima naturae, a qua

tiam explananti. P. Manucius.

³ Illud enim rectum, quod κατόρθωμα dicebas, contingit sapienti soli] Vulgo illud enim rectum est — contingitque sapienti soli; contra quam loci sensus flagitat, licet encliticam conjunctionem repraesentent e nostris Paris. tres, Med. & Balliol. at iidem verbum substantivum nesciunt. Nos Eliens. sequendum judicavimus, ac ita Victorius, Lambinus & Aldus nepos ediderunt. Accedit & C. C. C. nisi quod is, illud est rectum, quod κατόρθωμα dicebas, contingit sapienti soli. Vide nos ad lib. III. cap. 18. Davies.

⁴ Completur enim & ex eo genere vitae, quod virtute fruitur] Finitur pro fruitur habet vetus liber. Urfin.

Ib. Quod virtute fruitur] Malim finitur, ut exhibent Urfin. Paris. pr. tert. & Med. hoc est, τελειῶται, perficitur, absolvitur. Davies.

⁵ Tertia significatione] Sic optime Gruterus ex Pall. pr. & sext. quibus accedit Eliens. noster. Inepte veteres editi, certa significatione; sic tamen Paris. tres, Med. C. C. C. & Balliol. Id.

⁶ Constitutio illa prima naturae] Vulgo natura, sicut etiam nostri

qua tu quoque ordiebare, his prope verbis exponitur, omnis natura volt esse conservatrix sui, ut & salva sit, & in genere conservetur suo. Ad hanc rem aiunt artes quoque requisitas, quae naturam adjuvarent : in quibus ea numeretur in primis, quae est vivendi ars, ut tueatur quod a natura datum sit ; quod desit, adquirat. Idemque diviserunt naturam hominis in animum & corpus. ¹ Cumque eorum utrumque per se expetendum esse dixissent, virtutes quoque utriusque eorum per se expetendas esse dicebant : ² cum animum quadam infinita laude anteponerent corpori, virtutes quoque animi bonis corporis anteponebant. Sed cum sapientiam totius hominis custodem & procuratricem esse vellent, quae esset naturae comes & adiutrix ; hoc sapientiae munus esse dicebant, ut eum tueretur qui constaret ex animo & corpore, in utroque ³ juvaret eum ac contineret. Atque ita re primo simpliciter conlocata, reliqua subtilius persequen-

nostri Codices exhibent. At Pal. sec. *naturae*, quae dubio procul est vera lectio, nec aliter Lambinus ediderat. Davies.

¹ Cumque eorum utrumque per se expetendum esse dixissent, virtutes quoque utriusque eorum per se expetendas esse dicebant] Erat in vulgatis libris, cumque eorum unumquodque : in scripto pro unumquodque, utrumque ;

quod probavi : cum & de animo & de corpore sermo sit, & sequatur *virtutes quoque utriusque eorum*. P. Manucius.

Ib. Eorum utrumque] Vulgo unumquodque. Lectiones hasce conjunxit Pal. secundi librarius, & exaravit eorum utrumque unumquodque. Liquido fane constat, harum priorem genuinam esse, cum de duabus tantum rebus

bus

sequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere censebant: de animi bonis accuratius exquirebant; in primisque reperiiebant, in his inesse iustitiae semina: primique ex omnibus philosophis ⁴ natura tributum esse docuerunt, ut ii, qui procreati essent, a procreatoribus amarentur, & id quod temporum ordine antiquius est, ut conjugia virorum & uxorum natura conjuncta esse dicerent: qua ex stirpe orirentur amicitiae cognationum. Atque ab his initiis profecti, omnium virtutum & originem & progressionem persecuti sunt; ex quo magnitudo quoque animi exsistebat, qua facile posset repugnari obfistisque fortunae, quod maxumae res essent in potestate sapientis: varietates autem injuriasque fortunae facile veterum philosophorum praeceptis instituta vita superabat. Principiis autem a natura datis, amplitudines quaedam bonorum excitabantur, partim profectae a contemplatione rerum occultiorum, quod erat insitus menti cogni-

bus agatur, animo videlicet & corpore. Hac de causa rationem, quam secutus sum, priores iniere *P. Manucius* & *D. Lambinus*, eamque diserte praestant *Pal. sext. Paris. pr. tert. Eliens. & Scalig. Davies.*

² *Cum animum quadam infinita laude*] Aliquid manifesto deest orationi connectendae necessarium. *Lambinus* hoc vidit;

ideoque dedit *¶ cum animum &c.* Ita quidem legi possit; vel *cum autem animum &c. Idem.*

³ *Juvaret cum ac contineret*] Vulgo atque contineret. Cum vero mox iterum posita sit ista vocula; lectionem recepi, quam suppeditant *Paris. pr. tert. Id.*

⁴ *Natura tributum*] Vulgo a natura tributum. Istam vero prae-

cognitionis amor, ex quo etiam ¹ rationis explicandae, differendique cupiditas consequebatur: quodque hoc solum animal natum est pudoris ac verecundiae particeps, ² adpetensque conjunctionem hominum ac societatem, animadvertensque in omnibus rebus, quas ageret aut diceret, ³ ut nequid ab eo fieret, nisi honeste & decore; his initiis, ut ante dixi, tamquam seminibus, a natura datis, temperantia, modestia, iustitia, & omnis honestas perfecte absoluta est. Habes, inquam, Cato, formam eorum, de quibus loquor, philosophorum: qua exposita, scire cupio, quae causa sit, cur Zeno ab hac antiqua institutione desciverit; quidnam horum ab eo non sit probatum. Quidne omnem naturam ⁴ conservatricem sui dixerit? an quod omne animal ipsum sibi commendatum, ⁵ ut se & saluum in suo genere incolumeque vellet? ⁶ an, cum omnium artium

praepositionem nesciunt Paris. sec. C. C. C. Med. Balliol. Eliens. & editio *ViBoriana*. Davies.

¹ *Rationis explicandae, differendique cupiditas*] Vulgo *rationis*, explicandi *differendique cupiditas*; quod intellegi non potest. Nos igitur editionem *Lambini*, Codicesque *Scalig.* & *Eliens.* sequi non dubitavimus. *Idem.*

² *Appetensque conjunctionem hominum ac societatem*] Vulgo *appetensque conjunctionum hominum ac societatum*; quod

quamvis Latine dicatur, tamen ob concinnitatem orationis illam lectionem malui, quam praesentant C. C. C. Med. & Paris. sec. tert. *Idem.*

³ *Ut nequid ab eo fieret*] Vulgo deest prima vocula; sed eam recepimus fide MSSorum trium Parisinorum, Med. & Balliol. Vide infra cap. XV, *Idem.*

⁴ *Conservatricem sui dixerit*] Hoc non de Zenone sed iis philosophis a quibus Zeno desciverat

tium finis is esset, quid natura maxime quae-
reret, idem statui debere de totius arte vitae?
an quod, cum animo constaremus & corpore,
& haec ipsa & eorum virtutes per se esse su-
mendas? an vero displicuit ea quae tributa
est animi virtutibus tanta praestantia? an quae
de prudentia, de cognitione rerum, de con-
iunctione generis humani, quaeque ab eisdem
de temperantia, de modestia, de magnitudine
animi, de omni honestate dicuntur? fatebun-
tur Stoici, haec omnia dicta esse praeclare,
7 neque eam causam Zenoni desciscendi fu-
isse. Alia quaedam dicent: credo, magna an-
tiquorum esse peccata, quae ille veri investi-
gandi cupidus, nullo modo ferre potuerit.
Quid enim perversius, quid intolerabilius, quid
stultius, quam bonam valitudinem, quam do-
lorum omnium vacuitatem, quam integri-
tatem oculorum reliquorumque sensuum,
ponere

verat est accipiendum: qua-
propter necessario legendum
dixerint; quod interpretes fugif-
se mireris. *Idem.*

⁵ *Ut se salvum &c.]* Sic le-
gendum, *ut se salvum &c.* non
ut vulgo *ut se & salvum &c.*
Lambinus.

⁶ *An, cum omnium artium
finis is esset quid natura maxime
quaereret]* Locus est corruptus.
Eliens. *quem natura*; Paris. pr.
tert. *quis natura maxime quae-*
reret. Lego an quod, cum om-

*nium artium finis is esset quaeis
natura maxime careret quaerere,
idem statui debere de totius arte
vitae?* repetito verbo *dixerint*
e superioribus. Hic plane vi-
detur esse loci sensus; quod, nisi
fallor, abunde constat ex cap.
VII. initio. *Davies.*

⁷ *Neque eam causam]* Vulgo
neque enim eam causam. Sed
παράδειγμα secunda vox, ut etiam
Gruterus animadvertit; lectio-
nemque quam dedimus exhibet
C. C. C. Accedunt fere Pall.
Paris.

¹ ponere in bonis potius, quam dicere, nihil omnino inter eas res iisque contrarias interesse? ea enim omnia, quae illi bona dicerent, praeposita esse, non bona. Itemque illa, quae in corpore excellerent, stulte antiquos dixisse per se esse expetenda; ² & sumenda potius quam expetenda: eademque de omni vita, quae in una virtute consisteret, illam vitam, quae etiam ceteris rebus quae essent secundum naturam abundaret, magis expetendam non esse, sed magis sumendam: cumque ipsa virtus efficiat ita beatam vitam, ut beatior esse non possit, tamen quaedam deesse sapientibus, tum, cum sunt beatissimi: itaque eos id agere, ut a se dolores, morbos, debilitates repellant. O magnam vim ingenii, causamque iustam, cur nova existeret disciplina! Perge porro: sequentur enim, quae tu scientissime complexus es, ³ omnem insipientiam, injustitiam, alia vitia, similia esse, omniaque peccata esse paria; eosque, qui natura doctrinaque longe ad virtutem processissent, nisi eam
 plene

Parif. & Med. qui namque eam causam repraesentant. Davies.

¹ Non ponere in bonis potius quam ejicere] Corruptum esse hunc locum apparet, atque haud scio an in Venetis restitutus sit. Ibi enim ita, Reliquorumque sensum ponere in bonis potius quam dicerent nihil omnino &c. Nam siquidem haec omnia Cicero:

scilicet stultos fuisse veteres, qui haec bona potius quam media, id est ἀδιάφορα, appellarent. Ego tamen, ne quid dissimulem, pro dicerent dicere malim: ita enim saltem aequabilior esset oratio. Camerar.

² Et sumenda potius quam expetenda] His Guyetus annectit esse. Sed multo meliore, nisi fallor,

plene consecuti essent, summe esse miseros, neque inter eorum vitam & improbissimorum quicquam omnino interesse: ut Plato, tantus ille vir, si sapiens non fuerit, nihilo melius, quam quivis improbissimus, nec beatius vixerit. Haec videlicet est correctio philosophiae veteris & emendatio! quae omnino aditum habere nullum potest in urbem, in forum, in curiam. Quis enim ferre posset ita loquentem eum, qui se auctorem vitae graviter & sapienter agendae profiteretur, [⁴ nomina rerum commutantem:] cumque idem sentiret quod omnes, quibus rebus eandem vim tribueret, alia nomina inponentem, verba modo mutantem, de opinionibus nihil detrahentem? Patronusne caussae in epilogo, pro reo dicens, negaret esse malum exilium, publicationem bonorum? haec rejicienda esse, non fugienda? nec misericordem judicem esse oportere? In concione autem si loqueretur, si Hannibal ad portas venisset murumque jaculo trajecisset, negaret esse in malis capi, venire, interfici, patriam amit-

fallor, conjectura lego *stulte antiquos dixisse per se esse expetenda: & sumenda potius quam expetenda ea: denique omni vita, quae &c.* nam Paris. pr. sec. C. C. C. Med. Eliens. ac editio Victoriana dant eademque omni vita; neglecta praepositione. Dav.
³ Omnem insipientiam, injustitiam, alia vitia] Vulgo &

injustitiam. Conjunctionem vero copulativam delevi, quod etiam non agnoscant Paris. pr. sec. Eliens. & editio Victoriana; nec admittat orationis elegantia. *Idem.*

⁴ Nomina rerum commutantem] Suspicio glossema fuisse ad illud ita loquentem. P. Manucius.

amittere? An senatus, cum triumphum Africano decerneret, ¹ QUOD EJUS VIRTUTE, AUT FELICITATE, posset dicere, ² si neque virtus in nullo, nisi in sapiente, nec felicitas vere dici potest? Quae est igitur ista philosophia, quae communi more in foro loquitur, in libello, suo? praesertim cum, quod illi verbis suis significant, ³ in eo nihil novetur, ⁴ de ipsis rebus nihil mutetur, eadem res maneant, alio modo. Quid enim interest, divitias, opes, valitudinem, bona dicas, ane praeposita? cum ille, qui ista bona dicit, nihilo plus his tribuat,

Ib. *Nomina rerum commutantes*] His verbis uncinis circumdedit, quod ea glossematis esse damnanda statuo. Hoc etiam P. Manucius optimo jure suspicatus est. *Davies.*

¹ *Quod ejus virtute aut felicitate*] Sic optime Gruterus ex Pal. quarto, cum quo faciunt Parisini tres nostri. Cum autem veteres editi haberent *quid de ejus virtute aut felicitate*, locum sic Lambinus constituit, *In senatu, cum triumphum Africano decerneret, quid de ejus virtute aut felicitate posset dicere?* Satis ingeniose quidem: frustra vero; cum ad solennia decretorum verba Cicero respiciat. *Id.*

² *Si neque virtus in nullo nisi insapiente*] Communior loquendi ratio postulat ut legatur *si neque virtus in ullo, nisi in sapiente*, quemadmodum dant Lambinus, Aldus nepos, & alii. Concul-

canda tamen non est MSSorum fides, cum non minus apud Latinos quam Graecos duae negationes interdum negent. *Columella Praef. pag. 10. Siquidem artis consummatae non sit, nec in universa rerum natura sagacitatem Democriti vel Pythagorae non fuerit consecutus. Livius III, 26. Nihil tam nec inopinatum nec insperatum accidere potuit, Ubi nonnulla J. Fr. Gronovius. Varro apud Nonium in negativas duas pag. 530. Quae non modo ignorasse me clamat, sed omnino omnis heroas negat nescisse. Et p. 532. Qua abstinentia viri mulieresque Romanae fuerint, quod a rege munera eorum noluerit nemo accipere. Arnobius lib. III. pag. 129. Quemadmodum potuistis vocabula his dare, quos neque videbatis aliquando, neque quales aut qui essent in nulla cognitione notatis? Plura congestere*

buat, quam tu, qui eadem illa praeposita nominas. Itaque homo in primis ingenuus & gravis, dignus illa familiaritate Scipionis & Laelii, Panaetius, cum ad Q. Tuberonem de dolore patiendo scriberet, quod esse caput debebat si probari posset, ⁵ numquam posuit, non esse malum dolorem; sed quid esset & quale, quantumque in eo inesset alieni, deinde quae ratio esset perferendi. Cujus quidem, quoniam Stoicus fuit, sententia, ⁶ condemnata mihi videtur esse inmanitas ista verborum. Sed, ut propius ad ea, Cato, accedam quae

a te

fere cum alii, tum Cl. Dukerus de Latin. Vet. Jurisconsultorum pagg. 366. *Idem.*

³ *In eo nihil novetur*] Sic exhibuit *Lambinus*, ac ita restitutum statuit *Petr. Faber Semestr. I, 21.* nam cuncti MSSi prae se ferunt, *in eo nihil movetur.* Mihi quidem suspicio est malam manum sordes suas huc intulisse; nam *Ciceronem* reliquisse puto, praesertim cum, quod illi verbis suis significent, *in eo nihil mutetur.* Quid enim interest &c. Adeo ut voces, nihil movetur de ipsis rebus, eadem res maneant alio modo, glossata sint, quae diversi librarii marginibus addiderunt, quo *Tullii* mentem declararent. Non fuit enim cur noster tam multa verba perderet, cum *Zenonem* jam ante dixerat, quibus rebus eandem vim tribueret, alia nomina imponentem, verba modo

mutantem, de opinionibus nihil detrahentem. Sin tantas mutationes nolis, id saltem demendum quod obelo transfixit *P. Manucius*, ceteraque sic scribenda, praesertim cum, quod illi verbis suis significent, *in eo nihil innovetur, sed eadem res maneant alio nomine.* Nam quod *Lambinus* edidit, eadem res maneant, alio nomine dicantur; in hoc conjecturam suam secutus est. *Idem.*

⁴ *De ipsis rebus nihil mutetur*] Et hoc mihi suspectum est, ut antecedentium verborum interpretatio. *P. Manucius.*

⁵ *Nunquam posuit*] *Elieus. nusquam posuit;* quod non improbo. *Davies.*

⁶ *Condemnata mihi videtur esse inmanitas illa verborum*] In *Ursini Codice, C.C.C. & Elieus.* est inanitas. *Vulgatam tamen lectionem non repudio.*

T 4

Sic

a te dicta sunt, pressius agamus, eaque, quae modo dixisti, cum iis conferamus, quae tuis antepono. Quae sunt igitur communia vobis cum antiquis, his sic utamur, quasi concessis: quae in controversiam veniunt, de iis, si placet, differamus. Mihi vero, inquit, placet agi subtilius, &, ut ipse dixisti, pressius: quae enim adhuc protulisti, popularia sunt; ego autem a te elegantiora desidero. A mene tu, inquam? sed tamen enitar, &, ¹ si minus mihi multa occurrent, non fugiam ista popularia. Sed primum positum sit, nosmetipsos commendatos esse nobis, primamque ex natura hanc habere adpetitionem, ut conservemus nosmetipsos. Hoc convenit. Sequitur illud, ut animadvertamus, qui simus ipsi, ut nos, quales oportet esse, servemus. Sumus igitur homines: ex animo constamus & corpore, quae sunt ² cujusdammodi: nosque oportet, ut prima adpetitio naturalis postulat, haec diligere, constituereque ex his finem illum summi boni atque ultimi: quem, si prima vera sint, ita constitui necesse est, earum rerum, ³ quae sint secundum naturam, quam plurima & quam maxu-

Sic *acerbitatem sententiarum* Stoicis exprobrat infra cap. XXVIII. *Davies.*

Ib. Immanitas illa verborum] *Inanitas* est in antiquo. *Ursin.*

¹ *Si minus mihi multa occurrunt]* *Lego si minus mihi culta*

occurrent, quod valet ornata, vel elegantia; Catoque modo se dixerat elegantiora desiderare. Dav.

² *Ejusdem modi]* Verum est, quod & Veneti, *cujusdam modi*, id est *ποῖά τινα*. *Camerar.*

³ *Quae sint secundum naturam]*

maxima adipisci. Hunc igitur finem illi tenuerunt; quodque ego pluribus verbis, illi brevius, secundum naturam vivere: hoc his bonorum videtur extremum. Age nunc isti ^{II} doceant, vel tu potius (quis enim ista melius?) quonam modo ab iisdem principiis profecti, efficiatis, ut honeste vivere, (id est enim vel ex virtute vel naturae congruenter vivere) summum bonum sit, & quonam modo aut quo loco corpus subito deserueritis, omniaque ea, quae, cum secundum naturam sint, absint a nostra potestate, ipsum denique officium. Quaero igitur, quo modo hae tantae commendationes a natura profectae subito a sapientia relictæ sint. Quod si non hominis summum bonum quaereremus, sed cuiusdam animantis; is autem esset nihil, nisi animus: (⁴ liceat enim fingere aliquid ejusmodi, quo verum facilius reperiamus) tamen illi animo non esset hic vester finis: desideraret enim valitudinem, vacuitatem doloris: ⁵ adpeteret etiam conservationem sui, earumque rerum custodiam: finemque sibi constitueret, secundum naturam vivere; quod est, ut dixi, habere ea, quae secundum

ram] Vulgo sunt, contra MSS-
tos. Davies.

⁴ Liceat enim fingere aliquid
ejusmodi] Vulgo licet: sed id
quod recepimus exhibent Paris.
tres, C. C. C. Med. Balliol. Eli-
ens. & editio Victoriana. Idem.

⁵ Appeteret etiam conservati-
onem sui, earumque rerum cu-
stodiam] Omnes hic libros vi-
deo consentire; nec tamen ab-
jicio susceptam semel opinio-
nem, fortasse non improban-
dam. Opinor autem suarumque

cundum naturam sint, vel omnia, vel plurima & maxuma. Cujuscumque enim modi animal constitueris; necesse est, etiam si id sine corpore sit, ut fingimus, tamen esse in animo quaedam similia eorum, quae sint in corpore: ut nullo modo, nisi ut exposui, constitui possit finis bonorum. Chrysippus autem exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, nonnullas valere utraque re: deinde disputat, quod cuiusque generis animantis ¹ statui debeat extremum: cum autem hominem in eo genere posuisset, ut ei tribueret animi excellentiam; summum bonum id constituit, ² non ut excelleret animo, sed ut nihil esse praeter ¹² animum videretur. Uno autem modo in virtute sola summum bonum recte poneretur, si quod esset animal, quod totum ex mente constaret; id ipsum tamen sic, ut ea mens nihil haberet in se, quod esset secundum naturam,

rerum custodiam scripsisse Ciceronem; cum omnibus animantibus id a natura datum esse constet ut se ac sua tueatur. P. Manucius.

¹ *Statui debeat extremum*] Vulgo *deceat*. Sed Eliens. & editio Victoriana lectionem quam dedi repraesentant, eaque receptam bonitate superat. Malim praeterea, *quod cuiusque generis animantibus statui debeat extremum.* Davies.

² *Non ut excelleret animo*] Vulgo *non excellere animo*. Cum tamen Eliens. unus daret *non ut excellere animus*; alter *non ut excelleret animus*; statim legendum vidi *non ut excelleret animo*, sicut etiam edidi. *Idem.*

³ *Nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de voluptate, quae minimae sint voluptates, eas obscurari saepe & obrui*] *Lege quae minimae sint utilitates. Voluptates & utilitates a libra*

ram, ut valitudo est. Sed id ne cogitari quidem potest, quale sit, ut non repugnet ipsum sibi. Sin dicit obscurari quaedam nec adparere, quia valde parva sint; ³ nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de voluptate, quae minimae sint voluptates, eas obscurari saepe & obrui: sed non sunt in eo genere tantae commoditates corporis, tamque productae temporibus, tamque multae. Itaque, in quibus propter earum exiguitatem obscuratio consequitur, saepe accidit ut nihil interesse nostra fateamur, sint illa necne sint: ut in sole, quod a te dicebatur, lucernam adhibere nihil interest, aut ⁴ teruntium adjicere Croesi pecuniae. Quibus autem in rebus obscuratio tanta non fit, fieri tamen potest, ut id ipsum, quod interest, non sit magnum: ut ei, qui jucunde vixerit annos decem, si aequae vita jucunda menstrua addatur, ⁵ quia momentum aliquod habeat ad jucundum accessio, bonum sit; si autem

librariis passim confusas esse patet ex iis quae notavimus ad II, 26, 35. De Epicuri sententia diximus ad lib. I. c. 10. *Id.*

⁴ *Teruntium* adjicere *Croesi pecuniae*] Sic Parisini tres, C.C.C. Med. Eliens. & editio *Victoriana*; ut nesciam unde *Lambinus Aldus* nepos, aliique recentiores *teruntium addere* sumpserint. Nos id reposuimus quod suadebant MSS. *Idem.*

⁵ *Quia momentum aliquod*

habeat ad jucundum accessio, ne bonum sit] Veneti aliter, sed sensu nondum liquido, *quia momentum aliquam habeat ad jucundum accessionem.* Nos aliquando non incommodam lectionem futuram esse talem ratifsumus, *ad jucundum, accessione bonum sit.* Sed de hoc quaeramus diligenter. *Camerar.*

1b. Quia momentum aliquod habeat ad jucundum accessio] Sic legendus est hic locus, quamvis libri

autem id non concedatur, non continuo vita beata tollitur. Bona autem corporis, huic sunt quod posterius posui similia; habent enim accessionem dignam, in qua elaboretur: ut mihi in hoc Stoiciolari joculari videantur interdum, cum ita dicant, si ad illam vitam, quae cum virtute degatur, ampulla aut strigilis accedat, sumpturum sapientem eam vitam, potius, ¹ cui haec adjecta sint, nec beatior tamen ob eam causam fore. Hoc simile tandem est ² non risu potius, quam oratione ejiciendum? Ampulla enim sit necne sit, quis non jure optumo inrideatur, si laboret? at vero ³ gravitate membrorum & cruciatu dolorum si quis quem levet, magnam ineat gratiam. Nec, si ille sapiens ad tortoris eculeum a tyranno ire cogatur, ⁴ similem habeat vol-
tum,

libri vulgati reclamant, & nonnulli manuscripti: ex quibus alii sic habent plane, ut edidimus: alii hoc modo; *habeat ad jucundam accessio*: quae scriptura eos adjuvaret, qui sic legi vellent, ut olim edidi, quia *momentum aliquod habeat ad vitam jucundam accessio*. Lambinus.

Ib. *Quia momentum aliquod habeat ad jucundum accessio*] *Vitellius* edidit quia momentum aliquam habeat ad jucundum accessionem: nec aliter Balliol. pro varia lectione. Quasi *momentum* minimam quandam partem temporis hic denotaret. Codi-

ces autem fere dant *quia momentum aliquod habeat ad jucundum, vel ad jucundam accessionem*. Non tamen a Lambini ratione, quam Pal. sext. & Scalig. praestant, ipse recesserim, nisi quod, immisso pronomine, legerem, *quia momentum aliquod habeat ea ad jucundum accessio*. Vide cap. 17. *Davies*.

¹ Cui haec adjecta sint] Vulgo quo haec: Eliensis vero MSti lectionem recipiendam putavi. Vetus scriptura fuit *quo*; nec aliunde, quod vidit etiam Gruterus, effluxit vulgata lectio. *Idem*.

² Non risu potius, quam oratione

tum, & si ampullam perdidisset : sed, ut magnum & difficile certamen iniens, cum sibi cum capitali adversario, dolore, depugnandum videret, excitaret omnes rationes fortitudinis ac patientiae, quarum praesidio iniret illud difficile, ut dixi, magnumque proelium. Deinde non quaeremus quid obscuratur aut intereat, quia fit admodum parvum ; sed quid tale fit ⁵ ut expleat summam. Una voluptas e multis obscuratur in illa vita voluptaria ; sed tamen ea quamvis parva sit, pars est ejus vitae, quae posita est in voluptate. Nummus in Croesi divitiis obscuratur ; pars est tamen divitiarum. Quare obscurentur etiam haec, quae secundum naturam esse dicimus, in vita beata ; sint modo partes beatæ vitæ. Atqui si, ut ¹³ convenire debet inter nos, ⁶ est quaedam ad-

petitio

tionem ejiciendum?] Quidam legi volunt *rejiciendum*. Lambin.

³ *Gravitate membrorum*] *Lucretius* III, 477.

Consequitur gravitas membrorum ? præpediuntur

Crura vacillanti &c.

Hanc vero φράσιν multis confirmavimus ad *Tuscul.* III, 1. *Davies.*

⁴ *Similem habeat vultum, & si ampullam perdidisset*] Vulgo ac si. Sed eo quo dedimus modo repræsentant *Pall.* quinque, *C. C. C. Med. Eliens.* & editio *Victoriana*. De loquendi ratione diximus supra ad lib. II. cap. 7. *Idem.*

⁵ *Ut expleat summam*] Sic plane scriptum est in libris nostris manuscriptis. Nam vulgati habent, *ut expleant summam* ; quod ferri non potest. Antiqua vero scriptura, perspicue recta & sincera est. *LAMBIN.*

Ibid. Cum *Lambino* faciunt omnes *Pall. Eliens. C. C. C. Med. Balliol.* & editio *Victorii*. Et jure quidem merito. *Davies.*

⁶ *Est quaedam appetitio naturalis, ea quæ secundum naturam sunt appetens*] Multum sudat *Lambinus*, ut illud *appetentis* esse reponendum suadeat. Sed, ad me quod attinet, operam perdit : licet enim *appetitio* pro-

petitio naturalis, ea quae secundum naturam sunt adpetens; eorum omnium est aliqua summa facienda: quo constituto, tum licebit otiose ista quaerere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoque sit ad beate vivendum, de istis ipsis obscurationibus, quae propter exiguitatem vix, aut ne vix quidem adpareant. ¹ Quid, de quo nulla dissensio est? nemo enim est, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum simile esset id, ad quod omnia referuntur, quod est ultimum rerum adpetendarum. Omnis enim est natura diligens sui. Quae est enim, quae se umquam deferat, aut

proprie non appetat, sed ille qui rei cuiusdam desiderio tenetur; tamen istiusmodi locutionis auctoribus sunt usitatae. Sic non ambitio gratiae vel odio subscribit, at id faciunt homines ambitione ducti. Nihilominus *Phaedrus* lib. III. Fab. X, 56. dixit.

Ambitio namque dissidens mortalium

Aut gratiae subscribit aut odio suo.

Sic neque vox censet nec oratio iudicat; at homines qui vel voce utuntur vel oratione. Hanc tamen loquendi formulam non refugit *Cicero* *Tusc.* V, 29. nec illam *Plutarchus* *Conf. ad Apollonium* pag. 106. B. Infinita sunt huiusmodi. Vide nos ad lib. III. N. D. cap. 2. *Davies.*

Ib. *Appetentis*] Sic & olim,

& nunc edidi, libris omnibus invitis, ratione flagitante. Haec enim sententia est, & hic orationis cursus & tenor: si est quaedam naturalis appetitio hominis, ea, quae secundum naturam sunt, appetentis &c. Nam si quis dicat, nihil esse subintelligendum, sed sic haec verba connectenda & explicanda: si est quaedam appetitio naturalis, ea, quae secundum naturam sunt, appetens, id est, quae appetitio appetit ea quae sunt secundum naturam &c. si quis, inquam, hoc mihi dicat; respondeam non fieri mihi verisimile, *Ciceronem* esse ita locutum. Praeterea appetitio non appetit, sed facit ut quis appetat: & appetitio est animantis appetentis, non ipsa appetit. Quod si appeteret, animal esset: quod

aut partem aliquam sui, aut ejus partis habitum, aut vim, aut ullius earum rerum, quae secundum naturam sint, aut motum, aut statum? quae autem natura suae primae institutionis oblita est? nulla profecto, quin suam vim retineat a primo ad extremum. ² Quo modo igitur evenit, ut hominis natura sola esset, quae hominem relinqueret, quae oblivisceretur corporis, quae summum bonum non in toto homine, sed in parte hominis poneret? quo modo autem, quod ipsi etiam fatentur constatque inter omnes, conservabitur, ³ ut simile sit omnium naturarum illud ultimum,

quod est absurdum dictu. Sed piget me haec refellere, alio properantem. *Lambin.*

¹ *Quid, de quo nulla dissensio est? nemo est enim qui aliter dixerit*] Mendose in vulgatis libris *multa dissensio*. Quo in loco cum haererem, commotus proximè sequentibus verbis quae nullam potius quam *multam* dissensionem significabant; inspexi veterem *Philippi Tertii* librum: vidi scriptum planissime *nulla dissensio*, idque *Caroli etiam Sigonii*, eruditissimi hominis & de litteris optime meriti, liber confirmat. *P. Manucius.*

Ib. Quid, de quo nulla dissensio est?] Sic erat emendatus hic locus in libro *Cl. Puteani*; & ita reperi scriptum in aliquot libris manuscriptis: nam libri vulgati mendose habent, *de quo*

multa dissensio est? Lambin.

Ib. Quid, de quo nulla dissensio est?] Sic ex MSSis nonnullis dedere *P. Manucius* & *D. Lambinus*, quibus accedit *Eliens. noster*: omnes enim *Pall. C. C. C. Paris. tres, Med. & Balliol.* una cum veteribus editis habent, *Quid, de quo multa dissensio est?* licet id verbis sequentibus omnino repugnet. *Davies.*

² *Quomodo igitur evenit*] Magis placet *eveniat*, ut est in *MSto. Urfin.*

Ib. Quo modo igitur evenit] Vulgo *quo igitur evenit*. Nos, ipsa re volente, *Paris. tert. & editos veteres* hic exhibemus. *Davies.*

³ *Ut simile sit omnium naturarum illud ultimum, de quo quaeritur*] Paulo ante dixit; *Nemo est qui aliter dixerit quin omnium natu-*

num, de quo quaeritur? tum enim esset simile, si in ceteris quoque naturis id cuique esset ultimum, quod in quaque excelleret: tale enim visum esset ultimum Stoicorum. Quid dubitas igitur mutare principia naturae? quid enim dicis, omne animal, simul atque sit ortum, adplicatum esse ad se diligendum, esseque in se conservando occupatum? quin potius ita dicis, omne animal adplicatum esse ad id quod in eo sit optimum, & in ejus unius occupatum esse custodia, reliquasque naturas nihil aliud agere, nisi ut id conservent quod in quaque sit optimum? quo modo autem optimum, si bonum praeterea nullum est? si autem reliqua adpetenda sunt, cur, quod est ultimum rerum adpetendarum, id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarum, & maxumarum adpetitione concluditur? ut Phidias¹ potest a primo instituere signum, idque perficere; potest ab alio inchoatum accipere & absol-

naturarum simile esset id, ad quod omnia referuntur. Est autem praeclara in primis ratio emendandi, cum similia similibus conferuntur; quod nos saepe fecimus: & hic naturarum pro naturale reponere non dubitavimus, accedente ad nostram conjecturam vetere libro Caroli Sigonii. P. Manucius.

Ib. Ut simile sit omnium naturarum illud ultimum] Sic restitui a simili loco, qui est supra

non longe, admonitus. Nemo enim est, qui aliter dixerit, quia omnium naturarum simile esset id, ad quod omnia referuntur &c. Lambinus.

Ib. Ut simile sit omnium naturarum illud ultimum] Vulgo naturale illud ultimum, quo modo Codices etiam nostri, simul ac Gruteriani. Sed omnino vera est ea lectio quam P. Manucius e Sigonii libro primus eruit, quamque D. Lambinus est amplexus,

absolvere: huic est sapientia similis. Non enim ipsa genuit hominem, sed accepit a natura inchoatum: ² hanc ergo intuens, debet institutum illud, quasi signum, absolvere. Qualem igitur natura hominem inchoavit? & quod est munus, quod opus sapientiae? quid est, quod ab ea absolvi & perfici debeat? ³ si nihil in eo perficiendum est praeter motum ingenii quendam, id est, rationem; necesse est huic ultimum esse ⁴ ex virtute vitam fingere; rationis enim perfectio, est virtus: ⁵ si nihil nisi corpus; summa erunt illa, valitudo, vacuitas doloris, pulcritudo, & cetera. Nunc de hominis summo bono quaeritur. Quid ergo ¹⁴ dubitamus in tota ejus natura quaerere quid sit effectum? Cum enim constet inter omnes, omne officium munusque sapientiae in hominis cultu esse occupatum; alii (ne me existumes contra Stoicos solum dicere) eas sententias adferunt, ut summum bonum in eo genere

plexus. *Davies.*

¹ *Potest a primo instituere signum]* Alii Codices *a principio*. Hanc vero lectionem merito retinent Paris. pr. tert. Med. Bal-liol. & editio *Victoriana*. Vide sis ad lib. III. cap. 9. *Idem.*

² *Hanc ergo intuens]* Vocem mediam, quae vulgo deest, supplevit C.C.C. eaque quasi conditur oratio. *Idem.*

³ *Si nihil in eo quidem perficiendum sit]* Abest adverbium

quidem a vetere libro. Ursin.

Ib. Si nihil in eo perficiendum est] Vulgo *si nihil in eo quidem perficiendum est*. At Codices fere *si nihil in eo quod perficiendum est*. Cum tamen Ursin. & Pal. quint. inutilem illam vocem nesciant, eos sequor. *Davies.*

⁴ *Ex virtute vitam agere]* Ven. eleganter *vitam fingere*. *Camerar.*

⁵ *Si nihil nisi corpus]* Forte *si nihil*. *Davies.*

genere ponant, quod sit extra nostram potestatem; tamquam de animali aliquo loquantur: alii contra, quasi nullum corpus sit hominis, ita, praeter animum, nihil curant: ¹ cum praesertim ipse quoque animus non inane nescio quid sit (neque enim id possum intellegere) sed in quodam genere corporis; ut ne is quidem virtute una contentus sit, sed adpetat vacuitatem doloris. Quamobrem utrique idem faciunt, ut si laevam partem neglegerent, dexteram tuerentur: aut ipsius animi, ut fecit Herillus, cognitionem amplexarentur, actionem relinquerent. Eorum enim omnium, multa praetermittentium dum eligant aliquid quod se-

¹ Cum praesertim ipse quoque animus non inane nescio quid sit (neque enim id possum intellegere) sed in quodam genere corporis] Alibi rectius Cicero. Vide Tusc. I. 27. Nihil tamen, quod omnino sit αἰσώμαλον, intelligere potuerunt e philosophis quam plurimi. Psellus de Oper. Daemon. pag. 46. Καὶ τοῖς ἡμετέροις καὶ τοῖς θύραξι καὶ τοῖς ἀπώτεροις καὶ θύραθεν ἐνωθός ἐστιν τὰ παχυτέρα τῶν σωματῶν σωματώδη λέγειν· ὁ δὲ λεπτομερὲς ἐστὶ καὶ τὴν ὄψιν διαφυλάττειν, καὶ τὴν ἀφ' ἧς αἰσώμαλον ἔμεινον οἱ καθ' ἡμᾶς· ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἐκτὸς ἀξιώσι λέγειν. Hinc factum, ut Daemones etiam bonos, aliasque gradus inferioris naturas rationales corporibus pro ratione conditionis aut crassioribus aut tenuioribus instructas esse censuerint. Eadem

fuit Origenis aliorumque Patrum sententia. Vide P. D. Huetium Origen. lib. II. Quaest. V. §. 3. & Quaest. VI. §. 13. Immo Tertullianus advs. Praxeam cap. VII. ait, *Quis negavit Deum corpus esse, etsi Deus spiritus est.* Plura D. Petavius Dogm. Theol. lib. II. cap. 1. Quin & de tota re sat multis egit etiam vir eruditus Tobias Pfannerus Theol. Gent. cap. II. §. 19. & cap. V. §. 3. Davies.

² *Aciem animorum nostrorum virtutis splendore praestringitis]* Sic legendum, non, ut vulgo, *perstringitis*; quod est nuper introductum: nam omnes libri manuscripti habent vel *praestringitis*, vel *prestringitis*, vel paulo aliter. Omnino in prima syllaba semper habent *pre* vel *prae*

sequantur, quasi curta sententia: at vero illa perfecta atque plena eorum qui, cum de hominis summo bono quaerent, nullam in eo neque animi neque corporis partem vacuam tutela reliquerunt. Vos autem, Cato, quia virtus, ut omnes fatemur, altissimum locum in homine & maxime excellentem tenet, & quod eos, qui sapientes sunt, absolutos & perfectos putamus, ² aciem animorum nostrorum virtutis splendore praestringitis. In omni enim animante est summum aliquid atque optimum, ut in equis, in canibus; quibus tamen ³ & dolore vacare opus est & valere: sic igitur in homine perfectio ista in eo potissimum

prae. Jam vero quin *praestringo* sit verbum compositum ex *prae* & *stringo*, ut *restringo*, *exstringo*, *distinguo*, ex *re*, ex *di*, & eodem simplici *stringo*, nemo, nisi linguae Latinae ignarus, dubitat. Sed de hoc verbo plura in commentariis Lucretianis, & supra in his notis Ciceronianis, non semel. *Lambin.*

Ib. Aciem animorum nostrorum virtutis splendore praestringitis] *Lambino* placet *praestringitis*. Et ad *Horatii* lib. II. Epist. I, 14. ait *Ubicunque legitur perstringere seu praestringere oculos seu aciem oculorum, legendum praestringere.* Hoc autem fusius agit ad *Lucretii* III, 1057. Grammatici tamen veteres receptam lectionem tuerentur; nec apud me *Lambini*, viri licet eruditissimi, tanta est

auctoritas, ut sexcentis auctorum locis, ipso jubente, manus afferrem. Vide *Nonium*, qui verba de quibus agimus laudat in *praestringere*; cui comes detur *Asconius Divin.* in *Caecil.* c. XIV. ne *Ciceronem* cum alibi saepe, tum de *Divin.* I, 29. *Minucium Felicem* c. 23. *Lactantium Div. Inst.* II, 6. reliquosque plures memorem. *Davies.*

³ *Et dolore vacare opus est & valere]* *Pal. quart. & olere nare prae est & valere.* Quam lectionem non dubitat *Gruterus* auctoris esse germanam; siquidem canes sagacitate censeantur, quemadmodum equi robore. Reliqua, quae viro gravi prorsus indigna sunt, pudet exscribere: nihil tamen inconsideratius a *Grutero* scriptum, quam

munum quod est optimum, id est, ¹ in virtute laudatur. Itaque mihi non satis videmini considerare, ² quod iter sit naturae, quaeque progressio. ³ Non enim, quod facit in frugibus, ut, cum ad spicam perduxerit ab herba, relinquat & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cum eum ad rationis habitum perduxerit. Semper enim ita adsumit aliquid, ut ea, quae prima dederit, ne deserat. Itaque sensibus rationem adjunxit, ⁴ & ratione effecta, sensus non reliquit. Ut si cultura vitium, cujus hoc munus est, ut efficiat ut vitis cum partibus suis omnibus quam optime se habeat; (⁵ sed sic intellegamus: licet enim, ut vos quoque soletis, fingere aliquid docendi causa)

ea quae jam retuli. Nam primo *valere* Latinis idem non denotat ac robore praestare; praeterquam quod equi plerique cursu plus possint quam robore. Dein non soli canes *olent nare*, sed hoc reliquis contingit animalibus. Quod si concedas, iis verbis eximiam odorandi facultatem denotari; nec in ea vincuntur canum ponitur optimum: canes enim venatici pedum celeritate cum primis laudantur, naso parum valent. Denique non contendit *Cicero* quid in canibus aut equis summum sit, sed quibus rebus careant, ut illo summo perfecte queant uti: tales autem sunt & iis & ceteris animalibus doloris vacuitas &

bona valetudo. *Davies.*

¹ *In virtute laudatur*] Ita quidem Codices; vox tamen ultima loco non videtur convenire. Legerim *in virtute locatur*; ut paullo post *in tanto dominatu locari* dixit. Vide pro Murena cap. XLV. & ad Attic. VI, 1. *Idem.*

² *Quod iter sit naturae*] Sic optime *Gruterus* ex Pal quart. & Scalig. quibuscum faciunt *Paris.* tres & *Eliens.* nam plerique Codices, & in iis C. C. C. Med. & *Balliol.* repraesentant *quod interfit naturae*. Sic & editi veteres, quamvis sensum nullum fundat ea lectio. *Idem.*

³ *Non enim, quod facit in frugibus, ut, cum ad spicam perduxerit*

caussa) si igitur illa cultura vitium in vite insit, ipsa cetera, credo, velit, quae ad colendam vitem adtinebunt, sicut antea; se autem omnibus vitibus partibus praeferat, statuaturque nihil esse melius in vite, quam se: similiter sensus, cum accessit ad naturam, tuetur illam quidem, sed etiam tuetur se; cum autem adsumpta ratio est, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturae, hujus tutelae subjiciantur. Itaque non discedit ab eorum curatione, quibus praeposita vitam omnem debet gubernare: ut mirari satis eorum inconstantiam non possimus. Naturalem enim adpetitionem, quam vocant ὁρμήν, itemque officium, ipsam etiam virtutem, tuentem esse volunt earum rerum, quae secundum naturam sunt:

*duxerit ab herba &c.] Vulgo non enim hoc, quod facit. At si locum daremus ejusmodi voculae, reponi placeret haec; ut ad naturam referretur. Illam tamen fide Parisinorum prorsus omisimus. Quin & Nonius eandem non agnoscit: sic enim hunc ipsum locum laudat in *spicae*, *Non enim, quod facit in frugibus, victum ad spicam perduxerit. Ex Tullio legas oportet, ut cum ad spicam &c. Idem.**

⁴ *Et, ratione effecta, sensus non reliquit; quod sic intelligamus. Licet enim, ut vos quoque soletis, fingere aliquid docendi causa. Ut si cultura vitium &c.] In hoc loco verborum ordo erat perturbatus, & permixtus. Ego sen-*

sum & mentem *Ciceronis* odoratus, quod erat inordinatum, in suum ordinem restitui, ac redegei, nihil praeterea. *Lambin.*

Ib. Ratione effecta.] Paris. sec. tert. ratione effecta. Forsan ratione adjecta quod ab adfecta parum differt. Sane confundi solent istae literae. Sic cap. 15. recte nunc editur, quae leget quaeque rejiciet; at ibi reficiet exhibent Paris. tres, C. C. C. Med. & Balliol. Davis.

⁵ *Sed sic intelligamus.] Hujusce periodi verba nimis quam licenter transposuit Lambinus. Si vero, duarum literarum sedibus mutatis, legas des sic intelligamus; ulteriore mutatione non est opus. Idem.*

sunt: cum autem ad summum bonum volunt pervenire, transfiliunt omnia & duo nobis opera pro uno relinquunt ut alia sumamus, alia adpetamus, ¹ potius quam uno fine
¹⁵ utrumque concludant. ² At enim jam dicitis virtutem non posse constitui, si ea, quae extra virtutem sint, ad beate vivendum pertineant. Quod totum contra est: introduci enim virtus nullo modo potest, nisi omnia, quae leget, quaeque rejiciet, unam referantur ad summam. ³ Nam si omnino nos negligimus,

¹ *Quam uno fine utrumque concludant*] Quae antecedunt, hoc plane probant; eo magis quod antiquus liber habet *utrumque*, non, ut vulgati, *omnia*. P. Manuc.

Ib. *Potius quam uno fine omnia concludant*] Sic Pall. nostrique Codices praeter Eliens. qui dat *potius quam uno fine utrumque concluderent*. Hic a Manucii Codice parum discrepat. Lego *potius quam uno fine utrumque concludunt*. Davies.

² *At enim veram dicitis virtutem non posse constitui*] Addidi *veram*, ne discederem a libris antiquis Sigonii & Tertii; quanquam non esse verbum necessarium duxi: simplex enim *virtutis* nomen saepe hic a Cicerone usurpatur: & paullo post, ubi confutat argumentum Stoicorum, *Contra*, inquit, *est ac dicitis: nam constitui virtus nullo modo potest, nisi ea quae sunt prima naturae, ut ad summam pertinentia, tenebit*. Cur igitur ve-

ram non rejeci? Quia vereor antiquitatem, & quia saepe ad inveniendam veritatem quasi lumen aliquod praefert: quod hic fortasse contigit. Nam, ne quid occultem, puto Ciceronem scriptum reliquisse *at enim vero*: ut enim ab *at & verum*, quae idem valent, factum est *at enim & verum enim*; cur non item ab iisdem *at enim vero & verum enim vero* deducantur? cum praesertim *verum enim vero* usitatum esse videamus. Hoc porro placet eo magis quia libri scripti nonnulli habent pro *veram, non*; quod a *vero*, si contracte scribatur, longe non distat. P. Manucius.

Ib. *At enim dicitis virtutem &c.*] Nostri omnes libri veteres, uno excepto, habent partim, *At nam dicitis virtutem &c.* partim, *At enim nam dicitis &c.* Manucius testatur in Maffaei libro scriptum esse, *At enim veram*

mus, in Aristonea vitia & peccata incidemus, obliviscemurque quae virtuti ipsi principia dederimus: sin ea non neglegimus, neque tamen⁴ ad finem summi boni referemus, non multum ab Herilli levitate aberrabimus. Duarum enim vitarum nobis erunt instituta capienda: facit enim ille duo sejuncta ultima bonorum; quae, ut essent vera, conjungi debuerunt: nunc ista separantur ut disjuncta sint, quo nihil potest esse perversius. Itaque contra est, ac dicitis; nam constitui virtus nullo modo potest,

ram dicitis virtutem &c. quam scripturam non improbo, & eam confirmant nostri libri, quamvis depravati. Credibile enim est, uam factum ex veram, cum esset ita scriptum u'am: deinde ex u'am factum nam: postremo ex nam nonnulli facere conati sunt non. Contra videtur vox veram esse inanis; nam virtutis nomen, satis per se plenum, atque integrum est: quanquam Horatius dixit, in Epist. I. lib. I.

Virtutis verae custos, rigidusque satelles.

Et in Oda V. lib. III.

Nec vera virtus cum semel excidit &c.

Et M. Tullius infra libro V. veram virtutem appellat, virtutem moralem & voluntariam, differentem a non voluntaria, quam δὲ ἀρετὴν appellat Aristoteles. Praeterea nam potuit esse natum ex particula enim quae antecedit. Sed hac de re judicet lector eruditus. Sed codex Mem-

mianus tollit omnem dubitationem, in quo scriptum est, *At enim natura dicitis virtutem &c.* Natum erratum ex eo quod natura scripserunt librarii illi hoc modo na. Hinc ceterae scripturae fluxere. Lambin.

Ib. *At enim jam dicitis*] In hoc loco constituendo sudarunt viri doctissimi: Nos haud repetitis eorum sententiis, varias Codicum nostrorum lectiones exscribemus; dein quid nobis videatur declarabimus. Eliens. *at enim* nam veram dicitis. Ascens. *at enim veram dicitis.* Paris. tres *at* nam dicitis. Pall. Mæd. & Balliol. *at enim* nam dicitis. C. C. C. & Memm. *at enim* natura dicitis. ac ita rescribendum puto, quod & Lambinus videtur statuisse. Davies.

³ *Nam si omnino nos negligimus*] Forte *nam si omnino* haec negligimus. Idem.

⁴ *Ad finem summi boni referemus*]

potest, nisi ea, ¹ quae sint prima naturae, ut ad summam pertinentia, tenebit. Quaesita enim virtus est, non quae relinqueret naturam, sed quae tueretur. At illa, ut vobis placet, partem quandam tuetur, reliquam deserit. Atque ipsa institutio hominis si loqueretur, haec diceret, primos suos quasi coeptus adpetendi fuisse, ut se conservaret in ea natura, in qua ortus esset. Nondum autem explanatum satis erat, ² quid maxime natura vellet. Explanetur igitur. Quid ergo aliud intellegetur, nisi ³ ut nequa pars naturae neglegatur? in qua si nihil est praeter rationem, sit in una virtute finis bonorum: sin est etiam corpus, ista explanatio naturae nempe hoc effecerit, ut ea, ⁴ quae ante explanationem tenebamus, relinquamus. Ergo id est convenienter naturae vivere, a natura discedere. Ut quidam philosophi, cum a sensibus profecti majora quaedam ac divinia vidissent, sensus reliquerunt:

remus] Vulgo *referimus*. At Paris. pr. tert. C.C.C. Med. Eliens. Balliol. & editio Victoriana sic habent ut nos edidimus. *Dav.*

¹ *Quae sint prima naturae*] Vulgo *sunt*, refragantibus Parisinis tribus, Eliens. Med. & editionibus *Ascensii* ac *Victorii* Id.

² *Quid maxime natura vellet*] Sic recte Ascensius, Victorius & Lambinus edidere, non quod, ut vulgo legitur. *Idem.*

³ *Ut aeque pars naturae negligatur*] Mendum subesse manifestum est. Quod si haec cum

superioribus conferantur, sensus ostendet ita legendum esse, ut ne qua *pars naturae negligatur*. Ita etiam in Massaei libro scriptum est. *P. Manucius.*

⁴ *Quae ante explanationem tenebamus*] Sic Eliens. & Med. quod elegantius, quam si legamus *explicationem*, quemadmodum vulgo dant. *Davies.*

⁵ *Quae propter virtutem ipsam viderant*] Sic omnes nostri Codices. Legendum tamen *quae praeter virtutem ipsam viderant*, ut

querunt: sic isti, cum ex adpetitione rerum virtutis pulcritudinem adspexissent, omnia⁵ quae praeter virtutem ipsam viderant abjecerunt, obliti, naturam omnem adpetendarum rerum ita late patere, ⁶ ut a principiis permaneret ad fines, ⁷ neque intellegunt se rerum illarum pulcrarum atque admirabilium fundamenta subducere. Itaque mihi videntur¹⁶ omnes quidem illi errasse, qui finem bonorum esse dixerunt, honeste vivere; sed alius alio magis: Pyrrho scilicet maxume, qui, virtute constituta, nihil omnino, quod adpetendum sit, relinquat: deinde Aristo, qui nihil relinquere non est ausus: introduxit autem, quibus conmotus⁸ sapiens adpeteret aliquid, quodcumque in mentem incideret & quodcumque tamquam occurreret. Is hoc melior quam Pyrrho, quod vel aliquod genus adpetendi dedit; deterior quam ceteri, quod penitus a natura recessit. Stoici autem, quod finem

ut *Ascensus* edidit: ac ita scripsisse *Ciceronem* doctissimus vir *Joan. Clericus* observavit. *Idem.*

⁶ *Ut a principiis permaneret ad fines*] Sic legendum, non ut habent plerique libri vulgati, & nonnulli manuscripti, *permaneret ad fineis*. Lambin.

⁷ *Neque intelligunt se*] Forfan neque intelligentes se &c. *Dav.*

⁸ *Sapiens appeteret aliquid, quod cuique in mentem incideret, & quodcumque tanquam occurreret*] Locus locum aperit,

si diligenter legas. Ego hic, vel contra veteres libros, unius tantum literae mutatione legendum existimo, *quodcumque in mentem incideret*. Melior omnino sententia: & idem paullo post memoratur his verbis, *Hoc igitur quaeritis omnes, & ii, qui quodcumque in mentem veniat, aut quodcumque occurrat, se sequi dicent*. Sic postea comperi in antiquo *Latini Latinii* libro. *P. Manucius.*

Ib. Quodcumque in mentem incide-

finem bonorum in una virtute ponunt, similes sunt illorum: quod autem principium officii quaerunt, melius quam Pyrrho: quod ea non occurrentia fingunt, vincunt Aristonem: quod autem ea, quae ad naturam adcommodata & per se adsumenda esse dicunt, non adiungunt ad finem bonorum, desciscunt a natura, & quodam modo sunt non dissimiles Aristonis. Ille enim occurrentia nescio quae comminisceretur: ¹hi autem ponunt illi quidem prima naturae, sed ea sejungunt a finibus & a summa bonorum. ²Quae cum proponunt ut sit aliqua rerum selectio, naturam videntur sequi; cum autem negant ea quicquam ad beatam vitam pertinere, rursus naturam relinquunt. Atque adhuc ea dixi, cur causa Zenoni non fuisset quamobrem a superiorum auctoritate discederet. Nunc reliqua videamus; nisi aut ad haec, Cato, dicere aliquid vis, aut nos jam longiores sumus. Neutrum vero, inquit ille: nam & a te perfici istam disputationem volo, nec tua mihi oratio longa videri potest. Optume, in-

incideret] Vulgo quod cuique: Sed olim locum restituerat P. Manucius ex Latinii MSto, cum quo facit Eliens. noster. Pari modo loquitur cap. XVII. Vide fis & cap. XXV. Davies.

¹ *Hi autem ponunt illi quidem prima naturae]* Lego *hi autem ponunt illa quidem prima naturae.* Idem.

² *Quae cum proponunt]* Forte

quae cum ponunt. Idem.

³ *Cum Catone omnium virtutum auctore]* Noster Acad. II, 2. *Nec literarum Græcarum nec philosophiae jam ullum auctorem requiro.* Ubi non erat cur fautorem reponerent. Sulpicius Severus vit. Martini cap. VI, 4. *Ibi quoque cum Auxentius, auctor & princeps Ariano-*
rum

inquam : quid enim mihi potest esse optatius, quam ³ cum Catone omnium virtutum auctore de virtutibus disputare ? Sed primum illud vide, gravissimam illam vestram sententiam, quae familiam ducit, honestum quod sit, id esse solum bonum, honesteque vivere, bonorum finem, communem fore vobis cum omnibus, qui in una virtute constituunt finem bonorum : quodque dicitis, informari non posse virtutem, ⁴ si quicquam, nisi quod honestum sit, numeretur, idem dicetur ab illis, quos modo nominavi. Mihi autem aequius videbatur, Zenonem cum Polemone disceptantem (a quo quae essent principia naturae acceperat) a communibus initiis progredientem videre ubi primum insisteret, & unde causa controversiae nasceretur ; non stantem cum iis, qui ne dicerent quidem sua summa bona esse a natura profecta, ⁵ uti iisdem argumentis, quibus illi uterentur, iisdemque sententiis. Minime vero illud probo, quod, cum ¹⁷ docuistis, ut vobis videmini, solum bonum esse, quod

rum, gravissime insectatus est. Velleius Paterculus lib. I. cap. XIII, 3. Scipio tam elegans liberalium studiorum omnisque doctrinae & auctor & admirator fuit. Ibi vide Nic. Heinsium. Pariter virtutis & honoris auctores dixit Cyprianus Epist. LI. Idem.

⁴ Si quicquam, nisi quod honestum sit, numeretur] Ita Co-

dices, non quidpiam ut vulgo. Lambinus autem duabus voculis adjectis, rescribit *numeretur in bonis*. Certe deest simile quiddam, nisi forsan id Cicero subaudiendum reliquerit. Vide cap. XV. Idem.

⁵ Uti iisdem argumentis] Sic, Lambino & Aldo nepote praecurrentibus, edidi, & sic pro varia lectione

quod honestum sit, tum rursus dicitis, initia proponi necesse esse apta & adcommodata naturae, quorum ¹ ex selectione virtus possit existere. Non enim in selectione virtus ponenda erat, ut id ipsum, quod erat bonorum ultimum, aliud aliquid acquireret: nam omnia, quae sumenda quaeque legenda aut optanda sunt, inesse debent in summa bonorum, ut is, qui eam adeptus sit, nihil praeterea desideret. Videsne, ut, quibus summa est in voluptate, perspicuum sit, quid iis faciendum sit aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia officia quo spectare, quid sequi, quid fugere debeant? Sit hoc ultimum bonorum, quod nunc a me defenditur: adparet statim, quae sint officia, quae actiones. Vobis autem, quibus nihil est aliud propositum nisi rectum atque honestum, unde officii, unde agendi principium nascatur, non

lectione dat Eliens. nam Codices ut iisdem argumentis, ac ita nullo sensu vulgo legitur. Dav.

¹ Ex selectione] Sic aliqui Codices, & Aldi nepotis editio. Recte; quod ex verbis sequentibus abunde patet. Vulgo tamen ex electione. Idem.

² Hoc igitur quaeritis omnes, & ii, qui &c.] Legendum ut ii, qui &c. Ursin.

³ Et vos ad naturam revertimini] Liber Tertii sed vos ad naturam revertimini, quod placet: sequitur enim paullo post, Quid autem minus consen-

taneum est, quam, quod aiunt, cognito summo bono reverti se ad naturam ut ab ea petant agendi principium id est officii? P. Manucius.

Ib. Et vos ad naturam revertimini] Pall. Med. C.C.C. aliique Codices revertimini. Lambinus autem dedit, & vos qui ad naturam revertimini. Legendum tamen & vos qui ad naturam revertimini: nam certe deest illud pronomen, ut nexus orationis liquido demonstrat. Et ii qui dicent, & vos qui revertimini. Quod e Tertii libro P. Manucius eruit, id vero non

non reperietis. ² Hoc igitur quaeritis omnes, & ii, qui, quodcumque in mentem veniat, aut quodcumque occurrat, se sequi dicent, ³ & vos ad naturam revertimini. Quibus natura jure responderit, non esse verum, aliunde finem beate vivendi, a se principia rei gerendae peti: esse enim unam rationem, qua & principia rerum agendarum & ultima bonorum continerentur: atque ut Aristonis esset explosa sententia, dicentis nihil differre aliud ab alio, nec esse res ullas, praeter virtutes & vitia, inter quas quicquam omnino interesset, sic errare Zenonem, ⁴ qui nulla in re, nisi in virtute [aut vitio,] propensionem ne minimi quidem momenti ad summum bonum adipiscendum esse diceret: ⁵ &, cum ad beatam vitam nullum momentum ea res haberet, ad adpetitionem autem rerum, esse in his momenta

non est nauci. Ita tamen *Ascensius* prior ediderat. *Davies*.

⁴ Qui nulla in re, nisi in virtute aut vitio, propensionem ne minimi quidem momenti ad summum bonum adipiscendum esse diceret] An igitur Zeno qui vitium non modo summum sed etiam solum malum putavit, an is in vitio propensionem ad summum bonum adipiscendum esse diceret? Haec, nisi fallor, sibi vehementissime repugnant. Vix igitur dubito quin legendum sit, qui nulla in re, nisi in virtute, propensionem ne minimi quidem &c. exclusis vocibus aut vitio, quas

homines inepti videntur addidisse. Quin & *Guyetus* iis adscripsit *an glossema?* Idem.

⁵ Et cum ad beatam vitam nullum momentum ea res haberet, ad adpetitionem autem rerum, esse in his momenta diceret] Cum praecesserit ea res, nullus his est locus, nisi priora illa male se habere statueris. Itaque rescripserim, & cum ad beatam vitam nullam momentum ceterae res haberent, ad adpetitionem tamen rerum, esse in his momenta diceret. Mutationes quas feci necessarias esse, sententia,

menta diceret. Quasi vero haec adpetitio non ad summi boni adeptionem pertineret! Quid autem minus consentaneum est, quam quod aiunt, cognito summo bono, reverti se ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, id est, officii? Non enim actionis aut officii ratio inpellit ad ea, quae secundum naturam sunt, adpetenda: sed ab his & adpetitio & actio commovetur. Nunc venio ad illa tua brevia, quae consuetaria esse dicebas: & primum illud, quo nihil potest esse brevius, Bonum omne, laudabile: laudabile autem omne honestum: igitur omne bonum, honestum. O plumbeum pugionem! Quis enim tibi illud primum concesserit; quo quidem concessio, nihil opus est secundo: ¹ si enim omne bonum laudabile est, omne honestum est. Quis tibi ergo istud dabit, praeter Pyrrhonem, Aristonem, eorumve similes? quos tu non probas. Aristoteles, Xenocrates, tota illa familia, non

tia, nisi fallor, ipsa satis docet. Adi capp. 18, 19. Ultimam vero vocem, licet *παρίλασι* videatur, haud expunxi, quod alibi *Ciceronem* similiter locutum esse deprehendi. Vide nos Acad. I, 13. Davies.

¹ Si enim omne bonum laudabile est, omne honestum est] Lambinus edidit omne bonum honestum est. Sed ex ipsa re constat reponendum esse si enim omne bonum laudabile est; omne laudabile honestum est. Ac ita

dant *Ascensii*, *Aldi* avi aliorumque nonnullorum libri typis impressi; nam cuncti, quod sciam, MSSi vocem illam nesciunt. *Idem*.

² Bona esse dicant] Vulgo dicant. Nos Eliens. C. C. C. & editionem *Victorii* sequimur. *Idem*.

³ Quo modo poterunt] Vulgo quo poterunt. Sed, ipsa re postulante, Paris. tert. C. C. C. & veteres editos sequimur. *Idem*.

⁴ Quo

non dabit ; quippe qui valitudinem, vires, divitias, gloriam, multa alia, ² bona esse dicunt, laudabilia non dicant. Et hi quidem ita non sola virtute finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus virtutem anteponant. Quid censes eos esse facturos, qui omnino virtutem a bonorum fine segregaverunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam, si qui Carneadeum finem tueri volunt? Jam aut Calpurnio aut Diodorus ³ quo modo poterunt tibi istud concedere, qui ad honestatem aliud adjungant, quod ex eodem genere non sit? Placet igitur tibi, Cato, cum res sumpseris non concessas, ex illis efficere quod velis? Jam ille forites, ⁴ quo nihil putatis esse melius, Quod bonum sit, id esse optabile: quod optabile, id esse expetendum: quod expetendum, laudabile: deinde reliqui gradus; sed ego in hoc resisto: eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum sit, id esse laudabile. ⁵ Illud vero minime

⁴ Quo nihil putatis esse melius] Vulgo quo nihil putatis esse vitiosus. Et foriten quidem vitiosum interrogandi genus esse dicit nosler Acad. II, 16, 28. Sed sua sibi vineta caederent Stoici, si foriten illum, quo quod expetendum sit id esse laudabile probant, esse vitiosum concederent. Nihil igitur haesitans, lectionem recepi, quam totidem litteris Med. exhibet. Sin alteram vocem tenendam putes, fultem legas oportet, quo

genere nihil putatis esse vitiosus, ut non ad singularem hunc foriten respiciat Cicero, sed de toto genere sententiam Stoicorum declaret. Vide Laertium VII, 82. Haec autem verba, tanquam spuria, deleri jubet Ob. Gifanius Tom. II. Syllog. Epist. Barmannianae pag. 308. Idem.

⁵ Illud vero minime confectarium, sed in primis hebes illorum, gloriatio] Sic restituit hunc locum Muretus, duabus his vocibus scilicet nominum, quae ex aliqua

minime confectarium, sed in primis hebes illorum, gloriatione dignam esse beatam vitam, quod non possit sine honestate contingere,¹ ut jure quisquam gloriatur. Dabit hoc Zenoni Polemon, etiam magister ejus, & tota illa gens, & reliqui, qui virtutem omnibus rebus multo anteponentes, adjungunt ei tamen aliquid summo in bono finiendo. Si enim virtus, digna est gloriatione, ut est, tantumque praestat ceteris rebus, ut dici vix possit; & beatus esse poterit virtute una praeditus, carens ceteris. Nec tamen illud tibi concedet, praeter virtutem, nihil in bonis esse ducendum. Illi autem, quibus summum bonum sine virtute est, non dabunt fortasse, vitam beatam

aliqua annotatione natae erant, deletis, & distinctione mutata. Profert autem hunc locum Nonius in voce *confectarium*; quod ille interpretatur *efficax, perfectum*: ubi tamen impressum est, *conjectarium*, non *confectarium*. Lambinus.

Ib. *Illud vero minime confectarium, sed in primis hebes illorum*] Laudat Nonius in *conjecturarium*; sic enim perperam legit. Nostri vero Codices cum reliquis omnibus, praeter unum Car. Sigonii, dant *sed in primis hebes* vel *habes*, illorum scilicet nominum gloriatione dignam &c. Illas vero duas voces ex glossa natas esse recte monuerunt P. Manucius & D. Lambinus, fa-

cem praefेरente M. A. Mureto Var. Lect. IV, 13. Davies.

¹ *Ut jure quisquam gloriatur*] Sic omnino in duobus antiquis libris; opinor tamen, ut suppositiciū, inducendum esse: additum enim videtur ad interpretationem antecedentium verborum. Quod eo magis existimo, quia responderi constat ad id quod lib. III. [cap. 8.] dictum est his verbis, *Ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam esse beatam vitam; quod non possit quidem, nisi honestae vitae, jure contingere. Ita fit, ut honesta vita beata sit.* Is autem locus correctionem doctissimi viri confirmat M. Antonii Mureti, qui legendum putat ex Nonio,

beatam habere in quo jure possit gloriari: etsi illi quidem etiam voluptates faciunt interdum gloriosas. Vides igitur, te aut ea sumere quae non concedantur, aut ea quae etiam concessa te nihil juvent. Equidem in omni-¹⁹ bus istis conclusionibus hoc putarem philosophia nobisque dignum, & maxime cum summum bonum quaereremus, vitam nostram, consilia, voluntates, non verba conrigi. Quis enim potest istis, quae te, ut ais, delectant, brevibus & acutis auditis, de sententia decedere? Nam ² cum ea spectant & avent audire, cur dolor malum non sit; dicunt illi, ³ asperum esse dolere, molestum, odiosum, contra naturam, difficile toleratu: sed, quia nulla

Nonio, Illud vero minime confectarium, sed in primis hebes illorum, gloriatione dignam esse beatam vitam: quod non possit &c. Id quod Sigonii quoque liber comprobat. P. Manuc.

Ib. Ut jure quisquam gloriatur] Sic omnes omnino Codices, & suspicionibus suis plus quam par erat indulgit P. Manucius, qui haec in spuris & supposititiis numeravit. Supra tamen legerim cum non possit sine honestate &c. Davies.

² *Cum ea spectant & avent audire] Nonnulli, reor, ex conjectura, cum exspectant & avent audire; quod frigidum. Nostri certe libri receptam lectionem retinent; ea tamen videtur ineptissima. Quid igitur?*

Lego cum eos spectant & avent audire. Loquendi ratio ducitur ex eo quod quotidie fit; homines enim eos, a quibus nova quaedam mirae gestimus audire, fixis oculis intuemur. Constantinus Porphyrogenneta de Themat. lib. I. pag. 3. Πᾶς ὁ λαὸς ἵνα καὶ μόνον τὸν βασιλέα ἰδῶν, scilicet ut ad ejus nutum se componeret. Sic de Pelopidis ait idem lib. II. pag. 92. Ἡ Πελοπόννησος εἰς αὐτοὺς ἀφίστα, Peloponnesum ab eis pendere significans. Ita Chabriam magis milites, quam qui praecrant, ASPEXISSE tradit Corn. Nepos in ejus vita cap. IV, 1. Id.

³ *Asperum esse dolere — difficile toleratu] Sic Pal. quart. Paris.*

nulla sit in dolore nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudine, non esse illud malum. Haec qui audierit, ut ridere non curet, discedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quam venerat. Tu autem negas fortem esse quemquam posse, qui dolorem malum putet. Cur fortior sit, si illud, quod tute concedis, asperum & vix ferendum putabit? Ex rebus enim timiditas, non ex vocabulis nascitur. Et ais, si una littera commota sit, fore tota ut labet disciplina. Utrum igitur tibi litteram videor an totas paginas commovere? ut enim sit apud illos, id quod est a te laudatum, ordo rerum conservatus, & omnia inter se apta & connexa, (sic enim aiebas) tamen persequi non debemus, si a falsis principiis profecta ¹ congruunt ipsa tibi, & a proposito non aberrant. In prima igitur constitutione Zeno tuus a natura recessit: cumque summum bonum posuisset in ingenii praestantia, quam virtutem vocamus, nec quicquam aliud bonum esse dixisset nisi quod

ris. pr. tert. At reliqui dant
asperum esse dolorem — diffi-
lem toleratu; quod eodem redit.
Davies.

¹ Congruunt ipsa sibi] Sic
edidi, *Ascensum* & *Lambinum*
secutus. Vulgo *congruent*, quod
cum sequente verbo parum recte
conjungeretur. *Idem.*

² His propositis] Legerim

his propositis. *Idem.*

³ Sic, *consequentibus* &c.]
Totam hanc orationem sic or-
dinandam puto: *Si, consequenti-*
bus vestris sublatis, prima tol-
lantur; quae sequuntur igitur,
omnes — paria, quamquam
magnifice primo dici videan-
tur, considerata minus probantur.
Lambinus hoc modo legit, sic
confe-

quod esset honestum, nec virtutem posse constare, si in ceteris rebus esset quicquam, quod aliud alio melius esset aut pejus; ² his propositis, tenuit prorsus consequentia. Recte dicis: negare enim non possum: sed ita falsa sunt ea, quae consequuntur, ut illa, e quibus haec nata sunt, vera esse non possint. Docent enim nos (ut scis) dialectici, si ea, quae rem aliquam sequantur, falsa sint, falsam illam ipsam esse, quam sequantur. Ita fit illa conclusio non solum vera, sed ita perspicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere, Si illud, hoc: non autem hoc: igitur ne illud quidem. ³ Sic consequentibus vestris sublati, prima tollantur; quae sequuntur igitur, omnes, qui non sunt sapientes, aequae miseros esse, sapientes omnes summe beatos esse, recte facta omnia aequalia, omnia peccata paria, quae cum magnifice primo dici viderentur, considerata minus probantur: ⁴ sensus enim cujusque & natura rerum atque ipsa veritas clamat quodam modo, non posse adduci,

consequentibus vestris sublati, prima tolluntur: quae sequuntur igitur, omnes—paria, quae magnifice primo dici videntur &c. Uter rectius, aliorum sit iudicium. Idem.

⁴ *Sensus enim cujusque, & natura rerum, atque ipsa veritas &c.] Sic Horatius Sat. III. lib. primo.*

Quae paria esse fere placuit peccata, laborant,

Cum ventum ad verum est, sensus, moresque repugnant, Atque ipsa utilitas, iusti prope mater, & aequi. Lambin.

Ib. Ipsa veritas clamat] Vulgo clamabat. Ascensius clamabit, quod melius. Nos Paris. sec. tert. hic exhibemus, ac ita dant

adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaequa-
 20 ret, nihil interesset. ¹ Postea tuus ille Poenu-
 lus, (scis enim Citiaeos, clientes tuos, a Phoe-
 nicia profectos) homo igitur acutus causam
 non obtinens, repugnante natura, verba ver-
 fare coepit. Et primum rebus iis, ² quas nos
 bonas ducimus, concessit, ³ ut haberentur
 aptae, habiles, & ad naturam adcommodatae;
 faterique coepit, sapienti, hoc est, summe
 beato,

ex editis nonnulli. *Davies.*

¹ *Postea tuus ille Zenulus, scis enim scitius quam hunc a philosophia clientes tuos a Poetica profectos*] Semper hunc locum mendosum esse suspicati sumus. Veneti pro Zenulus Poenulus, & alia paullo aliter. Ac potest quidem a Zenone quoque Zenu-
 lus, ut a Ienone Ienulus apud Plautum. Sed mihi talis lectio, vel huic non dissimilis certe quae-
 dam, vera videtur esse, *Postea tuus ille Poenulus: scis enim Citiaeos clientes tuos a Phoenicia esse profectos*. Constat enim certe Zenonem fuisse Citiea; & quamvis Citium fuerit in Cypro Graecum oppidum, tamen Phoenicas incolas admisit. Itaque Laërtius sic de Zenone orditur [VII, 1.] Ζήνων Μιασίης ἢ Δημίου, Κιτίου ἀπὸ Κύπρου πολίσματος Ἑλληνικῆ Φοίνικας ἐποίχως ἰσχυρότος. Clientes autem hos Catonis fuisse quis dubitet? cum in hujus clientela tota Cyprus esset; quippe qui, publicato nefaria rogatione Clodii, ut Cice-
 ro vult, regno Cypri, ad illud

occupandum & regiam pecuniam deportandam missus fuerit. Itaque jam prope, quod non facile soleo facere, hanc nostram lectionem esse veram ausim affirmare. *Camerar.*

Ib. Scis enim Citiaeos, clientes tuos, e Phoenicia profectos] Laërtius in Zenone auctor est [VII, 1.] Citiaeos a Phoenicibus originem duxisse; quem ego secutus emendavi *e Phoenicia* sive *a Phoenicia*, cum antea legeretur *a poetica*, foedo errore & manifesto. Appellat autem Poenulum Zenonem, quasi callidum & astutum, ut sunt Poeni fere omnes, qui a Phoenicibus nomen acceperunt: qua ratione Poenulum Zenonem dixit Cicero, quod a Phoenicibus esse oriundus. P. MANUCIUS. *Ibid.* Non Poenulum vocat noster Zenonem, quod callidus esset; sed appellatione diminutiva propter contemtum utitur. Alioqui cognomine Poenus sive Φοίνιξ appellebatur, ut tradit Suidas. Vide sis & Laërtium VII, 3. *Davies.*

Ib. E Phoenicia profectos] *E Poeni-*

beato, commodius tamen esse, si ea quoque habeat, quae bona non audet appellare; [⁴natura ipsa adcommodata esse concedit:] negatque, Platonem, si sapiens non sit, eadem esse in causa, qua tyrannum Dionysium: huic mori optimum esse, propter desperationem sapientiae; illi, propter spem, vivere: peccata autem partim esse tolerabilia, partim nullo modo, propterea quod alia peccata plures, alia pauci-

Poenicia puto legendum, ut servetur antiqua scribendi ratio qua *bellum Poenicum* in aenea tabella incisum est. In veteribus etiam libris hujus scripturae vestigium apparet, qui habent *poëtica*, corrupte scilicet pro *Poenicia*. *Ursin.*

² *Quas nos bonas ducimus*] MS. C. C. C. Eliens. & veteres editi *dicimus*. Pall. vero reliquique nostri *ducimus*; quod obsequens *haberentur* retineo. *Dav.*

³ *Ut haberentur aptae, habiles, & ad naturam accommodatae*] Pro duobus verbis *aptae, habiles*, unum *optabiles* habet *MStus. Ursin.*

Ib. Ut haberentur aptae, habiles, & ad naturam accommodatae] *Ursini MStus, ut haberentur optabiles & ad naturam accommodatae*. Sic etiam *Med. noster*. Huic vero lectioni repugnat sermo Stoicus. *Infra. c. 23.* *Hoc vero te ferre non potuisse, quod antiqui illi — crediderint, ejus qui honeste viveret, si idem & bene valeret, bene audiret, copiosus esset, optabilio-*

rem fore vitam melioremque & magis expetendam quam illius &c. Illi igitur antiqui non tam acute optabiliorem illam vitam putant, praestantiorcm, beatiorcm: Stoici autem tantummodo praeposendam in seligendo, non quo beatior haec vita sit, sed quod ad naturam accommodatior. Et cap. 26. *Illa (praeposita) non dico me expetere, sed legere; nec optare, sed sumere. Nihil igitur hoc in loco moveatur. Davies.*

⁴ *Natura ipsi accommodata esse concedit*] *Lambinus & Aldus* nepos edidit, *naturae ipsi accommodata*; contra quam volunt *MSti*, qui tamen fere non *accommodata*, sed *commoda*, praeseferunt. De lectionis varietate non multum laboro; haec enim omnia mihi librariorum videntur emblemata. Cum enim jam dixisset, *rebus iis, quas nos bonas ducimus, concessit, ut haberentur aptae, habiles & ad naturam accommodatae; faterique coepit sapienti — commodius tamen esse, si ea quoque habeat quae bona non audet appellare,*

pauciores quasi numeros officii praeterirent : jam insipientes alios ita esse, ut nullo modo ad sapientiam possent pervenire ; alios, qui possent, ¹ si id egissent, sapientiam consequi. Hic loquebatur aliter atque omnes : sentiebat idem quod ceteri : nec vero minoris aestimanda ducebat ea, quae ipse bona negaret esse, quam illi, qui ea bona esse dicebant. Quid igitur voluit sibi, qui illa mutaverit ? Saltem aliquid de pondere detraxisset & paullo minoris aestimavisset ea quam Peripatetici, ut sentire quoque aliud, non solum dicere videretur. Quid ? de ipsa beata vita, ad quam omnia referuntur, quae dicitis ? Negatis eam esse, quae expleta sit omnibus iis rebus quas natura desideret, totamque eam in una virtute ponitis. Cumque omnis controversia aut de re soleat aut de nomine esse ; utraque earum nascitur, si aut res ignoratur aut erratur in nomine : quorum si neutrum est, opera danda est, ut verbis utamur quam usitatissimis &

quam

sine fatua insulsaque tautologia verba, de quibus agitur, addi non posse puto. Quapropter uncinis ea clausimus. *Davies.*

¹ Si id egissent.] Suspicio de mendo. *Tertii liber egissent.* Usitatus erat *egissent.* Idem postea scriptum vidimus in *Latinii* libro. *P. Manucius.*

Ib. Si id egissent.] *Lambinus* edidit si processissent. Vulgo si id egissent, a quo stant nostri Co-

dicēs. Loquendi tamen usus fecit, ut id quod *P. Manucius* in *Latinii* MSto, *Gruterus* in *Pal. sec.* invenit, receperim. *Davies.*

² Verbis illi commodius utantur.] Legendum videtur *commodioribus.* Commodioribus autem, id est, aptioribus, & accommodatioribus. *Lambin.*

Ib. Verbis illi commodius utantur.] Lego verbis illi commo-
dis

quam maxime aptis, id est, rem declarantibus. Num igitur dubium est, quin, si in re ipsa nihil peccatur a superioribus, ² verbis illi commodius utuntur? Videamus igitur sententias ²¹ eorum: tum ad verba redeamus. Dicunt adpetitionem animi moveri, cum aliquid ei secundum naturam esse videatur: omniaque, quae secundum naturam sunt, aestimatione aliqua digna: eaque pro eo, quantum in quoque sit ponderis, esse aestimanda: ³ quaeque secundum naturam sint, ⁴ partim nihil habere in sese ejus adpetitionis, de qua saepe jam diximus, quae nec honesta, nec laudabilia dicantur: partim * * quae voluptatem habeant in omni animante, sed in homine rationem etiam. Ex his quae sint apta, ea honesta, ea pulchra, ea laudabilia; illa autem superiora, naturalia nominantur; quae conjuncta cum honestis vitam beatam perficiunt & absolvunt. Omnium autem eorum commodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona esse dicunt,

dis utantur: nam Latinitas, nisi fallor, haud finit, ut indicandi modum Tullius adhibeat. Dav.

³ *Quae secundum naturam sint] Vulgo sunt. Sed alterum repraesentant Paris. sec. tert. C. C. Med. & ita Victorius edidit. Idem.*

⁴ *Partim nihil habere in sese ejus adpetitionis de qua saepe jam diximus, quae nec honesta nec laudabilia dicantur; partim*

quae voluptatem habeant in omni animante, sed in homine rationem etiam] Silent interpretes, nihilque juvant Codices. Lambinus quidem edidit partim habere, quae voluptatem habeant &c. Mihi locus non videtur integer. At licet eum mendosum esse video; quae tamen in eunda sit emendandi via, non intelligo. Defectus tamen approposui notam, quod librarii nonnulla

cunt, quam Zeno, qui negat, longe praestantissimum esse, quod honestum esset atque laudabile: sed, si duo honesta proposita sint, alterum cum valitudine, alterum cum morbo, non esse dubium ad utrum eorum natura nos ipsa deductura sit: sed tamen tantam vim honestatis esse, tantumque eam rebus omnibus praestare & excellere, ut nullis nec suppliciis nec praemiis demoveri possit ex eo quod rectum esse decreverit: omniaque, quae dura, difficilia, adversa videantur, ¹ ea virtutibus iis, quibus a natura essemus ornati, obteri ² posse, non faciles illas quidem, nec contemnendas (quid enim esset in virtute tantum?) sed ut hoc judicemus, non esse in his ³ partem maxumam positam beate aut secus vivendi.

nulla praetermississe videbantur. *Davies.*

¹ *Ea virtutibus his, quibus a natura essemus ornati, aptari posse*] Fortasse fuit in veteribus exemplis scriptum *opteri*. Venetum quidem exemplum *obteri* habet. Sed quomodo cohaerent quae sequuntur, *non faciles illas quidem nec contemnendas?* De hoc igitur quaerendum. Ac res quidem si adderetur, quasi complanatus jam locus esset, ut fieret, *non faciles illas quidem res, nec &c.* Sed quaeramus amplius. *Camerar.*

² *Posse*: valetudinem autem, pulchritudinem, celeritatem, vires corporis, divitias & ceteras

res hujus generis *non faciles illas quidem &c.*] Post *obteri posse* & ante *facileis illas quidem*, erat lacuna in uno libro manuscripto, longe omnium antiquissimo: quae sic in ora libri aliena manu, ut videtur, expleta est, ut jam olim edidimus. *Lambinus.*

Ib. Non faciles illas quidem nec contemnendas] Hoc fortasse vident alii quo referatur: mihi, homini non acuto, tenebras esse confiteor. Quod si legatur cum Sigonii libro *non facilia illa quidem nec contemnenda*; nemo erit tam hebes qui haec non cernat ab iis pendere *quae dura, difficilia, adversa videantur*. P.

Manu-

di. Ad summam, ea quae Zeno aestimanda & sumenda & apta naturae esse dixit, eadem illi bona adpellant: vitam autem beatam illi eam, quae constaret ex iis rebus, quas dixi, aut plurimis aut gravissimis. Zeno autem, quod suam, quod propriam speciem habeat, cur adpetendum sit, id solum bonum adpellat: ⁴ beatam autem vitam eam solam, quae cum virtute degatur. Si de re disceptari oportet; nulla mihi tecum, Cato, potest esse diffensio: nihil est enim, de quo aliter tu sentias atque ego, modo commutatis verbis ipsas res conferamus: nec hoc ille non vidit, sed verborum magnificentia est & gloria delectatus. ⁵ Qui si ea quae dicit, ita sentiret ut verba significant; ⁶ quid inter eum & vel Pyrrho-

Manucius.

Ib. *Non faciles illas quidem nec contemnendas*] Nisi forsan hic quaedam desint, quod equidem vehementer suspicor; ductu libri Sigoniani, qui dabat *non facilia illa quaedam nec contemnenda*, rescripserim, non ut futilia illa quidem & contemnenda — sed ut hoc judicaremus &c. Davies.

³ *Partem maximam positam beate aut secus vivendi*] Vulgo *aut beate aut secus*. Primam vero voculam delevi fide MSS. Torum Med. Paris. pr. sec. & Elenf. nec eam *Ascensus* aut *Victorius* agnoscunt. Idem.

⁴ *Beatam autem vitam eam*

solum, quas cum virtute degatur] An igitur Academici vel Peripatetici vitam beatam sine virtute posse fieri concedebant? Nullo modo. Pro Zenonis itaque sententia legas oportet, *beatam autem vitam eam quae sola cum virtute degatur*. Idem.

⁵ *Qui si ea quae dicit, ita sentiret ut verba significant*] Lego quod si ea qui dicit, ita sentiret ut verba significant. Hoc nisi fiat, mihi profecto Tullius non eloqui, sed balbutire videatur. Idem.

⁶ *Quid inter eum & vel Pyrrhonem vel Arisonem interesset*] Vulgo *inter eum vel Pyrrhonem*. Nos

Pyrrhonem vel Aristonem interesset? fin autem eos non probat, quid adtinuit cum iis, ¹ quibuscum re concinebat, verbis discrepare? Quid si reviviscant ² Platonici illi & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? Nos cum te, M. Cato, studiosissimum philosophiae, iustissimum virum, optimum iudicem, religiosissimum testem audiremus; ³ admirati sumus, quid esset cur nobis Stoicos anteferres, qui de rebus bonis & malis sentirent ea, quae ab hoc Polemone Zeno cognoverat: nominibus uterentur iis, quae prima specie, admirationem; re explicata, risum moverent. Tu autem, si tibi illa probabantur, cur non propriis verbis illa tenebas? fin te auctoritas conmovebat, nobisne omnibus & Platoni ipsi nescio quem illum anteponebas? praesertim cum in republica princeps esse velles, ad eamque tuendam cum summa tua dignitate maxime a nobis ornari atque instrui posses? nobis enim ista quaesita, a nobis

Nos autem voculam sensui necessariam MSSstis C.C.C.Elienſ. Med. & editionibus *Ascensianae* ac *Victorianae* debemus. *Dav.*

¹ *Quibuscum re concinebat*] Sic hunc locum restitui ex *Nonio*. *Lambinus*.

lb. *Quibuscum re concinebat*] Sic restituit *Lambinus*, ut ait, ex *Nonio*. *Nonius* tamen in editione *Jos. Merceri* repraesentat cum quibus re concinebatur.

Nec aliter illius *Grammatici* MS. C. C. C. Vide sis eum in *concinare*. Verum tamen a scopo non aberrabat *Lambinus*; sic enim, ut edidit, habent *Pal.* quart. & *Parisi.* pr. tert. In reliquis *conveniebat*, quod, ut reor, est glossema. *Davies*.

² *Platonici illi & deinceps qui eorum auditores fuerunt*] *Platonici*, nisi fallor, non solos *Platonis* auditores, sed eos omnes, qui

nobis descripta, notata, praecepta sunt; omniumque ⁴rerumpublicarum rectiones, genera, status, mutationes, leges etiam & instituta ac mores civitatum perscripsimus: eloquentiae vero, quae & principibus ⁵maxumò ornamēto est & qua te audivimus valere plurimum, quantum tibi ex monumentis nostris addidisses! Ea cum dixissent, quid tandem talibus viris responderes? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem dictavisses, vel potius paullulum loci mihi, ut his responderem, dares, nisi & te audire nunc malletm, & istis tamen alio tempore responsurus essem, tum scilicet, cum tibi. Atqui, ²³ si verum respondere velles, Cato, haec erant dicenda, Non eos tibi non probatos, tantis ingeniis homines tantaque auctoritate, sed te animadvertisse, quas res illi propter antiquitatem parum vidissent, eas a Stoicis esse perspectas, eisdemque de rebus hos tum acutius differuisse, tum sensisse gravius & fortius; quippe

qui Platonis dogmata sequuntur, licet ab ejus aetate fuerint remotissimi, complectuntur. *J. Fr. Gronovii* MStus exhibebat *Platonis illi*. Legendum suspicor *Platonis* alumni & deinceps qui eorum auditores fuerunt. Nam auditores ex verbis sequentibus mutuari, durum videtur. Ut reposuimus, loquitur infra cap. 26. *Idem*.

³ *Admirati sumus*] Malim

legi *demirati sumus*. *Lambin.*

⁴ *Rerumpub. rationes*] *Ven. rectiones*; sed & alii similiter: & mox in quinto [cap. IV.] eodem verbo utitur, & simile certe est *scriptio, dictio, lectio* &c. *Camerar.*

⁵ *Maximo ornamēto est*] *Vulgo maxime*. Sed nos elegantiam, quam suppeditabat *Ellenf.* aspernari non potuimus. *Darvies.*

¹ *Ne-*

pe qui primum valitudinem bonam expetendam negent esse, eligendam dicant: non quia sit bonum valere, sed quia sit non nihilo aestimandum; ¹ neque tamen plaris, quam illis videatur, qui illud non dubitant bonum dicere. Hoc vero te ferre non potuisse, quod ² antiqui illi, quasi barbati, ut nos de nostris solemus dicere, crediderint, ejus, qui honeste viveret, si idem & bene valeret, bene audiret, copiosus esset, optabiliorem fore vitam melioremque & magis expetendam, quam illius, qui aequae vir bonus, multis modis esset, ut Ennii Alcmaeo,

—*Circumventus morbo, exsilio, atque inopia.*

Illi igitur antiqui non tam acute optabiliorem illam vitam putant, praestantior, beatior. Stoici autem tantummodo praeponendam in feligen-

¹ *Neque tamen plaris, quam illis videatur*] Corrupte Pall. quint. sext. Paris. tres, C.C.C. & Balliol. *neque tamen plares quam illi videntur*. At multo melius Med. habet *neque tamen plaris quam illis videtur*. Hic autem vel Tullii calamus, vel librarii deerrarunt; nam sensus omnino flagitat, *neque tamen minoris quam illis videtur, qui illud non dubitant bonum dicere*. Scilicet Stoici, quod illis philosophis passim exprobrat Cicero, non minoris ea, quae praeposita vocabant, fecere, quam Peripa-

tetici, qui eadem bona dicebant. Davies.

² *Antiqui illi quasi barbati*] Eliens. & Med. *barbari*. Sic & *Ascensii*, P. Manucii ac Aldi nepotis editiones, nec aliter ex conjectura reponerat vir eruditus. Ego secus sentio. Nam mihi veteres illos, *barbatos* videtur appellare; quod antiquissimi Romani barbam non tondabant. Cicero pro Sextio cap. VIII. *Unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columnen reip. diceris intueri*. Et pro

feligendo ; non quo beatior haec vita sit, sed quod ad naturam adcommodatior : & qui sapientes non sunt, omnes aequae miseros esse. ³ Stoici hoc videlicet viderunt : illos autem id fugerat superiores ; qui arbitrabantur, homines sceleribus & parricidiis inquinatos, ⁴ nihilo miseres esse, quam eos, qui cum caste & integre viverent, nondum perfectam illam sapientiam essent consecuti. Atque hoc loco similitudines eas, quibus illi uti solent, dissimillimas proferebas. Quis enim ignorat, si plures ex alto emergere velint, propius fore eos quidem ad respirandum qui ad summam jam aquam adpropinquant, sed nihilo magis respirare posse, quam eos qui sunt in profundo ? Nihil igitur adjuvat procedere & progredi in virtute, quo minus miserrimus sit, antequam ad eam pervenerit, ⁵ quoniam in aqua nihil

pro Murena cap. XII. *Haec jam tum apud illos barbato ridicula, credo, videbantur.* Ibi vide P. Manucium, & Oâ. Ferrarium Elect. II, 12. Juvenalis Sat. IV, 103.

— Facile est barbato imponere regi.

Adi sis & XVI, 30. *Idem.*

³ Stoici hoc videlicet videntur] Vulgo haec. Paris. sec. tert. hos. At hoc recte dant E. liens. C. C. C. & Med. ac ita Victorius edidit. Sequens id rem liquido probat. *Idem.*

⁴ Nihilo miseres] Non Sto

icorum sed Academicorum sententiam refert Tullius : at hi cunctos, qui sapientes non sunt, haud aequae miseros dicebant. Igitur eorum menti plane repugnat quod hic ponitur. Hac de causa Guyetus legendum putat non nihilo. Cum vero nimis diluta videatur ea loquendi ratio, scripserim nimio miseres. Plautus Bacchid. Act. II. Sc. III, 80. Nimio hic privatim servaretur rectius. Vide sis & Mostell. Act. I. Sc. I, 69. *Idem.*

⁵ Quoniam in aqua nihil adjuvat] Et hoc quiddam olet glosse-

nihil adjuvat; & quoniam catuli, ¹ qui jam dispecturi sunt, ² caeci aequae & ii qui modo nati, Platonem quoque necesse est, quoniam nondum videbat sapientiam, aequae caecum
 24 animo ac Phalarim fuisse. Ista similia non sunt, Cato, in quibus quamvis multum processeris, tamen illud in eadem causa est, a quo abesse velis, donec evaseris: nec enim ille respirat ante quam emerit, & catuli aequae caeci ³ priusquam dispexerunt, ac si ita futuri semper essent. Illa sunt similia, hebes acies est cuius oculorum: corpore alius languescit: hi curatione adhibita levantur in dies; alter valet plus cotidie, alter videt. ⁴ Hi similes sunt omnibus qui virtuti student: levantur

glossematis persimile; quo genere bonos libros olim imperiti homines refererunt. *P. Manuc.*

¹ *Qui jam dispecturi sunt]* Vulgo *despecturi*. Sic etiam c. 24. *Catuli aequae caeci priusquam dispexerunt*. Legendum *dispecturi & dispexerunt*, quod etiam *Lambinus* recte monuit. Horum certe verborum diversae sunt potestates, nec idem *despicere*, quod *dispicere*, sonat. *Davies.*

² *Caeci aequae & ii]* Sic omnes *Pall.* nostrique Codices; nec est cur legamus *caeci aequae* ut *ii*. Vide nos ad lib. II. c. 7. *Idem.*

³ *Priusquam dispexerunt]* Legendum censeo, *dispexerunt*:

& supra non longe, qui jam dispecturi sunt. *Lambin.*

⁴ *Hi similes sunt omnibus]* Ex *Eliens.* legendum, *his similes sunt omnes*; & sic *Aldi* nepotis editio. *Davies.*

⁵ *Nisi forte censes Tib. Gracchum]* Vulgo *censes*. Sed commodior est ea lectio, quam praestant *Med. & Balliol.* quamque *Ascensius, Manucius, Lambinus, Brutus & Aldus* nepos in suis editionibus exhibent. *Idem.*

⁶ *Quis enim? aut quando?]* Vulgo *quis enim hoc? aut quando?* Cum vero C.C.C. hoc non agnosceret, illam voculam censuimus expungendam. De Stoicorum sapiente videas *Lipsum* *Manud.*

vantur vitiis, levantur erroribus: ⁵ nisi forte censēs Ti. Gracchum patrem non beatiorem fuisse quam filium, cum alter stabilire rempublicam studuerit, alter evertere. Nec tamen ille erat sapiens: ⁶ quis enim? aut quando? aut ubi? aut unde? sed quia studebat laudi & dignitati, multum in virtute processerat. ⁷ Conferam autem avum tuum Drusum cum C. Graccho ejus fere aequali. Quae hic reipublicae vulnera inponebat, eadem ille sanabat. ⁸ Si nihil est quod tam miseros faciat quam impietas & scelus; ut jam omnes insipientes sint miseri, quod profecto sunt, non est tamen aequè miser qui patriae consulit, & is qui illam extinctam cupit. Levatio igitur viti-
tiorum

Manud. ad Philos. Stoic. lib. II. Diff. 8. *Idem.*

⁷ Conferam autem avum tuum Drusum] Si Plutarchum audias, corrigendum erit, conferam avunculum tuum Drusum: nam avunculum fuisse Catonis Drusum Plutarchus in Gracchis, & in Catone Uticensi auctor est. P. Manuc.

Ib. Avum tuum Drusum] P. Manucius reposuit avunculum tuum Drusum: eumque ducem secuti sunt Lambinus & Brutus. Omnes vero Codices (nisi quod C. C. C. avum praetermittat) vulgatam lectionem repraesentant, nec est cur deferatur. Nam, quod notavit Aldus ne-

pos, de illo Druso loquitur, qui Drusum Liviamque Catonis matrem genuit. Vide sis interpretes ad Suetonii Tiberium cap. 3. Davies.

⁸ Si nihil est, quod tam miseros faciat quam impietas & scelus; ut jam omnes insipientes sint miseri, quod profecto sunt; non est tamen aequo miser qui &c.] Integritati suae locum restituiimus, opem ferentibus Par. pr. tert. & Pal. quarto, qui sic dant, ut exhibemus. Vulgo Sed nihil est, quod tam miseros faciat quam impietas & scelus. Ut jam omnes &c. Quo modo non solum connexio sententiarum, sed & sensus ipse vitiatur. *Idem.*
Ib.

tiorum magna fit iis, qui habent ad virtutem ¹ progressionis aliquantum. Vestri autem progressionem ad virtutem fieri aiunt, levationem vitiorum fieri negant. ² At, quonituntur homines acuti argumento ad probandum, operae pretium est considerare. ³ Quorum, inquit, artium summa crescere potest, ⁴ earum etiam contrariarum summa poterit augeri: ad virtutis autem summam accedere nihil potest: ne vitia quidem igitur crescere poterunt, quae sunt virtutum contraria. Utrum igitur tandem perspicuisne dubia aperiuntur, an dubiis perspicua tolluntur? Atqui hoc perspicuum est, vitia alia in aliis esse maiora: illud dubium, ad id, quod summum bonum dicitis, ecquaenam fieri possit accessio. Vos autem cum perspicuis dubia debeatis inlustrare, dubiis perspicua conamini tollere. ⁵ Itaque usque eadem

1b. *Quod profecto sunt*] Fuit cum legendum crederem qui *profecto sunt*. Postea quod eodem modo usurpatum a Cicero-ne comperi; ut Epist. 40. ad Ancharium lib. XIII. *Si ulla mea apud te commendatio valuit; quod scio multas plurimum valuisse; haec ut valeat rogo*. Eodem modo locutus est ad Atticum epistola ultima libri IX. & apud eundem Ep. IV. lib. IX. *Caesar etiam lib. I. Comm. de bello civ. [de B. G. I, 18.] Reperiebat, inquit, inquirendo, quod initium fugae proelii equestris ad-*

versi a Dumnorige factum esset P. Manucius.

¹ *Progressionis aliquantum*] Vulgo *aliquantulum*. Sed cum vox diminutiva menti Ciceronis derogare videretur, (nec enim *aliquantula* progressionem fieri potest *magna* vitiorum levatio) lectionem dedi, quam suppeditarunt Paris. pr. tert. C. C. C. Eliens. Med. & editio *Victoriana*. Davies.

² *At quo nituntur*] Vulgo *utuntur*. Pall. tert. sext. Med. & Balliol. *nituntur*. At linguae Latinae ratio *modum subjuncti-*
quam

eadem ratione, qua sum paullo ante usus, habebitis : si enim propterea vitia alia aliis majora non sunt, quia ne ad finem quidem bonorum eum, quem vos facitis, quicquam potest accedere ; quoniam perspicuum est, vitia non esse omnium paria, finis bonorum vobis mutandus est. Teneamus enim illud necesse est, cum consequens aliquod falsum sit, illud, cuius id consequens sit, non posse esse verum. Quae est igitur causa istarum angustiarum ? ²⁵ Gloriosa ostentatio in constituendo summo bono. Cum enim, quod honestum sit, id solum bonum esse confirmatur, tollitur cura valitudinis, diligentia rei familiaris, administratio rei publicae, ordo gerendorum negotiorum, officia vitae ; ipsum denique illud honestum, in quo uno vultis esse omnia, deferendum est : quae diligentissime contra Aristonem dicuntur a Chry-

vum postulat ; quapropter edidimus at quo nitantur, idque fide MSti C. C. C. Idem.

³ Quarum, inquit, artium] Vulgo inquirunt. At merito recepi lectionem, quam repraesentant Paris. pr. sec. C. C. C. & Med. Vide quae diximus ad lib. II. cap. 24. Idem.

⁴ Earum etiam contrariorum] Vel sic legendum, vel, si vulgata lectionem retineamus contrariorum, desideratur aliquid post vocem contrariorum ; fortasse inertiarum. Ego contrariorum probo : sic enim statim lo-

quitur, ibi, virtutum contraria. Lambinus.

Ib. Earum etiam contrariorum summa poterit augeri] Manucius, Lambino probante, contrariorum. Victorius edidit contrarium, & sic Paris. Lego earum etiam contraria summa poterit augeri. Quod elegantius est illa, quam dixi, conjectura, nec tamen non eodem redit. Davies.

⁵ Itaque usque eadem ratione] Vulgo itaque usque. Pall. C. C. Med. & Balliol. itaque usque. At Paris. sec. tert. itaque usque ; quod recepimus. Teren-

Chrysippo. Ex ea difficultate ¹ illae fallaciloquentiae (ut ait Accius) malitiae natae sunt. ² Quod enim sapientia ubi pedem poneret, non habebat, sublati officiis omnibus; officia autem tollebantur, delectu omni & discrimine remoto; (quae enim esse poterant, rebus omnibus sic exaequatis ut inter eas nihil interesset?) ex his angustiis ista evaserunt deteriora quam Aristonis. Illa tamen simplicia: vestra versuta. Roges enim Aristonem, bonane ei videantur haec, vacuitas doloris, divitiae, va-
litudo?

tius Hecyr. Act. III. Sc. IV, 9.

*Ita usque adversa tempestate
usi sumus.*

Cicero Fam. XII, 19. *Mibi quidem usque curae erit quid agas, dum quid egeris sciero. Vide Servium ad Virgilii Ecl. IX, 64. Davies.*

¹ *Illae fallaciloquae, ut ait Statius*] Sic olim restitui ex codice Memmiano, *illae fallaciloquae, ut ait Statius, malitiae* &c. cum libri vulgati habeant, *illae fallaciloquentiae, ut ait Accius*, &c. Ego nunc *fallaciloquae* retineo; Statius non item: Accius, vel Attius, malo. Nonius autem non me movet, qui legit *fallaciloquentiae*, ut vulgo. Lambin.

Ib. *Illae fallaciloquentiae*] Alii *fallacis loquela*, falso. Verum puto *fallaci loquela*. Camerarius.

Ib. *Illae fallaciloquentiae, ut ait Accius, malitiae natae sunt*]

Pall. Paris. pr. tert. C. C. C. Med. & Balliol. *illae fallacis loquela*. Paris. sec. *illae fallaciloquae*, prout etiam Manucius, Lambinus & Aldus nepos ediderunt. Et *versutiloquas* quidem *malitias* ex vetere Poeta laudat noster de Orat. III, 38. At cum Nonius in *fallaciloquentiae* stet ab ea voce; veteris istius scriptoris exemplaria sic prae se tulisse constat. Igitur alibi mendum quaererem; legeremque *illae fallaciloquentiae, ut ait Accius, novitiae natae sunt*. Davies.

² *Quid enim? sapientia, &c.*] Neque in verbis vitium est, neque in sententia: quiddam tamen ornatius elucebit, si totum continues, & ita legas, *Quod enim sapientia, ubi pedem poneret, non habebat, sublati officiis omnibus; officia autem omnia tollebantur, delectu omni & discrimine remoto: (quae enim esse poterant,*

litudo? neget. Quid? quae contraria sunt his, malane? nihilo magis. Zenonem roges: respondeat totidem verbis. Admirantes quaeramus ab utroque, quonam modo vitam agere possimus, si nihil interesse nostra putemus, ³valeamus aegrine simus: vacemus, an cruciemur dolore: frigus, famem propulsare possimus, necne possimus. Vives, inquit Aristo, magnifice atque praeclare: ⁴quod erit cumque visum agens, numquam angere, numquam cupies, numquam timebis. Quid Zeno? portenta

rant, rebus omnibus sic exaequatis, ut inter eas nihil interesset? ex his angustiis &c. Antiquus Maffaei liber nobiscum facit, nisi quod conjunctionem illam enim a nobis additam, non habet. P. Manucius.

Ib. *Quod enim sapientia]* Lectionem distinctionemque, quam ex Maffaei Codice, cum quo facit Pal. quart. primus notavit P. Manucius, recepere Lambinus & Gruterus. Nihil tamen incommodi video, si legatur, *Quid enim? sapientia, ubi pedem poneret, non habebat, sublatiis officiis omnibus: officia autem omnia tollebantur, delectu omni & discrimine remoto. Qui ea esse poterant, rebus omnibus sic exaequatis ut inter eas nihil interesset? ex his angustiis &c.* Sic certe dant editi veteres nostri-que MSSi, nisi quod omnia nos ex Eliens. addidimus, & qui ea esse poterant ex conjectura re-

scripsimus, cum quae esse poterant in libris reperiatur. Dav.

³ *Valeamus aegrine simus]* Lambinus reponendum censuit, *valeamusne an aegri simus.* Nihil opus. Corn. Nepos in Datame c. IX, 2. *Experiri voluit, verum falsumne esset relatum.* Seneca de vit. beata c. XXIV. *Servi liberine sint — quid refert?* Supra lib. II. cap. 12. *Si perspexerit, rerum inter eas verborumne sit controversia.* Naso Metam. I, 578.

*Nescia gratentur consolentur-
ne patientem.*

Idem V, 167.

Sic dubius Perseus, dextra laevane feratur.

Vide sis & VI, 329. VIII, 44, 635. IX, 147. X, 563. Idem.

⁴ *Quod erit cumque visum, ages]* Melius agens, ut est in antiquo. Paullo post pro istud *quaesit* est ista, inquam; sed non ita placet. Urfia.

tenta haec esse dicit, nec ea ratione ullo modo posse vivi; sed ¹ differre inter honestum & turpe nimium quantum, nescio quid immensum: inter ceteras res nihil omnino interesse. Idem adhuc (audi reliqua, & risum contine, si potes) Media illa, inquit, inter quae nihil interest, tamen ejusmodi sunt, ut eorum alia eligenda sint, alia rejicienda, alia omnino neglegenda, hoc est, ut eorum alia velis, alia nolis, alia non cures. At modo dixeras, ² nihil in istis rebus esse quod interesset. Et nunc idem dico, inquires, sed ad virtutes & ad vitia
 26 nihil interesse. Quis istud, quaeso, nesciebat? Verum audiamus. Ista, inquit, quae dixisti, valere, locupletem esse, non dolere, bona non dico, sed, dicam Graece, *προσφύμενα*, Latine autem

Ib. *Quod erit cumque visum* [agens, nunquam angere] Vulgo *ages*; at *Urfini* Codex, eo probante, dabat *agens*, ac ita Med. noster. Recte quidem: hoc enim illud erat, quod Aristo se sequi profitebatur. Vide supra capp. 16, 17. *Davies*.

¹ *Differre inter honestum & turpe nimium quantum, nescio quid immensum, inter ceteras res nihil omnino interesse*] *Nimiam quantum* dixit pro summum quiddam, quod expressit magis, cum intulit *nescio quid immensum*. Similiter locutus est *Salustius* Hist. lib. II. *Immane quantum animi exarsere*. Et *Terentius* Phorm. Act. IV. Sc. 3.

—CH. Cedo, quid postulat? GE. *Quid? nimium quantum libuit.*

Sic enim emendandum ex *Charisio* lib. II. [pag. 185.] cum ante legeretur *Quid? nimium: quantum libuit*. Et *Plinius* lib. XVI. cap. 36. *Immensum quantum praelatis* pro quam maxime praelatis. Et lib. XVIII. cap. 28. *Infinitum quantum illo tempore candentes pruinas congelat*. Et *Agellius* lib. XVI. cap. 6. *Nimium quantum, inquit, audacter*. Et lib. XVIII. cap. 3. *Lingua atque facundia nimium quanto praestabilis*. Ann. quoque *Marcellinus* lib. XXII. [cap. XVI.] *Insula Pharos Rhodiorum*

tem producta; sed praeposita aut praecipua malo: sic tolerabilius & mollius. Illa autem, morbum, egestatem, dolorem, ³ non adpello mala, sed, si libet, rejectanea. Itaque illa non dico me expetere, sed legere, nec optare, sed sumere: contraria autem non fugere, sed quasi secernere. Quid ait Aristoteles reliquique Platonis alumni? Se omnia, quae secundum naturam sint, bona adpellare; quae autem contra, mala. Videsne igitur, Zenonem tuum cum Aristone verbis consistere, re dissidere: ⁴ cum Aristotele & illis re consentire, verbis discrepare? Cur igitur, cum de re conveniat, non malimus usitate loqui? Aut doceat, paratorem me ad contemnendam pecuniam fore, si illam in rebus praepositis, quam si in bonis duxero;

diorum erat obnoxia vestigali; quod cum inde quidam nimium quantum petitori venissent, femina callida &c. *Quintilianus* lib. IV. cap. 21. *Pecunia, quae nimium quam in animis hominum potest.* In vulgatis autem libris haec quatuor verba *nimium, quantum, nescio quid, immensum* imperite distincta sententiam obscurabant. *P. Manucius.*

Ib. *Nescio quid immensum*] Si modo vetus Codex haec tria verba non agnoscat, quod testatur *Lud. Carrio* Antiq. Lect. II, 12. equidem ea cum viro illo docto *Tullii* non esse lubens iudicarem. *Pall.* tamen nostrique

MSSi huic sententiae refragantur. *Davies.*

² *Nil in istis rebus esse*] Vulgo in his rebus esse. Cum nobis vero faciunt *Parisi.* sec. tert. C. C. C. & *Med.* *Idem.*

³ *Non appello mala, sed, si libet, rejectanea*] *Rejecta* habet liber vetus. *Ursin.*

⁴ *Cum Aristotele & illis re consentire*] Codex *Memmianus* habet *consistere*: unde suspicor legendum *concinnere*, ut supra [cap. XXII.] *Quibuscum re concinnebat, verbis discrepabat.* *LAMBIN.* *Ibid.* *Pall.* *Parisi.* tres, *Eliens.* *Med.* *Balliol.* & editio *Victoriana* supra dant *verbis consistere*, sed in hoc loco *re consistere*.

duxero; fortioremque in patiendo dolore, si eum asperum & difficilem perpeſſu & contra naturam eſſe, quam ſi malum duxero. Facete M. Piſo, familiaris noſter, & alia multa, & hoc loco Stoicos inridebat. ¹ Quid enim aiebat? bonum negas eſſe divitias, praepoſitum eſſe dicis: quid adjuvas? avaritiamne minuis? quod ſi verbum ſequimur, primum longius verbum, praepoſitum, quam bonum. Nihil ad rem. Ne ſit ſane: at certe gravius: nam bonum ex quo adpellatum ſit nescio; praepoſitum ex eo credo, quod praeponatur aliis: id mihi magnum videtur. Itaque dicebat plus tribui divitiis a Zenone, qui eas in praepoſitis poneret, quam ab Ariſtotele, qui bonum eſſe divitias fateretur, ſed neque magnum bonum & prae rectis honeſtiſque contemnendum ac deſpiciendum nec magno opere expetendum: omninoque de omnibus iſtis ² verbis a Zenone mutatis ita diſputabat, ³ & quae bona negarentur

*tire retinent. Nec a leſtioni-
bus, quas praeſtant, receſſerim.
Davies.*

¹ Quid enim aiebat? bonum negas eſſe divitias, praepoſitum eſſe dicis: quid adjuvas?] Niſi fallor, hoc modo locus eſt legendus & diſtinguendus: Quod enim, aiebat, bonum negas eſſe divitias, praepoſitum eſſe dicis, quid adjuvas? Idem.

² Verbis a Zenone mutatis] Auctor eſt Gruterus, Joſ. Scali-

gerum repoſuiſſe mutuatis. Si res ita ſe habeat, hoc temere prorfus effutiit vir ille maximus. Nihil enim Zenoni crebrius ob- jicit Cicero, quam quod haec non tam rebus quam vocabulis commutaverat, ut loquitur Acad. lib. I. cap. XI. Vide Fin. III, 2. IV, 1. & Tuſc. lib. V. cap. XI. Idem.

³ Et quae bona negarentur eſſe ab eo] Ut quae bona &c. vetus liber, & ita plane legendum

rentur esse ab eo & quae mala, illa laetioribus nominibus ab eo adpellari quam a nobis, haec tristioribus. Piso igitur hoc modo, 27 vir optumus tuique, ut scis, amantissimus. Nos paucis ad haec additis finem faciamus aliquando. Longum est enim ad omnia respondere, quae a te dicta sunt: nam ex iisdem verborum praestigiis & regna nata vobis sunt & imperia & divitiae, & tantae quidem, ut omnia, quae ubique sint, sapientis esse dicatis; solum praeterea formosum, solum liberum, solum civem: 4 stultorum omnia contraria, quos etiam insanos esse vultis. Haec *παράδοξα* illi, nos admirabilia dicamus. Quid autem habent admirationis, cum prope accesseris? conferam tecum, quam cuique verbo rem subijcias; nulla erit controversia. Omnia peccata paria dicitis. 5 Non ego tecum jam ita loquar, ut iisdem his de rebus, cum L. Murenam, te adcusante, defenderem: apud inperitos tum illa

dum videtur. URSIN. *Ibid.* Cum *Ursini* Codice facit editio *Ascensiana*. Sed illam lectionem renuit ipsa syntaxis. *Davies.*

4 *Stultorum*] Hanc vocem, quae antea desiderabatur, interjeci, acceptam e libro *Maffaei* manuscripto, sententia comprobante. *P. Manucius.*

Ib. *Stultorum omnia contraria*] Sic ex *Maffaei* Codice *P. Manucius*, quem secuti sunt recentiores; nam libri fere pri-

mam vocem nesciunt. At *Eliensis*. & editio *Ascensiana* exhibent *omnia contraria stultis*: quod magis placet; ut illis respondeat, *regna nata vobis sunt & imperia.* *Davies.*

5 *Non ego tecum jam ita loquar &c.*] Quidam legi volunt, *non ego tecum jam ita jocabor*: & paullo post, ubi est *contenta numeris*, liber unus manuscriptus habet *contenta nervis*: ego malim deleri *numeris*. Nam videtur

illa dicta sunt ; aliquid etiam coronae datum. Nunc agendum est subtilius. Peccata paria quonam modo ? Quia nec honesto quicquam honestius, nec turpi turpius. Perge porro ; nam de isto magna dissensio est : illa argumenta propria videamus, cur omnia peccata sint paria. Ut, inquit, in fidibus plurimis, ¹ si nulla earum ita contenta numeris sit ut contentum servare possit, omnes aequae incontentae sint ; sic peccata, quia discrepant, aequae discrepant : paria sunt igitur. Hic ambiguo ludimur : aequae enim contingit omnibus fidibus, ut incontentae sint : illud non continuo, ut aequae incontentae. Conlatio igitur ista te nihil juvat : nec enim omnes avaritias, si aequae avaritias esse dixerimus, sequitur etiam ut aequas esse dicamus. Ecce aliud simile dissimile.

Ut

tur & nervis & numeris esse supervacaneum. *Lambin.*

¹ Si nulla earum ita contenta numeris sit] Quid loci possit esse *numeris*, equidem nullus intelligo. *Parif. pr. tert. & Eliens. contenta nervis sit. Lego si nulla earum ita contentis nervis sit.* Hoc certe melius videtur, quam si cum *Lambino* vocem penultimam funditus expunxeris. *Davies.*

² Haec non videre, *cujus generis onus*] Particula *non* abest a *MSto*, nec sane sententia requirit. *Ursin.*

Ib. Cujus generis onus navis

vebat] Lectionem hanc receptam probo, tametsi *cujuscujus* habeat unus liber manuscriptus. *Cujuscujus* autem, id est, *cujuscumque*, a recto *quisquis*. Usus est eodem casu *Lucretius*, ut est in nostris editionibus. Haec autem verba, *Haec non videre*, si mendo carent, sic sunt explicanda & intelligenda, Estne hoc ferendum, vel, an non est hoc turpe & pudendum, haec non videre, ad gubernatoris artem nihil pertinere, *cujus generis onus navis* *vebat* ? Sic fere *Lucretius* loquitur libro secundo

vs. 16.

— Non-

Ut enim, inquit, gubernator aequè peccat, si palearum navem evertit & si auri; item aequè peccat qui parentem & qui servum injuria verberat. ² Haec non videre, cujus generis onus navis ³ vehat, ad gubernatoris artem nihil pertinere? itaque, ⁴ aurum paleamne portet, ad bene aut ad male gubernandum nihil interesse. At quid inter parentem & servum intersit, intellegi & potest & debet. Ergo in gubernando nihil, in officio plurimum interest, quo in genere peccetur: & si in ipsa gubernatione negligentia est navis everfa, majus est peccatum in auro quam in palea. Omnibus enim artibus volumus adtributam esse eam, quae communis adpellatur prudentia; quam omnes, qui cuique artificio praesunt, debent habere. Ita ne hoc modo paria quidem

— Nonne videre,
Nil aliud sibi naturam latrare,
nisi, ut cum
Corpore sejunctus dolor absit,
mente fruatur
Jucundo sensu, cura semota
metuque?

Omnino tamen malim legi, Nemo non videt, cujus generis &c. pertinere: vel, Hic nemo non videt, cujus generis onus navis vehat ad gubernatoris artem nihil pertinere. Lambin.

Ib. Haec non videre, cujus] Lambinus ex conjectura legit hic nemo non videt cujus &c. Hoc autem nimis ab ea lectio-

ne recedit, quam tuentur omnes MSSi. Legerim Hunc non videre, cujus generis onus navis vehat, id ad gubernatoris artem nihil pertinere! In admirationibus enim infinitivos solemus adhibere. Vide Cl. Graevium ad Justinum II, 14. Davies.

³ Vehat, ad gubernatoris artem] Paris. tres, C.C.C. Eliens. & editio Victoriana, vehat & ad gubernatoris artem. Med. vehat, & id ad gubernatoris artem. Legendum vehat, id ad gubernatoris artem nihil pertinere. Idem.

⁴ Aurum paleamne portet] Vulgo

28 dem peccata sunt. Urgent tamen & nihil remittunt. Quoniam, inquiunt, omne peccatum inbecillitatis & inconstantiae est; haec autem vitia in omnibus stultis aequae magna sunt; necesse est paria esse peccata. Quasi vero aut concedatur in omnibus stultis aequae magna esse vitia, & eadem inbecillitate & inconstancia ¹ L. Tubulum fuisse, qua illum, cuius is condemnatus est rogatione, P. Scaevolam: ² & quasi nihil inter res quoque ipsas, in quibus peccatur, intersit; ut, quo hae majores minoresve sint, eo, quae peccentur in his rebus, aut majora sint aut minora. Itaque (jam enim con-

Vulgo *paleamue*. Sed C. C. C. Med. & editio *Victoriana* lectionem, quam repraesentamus, exhibent, eamque loci mens flagitat. *Davies*.

¹ L. Tubulum] Non est ignotum, posteriores in multis nominibus duplicasse consonantes, ut *Catulus*, *Catullus*; *Tubulus* *Tubullus*; *Caecina*, *Caecinna* fieret. Sed & mutatio *u* in *i* nota, ut *optumus*, *monumentum*. Hujus igitur *Tubuli* & supra libro II. [cap. 16.] meminit *Cicero*, sed ibi *Tibullus* scribitur. *An tu me de L. Tibullo putas dicere, qui cum praetor quaestionem inter fideiarios exercuisset, ita aperte cepit pecunias ob rem judicandam, ut anno proximo P. Scaevola Trib. pl. ferret ad populum, vellentne de ea re quaeri. Quo plebis scito decreta a senatu est consuli quaestiq. Cn. Scipioni. Profectus*

in exilium Tibullus statim, nec respondere ausus: erat enim res aperta. Citatur & locus ab *Afconio*; *Si mehercule, Judices, pro L. Tibullo dicerem, quem unum ex omni memoria sceleratissimum fuisse accepimus.* Sed in vulgatis libris, ut cum pleraque alia, tum maxime nomina propria, & hoc nomen corruptius reperitur. *CAMERAR. Ibid.* Locus est ex oratione pro *M. Scauro*. De *Tubulo* (nam *Tibullus* nonnullis locis perperam legitur) vide *Fr. Douzam* in *Lucilii Reliq.* pag. 110. *Davies*.

² Et quasi nihil] Siquidem praecessit quasi vero aut concedatur; hic omnino legendum aut quasi nihil, ut vir eruditus *Th. Bentleius* recte monuit. *Idem*.

³ Hoc uno vitio maxime mihi premi] Vocem vitio, quae huc irrepsit, ut alienam, delendam puto.

concludatur oratio) ³ hoc uno vitio maxime mihi premi videntur tui Stoici, quod se posse putant duas contrarias sententias obtinere. Quid enim est tam repugnans, quam eundem dicere, quod honestum sit, solum id bonum esse, qui dicat adpetitionem rerum ad vivendum adcommodatarum a natura profectam? Ita cum ea volunt retinere quae superiori sententiae conveniunt, in Aristonem incidunt; cum id fugiunt, ⁴ re eadem defendunt quae Peripatetici; verba tenent mordicus: quae rursus dum sibi ⁵ evelli ex ore nolunt, horridiores evadunt, asperiores, duriores & oratione

puto. LAMBIN. *Ibid.* Nihil, invitis Codicibus, expunxerim. *Vitium* culpam denotat, ut apud bonos auctores passim. Vide Acad. II, 16. & *Terentium* Andr. Prol. vf. 8. *Davies.*

⁴ *Re eadem defendunt quae Peripatetici verba tamen mordicus]* Quomodo possunt Stoici Peripateticorum verba mordicus tenere, si nova verba finxerunt, & quae illi bona appellant, hi proegmena seu producta; quae illi mala, hi apoproegmena five rejecta nominarunt? Omnino hic locus mendo non vacat: quod sic fortasse purgari possit, *re eadem defendunt, quae Peripatetici & tenent mordicus: verbo non item: quae rursus &c. vel, re eadem defendunt, quae Peripatetici & tenent mordicus: verbo deserunt, quae &c.* Conjecturam probabiliorem faciat

lector ingeniosus: mihi satis est, mendum quasi digito indicasse. *Lambinus.*

Ibid. Verba tenent mordicus] Paris. *verba sibi tenent mordicus.* Et revera deest simile vocabulum. Cum vero mox recurrat idem illud, forsan in eo tantum vitiosi sunt plerique MSSi, quod *sibi* suam non assignent sedem. Totum igitur locum sic lego: *verba sibi tenent mordicus; quae rursus dum evelli ex ore nolunt, horridiores evadunt &c.* Licet enim vulgo dent *ex ordine*, nec aliter fere Codices; vera tamen est illa lectio, quam Eliens. multique veteres editi repraesentant. *Davies.*

⁵ *Evelli ex ore nolunt]* Libri veteres omnes, quos vidi, habent, *evelli ex ordine volunt &c.* Ego eos depravatos esse arbitror, & vulgatos sequor. *Lambin.*

! Nisi

one & moribus. Quam illorum tristitiam atque asperitatem fugiens Panaetius, nec acerbitem sententiarum nec differendi spinas probavit, fuitque in altero genere mitior, in altero inlustrior, semperque habuit in ore Platonem, Aristotelem, Xenocratem, Theophrastum, Dicaearchum, ut ipsius scribita declarant: quos quidem tibi studiose & diligenter tractandos magno opere censeo. Sed quoniam advesperascit & mihi ad villam revertendum est, nunc quidem haec: verum hoc idem saepe faciamus. Nos vero, inquit ille: nam quid possumus facere melius? & hanc quidem primam exigam a te operam, ut audias me quae a te dicta sunt refellentem. Sed memento, te, quae nos sentiamus, omnia probare, ¹ nisi quod verbis aliter utamur; mihi autem vestrorum nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunti: sed videbimus. Quae cum essent dicta, discessimus.

¹ Nisi quod verbis] Sic Manuscripti | nepos ediderunt. Vulgo ni quod eius, Lambinus, Brutus & Aldus | verbis: at perperam. Davies.

M. TULLII CICERONIS
DE FINIBUS
BONORUM & MALORUM
A D
BRUTUM
LIBER QUINTUS.

CUM audissem Antiochum, Brute, ¹ ut solebat, cum M. Pisone in eo gymnasio, quod Ptolemaeum vocatur, unaque nobiscum Q. frater & T. Pomponius & L. Cicero, frater noster cognatione patruelis, amore germanus; constituimus inter nos, ut ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maxime quod is locus ab omni turba id temporis vacuus esset. Itaque ad tempus ad Pisonem omnes: inde vario sermone sex illa a Dipylo stadia confecimus. Cum autem venissemus ² in Academiae non sine causa nobilitata spatia, soli-

¹ Cum M. Pisone disputantem in eo gymnasio] In libris veteribus non compareret vox disputantem. Lambinus.

² In Academiae non sine causa nobilitata spatia] Vulgo in Academiam. Pal. quart. & Paris. pr. in Academia. Legendum vero, prout

solitudo erat ea, quam volueramus. Tum Piso, Naturane nobis hoc, inquit, datam dicam, an errore quodam, ut, cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum esse versatos, magis moveamur, quam si quando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquod legamus? velut ego nunc moveor: venit enim mihi Platonis in mentem, quem accepimus primum hic disputare solitum; cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum adferunt, sed ¹ ipsum videntur in conspectu meo ponere. Hic Speusippus, hic Xenocrates, hic ejus auditor Polemo, ² cuius illa sessio fuit, quam videmus. Equidem etiam curiam nostram, Hostiliam dico, non hanc novam, quae mihi minor esse videtur posteaquam est major, solebam intuens, Scipionem, Catonem, Laelium, nostrum vero in primis avum cogitare. Tanta vis admonitionis inest in locis, ut non sine causa ex his

prout nos, *Victorio Lambinoque* praeceuntibus, edendum curavimus. *Davies.*

¹ *Ipsum videntur in conspectu meo ponere*] Vulgo *in conspectu meo hic ponere*. Sed vocem penultimam, cum plane supervacanea sit, expungendam censuimus, eamque nesciunt Paris. pr. sec. C. C. C. Med. Balliol. & editio *Victoriana*. Idem.

² *Cujus illa sessio fuit*] Vulgo *cujus ipsa illa*. Med. *cujus illa*

ipsa sessio fuit. Ipsa nobis delenda videbatur idque fide MSSorum Paris. pr. sec. Idem.

³ *Me ad altioremem memoriam Oedipodis — species quaedam commovit*] Frustra Lambinus mutanda quaedam putavit. Scriptor ad Herennium IV, 40. *Duae res sunt, quae possunt homines ad turpe compendium commovere, inopia atque avaritia.* Pari modo, sensu tamen diverso, *Caesar B. C. II, 17. Se quo-*

his memoriae ducta sit disciplina. Tum Quintus, Est plane, Piso, ut dicis, inquit: nam me ipsum huc modo venientem convertebat ad sese Coloneus ille locus, cujus incola Sophocles ob oculos versabatur: quem scis quam admirer quamque eo delecter. ³ Me quidem ad altiorem memoriam Oedipodis huc venientis, & illo mollissimo carmine, quatenam essent ipsa haec loca, requirentis, species quaedam commovit, inanis scilicet, sed commovit tamen. Tum Pomponius, At ego, quem vos ut deditum Epicuro infectari soletis, sum multum equidem cum Phaedro, quem unice diligo ut scitis, in Epicuri hortis, quos modo praeteribamus; sed veteris proverbii admonitu, ⁴ *vivorum memini*: ⁵ nec tamen Epicuri licet oblivisci, si cupiam; cujus imaginem non modo in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis & in anulis habent. Hic ego, Pomponius quidem, inquam, nosterolari videtur

&

quoque ad motum fortunae movere coepit. Porro locus ad quem respicit Tullius exstat in Sophoclis Oedip. Colon. vs. 1. seqq. Id.

Ib. Species quaedam commovit &c.] Vel legendum *commonuit*, si supra recte legitur *me quidem ad altiorem memoriam* &c. vel supra legendum, *mibi quidem altiorememoriam Oedipodis* &c. si *commovit* retinere volumus. Lambin.

⁴ *Vivorum memini*] Vide Pe-

tronium Satir. capp. XLIII. p. 194. & LXXV. pag. 376. ac Erasmus Adag. Chil. I. Cent. II, 52. Davies.

⁵ *Nec tamen Epicuri licet oblivisci* — in anulis habent] Profert haec Nonius in *anellus* legitque, *nec tamen Epicurum licet oblivisci* — in anellis habebant. Illud ultimum male; reliqua duo non incommode. Tulliani tamen Codices haud addicunt. Idem.

¹ Ita

& fortasse suo jure: ¹ ita enim se Athenis conlocavit, ut sit paene unus ex Atticis, ² ut id etiam cognomine videatur habiturus. Ego autem tibi, Piso, adfentior, usu hoc evenire, ut acrius aliquanto & adtentius de claris viris locorum admonitu cogitemus: scis enim me quodam tempore Metapontum venisse tecum, nec ad hospitem ante divertisse, quam ³ Pythagorae ipsum illum locum, ubi vitam ediderat, sedemque viderim: hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum virorum, tamen ego illa moveor exedra. Modo enim fuit Carneades, quem videre videor (est enim nota imago) a sedeque ipsa ⁴ tanti ingenii magnitudine orbata desiderari illam vocem puto. Tum Piso, ⁵ Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noster, inquit? an eum locum libenter invisit, ubi Demosthenes & Aeschines inter

¹ Ita enim Athenis se collocavit, ut sit paene unus ex Atticis, ut id etiam cognomine videatur habiturus] Lego, confirman- te libro MSto, ut inde etiam cognomen videatur &c. U^lfin.

Ib. Ut sit paene unus ex Atticis, ut id etiam cognomine videatur habiturus] Non abeunt nostri libri, nisi quod C.C.C. det ut id etiam cognomen paene videatur habiturus. Lego & id etiam cognomen videatur &c. Dav.

² Ut id etiam cognomen] Sic habent libri veteres: vulgati au-

tem mendose cognomine. Velim praeterea legi, qui id etiam pro ut id etiam. Lambin.

³ Pythagorae ipsum illum locum, ubi vitam ediderat] Finie- rat. Vide J. Fr. Gronovium ad Agellii III, 15. De re ipsa sic Justinus XX, 4. Pythagoras au- tem, cum annos XX Crotonae egisset, Metapontum migravit, ibique decessit. Tam vero de loco, quam de modo, quo mor- tem Pythagoras obiit, varia tradunt auctores: noster autem Dicaear-

inter se decertare soliti sunt? suo enim quisque studio maxume ducitur. Et ille, cum erubisset, Noli, inquit, ex me quaerere, qui in Phalericum etiam descenderim; quo in loco ad fluctum aiunt declamare solitum Demosthenem, ut fremitum adfuesceret voce vincere: modo etiam paullum ad dextram de via declinavi, ut ad Periclis sepulchrum accederem: quamquam id quidem infinitum est in hac urbe; quacumque enim ingredimur, in aliquam historiam vestigium ponimus. Tum Piso, Atqui, Cicero, inquit, ista studia, si ad imitandos summos viros spectant, ingeniosorum sunt; sin tantummodo ⁶ ad indicia veteris memoriae cognoscenda, curiosorum. Te autem hortamur omnes, currentem quidem, ut spero, ut eos, quos novisse vis, etiam imitari velis. Hic ego, Etsi facit hic quidem, inquam, Piso (ut vides) ea quae praecipis, tamen mihi grata est

Dicaearchum sequi videtur. *Diogenes Laërtius* VIII, 40. *Ἡ δὲ δὴ Δικαίαντος τὸν Πυθαγόραν ἀποθανὼν καὶ ἀφύγῃς εἰς τὸ ἐν Μεταπολίῳ ἱερὸν τῶν Μουσῶν, τρεῖς αἰῶνες ἡμέρας ἀσκήσαντα.* Ibi plura veterum testimonia congestit *Aeg. Menagius*; quibus addatur *Iamblichus* vit. Pyth. cap. XXXV. §. 249. *Davies.*

⁴ Tanti ingenii magnitudine] Vulgo tanta. Concinnior autem, prout equidem reor, est ea lectio, quam praestant *Parif. Med.*

& *Elieus. Idem.*

⁵ Quoniam igitur aliquid omnes] Non inepte *Scaliger*, inquit *Gruterus*, literis transpositis, finxerat ad libri sui orationes. Si tamen revera *Scaliger* ita reposuit, proculdubio dormitavit; cum sensus inde non oriatur commodus, & ellipticae locutiones in sermone familiari sint proletariae. *Idem.*

⁶ Ad indicia veteris memoriae cognoscenda] Vulgo cognoscendas, quod nullo sensu diceretur.

est hortatio tua. Tum ille amicissime, ut solebat, Nos vero, inquit, omnes omnia ad huius adulescentiam conferamus, in primisque ut aliquid suorum studiorum philosophiae quoque inperiat, vel ut te imitetur quem amat, vel ut illud ipsum, quod studet, facere possit ornatus. Sed utrum hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua sponte propensus es? mihi quidem Antiochum, quem audis, satis belle videris attendere. Tum ille timide, vel potius verecunde, Facio, inquit, equidem. Sed audistine modo de Carneade? rapior illuc: revocat autem Antiochus, nec est praeterea, 3 quem audiamus. Tum Piso, ¹ Et si hoc, inquit, fortasse non poterit sic abire, cum hic adsit, (me autem dicebat) tamen audebo te ab hac Academia nova ad veterem illam vocare; in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non ii soli numerantur, qui Academici vocantur, Speusippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, ceterique, sed etiam Peripatetici veteres, quorum princeps Aristoteles, quem, excepto Platone, haud scio an recte dixerim principem philosophorum. Ad eos igitur converte te, quaeso: ex eorum enim scribtis & institutis cum

Nos igitur Paris sec. tert. C. C. C. Med. & Balliol secuti sumus; ac ita *Ascensius, Victorius, Brutus* & *Aldus* nepos ediderunt. *Dav.*

¹ Et si hinc, inquit, fortasse non poteris sic abire] Ven. Et si hoc,

inquit, fortasse non poterit sic abire. Quemadmodum illud [Terrentii Andr. Aët. I. Sc. II, 4.]

Mirabar, hoc si sic abiret.

Camerar.

² Ad quae ego] Méd. atque ego;

cum omnis doctrina liberalis, omnis historia, omnis sermo elegans sumi potest, tum varietas est tanta artium, ut nemo sine eo instrumento ad ullam rem inlustriorem satis ornatus possit accedere. Ab his oratores, ab his imperatores ac rerumpublicarum principes exstiterunt. Ut ad minora veniam, mathematici, poetae, musici, medici denique, ex hac, tamquam ex omnium artium officina, perfecti sunt. ²Ad quae ego, Scis me, inquam, istud idem sentire, Piso, ³sed a te opportune facta mentio est: studet enim meus audire Cicero, quatenam sit istius veteris, quam commemoras, Academiae de finibus bonorum, Peripateticorumque sententia. Censemus autem te facillime id explanare posse, quod & Staseam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & complures jam menses Athenis haec ipsa te ex Antiocho videmus exquirere. Et ille ridens, Age, age, inquit, (satis enim scite me nostri sermonis principium esse voluisti) exponamus adulescenti, si qua forte possumus; dat enim id nobis solitudo: quod si quis Deus diceret, numquam putarem, me in Academia, tamquam philosophum, disputaturum.

¹ Sed

ego; quod rectum videtur: non enim adversus ea, quae dixit Piso, disputat. Ea tamen fere est in huiusmodi formulis *praepositionis* illius potestas. Vide nos ad Epitomes *Lactantianae* cap.

XXIX. *Davies.*

³ Sed a te opportune facta mentio est — sententia] Vulgo *mentio facta*; contra quam volunt Codices, & *Nonius*, qui locum profert in commemorare. Id.

Z 2

¹ Sed

¹ Sed ne, dum huic obsequor, vobis molestus sim. Mihi, inquam, qui te id ipsum rogavi? Tum Quintus & Pomponius cum idem se velle dixissent, Piso exorsus est: cujus oratio, adtende quaeso, Brute, satisne videatur Antiochi complexa esse sententiam, quam tibi, qui ² fratrem ejus Aristum frequenter audieris, ⁴ maxume probatam existumo. Sic est igitur locutus. Quantus ornatus in Peripateticorum disciplina sit, satis est a me, ut brevissime potui, paullo ante dictum. Sed est forma ejus disciplinae, sicut fere ceterarum, triplex: ³ una pars est naturae: differendi, altera: vivendi, tertia. Natura sic ab iis investigata est, ut nulla pars ⁴ caelo, mari, terra, (ut poetice loquar) praetermissa sit. Quinetiam cum de rerum initiis omnique mundo locuti essent, ut multa non modo probabili argumentatione, sed etiam necessaria mathematicorum ratione concluderent; maxumam materiam ex rebus per se investigatis ad rerum occultarum cognitionem adtulerunt. Persecutus est Aristoteles animantium omnium ortus, victus, figuras. Theophrastus

¹ Sed, ne, dum huic obsequor]
Vel subintelligendum *vide* seu
verendum, seu aliquid tale, vel
adscribendum, ut a librario praetermissum. Sic autem Graeci
saepe loqui solent, ut apud Platonem lib. I. de Rep. [p. 413. E.]
Εἰναι τί φέρει εἰς αὐτόν τὸ δίκαιον καὶ

ὁπως μοι μὴ ἐρεῖς ὅτι τὸ δίκαιον ἐστίν.
Id est, Dic, quid asseveres esse
jus: & ut ne mihi dicas esse id
quod oportet. Est enim ἑλληνισ
Attica, & subintelligendum οὐκ
ἐστίν, vel ὅρα, vel aliquid aliud
tale. Lambin.

² Fratrem ejus Aristum] De hocce

phraſtus autem ſtirpium naturas, omniumque fere rerum, quae e terra gignerentur, cauſſas atque rationes : qua ex cognitione facilior facta eſt inveſtigatio rerum occultiſſimarum. Diſſerendique ab iſdem non dialectice ſolum ſed etiam oratorie praecepta ſunt tradita : ab Ariſtoteleque principe de ſingulis rebus in utramque partem dicendi exercitatio eſt inſtituta, ut non contra omnia ſemper, ſicut Arceſilas, diceret, & tamen ut in omnibus rebus, quicquid ex utraque parte dici poſſet, expromeret. Cum autem tertia pars bene vivendi praecepta quaereret, ea quoque eſt ab iſdem non ſolum ad privatae vitae rationem, ſed etiam ad rerum publicarum rectionem relata. Omnium fere civitatum non Graeciae ſolum, ſed etiam Barbariae, ab Ariſtotele, mores, inſtituta, diſciplinas ; a Theophrasto leges etiam cognovimus : cumque uterque eorum docuiſſet, qualem in republica principem eſſe conveniret ; pluribus praeterea cum ſcribiſſet, qui eſſet optimus reipublicae ſtatus ; hoc amplius Theophrastus, quae eſſent in republica inclinationes rerum & momenta temporum, quibus eſſet

hocce viro diximus ad Tuſcul.
V, 8. *Davies.*

³ *Una pars naturae*] Vulgo *natura*. Sed res ipſa poſtulat lectionem, quam ſuppeditavit C.C.C. eamque *Lambinus* prior expreſſit, *Idem.*

⁴ *Caelo, mari, terra, ut poetice loquar*] *Terentius Adelph.*

Aët. V. Sc. III, 4.

O caelum, o terra, o maria Neptuni.

Ubi *Donatus* in haec tria, rerum naturam dividi notat. *Prudentius Cathem. IX, 14. Terra, caelum, ſeſſa ponti, trina rerum machina. Noſter Tuſc. V, 36. In hoc ipſo mundo caelum, terras, maria*

esset moderandum utcumque res postulare.
 Vitae autem degendae ratio maxume quidem
 illis placuit qujeta, in contemplatione & cog-
 nitione posita rerum : quae quia Deorum erat
 vitae simillima, sapiente visa est dignissima.
 Atque his de rebus & splendida est eorum &
 5 inlustris oratio. De summo autem bono, quia
 duo genera librorum sunt, unum populariter
 scribunt, ¹ quod ἐξωτερικὸν adpellabant, alte-
 rum limatius, quod in commentariis relique-
 runt, non semper idem dicere videntur : nec
 in summa tamen ipsa aut varietas est ulla, a-
 pud hos quidem quos nominavi, aut inter
 ipsos dissensio. Sed cum beata vita quaeratur,
 idque sit unum quod philosophia spectare &
 sequi debeat ; sitne ea tota sita in potestate
 sapientis, an possit aut labefactari aut eripi
 rebus adversis, in eo nonnumquam variari in-
 ter eos & dubitari videtur : quod maxume ef-
 ficat Theophrasti *de beata vita* liber, ² in quo
 mul-

maria cognoscimus. Seneca de Ira
 II, 35. Si aliter nocere non possit,
 terras, maria, caelum ruere cu-
 pientem. Sic passim Virgilius. A-
 di sis Eclog. IV, 51. Georg. IV,
 222. Aen. I, 62. Davies.

¹ Quod ἐξωτερικὸν appella-
 bant ; alterum limatius] De
 commentariis, quos ἐξωτερικὸς
 & ἀπομαρτυρὸς nominabant,
 videantur Salmasius in *Simpli-*
cium pagg. 228, seqq. ac Men-
 gius ad Laërtii V, 27. Eos ta-

men fugit insignis Themistii lo-
 cus Orat. XXIV. pag. 319.
 ut & Origenis contra Celsum
 lib. I. pagg. 7, 8. Idem.

² In quo multum admodum
 fortunae datur] Pall. quart. sext.
 & Paris. tres, in quo multum
 admodum fortior est. Inepte
 quidem. Vide Tusc. V, 9.
 Idem.

³ Cujus accurate scripti de
 moribus libri, dicuntur illi quidem
 esse Aristotelis ; sed non video cur

non

multum admodum fortunae datur. Quod si ita se habeat, non possit beatam vitam praestare sapientia. Haec mihi videtur delicatior, ut ita dicam, molliorque ratio, quam virtutis vis gravitasque postulat. Quare teneamus Aristotelem & ejus filium Nicomachum; ³ cujus adcurate scribti *de moribus* libri, dicuntur illi quidem esse Aristotelis: sed non video cur non potuerit patri similis esse filius. Theophrastum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in virtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis & roboris. Simus igitur contenti his: namque horum posterius, meliores illi quidem, mea sententia, quam reliquarum philosophi disciplinarum; sed ita degenerant, ut ipsi ex se nati esse videantur. Primum Theophrasti Strato, physicum se voluit: in quo etsi est magnus, tamen nova pleraque & perpauca de moribus. ⁴ Hujus Lyco est oratione locuples, rebus ipsis jejunior. Concinnus deinde & elegans

non potuerit patri similis esse filius] *Diogenes Laërtius* in Eudoxi Cnidii vita videtur ejus opinionis & judicii fuisse, ut scripti *de moribus* libri Nicomacho tribuendi essent. Φησὶ δὲ αὐτὸν, inquit, Νικόμαχος ὁ Ἀριστοτέλους τῇ ἡδονῇ λίσσιν τὸ ἀγαθόν. URSIN. *Ibid.* Et Eudoxum quidem in ea fuisse sententia, ut voluptatem bonum putaret, legimus *Ethic. Nicom. lib. X. cap. 2.* Cum tamen, ut testatur

Suidas, Nicomachus ἱγρὰ φησὶ ἠθικῶν βιβλία ἑξ, non dubito quin ἠθικὰ Νικομάχεια, quae decem libris terminantur, sint Aristoteli tribuenda: fierique potest ut quod ex Nicomacho laudat *Diogenes*, in ejus *Ethicis* revera scriptum fuerit. Qui vero contigerit, ut *Tullius* aliam foverit opinionem, docebit *Mennagius* ad *Laërtii* VIII, 88. *Deu.*

⁴ Hujus Lyco, oratione locuples &c.] Sic legendum, non ut vulgo,

gans hujus Aristo : sed ea, quae desideratur a magno philosopho, gravitas in eo non fuit. Scribta sane & multa & polita; sed nescio quo pacto auctoritatem oratio non habet. Praetereo multos, in his doctum hominem & suavem Hieronymum, quem jam cur Peripateticum adpellem nescio : summum enim bonum exposuit vacuitatem doloris : qui autem de summo bono dissentit, de tota philosophiae ratione dissentit. Critolaus imitari antiquos voluit, & quidem est gravitate proximus & redundat oratio : attamen is quidem in patriis institutis manet. Diodorus, ejus auditor, adjungit ad honestatem vacuitatem doloris. Hic quoque suus est, de summoque bono dissentiens, dici vere Peripateticus non potest. Antiquorum autem sententiam Antiochus noster mihi videtur persequi diligentissime; quam eandem

vulgo, *Hujus Lysias oratione locuples* &c. Hujus autem emendationis dux mihi fuit & quasi signifer *Franciscus Fabricius Marcoduranus*, qui cum ad me scrip-
fisset, cognoscere licere ex Laertio, *Lyconem*, non *Lysiam*, Stratonis discipulum, & auditorem fuisse; ego continuo iterum consului hoc loco veteres Codices. In eis reperi partim *Hujus Lysias oratione*, partim, *Hujus Lycorati-
one* : ex quibus scripturis, quamvis depravatis, apparet, vulga-

ciendam, *Lyconis* nomen autem esse reponendum. *Diogenis* autem verba, si quis forte requireret, haec sunt, in Stratone [V, 58.] Διδίξατο αὐτοῦ τὴν σχολὴν Στράτων ἔσ. id est, *Excepit autem ejus* (Theophrasti) *scholam Strato* &c. Deinde in Lycone [V, 65.] Τοῦτον διδίξατο Ἀντων Αἰναιαντος, Τρωάδος, Φρασιπὸς ἀνὴρ, ἔσ. id est, *Hunc autem* (Stratonem) *suscepit, seu excepit, Lyco, Aisyanaetis filius, Troadensis, vir eloquens* &c. Sequitur duabus paginis post

eandem Aristotelis fuisse & Polemonis docet. Facit igitur Lucius noster prudenter, qui au- 6
dire de summo bono potissimum velit: hoc enim constituto in philosophia, constituta sunt omnia. Nam ceteris in rebus sive praetermis-
sum, sive ¹ ignoratum sit quippiam, non plus incommodi est, quam quanti quaeque earum rerum est, in quibus neglectum est aliquid: summum autem bonum si ignoretur, vivendi rationem ignorari necesse est; ex quo tantus error consequitur, ut, quem in portum se recipiant, scire non possint: cognitis autem rerum finibus, cum intellegitur quid sit & bonorum extremum & malorum, inventa vitae via est conformatioque omnium officiorum. Est igitur, quo quidque referatur; ex quo, id quod omnes expetunt, beate vivendi ratio inveniri & comparari potest. Quod quoniam in

post [V, 70.] Τὸν δὲ περὶ παλόν καλαλίπιν ἢ γνωρίμων τοῖς βελούμοις, Βέλωνι, Καλλίνω, Ἀρίστωνι, Ἀμφίονι, Λύκωνι, Πύθωνι, &c. id est, *Peripatum autem relinquo ex iis, qui nobiles & clari sunt, si qui volunt*, [Vertere debuit ex discipulis qui volunt] *Buloni, Callino, Aristoni, Amphioni, Lyconi, Pythoni, &c. Lambin.*

Ib. *Lyfias & oratione locuples*] Liber Tertii, *ex oratione*. Malim sine copula hoc modo, *Lyfias oratione locuples, rebus ipsis junior*. P. Manucius.

Ib. *Hujus Lyco est oratione*

locuples] Vulgo *hujus Lyfias & oratione locuples*. Tertii liber & C. C. C. *Hujus Lyfias ex oratione locuples*. A Lambino tamen haud recessi, nisi quod *verbum substantivum*, libris eo ducentibus, interposui: nam certe *Lyco*, non *Lyfias*, Stratonis erat successor. De eo vide doctissimum virum J. A. Fabricium Bibl. Graeca lib. III. cap. XI. pagg. 304, 305. *Davies*.

¹ *Ignoratum sit quippiam*] Vulgo *ignoratum est quippiam*: melior autem videbatur ea scriptura;

in quo sit, magna dissensio est ; ¹ Carneadea nobis adhibenda divisio est, qua noster Antiochus libenter uti solet. Ille igitur vidit, non modo quot fuissent adhuc philosophorum de summo bono, sed quot omnino esse possent sententiae. Negabat igitur ullam esse artem, quae ipsa a se proficisceretur : etenim semper illud extra est, quod arte conprehenditur. Nihil opus est exemplis hoc facere longius : est enim perspicuum, ² nullam artem ipsam in se versari, sed esse aliud artem ipsam, aliud quod propositum sit arti. ³ Quoniam igitur, ut medicina valitudinis, navigationis gubernatio, sic vivendi ars est prudentia ; necesse est eam quoque ab alia re esse constitutam & profectam. Constitit autem fere inter omnes, id, in quo prudentia versaretur & quod

tura, quam praestat Eliens. Dav.

¹ Carneadea nobis adhibenda divisio est, qua noster Antiochus libenter uti solet. Ille igitur vidit] Ille, scilicet Carneades ; quod nomen ex voce Carneadea subauditur. Ac ita loqui solent auctores. Minucius Felix cap. XXIV. Sic nata Romana superstitio, quorum ritus si percenseas, ridenda quam multa. Ubi Franc. Calventio male placet Romano- rum superstitio ; pariterque Suetonium Calig. cap. 51. infelicit- ter tentat vir ille doctus, frustra suffragante Petr. Fabro Semestr. lib. III. cap. XXIII. pag. 371. Lucretius II, 174.

Ne genus occidat humanum,
quorum omnia causa

Constituisse Deos fingunt —

Livius, II, 53. VEIENS bel- lum exortum, quibus Sabini ar- ma conjunxerant. Eusebius H. E. lib. I. Prooem. "Ὅσα τε καὶ πη- λικά παρασπασθεῖναι κατὰ τὴν ἙΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΝ ἱστορίαν λίσσεται καὶ ὅσοι ΤΑΥΤΗΣ (quali praecefferant verba τῆς Ἑκκλη- σίας) διαπριπῶς ἠγήσαντο. Cle- mens Alexandrinus Protrept. pag. 7. Τὸ γὰρ πονηρὸν καὶ ἱππο- σικὸν θηρίον, γενεῶν καταδολῆ- ται καὶ αἰκίζεσθαι ἔτι νῦν τὰς ἀνθρ- ώπους ἡμοὶ δοκεῖν, ΒΑΡΒΑΡΙΚΩΣ τιμωρόμενον, οἱ νεκροὶ τὰς αἰχ- μάλ-

quod adsequi vellet, aptum & adcommodatum naturae esse oportere, & tale ut ipsum per se invitaret & adliceret adpetitum animi, quem ὀρεμὴν Graeci vocant. Quid autem sit, quod ita moveat, itaque a natura in primo ortu adpetatur, non constat; deque eo est inter philosophos, cum summum bonum exquiritur, omnis dissensio. Totius enim quaestionis ejus, quae habetur de finibus bonorum & malorum, [4 cum quaeritur, in his quid sit extremum & ultimum] fons reperiendus est, in quo sint prima invitamenta naturae: quo invento, omnis ab eo quasi capite de summo bono & malo disputatio ducitur. Voluptatis alii primum adpetitum putant & primam depulsionem doloris. 5 Alii censent primum adscitum, doloris vacuitatem, & primum declinatum, dolorem.

7

μαλὺντις συνδεῖς λέγουσαι σώματι. Vide sis etiam *Theodoretum* Therap. III. pag. 54. A. *Origenem* περὶ εὐχῆς §. XXX. p. 56. ed. Londin. & *Philostrophum* vit. Apoll. VII, 39. *Idem*.

2 Nullam artem ipsam in se versari] Vulgo praetermittunt ipsam. Nos eam vocem, jubentibus Parisinis tribus, Eliens. C. C. C. & Med. recipiendam putavimus. *Idem*.

3 Quoniam ut medicina valetudinis] Locus sumtus ex lib. I. Ethic. ad Nicomachum [cap. 1.] Ἰατρικῆς μὴ γὰρ ὑγίεια, ταυπητικῆς δὲ πλοῖον. *Ursin*.

Ib. Quoniam igitur ut] Vulgo deest vox media, quam Ci-

ceroni vindicat Eliens. & ita quidem *Lambinus* ex conjectura reposuit. *Davies*.

4 Cum quaeritur, in his quid sit extremum & ultimum] Haec verba pro glossemate mihi videntur habenda: nam in quaestione quae habetur de finibus bonorum & malorum, nihil aliud quaeritur quam quid sit in bonis aut malis extremum & ultimum: quippe fines bonorum & malorum, sunt eorum ultima vel extrema. *Idem*.

5 Alii censent primum adscitum, doloris vacuitatem] Doloris vacuitatem in suo libro quidam induxerunt; & asterisci notam,

lorem. Ab his alii, quae prima secundum naturam nominant, proficiuntur; in quibus numerant incolumitatem conservationemque omnium partium, valitudinem, sensus integros, doloris vacuitatem, vires, pulcritudinem, ceteraque generis ejusdem, quorum similia sunt prima in animis, quasi virtutum igniculi & semina. Ex his tribus cum unum aliquod sit, quo primum natura moveatur vel ad adpetendum vel ad repellendum, nec quicquam omnino praeter haec tria possit esse; necesse est omnino officium aut fugiendi aut sequendi ad eorum aliquod referri, ut illa prudentia, quam artem vitae esse diximus, in earum trium rerum aliqua versetur, a qua totius vitae ducat exordium. Ex eo autem, quod statuerit esse quo primum natura moveatur, existet etiam recti ratio atque honesti, quae cum uno aliquo ex tribus illis congruere possit: ¹ ut aut id honestum sit, facere omnia aut voluptatis causa, etiam si eam non consequare; aut non dolendi, etiam si id adsequi nequeas; aut

notam, quae corruptum locum significaret, e regione apposerunt. Nos ea verba conservamus; quod & sententiam sane bonam efficiunt; neque in antiquis *Maffaei*, *Sigonii*, *Tertii* libris desiderantur: ut omittam, quod libros superioris nostrae editionis tamen credendum est ad propositum aliquod manuscri-

ptum exemplar fuisse impressos. *P. Manucius.*

Ib. Alii censent primum ascitum doloris vacuitatem.] Non dolere pro doloris vacuitatem habet antiquus liber. Urfin.

¹ *Ut aut id honestum sit.] Sententia non recipit aut. P. Manucius.*

Ib. Ut aut id honestum sit.] Manu-

aut eorum, quae secundum naturam, adipiscendi. Ita fit, ut, quanta differentia est in principiis naturalibus, tanta sit in finibus bonorum malorumque dissimilitudo. Alii rursus iisdem a principiis omne officium referunt aut ad voluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa secundum naturam obtinenda. Expositis jam igitur sex de summo bono sententiis, trium proximarum hi principes; voluptatis, Aristippus; non dolendi, Hieronymus; fruendi rebus iis, quas primas secundum naturam esse diximus, Carneades: non ille quidem auctor, sed defensor, differendi causa, fuit. Superiores tres erant, quae esse possent; quarum est una sola defensa, eaque vehementer. Nam voluptatis causa ²facere omnia, cum, etiam si nihil consequamur, tamen ipsum illud consilium ita faciendi per se expetendum & honestum & solum bonum sit, nemo dicit. Ne vitiationem quidem doloris ipsam per se quisquam in rebus expetendis putavit, ³ ne si etiam evenire posset. At vero facere omnia
ut

Manucius & Lambinus voculam aut, tanquam supervacaneam, delent, & revera παρίλκν. For- san tamen minore mutatione legendum, ita ut id honestum sit. Davies.

² Facere omnia, cum, etiam- si] Locum sic lege, Nam voluptatis causa facere omnia, ut, etiamsi nihil consequamur, tamen

ipsum illud consilium ita facien- di per se expetendum & bone- stum & solum bonum sit, nemo dicit. Hanc mutationem mens Tullii videtur flagitare. Idem.

³ Ne si etiam evitare posset] Nisi etiam &c. est in MSto. Urfin.

Ib. Ne si etiam evenire posset] Vulgo, ne si etiam evitare posset. Urfini

ut adipiscamur quae secundum naturam sint,
¹ etsi ea non adsequamur, id esse & honestum
 & solum per se expetendum & solum bonum
 8 Stoici dicunt. Sex igitur hae sunt simplices
² de summo bonorum malorumque sententiae;
 duae sine patrono, quattuor defensae: junctae
 autem & duplices expositiones summi boni,
 tres omnino fuerunt. Nec vero plures, si pe-
 nitus rerum naturam videas, esse potuerunt:
 nam aut voluptas adjungi potest ad honestatem,
 ut Calliphoni Dinomachoque placuit; aut
 doloris vacuitas, ut Diodoro; aut prima na-
 turae, ut antiquis, quos eosdem Academicos
 & Peripateticos nominamus. Sed quoniam
 non possunt omnia simul dici, haec in prae-
 sentia nota esse debebunt, voluptatem semo-
 vendam esse, quando ad majora quaedam, ut
 jam adparebit, nati sumus. De vacuitate do-
 loris eadem fere dici solent, quae de volup-
 tate. ³ Quando igitur & de voluptate cum
 Torquato, & de honestate, in qua una omne
 bonum poneretur, cum Catone est disputatum;
 primum

Urfini MStus, nisi etiam evitare
 posset. Absurde. *Lambinus*, libris
 refragantibus, edidit, etiamsi
 cum vitare posset. Sed doctissi-
 mus ille vir, pro sua perspicacia,
 rectam judicasset lectionem,
 quam nos ex *Elieus*. recepimus;
 si modo Codices, quibus usus
 est, eam repraesentassent. *Dav.*

¹ Etsi ea non adsequamur]
 Vulgo etiamsi. Renitentur au-

tem *Parif.* tres, C. C. C. *Med.*
Elieus. *Balliol.* & editio *Victo-*
riana. Idem.

² De summo] *Parif.* pr. sec &
Elieus. de summa. Nec id male.
Vide Acad. II, 42. Idem.

³ Quando igitur & de volup-
 tate] Vulgo quoniam igitur.
 Hic tamen, licet in re minuta,
 Codices & editionem *Victoria-*

nam

primum quae contra voluptatem dicta sunt,
 † eadem fere cadunt contra vacuitatem doloris. Nec vero alia sunt quaerenda contra Carneadeam illam sententiam : quocumque enim modo summum bonum sic exponitur ut id vacet honestate, nec officia, nec virtutes in ea ratione, nec amicitiae constare possunt. Coniunctio autem cum honestate vel voluptatis, vel non dolendi, id ipsum honestum, quod amplecti volt, efficit turpe : ad eas enim res referre quae agas, quarum una, si quis malo careat, in summo eum bono dicat esse, altera versetur in levissima parte naturae, obscurantis est omnem splendorem honestatis, ne dicam inquinantis. Restant Stoici, qui cum a Peripateticis & Academicis omnia transtulissent, nominibus aliis easdem res secuti sunt. Hos contra singulos dici est melius : sed nunc quod agimus, de illis cum volumus. Democriti autem securitas, quae est animi tamquam tranquillitas, ⁵ quam adpellant εὐθυμία, eo separanda fuit ab hac disputatione, quia

nam me secutum moneo. Vide Turfellinum de Part. L. L. cap. CXLIV. Idem.

† Eadem fere cadunt contra vacuitatem doloris] Lambinus edidit quadrant; aliis placet valent. Ipse lego, eadem fere stabunt contra vacuitatem doloris. Scriptor ad Herennium IV, 5. Si concederem aliena oportere asumere exempla, vincerem unius

oportere : primum quod contra hoc nulla staret eorum ratio.

Stare nonnumquam valere denotat, ut Nonius observavit. Id.

⁵ Quam appellant εὐθυμία]

Lego quam appellat εὐθυμία; sic enim Democritus. Infra c. XXIX. Id enim ille (Democritus) summum bonum εὐθυμία & saepe ἀθυμία appellat. Stobaeus

quia ¹ ista animi tranquillitas, ea ipsa est beata vita : quaerimus autem, non quae sit, sed unde sit. Jam explosae ejectaeque sententiae Pyrrhonis, Aristonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumscribimus, incidere non possunt, adhibendae omnino non fuerunt : nam cum omnis haec quaestio de finibus, & quasi de extremis bonorum & malorum, ab eo proficiscatur quod dicimus naturae esse aptum & adcommodatum, quodque ipsum per se primum adpetatur ; hoc totum & ii tollunt, qui in rebus iis, ² in quibus nihil quod aut honestum aut turpe sit, negant esse ullam causam cur aliud alii anteponatur, nec inter eas res quicquam omnino putant interesse ; & Herillus, si ita sensit nihil esse bonum

prae-

us Eclog. Ethic lib. II. p. 164.

Δημόκριτος τὴν εὐδαιμονίαν ἔϋ-
ΘΥΜΙΑΝ, καὶ εὐεξίαν καὶ ἁρμονίαν
καὶ συμφυρίαν καὶ ἀταραξίαν κα-
λεῖ. Laërtius IX. 45. Δοκεῖ Δη-
μοκρίτῳ τέλος εἶναι τὴν ἔϋϋ-
ΘΥΜΙΑΝ, καὶ τὴν αὐτὴν ἔσσαν τῇ ἡδο-
νῇ—ἀλλὰ καθ' ἣν γαληνῶς καὶ εὐ-
σταθῶς ἡ ψυχὴ ἀφ' ἑαυτοῦ, ὑπὸ μηδε-
νὸς ταραττομένη φέβῃ καὶ δεισιδαι-
μονίας καὶ ἄλλων τινῶν πάθος. Ibi
plura Menagius. Adeatur etiam
Cl. Gatakerus ad Antonini IV,
24. Davies.

¹ *Ista animi tranquillitas, ea ipsa est beata vita*] Puto, *re ipsa est beata vita*. Idem.

² *In quibus nihil aut bonum*] Si codices manuscripti hanc lectionem non confirma-

rent, tanta tamen vis veritatis est, ut ea probari deberet. Nunc cum eam codices duo adjuvent, atque adeo prae se ferant, nihil est, quod de hujus lectionis veritate dubitemus, & lectionem vulgatam, *in quibus nihil*, quod non *aut honestum* &c. non rejiciamus. Lambin.

Ib. *Nihil, quod aut bonum aut turpe sit.*] Vulgo *nihil, quod non aut bonum aut turpe sit*. Omnino contra rem ipsam. Vide modo Fin. III, 3, 4. & Laertium VII, 160. cujus verba repetit Suidas in τῆς. Nos igitur, auctore Paris. sec. negantem particulam sustulimus; nam plura cum Lambino mutare nihil opus est. Dav.

³ Et

praeter scientiam, omnem consilii capiendi
causam inventionemque officii sustulit. Sic,
exclusis sententiis reliquorum, cum praeterea
nulla esse possit, haec antiquorum valeat necesse
est. Ego instituto veterum, quo etiam Stoici
utuntur, hinc capiamus exordium. Omne ani-
mal se ipsum diligit, ³ & simul ac ortum est,
⁴ id agit, se ut conservet, [quod hic ei primus
ad omnem vitam tuendam adpetitus a natura
datur, se ut conservet,] atque ita fit adfectum, ut
optime secundum naturam adfectum esse pos-
sit. Hanc initio constitutionem confusam habet
& incertam, ut tantummodo se tueatur, quale-
cumque sit: sed nec quid sit, nec quid possit,
nec quid ipsius natura sit, intellegit. Cum au-
tem processit paullum, ⁵ & quatenus quicquid
se

³ Et simul ac ortum est] Ita
C. C. C. & editi veteres: nam
Pall. Paris. tres, Eliens. Med. &
Balliol. cum editione *Victoriana*
dant, ac simul & ortum est;
unde *Lambinus* & recentiores
fecerunt, ac simul ut ortum est.
Equidem haud video cur recta
non habeatur Codicum scriptu-
ra, curque lingua Latina non
tam recipiat simul & quam si-
mul ac vel atque. De similibus
loquendi modis diximus ad lib.
II. cap. 7. Paulo ante legas, si-
quidem sensit; hanc enim Herilli
fuisse sententiam consentiunt
auctores. *Idem*.

⁴ Id agit, se ut conservet]
I. locum sic legendum censeo,
Id agit, se ut conservet atque

ita fit affectum, ut optime secun-
dum naturam affectum esse pos-
sit. Nam illa verba (quod hic
ei primus ad omnem vitam tuen-
dam adpetitus a natura datur,
se ut conservet) mihi videntur
abundare: quippe, si omne ani-
mal, simul ac ortum est, id agit
ut se conservet, proculdubio pri-
mus hic adpetitus ei datur a na-
tura ut se conservet. Deinde
non intelligo quid hoc in loco
sibi velit omnis vita. Qua-
propter vix dubito quin haec
in oris Codicum primo reperta,
Ciceronianis temere postea mix-
ta fuerint, adeoque glossematicis
sint damnanda. *Idem*.

⁵ Et quatenus quicquid se at-
tingat;
A a

se adtingat ad seque pertineat perspicere coepit, tum sensim incipit progredi, seseque agnoscere, & intellegere ¹ quam ob causam habeat eum, quem diximus, animi adpetitum; coepitque & ea, quae naturae sentit apta, adpetere & propulsare contraria. Ergo omni animali illud, quod adpetit, positum est in eo quod naturae est adcommodatum: ita finis bonorum existit, SECUNDUM NATURAM VIVERE, SIC AFFECTUM, UT OPTUME ADIFICI POSSIT AD NATURAMQUE ADCOMMODATISSIME. Quoniam autem sua cujusque animantis natura est, necesse est quoque finem omnium hunc esse, ut natura expleatur: nihil enim prohibet quaedam esse & inter se animalibus reliquis & cum bestiis homini communia, quoniam omnium est natura communis; sed extrema illa & summa quae quaerimus, inter animalium genera, distincta & dispersita sunt & sua cuique propria & ad id apta, quod cujusque natura desiderat. Quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum esse

tingat] Vel *quidquid* positum pro *quidque*; quod non est inusitatum bonis scriptoribus: vel legendum *quidque*. Lambin.

¹ *Quam ob causam* habeat eum] Vulgo *habet*; quod respuit Latinitas. Itaque Lambini conjecturam amplexus sum. Sed & ante Lambinum sic *Africani* ediderat. Davies.

² *Ut in aliqua scientia ver-*

sentur] Vulgo *versetur*, quod soloecum. Nos igitur Aldi nepotis editionem secuti sumus. Idem.

³ *Quae ad vivendum crescendumque valeant & suo genere perveniant ad extremum*] Omnino legendum *quo ad vivendum crescendumque valeant*: nam quod Lambinus nihil hic inter, at paullo post rescribat, & *suo* quae-

esse, secundum naturam vivere; non ita accipiendum est, quasi dicamus unum esse omnium extremum: sed ut omnium artium recte dici potest commune esse ² ut in aliqua scientia versentur, scientiam autem suam cujusque artis esse; sic commune animalium omnium secundum naturam vivere, sed naturas esse diversas, ut aliud equo sit natura, aliud bovi, aliud homini, & tamen in omnibus summa communis, & quidem non solum in animalibus, sed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget & tuetur: in quibus videmus ea, quae gignuntur e terra, multa quodammodo efficere ipsa sibi per se, ³ quae ad vivendum crescendumque valeant, & suo genere perveniant ad extremum. Ut jam liceat una comprehensione omnia complecti, ⁴ non dubitantemque dicere, ⁵ omnem naturam esse servatricem sui, idque habere propositum quasi finem & extremum, se ut custodiat quam in optimo sui generis statu: ut necesse sit, omnium rerum, quae
 natura

quaeque in genere perveniant ad extremum, id vero nimis a Codicibus abit, nec tamen auctoris menti satis congruit. *Idem.*

⁴ Non dubitantemque dicere] Vulgo non dubitemque dicere. Paris. sec. tert. non dubitaremque dicere; quod alludit ad veram lectionem quam nos ex editione Victoriana recepimus. *Id.*

⁵ Omnem naturam esse serva-

tricem sui] Vulgo conservatricem. Non autem fuit cur ea rejiceretur lectio quam praestant Paris. pr. sec. Eliens. C. C. C. Med. aliique MSSi. Terentius Hecyr. Aët. V. Sc. IV, 16.

O Bacchis, o mea Bacchis, servatrix mea.

Sic & Ovidius Metam. VII, 50. *Idem.*

A a 2

¹ Nunc

natura vigeant, similem esse finem, non eundem. Ex quo intelligi debet, homini id esse in bonis ultimum, secundum naturam vivere: quod ita interpretemur, vivere ex hominis natura undique perfecta & nihil requirente. Haec igitur nobis explicanda sunt; sed si enodatus, vos ignoscetis: hujus enim aetati & huic¹ nunc haec primum fortasse audienti servire debemus. Ita prorsus, inquam: etsi ea quidem, quae adhuc dixisti, quamvis ad aetatem recte
 10 isto modo dicerentur. Expodata igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum, cur ista res ita habeat ut dixi, deinceps demonstrandum est. Quamobrem ordiamur ab eo quod primum posui, ² quod idem reapse primum est, ut intellegamus omne animal se ipsum diligere. Quod quamquam dubitationem non habet (est enim infixum in ipsa natura, comprehenditur suis cujusque sensibus, sic ut contra si quis dicere velit, non audiat) tamen, ne quid praetermittamus, rationis quoque, cur hoc ita sit, adferendas puto. Etsi qui potest in-

¹ Nunc haec primum fortasse audienti] Vulgo nunc hoc primum. Cum vero conjecturam nostram, quae rebus ipsis nititur Aldi nepotis editio firmaret, eam recipere non sum veritus. Davies.

² Quod idem reapse primum Sec.] Ex manifestis antiquae scripturae vestigiis, sic vulgatam

emendavi, quod idem reipsa. Sic autem habent libri manuscripti quod idem reapse. Reapse autem valet reipsa; quod sciunt & pueri; eoque saepe utitur Plautus, Lucretius, ipse M. Tullius, ceteri. Lambin.

³ Res enim concurrerent contrariae] Sic recte C.C.C. Vulgo concurrent. Davies.

intelligi aut cogitari esse aliquod animal quod se oderit? ³ res enim concurrerent contrariae: nam cum adpetitus ille animi aliquid ad se trahere coeperit consulto, quod sibi obsit, quia sit sibi inimicus; cum id sua causa faciet & oderit se & simul diliget; quod fieri non potest. Necessesse est quidem, si quis sibi ipsi inimicus est, eum, quae bona sunt, mala putare, bona contra quae mala; & quae adpetenda, fugere, & quae fugienda, adpetere. Quae sine dubio vitae sunt everfio: neque enim, si nonnulli reperiuntur, qui aut laqueos aut alia exitia quaerant, [⁴aut,] ut ille apud Terentium, qui *decrevit tantisper se minus injuriae suo gnato facere*, (ut ait ipse) *dum fiat miser*, ⁵ inimicus ipse sibi putandus est. Sed alii dolore moventur, alii cupiditate: iracundia etiam multi effervunt, & cum in mala scientes inruunt, tamen se optime sibi consulere arbitrantur. Itaque dicunt, nec dubitant,

⁶*Mibi sic usus est: tibi ut opus est facto, face.*
Velut qui ipsi sibi bellum indixissent, cruciari
dies

⁴ Aut ut ille apud Terentium] Deleta prima vocula legerim ut ille apud Terentium. Locus autem extat in Heautontimorumeni Aët. I. Sc. I, 95. Idem.

⁵ Inimicus ipse sibi putandus est] Lego inimici ipsi sibi putandi sunt. Constructionem turbant librarii, quod proxime praecessit nomen singulare; cum tamen haec voces ad illa plura-

lia, quae prius posita sunt, referantur. Sic enim procedit oratio: Neque enim, si nonnulli reperiuntur qui aut laqueos aut alia exitia quaerant, ut ille apud Terentium, qui decrevit &c. idcirco hi, inimici ipsi sibi putandi sunt. Res mihi parum dubia videtur. Idem.

⁶ Mibi sic usus est: tibi ut opus

dies noctes, torqueri vellent; nec vero sese ipsi adcularent ob eam causam, quod se male suis rebus consuluisse dicerent: eorum enim haec est querela, qui sibi cari sunt seseque diligunt. Quare, quotiescumque dicitur male de se quis mereri sibi que esse inimicus atque hostis, vitam denique fugere, intellegatur aliquam subesse ejusmodi causam, ut ex eo ipso intellegi possit sibi quemque esse carum. Nec vero satis est id, neminem esse qui ipse se oderit; sed illud quoque intellegendum est, neminem esse, qui, quo modo se habeat, nihil sua censet interesse; tolletur enim adpetitus animi, ² si, ut in iis rebus, inter quas nihil interest, neutram in partem ¹ propensiores sumus, item in nobismetipsis, quemadmodum adfecti simus, ¹ nihil nostra arbitramur interesse. Atque etiam illud si quis dicere velit, perabsurdum sit, ita diligi a sese quemque, ut ea vis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipsum, qui sese diligit. Hoc cum in amicitiiis, cum in officiis, cum in virtutibus dicitur, quomodocumque dicitur, intellegi tamen quid dicatur potest; ² in nobis autem ipsis ne intel-

opus est facto face] Terentius
Heaut. Aët. II Sc. I, 28. Apud
eum tamen obtinet alius ordo
verborum; hunc autem servant
Ciceronis exemplaria. *Duo.*
¹ Propensiores sumus] Sic e-
tiam Lambinus. Vulgo *simus*.
Idem.

² In nobis autem ipsis ne in-
telligi quidem, ut propter aliam]
Lis huic lectioni non est mo-
venda, si modo sit a MSSis,
Pall. certe sec. tert. quint. sext.
Med. & Ascens. in nobis autem
ipsis intelligi quidem propter a-
liam. Sic etiam C. C. C. & Bal-
liol.

intellegi quidem, ut propter aliam quampiam rem, verbi gratia, propter voluptatem, nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam nosmetipsos diligimus. Quamquam quid est quod magis perspicuum sit, non modo carum sibi quemque, verum etiam vehementer carum esse? quis est enim, aut ³ quotus quisque, cui, mors cum adpropinquet,

Non refugiat timido sanguen, atque exalbescat metu?

Etsi hoc quidem est in vitio, dissolutionem naturae tam valde perhorrescere; quod item est reprehendendum in dolore: sed quia fere sic adficiuntur omnes, satis argumenti est, ab interitu naturam abhorrere. Idque quo magis quidam ita faciunt ut jure etiam reprehendantur, hoc magis intellegendum est haec ipsa nimia in quibusdam futura non fuisse, nisi quaedam essent modica natura. Nec vero dico eorum metum mortis, qui quia privari se vitae bonis arbitrentur, aut quia quasdam post mortem formidines extimescant, aut si metuant ne cum dolore moriantur, idcirco mortem fugiant: ⁴ in parvis enim saepe, qui nihil eorum

liol. nisi quod ii dent ut propter aliam. Nec abeunt Paris. pr. sec. excepto quod hi repraesentent in nobismet aut (Victorius & Eliens. autem) ipsis intelligi quidem propter aliam. Lambinus edidit, in nobismet autem ipsis intelligi qui potest, ut propter

aliam. Ipse potius rescripserim in nobismet autem ipsis intelligi nequit, ut propter aliam &c. Idem.

³ Quotusquisque — exalbescat metu] Haec habet Nonius in sanguis. Idem.

⁴ In parvis enim saepe — extimescant]

rum cogitant, si quando his ludentes minamur praecipitatos alicunde, extimescunt: quin etiam ferae, inquit Pacuvius,

Quibus abest ad praecavendum intelligendi astutia,

sibi injecto terrore mortis horrescunt. Quis autem de ipso sapiente aliter existumat, quin, etiam cum decreverit esse moriendum, tamen discessu a suis atque ipsa relinquenda luce moveatur? Maxume autem in hoc quidem genere vis est perspicua naturae, cum & mendicitatem multi perpetiantur ut vivant, & angantur adpropinquatione mortis confecti homines senectute, & ea perferant quae Philoctetam videmus in fabulis: qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, ¹ propagabat tamen vitam aucupio sagittarum.

² *Configebat tardus celeres, stans volantes,*
ut apud Accium est,

Pinnarumque contextu corpori tegumenta faciebat.
De hominum genere, aut omnino de animalium

timefcunt] Constructionem non video nisi legas, *parvi enim saepe*, vel *infantes enim saepe* — *extimescunt*. Davies.

¹ *Propagabat tamen vitam aucupio sagittarum*] Mihi quidem latet, quid sibi velit *aucupium sagittarum*. Lego *propagabat tamen vitam aucupio*: *tardus enim configebat* Tardus *stans volantes*, — ut apud *Pinnarumque &c.*

Vide sis Ovidium Metam. XIII, 52. ac Quintum Smyrnaeum lib. IX, 358. Attio sua verba reddere conatus est Jos. Scaliger Conj. in Varronis lib. VI. de L. L. p. 102. Mihi sola illa quattuor ex Attio poeta videtur laudasse Tullius. Ad scriptorem incertum ad calcem Censorini cap. XIV. Idem.

² *Configebat tardus celeris stans volatilibus &c.*] Sic apud, Attium

lium loquor? cum arborum & stirpium eadem paene natura sit. ³ Sive enim, ut doctissimis viris visum est, major aliqua causa atque diviniore hanc vim ingenuit, sive hoc ita fit fortuito; videamus ea, quae terra gignit, corticibus & radicibus valida servari: quod contingit animalibus sensuum distributione & quadam confectione membrorum. Qua quidem de re quamquam assentior iis, qui haec omnia regi natura putant; quae si natura neglegat, ipsa esse non possint: tamen concedo, ut qui de hoc dissentiant existiment quod velint, ac vel hoc intellegant, ⁴ si quando naturam hominis dicam, hominem dicere me: nihil enim hoc differt: nam prius a se poterit quisque discedere, quam adpetitum earum rerum, quae sibi conducant, amittere. Jure igitur gravissimi philosophi initium summi boni a natura petiverunt, & illum adpetitum rerum ad naturam adcommodatarum ingeneratum putaverunt omnibus, ⁵ qui continentur ea commendatione

Attium Philocteta: Configo tardus celereis, stans volatilibus, Pro veste pinnis membra textis contegens. Haec ex Josepho Scalligero, juvene doctissimo, & plane patris sumillimo. Lambinus.

³ Sive enim, ut doctissimis] Vulgo deest vox secunda, quam ex Eliensi nos adjecimus. Hoc etiam Guyetus ex Morelii libro factum voluit, & locum, prout

nos edidimus, censuit distinguendum. Nam reliquas editiones deformat interpunctio vitiosa. Davies.

⁴ Si quando naturam hominis dicam, hominem dicere me] Sic passim loquuntur auctores. Vide Gifanium Collectaneis in Lucretium verbo *natura*, & nos ad lib. I. N. D. cap. 17. Idem.

⁵ Qui continentur] Forte quia continentur. Idem.

¹ Atque

12 tione naturae, qua se ipsi diligunt. Deinceps videndum est, quoniam satis apertum est sibi quemque natura est carum, quae sit hominis natura; id est enim de quo quaerimus. ¹Atqui perspicuum est hominem e corpore animoque constare, cum primae sint animi partes, secundae corporis. Deinde id quoque videmus, ² & ita figuratum corpus, ut excellat aliis, animumque ita constitutum, ut & sensibus instructus sit, & habeat praestantiam mentis, cui tota hominis natura pareat; in qua sit mirabilis quaedam vis rationis, & cognitionis, & scientiae, virtutumque omnium. Nam quae corporis sunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam & cognitionem habent faciliorem: itaque ab his ordiamur. Corporis igitur nostri partes, totaque figura, & forma, & statura quam apta ad naturam sit, adparet; neque est dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquae partes, quales propriae sunt hominis, intellegatur: sed certe opus est ea valere, ³ & vigere,

¹ *Atqui perspicuum est hominem e corpore animoque constare*] Respexit ad locum Aristotelis in I. Politic. [cap. 5.] τὸ δὲ ζῶον πρῶτον συνέστηκεν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὧν τὸ μὲν ἀρχὸν ἐστὶ φύσις, τὸ δὲ ἀρχόμενον. Urfin.

² *Et ita figuratum corpus*] Lambinus copulationem delet. Mihi potius scribendum videtur, *esse ita figuratum corpus*. Davies.

³ *Et vigere, & naturales motus ususque habere*] Vulgo deest tertia vox, quam Med. C. C. C. aliique Codices exhibent. Eam quoque repraesentant editiones *Ascensiana* & *Victoriana*. Idem.

⁴ *Est etiam actio quaedam corporis*] *Etiam* reposuimus, reiecto enim, secuti veterem librum & ordinem a *Cicerone* institutum, ea quae corporis sunt persequente & a singularum partium

vigere, & naturales motus ususque habere, ut nec absit quid eorum, nec aegrum debilitatumve sit: id enim natura desiderat. ⁴ Est etiam actio quaedam corporis, quae motus & status naturae congruentes tenet: in quibus si peccetur distortionem & depravationem quadam, aut motu statute deformi, ut si aut manibus ingrediatur quis, aut non ante sed retro, fugere plane se ipse, & hominem ex homine exuens naturam odisse videatur. Quamobrem etiam sessiones quaedam, & flexi fractique motus, quales protervorum hominum aut mollium esse solent, contra naturam sunt: ut, etiam si animi vitio id eveniat, tamen in corpore inmutari hominis natura videatur. Itaque e contrario moderati aequabilesque habitus, ⁵ affectiones, ususque corporis, ⁶ apti esse ad naturam videntur. Jam vero animus non esse solum, sed etiam cuiusdammodi debet esse, ⁷ ut & omnes partes suas habeat incolumes & de virtutibus nulla desit. Atqui in sensibus est sua cuius-

tium valetudine ad actionis dignitatem transeunte. P. MANUC. *Ibid.* Recte Manucius: & ejus emendationem firman Pal. sec, quint. Eliens. & Med. Davies.

⁵ Effectiones ususque corporis] Malim actiones: cur malim, satis constat. Sic & in *Latinii* libro postea scriptum vidi. P. MANUC. *Ibid.* At Pall. Paris. tres, C. C. C. Med. & Balliol. affectiones; idque verum: nec a-

liter *Ascensus* ediderat. *Idem.*

⁶ Apti esse ad naturam videntur] Sic Eliens. melius quam *apta*, prout vulgo legitur. *Idem.*

⁷ Ut & omnes partes suas habeat incolumes] Vulgo *suas* non agnoscunt nec sane reperitur ea vox in Pal. quart. Paris. pr. aut editione Victoriana. Cum tamen haud incommoda sit, & in Pall. quatuor, Paris. duobus, C.C.C. Med. Balliol. & Ascens. com-

cujusque virtus, ut nequid inpediat quo minus suo sensus quisque munere fungatur in his rebus celeriter expediteque percipiendis, quae
 13 subjectae sunt sensibus. Animi autem & ejus animi partis quae princeps est, quaeque mens nominatur, plures sunt virtutes, sed duo prima genera; unum earum, quae ingenerantur suapte natura, adpellanturque non voluntariae; ¹ alterum autem earum, quae in voluntate positae ² magis proprio nomine adpellari solent; quarum est excellens in animorum laude praestantia. Prioris generis est docilitas, memoria; ³ quae fere omnia adpellantur uno ingenii nomine, easque virtutes qui habent, ingeniosi vocantur: alterum autem genus est magnarum verarumque virtutum; quas adpellamus voluntarias, ⁴ ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, justitiam, & reliquas ejusdem generis. Et summatim quidem haec erant de corpore animoque dicenda; quibus quasi informatum est, quod hominis natura postu-

compareat, habendam censuimus ejus rationem *Davies.*

¹ *Alterum autem earum]* Vulgo deest vox media, quam suppeditarunt Paris. pr. & Eliens. *Idem.*

² *Magis proprio nomine]* Lego magis proprie eo nomine. *Idem.*

³ *Quae fere omnia]* Malim qualia fere omnia. *Idem.*

⁴ *Ut prudentiam, temperan-*

tiam &c.] Atqui *prudentia*, quam Graeci *φρόνησις* appellant, numeratur in virtutibus non voluntariis, quas illi *διανοητικαί*; nominant, & ad prius genus pertinet. *Lambin.*

Ib. Ut prudentiam] *Ciceroni* dicam *Lambinus* impingit, quod prudentia numeratur in virtutibus non voluntariis, adeoque ad prius genus pertinet. Sane si *φρόνησις* eodem sensu capiatur, quo *δύναμις*

LIBER V, 13.

postulet. Ex quo perspicuum est, quoniam ipsi a nobis diligamur, omniaque & in animo & in corpore perfecta velimus esse, ea nobis ipsa cara esse propter se, & in iis esse ad bene vivendum momenta maxuma. Nam cui proposita sit conservatio sui, necesse est huic partes quoque sui caras esse, carioresque, quo perfectiores sint & magis in suo genere, laudabiles. Ea enim vita expetitur, quae sit animi corporisque expleta virtutibus; in eoque summum bonum poni necesse est, quandoquidem id tale esse debet ut rerum expetendarum sit extremum. Quo cognito, dubitari non potest, quin, cum ipsi homines sibi sint per se & sua sponte cari, partes quoque & corporis & animi & earum rerum, quae sunt in utriusque motu & statu, sua caritate colantur & per se ipsae adpetantur. Quibus expositis, facilis est conjectura, ea maxume esse expetenda ex nostris, quae plurimum habent dignitatis: ut optumae cujusque partis, quae per se expe-

διονότης, ἀγχινοία vel εὐστοχία
virtus est non voluntaria purum-
que putum naturae donum. At
vero prudentia, quam Graeci φρό-
νησις, est rerum expetendarum fu-
giendarumque scientia, prout eam
Cicero definivit Offic. I, 43.
primumque tenet in virtutibus
ἡθικαῖς locum. Certe si virtu-
tes voluntariae multum excel-
lunt, propterea quod ex ratione
gignuntur; inter virtutes volun-

tarias ut sit φρόνησις necesse est,
siquidem illa τῷ λογικῷ μέρει
τὰς ψυχᾶς ἀρετὰ ἐντι, quemad-
modum loquitur Theages apud
Stobaeum Serm. I. pag. 10. est-
que ἕξις ἀληθῆς μὴ ἀ λόγῳ πρακ-
τικῇ περὶ τὰ ἀνθρώπων ἀγαθὰ καὶ
κακά, quae verba sunt Aristote-
lis Ethic. Nicom. VI, 5. Vide
sis eundem apud Stobaeum Serm.
III. pag. 40. & nostrum infra
cap. 23. Davies.

Ita

expetatur, virtus sit expetenda maxime. ¹ Ita fiet, ut animi virtus corporis virtuti anteponatur, animique virtutes non voluntarias vincant virtutes voluntariae: quae quidem proprie virtutes adpellantur, multumque excellunt, propterea quod ex ratione gignuntur, qua nihil est in homine divinius. Etenim omnium rerum, quas & creat natura & tuetur, quae aut sine animo sint aut non multo secus, earum summum bonum in corpore est: ut non inscite illud dictum videatur in sue, ² animum illi pecudi datum pro sale, ne putresceret.

14 Sunt autem bestiae quaedam, in quibus inest ali-

¹ Ita fiet, ut animi virtus] Malim ita fit, ut habet C.C.C. Davies.

² Animam illi pecudi datam pro sale, ne putresceret] Dictum Chrysippi, ut ait Cicero lib. II. N. D. [cap. 64.] Sed Nonius Marcellus a putido putisceret deductum legit. Camerar.

Ib. Animum illi pecudi datum pro sale ne putresceret] Varro lib. II. de R. R. [cap. 4.] Suillum pecus donatum a natura dicunt ad epulandum. Itaque his animam datam pro sale, quae servaret carnem. Plinius lib. VIII. cap. 51. Hoc maxime brutum, animamque ei pro sale datam non illepide existimabatur. Urfin.

Ib. Datam pro sale ne putisceret] Sic legendum censeo ne putisceret: ut legit Nonius Marcellus in voce putidum. Nam

libri omnes & vulgati, & manuscripti habent putresceret. Mendose. Sic & lib. II. de nat. deorum [cap. 64.] Sus vero quid habet praeter escam? cui quidem, ne putisceret, animam ipsam pro sale datam dicit esse Chrysippus. Praeterea animam edendum curavi, rejecta vulgata lectione animum. Sic enim est in secundo libro de nat. deorum. Adde quod Varro lib. II. de rust. [cap. 4.] animam dixit, non animum, de eadem re loquens. Sic enim ille. Itaque iis animam datam esse proinde a sale, quae servaret carnem. Lambinus.

Ibid. Animum illi pecudi datum pro sale ne putresceret] Vulgo animam illi pecudi datam pro sale ne putisceret. Et ultimam quidem vocem sic exhibet

aliquid simile virtutis, ut in leonibus, ut in canibus, ³ ut in equis: in quibus non corporum solum, ut in suis, sed etiam animorum aliqua ex parte motus quosdam videmus. In homine autem summa omnis animi est; & in animo, rationis; ex qua virtus est: quae rationis absolutio definitur. ⁴ Quae etiam atque etiam explicanda putant. Earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quaedam & perfectio est, non dissimilis animantium: itaque & vivere vitam & mori dicimus; arboremque & novellam & vetulam & vigere & senescere. Ex quo non est alienum, ut animantibus,

¹ sic

bet Nonius in *putidum*; at *animam datam*, refragante Nonio cunctisque Tullii MSSis, primus intulit Lambinus: cum quo facit etiam Gifanius in Indice Lucretiano, nisi quod is *putesceret*. Neutrum videtur necessarium. Nam me sane fugit, cur tanta Nonii sit auctoritas, ut consensui praeferatur Ciceronianorum codicum, in quibus est *ne putresceret*. Vide quae diximus ad lib. II. N.D. cap. 64. Deinde, licet *animus* pro *mente* passim sumatur, & grammatici testentur *animum* & *animam* hoc distare, *Animus est quo sapimus, Anima qua vivimus*; tamen interdum *corpori* simpliciter *animus* opponitur, eaque de causa bestiis, quae vivunt, sensibusque sunt instructae, tribui potest. Sic Tusc. I, 33. *Jam similitudo*

magis apparet in BESTIIS, quarum ANIMI sunt rationis expertes. Ac infra cap. XX. *Sunt autem clariora, vel plane perspicua, nec dubitanda indicia naturae, maxime scilicet in homine, sed in omni ANIMALI, ut appetat ANIMUS aliquid agere semper.* Vide sis & hujusce libri capp. 12, 14. *Davies.*

³ Ut in equis] Prima vox in MSSis & editione *Victoriana* non comparet. Itaque legerim *ut in leonibus, in canibus, in equis*; ac ita Med. a prima manu. *Idem.*

⁴ Quae etiam atque etiam explicanda putant] Sic optime Paris. pr. tert. ut ad illa omnia respiciat, quae de homine dixerat. Vulgo *quam etiam atque etiam explicandam putant*; quod non tam late patet. *Idem.*

² Sic

¹ sic illis & apta quaedam ad naturam aptare & aliena; earumque augendarum & alendarum quandam cultricem esse, quae sit scientia atque ars agricularum, quae circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, ² quo natura ferat, eo possit ire: ut ipsae vites, ³ si loqui possent, ita se tractandas tuendasque esse fateantur. Et nunc quidem quod eam tueatur, ut de vite potissimum loquar, est id extrinsecus: in ipsa enim parum magna vis est ut quam optume se habere possit, si nulla cultura adhibeatur. At vero si ad vitem sensus accesserit, ut adpetitum quendam habeat & per se ipsa moveatur; quid facturam putas? an ea, quae per vinitorem antea consequebatur,

¹ Sic illis & apta quaedam ad naturam putare, & aliena.] Sic restitui, libros manuscriptos duces atque auctores secutus: in quibus verbum *amputare*, quod est in vulgatis post vocem *aliena*, non comparet: *aptare* quod in vulgatis deinceps legitur post *ad naturam*, partim varie scriptum est, ut *optare*, *patere*, partim plane pro eo est *putare*: quod rectum est. Hunc autem locum apparet a sciolis esse corruptum, aut a doctis quidem illis, sed partim plus nimio sibi tribuentibus, partim non attendentibus, nondum hoc loco agi de putando, aut amputando: sed infra non longe, ibi, *Quae circumcidat, amputet &c.*

Quin ea ipsa verba, quae debu-
erant eos admonere, nihil hic
esse mutandum, illos homines
minime malos induxerunt, ut
hunc locum depravarent, ut &
innumerabiles alios deprava-
runt. *Lambinus.*

Ib. *Illis & apta quaedam* ad naturam aptare & aliena] Sic edidit *Victorius* ac ita dant Pal. quart. & Paris. pr. Reliqui fere Codices habent *illis & apta quaedam ad naturam* amputare-
que aliena. *Lambinus* restituit *illis & apta quaedam* ad natu-
ram putare & aliena. Nec aliter prae se fert *Eliens.* Si tamen attendas animum, forsan haec incommode dici videbis: nam nec *aliena ad naturam* pati-

tur, ⁴ per se ipsam curabit? sed videsne accessuram ei curam, ut sensus quoque suos eorumque omnium adpetitum & si qua sint ei membra adjuncta tueatur? Sic ad illa quae semper habuit, junget ea quae postea accesserint; nec eundem finem habebit quem cultor ejus habebat, sed volet secundum eam naturam, quae postea ei adjuncta sit, vivere. ⁵ Ita & similis erit finis boni atque antea fuerat, neque idem tamen: non enim jam stirpis bonum quaeret, sed animalis. Quod si non sensus modo ei sit datus, verum etiam animus hominis; ⁶ nonne necesse est & illa pristina manere, ut tuenda? ⁷ & inter haec multo esse cariora quae accesserint? animique optimum

patitur, ut opinor, Latinae linguae ratio, nec illis apta ad naturam; cum potius ad illarum naturam apta postulat loquendi consuetudo. In Med. est apta quaedam a natura. Lego quam minima mutatione, illis & apta quaedam natura putare & aliena. Sic omnia fiunt plana. Davies.

² Quo natura ferat, eo possit ire] Legerim eo possint ire, scilicet arbores vitesque de quibus agitur. Idem.

³ Si loqui possent] Vulgo possint: adversantibus C. C. C. Paris. Eliens. Med. aliisque Codicibus simul ac editionibus Ascensii & Victorii. Idem.

⁴ Per se ipsam curabit] Vulgo & per se ipsam curabit. Sed copulationem nesciunt Paris. pr.

sec. & Ascens. ac eorum fide illam delevi. Idem.

⁵ Ita & similis erit finis boni] Vulgo ita similis erit & finis boni; quo modo prorsus abundat particula copulans, nisi forte legas ita similis erit ei finis boni: unde fit ut eam in suis editionibus negligent Lambinus & Aldus nepos. Nos in ordine verborum MStum C. C. C. & Ascens. sequimur, ac tum demum recte procedit oratio. Idem.

⁶ Non necesse est & illa pristina manere ut tuenda] Legendum ex MSto, nonne necesse est & illa pristina manere tuenda &c. & paullo post, sic extremum omnium appetendum &c. Urfin.

⁷ Et inter haec multo esse cariora

B b

rriora

tumam quamque partem carissimam? in ea-
que expletione naturae summi boni finem
consistere, cum longe multumque praestet
mens atque ratio? ¹ Sic & extremum omni-
um adpetendorum, atque ductum a prima
communitate naturae, multis gradibus adscen-
dit ut ad summum perveniret, quod cumu-
latur ex integritate corporis & ex mentis ra-
15 tione perfecta. Cum igitur ea sit, quam ex-
posui, forma naturae; si, ut initio dixi, si-
mul atque ortus esset, se quisque cognosce-
ret, judicareque posset quae vis & totius esset
naturae & partium singularum, continuo vi-
deret quid esset hoc quod quaerimus, om-
nium rerum, quas expetimus, summum & ul-
timum, nec ulla in re peccare posset. Nunc
vero a primo quidem mirabiliter occulta na-
tura est, nec perspicui nec cognosci potest:
progredientibus autem aetatibus, sensim tar-
deve potius quasi nosmetipsos cognoscimus.

Ita-

viora] Si quaeras, inter quae? nemo responderit. Forlan & insuper haec &c. vel & nupera haec; prius enim illa pristina dixerat. *Davies.*

¹ Sic & extremum omnium appetendorum ductum a prima commendatione naturae] Sic legendum censeo vel omnibus libris reclamantibus, in quibus est a prima comunione naturae. Sic enim loquitur infra, non longe admodum, *Et adhuc qui-*

dem ita nobis progressa ratio est, ut ea duceretur omnis a prima commendatione naturae. *Lambinus.*

Ib. Extremum omnium appetendorum, atque ductum a prima comunitate naturae] *Eliens. commutatione naturae.* Legendum *commendatione naturae,* prout etiam *Lambinus* animadvertit. Vide *Fin. lib. II. cap. 12. & hujusce libri capp. 11, 15, 17.* Restat tamen aliud vitium: *turbat*

Itaque illa prima commendatio, quae a natura nostri facta est, nobis incerta & obscura est: primusque adpetitus ille animi tantum agit ut salvi atque integri esse possimus. Cum autem dispicere coeperimus & sentire ² quid simus & quid animantibus ceteris differamus, tum ea sequi incipimus, ad quae nati sumus. Quam similitudinem videmus in bestiis, quae primo, in quo loco natae sunt, ex eo se non conmovent: deinde ³ suo quaeque adpetitu moventur: serpere anguiculus, nare anaticulas, evolare merulas, cornibus uti videmus boves, ⁴ nepas aculeis, suam denique cuique naturam esse ad vivendum ducem. Quae similitudo in genere etiam humano adparet. Parvi enim primo ortu sic jacent, tamquam omnino sine animo sint: cum autem paullum firmitatis accesserit, & animo utuntur & sensibus, connitunturque ut sese erigant & manibus utantur, & eos agnoscunt a quibus educantur:

turbat enim vox atque, & cum eodem viro doctissimo prorsus est delenda, nisi forte reperiatur lenior medicina. Fieri potest ut scripserit Tullius, *extremum omnium appetendorum*, idque *duum a prima commendatione naturae*. Davies.

² *Quid simus & quid animantibus ceteris differamus*] Forte *quid simus*, & qui animantibus &c. Idem.

³ *Suo quaeque adpetitu mo-*

ventur] Ita Paris. sec. tert. Vulgo *movetur*. Idem.

⁴ *Nepas aculeis*] Sic nunc edidi, & Nonii auctoritatem, & duorum codicum manuscriptorum fidem secutus. Consulendus autem Nonius in voce *nepam*; ubi docet *nepam* esse scorpium potius quam cancrum. Cicero in Arato, *Atque oculos urget pedibus, pectusque nepai*. LAMBIN. Ibid. Olim videlicet edebant *vespas aculeis*, & sic plures

cantur : deinde aequalibus delectantur, libenterque se cum his congregant, dantque se ad ludendum, ¹ fabellarumque auditione ducuntur : deque eo, quod ipsis superat, aliis gratificari volunt, animadvertuntque ea, quae domi fiunt, curiosius, incipiuntque commentari aliquid & discere : & eorum, quos vident, volunt non ignorare nomina : ² quibusque rebus cum aequalibus decertant, si vincunt, efferunt se laetitia ; victi debilitantur animosque demittunt. Quorum sine causa fieri nihil putandum est. ³ Est enim natura sic generata vis hominis, ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur : ob eamque causam parvi virtutum simulacris, quarum in se habent semina, sine doctrina moventur : sunt enim prima elementa naturae, ⁴ quibus auctis, virtutis quasi carmen efficitur. Nam cum ita nati facti-

MSSSti. *Nepas* tamen ante *Lambinum* *Victorius* expresse- rat, nec aliter C. C. C. ut & Pal. quart. pro varia lectione. *Davies.*

¹ *Fabellarumque auditione ducuntur*] Profert hunc locum *Nonius* in voce *fabellae*, & in *auditus* & *auditio*. *LAMBIN.* *Ibid.* Praeterea laudat in verbo *duci*. *Davies.*

² *Quibusque rebus cum aequalibus decertant*] Cum *Lambino* scripserim, quibusque de rebus cum aequalibus decertant : nam si dicamur rebus aliquibus

decertare, significantur instrumenta vel modi, quibus inter decertandum utimur. Sic *armis*, *ferro*, *proeliis*, *jure decertare* passim. Vide *Caesarem* B. C. III. 19. ac *Ciceronem* pro *Plancio* capp. 35, 36. & de *Prov. Cons.* cap. XIII. *Idem.*

³ *Est enim natura sic generata vis hominis*] Deleta voce penultima legerim, *Est enim natura sic generata hominis*. Ita certe loquitur infra cap. XXIII. *Nam cum sic*, inquit, *hominis natura generata sit*. Vel etiam scrip-

factique fimus, ut & agendi aliquid & diligendi aliquos, & liberalitatis & referendae gratiae principia in nobis contineremus, atque ad scientiam, prudentiam, fortitudinemque aptos animos haberemus, a contrariisq; rebus alienos; non sine caussa eas, quas dixi, in pueris virtutum quasi scintillulas videmus, e quibus accendi philosophi ratio debet, ut eam, quasi Deum, ducem subsequens ad naturae perveniat extremum. Nam, ut saepe jam dixi, in infirma aetate inbecillaque mente vis naturae per caliginem cernitur: cum autem progrediens confirmatur animus, agnoscit quidem ille naturae vim, sed ita, ut progredi possit longius, per se fit tamen inchoata. In- 16
trandum est igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea postulet, pervidendum: aliter enim NOSMET IPSOS NOSSE non possumus:
quod

scripserim, est enim natura sic generata omnis hominis; ut ex compendiarie scriptura natum sit mendum. *Idem.*

⁴ Quibus auctis, virtutis quasi carmen efficitur] *J. Fr. Gronovius* reponit, virtutis quasi germen efficitur. Lubens equidem fateor mihi vulgatam lectionem satis non facere: non enim elementa de litteris intelligi possunt, siquidem ex iis, non auctis, sed conjunctis & ordine certo dispositis, efficitur carmen. Forfan, quibus auctis, virtutis

quasi cacumen efficitur. *Lucretius* V, 1455.

Namque alid ex alio clarescere corde videmus

Artibus, ad summum donec venerit cacumen.

Boëtius Conf. Philos. lib. IV.

Prof. 2. Omniaque expetenda referri ad bonum, velut ad quoddam naturae suae CACUMEN ostendimus. Et lib. V. Prof. 5.

In illius summae intelligentiae CACUMEN, si possumus, erigamur.

Ea vox metaphorice perfectionem denotat, ut *ακρον* Graecis. *Idem.*

B b 3

1 Quam

quod praeceptum, quia majus erat ¹ quam ut ab homine videretur, idcirco adsignatum est Deo. Jubet igitur nos Pythius Apollo, noscere nosmetipsos : cognitio autem haec est una, ut vim nostri corporis animique norimus, sequamurque eam vitam, ² quae rebus ipsis perfruatur. Quoniam autem is animi appetitus a principio fuit, ut ea, quae dixi, quam perfectissima a natura haberemus ; confitendum est, cum id adepti fimus, quod adpetitum sit, in eo quasi ultimo consistere naturam, atque id esse summum bonum : quod certe universum sua sponte ipsum expeti & propter se necesse est, quoniam ante demonstratum est, etiam singulas ejus partes esse per se expetendas. In enumerandis autem corporis commodis si quis praetermissam a nobis voluptatem putabit, in aliud tempus quaestio differatur.

¹ *Quam ut ab homine videretur*] V. C. Th. Bentleius non absurde reposuit *quam ut ab homine ederetur*. Cyprianus de Orat. Domin. pag. 213. *Omnis sexui atque aetati praecepta salutis ediderit. Malim tamen quam ut ab homine traderetur.* Noster de Orat. I, 18. *Qui rhetores nominarentur & qui dicendi praecepta traderent. Et in Orat. cap. XLI. Sed si profitear (quod utinam possem) me studiosis dicendi praecepta & quasi magister, quae ad eloquentiam ferrent, traditurum. Sic etiam huius libri cap. IV. Adis &*

J. Fr. Gronovium ad Senecae Epist. XL. Possis etiam scribere, *quam ut ab homine diceretur vel inveniretur.* Minucius Felix cap. XIX. *Altior & sublimior aquae & spiritus ratio, quam ut ab homine potuerit inveniri: a Deo traditum.* De re ipsa vide nos ad Tusc. I, 22. Davies.

² *Quae rebus ipsis perfruatur*] Docti quidam legi volunt *perficiatur*. Lambin. Ibid. *Perficiatur* antiquus liber. P. Manuc. Ib. *Quae rebus ipsis perfruatur*] Vetus Manucii liber, Pall. sec. tert. quint. Eliens. C. C. C. &

ratur. Utrum enim sit voluptas in iis rebus, quas primas secundum naturam esse diximus, necne sit, ad id, quod agimus, nihil interest. Si enim (ut mihi quidem videtur) non explet bona naturae voluptas, jure praetermissa est; ³ sin est in ea, quod quidam volunt, nihil impedit nostram hanc comprehensionem summi boni: quae enim constituta sunt prima naturae, ad ea si voluptas accesserit, unum aliquod accesserit commodum corporis, neque eam constitutionem summi boni, quae est proposita, mutaverit. Et adhuc quidem ita nobis ¹⁷ progressa ratio est, ut ea duceretur omnis a prima commendatione naturae: nunc autem aliud jam argumentandi sequamur genus, ut non solum quia nos diligamus, sed quia cujusque partis naturae & in corpore & in animo sua quaeque vis sit, idcirco ⁴ in his rebus summa

& Balliol. *perficiatur*; quod mihi prae vulgata lectione placet: allusit enim, nisi fallor, ad *Aristotelis* sententiam, qui τῆλος putavit *ἡσυχίαν ἀρετῆς ἐν βίῳ* TE-
AEIΩ. Adi sis ipsum *Ethic. Nicom. lib. I. c. 7. Diogenem Laërtium V, 30. & Stobaeum Ecl. Ethic. lib. II. p. 164. Rebus ipsis animi bona, corporis, & fortunae denotari cenfeo. Vide Fin. II, 6. Acad. II, 42. & Lactantium Div. Inst. III, 7. Davies.*

³ *Sin est in ea*] Forfan *sin est in eis*, scilicet bonis naturae. *Id.*

⁴ *In his rebus summa nostra sponte moveamur*] *Lambino* vox

summa videtur inanis. *Brutus* autem reponit, *summe nostra sponte moveamur. Aldus* nepos edidit, *summa nostra sponte moveatur*; ut *summa* sit primus casus. Qui vero huic loco quadret iste loquendi modus, equidem non video. *Grutero* tamen arrisit, & ita dant pro varia lectione *Parisiensis* pr. tert. *Guyetus* censuit *Tullium summa sponte* sic usum, ut alibi *summam voluntatem* dixit. Sed illius locutionis exemplum desidero. Fortean *in his rebus consummandis nostra sponte moveamur. Vide*

B b 4

Sene-

ma nostra sponte moveamur. Atque ut a corpore ordiar; videsne ¹ ut, si qua in membris prava, aut debilitata, aut inminuta sint, occultent homines? ut etiam contendant & elaborent, si efficere possint, ut aut non adpareat corporis vitium, aut quam minimum adpareat? multosque etiam dolores curationis causa perferant, ut, si ipse usus membrorum non modo non major, verum etiam minor futurus sit, eorum tamen species ad naturam revertatur? Etenim cum omnes natura totos se expetendos putent, nec id ob aliam rem, sed propter ipsos; necesse est ejus etiam partes propter se expeti, quod universum propter se expetatur. [² Quid? in motu & in statu corporis nihilne est, quod animadvertendum esse ipsa natura judicet?] Quemadmodum quis ambulet, sedeat, qui ductus oris, qui voltus in quoque sit; nihilne est in his rebus, quod dignum libero aut indignum esse ducamus? nonne odio dignos multos putamus, qui quodam motu aut statu videntur naturae legem & modum contempsisse? Et, quo-

Senecam Epist. XLI. & Cyprianum Epp. VI. ac LV. Davies.

¹ *U: si qua in membris prava* Pal. quart. *ut qua si quae in membris.* sec. tert. quint. sext. C. C. C & Med. *ut si qua quae in membris.* Miratur autem Gruterus in sententia tam clara diversitatem. Sed patet unde nata

fit haec varietas: nam cum quidam Codices, ut Paris. pr. tert. exhiberent *si quae*, alii vero *si qua in membris*; diligentes librarii nec hanc nec illam lectionem negligendam censuerunt. Idem.

² *Quod in motu & in statu corporis*] Legendum sine dubio vide-

quoniam haec deducuntur de corpore, quid est, cur non recte pulcritudo etiam ipsa propter se expetenda ducatur? nam si pravitatem inminutionemque corporis propter se fugiendam putamus; cur non etiam ac fortasse magis propter se formae dignitatem sequamur? & ³ si turpitudinem fugiamus in statu & motu corporis; quid est, cur pulcritudinem non sequamur? atque etiam valitudinem, vires, vacuitatem doloris non propter utilitatem solum, sed etiam ipsas propter se expetemus. Quoniam enim natura suis omnibus expleri partibus volt, hunc statum corporis per se ipsum expetit, qui est maxime e natura: quae tota perturbatur, si aut aegrum corpus est, aut dolet, aut caret viribus. Videamus animi par- 18
tes; quarum est adspectus inlustrior: quae quo sunt excelsiores, eo dant clariora indicia naturae. Tantus est igitur innatus in nobis cognitionis amor & scientiae, ut nemo dubitare possit quin ad eas res hominum natura nullo emolumento invitata rapiatur. Videmusne ut pueri ne verberibus quidem a contemplan-
dis

videtur, *Quid? in motu & in statu &c. Camerar.*

Ib. Quid? in motu & in statu corporis nihil ne est quod animadvertendum esse ipsa natura iudicet? Sic vulgo quidem editur. At Codices habent *Quod in motu & in statu corporis nihil inest* (Paris. pr. tert. Med. non est) *quod* (Eliens. quod non) animad-

vertendum esse ipsa natura iudicet. Nullus equidem dubito quin haec omnia glossae marginali debeantur. Ob hanc causam uncinos circumposui. *Davies.*

³ *Si turpitudinem fugiamus]* Placeret fugimus, cum dixerit jam fugiendam putamus. Verum hoc leve est. *P. Manuc.*

¹ *Hujus*

dis rebus perquirendisque deterreantur? ut pulsi requirant & aliquid scire se gaudeant? ut aliis narrare gestiant? ut pompa, ludis, atque ejusmodi spectaculis teneantur, ob eamque rem vel famem & sitim perferant? Quid vero? qui ingenuis studiis atque artibus delectantur, nonne videmus eos nec valitudinis nec rei familiaris habere rationem? omniaque perpeti, ipsa cognitione & scientia captos? & cum maxumis curis & laboribus compensare eam, quam ex discendo capiant, voluptatem? Mihi quidem Homerus ¹hujusmodi quiddam vidiſſe videtur in iis, quae de Sirenium cantibus finxerit. Neque enim vocum suavitate videntur aut novitate quadam & varietate cantandi revocare eos solitae, qui praetervehebantur, sed quia multa se scire profitebantur; ut homines ad earum saxa discendi cupiditate adhaerescerent. Ita enim invitant Ulixem (nam verti, ut quaedam Homeri, sic istum ipsum locum)

O decus

¹ *Hujusmodi quiddam vidiſſe videtur in iis*] Nisi fallor, sententiae magis conveniret *indicasse* vel *prodidiſſe*, vel aliud ejusdem potestatis vocabulum. Vide *Arnobium* lib. III. pag. 137. IV, 180, 181. *Davies*.

² *Quin puppim flectis, Ulixes*] Ita Codices, & paullo ante *Ulixem*, cum vulgo sit *Ulyſſes* & *Ulyſſem*. Hic vero malim *Ulixem*; nam sic in emendatis exemplaribus efferri solet *casus vocati-*

vus. Locus autem *Homericus* existat *Odyſſ. M.*, 184. Ut ostendat ὅτι φύσει φιλοπειθήνης ἔστιν ἄνθρωπος, καὶ πολὺς αὐτῷ κατὰ γένων τῆς ἀληθείας ἡμερος ἐντέτηκεν, eosdem versus adducit *Sextus Empiricus* advf. *Mathem. lib. I. §. 42. Idem*.

³ *Ut nostros possis agnoscere cantus*] *Cognoscere* habet *MStus*, & ita magis placet ut legatur. *URSIN. Ibid.* Retinenda vulgata lectio, quam *Gruteriani* no-

strigue

O decus Argolicum, ² quin puppim flectis, U-
lixes,

Auribus ³ ut nostros possis agnoscere cantus.

Nam nemo haec umquam est transvectus cae-
rula cursu,

Quin prius adstiterit vocum dulcedine captus:

Post variis avido satiatus pectore musis,

Doctior ad patrias lapsus pervenerit oras.

Nos grave certamen belli, ⁴ clademque te-
nemus,

Graccia quam Trojae divino numine vexit;

⁵ Omniaque e latis rerum vestigia terris.

Vidit Homerus probari fabulam non posse, si
cantiunculis tantus vir inretitus teneretur:
scientiam pollicentur, quam non erat mirum
sapientiae cupido ⁶ patria cariorem. Atque om-
nia quidem scire ⁷ cujuscumque modi sint
cupere, curiosorum: duci vero majorum re-
rum contemplatione ad cupiditatem scientiae,
summorum virorum est putandum. Quem ¹⁹
enim

frique Codices exhibent. Dav.

⁴ Clademque canemus] Ita
quidem MSSi. Cum tamen
Homerus Odyss. M. 189. habeat

ἸΑΜΕΝ γὰρ τοι πάνθ' ὅσ'
ἐν Τροίῃ εὐρείῃ

Ἀργεῖσι Τρῳῆς τε Θιῶν ἰότητι
μόγησαν,

omnino legendum clademque te-
nemus. ut Victorius, Lambinus
& Aldus nepos ediderunt. Nam
tenere passim denotat scire. Vide
modo Tusc. I, 13. ac Arnobi-
um lib. II. pagg. 99, 102. &

lib. III. pag. 158. Idem.

⁵ Omniaque e latis rerum
vestigia terris] Vulgo regum,
nec aliter nostri Codices Rerum
tamen ex antiquioribus editis re-
posui: sic enim Poëta vs. 191.

Ἰδμεν δ' ὅσσα γένηται ἐπὶ χθο-
νὶ παλαιοτέρῃ.

Idem.

⁶ Patria cariorem] C. C. C.
patria esse cariorem, quod pro-
bo. Idem.

⁷ Cujuscumque modi sint] Sic
recte

enim ardorem studii censetis fuisse ¹ in Archimede, qui, dum in pulvere quaedam describit adtentius, ne patriam quidem captam esse senserit? quantum Aristoxeni ingenium consumptum videmus in musicis? quo studio ² Aristophanem putamus aetatem in litteris duxisse? quid de Pythagora, quid de Platone aut Democrito loquar? a quibus propter discendi cupiditatem videmus ultimas terras esse per-

recte C.C.C. Med. Ascens. & editio *Victoriana*. Vulgo sunt. D.

¹ *In Archimede, qui dum in pulvere quaedam describit attentius*] Paris. sec. tert. C. C. C. Med. & Balliol. *attentus*, idque non spernendum videtur. Historiam vero referunt *Livius* XXV, 31. & alii. Vide *sis Gatakerum* ad *Antonini* V, 1. *Idem*.

² *Aristophanem putamus aetatem in litteris duxisse*] Aristophanem, non Poetam Comicum, sed Grammaticum Byzantinum vult, de quo *Suidas* & alii. Vide *Cl. Fabricium* *Bibl. Græc.* Tom. VII. pag. 53. Quod autem *Lambinus* reponit *aetatem in litteris traduxisse*, nulla necessitate ductus hoc facit. *Phædrus* lib. I. Fab. XXXI, 7. *Quare sollicitum potius aevum ducitis*. Sic *ducere vitam* dixit *Virgilius* *Aen.* II, 641. IV, 340. Cum tamen *aetatem* nesciat Paris. sec. forte scripsit *Tullius*, quo studio *Aristophanem* putamus in litteris vixisse; quae quidem elegan-

tissima est locutio. Vide *Fam.* IX, 26. *Idem*.

³ *Quae qui non vident, nihil unquam magna cognitione dignum amaverunt*] Quid sit magna cognitio, quidve huc faciat vident, haud intelligo. Forfan a *Tullii* manu fuit, *quae qui non laudent, vel quae qui non mirentur, nihil unquam magnum aut cognitione dignum amaverunt*. Codices autem nihil adjuvant. *Idem*.

⁴ *Nulla utilitate objecta*] Ultimam vocem praetermittunt *Pal.* quart & *Paris.* pr. eaque *Grutero* videtur *παρὶςπαφος*. A reliquis equidem sto codicibus; cum vix sit ut simili voce careat oratio, loquendique modus reprehendi non queat. Vide nostrum *Offic.* II, 10. & *Terentium* *Heaut.* A& I. Sc. II, 12. *Id.*

⁵ *Etiam si incommodata sit*] Sic legendum censeo, rejecta vulgata lectione, *etiam si incommoda datura sit* &c. Nam primum hoc loquendi genus in-

incommodum

peragratas? ³ quae qui non vident, nihil umquam magna cognitione dignum amaverunt. Atque hoc loco, qui propter animi voluptates coli dicunt ea studia quae dixi, non intellegunt idcirco esse ea propter se expetenda, quod, ⁴ nulla utilitate objecta, delectentur animi, atque ipsa scientia, ⁵ etiam si incommodatura sit, gaudeant. Sed quid adtinet de rebus tam apertis plura requirere? ipsi enim quae-

commodum dare est insolens. Neque est quod quisquam mihi dicat, incommodum dare aequè esse tolerabile ut malum dare: nam respondeo, hoc esse usitatum; illud non esse. Deinde veteres codices omnes, quos vidi, hoc loco vel lituram habent, vel ita plane, ut edidi: alii enim habent incommoda datura cum fœda litura in participio datura, ut facile appareat initio scriptum fuisse incommodaturatione: deinde postea ex duabus ultimis syllabis tura, factum esse hoc modo data pro datura, & ita ex incommodaturatione factum esse incommoda datura. Codices Cujatii vero, & N. Clerici, & Memmii luculente, & eadem manu, incommodaturatione: quam scripturam plane rectam, & germanam Ciceronis arbitror. Utitur eodem verbo & in Quinctiana, ibi [cap. XVI.] Ut, cum ipsi nihil alteri scientes incommodarint, nihil ipsis jure incommodi cadere possit. Et Terentius Andr. [A&.

I. Sc. I, 135.]

Magis id adeo mihi ut incommodet,

Quam ut obsequatur gnato.

Lambinus.

Ibid. *Etiam si incommodaturatione sit*]

Vulgo *etiam si incommodaturatione sit*; ac ita Pall. Paris. tres, C. C. C. Med. & Balliol. nec ἀποτόμως eam locutionem rejicerem, cum dare de rebus parum gratis usurpetur. Terentius Andr. A&. I. Sc. I, 116.

Quid facias illi, qui dederit damnum aut malum.

Vide sis & Agellium XIII, 4.

Cum vero Lambiniani tres & Eliens. habeant incommodaturatione, sic edidi Lambinum secutus. Arnobius lib. I. pag. 8. *Nihil rebus incommodatatur humanis.* Et lib. II. pag. 83. *Ne nobis frigora solesque incommodent rapidi.* Iterum lib. III. pag. 137.

Ne frigus incommodet. Sic incommodari & noceri dixit Agellius VII, 17. Apud eundem I, 25. vulgo legitur, *Ut in diem*

certum

quaeramus a nobis, stellarum motus contemplationesque rerum caelestium, eorumque omnium, quae naturae obscuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moveant, & quid historia delectet quam solemus persequi usque ad extremum: praetermissa repetimus, inchoata persequimur. Nec vero sum inscius, esse utilitatem in historia, non modo voluptatem. Quid, cum fictas fabulas, e quibus ¹ utilitas nulla duci potest, cum voluptate legimus? quid, cum volumus nomina eorum, qui quid gesserint, nota nobis esse, parentes, patriam, multa praeterea minime necessaria? quid, quod homines infima fortuna, nulla spe rerum gerendarum, opifices denique, delectentur historia? maxumeque eos videre possumus, res gestas audire & legere velle, qui a spe gerendi absunt, confecti senectute. Quocirca intellegi necesse est, in ipsis rebus, quae discuntur & cognoscuntur, invitamenta inesse, quibus ad discendum cognoscendumque moveamur. Ac veteres quidem philosophi in beatorum insulis fingunt ² qualis natura sit vita sapientium; quos cura omni liberatos, nullum necessarium vitae cultum aut paratum requi-

certum non pugnetur nihilque incommodi detur. At MSSi dant, nihilque incommodetur, nec aliter reponendum puto. Dav.

¹ *Utilitas nulla duci potest]*
Non male Pal. unus elici potest.

Hinc certe natum videtur dici, quod exhibent C.C.C. Med. & alique plures MSSi. Idem.

² *Qualis natura sit vita sapientium]* Omnino legendum qualis futura sit vita sapientium, quod

requirentes, nihil aliud esse acturos putant, nisi ut omne tempus ³ in quaerendo ac discendo, in naturae cognitione consumant. Nos autem non solum beatae vitae istam oblectationem videmus, sed etiam levamentum miseriarum. Itaque multi cum in potestate essent hostium aut tyrannorum, multi in custodia, multi in exilio, dolorem suum doctrinae studiis levaverunt. Princeps hujus civitatis Phalereus Demetrius cum patria pulsus esset injuria, ad Ptolemaeum se regem Alexandriam contulit: qui cum in hac ipsa philosophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophrastique esset auditor; multa praeclara in illo calamitoso otio scribit, non ad usum aliquem suum quo erat orbatus, sed animi cultus ille erat ei quasi quidam humanitatis cibus. Equidem e Cn. Aufidio praetorio, erudito homine oculis capto, saepe audiebam, cum se lucis magis quam utilitatis desiderio moveri diceret. Somnum denique nobis, nisi quietem corporibus & medicinam quandam laboris adferret, contra naturam putaremus datum: aufert enim sensus actionemque tollit omnem. Itaque, si aut quietem natura non quae-

quod recte monuit eruditissimus
Clericus ad Aeschinis Axioch.
§. XVII. *Idem.*

³ *In quaerendo ac discendo, in naturae cognitione consumant]* Qui libris mordicus ad-

haerent & horrida quaeque patiuntur, haec teneant oportet. At ii, quibus placet orationis lenitas, mecum, nisi fallor, legent *in quaerendo ac apiscendo, vel adipiscendo, naturae cognitionem*

quaereret, aut eam posset alia quadam ratione consequi, ¹ facile pateremur; qui etiam nunc agendi aliquid discendique causa prope contra naturam vigilias suscipere soleamus. Sunt autem clariora, vel plane perspicua nec dubitanda indicia naturae, maxime scilicet in homine, sed in omni animali, ut adpetat animus aliquid agere semper, neque ulla conditione quietem sempiternam possit pati. ² Facile est hoc cernere in primis puerorum aetatulis. Quamquam enim vereor, ne nimius in hoc genere videar; tamen omnes veteres philosophi, maxime nostri, ad incunabula accedunt,

nem consumant. Ita quidem, ut opinor, Cicero scriptum reliquit. *Davies.*

¹ *Facile nos ea carere pateremur*] Sic legendum esse coniecimus partim ex antiqua scriptura, partim ex ipsa sententia: nam vulgata lectio *facile patemur* perspicue mutila est. *Lamb.*

Ib. Facile pateremur] Acquisceremus, effemus contenti: nam additamenta *Lambini*, siquidem renitantur Codices, cum *Grutero* parum necessaria reor. *Davies.*

² *Facile est hoc cernere*] Vulgo *haec*. Sed adversantur *Parisi.* pr. tert. *Med.* & editio *Victoriana*. *Idem.*

³ *Naturae voluntatem*] Vulgo *voluptatem*, nec aliter nostri Codices. Attamen *Lambinum* secutus edidi *voluntatem*, cum

ipsa res eam postulet lectionem. Certe *voluntas & voluptas* a librariis passim confunduntur. Sic apud *Arnobium* lib. IV. p. 186. in *MSto* legitur, *Sed Poetarum, inquit, figmenta sunt haec omnia, & ad voluntatem compositae lusiones*. At *Salmasius* recte *voluptatem* dedit. Vide nos ad lib. I. N. D. cap. 14. *Idem.*

⁴ *Ut conquirere ne infantes quidem possint*] *Aristoteles* lib. VIII. *Polit.* [cap. 6.] *Ὅν γὰρ δύνανται τὸ νόον ἡσυχάζειν* *Ursin.*

⁵ *Cum vero paullum processerint*] Quidam addunt *aetate*, ut sit *paullum aetate processerint*; quibus assentior. *Lambin.*

Ib. Cum vero paullum processerint] *Lambinus* rescribendum coniecit *cum vero paullum aetate processerint*; ac ita sane loqui solet *Tullius*. Sic in *Orat.* cap.

dunt, quod in pueritia facillime se arbitrentur
³ naturae voluntatem posse cognoscere. Vide-
 mus igitur, ⁴ ut conquirere ne infantes qui-
 dem possint : ⁵ cum vero paullum processerint,
 lusionibus vel laboriosis delectantur, ut ne ver-
 beribus quidem deterreri possint : ⁶ eaque cu-
 piditas agendi aliquid adulescit una cum aeta-
 tibus. Itaque, ne si jucundissimis quidem nos
 somniis ufuros putemus, ⁷ Endymionis som-
 num nobis velimus dari; idque si accidat,
 mortis instar putemus. Quin etiam inertissi-
 mos homines, ⁸ nescio qua singulari nequitia
 praeditos, videmus tamen & animo & cor-
 pore

13. *Ut minime mirum sit, si cum aetate processerit, aut in hoc orationum genere, cui nunc studet &c. Iterum cap. 52. Quinetiam se ipse tantum, quantum aetate procedebat — relaxarat a nimia necessitate numerorum. Vide sis & librum de Senect. cap. XIV. Cum tamen ea voce careant MSSi, com- mode subaudiri queat, ut Gruterus etiam censuit. Supra cap IX. Cum autem processit paullum. Seneca Conf. ad Marciam cap. XX. Nimis tamen cito periit & immaturus. Primum puta illum superfuisse: comprehendere quantum plurimum procedere homini licet: quantulum est. Graeci ποσειδωνία, similiter dicunt. Vide Suidam in ποσειδωνία. & Josephus Antiq. IV, 8. §. 48. Davies.*

⁶ *Eaque cupiditas agendi aliquid adulescit una cum aetatula]* Ita est in MSto pro aetatibus: & paullo infra segnitie pro nequitia, quam lectionem notavit etiam Morelius. Urfin.

⁷ *Endymionis somnum nobis velimus dari]* Libri vulgati fere omnes habent *nolimus dari*: sed codices veteres Memmiani, & Hurlantini, & Clericani, & ceteri *velimus dari*. Utroque modo tamen legamus, eadem sententia manet. Hoc tantum interest, quod si *nolimus* legemus, tum geminata negatio magis negabit, hoc modo, *nolimus nobis Endymionis somnum dari, ne si jucundissimis quidem* &c. Lambin.

⁸ *Nescio qua singulari nequitia praeditos]* Urfini liber & C. C. C. segnitie praeditos. Ut videtur
 C c

pore moveri semper, &, cum re nulla inpediantur necessaria, aut alveolum poscere, aut quaerere quempiam ludum, aut sermonem aliquem requirere; cumque non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, ¹ circulos aliquos & fessiunculas confectari. Ne bestiae quidem, quas delectationis causa concludimus, cum copiosius alantur quam si essent liberae, facile patiuntur sese contineri, motusque solutos & vagos a natura sibi tributos requirunt. Itaque, ut quisque optume natus institutusque est, esse omnino nolit in vita, si gerendis negotiis orbatus, ² possit paratissimis vesci voluptatibus. Nam aut privatim aliquid gerere malunt: aut, qui altiore animo sunt, capeffunt rempublicam honoribus imperiisque adipiscendis, aut totos se ad studia doctrinae conferunt. Qua in vita, ³ tantum abest ut voluptates conseffentur, etiam curas, sollicitudines, vigiliis perferunt; optumaeque parte hominis, quae in nobis divina ducenda est, inge-

detur, ex glossmate. Cicero Catil. I, 2. *Cupio in tantis Reip. periculis non dissolutum videri: sed jam me ipsum inertiae nequitiaeque condemno.* Et cap. XI. *Num est vehementius severitatis ac fortitudinis invidia, quam inertiae ac nequitiae pertimescenda?* Vide Tusc. III, 8. Davies.

¹ *Circulos aliquos & fessiunculas confectari*] Sic MSS. Scalig. & Eliens. quod Grutero re-

cte perplacebat. Vulgo *semicirculos*. Haec autem vox in tali sensu, qualem locus postulat, non usurpatur. Idem.

² *Possit paratissimis vesci voluptatibus*] Hunc locum profert Nonius in verbo *vesci*, idque hic interpretatur uti. Lambin.

³ *Tantum abest ut voluptates conseffentur: etiam curas, sollicitudines, vigiliis perferunt*] Sic locutus

ingenii & mentis acie fruuntur, nec voluptatem requirentes, nec fugientes laborem. Nec vero intermittunt aut admirationem earum rerum quae sunt ab antiquis repertae, aut investigationem novarum: quo studio cum satiari non possunt, omnium ceterarum rerum obliti, nihil abjectum, nihil humile cogitant: tantaque est vis talibus in studiis, ut eos etiam, qui sibi alios proposuerunt fines bonorum quos utilitate aut voluptate dirigunt, tamen⁴ in rebus quaerendis explicandisque naturis aetates conterere videamus. Ergo hoc qui-²¹dem adparet, nos ad agendum esse natos. Actionum autem genera plura, ut obscurerentur etiam minora majoribus. Maxumae autem sunt primum, ut mihi quidem videtur & iis quorum nunc in ratione versamur, consideratio cognitioque rerum caelestium, & earum, quas a natura occultatas & latentes indagare ratio potest: deinde⁵ rerumpublicarum administratio, aut administrandi scientia, tum
pru-

locutus lib. II. [cap. 17.] *Tantum abest ut se indicet: perficiet etiam, ut dolere alterius improbe facto videatur.* Et in Bruto [c. 80.] *Tantum aberat, M. Calidi, ut animos nostros inflammare: somnum isto loco vix tenebamus.* Hoc exemplis confirmandum putavi, ne quis legendum existimaret ut etiam perferant, quod omnino videtur usitatus: verum nec hoc excludendum est

loquendi genus. P. Manucius.

⁴ In rebus quaerendis explicandisque naturis] Omnino reponendum videtur, in rerum quaerendis explicandisque naturis. Lucretius I, 711.

— Et in rerum naturas vertier omnes.

Sic & Arnobius lib. IV. pag. 252. Davies.

⁵ Rerump. administratio, aut
C c 2 admi-

prudens, temperata, fortis & iusta ratio, reliquaeque virtutes & actiones virtutibus congruentes; quae uno verbo complexi omnia, honesta dicimus. Ad quorum etiam cognitionem & usum jam conroborati, natura ipsa praeunte, deducimur. Omnium enim rerum principia parva sunt, sed suis progressionibus usa augentur; nec sine causa: in primo enim ortu inest ¹teneritas & mollietates quaedam, ut nec res videre optumas nec agere possint: virtutis enim beataeque vitae (quae duo maxime expetenda sunt) serius lumen adparet, multo etiam serius ut plane, qualia sint, intellegantur: praeclare enim Plato, ²BEATUM, CUI ETIAM IN SENECTUTE CONTIGERIT, UT SAPIENTIAM VERASQUE OPINIONES ADSEQUI POSSIT. Quare, quoniam de primis naturae commodis satis dictum est, nunc de maioribus consequentibusque videamus. Natura

administrandi sciendique prudens] Etsi nihil mutavi, tamen, nisi prorsus nihil in litteris video, rectius est *administrandi scientia, tum prudens* &c. Sic in vetere libro. P. Maure.

Ib. *Recump. administratio aut administrandi scientia, tum prudens, temperata, fortis, & iusta ratio*] Vulgo aut *administrandi sciendique prudens* &c. Quod cum recte se non haberet, secutus eam sum rationem quam suppeditarunt Pal. sext. & Eli-

ens. quamque Paullus Manucius in vetere libro repertam probavit. Davies.

¹ Teneritas & mollietates quaedam] In Paris. pr. tert. C. C. C. Med. & Balliol. frustra legitur *temeritas*. Locum proferit Nottius in *teneritas*. Idem.

² Beatum, cui etiam in senectute contigerit] Platonis verba sunt, Φρόνησιν δὲ καὶ ἀληθείας δόξας βέλαιον, εὐτυχὲς ὅτι καὶ πρὸς τὸ γῆρας παρέρχεται. Extant lib. II. de Legg. pag. 575. F. Idem.

tura igitur corpus quidem hominis sic & genuit & formavit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente aetate fingeret; neque sane multum adjumentis externis & adventiciis uteretur. Animum autem reliquis rebus ita perfecit ut corpus: sensibus enim ornavit ad res percipiendas idoneis, ut nihil aut non multum adjumento ullo ad suam conformationem indigeret. Quod autem in homine praestantissimum atque optimum est, id deseruit; etsi dedit talem mentem ³ quae omnem virtutem jam accipere posset, ingenuitque sine doctrina notitias parvas rerum maxumarum, & quasi instituit docere, & induxit in ea, quae inerant, tamquam elementa virtutis: sed ⁴ virtutem ipsam inchoavit: nihil amplius. Itaque nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia, quae accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus,

³ Quae omnem virtutem jam accipere posset] Lego quae omnem virtutem accipere posset, antepenultima voce deleta; nam supervacua prorsus est, eamque nescit Paris. pr. Idem.

⁴ Virtutem ipsam inchoavit: nihil amplius] Genus loquendi, quo Cicero etiam alibi usus est: ut Academ. lib. II. [cap. 23.] Excepit unum tantum scire se, nihil amplius. Et lib. III. in Verrem [lib. V. cap. 49.] Sese ipsum abs te repetit, nihil ampli-

us. Et in eundem lib. IV. [c. 25.] Haecenus reprehendat, si quis volet; nihil amplius. Et pro Caecina [cap. 27.] In possessionem in praesentia non restituetur, nihil amplius. Et pro Flacco [cap. 10.] Qua disputatione orationem refellam ejus, qui dicit DEDIMUS: nihil amplius. Et ad Cassium Epist. I. lib. XII. Adhuc ultia resp. suas injurias per vos interitu tyranni: nihil amplius. Ornamenta vero sua quae recuperavit? Quibus adductus exem-

mus, effectum. Quod quidem pluris sit haud paullo, magisque ipsum propter se expetendum, quam aut sensus aut corporis ea, quae diximus: quibus tantum praestat mentis excellens perfectio, ut vix cogitari possit quod interfit. Itaque omnis honos, omnis admiratio, omne studium, ad virtutem & ad eas actiones, quae virtuti sunt consentaneae, refertur: eaque omnia, quae aut ita in animis sunt aut ita geruntur, uno nomine honesta dicuntur. Quorum omnium quaeque sint notitiae, ¹ quaeque significantur rerum vocabulis, quaeque cuiusque vis & natura sit, mox videbimus. ²² Hoc autem loco tantum explicemus: haec, honesta quae dico, praeterquam quod nosmetipsos diligamus, praeterea suapte natura per se esse expetenda indicant pueri, in quibus, ut in speculis, natura cernitur. Quanta studia decertantium sunt? quanta ipsa certamina? ut illi efferuntur laetitia cum vicerint?

exemplis locum emendavi. Et Terentius Heaut. Act. IV. Sc. 3. Antea legebatur, *Virtutem ipsam inchoavit: nihil itaque amplius nostrum est*, obscurata praepostero verborum ordine sententia. P. Manuc.

¹ Quaeque significantur rerum vocabulis] Si mentem Cicero-
nis intelligo, legendum videtur
queisque significantur rerum vo-
cabulis. Davies.

² Quis Pullum Numitorem]

Pullum de Publico factum volunt, & verum esse P. Numitorem. Camerar. Ibid. Opinor legendum Pullum Numitorium, de quo in lib. II. de Inventionem [c. 34.] Nam & in Senatu & in consilio de Syphace diu deliberatum est; & de Q. Numitorio Pullo apud L. Opimium & ejus consilium diu ductum est. Livius Epitome LX. L. Opimius Pr. Fregellanos, qui defecerant, in deditionem accepit. Asconius in Orat.

rint ? ut pudet victos ? ut se accusari nolunt ? quam cupiunt laudari ? quos illi labores non perferunt, ut aequalium principes sint ? quae memoria est in his bene merentium ? quae referendae gratiae cupiditas ? Atque ea in optuma quaque indole maxime adparent, in qua haec honesta, quae intellegimus, a natura tamquam adumbrantur. Sed haec in pueris expressa. In iis vero aetatibus quae jam confirmatae sunt, quis est tam dissimilis homini, qui non moveatur & offensione turpitudinis & comprobatione honestatis ? quis est, qui non oderit libidinofam, protervam adulescentiam ? quis contra in illa aetate pudorem, constantiam, etiamsi sua nihil intersit, non tamen diligit ? ² quis Pullum Numitorem, Fregellanum proditorem, quamquam reipublicae nostrae profuit, non odit ? quis urbis conservatorem Codrum, quis ³ Erechthei filias non maxime laudat ? cui Tubuli nomen odio

Orat. in L. Pisonem [c. XXXIX.] *Notum est, inquit, Opimium in Praetura Fregellas cepisse ; quo facto visus est ceteros quoque nominis Latini socios male animatos repressisse.* Urfin.

Ib. Pullum Numitorem, Fregellanum proditorem] Paris. pr. & Med. Numitorum. C. C. C. *Fregellatium proditorem.* Primo legerim Numitorium, quod & Urfinopotatum. Deinde Fregellarum proditorem. De Fregellis

vide scriptorem ad Herenn. IV, 15. *Plutarchum* in Gracchis pag. 836. & *Strabonem* lib. V. pag. 363. *Davies.*

³ Erechthei filias] Vulgo *Erichthei*, nec aliter *Vistorius* & *Lambinus*. At regis hujus Atheniensis nomen erat *Ἐρεχθεύς*. Quapropter sic, ut edidimus, absque dubio scribendum. De Erechthei filiabus, quae, prout ait noster Tusc. I, 48. *cupide mortem expetiverunt pro vita civium,*

odio non est? quis Aristidem non mortuum diligit? an obliviscimur, quanto opere in audiendo in legendoque moveamur, cum pie, cum amice, cum magno animo aliquid factum cognoscimus? quid loquar de nobis, qui ad laudem & ad decus nati, suscepti, instituti sumus? qui clamores volgi atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

Ego sum Orestes —
contraque ab altero,

— *Inmo enim vero ego sum, inquam, Orestes.*
¹ Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato errantique regi, ² ambo ergo una vivere precamur. ³ Quoties hoc agitur, quando, nisi admirationibus maxumis? Nemo est igitur qui non hanc adfectionem animi probet atque laudet; qua non modo utilitas nulla quaeritur, sed contra utilitatem etiam con-

viam, vide Hieronymum Columnam ad Ennii Fragm. pag. 254. & Joan. Meursium de Reg. Athen. II, 9. Davies.

¹ Cum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato errantique regi] Locus parum sanus. Jos. Scaliger emendabat, cum autem etiam exitus utrique datur a conturbato erranteque rege; quod Fr. Guyeto placet. Mihi legendum videtur, cum autem etiam exitus alterutri datur a conturbato haerenteque

rege. Dubius scilicet erat Thoas, uter Orestes esset; quapropter non utrique, sed vel huic vel illi, vitam concedebat. Idem.

² Ambo ergo una vivere precamur] Hoc omnino corruptum; falsique redarguunt exemplaria manu scripta. Pro varia lectione Pal. quart. habet ambo ergo sibi unam necem imprecantur. J. Fr. Gronovii Codex, ambo ergo suanegamum precamur. Forsan ambo ergo una necemur, precantur. Ut vox ultima

fit

conservatur fides. Talibus exemplis non fictae solum fabulae, verum etiam historiae refertae sunt, & quidem maxime nostrae. Nos enim ad sacra Idaea accipienda optimum virum delegimus: ⁴ nos tutores misimus regibus: nostri imperatores pro salute patriae sua capita voverunt: nostri consules regem inimicissimum, moenibus jam adpropinquantem, monuerunt, a veneno ut caveret: nostra in re publica & quae per vim oblatum stuprum voluntaria morte lueret inventa est; & qui interficeret filiam, ne stupraretur. Quae quidem omnia & innumerabilia praeterea, quis est qui non intellegat, & eos qui fecerunt, dignitatis splendore ductos, inmemores fuisse utilitatum suarum, nosque, cum ea laudemus, nulla alia re nisi honestate duci? Quibus re-²³ bus breviter expositis (nec enim sum copiam quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, per-

fit *Tullii*, reliqua vero *Pacuvii*. Videas licet historiam supra lib. II. cap. 24. *Adi sis & de Amic.* cap. VII. *Euripidem* Iphig. in Tauris vs. 674. seqq. *Ovidium* Trist. lib. IV. Eleg. IV, 71. ex Ponto lib. III. Ep. II, 68. & *Ambrosium* Offic. lib. I. cap. XLI. n. 216. *Idem*.

³ *Quoties hoc agitur, quando-ve, nisi admirationibus maximis* [Parisi. pr. tert. C.C.C. ac Victor. & *quandove*. *J. Fr. Gronovii* MStus, & *quando ne*. Lege

quoties hoc agitur; ecquandone (scilicet *agitur*) *nisi admirationibus maximis?* *Velleius Paterculus* II, 14. *Ecquandone* (sic editio princeps) *similem mei civem habebit resp.* Sic & *Apu- leius* Apol. pag. 446. *Idem*.

⁴ *Nos tutores misimus regi- bus*] Pertinent haec ad argenteum denarium M. Lepidi, in cujus una parte turrita imago Aegypti signata est cum litteris ALEXANDREA; in altera inscriptio M. LEPIDUS. PONT. MAX.

TUTOR.

persecutus) sed his rebus concluditur profecto & virtutes omnes & honestum illud, ¹ quod ex his virtutibus exoritur & in his haeret, per se esse expetendum. In omni autem honesto, de quo loquimur, nihil est tam inlustre, nec quod latius pateat, quam conjunctio inter homines hominum, & quasi quaedam societas & communicatio utilitatum, & ipsa caritas generis humani: quae nata a primo satū, quo a procreatoribus nati diliguntur & tota domus conjugio & stirpe conjungitur, serpit sensim foras; cognationibus primum, tum adfinitatibus, deinde amicitiiis, post ² vicinitatibus, tum civibus, & iis qui publice socii atque amici sunt, deinde totius complexu gentis humanae. Quae animi adfectio suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem conjunctionis humanae munifice & aequae tuens, justitia dicitur: cui sunt adjunctae pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeque sunt generis ejusdem. Atque

TUTOR. REG. EX. S. C. *Ursin.*

¹ *Quod ex his virtutibus exoritur*] Paris. pr. *quod his exoritur*, ut *ex virtutibus* scholiastae cujusdam sint, adeoque pro glossemate deleantur. *Davies.*

² *Vicinitatibus cum civibus*] Consentiant in hoc antiqui libri: mihi tamen non est dubium, quin ita emendandum & distinguendum sit, *Vicinitatibus, tum civibus*: hoc enim qua-

si progressu serpit caritas generis humani. Primi sunt parentes & nati: sequuntur cognati, tum affines, deinde amici, post vicini, tum cives, & qui publice socii atque amici sunt, postremo humanae gentis universae, & hominum inter homines conjunctio. P. MANUC. *Ibid.* Recte *Manucius*, ejusque conjecturam firmant Pall. quart. sext. & C. C. *Davies.*

que haec ita justitiae propria sunt, ut sint virtutum reliquarum communia. Nam cum sic hominis natura generata sit ut habeat quiddam innatum quasi civile atque populare, quod Graeci πολιτικὸν vocant; quicquid agat quaeque virtus, id a communitate & ea quam exposui caritate atque societate humana non abhorrebit. Vicissimque justitia ut ipsa se fundet usu in ceteras virtutes, sic illas expetet: servari enim justitia, nisi a forti viro, nisi a sapiente non potest. Qualis est igitur omnis haec, quam dico, conspiratio consensusque virtutum, tale est illud ipsum honestum: quandoquidem honestum, aut ipsa virtus est, aut res gesta virtute. Quibus in rebus vita consentiens, virtutibusque respondens, recta & honesta & constans & naturae congruens existumari potest. Atque haec conjunctio confusioque virtutum, tamen a philosophis ratione quadam distinguitur. Nam ³ cum ita copulatae connexaeque sint, ut omnes omnium partici-

³ Cum ita copulatae connexaeque sint ut omnes omnium participes sint, nec alia ab alia possit separari] Licet inter philosophos constet qui unam haberet, omnes habere virtutes, ut loquitur noster Offic. II, 10. tamen nullis, opinor, philosophis omnes omnium participes videbantur: hac enim ratione nemo prorsus esset vitiis & flagitiis obrutus, nec ullos Tubulos Nu-

mitoriosve ferret rerum natura. Paris. omissis reliquis, exhibet, cum ita copulatae connexaeque sint, nec alia ab alia possit separari. Legerim, parva mutatione, cum illae copulatae connexaeque sint, nec alia ab alia possit separari. Vide quae collegimus ad Tuscul. II. 13. Adeantur & Baudius Plinii Paneg. c. LIX. ac Wowerius Polym. c. XXIII. pag. 272. Idem.

ticipes sint, nec alia ab alia possit separari; tamen proprium suum cuiusque munus est: ¹ ut fortitudo in laboribus periculisque cernatur, temperantia in praetermittendis voluptatibus, prudentia in delectu bonorum & malorum, iustitia in suo cuique tribuendo. Quando igitur inest in omni virtute cura quaedam quasi foras spectans aliosque adpetens atque complectens, existit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut adfines, ut cives, ut omnes denique (quando unam societatem hominum esse volumus) propter se expetendi sint. Atque eorum nihil est ejus generis, ut sit in fine atque extremo bonorum. Ita fit ut duo genera propter se expetendorum reperiantur: unum, ² quod est in iis, in quibus completur illud extremum; quae sunt aut animi aut corporis: haec autem, quae sunt extrinsecus, id est, ³ quae neque in animo insunt neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipsa patria, sunt illa quidem sua sponte cara, sed eodem in genere, quo illa, non

¹ Ut — cernatur] Lego cernitur. Davies.

² Quod est in iis, in quibus completur illud extremum] Lego quod est in iis, e quibus completur illud extremum. Lambinus praepositionem hanc prorsus delet. Idem.

³ Quae neque in animo insunt] Vulgo sunt. Eam nos lectionem reddidimus, quam Tul-

lio vindicant Paris. pr. tert. C. C. C. Med. & editio Victoriana. Idem.

⁴ Et amici cultus & parentis] Doctissimo Clerico placet cultor. Idem.

⁵ Excitantur spe gloriae &c.] Nostri libri veteres habent spe gloria: unde conjicio legendum esse, excitantur saepe gloria

non sunt. Nec vero quisquam summum bonum adsequi umquam posset, si omnia illa quae sunt extra, quamquam expetenda, summo bono continerentur. Quo modo igitur,²⁴ inquires, verum esse poterit, omnia referri ad summum bonum, si amicitiae, si propinquitates, si reliqua externa summo bono non continentur? Hac videlicet ratione, quod ea, quae externa sunt, his tuemur officiis, quae oriuntur a suo cujusque genere virtutis: nam
⁴ & amici cultus & parentis & qui officio fungitur, in eo ipso prodest, quod ita fungi officio, in recte factis est, quae sunt orta virtutibus. Quae quidem sapientes sequuntur, utentes tamquam duce natura: non perfecti autem homines & tamen ingeniis excellentibus praediti,⁵ excitantur saepe gloria, quae habet formam honestatis & similitudinem. Quod si ipsam honestatem undique perfectam & absolutam, rem unam praeclarissimam omnium maxumeque laudandam, penitus viderent;
⁶ quonam gaudio complerentur, cum tanto opere

ria &c. idque magis probo. Quamquam enim vulgatam lectionem *spe gloriae* non damno: tamen alteram, veram puto. Sic enim loqui solet M. Tullius, *gloria duci, provocari, incendi, excitari*: non *gloriae spe duci, provocari*, &c. LAMBIN. Ibid. Pall. quart. & Paris. pr. tert. *spe gloria*: quam lectionem Lambi-

nus in suis quoque Codicibus reperit, ac inde fecit *saepe gloria*. Recte quidem & vere; ratamque faciunt ejus conjecturam MSS. Scalig. Pal. sext. & Eliens. Davies.

⁵ *Quonam gaudio complerentur*] Plato in Phaedro pag. 346. Ε Φρόνησις δινοῦς ἂν παρῆχῃ ἱρω-
 τας, ἢ τι τοιοῦτοι ἑαυτῆς ἱπάρχουσιν

opere ejus adumbrata opinione laetentur? Quem enim deditum voluptatibus, cupiditatum incendiis inflammatum, in iis potiundis, quae acerrime concupivisset, tanta laetitia perfundi arbi-

εἰδωλον παρείχεται εἰς ὅσον ἴον.
Vide sis ad lib. II. cap. 16.
Davies.

¹ *Quem Tiberina decursio festo illo die tanto gaudio affecit*] Meliores Codices *diffensio*, non *decursio*, habent. Sed quid prodest hoc animadvertisse, cum locus sit adhuc corruptissimus? Quare recte fuit in Asulana editione, ut depravatus & mancus, notula signatus. Agitur autem de re, ut opinor, obscura, & parum ab antiquis auctoribus, quod sciam, pertractata. Quid enim juxta Tiberim, quod tantopere delectaret & gaudio afficeret, gereretur, non mihi valde compertum est. Declaratur autem verbis Ciceronis, magnas omnino corporis voluptates eo loco capi solitas, & eas quidem certo quodam die, quem festum ob eam rem agebant. Existimo sane posse fieri, ut aliquis, qui majore studio diligentiaque ritus & mores antiquorum observarit, aliquid, quod hunc locum illustret, invenerit; & haec causa fuit, cur adnotarem: proposita enim hac quaestione, aut qui hoc deprehenderit, alios docere animum inducet, aut aliquorum ingenia ad id investigandum excitabuntur. Epigramma quoddam (ut

quod ego haecenus indagavi in medium proferam) fatis argutum & elegans, sed parum integrum & purgatum *Virgilii* nomine legitur; in quo significatur turpes quasdam & obscenas voluptates prope Tiberim exerceri solitas esse, ut de eadem fortasse re hic intelligi debeat, quod tamen non affirmo: nihil enim mihi de hoc compertum est. Versus ejus Epigrammatis, in quibus de obsceno hoc lufumentio fit, hi sunt:

*Non me vocabis pulchra per
Cotyttia*

Ad feriatos fascinos:

Nec dein movere lumbos in rotulam

Prensis videbo altaribus

Flavum prope Tiberim, & olentis nauticum

Vocare: ubi adpulsae rates

Stant in vadis, coeno retentae sordido,

Macraque lucentes aqua.

Cotyttia autem sacrificia fuisse a Dea Cotye, quam Thraces praecipue colebant, a *Politianis* quondam declaratum est, cui nocturnis pervigilationibus operabantur. Fuerunt autem ea ab Atheniensibus recepta: nescio tamen an Romae quoque coli celebrarique sint solita. Paulum autem Aemilium, ab expeditione

ne

arbitramur, quanta aut superiorem Africanum Hannibale victo, aut posteriorem Karthagine everfa? quem Tiberina descensio, festo illo die, tanto gaudio adfecit, quanto L. Paullum, cum

ne contra Perſen Macedonum regem redeuntem, Romam Tiberi intraſſe cum omni pompa tanquam ſi triumphum ageret, diligenter docet *Plutarchus* in extrema parte ejus vitae; quamvis locus ille mutilus fractuſque ſit. *Viſtorius*.

Ib. *Quem Tiberina decurſio feſto illo die*] Ven. diſſenſio, falſo. Dies hic feſtus celebratus fuit VIII. Kal. Sext. ut *Ovidius* docuit *Fast.* VI. [vſ. 773.] hiſ verſibus:

*Quam cito venerunt Fortunae
Fortis honores,
Poſt ſeptem luces Junius a-*

*ctus erit,
Ite, Deam laeti Fortem celebra-*

*te Quirites:
In Tiberis ripa munera regis*

*babet.
Pars pede, pars etiam celeri
decurrite cymba,
Nec pudeat potos inde redire*

*domum.
Ferte coronatae juvenum con-*

*vivua lintres,
Multaque per medias vina
bibantur aquas.
Plebs colit hanc; quia qui po-*

*ſuit de plebe fuiſſe
Fertur, & ex humili ſceptra
tuliffe loco.
Convenit & ſervis; ſerva
quia Tullius ortus
Conſtituit dubiae templa pro-*

pinqua Deas.

Hanc aedem marmore Cappadocico exſtruxiſſe ait *Plinius* Neronem, ſacratam a Servio Rege aurea domo complexum. *Lib.* XXXVI. cap. 22. *Camerar.*

Ib. *Tiberina decurſio*] Vide num huic loco convenient *Piſcatorii* ludi, de quibus *Feſtus* meminit in voce *Piſcatorii*, aut ludi *Maſepa*, de quibus mentio eſt apud *Suidam*. *Urſin.*

Ib. *Quem Tiberina decurſio*] Sic *Manucius* emendavit ex antiquo Codice: quo modo nos quoque ſcriptum in quatuor reperimus. *Lambin.*

Ib. *Tiberina diſſenſio feſto illo die*] *Ovidii* verſibus adductuſum, ut pro *diſſenſio* legendum putarem *decurſio*: hoc faciliuſ, quod *Maſſaei* & *Tertii* veteres libri comprobant. Erat autem feſtus ille dies, quem Romani in honorem *Fortunae* celebrabant. Unde *Ovidius* libro VI. *Fast.*

Ite, deam laeti Fortem celebra-

*te Quirites:
In Tiberis ripa munera regis*

*babet.
Pars pede, pars etiam celeri*

*decurrite cymba,
Nec pudeat potos inde redire*

domum. P. Manuc.

Ib. *Tiberina deſcenſio*] Vulgo *diſſenſio*, quod nihil eſt. Aut *deſcenſio*

cum regem Persen captum adduceret, eodem flumine ¹ invecum? Age nunc, Luci noster, exstrue animo altitudinem excellentiamque virtutum: jam non dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo erectoque viventes, semper sint beati; qui omnes motus fortunae, mutationesque rerum & temporum, leves & inbecilles fore intellegant, ² si in virtutis certamen venerint. Illa enim, quae sunt a nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatissimam vitam, sed ita, ut sine illis possit beata vita existere. Ita enim parvae & exiguae sunt istae accessiones bonorum, ut, quemadmodum stellae in radio solis, sic istae in virtutum splendore ne cernantur qui-

descensio, quod voluerunt Giffanius ac Gruterus & exhibet Eliens. a Tullii manu fuit; aut *decurfio*, quod ex MSSis restituit Paullus Manucius; ac ita dant Lambiniani quatuor, & e nostris Paris. pr. tert. Davies.

¹ *Invecum*] Legendum, nisi fallor, *invecio*. Idem.

² *Si in virtutis certamen venerint*] Ita quidem Codices, nisi quod C. C. C. in *virtutis certamine venerint*. Nisi multum fallor, Cicero scriptum reliquit, *si cum virtutibus in certamen venerint*. Vide modo nostrum in Bruto cap. XCII. Idem.

³ *Atque haec, ut vere dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta ista corporis commoda-*

rum] Cum dixerit *haec*, cur infert *ista*? Equidem postrema quatuor verba suspicor non esse Ciceronis, sed hominis leviter eruditi, qui verbum *haec* putaret explicandum. Tertiū liber habet *commoda* pro *commodorum*. P. Manucius.

Ib. *Atque hoc ut vere dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta ista corporis commodorum*] Haec ne Latina quidem sunt; nam linguae Romanae ratio flagitaret, *parva esse ad beate vivendum momenta in istis corporis commodis*; ut supra cap. 13. habet *in iis esse ad beate vivendum momenta maxima*. Locus est corruptus. Med. & Bal-liol. exhibent *ista corporis commoda*;

quidem. ³ Atque hoc ut vere dicitur, parva esse ad beate vivendum momenta ista corporis commodorum : sic nimis violentum est, nulla esse dicere. Qui enim sic disputant, obliti mihi videntur ⁴ quae ipsi egerint principia naturae. Tribuendum igitur est his aliquid, dummodo, quantumtribuendum sit, intellegas. ⁵ Est tamen philosophi, non tam gloriosa quam vera quaerentis, nec pro nihilo putare ea quae secundum naturam illi ipsi gloriosi esse fatebantur, & videre tantam vim virtutis, tantamque, ut ita dicam, auctoritatem honestatis, ut reliqua non illa quidem nulla, sed ita parva sint ut nulla esse videantur. ⁶ Haec est nec omnia spernentis praeter virtutem

moda ; proque horum ductu legi queat atque hoc ut vere dicitur, parvi esse ad beate vivendum momenti ista corporis commodorum, sic nimis violentum est nullius esse dicere. Cum tamen Pal. sec. repraesentet atque haec ut vere dicitur parva esse ad beate vivendum momenta ; sic &c. vocibus ista corporis commodorum praetermissis ; eas ipse glossematis damnandas omnino statuerem, scriberemque atque haec (ita cuncti fere MSSi) ut vere dicitur parvi esse ad beate vivendum momenti, sic nimis violentum est nullius esse dicere. Davies.

⁴ *Quae ipsi egerint principia naturae] Bene Lambinus reposuit, fecerint principia ; nec male*

Gruterus voluit, elegerint principia. Forſan a primo fuerit, dederint principia. Ob. autem Giſanius in Epiſt. ad Joſ. Scaligerum Tom. II. Syllog. Burmannianae pag. 308. jecerint legendum putat. Idem.

⁵ *Est tamen philosophi] Lego est enim philosophi ; quod postulare videtur oratio. Idem.*

⁶ *Haec est non omnia spernentis praeter virtutem, & virtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio : denique] Si quis nostrum librum hoc in loco cum aliis libris conferet ; videbit, unius literae mutatio, & punctum loco motum quanto sententiam effecerit aptiorem. P. Manucius.*

tem, & virtutem ipsam suis laudibus amplificantis oratio, denique haec est undique completa & perfecta explicatio summi boni. Hinc ceteri particulas adripere conati, suam quisque
 25 videri voluit adferre sententiam. Saepe ab Aristotele, a Theophrasto mirabiliter est laudata per se ipsa rerum scientia. Hoc uno caput Herillus scientiam summum bonum esse defendit, nec rem ullam aliam per se expetendam. Multa sunt dicta ab antiquis de contemnendis, ac despiciendis rebus humanis. Hoc unum Aristo tenuit: praeter vitia atque virtutes negavit rem esse ullam aut fugiendam aut expetendam. Positum est a nostris in iis rebus quae secundum naturam essent, non dolere. Hoc Hieronymus summum bonum esse dixit. At vero Callipho & post eum Diodorus, cum alter voluptatem adamavisset, alter vacuitatem doloris, neuter honestate carere potuit, quae est a nostris laudata maxime.

Ib. *Haec est nec omnia spernentis &c.*] Sic edidimus, nostros libros veteres secuti: nam *Manutiana* editio hic a nostra in hoc discrepat quod habet, *Haec est non omnia &c.* Sic autem saepe Cicero solet has duas copulationes *nec seu neque*, & hoc ordine collocare, ut antecedit *nec seu neque*, deinde sequatur &. Lambin.

¹ *Deverticula* quaerant, & *virtutes habeant in ore totos dies*,

voluptatemque primo duntaxat expeti dicant] Balliol. *quaerunt*. Forſan legendum *deverticula* quaerunt ut *virtutes habeant* — *expeti dicunt*. Davies.

² *Consuetudine quasi alteram quandam naturam effici*] Correxī locum ex libris Sigonii & Tertii. Antea *consuetudinem*. P. MANUCIUS. Ibid. *Consuetudine* Med. C. C. C. Balliol. idque rectum; nam *consuetudo tandem in naturam vertitur*, ut loqui-

me. Quinetiam ipsi voluptarii ¹ deverticula quaerant, & virtutes habeant in ore totos dies, voluptatemque primo duntaxat expeti dicant, deinde ² consuetudine quasi alteram naturam effici, qua impulsus multa faciunt ³ nullam quaerentes voluptatem. Stoici restant. Hi quidem ⁴ non unam aliquam aut alteram a nobis, sed totam ad se nostram philosophiam transtulerunt: atque ut reliqui fures earum rerum, ⁵ quas ceperunt, signa commutant; sic illi ut sententiis nostris pro suis uterentur, nomina, tamquam rerum notas, mutaverunt. Ita relinquitur sola haec disciplina digna studiosis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris viris, digna principibus, digna regibus. Quae cum dixisset, paullumque institisset, Quid est, inquit? fatisne vobis videor pro meo jure ⁶ in vestris auribus commentatus? Et ego, Tu vero, inquam, Piso, ut saepe alias, sic hodie ita ista nosse visus es, ut, si tui copia

loquitur *Arnobius* lib. II. p. 73. *Davies.*

³ *Nullam quaerentes voluptatem. Stoici restant*] Haec profert *Nonius* in *restare*. Idem.

⁴ *Non unam aliquam aut alteram*] Post hasce voces *sententiam* *Lambinus* supplet Sane vel id vel rem vel aliud ejusdem potestatis vocabulum manifesto deest; nisi forsan reponas *non unum aliquod aut alterum*, ut etiam *Cl. Th. Bentleius* vidit. Idem.

⁵ *Quas ceperunt*] Cum *Mu-*

reto Var. Lect. IX, 19. legerim *clepserunt*, aut, quod vulgatae lectioni propius accedit, *cleperunt*. Vide nos ad lib. II. de Legg. cap. 9. Nec nimis obsoletum videatur hoc verbum & nam *Varro* & *Tullius* eo sunt usi. Vide *Nonium* in *clepere*. Id.

⁶ *In vestris auribus commentatus?*] Quidem legi volunt *commoratus?* Ego nihil muto, neque ullam causam video, cur quid mutetur. *Lambin.*

D d 2

¹ *Nihil*

copia nobis semper fieret, non multum Graecis supplicandum putarem. Quod quidem eo probavi magis, quia memini Staseam Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilem sane Peripateticum, aliquanto ista secus dicere solitum, adsentientem iis, qui multum in fortuna secunda aut adversa, multum in bonis aut malis corporis ponerent. Est ut dicis, inquit; sed haec ab Antiocho, nostro familiari, dicuntur multo melius & fortius, quam a Stasea dicebantur: quamquam ego non quaero, quid tibi a me probatum sit, sed huic Ciceroni nostro, quem discipulum cupio a te abducere. Tum Lucius, Mihi vero ista valde probata sunt, quod item fratri puto. Tum mihi Piso, Quid ergo, inquit, dasne adulescenti veniam? an eum discere ea mavis, quae cum praeclare didicerit, ¹ nihil sciat? Ego vero isti, inquam, permitto. Sed nonne meministi mihi licere probare ista, quae sunt a te dicta? quis enim potest ea, quae probabilia videantur ei, non probare? An vero, inquit, quisquam potest probare quod perceptum, quod comprehensum, quod cognitum non habet? Non est ista, inquam, Piso, magna dissensio: nihil est enim aliud quamobrem nihil percipi mihi posse videatur, nisi quod percipiendi

¹ *Nihil sciat*] Hoc in Academicos passim dicitur. Vide nos ad lib. I. N. D. cap. 7. *Dav.*

² *Tale verum, quale falsum esse non possit*] Egit hac de re Tullius Acad. II, 6, 24. *Idem.*

³ *Quod*

ciendi vis ita definitur a Stoicis, ut negent quicquam posse percipi, nisi ² tale verum, quale falsum esse non possit. Itaque haec cum illis est dissensio, cum Peripateticis nulla sane. Sed haec omittamus, habent enim & bene longam & satis litigiosam disputationem. Illud mihi a te nimium festinanter dictum videtur, sapientes omnes esse semper beatos. Nescio quo modo praetervolavit oratio. ³ Quod nisi ita efficitur, quae Theophrastus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit, cum quibus conjungi beatam vitam nullo modo posse putavit, vereor ne vera sint. Nam illud vehementer repugnat, eundem beatum esse & multis malis oppressum. Haec quo modo convenient non sane intellego. Utrum igitur tibi non placet, inquit, virtutis tantam vim esse, ut ad beate vivendum se ipsa contenta sit? an, si id probas, ita fieri posse negas, ut ii qui virtutis compotes sint, etiam malis quibusdam adfecti, beati sint? Ego vero volo in virtute vim esse quam maxumam: sed, quanta sit, alias: nunc tantum, possitne esse tanta, si quicquam extra virtutem habeatur in bonis. Atqui, inquit, si Stoicis concedis ut virtus sola, si adsit, vitam efficiat beatam, ⁴ concedis & Peripateticis: quae enim mala illi

³ Quod nisi ita efficitur] For-
te quod nisi id efficitur. Idem.

⁴ Concedis etiam Peripateti-
cis] C. C. C. Med. & editio
Victoriana dant, & concedis etiam
Peripateticis. Nimirum du-
plex

illi non audent adpellare, aspera autem & incommoda & rejicienda & aliena naturae esse concedunt, ea nos mala dicimus, sed exigua & porro minima. Quare si potest esse beatus is, qui est in asperis rejiciendisque rebus, potest is quoque esse, qui est in parvis malis. Et ego, Piso, inquam, si est quisquam qui acute in causis videre soleat ¹ quae res agatur, is es profecto tu. Quare adtende, quaeſo : nam adhuc, meo fortasse vitio, quid ego quaeram
 27 non perspicis. Istic sum, inquit, exspectoque quid ad id, quod quacram, respondeas. Respondebo me non quaerere, inquam, hoc tempore, quid virtus possit efficere, sed quid constanter dicatur, quid ipsum a se dissentiat. Quo igitur, inquit, modo? ² Quia cum a Zenone, inquam, hoc magnifice, tamquam ex oraculo, editur : virtus ad beate vivendum se ipsa contenta est. Quare, inquit? Respondet : quia

plex exprimitur lectio ; nam legendum *concedis* & *Peripateticis*, ut ex Paris. pr. tert. edidimus. *Davies.*

¹ *Qua de re agatur*] Sic legendum vel libris omnibus invitis : idque possum sexcentis aliis locis ostendere. *Lambin.*

Ib. *Quae res agatur*] *Lambinus*, libris omnibus invitis, reponit *qua de re agatur*. Sed nihil opus est. *Terentius* Heaut. Act. II. Sc. III, 113.

Quasi istic minor mea res agatur, quam tua,

Ovidius Metam. V, 372.

— *Agitur pars tertia mundi.*
Seneca Epist. IX. Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter se an propter aliud sit expetenda. Vide quae dicta sunt ad II, 1. *Davies.*

² *Quia cum a Zenone*] Putat excellens ingenio *Sigonius*, cujus acquiesco sententiae, abundare cum. P. Manuc.

Ib. *Quia cum a Zenone &c.*] Secundam vocem cum *Sigonio*, *Manucio*que non sustulerim ; potius

quia, nisi quod honestum est, nullum est aliud bonum. Non quaero jam, verumne sit illud: dico ea quae dicat praeclare inter se cohaerere. ³ Dixerit hoc Epicurus, semper beatum esse sapientem; quod quidem, solet ebullire nonnumquam: ⁴ quem quidem cum summis doloribus conficiatur, ait dicturum, *quam suave est! quam nihil curo!* Non pugnem cum homine cur tantum habeat in natura boni: illud urgeam, non intellegere eum quid sibi dicendum sit, cum dolorem summum malum esse dixerit. Eadem nunc mea adversum te oratio est: dicis eadem omnia & bona & mala, quae quidem dicunt qui numquam philosophum pictum, ut dicitur, viderunt; valitudinem, vires, staturam, formam, ⁵ integritatem unguiculorum omnium: deformitatem, morbum, debilitatem, mala. ⁶ Jam illa externa parce tu quidem: sed haec cum

cor-

tius vero totum locum sic re-
finxerim, *Quia, cum a Zenone, inquam, tanquam ex oraculo editur, virtus ad beate vivendum se ipsa contenta est. Quare? inquirenti, respondet, Quia nisi quod honestum est &c. Davies.*

³ *Dixerit hoc idem Epicurus]* Sic Gruterus ex Pall. quart. & sext. At prius edebatur *dixerit hoc* quidem Epicurus. Rectius, ut opinor, Paris. pr. qui dat *dixerit hoc Epicurus*, & hac & illa vacula praetermissa. De re ipsa

vide Tusc. V, 38. *Idem.*

⁴ *Quem quidem — ait dicturum, quam suave est!]* Forsan eumque idem, cum summis doloribus conficiatur, ait dicturum, quam suave est! quam nihil curo! Vide Tuscul. II, 7. V, 10, 26. *Idem.*

⁵ *Integritatem unguiculorum omnium]* Post hasce voces bene Lambinus addidit *bona*, prout Cl. Clerico videtur; quod & mihi persuasissimum est. *Idem.*

⁶ *Jam externa parce tu quidem,*
D d 4

corporis bona sint, eorum conficientia certe in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, divitias, honores, opes. ¹ Contra haec adtende me nihil dicere : si ista mala sunt, in quae potest incidere sapiens, sapientem esse, non esse ad beate vivendum satis. Immo vero, inquit, ad beatissime vivendum parum est ; ad beate vero, satis. Animadverti, inquam, te isto modo paullo ante ponere ; & scio ab Antiocho nostro dici sic solere. Sed quid minus probandum, quam esse aliquem beatum, nec satis beatum ? ² Quod autem satis est, eo quicquid accesserit, nimium est : & nemo nimium beatus est : & nemo beato beatior. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres

dem, sed cum haec corporis, bona sint] Hunc locum duabus vocibus in ordinem restitutis emendavi : quo facto jam sententia planissima est. Jam illa externa (inquit) parce tu quidem dicis bona, sed tamen cum haec corporis, id est, quae ad corpus pertinent, bona appelles, eorum profecto conficientia, nempe externa, quae sunt fortunae, in bonis numerabis. Licet etiam haec posteriora sic legere, *sed haec corporis, cum bona sint, eorum conficientia*. Nam scriptura vulgata, a qua non discrepat antiqua, *sed haec cum corporis bona sint*, vix tolerabilis est. *Lambinus.*

¹ *Contra haec adtende me nihil*

dicere] Nihil hic discrepant libri veteres a vulgatis. Locus tamen mihi suspectus est : non enim exprimitur ea, quae postulat, sententia. Nam hoc videtur dici debere, *Contra haec adtende, annihilare dicere : si ista &c.* id est, contra haec Peripatetica, attende utrum hoc argumentum, quod sequitur & quod jam afferam, infirmum sit atque imbecillum, necne : *si ista mala sunt &c.* Quare sic legendum censeo, *Contra haec adtende, videarne nihil dicere*. Idem.

Ib. Contra haec adtende me nihil dicere : si ista mala sunt &c.] Hoc in loco multum fudavit *Lambinus*, at, nisi fallor, operam perdidit. Lego minima muta-

tres filios consules vidit, e quibus unum etiam & Censorem & triumphantem, quartum autem Praetorem, eosque salvos reliquit, & tres filias nuptas, ³ cum ipse Consul, Censor etiam Augurque fuisset & triumphasset, ut sapiens fuerit, nonne beator, quam, ut item sapiens fuerit, qui in potestate hostium vigiliis & inedia necatus est, Regulus? Quid me istud rogas, ²⁸ inquam? Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos responsuros putas? Nihilo beatiorem esse Metellum quam Regulum. Inde igitur, inquit, audiendum est. Tamen ⁴ a proposito, inquam, aberramus: non enim, inquam, quaero quid verum, sed quid cuique dicendum sit. Utinam quidem dicerent alium alio beatiorem!

mutatione, *Contra haec attende me nihil dicere: si ista mala sunt in quae potest incidere sapiens, sapientem esse &c.* Sensus est, Non impedio quo minus valetudinem, vires reliquaue corporis, ut & eorum conficiencia, dicas bona: sed si ista mala sunt in quae potest incidere sapiens, dico satis ad beate vivendum non esse, ut aliquis, sapiens sit. *Davies.*

² *Quod autem satis est, eo quicquid accesserit, nimium est; & nemo nimium beatus est: & nemo beato beator*] Forfan, quod enim satis est, ei quicquid accesserit, nimium est: & nemo nimium beatus est: ita nemo beato beator. *Idem.*

³ *Cum ipse Consul, Censor etiam, Augurque fuisset & triumphasset*] *Victorius* edidit, cum ipse Consul, Censor esset Augur fuisset, triumphasset. Ac ita *Paris-pr.* nec recedit *Med.* nisi quod ille censor etiam esset. Scripsit, ut opinor, *Cicero*, cum ipse Consul, Censor, & Augur fuisset & triumphasset. Quin & augur fuisset, non augurque fuisset, dat *C. C. C.* De Metelli felicitate noster *Tusc. I.* 35. alique plures. Vide *Gerb. Vossium* ad *Velleii Paterculi* lib. I. cap. XI. & *Joan. Harduinum* ac *Plinii VII.* 45. *Idem.*

⁴ *A proposito, inquam, aberramus*] Sic *Paris. pr. tert. Paullo* post: Tamen aberramus a proposito. Vulgo aberravimus. *Idem.*

Vi.

tiolem ! jam ruinas videres : in virtute enim sola & in ipso honesto cum sit bonum positum, cumque nec virtus, ut placet illis, nec honestum crescat, idque bonum solum sit, quo qui potiatur necesse est beatus sit ; cum id augeri non possit in quo uno positum est beatum esse, qui potest esse quisquam alius alio beatior ? videsne ut haec concinant ? et hercule (fatendum est enim quod sentio) mirabilis est apud illos contextus rerum : respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus : quid sequatur, quid repugnet, ¹ vident. In geometria prima si dederis, danda sunt omnia. Concede nihil esse bonum, nisi quod honestum sit ; concedendum est, in virtute sola positam esse beatam vitam. Vide rursus retro. Dato hoc, dandum erit illud. Quod vestri non item. Tria genera bonorum. ² Proclivi currit oratio : ³ venit ad extremum ; haeret in salebra : cupit enim dicere, nihil posse ad beatam vitam deesse sapienti. Honesti

¹ *Vident. In Geometria prima]* Legerim *vident* : ut in *Geometria, prima si* &c. nec aliter multo *Lambinus* edidit. *Davies.*

² *Proclivi currit oratio]* Vulgo *proclivius*. At *Lambinus* edidit in *proclivi*. Nihil opus praepositione. Noster *Tusc. IV. 18. Incitataque semel proclivi labuntur*. Vide sis *Agellium X. 24. & Macrobius Saturn I. 4.* Nos igitur eam dedimus lectionem, quam repraesentant om-

nes *Pall. Paris. pr. tert. C.C.C. Med. & Balliol. Idem.*

³ *Venit ad extremum — dicere]* Haec profert *Nonius* in *salebrae*. *Idem.*

⁴ *Non potest, nisi retexueris illa]* Vel cum *Lambino* legas *non potest, nisi retexuerit illa*, vel *mecum, non potes, nisi retexueris illa*. *Idem.*

⁵ *In crucem qui agitur]* Melius duxi, quam in *cruce qui agitur*.

nesta oratio ; Socratica, Platonis etiam. Audeo dicere, inquit. ⁴ Non potest, nisi retexueris illa, paupertas si malum est, mendicus beatus esse nemo potest, quamvis sit sapiens. At Zeno eum non beatum modo, sed etiam divitem dicere ausus est. Dolere, malum : ⁵ in crucem qui agitur, beatus esse non potest. Bonum liberi, misera orbitas : bonum patria, miserum exilium : bonum valitudo, miserum morbus : bonum integritas corporis, ⁶ misera debilitas : bonum incolumis acies, misera caecitas. Quae si potest singula consolando levare, universa quo modo sustinebit ? sit enim idem caecus, debilis, morbo gravissimo adfectus, exsul, orbus, egens, torqueatur eculeo ; quem hunc adpellas Zeno ? Beatum, inquit. Etiam beatissimum ? Quippe, inquiet, cum tam docuerim gradus istam rem non habere, quam virtutem, in qua sit etiam ipsum beatum. ⁷ Tibi hoc incredibile, quia beatissimum. Quid tuum ? credibile ? si enim
ad

gitur. P. Manucius.

Ib. *In crucem qui agitur*] Codex Huraltinus habet, *in cruce qui agitur* : unde legendum censeo *in crucem qui agitur*, rejecta lectione vulgata, *in cruce qui agitur* &c. Lambin.

Ib. *In crucem qui agitur*] Sic ante Manucium Lambinumve dederat Victorius. Et optime quidem. Accedunt fere Paris. pr. tert. *in cruce quia agatur* exhibentes. Sic *in crucem actus* di-

citur infra cap. 30. Sic etiam in Verrem l. V. cap. 63, 64. *Der.*

⁶ *Misera debilitas*] Recte Paris. *miserum debilitas*. Igitur locum t.c. refingas velim, *Bonum liberi ; miserum orbitas : bonum patria ; miserum exilium : bonum valitudo ; miserum morbus : bonum integritas corporis ; miserum debilitas : bonum incolumis acies ; miserum caecitas*. Idem.

⁷ *Tibi hoc incredibile, quia beatissimum*]

ad populum me vocas, eum qui ita sit adfectus beatum numquam probabis: si ad prudentes, alterum fortasse dubitabunt sitne tantum in virtute ut ea praediti vel in Phalaridis tauro beati sint; alterum non dubitabunt, quin & Stoici convenientia sibi dicant & vos repugnantia. Theophrasti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata vita? Tamen aberramus a proposito: &, ne longius; Prorsus, inquam, Piso, si ista mala sunt, placet. Nonne igitur tibi videntur, inquit, mala? Id quaeres, inquam, in quo, ¹ utrum respondebo, verses te huc atque illuc necesse est? Quo tandem modo, inquit? Quia si mala sunt, is, Qui erit in iis, beatus non erit: si mala non sunt, jacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, Video, inquit, quid agas: ne discipulum abducam times. Tu vero, inquam, ducas licet si sequatur: erit enim mecum, si tecum erit.

atissimum] Ita quidem Codices, sed otiosa prorsus est vox penultima. Quapropter, ea deleta, legerim, *Tibi hoc incredibile, Beatissimum.* Davies.

¹ *Utrum respondebo*] Melius, ut opinor, *utrum responde-ro*; sive hoc sive illud dixero. *Idem.*

² *Tecum enim, ut ait Theophrastus, mihi instituenda &c.*] Quis non videt, verborum ordinem hic esse perturbatum? Quo modo enim petuit Theo-

phrastus, qui multis annis, atque adeo saeculis, ante Lucium Ciceronem natus est, de eo cogitare, aut loqui? Sic igitur videtur legendum, *Tecum enim, Luci, mihi instituenda oratio est. Omnis auctoritas philosophiae, ut ait Theophrastus, consistit in beata vita comparanda &c.* Lambin.

Ib. Ut ait Theophrastus] Paris. ait *Theophrastus.* Sed illae voces hoc in loco prorsus ridiculae sunt, easque librariorum, puto, stupor huc invexit. Illas igitur

erit. Audi igitur, inquit, Luci: ²tecum enim [ut ait Theophrastus] mihi instituenda oratio est. Omnis auctoritas philosophiae consistit in beata vita comparanda: beate enim vivendi cupiditate incensi omnes fumus. Hoc mihi cum tuo fratre convenit: quare hoc videndum est, possitne nobis hoc ratio philosophorum dare. Pollicetur certe: nisi enim id faceret, cur Plato Aegyptum peragravit ut a sacerdotibus barbaris numeros & caelestia acciperet? cur post Tarentum ad Archytam? cur ³ad reliquos Pythagoreos, Echecratem, Timaeum, ⁴Acrionem Locros, ut, cum Socratem expressisset, adjungeret Pythagoreorum disciplinam, eaque, quae Socrates repudiabat, addisceret? Cur ipse Pythagoras & Aegyptum lustravit & Persarum magos adiit? cur tantas regiones barbarorum pedibus obiit? tot maria transmisit? Cur haec eadem Democritus?

igitur funditus expungo, nec iis aliam sedem quaero. *Davies.*

³ *Ad reliquos Pythagoreos*] Vulgo *ad ceteros*. Alterum vero suadent Paris. pr. tert. Med. Balliol. & editio *Victoriana*. Id.

⁴ *Acrionem Locros*] Quidam *Eurytum* reponunt, sed male: fuit enim Eurytus Tarentinus, ut ex *Diogene* intelligitur, apud quem scriptum est [lib. VIII. §. 46.] Τελευταῖοι γὰρ ἐγένοντο ὁ Πυθαγορείων, ὅς ἐστι καὶ Ἀριστόξενος ἰδεῖν, Ξενοφίλος τε ὁ Χαλκιδεύς,

ἀπὸ Θράκης, καὶ Φάντων ὁ Φλιάσιος, καὶ Ἐχειράτης, καὶ Διοκλῆς, καὶ Πολύμναστος Φλιάσιος: καὶ αὐτοὶ ἦσαν δὲ ἀκροαταὶ Φιλολάου καὶ Εὐρότου ὁ Ταραντίνων. *Ursin.*

Ib. Acrionem Locros] Ita *Codices*. *Valerius Maximus* lib. VIII. cap. VII, 3. Ext. *Quominus miror cum* (Platonem) *in Italiam transgressum, ut ab Archyta Tarenti, a Timaeo & Arione & Echecrate Locris, Pythagorae praecepta & instituta acciperet.* Legendum *Acrione*, pro-

ut

tus? ¹ qui (vere falsone quaereremus) dicitur oculis se privasse. Certe ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos, quid quaerens aliud nisi beatam vitam? Quam si etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa investigatione naturae consequi volebat ut esset bono animo: ² id enim ille summum bonum εὐδυνίαν & saepe ἀδυναμίαν appellat, ³ id est, animum terrore liberum. Sed haec

ut jamdudum animadvertimus. Davies.

¹ Qui vere falsone quaereremus] Verbum quaereremus, quod in omnibus libris reperitur, alienum & supervacaneum puto. Hoc primum. Deinde falsone legendum arbitror, ut sit haec sententia, qui sive vere, sive falso dicitur oculis se privasse &c. Quidam autem sic legunt: qui vere falsone quere-remur. Paullo post legendum quam minimum, ubi libri omnes vulgati habent quam minime. Lambinus.

Ib. Vere falsone, quaereremus] Lambinus, abjecta voce postrema, legit vere falsone. Sic etiam conjecit Victorius Var. Lect. XV, 9. At vero rescripserim vere falsone non quaereremus. Vide nos ad Tuscul. V, 39. Dav.

² Id enim ille summum bonum εὐδυνίαν & saepe ἀδυναμίαν appellat] Lego etenim ille summum bonum εὐδυνίαν & saepe

ἀδυναμίαν appellat. Editi quidem veteres habent ἀναμίαν appellat; sed receptam lectionem merito reposuit Jac. Gronovius eique diserte favent Pal. sext. & Eliens. Vide Clementem Alexandrinum Strom. II. p. 498. Adifis & Lambinum ac Torrentium ad Horatii lib. I. Epist. VI, 1. Idem.

³ Id est, animum terrore liberum] Glossema puto. P. Manucius.

⁴ Et si praeclare, nondum tamen & perpolita] Fortassis perpolite; sicut antea praeclare; post enucleate. Lambinus autem dedit, et si praeclara, nondum tamen & perpolita. Davies.

⁵ Nec dubitatum, quin] Veteres libri nec dubitant quin. Fortasse nec dubitanter, quin. Vereor enim ne minus notum, usitatum tamen, loquendi genus indoctis hominibus depravandi occasionem attulerit. Ego Ciceronem video ita locutum in Epist.

haec ⁴ etsi praeclare, nondum tamen & perpolita: pauca enim, neque ea ipsa enucleate ab hoc de virtute quidem dicta: post enim haec in hac urbe primum a Socrate quaeri coepta, deinde in hunc locum delata sunt, ⁵ nec dubitatum, quin in virtute omnis ut bene, sic etiam beate vivendi spes poneretur. Quae cum Zeno didicisset a nostris, ⁶ ut in actionibus ⁷ praescribi solet, de re eadem fecit alio modo. Hoc tu nunc in illo probas. Scilicet
 voca-

Epist. 3. lib. XII. Fam. *Eadixit*, inquit, *de proditoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus: de me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio & vos fecissetis, & Canutius faceret.* P. Manuc.

Ibid. *Nec dubitatum*] Multi Codices *nec dubitant*: unde *Manucius* legendum censet *nec dubitanter*; *Lambinus* autem *nec dubitavit*. Equidem receptam lectionem non moveo, quam tenent Pal. sext. & Eliens. *Dav.*

⁶ *Ut in actionibus praescribi solet &c.*] Videtur sic potius esse legendum: *ut in actionibus fieri solet, de re eadem scripsit alio modo.* Jam vulgata lectio, *ut in actionibus perscribi solet, de re eadem fecit alio modo* non videtur mihi ferri posse. *Lambin.*

Ibid. *In actionibus praescribi*] Sic ex antiquo libro & ex consuetudine Jctorum, apud quos *praescribere* est excipere, hoc modo: si paret eum centum

debere, nisi cum eo pactus erit, iudex eum condemnat: praescribitur enim iudici ne condemnet, illa interpositione, Nisi cum eo pactus erit. Quod autem sequitur, *De eadem re fecit alio modo*, puto verbum *fecit* abundare; intelligitur enim non *fecit*, sed *egit*: cum aliquis agere dicatur in iudicio de eadem re alio modo, qui furto suo recuperato, verbi gratia, aestimatione, repetit idem furtum ab eodem alio actionis genere: tunc enim dicitur de eadem re alio modo agere, quod vetant Jctorum formulae. Unde illud Epist. 27. lib. XIII. Fam. *Ut vos in vestris formulis, sic ego in epistolis, de eadem re alio modo.* P. Manucius.

⁷ *Praescribi solet, de re eadem fecit alio modo*] *Praescribi*, non *perscribi*, prior edidit *Victorius*; ac ita dant Paris. pr. tert. Med. alique MSSi. At *fecit*, quod omnes libri repraesentant, potius

vocabulis rerum mutatis, inconstantiae crimen ille effugit; nos effugere non possumus? Ille Metelli vitam negat beatiorē quam Reguli, praeponendam tamen: nec magis expetendam, sed magis sumendam: &, si optio esset, elegendam Metelli, rejiciendam Reguli. Ego, quam ille praeponendam & magis elegendam, beatiorē hanc adpello: nec ullo minimo momento plus ei vitae tribuo, quam Stoici. Quid interest, nisi quod ego res notas notis verbis adpello; illi nomina nova quaerunt quibus idem dicant? Ita quemadmodum in senatu semper est aliquis, qui interpretem postulet: sic isti nobis cum interprete audiendi sunt. Bonum adpello, quicquid secundum naturam est; quod contra, malum: nec ego solus, ¹ sed tu etiam Chrysippe, in foro, domi: ² in schola definis. Quid ergo? aliter homines

potius in *egit* mutarim, quam cum *Manucio* delerim *fecit* & *egit* subaudierim. *Agere* scilicet & *facere* librarii passim confuderunt. *Seneca* de *Clement.* I, 19. *Est enim illi (naturae) mos, exerere se in parvis, & ingentium rerum documenta minima agere.* Ubi *minima* *facere* lubens rescripserim. Vide sis quae contra *Lambinum* disputat *Petr. Faber* Semestr. lib. I. cap. XXI. pag. 142. *Davies.*

¹ *Sed tu etiam, Chrysippe, in foro, domi: in schola definis]* Sic edendum curavi, & libros vete-

res, & rationem secutus. Haec enim sententia est, Non ego solus bonum appello, quod secundum naturam est, quod contra, malum; sed etiam tu, Chrysippe, in foro cum civibus aliquid rei contrahens, domi loquens cum domesticis, & familiaribus: in schola vero de Zenonis decretis & de summo bono disputans, definis ita loqui. *Vulgata lectio, in foro, domi, in schola definis, ferri non potest, & clamat se esse corruptam. Lambin.*

² *In schola definis]* Vulgo *definis*. Sed omnino legendum *definis*

homines, aliter philosophos loqui putes oportere [³ quanti quidque sit?] aliter doctos & indoctos? sed cum constiterit inter doctos quanti res quaeque sit; [si homines essent, usitate loquerentur] dum res maneant, verba fingant arbitrato suo. Sed venio ad incon- ³⁰stantiae crimen, ne saepius dicas me aberrare: quam tu ponis in verbis; ego positam in re putabam. Si satis erit hoc perceptum, in quo Stoicos adjuutores optimos habemus, tantam vim esse virtutis, ut omnia, si ex altera parte ponantur, ne adpareant quidem; cum omnia, quae illi commoda certe dicunt esse, & sumenda, & elegenda, & praeposita, quae ita definiunt ut satis magno aestimanda sint; haec igitur cum ego tot nominibus a Stoicis adpellata, partim novis & commenticiis ut ista ⁴ producta & reducta, partim idem significantibus

finis, ut ex suis Codicibus olim monuit *Lambinus*. Et ita dant e nostris Paris. pr. tert. *Davies*.

³ *Quanti quidque sit, aliter docti & indocti*] Sic emendavi, codices manuscriptos, in his Cujatiano & Huraltino, secutus: cujus scripturae facilis & aperta sententia est. Quanti, inquit, quidque sit aliter docti & indocti definiunt, seu aestimant. Sed &c. *Lambin*.

Ib. *Quanti quidque sit? aliter doctos & indoctos*] A *Lambini* ratione stat Pal. sextus. At nostri repraesentant *quanti* (Paris.

quam) *quicquid sit aliter doctos & indoctos*. Quaedam vero, nisi fallor, huc intulere librarii, quibus *Ciceronis* nitor obicuratur. Ablutis igitur eorum sordibus, totum locum sic emendo, *Quid ergo? aliter homines, aliter philosophos loqui putes oportere? aliter doctos & indoctos? Sed, cum constiterit inter doctos quanti res quaeque sit, dum res maneant, verba fingant arbitrato suo*. Sic, ut opinor, clara sit *Tullii* mens, & ut nihil orationi deest, ita nihil redundat. *Davies*.

⁴ *Producta & reducta*] *Προ-
νυμειν*

E c

ficantibus (quid enim interest, expetas an elegas? mihi quidem etiam lautius videtur, quod elegitur & ad quod delectus adhibetur) sed cum ego ista bona omnia dixerō, ¹ tantum refert quam magna dicam, ² cum expetenda, quam valde: fin autem nec expetenda ego magis, quam tu elegenda, nec illa pluris aestimanda ego, qui bona, quam tu, qui producta adpellas; omnia ista necesse est obscurari, nec adparere, & ³ in virtutes tamquam in solis radios incurrere. At enim, qua in vita est aliquid mali, ea esse beata non potest. Ne se-
ges

νῦν passim *producta* reddidit Cicero; nusquam, si bene memini, *reducta*, quod ἀποπροσπύεως potius convenire videatur. For-
san igitur legendum *producta* & *praecipua*. Vide supra IV, 26. & Tuscul. V, 16. *Davies*.

¹ *Tantum refert, quam magna dicam: cum expetenda, quam valde*] Hic quoque locus, sine ulla conjectura, ex plana & liquida antiquorum librorum scriptura praeclare a me restitutus est. Sententia autem & concinna, & plana est. Cum ego ista omnia, quae tu producta & praeposita nominas, bona dixerō, hoc tantum refert, quam magna bona dicam: cum expetenda appellaro, quae tu eligenda; hoc tantum interest inter te & me, quam valde expetenda dicam, quam valde tu eligenda. *Lamb.*

² *Cum expetenda, quam valde*] Plurimi codices editique

veteres *quam expetenda, quam valde*. *Lambinus* e suis libris veteram lectionem primus eruit, eamque retinent Pall. quart. sext. Paris. pr. tert. *Davies*.

³ *In virtutes*] Puto *in virtutis* — *radios*. Idem.

⁴ *Si avenam usquam videris*] Vulgo *avenam* ipsam *videris*. Nullo sensu. Nos igitur eam recepimus lectionem quam praestant Med. & Balliol. quamque *Victorius, Lambinus & Aldus* nepos in suis editionibus expresserant. Idem.

⁵ *An hoc usquequaque, aliter in vita? & non &c.*] Sic habent omnes libri & manuscripti & typis impressi; nisi quod interpunctio vitiosa est, & interrogationis nota desideratur post *aliter in vita?* neque nunc video, quare hic quidquam mutatum sit, quamvis olim aliter
sen

ges quidem igitur spicis uberibus & crebris,
 4 si avenam uspiam videris; nec mercatura
 quae stuosa, si in maxumis lucris parum aliquid
 damni contraxerit. 5 An hoc usquequaque,
 aliter in vita? & non ex maxuma parte de
 tota judicabis? an dubium est, quin virtus
 ita maxumam partem obtineat in rebus huma-
 nis, ut reliquas obruat? 6 audebo igitur quae
 secundum naturam sint bona adpellare, nec
 fraudare suo veteri nomine, 7 potius quam
 aliquid novum exquirere; virtutis autem am-
 plitudinem quasi in altera librae lance ponere.

1 Ter-

senferim. Haec enim sententia est, An hoc usquequaque, id est, in omni re, judicabis, nempe unumquidque esse appellandum ex maiore parte. Verbi gratia, bonum id dicimus, quod plus habet boni, quam mali: & id dulce dicimus, quod plus in se continet dulcedinis, quam amaroris, & ita de ceteris. Aliter autem in vita se habere existimabis, & non de tota vita ex maiore parte vitae judicabis? id est, non judicabis eam vitam beatam esse, in qua plus sit boni, quam mali? *Lambin.*

6 Audebo igitur, quae secundum naturam sint] Vulgo audebo igitur cetera, quae secundum naturam sunt. Cetera vero praetermisi fide MSS. C. C. C. Med. & Balliol. nec id agnoscunt *Lambinus* & *Aldus* nepos. Sint vero legitur in Paris. pr. tret. reliquisque Codicibus &

in editione *Victoriana*. Davies.

7 Potius quam aliquid] Vulgo quam aliquid potius, & ita MSS. ti. Cum tamen perversus sit is ordo verborum, *Lambini* sum secutus editionem. Ut verum tamen fatear, legere gestitavimus, audebo igitur quae secundum naturam sint bona appellare nec fraudare suo veteri nomine, quam aliquid prorsus novum exquirere. Nam potius in huiusmodi locutionibus passim subauditur. *Arnobius* lib. V. pag. 195. Ita enim sunt omnia & excogitata & comparata derisui, ut sit vobis connitendum, falsa ut credantur haec esse etiam si sunt vera, quam obtinere velle pro veris &c. Sic iterum lib. VI. pag. 244. *Sulpicius Severus* Epist. III. pag. 366. Seque adhuc tuos quam meos esse meminerunt. Obvia sunt huiusmodi multa, quorum nonnulla collegimus ad *Minucii*

¹ Terram, mihi crede, ea lanx & maria deprimet. Semper enim ex eo, quod maxumas partes continet latissimeque funditur, tota res adpellatur. Dicimus aliquem hilare vivere: igitur, si semel tristior effectus est, hilara vita amissa est? At hoc in eo M. Crasso, ² quem semel ait in vita risisse Lucilius, non contigit ut ea re minus ἀγέλατος, ut ait idem, vocaretur. Polycratem Samium felicem adpellant: nihil acciderat ei quod nollet, nisi quod anulum, quo delectabatur, in mare abjecerat. Ergo infelix una molestia? felix rursus, cum is ipse anulus in praecordiis piscis inventus est? Ille vero si insipiens, (quod certe, quoniam tyrannus) numquam beatus; si sapiens, ne tum

Felicitis cap. 5. Davies.

¹ Terram, mihi crede, ea lanx & maria deprimet] Lanx, quae gravior est, leviozem non deprimat, sed elevat. Sic tamen locutus est noster Tusc. V, 17. Pariter Gratinus Cyneg. vers. 198.

Ilius e manibus vires sit cura futuras

Perpensare: leves DEDUCET pondere fratres.

At quod praeponderat leviora non deducit sed attollit. *Julianus* autem Orat. III. pag. 119. A. de re ponderosiore παλιν τὸν ζυγὸν merito dixit. Vide *J. Fr. Gronovium* Observ. lib. II cap. XIII. p. 319. *Idem.*

² Quem semel ait in vita risisse *Lucilius*] Auctorum suffra-

gia collegit *Fr. Douza* ad *Lucilii* Fragm. pag. 20. Hunc Crassum alii nunquam risisse confirmant. Vide *Plinium* H. N. VII, 19. & *Solinum* cap. 1. *Idem.*

³ Ab Oroete praetore Darei] Codices *Oronte*. Mendum dum sustulit *Victorius* Var. Lect. II, 4. quam in rem testes ab eo citati sunt *Herodotus* & *Athenaeus*. Addi possit *Lucianus* in *Dial. Antisthen* & *Cratet*. Tom. I. pagg. 315, 317. ac in *Contempl.* pag. 352. Idem tamen vitium scriptores alios etiam nunc foedat, ut *Maximum Tyrium* Diff. XXXV. & *Dionem Chrysostomum* Orat. XVII pag. 251. A. *Idem.*

⁴ Stoici scilicet] Sic olim restitui, conjectura ductus. Mendum

tum quidem miser, cum ³ ab Oroete Præatore Darei in crucem actus est. At multis malis adfectus. Quis negat? sed ea mala virtutis magnitudine obruebantur. An ne hoc quidem ³¹ Peripateticis concedis, ut dicant, omnium virorum bonorum, id est sapientum, omnibusque virtutibus ornatorum, vitam omnibus partibus plus habere semper boni quam mali? Quis hoc dicit? ⁴ Stoicis licet. Minime: sed isti ipsi, qui voluptate & dolore omnia metiuntur, nonne clamant sapienti plus semper adesse quod velit, quam quod nolit? Cum tantum igitur in virtute ponant ii, qui se fidentur virtutis causa, ⁵ nisi ea voluptatem acciret, ne manum quidem versuros fuisse; quid facere

dum videlicet a librariis scriptoribus commissum: qui pro *Stoici scilicet* fecerunt *Stoicifili* licet, deinde ex hac vitiosa scriptura natum est *Stoicis licet*, non minus vitiosum. Verum tamen, nisi nimis longe abesset ab antiqua scriptura, mallet legi, *Stoici soli*? *Minime*: &c. Quin haec fortasse recta scriptura est, & non ita longe abest ab antiqua scriptura: nam ex *Stoici soli* factum *Stoicifili*: hinc *Stoici scilicet*, aut *Stoicis licet*. Lambinus.

[Ib. *Stoicis licet*] Amplector emendationem *Lambini*, repONENTIS *Stoici scilicet*; nec opus erat ut ad aliam recurreret conjecturam. *Davies*.

⁵ *Nisi ea voluptatem acciret*]

Pal. quart. Paris. pr. tert. & C. C. C. *nisi ea voluptatem maceret*. Pal. sext. *voluptate maceret*; unde *Gruterus* fieri posse censuit, *voluptate maderet*; *Guyetus* autem fidens reposuit, *voluptate marceret*. Sic *marcere Campana luxuria* dixit *Livius XXIII*, 45. *deliciis marcere* *Arnobius* lib. II. pag. 81. *emarcescere voluptate* *Boetius* Conf. Philos. lib. IV. Prof. 7. Verum tamen hoc *Epicuri* mentem non exhibet, ac receptam lectionem praestant *Med. & Balliol.* eaque satis commoda videtur. Si quid autem esset immutandum, potius aliorum Codicum ductu legerem, *nisi ea voluptatem faceret*. Vide nos ad lib. I. cap. 13. *Idem*.

facere nos oportet, qui quamvis minimam animi praestantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus, ut ea ne in conspectu quidem relinquuntur? Quis enim est ¹ qui hoc cadere in sapientem dicere audeat, ut, si fieri possit, virtutem in perpetuum abjiciat ut dolore omni liberetur? quis nostrum dixerit, quos non pudet ea, quae Stoici aspera dicunt, mala dicere, melius esse, turpiter aliquid facere cum voluptate, quam honeste cum dolore? Nobis Heracleotes ille Dionysius flagitiose descivisse videtur a Stoicis ² propter oculorum dolorem. ³ Quis vero hoc didicisset a Zenone, non dolere, cum doleret? illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non esse, quia turpe non esset, ⁴ & esset ferendum viro. Hic si Peripateticus fuisset, permanfisset, credo, in sen-

¹ *Qui hoc cadere*] Sic recte Paris. Vulgo *qui haec cadere*. Davies.

² *Propter oculorum dolorem*] Aut *oculorum* depravatum est aut *Cicero* sibi non constat: nam *Tusculana* II. [cap. 24.] *renum* dolore *Dionysium* hunc laborantem memorat. P. MANUC. *Ibid.* In *Tusculanis Ciceronum* memoria lapsum putarim; cum *Dionysium* hunc propter ὀφθαλμίας a Stoicis descivisse tradat etiam *Laertius* lib. VII. §. 37, 166. Davies.

³ *Quasi vero hoc didicisset*] Sic habent libri duo manuscripti, ubi vulgati habent, *Quis vero hoc didicisset* &c. Lambin.

Ib. *Quis vero hoc didicisset*] Lambinus ex duobus MSSis, quasi vero. Cuncti nostri vulgatam retinent, quae tamen videtur parum sincera. Lego qui vero hoc &c. Davies.

⁴ *Esset ferendum viro*] Sententia postulat esse; ut hoc dicatur, quod turpe non sit, malum illud non esse, & esse ferendum viro. P. Manucius.

Ib. *Et esset ferendum viro*] *Paulus Manucius* reponit & esse ferendum viro. Rectius videtur, ut esset ferendum viro. Davies.

⁵ *Carneades Epicuri per familiaris*] Adversantur rationes chronologicae: nam *Epicurus* mortuus

sententia, quoniam dolorem dicunt malum esse; de asperitate autem ejus fortiter ferenda praecipiunt eadem quae Stoici. Et quidem Arcefilas tuus, etsi fuit in differendo pertinacior, tamen noster fuit: erat enim Polemonis. Is cum arderet podagrae doloribus, visitassetque hominem ⁵ Carneades Epicuri per-familiaris, & tristis exiret, Mane, quaeso, inquit, Carneade noster; nihil illinc huc pervenit: ostendit pedes & pectus. Attamen hic mallet non dolere. Haec igitur est nostra ra-³² tio, quae tibi videtur inconstans; cum propter virtutis caelestem quandam & divinam tantamque praestantiam, ut, ubi virtus sit ⁶ resque magnae, sumendae, laudabilesque virtute gestae, ibi esse miseria & aerumna non possit, tamen labor possit & molestia, non dubitem dicere,

tuus est anno secundo Olymp. CXXVII. Carneades autem quarto Olymp. CLXII. ut inter eorum fata CXLII. intercesserint anni. Quarendus igitur est alius qui revera fuit Epicuro familiaris: Carneades enim Academicus philosophus intelligi non potest. Forsan autem latet Corniades, de quo Plutarchus Tom. II. pag. 1089. C. ut legendum sit, *visitassetque hominem Corniades Epicuri per familiaris & tristis exiret, Mane, quaeso, inquit, Corniade noster &c. Idem.*

⁶ *Resque magnae, sumendae, laudabilesque virtute gestae*] Ciceronem aliter scripsisse vel sacramento, veterum more, contende-

rem. Scripsit autem hoc fortasse, *resque magnae, summeque laudabiles virtute gestae.* P. Manucius.

Ib. *Resque magnae, sumendae, laudabilesque*] Operam ludit Gruterus, qui Codicum scripturam eo tuetur, quod *sumendum* apud Stoicos erat artis vocabulum. Mihi quidem stat locum vitio laborare, sed quomodo sit emendandus non aequè patet. Manucius conjecit, *resque magnae summeque laudabiles virtute gestae.* Mihi propius ad MSSorum vestigia *resque magni aestimandae laudabilesque virtute gestae.* Si quid rectius excogitatur, herbam porrigo. Davies.

dicere, omnes sapientes semper beatos esse, sed tamen fieri posse ut sit alius alio beatior. Atqui iste locus est, Piso, tibi etiam atque etiam confirmandus, inquam: quem si tenueris, non modo meum Ciceronem, sed etiam me ipsum abducas licebit. Tum Quintus, Mihi quidem, inquit, satis hoc confirmatum videtur: ¹ laetor quidem philosophiam, cujus antea supellectilem pluris aestimabam quam possessiones reliquorum, (ita mihi dives videbatur, ut ab ea petere possem quicquid in studiis nostris concupissem) hanc igitur laetor etiam acutiorem repertam, quam ceteras: quod quidam ei deesse dicebant. ² Non quam nostram quidem, inquit Pomponius jocans. Sed mehercule pergrata mihi oratio tua: quae enim dici Latine posse non arbitrabar, ea dicta sunt a te, nec minus plane quam dicuntur a Graecis, verbis aptis. Sed tempus est, si videtur: & recta quidem ad me. Quod cum ille dixisset & satis disputatum videretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.

¹ *Laetor quidem philosophiam*] Nisi me fallunt omnia, *Cicero* scripsit *laetor*que eam *philosophiam* &c. *Davies*.

² *Non, quam nostram quidem*] *Commoda* quidem lectio, si modo *Codices* annuerent. *MSS* tamen, *Ven. 1471.* & editio *Vindobroniana* dant *nunquam nostram quidem*. *Ascens.* *nunquam nostra.*

Foran *nunquam* nostrae *quidem*, scilicet acumen deesse dicebant. Tum demum satis apparet, quo modo jocetur *Atticus*: nam *Epicurum* *hebetem* & *rudem* dicere solent *Stoici*, quod ait noster de *Divin. II.* 50. praeterquam quod hac ratione verba proxime praecedentia respiciet. Vide *Fin. I.* 6, 7. *Idem*.

F I N I S.

I N D E X.

A.

ACADEMIA II, 1. nova
& vetus V, 3. veteris
& Peripateticorum de
finibus sententia II, 11. V. 3.
Academici III, 9. IV, 2.
Accius IV, 25. V, 11.
Acrio. V, 29.
Actionum humanarum genera
plura V, 21.
Aerumnae II, 35.
Aestimabile quid sit III, 6.
Aestimatio III, 16.
Agendi cupiditas in homine
V, 20.
Amicitia. I, 20. III, 21.
Animi praestantia munera II,
34. efformatio. V, 12. vir-
tutes *Ib.* 13.
Animus trium temporum par-
ticeps II, 33.
Annus magnus II, 31.
Antiochus V, 1, 2, 25.
Appetitus naturalis IV, 13.
Arcefilae differentia ab Aristo-
tele V, 4. mos audiendi pri-
mo alios, tum contradicendi
II, 1.
Arcefilas Polemonis V, 31.
Archimedes V, 19.
Aristides V, 22.
Aristippus I, 7. II, 6, 11. seqq.
V, 7

Aristo II, 11, 13. III, 3. con-
fundit omnem vitam *Ib.* 15.
Lyfiae auditor V, 5.
Aristonea vitia IV, 15.
Aristonis appetitus IV, 16.
sententia de summo bono
unde V, 25.
Aristoteles II, 11. IV, 6, 18,
26. V, 3, 4.
Aristus frater Antiochi V, 3.
Artes III, 15. quibus ratio &
oratio completur, IV, 4.
Asoti II, 7, 8.
Athenae V, 2.
Atomi I, 6.
Atticus I, 5. V, 1, 2.

B.

Beate vivere I, 16.
Bestiae specula naturae II, 10.
non omnia faciunt volupta-
tis causa II, 33. libertatis a-
mantes V, 20.
Bestiarum nullum est iudicium
II, 11. progressus secundum
aetatem. V, 15.
Bona corporis V, 24.
Bona summi origo unde ab
Epicuro petitur II, 10. in-
vestigatio, perquam necessa-
ria. V, 6.
Bonorum divisiones variae. III,
13, 16. extremum quid sit
I, 9.

I N D E X:

- I, 9. et malorum antitheta.
 V, 28.
 Bonum quid sit II, 2, 12. III,
 1, 3, 10. IV, 6. V, 13, 16, 29.
 Bruti liber *de virtute* I, 3.
- C.
- Caepio Cn. III, 2.
 Callipho IV, 18. V, 8.
 Calliphonis summum bonum
 II, 6, 11. sententia de sum-
 mo bono unde V, 25.
 Carneades V, 6, seqq. Epicuri
 perfamiliaris *Ib.* 31.
 Carneadeus finis II, 11, 12.
 IV, 18.
 Cato M. III, 2.
 Chrysippi statua in Ceramico
 I, 12. opinio de bona fama
 III, 17. cuius causa sint bestiae
Ib. 20. ars rhetorica IV, 3.
 divisio animantium & quod
 cuiusque extremum *Ib.* 11.
 Cicero Q. V, 1. L. *Ib.*
 Ciceronis libri *de rep.* II, 18.
 Cleanthis tabula II, 21. Rhetorica
 IV, 3.
 Coloneus locus V, 1.
 Consuetudo rerum nova no-
 mina terit III, 4.
 Corporis humani admiranda
 fabrica V, 12. vitia studiose
 occultantur *Ib.* 17.
 Crantor V, 3.
 Crassus M. uti solebat suo bono
 II, 18. nisi eguisset, nun-
 quam Euphratem transire vo-
 luisset III, 22. ἀλῆλας V, 30.
 Critolaus V, 5.
 Croesi divitiae III, 14. IV, 12.
 Croesus II, 27. non sapienter
 a Solone monitus III, 22.
 Cupiditas animi pars levissima
 II, 35.
- D.
- Decius P. filiusque & nepos
 II, 19.
 Definitio II, 2.
 Demetrius Phalareus Theo-
 phraستي auditor V, 19.
 Democriti securitas V, 8. laus
Ib. 19.
 Democritus I, 6, 8. II, 31, se
 oculis privavisse dicitur V,
 29.
 Demosthenes V, 2.
 Desideria naturae II, 9.
 Dialectica quid contineat II, 6.
 quae tradat III, 22. & phy-
 sica a Stoicis virtutes appel-
 lantur *Ib.*
 Dicaearchus IV, 28.
 Dinomachus V, 8.
 Diodorus II, 6, 11, IV, 18.
 Critolai auditor. V, 5, 8.
 Diogenes Stoicus I, 2. III, 10.
 Diogenis Cynici opinio de di-
 vitis III, 15. de bona fama
Ib. 17.
 Dionysius Heracleotes V, 31.
 Divisio est adjunctum definitio-
 nis IV, 4.
 Dolori contraria doloris priva-
 tio II, 9.
 Doloris amotio an sit summa
 voluptas II, 3. vim opinio,
 non natura, facit maiorem aut
 minorem III, 13.
 Dolorum distinctio I, 15.
 Drusus Catonis avus IV, 24.
- E.
- Echecrates V, 29.
 Elementa quatuor & horum di-
 visio IV, 5.
- Elo-

I N D E X.

Eloquentia principibus maxime
ornamento est IV, 22.

Endymionis somnus V, 20.

Ennii *Medea* I, 2. *Alcmaeo* IV.

23.

Ennius II, 13.

Epaminondas II, 19, 21.

Epicurei cur tam multi sint I,

7. negabant alios intelligere
voluptatem Epicuri II, 4.

multi in amicitiiis fideles *Ib.*

25.

Epicuri & Epicureorum scripta

I, 2. ratio *Ib.* 5, seqq. verba

Ib. 20. II, 7. *κρυφαὶ δόξαι* *Ib.*

epistola *Ib.* 30.

Epicurus neglexit ornamenta

dicendi I, 5. in physicis De-

mocritus. I, 6. IV, 5. in-

ventor veritatis &c. I, 10.

Euripides I, 2. II, 32.

Expetendorum propter se duo

genera V, 23.

Extremum five finis quid sit

II, 2.

F.

Fadia II, 17.

Fadius Gallus *Ib.*

Finis quid sit II, 2. diversa vo-

cabula III, 7.

Fortitudo I, 15. in laboribus

periculisque cernitur V, 23.

Fortuna suis cuique fingitur

moribus V, 7.

G.

Gallonius P. gurgēs II, 8.

Gorgias Leontinus sophista

II, 1.

Gracchus Ti. pater & filius IV,

24.

Graeci leves II, 25. verborum

copia non vincunt Latinos

I, 3. III, 2.

H.

Heraclitus *σκολεινός* II, 5.

Hercules servator generis ho-

minum III, 20.

Herculis aerumnæ II, 35.

Herilli levitas IV, 14.

Herillus II, 11, 13. IV, 14. V, 8.

Hermachus II, 30, 31.

Hieronymus Rhodius II 3, 6,

12. IV, 18. V, 5, 7, 25.

Homeri versus a Cicerone con-

versi V, 18.

Homines ita nati ut ad virtu-

tem sint apti IV, 2.

Hominis natura explicata V,

12. progressus in aetate *Ib.*

5. pars optima divina est

Ib. 20.

Hominum inter homines juris

sunt vincula III, 20.

Homo constat ex animo & cor-

pore IV, 10. quomodo a na-

tura sit genitus V, 21.

Honestatis forma undique ex-

pleta & perfecta II, 14. ma-

jestas & pulcritudo V, 24.

Honestum quid sit. II, 13. cur

fit laudabile. *Ib.* 15. lumen

est virtutis III, 3. summum

bonum est *Ib.* 17. solum bo-

num esse V, 16, 27.

Hymnis fabula Caecilii II, 7.

I.

Idaea sacra V, 22.

Ignis origo animorum statuitur

Zenoni IV, 5.

Inaestimabile III, 6.

Inertes II, 34.

Ingenii

I N D E X.

Ingenii nomine quae contine-
antur V, 13.

Jupiter dempta aeternitate ni-
hilo Epicuro beatior II, 27.
Solutaris, hospitalis, stator III,

20.

Iustitia II, 9. femina infunt in
bonis animi IV, 7. quid sit
V, 23.

L.

Laelius sapiens II, 8.

Leonidas II, 30.

Liber III, 20.

Licinius I, 2.

Loci argumentorum sunt the-
sauri disputantium. IV, 4.

Lucilius I, 3. II, 8.

Lucretia II, 20.

Luculli villa II, 33.

Luculli pueri bibliotheca III, 2.

Lyfias, Lyco V, 5.

M.

Malum quid sit V, 29.

Marius C. II, 32.

Membra corporis alia usui in-
serviunt alia ornatui III, 5.
ad quandam vivendi ratio-
nem data. *Ib.* 7. alia sibi na-
ta, alia in ceterorum usum
ducta est *Ib.* 19.

Memoriae ars II, 32. disciplina
ducta est a locis V, 1.

Menandri *Synephebi*, *Andria* I, 2.

Mentis humanae praestantia V,
12, 21.

Metellus Q. beatior quam Re-
gulus V, 27, 29.

Metrodorus sapiens II, 3. paene
alter Epicurus *Ib.* 28, 30, 31.

Mnesarchus I, 2.

Morbi animi qui sint I, 18.

Mors dissolutio naturae II, 26.

N.

Natalis dies II, 31.

Natura omnis conservatrix sui
V, 9. ab interitu abhorret
Ib. 11. omnibus suis partibus
expleri vult *Ib.* 17.

Naturae vis in bestiis III, 14.
prima invitamenta V, 7. pri-
ma. *Ib.* 16.

Nicomachus Aristotelis fil. V, 5.

Nosce teipsum. V, 16.

O.

Obscuritas scriptorum duplex
II, 5.

Octavius Cn. II, 29.

Officia quo referantur III, 6.

Opportuna quae dicuntur suum
habent modum III, 14.

Opportunitas Graecis *ἰσχυρία*
Ib.

Orata Sergius II, 22.

Orestes & Pylades I, 20, II,
23, V, 22.

P.

Pacuvius I, 2. V, 11.

Panaetius I, 2. II, 8. IV, 9, 28.

Paullus L. V, 24.

Peccata an omnia sint paria III,
14. IV, 27.

Peducaeus S. II, 18.

Pelafgi II, 4.

Peripatetici veteres V, 3. a
Platone *Ib.* 8.

Peripateticorum sententia de
fine bonorum II, 11. IV, 21.
cum Stoicis contentiones II,
21. III, 12. industria IV, 3.

Perturbationes Graecae *πάθη*
III, 10.

Pha-

I N D E X.

Phaedrus I, 5. V, 1.
 Phalericum V, 2.
 Phidias IV, 13.
 Philosophiae summa ad beate
 vivendum refertur II, 27.
 divitiae V, 32.
 Philosophorum opiniones va-
 riae de summo bono II, 11.
 sententiae praecipue tres V, 6.
 Physica a Stoicis virtutis nomine
 appellata III, 22.
 Physicae cur studendum III, 22.
 utilitas IV, 5. jucunditas
 V, 19.
 Piso ille frugi II, 28.
 Piso M. IV, 26. V, 1. &c.
 Plato I, 21. II, 28. V, 29.
 Platonis verba II, 14, 16. V,
 21.
 Polemo II, 11. IV, 2, 6.
 Polyaeus geometra I, 6.
 Pompeius Q. II, 17, 18.
 Posidonius I, 2.
 Praeposita, producta, προσημί-
 να III, 4, 15, seqq. 21. IV,
 8, 9, 26. V, 30.
 Praepositorum distinctio III, 17.
 Principia falsa V, 19.
 Prudentia cernitur in delectu
 bon. & mal. V, 23.
 Ptolemaeum V, 1.
 Pueri ad discendum natura pro-
 clives V, 18.
 Puerorum incrementa V, 15.
 Indoles *ib.* 22.
 Pyrrho. II, 11, 13. III, 3. IV,
 16, 18, 22. V, 8.
 Pythagoreus ille Damon II, 24.
 Pythagoras V, 2. Aegyptum &
 Perias adiit *ib.* 19, 29.

Q

Quaestiones Academicorum &

Peripateticorum duplices
 IV, 3.
 Quaestionis de summo bono
 fons. V, 6, 8.

R.

Regulus V, 27, 29.
 Rejesta, rejectanea, reducta α-
 ποπροσημίνα III, 4, 15, 21.
 IV, 9, 26. V, 30.
 Rhetorica duplex, alia forensis
 alia philosophica II, 6.
 Rufus. P. Sextilius II, 17.

S.

Sapientis Epicurei descriptio I,
 19. Stoici III, 22. V, 27.
 Sardanapali epigramma II, 32.
 Scaevola P. II, 16. IV, 28.
 Schola σχολή II, 1.
 Scientiae amor innatus V, 18.
 Scipio II, 17.
 Sensus comites & ministri vir-
 tutum II, 34.
 Sensuum voluptates quomodo
 defendantur I, 19. perfectio
 V, 12.
 Sirenum cantus V, 18.
 Socrates II, 1, 28. V, 28, 29.
 Sophistae II, 1.
 Sophoclis *Electra* I, 2. *Oedipus*
 V, 1.
 Speusippus IV, 2. V, 1.
 Staseas Neapolitanus V, 3, 25.
 Stoici quid reprehenderint in
 prioribus IV, 8. fures V, 25.
 Stoicorum finis bonorum II,
 11, 21. III, 11, seqq. IV, 6,
 12, 16. ratio III, 5.
 Strato physicus V, 5.
 Sulla P. II, 19. III, 22.

Sy-

I N D E X.

Syracusanae mensae II, 28.
 Syron II, 35.

T.

Temperantia II, 14. V, 23.
 Tetentii *Andria* I, 2. *Heaut.*
 V, 10.
 Themista II, 21.
 Theophrastus. I, 2. IV, 2. V,
 4, 5, 25.
 Thorius L. Balbus II, 20.
 Tiberina descensio V, 24.
 Timaeus V, 29.
 Torquatus L. I, 5.
 Torquatus primus I, 7. II, 19.
 alter I, 7. Aulus II, 22.
 Triarius C. I, 5, 7, 21.
 Tubulus L. II, 16.
 Turpitudinis vocabula varia
 III, 4.

V.

Varietas II, 3.
 Varius A. II, 19.
 Virginius L. II, 20.
 Virtus plurimae exercitationis
 indiget III, 15.
 Virtute praediti beati V, 28.
 Virtutes voluntariae, proprie
 virtutes V, 13.
 Virtutibus vitia sunt contraria
 III, 12.
 Virtutis vocabula varia III, 4.
 semina animis a natura in-
 sunt V, 7.
 Virtutum semina in pueris V,
 15, 21. simulacra in bestiis
 II, 3. V, 14. variarum il-

lustria exempla V, 22. con-
 sensus *Ib.* 23.

Vita nisi absoluta beata esse non
 potest II, 27. beata perfici-
 tur virtute III, 3. digna glo-
 riatione III, 8. V, 18.

Vitae amor naturalis V, 11.

Vitium III, 12.

Vivere secundum naturam II,
 11. III, 9. quid Stoicis fig-
 nificet IV, 6, 10. 11. quo-
 modo de omnibus animalibus
 intelligatur. V, 9.

Voluptas quid sit I, 11. II, 3,
 4, III, 10. duplex II, 7, 10,
 23. non explet bona naturae
 V, 16. nomen invidiosum
 II, 4. Animi major, quam
 corporis *Ib.* 33.

Ulysses. V, 18.

Voconia lex. II, 17.

X.

Xenocrates IV, 2, 6, V, 1.
 Xenophon II, 28.
 Xerxes II, 34.

Z.

Zeno Epicureus I, 5.
 Zeno Stoicus V, 27, seqq. 31.
 non rerum sed verborum in-
 ventor III, 2. re consentiebat
 cum vet. Perip. IV, 2. di-
 cendi copiam reliquit *Ib.* 3.
 Poenulus *Ib.* 20.
 Zenonis finis II, 11. IV, 6. dif-
 ferendi ratio IV, 4.

AUCTORES qui in NOTIS emendantur.

A GELLIUS.	150.
. Clemens Alexandrinus.	114.
Diodorus Siculus.	176.
Diogenes Laërtius.	68. 85. 173. 220.
Florus.	149.
Lucretius.	33.
Plutarchus.	257.
Seneca.	432.
Stobaeus.	30. 85. 114. 248. 249. 255. 267.
Valerius Maximus.	429.

Errata graviora sic corrigantur.

In TEXTU

Pag. 258. lin. 21. *leg.* illa
— 372. — 21. — rationes
— 428. — 14. — qui

In NOTIS

Pag. 5. c. 1. l. 9. *leg.* *exscriptorem*
— 228. — 1. — 5. *secundam*
— 286. — 2. — 11. *tertium*
— 324. — 2. — 27. *appellabatur,*
— 335. — 2. — 10. *aeque*
— 411. — 2. — 10. *ad Plinii*
— 425. — 2. — 16. *ad*

e

BOOKS Printed for, and Sold by
CORNELIUS and JOHN CROWNFIELD,
at CAMBRIDGE.

M TULLII Ciceronis de Divinatione & de Fato. Recensuit, & suis Animadversionibus Illustravit ac Emendavit *Joannes Davisius*. Accedunt Integrae Notae Paulli Manucii, Petri Victorii, Joach. Camerarii, Dion. Lambini, & Fulv. Ursini, una cum Hadriani Turnebi Commentario in Librum de Fato. Editio Secunda melior & emendatior. *Octavo* 1730.

— de Natura Deorum libri Tres. Cum Notis integris Paulli Manucii, Petri Victorii, Joachimi Camerarii, Dionys. Lambini, Fulv. Ursini, & Joanni Walkeri. Recensuit. suisque Animadversionibus Illustravit ac Emaculavit, *Joannes Davisius*. Editio Tertia, *Octavo*. 1733.

— Academica, Recensuit, Variorum Notis suas immiscuit, & Hadr. Turnebi Petrique Fabri Commentarios adjunxit *Joannes Davisius*, Coll. Regin. Cantab. Praeses, Editio Secunda. *Octavo* 1736.

— Tuscularum Disputationum Libri V. cum Commentario *Joannes Davisi*. Editio quarta. Huic editioni accedunt *Richardi Bentleii* emendationes. *Octavo* 1738.

— ad Q. Fratrem Dialogi Tres de Oratore. Ex MSS. emendavit, Notisque illustravit *Zacharias Pearce*, S. T. P. Editio Secunda. *Octavo*, 1733.

y
,

e
-
-
-
.
i
o.
o

n
,
.
e
,
-
e
o
.
.
.
o
-
.
-
-
-
.